

په نابهرین کورد ل ئیرانی ۱۹۷۴ - ۱۹۷۹
هه کۆلینه کا میژوویی به لگه نامهیی

د. فمتاح محممد وه لانتزیری (بارزانی)

ژ به لاقۆکین دهسته یا ئینسکلۆپیدیای پارتا دیموکراتا کوردستانی

۲۰۲۴

ناڤى پەرتوووكى: پەنابەرىن كورد ل ئىرانى ۱۹۷۴ - ۱۹۷۹ (قەكۆلینەكا
مىژوویى بەلگەنامەیی)

نقىسەر: د. فەتاح محەمەد وەلاتزىرى

پیداچوون: دەستەى ئىنسكلۆپیدىای پارتن دیموکراتى كوردستان

دیزاین بەرگ و ناڤەپۆكى: ديار سەعید شىخۆ پیرانى

سەرپەرشتى چاپى: مستەفا نەجم فەیلی

سال و جەئى چاپى: ۲۰۲۴ - هەولیر

چاپخانا: زانكۆى صلاحەددین

تیراژ: ۱۰۰۰ دانە

لە بەرپۆه بەرایەتى گشتى كتیبخانە گشتییه كان / هەرىمی كوردستان
ژمارەى سپاردنى (۱۱۳۴) سالى ۲۰۲۴ پیدراوه.

ئەف پەرتوكە دىنىياتدا تىزەكا دكتورايى بوو ل ژىرنافى (پەنابەرىن كوردستانا عىراقى ل ئىرانى ۱۹۷۴ - ۱۹۷۹: قەكۆلېنەكا مېژوووى - بەلگەنامەيى) و ل ژىر چاقدىريا بەرىز (پ. ه. د. فەرھاد محەمەد ئەحمەد) ھاتبوو ئامادەكەرن و ل گولانا ۲۰۲۴ ھاتبوو پىشكىشكەرن بو جقاتا كۆلېزا زانستىن مەوقايەقى ل زانكۆيا دەھۆك، دقېرەدا بو زەنگىنكەرن وى گۆرانكارى د نافونىشانى و لىستا پاشكۆياندا ھاتىنە ئەنجامدان.

ديارى

بو.....

گيانى پاكى بابى من.... دايكامن يا دلوفان.

ژيندا و شاهيژ، دوو گولين باغى ژيانا من.

هه فژينا من يا خوشتقى.

خوشك و براييت من ييت بهريز

هه مى شه هيد و په نابهرين ريكا نازادى

سو پاسى

پشتى ب دوماهى هاتنا ئەقى نامى يا فەرە سوپاسيا خودايى مەزن بکەم کو ئەو شیان داینه من، دقى دەمى دريژدا، سەرەپراى چەندین ئاستەنگان بەردەوام بىم لسەر قى کارى زانستی و دوماهى بینم.

بیگومان زورا ب زەحمەتە چ کار بیی پشتەقانى و رینیشاندان ب دوماهى بهین، لەوا دقیرەدا سوپاسيا سەرپەرشتیاری قى نامى بەریز (پ. ه. د. فرهاد محمد احمد) دکەم کو هەر ژ دەستپیکا هەلبژاردنا قى بابەتی و هەتا ب دوماهى هاتنا وى ب تیبینی و پینمایین خو ئەف بابەتە زەنگین کر.

دیسا سوپاسيا بەریز (پ. ه. د. میقان محمد حسین) دکەم ژبو پیشکیشکرنا ژمارەکا بەلگەنامین حکومەتا بریتانیا کو ب ریکا وان هەندەک پیزانیین نوى ب دەست مە کەفتن و زەنگینەک دایە ئەقى نامى.

سوپاسيا ستافى ئینسکلۆپیدیا پارقی دیموکراتی کوردستان دکەم کو هەردەم دەرگەهئ وان بو مە یئ قەکری بوو بو لیگەریانا ژیدەران. هەرودها سوپاسيا هەمی وان ماموستایین بەریز دکەم یین دەهەمی قوناغین خواندنیدا وانە پیشکیشی مەکرین، پینمایى و ئاموژگاریین وان جهئ ریزینە.

ل دوماهیئ سوپاسیەکا تایبەت بو خیزانا من خانم (شەهلا ئەحمەد) کو ب هاندان و پشتەقانىا خو ئەف قوناغا خواندنئ ل بەر من ب ساناهى ئیخستی، راوەستیانا وى دگەل من ئەگەرى سەرەکی بوو لسەر زور ئاستەنگان زال بىم، هەرودها سوپاسيا دایک و خویشک و برا و کەسوکارین خو دکەم ژبو هاندانا وان هەر ژ دەستپیکا خواندنا من هەتا ئەقرو.

لیستا کور تکریمان

رامانا وان ب کوردی	کور تکرین ئینگلیزی
نه ته وین ئیکگرتی	UN
کۆمسیونا بلندا په نابهران	UNHCR
ئه نجومه نئی ئاسایشا نه ته وهیی	NSC
یه کا پاراستنا بهر ژه وه ندین ئه مریکا ل وه زاره تا دهرفه	USINT
ئاژانسا بهر ه فانی سیخوری	Defense Intelligence Agency
ئه نجومه نئی ریکخراوین بریتانی بو هاریکاریکرنا په نابهران	SCBOAR
ئاژانسا نافه ندی یا سیخوری یا ئه مریکا	CIA
جقاتا ئابوری یا ئه وروپی	EEC
ئوفیسا کوچ و کوچهریی یا ئه مریکا	Refugees and Migration Office
سه نته رین ئه مریکی یین وه رگرتنا کوچهران	Immigration and Naturalization Ser- (vice Offices (INS
ئه نجومه نئی ریکخراوین خۆبه خش یین ئه مریکی بو کاروبارین په نابهران	ACVA
په یوه ندین دهرفه یین ویلایه تین ئیکگرتی یین ئه مریکا	FRUS
ئهرشیفی نیشتمانی یی بریتانیا	NBR
ریکخراوا کوچا ئه وروپی	ICEM
ریکخراوا بهر نامی گه شه پیدانی	UNDP
ئوفیسا کوچ و کوچهریی یا ئه مریکا	ORM
ریکخراوا خپرخوازی یا خاچا جیهانی	W.C.C
هه مان ژیدهد	Ibid
ژیدهری بهری	Op. Cit
رامانا وان ب کوردی	کور تکرین فارسی
سه نته ریی به لگه نامان و په رتوکخانا نیشتمانی یا ئیرانی	م. ا. ک. م ایران
هه مان ژیدهد	هه مان مصدر
ژیدهری بهری	مصدر پیشین
رامانا وان ب کوردی	کور تکرین عه ره یی
ژیدهری بهری	المصدر السابق
هه مان ژیدهد	المصدر نفسه
لاپهر	ص

پیرست

لاپەرە	ناڤەرۆك	ژمارە
۱۳	پیشهکی	۱
۲۳	ده‌روازه: بارودۆخێ ده‌قه‌رین ژێر ده‌سته‌لاتا شوڤه‌شا ئه‌یلوولێ به‌ری په‌نا به‌ریبوونا ئاکنجین وی بو ئیرانی ۱۹۷۰-۱۹۷۴	۲
۵۷	پشکا ئیکێ: په‌نا به‌ریبوونا خه‌لکێ باشووری کوردستانی بو ئیرانی ۱۹۷۴-۱۹۷۹	۳
۶۰	ته‌وه‌ری ئیکێ: قو‌ناغین چوونا په‌نا به‌ران بو ئیرانی	۴
۶۰	۱- قو‌ناغا ئیکێ ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۴- ۶ یئادارا ۱۹۷۵	۵
۷۳	۲- قو‌ناغا دووی پشته‌ی ۶ ی ئادارا ۱۹۷۵	۶
۹۵	ته‌وه‌ری دووی: وه‌رگرتن و ریڤه‌برنا په‌نا به‌ران ژلایێ حکومه‌تا ئیرانی ڤه	۷
۹۵	۱- وه‌رگرتنا په‌نا به‌ران	۸
۱۰۷	۲- ریڤه‌برنا په‌نا به‌ران	۹
۱۱۳	ته‌وه‌ری سییی: دابه‌شکرن و ئاکنجیکرنا په‌نا به‌ران ژلایێ حکومه‌تا ئیرانی ڤه	۱۰
۱۱۳	۱- دابه‌شکرن په‌نا به‌ران	۱۱
۱۳۴	۲- ئاکنجیکرنا په‌نا به‌ران	۱۲
۱۵۳	پشکا دووی: سه‌ره‌ده‌ریا حکومه‌تین ئیرانی و عیراقي دگه‌ل په‌نا به‌ری کورد ۱۹۷۴-۱۹۷۹	۱۳
۱۵۶	ته‌وه‌ری ئیکێ: سه‌ره‌ده‌ریا رژێما محمد رزا شاه به‌رامبه‌ر په‌نا به‌ری کورد ۱۹۷۴-۱۹۷۹	۱۴
۱۵۶	۱- سه‌ره‌ده‌ریا ده‌زگایین ئه‌وله‌هیبی دگه‌ل په‌نا به‌ران	۱۵
۱۷۴	۲- به‌رنامی حکومه‌تا ئیرانی بو ڤه‌گه‌راندنا په‌نا به‌ران بو عیراقي	۱۶
۱۹۴	ته‌وه‌ری دووی: هه‌لو‌بستێ حکومه‌تا عیراقي به‌رامبه‌ر په‌نا به‌ری کورد ل ئیرانی	۱۷
۱۹۴	۱- سیاسه‌تا حکومه‌تا عیراقي لدۆر ڤه‌گه‌راندنا په‌نا به‌ران بو کوردستانی و عیراقي	۱۸
۲۱۵	۲- هه‌لو‌بستێ حکومه‌تا عیراقي به‌رامبه‌ر چوونا په‌نا به‌ری کورد بو وه‌لاتین روژئاڤا	۱۹
۲۲۲	ته‌وه‌ری سییی: هه‌لو‌بستێ حکومه‌تا ئیرانی به‌رامبه‌ر په‌نا به‌ری کورد پشته‌ی شوڤه‌شا گه‌لین ئیرانی ل سالا ۱۹۷۹	۲۰
۲۳۵	ته‌وه‌ری چواری: هه‌لو‌بستێ خه‌لکێ ئیرانی ژ په‌نا به‌ری کورد	۲۱
۲۴۰	ته‌وه‌ری بیجی: هه‌لو‌بستێ پارتین روژه‌لاتی کوردستانی ژ په‌نا به‌ری کورد	۲۲
۲۴۷	پشکا سییی: بارودۆخێ گشته‌ی یی په‌نا به‌ری کورد ل ئیرانی ۱۹۷۴-۱۹۷۹	۲۳
۲۵۰	ته‌وه‌ری ئیکێ: بارودۆخێ جڤاکی یی په‌نا به‌ران	۲۴
۲۵۰	۱- هه‌ڤزینی و زارۆک بوون	۲۵
۲۵۴	۲- بارودۆخێ ته‌ندروستی یی په‌نا به‌ران	۲۶
۲۶۳	۳- په‌روه‌ده و ڤیرکنا په‌نا به‌ران	۲۷

۲۶۹	۴- ئارېشېن جىڭاڭ يېن پەنابەران	۲۸
۲۷۴	۵- چالاكېن وەرزىش يېن پەنابەران ئەنجام ددان	۲۹
۲۷۶	تەوهرى دووى: ژلايى ئابورى قە	۳۰
۲۷۶	۱- بارودۇخى ئابورى يېن پەنابەران	۳۱
۲۸۳	۲- مووچە و ھارىكارىن حىكومەتا ئىرانى بۇ پەنابەرىن كورد	۳۲
۲۹۱	۳- دامەزراندن و كاركرنا پەنابەران ل ھەردوو كەرتىن حىكومى و تايبەت	۳۳
۳۲۱	تەوهرى سىيى: ژلايى سىياسى قە	۳۴
۳۲۱	۱- دامەزراندنا پارت و رىكخراوين سىياسى يېن كوردى دناق پەنابەران دا	۳۵
۳۲۵	۲- چالاكېن سىياسى يېن پارتى دىموكراتى كوردستانى دناق پەنابەراندا	۳۶
۳۴۳	۳- بەشداربوننا پەنابەران دچالاكېن لەشكەرىدا دژى حىكومەتا عىراقى ۱۹۷۶- ۱۹۷۹	۳۷
۳۵۳	پشكا چوارى: ھەلوېستى توركيا و ھندەك وەلاتىن رۇژئافايى ژ پەنابەرىن كورد ل ئىرانى ۱۹۷۴- ۱۹۷۹	۳۸
۳۵۶	تەوهرى ئىكىن: ھەلوېستى توركيا	۳۹
۳۶۲	تەوهرى دووى: ھەلوېستى ھندەك وەلاتىن ئەوروپى	۴۰
۳۶۳	۱- شاھەنشينا بريتانيا	۴۱
۳۸۰	۲- شاھەنشينا ھۆلەندا	۴۲
۳۸۴	۳- كۆمارا نەمسا	۴۳
۳۸۸	۴- كۆمارا فىدرالى يا ئەلمانىا (ئەلمانىا رۇژئافا)	۴۴
۳۹۴	۵- كۆمارا سويسرا	۴۵
۳۹۷	۶- وەلاتىن ئىسكەندنافى (دانىمارك، سوېد، فنلەندا، نەروېژ)	۴۶
۴۰۱	۷- فەرەنسا، بەلجىكا، لوكسومبورگ	۴۷
۴۰۴	۸- كۆمارا ئېرلەندا	۴۸
۴۰۷	تەوهرى سىيى: ھەلوېستى ھندەك وەلاتىن دى يېن رۇژئافايى	۴۹
۴۰۷	۱- ويلايەتتىن ئىكگرتى يېن ئەمريكا	۵۰
۴۳۶	۲- كەنەدا	۵۱
۴۴۰	۳- ئوستراليا	۵۲
۴۴۴	ئەنجام	۵۳
۴۵۰	پاشكۆ	۵۴
۵۱۵	لىستاژىدەران	۵۵
۵۲۷	پوختە ب زمانى ئىنگىلىزى	۵۶

پیشەکی

پشتی ریکەفتنا ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰ دۆزا گەلی کورد ل کوردستانا عیراقی کەفتە دقۇناغەکا نویدا، بۆ جارا ئیکى دە ولاتى عیراقیدا ب رەنگەکی فەرمى دانپیدان ب مافیئ سیاسی و جفاکی و ئابوری یین کوردان هاتە کرن، بەلی پشتی حکومەتا عیراقی ل ئادارا ۱۹۷۴ ئیک لایەنە و دویتف باوەرا خو یاسایا ئۆتۆنۆمی راگەهاندى سەرکردایەتیا شۆرەشا ئەیلوولی لسەر رازینەبوو، لەوا دووبارە شەر دناقبەرا سوپای عیراقی و شۆرەشیدا دەستپیکر، ئەف رویدانە بوو ئەگەر، رەوشا کوردستانى ژلايى سیاسی و لەشکەری و جفاکی و ئابوری تیک بچیت. دە ئەنجامدا ژمارەکا زۆر ژ خەلکی نەچاربوون گوندین خو چوول بکەن و ئاوارەى دەفەرین دی یین کوردستانى ببن، هەر وەها شەپولەکا مەزن زیدەتر ژ (۱۰۰) ھزار کەسان کو زۆربەى وان ژن و زارۆک و پیر و پەککەفتى بوون، پەنابەرى ولاتى ئیرانى بوون و دناف کەمپاندا ئاکنجیکرن. ژ ئەنجامى توند بوونا توپبارائین سوپای عیراقى و دژوار بوونا سپو سەرماين، دویراق و ئاستەنگیین ریکى ژمارەکا زۆر ژوان بوونە قوربانى، یان هاتنە هنگافتن و یان ژى نەخوش بوون و گیانى خو ژدەستدان. پشتی ریکەفتنا عیراقى و ئیرانى ل ئادارا ۱۹۷۵ ل جەزائیرى و ژنافچوونا شۆرەشا ئەیلوولی (۱۹۶۱-۱۹۷۵) نیزیکی (۱۰۰) ھزار کەسین دی ژى ژ باشوورى کوردستانى (کوردستانا عیراقى) وەکو پەنابەر چوونە ولاتى ئیرانى. پشتی دەمەکی کورت، ئەف پەنابەرە کەفتنە بەر سیاسەتا هەردوو حکومەتین عیراقى و ئیرانى، عیراقى ب ریکا بریارین لیووورینى زۆربەى وان زفراندنەفە و ل باشوورى عیراقى ئاکنجیکرن، ئیرانى ژى دەست ب دابەشکرنا وان کر و هەر ھندەک ھنارتنە پاریزگەھەکا وی ولاتی، ب ئارمانجا ھەلکرنا وان ژمافیئ نەتەوہیى و سیاسی بیبارکرن، هەر ھندەک ل باژیرەکی ب مووچە و کریین ئەرزان دانە کارى. ژبەر قى رەوشى ھژمارەک ژوان ب ریکا کۆمسیونا پەنابەران یا سەر ب نەتەوین ئیکگرتیفە (UNHCR) چوونە ولاتین رۆژئافا.

نارمانجا نفیسینئ:

نارمانج ژ نفیسینا فئ څه کولینئ، ټه وه ټه وان نه خوښی و کاره ساتین د قوناعا میژوویی یا سالیڼ ۱۹۷۴-۱۹۷۹ ب سهرئ گه لئ کورد دا هاتین بو نفشئ دهاقی د خواندنه کا زانستیدا بهیننه څه گوهاستن، تیدا رهوشا په نابه‌ریڼ کورد ل ټیرانئ ژ هه می لایه کیڅه بهیته بهسکرن. ههروهه ها هه لوپستی خه لک و حکومه تا وی وه لاتی به رامبه ر په نابه‌ریڼ کورد دیار بکه یڼ، زیده باری، هه لوپستی سیاسی و مروؤفی یئ هنده ک حکومه تین هه ریومی و نافده وله تی دڅئ پرسیدا روڼ بکه یڼ.

گرنگیا څه کولینئ:

سه باره ت گرنگیا فئ څه کولینئ، گومان تیدا نییه، هه تا نوکه ژماره کا بهرچاڅ یا څه کولینان ده رباره ی بوارین سیاسی یان له شکه ری یڼ شوپه شین کوردان ل هه می پارچین کورد ستانئ یڼ هاتیه نفیسین، به لئ څه ریژا وان شوپه شان کو زور جارن مال خرابوون و ناواره بوونا هزاران په نابه‌ریڼ کورد بوویه، کیم یئ هاتیه بهسکرن. د راستیدا لسه ر فی بابه تی ژماره کا بهرچاڅ یا به لگه نامه و به لافوکان و بیره وه ریڼ که سی یڼ هه یڼ، به لئ هیشتا نه بووینه جهئ څه کولین و بابه تین زانستی، ژبه رهه ندئ دڅئ څه کولینیدا گرنگی ب وان خالان هاتیه دان یڼ هه تا نوکه زور کیم لسه ر هاتیه زانین و نفیسین و ټه وان به لگه نامان ژ ی یڼ هیشتا روژئ لینه دای بیخینه به رده ستئ خوانده قانئ دیروکا کوردان یا هه څچه رخ.

ناریشا څه کولینئ:

دوژا په نابه‌ریڼ کورد، ل سالا دو ماهیئ ژ ژییئ شوپه شا ټه یلوولئ و سالیڼ دو یڅدا سه رهه لدا، لسه ر ناستئ دوژا گه لئ کورد دناف نافه ندین سیاسی و روژنامه قانیا هه ریومی و جیهانی دا ټیک ژ به ربلاقتین رویدانان بوو. ټه ف رویدانه پشتی حکومه تا عیراقئ ل ئادارا ۱۹۷۴ ټیک لایه نه یاسایا ټوټونؤومی پراگه هاندی په یدابوو، کو سه ر کردایه تیا شوپه شئ لسه ر رازینه بووی. له وا دووباره شه ری دنابهره سوپایئ عیراقئ و پیشمه رگین شوپه شیدا ده ستیپکر، د ټه نجامدا زیده تر ژ (۲۰۰) هزار کورد ل وه لاتی ټیرانئ بوونه په نابه ر و که فتنه بهر سیاسه تا دابه شکرن و ژ نافرنا بواری

نەتەوہیی و ل ژپر گۆشارین دەزگایین ئەمنی د ژیانەكا كوله‌مەرگیی دا دژیان. لئ هەتا نوکە زۆر ژوان رویدانا بۆ خواندەفانی دیروكا هەفچەرخ یا كوردان د روژ نینە و هیشتا زۆر لاپەر نەهاتینە فەدان، لەوا ب فەر هاتەزانیان لدویف شیانان هەندەك ژ فئ بۆشایین بھیتە پركرن و ب ریکەكا ئەكادیمی بکەینە بابەتەكئ زندی.

گریماننا فەكۆلینئ:

ئەف فەكۆلینە لسەر گریمانەیا وی ئیکئ هاتیە دارشتن كو گەلئ كورد پشتی قوئاغەكا دریز ژخەباتا چەكداری د ماوی شۆرەشا ئەیلوولیدا بوونە قوربانین بەرژەوہندیین دەولەتین هەریمی و زلھیزین وی دەمی و توشی نەخۆشتین چارەنووس بوون، ئەوژی خۆ رادەستكرن یان ملدان ب شەرەكئ جینوسایدی و نەهەفسەنگ دگەل پژیما وی دەمی یا عیراقئ كو پژیما بەعسی بوو، یان ژئ ئاوارەبوون بەرەف چارەنقیسەكئ نەدیار، بشئ ئیکئ ژئ ژبلی دۆزا سیاسی، دۆزا مروؤافیەتی یا گەلئ كورد ب ریکا پەنابەران سەرھەلدا، لەوا ب گرنگی هاتەدیتن ئەف فەكۆلینە فئ راستی بەرجەستە بکەت.

پرسیارین فەكۆلینئ:

د خواندنا فی بابەتیدا چەندیین پرسیار د سەری مروؤفیدا پەیدادبن، ئەوژی، بوچی دۆزا پەنابەریین كورد ل سالآ ۱۹۷۴ سەرھەلدا؟ ئایا ئەف پەنابەرە ژبەر چی چوونە وەلاتئ ئیرانئ؟ چاوا چوون و د چ كاوداندا دژیان؟ قەبارئ نەخۆشی و كارەساتین وان چ بوو؟ ژمارا وان چەند بوون؟ سەرەدەری و هەلوئستئ خەلك و حكومەتا ئیرانئ بەرامبەر قان پەنابەران چ بوو؟ هەرەوہا هەلوئستئ حكومەتین هەریمی و نافدەولەتی بەرامبەر فئ پرسئ چ بوو؟ بۆ بەرسفدانا قان پرسیاران و چەندیین پرسین دی یین گریدایی فی بابەتی، د ماوی نقیسینا فئ فەكۆلینیدا ل دویف شیانا بەرسقین وان ب دریزئ هاتینەدان.

میتودا فەكۆلینئ:

ئەفئ فەكۆلینئ پالپشتی دانایە سەر میتودا وەسفی و شلوڤەیی یا میژوویی، بۆ فئ ئیکئ ریکا ئیکگرتنا بابەتی (وحدة الموضوع) بۆ نقیسینا فئ نامئ هاتیە بكارئینان، ئانكو هەر بابەتەك د سنورئ فئ فەكۆلینیدا هاتبیتە بەسكرن هەر ژدەستپیکئ هەتا

دۆماهی پیکه هاتیه گریدان، ئانکو هه ر ژ سالآ ۱۹۷۴ کو سالآ ده ستیپکرنا فه کۆلینی یه هه تا هه یفا ته باخا ۱۹۷۹ کو سنورین فه کۆلینی بدۆماهی دهین. هه رچ پیزانینه ک یان ئاماره کا گریدایی بابه تی ب وه سفه کا میژوویی و ریازا شلوفه کرنئ هاتیه نفیسین.

پیکهاتا فه کۆلینی:

پیخه مه ت دگه ل فئ میتودی بگونجیت لسه ر چوار پشکین سه ره کی دگه ل ده روازی و ئه نجامان هاتیه دابه شکر. د ده روازی دا به حسئ ره وشا ده فه را ژیر ده سته لاتا شو ره شا ئه یلوولئ ژلایی جفاکی و ئابوری و سیاسی و له شکه ریقه دنافه را سالین ۱۹۷۰ - ۱۹۷۴ هاتیه کرن، تیدا پیکهاته یا جفاکی یا وی ده فه ری و رهنگی ژین و ژیارا وان و ره وشا وی خه لکی ژلایی پهروه ردی و ته ندروستیقه ب به رفه یی هاتیه شلوفه کرن، ههروه ها ژیده ریئ ئابوری یین خه لک و ده سته لاتا کوردی و ره وشا ئابوری یا ئه و تیدا ده ربازدبوون، به شه کی دینه ژفی بابه تی، به لئ بارودۆخی سیاسی و پیشه اتین سه ربازی تا ده ستیپکرنا شه ری سالآ ۱۹۷۴ دنافه را شو ره شا کوردی و رژیما به عس، دۆماهی بابه تن دفی به شیدا هاتینه به حسکر. دبه شی ئیکیدا په نابه ربوونا کوردین باشووری کوردستانئ بو ئیرانی و ئه و ئاسته نگیین ئه و تیدا چووین و وه رگرتن و ریقه برنا په نابه ران هاتینه به حسکر، ههروه ها دابه شکر و ئاکنجیکرنا په نابه ران ل باژیرین ئیرانی هاتینه شلوفه کرن. د به شی دوویدا هه لۆیستی خه لکی ئیرانی و سه ره ده ریا دام و ده زگایین حکومه تا شاهه نشاهی دگه ل په نابه ران هاتینه به حسکر، ههروه ها زفراندنا په نابه ران بو عیراقئ و هه لۆیستی حکومه تا عیراقئ ژفی پرسئ هاتیه شلوفه کرن، هه ردیسا سه ره له دانا شو ره شا ئیسلامی ل سالآ ۱۹۷۹ کاریگه ریا وی رویدانی لسه ر په نابه ران هاتیه به حسکر. دۆماهی بابه تی دفی به شیدا هه لۆیستی خه لک و پارتین کوردی یین پوژه لاتئ کوردستانئ (کوردستانا ئیرانی) یه به رامبه ر په نابه ران. به شی سیی ده رباره ی ره وشا په نابه ران ب گشتیه، تیدا ره وشا جفاکی و ژین و ژیارا په نابه ران ل ئیرانی ژه می لایه کیشه هاتیه به حسکر، مینا تیکه ل بوونا وان دگه ل جفاکی ئیرانی و پرؤسا هه فزینی و زارۆکبوونی، پهروه ده و ته ندروستیا په نابه ران دگه ل ئاریشین جفاکی یین پوژانه توشی په نابه را دبوون. ههروه ها ره وشا ئابوری یا په نابه ران و کارکرنا وان د سکتهرین جودایین فی وه لاتیدا لژیر بریار

و یاسایین گریډایی پەنابەرانی هاتینە شلوڤه کەرن، دڤی بەشیدا بارودۆخی سیاسی یی پەنابەر و سەرکردایەتیا وان یا سیاسی تیدا دەرباز دبوو، بەشداربوونا پەنابەران دچالاکیین سیاسی و سەربازی یین پارتین کوردیدا هاتیە بەحسکەرن. دبهشی دۆماهییدا هەلسەنگاندن بو هەلۆیستی وەلاتین پۆژئاقایی بەرامبەر پەنابەریین کورد هاتیە کەرن، هەرەها پڕۆسا پێشکێشکرنا مافی پەنابەریی و ئەو ئاستەنگین ئەف بەرنامە تیدا دەربازبووی هاتیە شلوڤه کەرن. ل دوماهیی ئەنجامین چەند ڤه کۆلینێ د چەند خالەکاندا هاتیە دیارکەرن.

ژێدەرین ڤه کۆلینێ:

هەژێ گوتییە ئەو سەرچاویین بو ئەڤی ڤه کۆلینێ مفا ژێ هاتیە وەرگرتن جۆراوجۆرن، ژوان ژێ هژمارەکا بەلگەنامین حکومەتا شاهەنشاهی یا ئیرانی کو بو جارا ئیکێ یە دڤه کۆلینەکییدا بهیئە بکارهینان، گرنگیا ڤان بەلگەنامان د وی ئیکێ دایە هەر چ پلان و بریار و ریکاریین حکومەتی بەرامبەر پەنابەران بکارهینای هاتیە بەحسکەرن، کو بریکان وان پیزانینێ زۆر گرنگ ل سەر بابەتی بدەست مە کەفتن. ئەڤ بەلگەنامە ل (مرکز اسناد و کتابخانای ملی ایران) برهنگی فایل بوکس هاتیە ئەرشیڤکەرن قەبارێ هەندەک ژوان دگههیتە (٣٠٠-٤٠٠) لاپەران و هیشتا زێدەر و دشیان دایە بێنە ژێدەرین باش بو دپروکا کوردان یا هەڤچەرەخ، خوشبەختانە ئەم شیان پشکەکا مەزن ژوان دەستخۆڤە بینین و دڤی ڤه کۆلینێیدا بکاربینین. هەرەها بەلگەنامین کۆمسیونا بلندا پەنابەران یا سەر ب نەتەویین ئیکگرتیڤه (UNHCR) کو ئەوژی بو جارا ئیکێ یە دڤه کۆلینەکییدا مفا ژێ بهیئە وەرگرتن و تیروته سەلین زۆر ل سەر پەنابەریین کورد ب گشتی یین تیدا هەین و ئەوژی دڤی بێنە ژێدەرین گرنگ بو میژووویا گەلی کورد تاییەت دۆزا پەنابەران، ئەڤ بەلگەنامە ژیرناتی (IRN.KUR - Kurdish Refugees in Iran.100) ل ئەرشیڤی ڤی ریکخراوی ل جنیڤ هاتیە پاراستن و ئەم شیان (١٧) بەرگان پیکهاتی ب سەدان بەلگەنامین جۆراوجۆر ب دەستخۆڤە بینین، لی ئاریشا وان ئەو ڤه ریکاریین یاسایی یین گریډایی کۆمسیونێ فایلین کەسی هەتا (٧٥) سالی ل سەر دەرباز نەبن ریک پی ناهیتەدان بهیئە بەلافکەرن، لەوا ئەو فایل نەدانە مە، هەرەها ئەڤ بەلگەنامە

برهنگی (به‌رگ، Volume) هاتینه پۆلینکرن، به‌لئ ژمارا لاپه‌ران لسه‌ر نیه‌ بتنی ژمارا به‌لگه‌نامی و به‌روارا وی هاتینه‌ نقیسین.

سییه‌م کوما به‌لگه‌نامان، به‌لگه‌نامین حکومتا ئه‌مريکانه‌ کو ب شیوی ئه‌لیکترونی لسه‌ر ویسایتی وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا حکومتا وی وه‌لاقی (FRUS) د به‌رده‌ستن، گرنګیا فان ژیده‌ران ژي ئه‌وه به‌حس ل په‌یوه‌ندی‌ا راسته‌وخو یا ده‌زگایین وی وه‌لاقی ب شوپه‌شا کوردیقه‌ هاتیه‌کرن، به‌لئ پا زورجاران ژي پیزانینین گرنګ و هه‌ستیار هاتینه‌ ره‌شکرن. دیسا به‌لگه‌نامین وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا حکومتا بریتانیا (Foreign Office) کو باراپتر ژوان لیک گورینا پیزانین و بیر و بوچوونایه‌ دنافه‌را بالیوزخانین وی ل به‌غدا و ته‌هران و پشکین په‌یوه‌ندی‌دار بقی ده‌قه‌ری قه‌ تاییه‌ت پشکا کاروبارین پوژه‌ه‌لاتا نافین ل وه‌زاره‌تا نافبری، گرنګیا فان ژیده‌ران ئه‌وه‌ باس ل په‌یوه‌ندی‌ا راسته‌وخو یا ده‌زگایین وی وه‌لاقی ب شوپه‌شا کوردی و رویدانین پشتی وپقه‌ دکهن ئه‌م شیاین هنده‌ک بوشاین گرنګ لسه‌ر قی قوئاغا دیروکی پی پربکه‌ین. هه‌روه‌ها مفا ژپوژنامه‌گه‌ریا بریتانی و ئیرانی تاییه‌ت پوژناما تایمس (The Times) و (اطلاعات) هاتیه‌ وه‌رگرتن، چونکه‌ په‌یامنی‌پین فان پوژنامان دیده‌فانین زور ژوان رویدانانه‌ یین وی ده‌می دناف شوپه‌شیدا رویدان و ب شیوی راپورت به‌لاقه‌کرینه‌، د سه‌ره‌دانا باره‌گای پوژناما (اطلاعات) ل ته‌هران ئه‌م شیاین ژماره‌کا زور ژ بابه‌ت و ده‌نگوباسین لسه‌ر شوپه‌شا ئه‌یلوولی و په‌وشا په‌نابه‌ریڼ کورد هاتیه‌ نقیسین ب شیوی (CD) ب ده‌ستخوئه‌ بینین، به‌لئ سه‌باره‌ت پوژناما تایمس (The Times) کو وه‌کو وینه‌ دناف ئه‌رشیفی حکومتا بریتانیا‌دا هه‌بوون، هنده‌ک وینین قی پوژنامی ب ده‌ست مه‌ که‌فتن، به‌لئ بتنی پوژا به‌لاقرنا وان بابه‌تان لسه‌ر هه‌بوو، له‌وا مه‌ ژمارین پوژنامی نه‌شیا بنقیسین، به‌لئ ئه‌ف چه‌نده‌ چ ل به‌ای قان وینان کیم ناکه‌ت، چونکه‌ ئه‌ف راپورته‌ پرڼ ژ پیزانینان و هیشتا زور د روڼ و ئاشکرانه‌. دوماهی زیده‌باری دیدارین که‌سی دگه‌ل وان که‌سان یین ئه‌ف رویدانه‌ ب سه‌ری هاتین کو بریکا وان هنده‌ک پیزانینین نه‌گو قی ب ده‌ست مه‌ که‌فتن، هه‌روه‌ها ژماره‌کا په‌رتوکیان بیانی و کوردی تاییه‌ت بیره‌وه‌ریڼ وان که‌سین په‌نابه‌ر بووین کو هنده‌ک ژوان ژي بو جارا ئیکیه‌ دقه‌کوئینه‌کیدا مفا ژي ده‌پته‌ وه‌رگرتن، هاتینه‌ بکاره‌ینان.

میژووگرافی:

سەبارەت میژووگرافییا قی بابەتی (خواندن بەری نوکە)، د راستیدا ھندەک پینگافی یین ھاتینە ھاقتن داکو بەشەک ژقی میژووپی بەیتە نقیسین کو ب دیتنا مە دەستپیکەکا باش بوویە، ژوان ژی تیزا دکتورایی یا عەلی تەتەر نیروھیی ژیرناقی (بزاقی رزگار یخوازی نەتەوھە کورد لە کوردستانی عیراق لە سالا کانی جەنگی عیراق و ئیراند ١٩٨٠-١٩٨٨)، ئەف نامە ل سالا ٢٠٠٨ ھاتیە پیشکیشکرن و ژقەباری مەزنە، د بەشی ئیکیدا فەکۆلەری بەگرەواندەکی میژووپی لسەر دووبارە دەستپیکرنا شوپرەشا نوئی یا کوردان ل کوردستانا عیراقی ل سالا ١٩٧٥ نقیسیە، پۆلی پەنابەران تاییەت بەحسی ژمارەکا کەسایەتیین سیاسی و لەشکەری یین کوردان دوی دەمیدا یی بەحس کری، لی ژبەرکو پەنابەر بابەتی سەرەکی یی قی تیزی نییە لەوا فەکۆلەری زۆرتەر چاقی خو یی دانایە سەر دەستپیکرنا چالاکیین پارتیزانی و فەگۆھاستا خەباتا سیاسی ل ئیرانی بو سوری و عیراقی. تیزا نازناز محەمەد عەبدولقادرە ژیرناقی (سیاسەتی ئیران بەرامبەر بزوتنەوھە رزگار یخوازی نەتەوھەیی کورد لە کوردستانی عیراقدا ١٩٦١-١٩٧٥)، ئیک ژکارین دی یین زانستیە کو ل سالا ٢٠٠٨ ھاتیە پیشکیشکرن و تیدا ھندەک پیزانین لسەر پەوشا پەنابەری کورد ل ئیرانی و سیاسەتا حکومەتا شاھەنشاهی بەرامبەر وان ھاتینە نقیسین، لی دیسا دۆزا پەنابەران د ئەقی نامیدا ژی پرسەکا سەرەکی نییە، بەلکو زیدەتر بارگرانی یا ئیختیە سەر پەیوھندیین پزما شاھی ب چالاکیین سیاسی و چەکداری یین شوپرەشا ئەیلوولیفە. دۆماھی تیزا دکتورایی کو ھندەک ژقی بابەتی بەحس کربیت، تیزا میھشان محەمەد حسینە، ب زمانی عەرەبی ژیرناقی (موقف بریطانیا من القزیە الکوردیە فی العراق ١٩٧٥-١٩٨٠) ل سالا ٢٠١٧ ھاتیە نقیسین، تیدا ھەلۆیستی دام و دەزگایین وەلاتی بریطانیا بەرامبەر دۆزا کوردی ھاتیە بەحسکرن و دناق داژی ھەلۆیستی قی وەلاتی بەرامبەر پەنابەری کورد ل ئیرانی و بابەتی چوونا پەنابەران بو بریطانیا. ھەر وہا ژمارەکا نامین ماستەری ھاتینە نقیسین کو ھندەک ژوان بەشەکی بچویک بو قی پرسی یی تەرخان کری یان نەراستەوخو یین چوونە سەر پرسا پەنابەران، ژوان ژی فاروق محەمەد محەمەدئەمین نامەکا ماستەری ل سالا ٢٠١٤ بناقی (سیاسەتی ئیران بەرامبەر جولانەوھە رزگار یخوازی کورد لە باشووری

کوردستان ١٩٧٥-١٩٨٩) نفیسیه، تیدا هنده‌ک پێزانینی باش لسه‌ر په‌وشا په‌نابه‌ران ل ئێرانێ به‌حسکرینه، لئ ئه‌و پێزانین د گشتینه و زیده‌تر فه‌کۆله‌ری چاڤێ خۆیی ئیخستیه‌سیاسه‌تا حکومه‌تا ئێرانێ د هه‌ردوو سه‌رده‌مێن په‌هله‌وی و کۆمارا ئیسلامی به‌رامبه‌ر سه‌ره‌هلانا خه‌باتا سیاسی ل کوردستانا عیراقێ. کاروان جوهر محمد ژێ فه‌کۆله‌ره‌کێ دیئ کورده‌نامه‌کا ماسته‌ری ژێرناڤێ (ئیدریس بارزانی ١٩٤٤-١٩٨٧) ژیان و پۆلی سیاسی و سه‌ربازی له‌ بزوتنه‌وه‌ی پزگاریخوازی کورده‌دا) ل ساڵا ٢٠١٧ نفیسیه، تیدا ناڤه‌ری پرسا سه‌ره‌کی لسه‌ر پۆلی ئیدریس بارزانی د بزافا سیاسی یا کوردیدا دارشتیه، به‌لئ لده‌مێ به‌حسکرئیدا زۆرجاران ب حوکمێ ئه‌و پێگه‌هێ ئیدریسی وه‌کو سه‌ره‌په‌رشتی په‌نابه‌ران دناڤ واندا هه‌ی و سیاسه‌تا دام و ده‌زگایی و وه‌لاقی به‌رامبه‌ر که‌سایه‌تیا وی هاتینه به‌حسکر، به‌لئ دیسا په‌نابه‌ر دڤێ نامێ ژیدا بابه‌تی لاهه‌کینه.

ئه‌م دشی بێژین ئه‌ڤان خۆاندنان باراپتر چاڤێ خۆیی ئیخستیه‌سه‌ر بزافا سیاسی یا کوردان و چالاکیین وی یین چه‌کداری د ده‌مێ وان یی دیاری کریدا، بتنی چه‌ند لاپه‌ره‌کی کیم هاتینه ته‌رخانکر بۆ دۆزا په‌نابه‌رێن کورد. هه‌رچاوا بیت هه‌تا نوکه بتنی نامه‌کا ماسته‌ری لسه‌ر پرسا په‌نابه‌رێن کورد یا هاتیه‌نفیسین، ئه‌وژی ژلایئ فه‌کۆله‌ر (مدرس سعیدی) بناڤێ (زمینه‌ها و پیامده‌ای مهاجرت کرده‌ای عراق به‌ ایران در دوره حکومت حزب بعث) ئانکو پێشینه و ده‌رئه‌نجامین په‌نابه‌ر بوونا کوردین عیراقێ بۆ ئێرانێ لسه‌رده‌مێ ده‌سته‌هلاتا پارتا به‌عس، ئه‌ڤ نامه ل ساڵا ٢٠١٨ هاتیه‌نفیسین، وه‌کو ناڤو نیشان کاره‌کێ زۆری باشه‌ لسه‌ر په‌نابه‌رێن کورد ل وی وه‌لاقی و ژلایئ فه‌کۆله‌رێن وانقه‌هاتیه‌نفیسین. ئه‌رینیین قی نامێ ئه‌وه ژماره‌کا نه‌خشیین رونکرئ بۆ وان ده‌روازه و ریکین په‌نابه‌ر تیرا ده‌ربازی دناڤ ئاخا ئیراتییدا هاتینه چیکرن، به‌لئ سنوری فه‌کۆلینی زۆر یی به‌رفه‌هه‌ کری و ژماره‌کا بابه‌تین لاهه‌کی هه‌ر ژ دامه‌زراندنا عیراقێ و ئیخستنه‌پالا کوردان و سیاسه‌تا رژیمی عیراقێ به‌رامبه‌ر وان و ئه‌و شوپه‌شین کورد ل عیراقێ دژی ده‌سته‌هلاتا سه‌هنه‌ری پیرابووین وه‌کی شوپه‌شا ئه‌یلوولئ و شه‌رین که‌نداڤی و هه‌تا ساڵا ١٩٩١ یی به‌حسکری. و ئه‌و بابه‌تین سه‌ره‌کی کو پرسا په‌نابه‌رانه‌ کیمتر یین هاتینه به‌حسکر، له‌وا ئه‌ڤ سنوری به‌رفه‌هه‌ بۆ نامه‌کا قه‌باره‌ناڤنجی یا بوویه ئه‌گه‌ر فه‌کۆله‌ر ژناڤه‌روکا بابه‌تی خۆ

دویر بکه فیت ئارمانجا خو نه پیکیت، د سهرهندیږا ئه و ژیده ریڼه فه کۆله ری بکارهینای زۆر به ی په رتوکین کوردی و بیانینه دگه ل ژماره کا کیم یا رۆژنامین ئیرانی، بیی کو چ به لگه نامه کا فهرمی بکارهینابیت.

ئاستهنگین فه کۆلینن:

گۆمان تیدانییه ئه و کار و پرۆژین بی ئاستهنگ بدۆماهی دهین د کیمن، تایه تی ئه گه ر بابه ته کی زانستی و ئه کادیمی بیت. له و ئه ف کاره زی بی ئاستهنگ نه بوو، ژوان زی ژماره کا زۆر ژ به لگه نامه ی حکومه تا ئیرانی گریډایی په نابهرین کورد ل ئه رشیفای وه لاتی تیکه ل بوون و پیدقی ب خواندنه کا زۆر هویر هه بوون هه تا بهینه ژیک جوداکرن و زیده باری زمانی وان بی سهرده می په هله وی زه حمه تی و ماندیوونه کا زۆر تر د فیا هه تا ئه م شیا بین دناقه رۆکا وان بگه هین، زیده باری هه بوونا سی سالنامه ی جودا د سنوری بابه تی مه دا ئالۆزیه کا دی په یدا دکر، چونکه ژسال ۱۳۵۳ هه تا دۆماهی ۱۳۵۴ به رامبه ر (۱۹۷۴-۱۹۷۶ز) سالناما کوچی هه تاقی ل ئیرانی دهاته بکارهینان، پاشی ئه ف سالنامه لسه ر فه رمانا محمه د رزا شاه دهیته گۆرین بو سالناما شاهه نشاهی، ئانکو سال ۱۳۵۵ هه تاقی دبیته سال ۲۵۳۵ شاهه نشاهی، به لی لسه ر زۆر به لگه نامه ن هیشتا سال هه تاقی لسه ر بوو، ئه ف شیوازی نفیسینا به روار بی به رده وام بوو هه تا (۵ شه رپور ۲۵۳۷) پاشی جاره کادی زفرانده ف کوچی هه تاقی و ژسال (۱۳۵۷) ده ستیڤیره فه. هه روه ها بو وه رگرتنا هنده ک پیزانینان ئه م نه چار دبووین په نای بی بهینه به ر دیدارین که سی، به لی هنده ک ژوی خه لکی د هاریکار و ئاماده نه بوون چ پیزانینان بده ن. زیده باری هه ولین مه یین زانستی بو ئه نجامدانا فی کاری ب باشتین شیوه، به لی د سهرهندیږا کارین زانستی بی کیم و کاسی نابن ژبه رکو ته مام بتنی ساخله تین خوداینه. ئه ز باوه رم ئه ف کاره ب بیرو بووچووین گه نگه شه کاران زیده تر دی ب هیز که فیت.

دەروازە

بارودۆخی دەقەرین ژیر دەستەھلاتا شۆرەشا ئەیلوولی بەری

پەنابەر بوونا ئاکنجیی وئ بۆ ئیرانی ۱۹۷۰-۱۹۷۴

۱- بارودۆخی سیاسی و لەشکەری:

سنوری سیاسی یی دەقەرین ژیر دەستەھلاتا شۆرەشا ئەیلوولی لدۆری (۳۰۰۰۰) کم^۲ بوو، بەشی باکورئ هەرسئ پارێزگەهین کوردستانا عیراقئ (سلیمانی، هەولێر، دەووک) بخۆفە گرتبوو، لی پشتی بەیانناما ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰ بریار هاتەدان سنورین دەستەھلاتا کوردی زۆر زیدەبن، ب پەنگەکی ئەف هەرسئ پارێزگەهە ب فەرمی ببنە بەشەك ژ هەریما ئۆتۆنۆمی یا کوردستانا عیراقئ^(۱). گرنگیا قئ بەیاننامئ دوئ چەندئ دابوو پشتی چەندین بزاف و شۆرەشین کوردی و دەهان سألین شەر و بەریەك کەفتنی دناقبەرا کوردان ل کوردستانا عیراقئ و حکومەتا سەنتەری، ل دوماهیئ هەردوو لا ریکەفتن، دوماهیئ ب وان ئالۆزیان بینن و سەردەمەكئ ئاشتیی ل کوردستانئ دەستپئ بکەن، بقی ئیکئ ژی کیانەكئ نوئ یی سیاسی و جوگرافی و نەتەوہیی د چارچووئ کۆمارا عیراقیدا بەیتە دروستکرن. بەلی پشتی کیمتر ژ سئ سالان دوخەكئ سیاسی کونەشەر و نەژئ ئاشتئ دناقبەرا شۆرەشا کوردی و رژیما بەعس سەرھەلدا، باوہری دناقبەرا هەردوو لایاندا نەما و هەر ئیکئ ژلایئ خۆفە ئامادەکاری دکرن بۆ هەر پيشهاتەكئ کو پەنگە ل دەمەكئ نەیی دویر روی بدەت، حکومەتا عیراقئ دەست ب پرچەك کرنا لەشکەری خۆ ب باشتین چەكئ سەردەم یی سوقیەتی دکر تاییەت بۆ هیزا خویا ئەسمانی فروکین توپولۆف (TU-16 و TU-22) دابینکرن، ئەقە و ژبلی سەدان تانک و زرپوشین شەرکەر زیدەباری ئینانا راویژکارین سەربازی یین سوقیەتی بۆ مەرەما راھینانان^(۲).

(۱) بۆ زیدەتر زانیاریان لەسەر قوناغین ئیمزاکرنا بەیانناما ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰ و نافەر و کاوی بزقەرە: مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوہی رزگار یخوازی کورد، بەرگی سییەم، بەشی دووہم، شۆرشی ئەیلوول ۱۹۶۱-۱۹۷۰، هەولێر، ۲۰۰۴، ل ۴۱-۵۵.

(۲) د ماوی دوو سئ سالاندا ژ ۱۹۷۲ هەتا ۱۹۷۴ حکومەتا عیراقئ ب هەفکاری دگەل ئیکەتیا سوقیەتی هیزا خویا لەشکەری چەند جارن زیدەکر، ب رەنگەكئ ژمارا فرقین سەربازی ژ ئیک فرقە کرنا حەفت فرقە، ژمارا زرپوشان

پیزانین لسهر ئاماده کاریین حکومه تا عراقی د گه هشتنه سه رکردایه تیا شوپره شی، لهوا هه ر ل سالآ ۱۹۷۳ د ریکا که نالین فه رمی و په یوه نندیین که سی مه لا مسته فا بازارانی (۱۹۷۹ - ۱۹۰۳) هه ولدا پشتگیریا هه ریمی و نافده وله تی تایه ت د بواری سیاسی و له شکه ریدا بو شوپره شا کوردستانئ دابین بکه ت، بو وینه دنامه کیدا بو شاهئ ئیرانی کو ب زمانه کی دبلوماسی نفیسیه، گرنکیا شوپره شا کوردی وه کو ئیک ژ هیژین کاریگه ری لسهر نه خشه و پلانین هه ردوو حکومه تین عراقی و ئیرانی هه ی بو که نداقی فارسی و پوژه لاتا نافین دیاردکه ت^(۱). بازارانی قیایه بیژیه شاه ی هن دی شوپره شا کوردی ل عراقی هه یه، ئەف وه لاته نه شیت بیته ئاسته نگ دریکا وان پلان و نه خشی ئیرانی هه ی بو که نداقی فارسی و پوژه لاتا نافین، به لئ ئە گه ر ئەف شوپره شه نه ما عیراق دی به یژکه قیت و دی راسته وخو کار لسهر هه ژمونا ئیرانی و پوژناتی لده فه ری که ت. بازارانی د ناما خو دا دو یات دکه ت کو: "رویدان وه سا نیشان دده ن حکومه تا عراقی چ نیاز نینن به ندین ریکه فتناما ئادارا ۱۹۷۰ جیه جی بکه ت، د ئە نجامدا، ئەم پیشبینی دکه ین هه وه کا مه زن و لسهر هه می ئاستان بکه نه سه ر ملله تی مه، هه می جورین چه کان ژوان ژ یین قه ده غه کری وه کی گازا ژه هراوی دژی دانیشه توانین مه بکاریین، لهوا ئەم هه ست دکه ین کو پیدقی یه جاره کادی کوردین عراقی بهینه پرچه ک کرن داکو دئاماده بن بو هه ر ده ست پیشخه ریه کا دژی وان ده یته کرن، ب په نگه کی ژ هیژه کا به ره قانیکه ر بیته هیژه کا هیرشه بر^(۲). هه ژی گوتنییه بازارانی ب ریکا پوژنامین ئە مریکی وه کی واشنتون پوست (Washington Post)

ژ (۲۵۰) گه هانده (۱۲۰۰) زریپوشان، ههروه ها فروکین شه رکه ر ب هه رسی جورین (Sukhoi Tupolev, ۲۰۲۵, MiG ۲۳) ژ (۱۴۰) فروکان گه هانده (۳۰۰) فروکان، بو زیده تر بنیره:

Foreign Relations of the United States (FRUS), 1969-1976, Volume XXVII, Iran-Iraq, 1973-1976, Telegram From the Consulate in Tabriz to the Department of State, Tabriz, The Kurdish War, Document: (261), 4 September, 1974; Edward Mortimer, Kurdish leader warns West on Moscow's Iraq plans, The Times, 16 November 1974.

(1) FRUS, Memorandum from Acting Director of Central Intelligence, Walters, to the President's Assistant for National Security Affairs, Kissinger, Kurdish Leadership Request for Assistance from the Shah of Iran, Washington, Document: (225), 26 -july 1973.

(2) FRUS, Kurdish Leadership Request for Assistance from the Shah of Iran, Op. Cit, Document: (225), 26 -july 1973.

ل حوزەیرانا ١٩٧٣ داخواری ژ حکومهتا ئەمریکا ژى دکەت هاریکاریان پیشکیشی شۆرەشا کوردی بکەت و ئەگەر وى چەندى بکەت دى دگەل سیاسەتا وى لدهقەرئى ریکەفین، هەر وهها دیاردکەت کەرکوک ناوچهکا کوردیه ئەگەر بکەفیتە دەستى واندا دى مافى بکارهینانا نەفتا وى دەنە کومپانیەکا ئەمریکى^(١).

د راستیدا پەيوەندیار پزئیم شاهی دگەل کوردین عیراقى پەيوەندییهکا تەکتیکى بوو، هەول ددا شۆرەشا ئەیلوولئى وهکو کارتهکا گۆشارئى ل دەمى پپویست ل دژى حکومهتا عیراقى بکار بینیت، لهوا ئەو هاریکاریین پیشکیشی شۆرەشى ژى دکرن هەر تیرا هندى دکرن تا ئاستهکى کورد بهیز بکەفن کو بشین عیراقى لاواز و مژیل بکەن، بەلئى نەگههیتە روخانئى و کورد ژى ب ئیکجاری سەرنهکەفن^(٢). هەر وهکو د چاف پیکهفتنهکیدا دگەل هینى کیسنجهرى (Henry Kissinger)، وهزیرى دەرڤه یى حکومهتا ئەمریکا، محەمەد رزا شاه (١٩٤١-١٩٧٩) ئامازە دکەت کو وان نەڤیت کورد دگەل پارتیا به عس بگههنه ریکهفتنى و بهشدارى حکومهتەکا ئیئتلافیدا بکەن، دویڤ قى گوتنا شاهی دیار دبیت ئەوان هەر ژ دەستپیکى نەڤیایه شۆرەشا کوردی سەرکەڤیت، بهلکو هەولدايه ئاستهنگا بو وى ئوتونومیا پزئیم عیراقى ژى دایى چیکەن و کورد وى ریکهفتنى رەت بکەن داکو شەر و ئالوزى بهردهوام دناڤهرا هەردوو لایاندا هەبن^(٣).

سەرهرای قى ئیکى سەرکردایهتیا کوردی پالپشتیهکا بیسنور دانابوو سەر هاریکاریین ئیرانى برهنگهکى تا سالا دوماهیى ژ ژى شۆرەشى قەبارئى وان هاریکاریان ب فهرمانا شاهی ژ دوو سەد ملیون تومەنان زیدەکرن بو پینچ سەد ملیون تومەنان (نیزیکی ٧٥ ملیون دولار) ین سالانه^(٤). لهوا د بوونهیهکیدا محەمەد رزا شاهی راگههاندبوو:

(١) ملا مصطفى از امریکا کمک نظامی خواست، هاتیه قهگۆهاستن ژ: اطلاعات، شماره (١٤١٣٢)، ٢ تیر ١٣٥٢.

(٢) ژبووانینا هەلوپستى حکومهتا ئیرانى ژ کوردین کوردستانا عیراقى بزڤره: نازناز محەمەد عەبدولقادەر، سیاسەتى ئیران بهرامبەر بزووتنه وهى رزگاربخواری نەته وهی کورد له کوردستانى عیراقدا ١٩٦١-١٩٧٥، هەولیر، ٢٠٠٨.

(3) FRUS, Memorandum of Conversation, Participants, The Shah of Iran, Ardashir Zahedi; Ambassador of Iran, Henry Kissinger; Assistant to the President for National Security Affairs, Richard Helms; U.S. Ambassador to Iran, Harold H. Saunders; NSC Staff, Washington, Document: (224), 24 July 1973.

(4) FRUS, Backchannel Message from the Ambassador to Iran, Helms, to Secretary of State, Kissinger, Tehran, Document: (248), 22 April 1974.

هەر وهها ژبو زانینا قەبارئى وان هاوکاریین لهشکهرى و جورئى چەکین شاهی پیشکیشی شۆرەشى کرین بزڤره

شۆپهشا كوردى وهكى بۆريا ئافى يه، قوفلا وى يا ل نيك من ههردەمى من بقیت دى فهگرم"^(۱). بەلگهنامه كا نه نجومه نى ئاسايشا نه ته وهیى یى ئەمریکا ژى ل دوماھیا چریا دووی ۱۹۷۳ دیاردكەت كو هاریکاریین وان بو كوردا دى د ریکا ئیرانیدا بن، بهلئى ئیران ژى ب هشیاری پشتەفانی ل شۆپهشا كوردى دكەت، تیرا هندى چهكى د دەتئ كو بنتئ بەردەوامی ب دەنه بزاقین خو، چونكه ب دیتنا حكومه تا ئیرانى ئەگەر زور چهك دایى كورد دى ب سهركهفن و ژ عیراقى جودا بن و ئەفئ چەندئ دى کاریگهریین نه رینى لسەر توركیا و ئیرانى ژى هه بن^(۲).

سه بارهت هیزا له شكەرى یا شۆپهشى، هه ژى گوتییه ل دەستپیکا شۆپهشا ئەیلوولئ ل سالآ ۱۹۶۱ ژمارا چه كدارین وى نیزیكى هزار پيشمه رگا بوون، لئ ئەف ژماره ل دويف هندەك ژیدهران د سالین دوماهیئ ژ ژیی وى گه هشت بوو نیزیكى (۵۰۰۰۰)^(۳) چه كداران، تایهت پشتی ب هزاران پولیس و سه رباژین عیراقى ریزین

قى بهلگه نامى:

FRUS, Intelligence Note Prepared in the Bureau of Intelligence and Research, Iran's Intervention in Iraqi-Kurdish Struggle growing, Washington, Document: (267), 18 November 1974.

(۱) ئەف گۆتته ئەريك رۆلۆ (Eric Rollo) رۆژنامه فانی رۆژناما لوموند (Le Mound) یا فەرهنسى ل هافینا ۱۹۷۴ بو سامى عەبدولرەحمان و محسن دزهى ل دەمى میقانداریا وان ل مالا خو ل پاریس ئاشکرا کرپو، بو زیدەتر بنیره: محسن دزهى، ویسته گه کانی ژیانم، و: ئیسماعیل بهرزنجی، به شى سییمه، هه ولیر، ۲۰۱۵، ل ۱۸.

(2) FRUS, Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco), to Secretary of State Kissinger, Iraq: Possible Pressure Points, Washington, Document: (239), 27 November 1973.

(۳) رەنگه زیدەروپی دفی ژمارید هه بیت، ههروهك بهلگه نامه كا وهزاره تا دهرفه یا ئەمریکا كو دزقریته سالآ ۱۹۷۳ پشت بهستن ب ژیدهرین (CIA) ژمارا چه كدارین كارا (فعلى) یین شوره شى ب (۲۵۰۰۰) قه له م ددهت، بزقره: FRUS, Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs Kissinger, to President Nixon, Washington, Document: (۲۰۷), ۲۹ March ۱۹۷۳، ههروهها بهلگه نامه كا دى یا بالیوزخانا ئەمریکا ل تههران كو قهریژا دیدارا مه سعود بارزانى و مه حمود عوسمان یه، ئەوژى ئامازه ب هه بوونا (۲۵۰۰۰) چه كدارین كارا دگه ل (۳۴۰۰۰) ئەندامین یه دهك دكەت. بزقره: FRUS, Backchannel Message From the Ambassador to Iran, Helms, to the President's Assistant for National Security Affairs, Kissinger, Tehran, Document: (۲۲۲), ۹ July ۱۹۷۳، لئ نفیسه رى تاییه تمه ند ل پرسین رۆژه لاتاناقین ده یفید ماکدول) ژمارا پيشمه رگین شوره شى یین ریکخستى ب (۵۰۰۰۰) دگه ل (۵۰۰۰۰) دى یین یه دهك قه له م ددهت. بنیره: ديفيد مکدول، تاريخ الاكراد الحديث، ت، راج آل محمد، بیروت، ۱۹۹۶، ص ۵۰۸.

حکومەتی بچە هێلای و قەستا دەقەرین شوپەشی کرین^(١)، زێدەباری خەلکی وان دەقەرانی کو وه کو خوبەش و چە کدارین یەدەک شیان دابوو هەردەمی پیدقی دکر مفا ژئی هاتبا وه رگرتن، بەلئی ژبەر لاوازی پلانا ریکخستنا لەشکری نەبتنی وه کو پیدقی مفا ژوان نەهاتە وه رگرتن، بەلکو ئەف ژمارا زۆرا مروفان پشتی سالا ١٩٧٤ بوونە بارگرانی لسهر شوپەشی، چونکە پاراستن و دابینکرنا ئامرازین ژيانا وان ژئی کەفتنە سەر ملیت شوپەشی کو نە ژیرخانەکا ئابوری یا بهیز نەژی سیستەمەکن بەرگری یی هەقسەنگ دگەل ئارتیشا عیراقی هەبوو^(٢). هەروەها دوی دەمیدا جوداهیهکا زۆر دناقبەرا ئەو ژيانا پیشمەرگی ئاسایی هەی، دگەل یا فەرماندین وان یین سەربازی و کارگیری و سیاسی هەبوو، پیشمەرگی ئاسایی زۆرتین مووچئی وی ژ (١٠)^(٣) دینارا نەدبوری، لی فەرماندە و بەرپرسین شوپەشی نیزیکی دەه جاراً زێدەتر ژوان وه رگرت، ژبەرهندي مه حمود عوسمان، سیاسی و کەسایهتی نیزیکی ژ سەرکردایه تیا شوپەشی، قئی جوداهیی ب جوداهیا دناقبەرا دەرەبەگ و هەژاران وه سف دکەت^(٤). هەروەها نقیسەر و سیاسەتمەدار جەرچیس فتح الله، ژئی ئاماژی ب قئی جوداهیی دکەت و دبیزیت: "زۆر بەی بەرپرسین سیاسی و فەرماندین لەشکری یین شوپەشی ل جهین تەنادا دژیان و خوارن و قەخوارن باش ل بەر وان بوون و ئامرازین خوڤگوزەرانیی و رابواردنی ل خو کومکریوون، هەمی هیمەتا وان ئەبوو موله تەکی وه رگرتن و بچن سەرا مالین خو بدن و دەمی خو ل پشت سنوری دەر باز بکەن، ئەف چەندە ژ پیشمەرگە

(١) هەروەها بەلگەنامەکا دی یا بایوزخانا ئەمریکا ل تەهران دیاردکەت کو هەمی وه زیر و پاریزگار و ئەندامین فەرمی یین حکومی (رەنگە مەبەست فەرمانبەرین) دگەل پینچ هزار پولیسان ب چەک قە ریزین حکومەتی بچە هیلاینە و چووینە دناف شورەشا کوردی دا، بزقەرە:

FRUS, Backchannel Message from the Ambassador to Iran, Helms, to the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, Scowcroft, Station Chief met General Barzani and Dr. Mahmud Uthman, Tehran, Document: (242), March 18, 1974.

(٢) سعید عبدالوهاب، لماذا تبقى الحقائق مكتومة عن الشعب الكردي، رساله وجهه الى الفئات والكتل والاحزاب السياسيه الكرديه، ب، م، ١٩٧٧، ص ٢٦.

(٣) دوی دیدارا مه سعود بارزانی و مه حمود عوسمان ل بایوزخانا ئەمریکا ل تەهران ل تیرمەها ١٩٧٣ ئەنجامدای ئاماژە دابوو کو مووچئی هەیفانە یین چە کدارین شوپەشا ئەیلولی (١٤) دولارن. بزقەرە:

FRUS, Backchannel Message From the Ambassador to Iran, Op. Cit, Document: (222), 9-july 1973.

(٤) ایوب بارزانی، الحركه التحريره الكورديه و صراع القوى الاقليميه و الدوليه ١٩٥٨-١٩٧٥، جنيف، ٢٠١١، ص ٣٩٤.

نەهاتە فەشارتن، لەوا گیانێ شەرکرنێ و ئەو فیداکاریا بەرێ هە ی سست بوو، ل دەمە کیدا نافێ پێشمەرگە ترس د ئێخستە دلێ دۆژمنیدا، بەلێ ئەو ئەفسانە ژێ نەما^(١).

ژلایە کێ دێقە، پشتی چوار سالی ن «بناف ئاشتیی»^(٢) ژ ١١ ی ئادارا ١٩٧٠ هەتا ١١ ی ئادارا ١٩٧٤ ب دووماهی هاتین حکومەتا عیراقی بیی زفرین و گوهدانا سەرکردایەتیا شوێشا کوردی یاسایا ژمارە (٣٠) تاییەت ب ئوتونومیا کوردستانا عیراقی لدویف باوەریا خو ل شەفا ١١ ی ئادارا ١٩٧٤ ل رادیوی بی بەلافکر، تیدا بتنی هەندە ک دەستەلاتین کیم و سنوردار دانە کوردستانی و دەستەلاتا سەنتەری لدەستی خودا هێلافە، هەر وەها گرنگترین ناوچین کوردستانا عیراقی وەکو کەرکوک و خانەقین و ئاکرێ و شیخان و شنگال ژ دەرفە ی سنورێ وی هەریمی دانان و بتنی دوو حەفتی مولەت دانە سەرکردایەتیا شوێشی رازیبونا خو ل سەر وی یاسای دياربکەن^(٣). ئەف یاسایە دبنیاتدا لدویف خوستا کوردان نەبوو، لەوا هەر وی شەقی سەرکردایەتیا شوێشی پەيامە ک ل رادیویا دەنگی کوردستان بەلافکر کو ئەو ل سەر نافەرۆکا وی یاسای د رازی نینە و ب ئوتونومیا سەر کاغەزی پیناسە کر و دویات کر ئەو دەستبەرداری دروشمی (دیموکراسی بو عیراقی و ئوتونومیا راستەقینە بو کوردستانی) نابن^(٤). هە ژێ گوتنییە دفی پەيامیدا پەیفقا «راستەقینە» ل سەر دروشمی خویی بەری هنگی زیدە کر، وەکو ئاماژە یە ک کو ئەو ب چ رەنگا دەستبەرداری مافی ن گەلی کوردستانی نابن، پاشی مەکتەبا سیاسی یا پارقی دیموکراتی کوردستان ل ١٣ ی ئاداری د بەیاننامە کا درێژدا رەخنە ل وی یاسای گرتن و چەندین بەلگە ل سەر پیگیری نە کرنا

(١) جرجیس فتح الله، زیارە للماضی القریب، ستوکھولم، ١٩٩٨، ص ٩١.

(٢) مەلا مستەفا بارزانی دچا پییکەفتنە کیدا دگەل رۆژناما واشنتن پوست (Washington Post) فی ماوهی ب «نەشەر و نە ئاشتیی» پیناسە دکەت، هەر وەها دیژنیت ئەفان عەرەبان دقیت: "ل ژیر نافی ریکەفتنا ئاشتیی شەری مە بکەن"، ئەف بابەتە رۆژناما (اطلاعات) ژیر نافی (ملا مصطفی از امریکا کیمک نظامی خواست) ل ژمارە (١٤١٣٢)، ٢ تیر ١٣٥٢ (٢٣ حوزەیرانا ١٩٧٣) بەلافکر یە، هەر وەها رۆژناما (کیهان) ژ ی بنافی (کردها حاضر بە تجدید جنگ با عراق اند) ل ٢٣ ئ حوزەیرانا ١٩٧٣ بەلافکر یە.

(3) The Information Department of the Kurdistan Democratic Party, On The Kurdish Question at the United Nations, Know the Kurds, series No: 2 - une 1974, p 45.

(٤) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوو تنەوی... شۆرشێ ئەیلول، بەشی دووهم، ل ١١٣.

حکومەتا عیراقی ب ناهەرۆکا بەیانناما ۱۱ ی ئاداری ديارکرن^(۱).

ژبو زالبوون لسەر وی دۆخی مەلا مستەفا بارزانی پەنایى دبه ته بهر ریکین دبلوماسی، بهری ئەو دەمی حکومەتا عیراقی ديارکری ب دوماهی بهیت ل ئادارا ۱۹۷۴ سەرەدانا ئیرانی دکەت و ل تەهران دگەل بالیوزخانا ئەمریکا ل تەهران و بهرپرسی حکومەتا ئیرانی و محەمەد رەزا شاھ ب خوژی کوم دبیت. دقئ سەرەدانیدا بارزانی دقیا پشتەفانیا ئەمریکا و ئیرانی بو ڕاگەھاندنا حکومەتەکا ئوتونومی ل کوردستانا عیراقی ب دەستفە بینیت، و ئەف پینگا سەرکردایەتیا پارتی وەکو بەرسفە کئ بوو بو ئەوئ یاسایا حکومەتا عیراقی ئیکک لایەنە ڕاگەھاندی، لەوا بارزانی داخواری ژ هەردوو لایان دکەت دانپیدانی ب قئ حکومەتئ بکەن و ژلایئ مادی^(۲) و مەعنەویفە تایبەت ل ناهەندی ناهەولەتی وەکو ریکخراوا نەتەوین ئیکگرتی (UN) پشتگیری بو پەیدا بکەن، لئ نە شاھی و نە ژى نوینەرین ئەمریکا بەرسفەکا راستەوخو نەدا، بتنی شاھی گوت: "ژلایئ مادیفە یا ل دەستین مە بهیت ئەم دئ کەین، لئ بو پرسا ئوتونومی پئویستە ئەز دگەل راویژکاریئ خو دانیشم"^(۳). هەرودها نوینەرین ئەمریکا ژى کو بهرپرسی یەکا ئازانسا سیخوری یا ئەمریکا (CIA) بوو ل بالیوزخانا ئەمریکا ل تەهران، پاشی بالیوز ریچارد هیلمز (Richard Helms) ژى بو هەمان پرس نامەکئ بو جیگری وەزیری دەرڤە برینت سکوکروف (Brent Scowcroft) د هنیريت داکو بوچوونا فەرمی یا ئەمریکا لسەر وی پرسئ بهیتە ديارکرن، بەلئ دناما خودا بالیوز وەکو خوڤەدزینەک ل بهرپرسیارەتیا ئەخلاقى بەرامبەر کوردان پئیشنار ژى دکەت ئیران باشتین وەلاتە لسەر پرسا فەکرنا سنورا و ئوتونومی دگەل تورکیا ب ناخفیت، لئ بو پشتگیری ئەمریکا ل ناهەندی دەولی وەکی (UN) د مینتەفە لسەر کا ئایا راستە عیراقی شەرەکئ جینوسایدی دژى کوردان بەرپاکرییە یان نە^(۴). کەواتە

(۱) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوی... شۆرشى ئەیلول، بەشى دووهم، ل ۱۱۵-۱۳۷.

(۲) لدویف بەلگەنامین حکومەتا ئەمریکا، بارزانی داخووا (۱۸۰) ملیون دولاران بو وی حکومەتا ئوتونومی کربوون وەک بو دجە بو بەرفانئ و کاروبارین کارگیری و مەدەنی وەکو پەرودە و تەندروستی.

FRUS, Station Chief met General Barzani... Op. Cit, Document: (242), March 18, 1974.

(3) Bryan Gibson, Sold Out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War, New York, 2015, p168.

(4) Ibid.

لدویف قی نامی بیت هه ده مئ پزئما به عس شه رین قركنا كوردان به رپا كربان پئویست بوو ئەمريكا پشتگیری وان كربا، لی رویدانی مئژووی یین داهاتی ئەف ئیکه به رجه سته نابیت هه رچه نده به لگه یین حاشاهه لنه گر لسه ر پسا كوشتنا سفیلین كوردان ل به رده ستبوون و چ هه لویستین رژد نه هاتنه دیار كرن.

پسا پشتگیریا سیاسی و له شكه ری بو وئ حكومه تا داهاتی كو بارزانی پئشنیار كری ل وه زاره تا ده رقه و (CIA) ب دو ماهی هات پشتی هه ر ئیک ژ جه نه رال و. كولی (W.E. Colby)، ریفه به ری ده زگایئ نافبری و یه كا پاراستنا به رژه وه ندیین ئەمريكا ل وه زاره تا ده رقه (USINT) و ئەنجومه نئ ئاسایشا نه ته وه یی (NSC) د پئشنیارین خودا بو وه زیرئ ده رقه هیئری کیسنجه ری دیار كرین كو نابیت ئەمريكا ئاستئ هاریكاریین خو یین سیاسی و له شكه ری بو كوردان بلندتر لی بكه ت، چونكه د بنیاتدا پشتگیریا وان بو شو ره شا كوردان هه روه كو وان بخو ئاماژه پئكری بو چه ق به ستوكرنا وی شه ری بوو، نه ك حكومه ته كا كوردی یا ئوتونۆمی^(۱). ل به ر رۆنایه ا قان پئشنیارا کیسنجه ر د یاداشته كیدا بو سه رۆك جیرالد فورد (Gerald Ford) (۱۹۷۴-۱۹۷۷) بنتئ داخوازا ئیک ملیون دولار وه كو هاریكاری بو په نابهرین كورد دگه ل وان (۳۷۵۰۰۰) دولارین هه یقانه كویه ری هنگی بریار لسه ر دابوو و ژماره كا چه كین ستوك دكوگه هیئ ده زگایئ (CIA) دا بو شو ره شا كوردی دكه ت و پاشی هه ر ئەف پئشنیاره بوونه بریارا فه رمی یا ئەمريكا^(۲). ژلایئ خو قه شاه ژی بقی بریارئ زور خو شحال دبیت و ل به ر هه مان دیده راگه هاند دئ ئاستئ هاریكاریین خو بو شو ره شا كوردی ژلایئ له شكه ریفه زیده كه ت^(۳)، دبه رامبه ردا بارزانی پشتی ئەف بریاره گه یشتیئ د رپكا بالیوزخانا وی وه لاتیدا سوپاسیا حكومه تا ئەمريكا تایه ت سه رۆك جیرالد فورد و وه زیر هیئری کیسنجه ری و ستافئ بریارده ر ل (CIA) دكه ت و دخوازیئ د رپكا واندا شانده كئ ب هنیریه نیویورك و بچیه نه ته وین

(۱) بو پتر زانین ئەف پرسه ل به شی چواری و دته وه ره كئ تایه تدا هه لویستی ئەمريكا ب دریزی هاتیه به حسكرن دگه ل وان به لگه نامین پئدقی.

(2) Bryan Gibson, Op.Cit, p.168.

(3) FRUS, Message from the Ambassador to Iran, Op. Cit, Document: (248), 22 April 1974.

هه‌مان سالی هه‌رسی شاروچکین ئاکری و ئامیدی و رانی ژێ گرتن و پلانا پاشقه چوونی ژێ دوێ زستانیدا نه‌بوو، هه‌روه‌کو سالی ن به‌ری هنگی نه‌و ئیک نه‌نجام ددا^(۱). له‌وا قونسلخانا نه‌میکا ل ته‌بریژی د نامه‌کیدا بو وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا وه‌لاتی خو ئاماژه بستراتیژیه‌تا وی هێرشێ دکه‌ت کو حکومه‌تا عیراقی دقیت خو بگه‌هینته‌ سه‌ر سنوران، هیلا سنوری ژێرانی هه‌تا تورکیا بگریته‌، بقی ئیکێ ریکێ ل هاتنا هاریکاریین ئێرانی بگریته‌ و نه‌هیلتی چ که‌س ده‌ربازی لای دیی سنوری بن^(۲).

پشتی هێرشین حکومه‌تا عیراقی بو سه‌ر گوند و باره‌گایی شۆره‌شی دژوار و به‌رفه‌هه‌ بووین، کاریگه‌ریا وان له‌سه‌ر ئه‌ردی زۆرا دژوار بوو، له‌وا مه‌لا مسته‌فا بارزانی دیژیته‌: "به‌ری هنگی د میژوو یا بزافا رزگاریخوازی کوردی دا مه‌ نه‌دیته‌"، چونکه‌ نه‌و چه‌کی د قان شه‌راندا ده‌اته‌ بکارهینان زۆربه‌ی چه‌کین نوی و پیشکه‌فتی یین سوقیه‌تی بوون تا وی ئاسته‌ی بنگه‌هی سه‌ره‌کی یین شۆره‌شی ل گوندی (گه‌لاله‌) یین بیه‌هر نه‌بوو ژ توپبارانکرنی، ژبه‌ره‌ندی بارزانی دنامه‌کیدا کو ل ۲۸ حوزه‌یرانا ۱۹۷۴ بو سکرتیری گشتی یین نه‌ته‌ویین ئیکگری ب پیکا شانیدی پارقی هنارتبوو هوقایه‌تیا وی هێرشێ دیاردکه‌ت و دیژیته‌: "ل ده‌مه‌کیدا کو نوکه‌ دانوستاندن له‌سه‌ر ئاستی نافه‌وله‌تی بو چاره‌سه‌ره‌کرنا کیشین نافه‌ته‌وه‌یی بریقه‌دچن، گه‌رمترین شه‌ر له‌سه‌ر عه‌ردی دژی گه‌لی کورد ژلای حکومه‌تا وه‌لاتی وانقه‌ یی ده‌یته‌ به‌رپاکرن، جینوساید، وێرانکرن و سوتنا گوندان و برسیکرنا خه‌لکی ئامرازین قی هه‌وی نه‌، نوکه‌ نیقه‌کا خه‌لکی کوردستانی یی لژی گه‌فا تیرور و نه‌پال و گازا ژه‌هراویدا دژین"^(۳). هه‌روه‌ها ل ۲۲ ی چریا ئیکێ ۱۹۷۴ د نامه‌کا دیدا بو هینری کیسنجه‌ر، وه‌زیری ده‌رفه‌ یی نه‌میکا، بارزانی دوماهی پیشه‌هاتین شه‌ری و قوربانیین هه‌ردوو لایان دگه‌ل پیدقیین مه‌ده‌نی و له‌شکه‌ری ده‌نیته‌، تیدا دیاردکه‌ت: "سوپی عیراقی ب پشته‌فانیا فروکه‌فان و هزاران سه‌رباز و راویژکاریین روسی نه‌فه‌ حه‌فت مانگه‌ یی شه‌ره‌کی جینوسایدی ل

(1) David McDowall, *Minority Rights Group International Report, The Kurds, 1996, UK, p 25.*

(2) FRUS, Telegram from Tabriz, *The Kurdish War, Op. Cit, Document: (261), 4 September, 1974.*

(۳) دیسا نه‌و ناما سامی عه‌بدولره‌حمان و محسن ده‌هی بنافی شانیدی مه‌کته‌با سیاسی یا پارقی ئیمزا کری د نافه‌روکا خو‌دا هه‌مان خالی ل سه‌ری ئاماژه پی کربوون. بو دیتنا قان هه‌ردوو نامان بزفه‌:

The Information Department of the KDP, *On The Kurdish Question, Op.Cit, pp i-iv.*

كوردستانی به رپا دكهن". ههروهها بارزانی ئاماژه ب تهكتیكا وی هیرشێ دكەت و دیاردكەت مههم پێ كونترولكرنا دهقهرا بالهكایهتی یا نافهندا شوپهشییه، لی ژبو ریگه گرتنا وی هیرشێ و تیکشكاندنا وی پلانی دبیزیت: "هیژین وان لدوری (۱۲۰۰)^(۱) قوربانی داینه كو زۆربهی وان بهرکهفتیین هیرشین ئەسمانی بوون^(۲). دوماهیێ بارزانی داکو نیشا لایهنی ئەمیریکی بدهت كو ورهیا پیشمههرگی یا بلنده و هیشتا ئەو هیژه كا کاریگهرن لسههردی، رادگههینیت كو ئەف هاتنه پیشا سوپایی عیراقی یا بی قوربانی نیه، بهلكو وان ژی لدوری (۶۰۰۰) كهسان ژ هیژین پژیما عیراقی كوشتینه و بریندارکرینه^(۳). هههردوی نامیدا بارزانی بو راکرتنا بالانسا هیژی و ئاماده کاریین شه ریډ داهاقی لیسته کێ ژ چه کین پیدقی بو لهشکهری شوپهشی پیشکیشی حکومهتا ئەمیریکا دكەت ژوان ژی دژه فروکه و دژه تانک^(۴). بهلی زۆربهی وان داخوازیان ب بیانویین جودا نههاتنه جیهه جیکرن.

(۱) ژلایی خوقه وی ده می مهسعود بارزانی داتیین قوربانیان ههه ژ دهستیپکا شه ری ل نسانی ههتا ۱۵ ی چریا ئیکێ ۱۹۷۴ دهته ده زگیین راگهاندنا بیانی كو دگهل وان ئامارین دناما مهلامسته فا بارزانی دا ئاماژه پیهاتیه کرن د جیاوازن، ئەوژی ژهیژین پیشمههرگی (۵۳۵) کوشتی و (۱۳۰) بریندار، و ژ هاوالاتیین سقیل (۴۹۳) کوشتی و (۹۵۲) بریندار، بنیره:

Edward Mortimer, New arms supplies give Kurds hope of stopping advance by Iraq forces, The Times, 13 November 1974,

لی ئەفان ههردوو ئاماران جوداهیه كا زۆر یا دگهل وان داتیین شاندی پارتی ل حوزههیرانا ۱۹۷۴ دایه (UN)، ههه، ئەوژی تیدا هاتبوو (۱۵۳۴) هاوالاتی هاتینه کوشتن و (۳۵۰۰) ژی بریندار بوون، بنیره: The Information: Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op.Cit, p ۶. لی ئەقی یاداشتێ ئاماژه ب قوربانیین سقیل بتنی دابوو، بهلی ژبهه بهردهوام بوونا شه ری ژمارا قوربانیان ژی زیدهتر دبیت، لهوا روژناما (اطلاعات) ل ۳۰ ی چریا ئیکێ ۱۹۷۴ راگههاند كو (۳۰۰۰) ژخه لکی ئاسایی یی كورد هاتینه کوشتن، بنیره: ۳ هزار افراد غیر نظامی کرد کشته شدند، اطلاعات، شماره (۱۴۵۶۶)، ۸ آبان ۱۳۵۳، مهسعود بارزانی د پهرتوکا خوڤا دوماهی ئامارین قوربانیان دناف ریژین شوپهشا ئەیلولی دیاردكەت، ئەوژی ژ هیژین پیشمههرگی (۱۵۳۵) کوشتی و (۲۳۶۰) بریندار، ژ هاوالاتیین سقیل (۱۴۹۳) کوشتی و (۱۹۵۲) بریندار، بنیره: بارزانی و بزووتنهوهی... شوپهشی ئەیلوول، بهرگی دووهه، ل ۴۲۷.

(2) FRUS, Memorandum from Director of Central Intelligence, Colby, to the President's Assistant for National Security Affairs, Kissinger, Text of General Mulla Mustafa Barzani's Letter to Secretary Kissinger, Washington, Document: (264), 2 November 1974.

(3) Ibid.

(4) FRUS, Text of General Mulla Mustafa Barzani's Letter, Op.Cit., Document: (264), 2 November 1974.

ژبو هه لسه نگاندا رهوشی وه کو هه رجار بالیوزخانه و قونسلخانین ئەمریکا ل عیراقی و ئێرانی بەردهوام دویچوونا پیشهاتین شهرتی دناقههرا کورد و پرژیمای عیراقیدا دکرن، بو وینه قونسلخانا ئەمریکا ل تهبریزی ل ئەیلوولا ١٩٧٤ پیشبینی دکهت کو دقئ زستانیدا هیژین عیراقی نهشین چ پیشقهچوونا بکهن و دقئ رهوش د بهرژوهندیا کوردان دابیت، چونکه هیژین عیراقی دقئ پالپشتی دانه سهر هیژین ئەسمانی ئەوهژی نهشین ل پرژین زستانی کو زوربهی عهقر و مژن مهفرهژین چه کدارین کوردان بکهنه ئامانج، لهوا سههرکهفتین شهرتی دقئ هیژین کوردی بن^(١). ههروهها بالیوزخانا ئەمریکا ل بهغدا ل چریا دووی ١٩٧٤ ئاماژه دکهت ب باوهریا حکومهتا عیراقی ئەف شههه نیزیکه ب دوامهی بهیت وهکو ئاماژهیهک ب هاتنا وهرزی زستانی و دژواربوونا کەش و ههوا ل کوردستانی^(٢).

سهرکردین کوردان یین سهربازی بخوژی د چهندین بوونهیاندا ئاماژه دابوو ئەقئ خالی و ئەو ب هیقی بوون کو بشین سرو سهرما و دژواریا کەش وههوا ل وهرزی زستانی د بهرژوهندیا خوڤا بکاربینن و بهلانسای هیژی بگورن و ریککی ل پیشقهچوونا هیژین عیراقی بگرن، بهلکو ئەو جهین ستراتیجی ژوان ژی باژیری رهواندوزی ژ دهستین وان دهربینن، لی د هه مان ده مدا ئەوان قهنه دشارت کو ئەو زستان دقئ زورا دژوار و ب کاره سات بیت بو ئەو خه لکی مال و حالق خو بجه هیلا و پهنا بهربووین^(٣). سامی عه بدولره حمان ژی پشتی ل گه شتا خویا ب دهستقه هینانا هاریکاریان ل ئەمریکا و ئەوروپا زقریبه قه ئەرکی فه رمانداریا به رهیی رهواندۆز پی دهیتته راسپاردن و دبیزیتته پرۆژنامه قان: " ئەقه شه ره کق پارتیزانی نیه، بهلکو شه ره کق به ره ییه، زورتر چه کق گران یی کارق خو دکهت، هیژین مه پیشقه هاتنا سوپای عیراقی یا راگرتی، ئەوان بنگه هی خو لسه رقی رهواندوزی یی دانای، لهشکه رقی خو یی کریبه د تبايندا، بهلق پرۆژانه ئەم یی وان دخهنده قاندا توپیاران دکهین، ئەوان دوو هه لباژارده یین ههین، یان دق لژیر ره حما ئاگر بارانا مه بن یان ژی دق خو قه کیشن". ههروهها به حسق سههرکهفتین

(1) FRUS, Letter from the Consul in Tabriz, Op.Cit, Document: (269), 26 December 1974.

(2) FRUS, Telegram from Baghdad, 15 November 1974, cited in ibid.

(3) Edward Mortimer, International charities ignore the worsening plight of half a million refugees as winter sets in; Rebel Kurds face famine and disease, The Times, 12 November 1974.

لسەر کیسی ههوه ناییت"^(۱). لهوا پیشبینی دهاته کرن زستانا ۱۹۷۴ دۆماهی دهلیقه بیت بو چه کدارین کورد ل دژی سوپای عیراقی به ره فانیی ل ناوچین خو بکهن.

(۱) The International Relations Committee of the KDP, Op.Cit, p ۹. نافۆ وان نههاتیه زانین، لی رهنگه نوینهری شۆرهشی شهفیق قهزاز بیت، چونکه وی دهمی ئه و بوو نوینهری شۆرهشی ل تههران.

۲- بارودۆخی جفاکی:

دشیاندا به بارودۆخی جفاکی یی وی خه لکێ ئاکنجی لدهقه رین ژیر دهستی شۆره شا ئه یلولوی، کو مه به ست ژێ نیشه جیین وان گوند و باژیرکین دکه فتنه دناق سنورین دهسته هلاتا شۆره شیدا، لسه ر دوو به شان دابه ش بکهین، به شه کێ وان راسته وخو به شداردبوون د بزاقین سیاسی و له شه کهری و کۆمه لایه قی یین شۆره شیدا، به لێ به شه کێ مه زن یی وی خه لکی مژیلی کاروبارین خو یین پوژانه بوون د بواری چاندنی، خودانکرنا تهرش و ته والی و کارین بازرگانی، لسه ر قی ئیکێ جیم هوگلاند (Jim Hogland)، په یامنیری پوژناما واشنت پوست (Washington Post) د بابه ته کیدا ل تیرمه ها ۱۹۷۳ ب شیوه کێ باش ده برینی ژ ژيانا وان دکه ت، دبیزیت: "هیشتا چه ک یی ژيانا گوندنشینان بریقه دبه ت، لئ دگه ل هندێ مه ر و مالآت و باغین حلیک و قه یسیان ژی رولی خو دگیرن"^(۱). ئەو به شی راسته وخو په یوه ندی ب شۆره شی قه کرین وه کی کادر و فه رمانبه رین دام و ده زگایین سیاسی و میری یین سه ر ب شۆره شی قه بوون، مینا ماموستا و نوژدار و نفیسه ر و ئەندازیار و مه لایین مزگه فتان دگه ل چه کدار و سه رکردین سیاسی و له شکری یین شۆره شی کو هژماره کا زور ژوان خه لکێ ده قه رین دی یین کوردستانی بوون و ب خیزانقه لژیر دهسته هلاتا شۆره شی ئاکنجی ببوون^(۲). سه ره رای قی پیکهاته یا جفاکی یا تیکه ل، به لێ ئاسایشا جفاکی تیدا هه بوو، ترس ل دزیی و کارین نه باش لده ف وی خه لکی نه بوو، هه می که سان کار و ئەرکێ خو یی دیارکری هه بوون، پیشمه رگه و کارمه ند ب مووچه و جوتیار ژی ب چاندنی ژيانا وان یا دهسته به ر بوو، که سی ئاریشا ئاکنجی بوونی و جلو به رگ و خوارنی نه بوو^(۳).

ب شیوه کێ گشتی ژيانا جفاکی ل کوردستانا عیراقی یا گریدایی کاودانین سیاسی و له شه کهری بوو، هه ره وه کو ژ ئادارا ۱۹۷۴ هه تا دو ماهی هاتنا شۆره شی ل ئادارا

(۱) قه گوهاستن ژ: روژناما کیهان، ژماره (۸۹۹۲)، ۱۰ تیر ۱۳۵۲، ژیرناقی: کوردستان عراق همراه با آمادگی برای جنگ در راه پیشرفت اجتماعی میکوشد.

(2) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op. Cit, p 7; Edward Mortimer, International charities, Op.Cit.

(۳) فوئاد تاهیر سادق، بیره وه ریه کانی ژيانی ژیر دهستی، هه ولیر، ۲۰۰۵، ل ۶۷.

۱۹۷۵، ئانکو د ماوۆ ئیک سالد، وه کو نه رازیوون ژ هه لۆبستی حکومه تی به رامبه ر بنپیکرنا نافه روکا به یاناما ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰ خه لکه کی ئیکجار زۆر په یوه ندی ب ریژین شوپه شیقه کرن، لهوا ریژا دانیشتونان ل گوندین نیژیک سه رکردایه تی تابهت ده فه را چومان و باله کایه تی و حاجی عمران ئیکجار زیده بوو، بو وینه زۆربه ی ماموستا و قوتابیین خانین پیگه هاندنا ماموستایان ل ده وۆکی و هه ولئیری چوونه ده فه را ئازادکری کو بتنی ل هه ولئیری (۵۰۰) قوتابی و ماموستا بوون^(۱). ب گشتی (۴۲۰۰) ماموستا دگه ل (۶۰۰) قوتابی و (۳۰) ماموستایین زانکویا سلیمانین باره گایی زانکوی فه گوهاستنه قه لادزی، (۷۰) دکتور و (۱۵۰) ئه ندازیار و (۵۲۵۰) پولیس و ئه فسه ری کورد دگه ل وان ژی (۱۰۰۰۰۰) هاولاتیین کورد بتنی د مه ها نیسانا ۱۹۷۴ ل باژیران چوونه ده فه ری ئازادکری^(۲). به لگه نامین وه زاره تا ده رفه یا ئه مریکا ژمارا ئه و خه لکی پشتی ۱۹۷۴ قه ستا ده فه ری شوپه شی کرین ل دوری (۲۵۰۰۰۰) که سان قه له م دده ن^(۳). هه روه ها ژبه ر هپشا رژی می ل بهارا ۱۹۷۴ بو سه ر سه نگه ری ده ستی پیکی یین پشمه رگه ی زۆربه یا خه لکی وان گوندین نیژیک به روکین شه ری قه ستا ده فه ری پشتی کرن و وه کو په نابه ری ن افخویی ل گوند و دۆل و نه هال و شکه فتین نیژیک سنوری ئیرانی ئاکنجی بوون^(۴). بقی ئیکی ژمارا ئه و خه لکی لژی ده سته ه لاتا شوپه شی دژیان گه ه شته نیژیکی (۱۵۰۰۰۰۰) که سان^(۵). ئه ف زیده بوونه لده فه ره کیدا رویدا کو ژیرخانا فه حه واندا وان نه بوو، کریارین شه ری تیدا دبه رده وام بوون و شیاین شوپه شی هه ر هند بوون پیداو یستیین چه کدارین خو دابین بکه ت، لهوا دۆل و نه هال و شکه فت ببوونه په ناگه ها هزاران خه لکی، سوپاین عیراقی ژی بیی جوداهیئ دنا فه را سقیل و چه کداران بکه ت، به رده وام ب

(۱) هه مان ژیده ر، ل ۲۵۳.

(2) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op. Cit, p 45;

گوینته ر دپشنه ر، کورد گه لی له خسته براوی غه در لی کراو، و: حه مه که ریم عارف، هه ولئیر، ۱۹۹۹، ل ۲۵۲.

(3) Bryan Gibson, Op. Cit, p. 175.

(۴) عیسمه ت شه ریف وانلی، کوردستانی عیراق، له گه لیکی په ژمورده و نیشتمانی په رت دا، و: م. گو مه یی و حه ویزی، سوید، ۱۹۹۸، ل ۲۹۴؛ حه سین عارف، سالی ک له ته مه ن ۲۸-۳-۱۹۷۴ بو ۲۷-۳-۱۹۷۵، سلیمانی، ۱۹۹۹، ل ۱۰۲.

(5) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op. Cit, p 7; Edward Mortimer, International charities, Op. Cit.

فروکه و نەپالان لسه سهری وان بوون، ژبه رهندي ژ هه می ده مه کی زیده تر چافه ری دهاته کرن کاره ساتین مروقی یین مه زن لوی ده قه ری روی بده ن^(۱). هه ژی گوتنییه ئەف رویدانه ببوونه بابته تی رومال و هه لسه نگاندنا نافه ندین پوژنامه فانی و دبلوماسی، بو وینه دکتور مه حمود عوسمان، راویژکاری بارزانی، د چافیکه فتنه کیدا دگه ل پوژناما (کیهان) ل ۲۶ ئی ئیلوولا ۱۹۷۴ دیژیت: "ئاریشا په نابهران، ئاریشا ژماره ئیک و خالا لاوازا مه یه، ئەف ئاریشه ب هاتنا زستان دی مه زنتری لیهیت"^(۲). ههروه ها ئیدوارد مورتايمه ر (Edward Mortimer)، په یامنیری پوژناما تایمس (TheTimes) ل ۱۲ چریا دووی ۱۹۷۴ بابته کی ژیرناق ی (ئەفه زستان هات و ریخراوین خیرخوازی کیشا نیف ملیون په نابهران پشتگوه ئیخستیه)، تیدا لیدوانین نوژدارین کورد یین دناف شوپه شیدا وه رگرتینه کو هوشداری ل په وشا وان په نابهران دده ن یین ژبه ر هیرشین حکومه تا عیراقی مالین خو بجه هیلا ی و قه ستا ده قه ری دویتر ژ هیلین شه ری کرین^(۳).

ژماره کا به شداربووین شوپه شی زیده بوونا ژمارا ئاکنجین ده قه ری زیر ده ستی وی ب خاله کا نه ری نی دینن، مه سعود بارزانی ئاماژه دکه ت: "ده رچوونی ئەم ژماره زوره ی خه لک له شار و شاروکه کان و گه یشتیان بو ناوچه کانی شوپش هه له یه کی گوره و کاریکی له خووه بوو به هیچ کلوجی چاوه روانی نه بووین تا پیش وهخت به ری لی بگرین، له ئەنجامه رووخینه کانیشی نه گه شتین تا گیروگرفتی ژانندن و جیکردنه وه یان به ره وروومان بووه وه"^(۴). پیشمه رگی دیرین فوئاد تاهیر دیاردکته ت: "ژماره ی پیشمه رگه و کارمندان زور له پیویست زیاتربوو، شوپش به هاوولاتیانی ژن و پیر و مندا ل له راده بهر بار کرابوو، ئەمه وای کردبوو شوپش بارسووک نه بی ت و لایه نی لاوازی هه بی ت و بی پشتیوانی دهره کی نه تواتیت به رده وام بی ت"^(۵). ههروه ها شکیب ئاکره یی، کادری

(۱) عبدالمصور البارزانی، المسأله الكوردیه البديل الديمقراطی تجارب سیاسیه ۱۹۷۴-۲۰۰۹. هاتیه وه رگرتن ژ: فاروق محمه ده محمه ده نه مین، سیاسه تی ئیران به رامبه ر جولانه وه ی رزگاریخوازی کورد له باشوری کوردستان (۱۹۷۵-۱۹۸۹)، سلیمانی، ۲۰۱۴، ل ۱۲۳.

(۲) کیهان، شماره (۹۳۷۲)، ۴ میهر ۱۳۵۳.

(3) Edward Mortimer, International charities, Op. Cit.

(۴) بنیره: بارزانی و بزوتنه وه ی... شوپشی ئه لیل، به شی دووه م، ل ۱۱۳-۱۱۴.

(۵) بنیره: زیده ری به ری، ل ۶۷.

بهری یی دهزگایی پاراستنا شوپه شی، دوی باوه ریی دایه ئەف خاله بوونه ئەگه ری تیک: زیده بوونا قوربانیان دناف ریژین چه کداری کورد دا، دوو: زیده بوونا کیماسیین دارایی و کارگیری یین سه رکردایه تی، سی: بههرا پتر ژوان چوونه وه لاتی ئیرانی و بوونه بارگرانی بو شاه و حکومه تا وی وه لاتی، چوار: هژمارا چه کداری کورد ژده ه هزارا بوونه هفتی هزار^(١) و بقی ئیک ژئ ئاریشین کارگیری و دابینکرنا بو دجه ی و سه ره لدانا فهوزایی ژئ پهیدا بوون^(٢). به لئ یونان هرمرز، کادری راگه هاندنا شوپه شی، ئاماژه دکهت ئەو خه لکی پشتی ئادارا ١٩٧٤ چوویه دناف ریژین شوپه شییدا وه کی وان جوتیارا نه بوون یین ل وان ده فه را دژیان، چونکه ئەو خه لکی باژیان بوون و شاهزایی ژيانا گوندان نه بوون و فیرنه بوون ل کاودانیین دژوار و بزه حمه تدا بژین^(٣). ئەما عیسمهت شه ریف وانلی، نوینه ری شوپه شی ل ده رفه، د وی باوه ریی دایه چوونا ئەندامین ری کخراوین جه ماوه ری و قوتابی و ده رچووین زانکویان زیانین خو هه بوون، چونکه ئەف که سه نه دشیان هه می کاران بکه ن و شوپه ش ژئ نه دشیا لدویف شیان و باوه رنامین وان هه میان کاری بده تی، له وا مانه بیکار^(٤). ل دو ماهی خالا ئەف نفیسه ره لسه ر کوه ئەوه: ئەو خه لکی ل سالآ ١٩٧٤ چوویه دناف شوپه شییدا بوونه بارگرانی بو شوپه شی و حکومه تا عیراقی شیا مفای ژوی ده لیقی وه ربگریت و دژی شوپه شی بکاربینته فه له وا وی بخو خه لک نه چار دکرن ژباژیان بچنه وان ده فه ران. سه بارهت لایه نین دی یین جفاکی وه کی پهروه ردی، په وشا پهروه ردی ل ده فه ری ژئ دهستی شوپه شی ژلایه کی ژبه رکو ئەو ده فه ر زوره ی ده فه ره کا چیا یی بوو و ژلای ری ک و باناقه ئاسیترین ده فه ری کوردستانی و عیراقی بوون، ژلای دیژی چونکه پشت گوه هاقیترین ده فه ری عیراقی بوون و خزمهت گوزاریین وی مینا ری ک و بان پهروه ده و ته ندروستی دگه ل ده فه ری دی یین عیراقی نه دهاتنه به اور دکرن و چ ده مان خه لکی وان دناشتیه کا دو مدریژدا نه ژیانه، له وا جودا هیا ئاماریین خوانده فانان

(١) د راستیدا ژمارا چه کداری شوره شا ئەیلولی چ جارا ژ پینجی هزاران نه بووریه، بو زیده تر لسه ری مژاری بزفه: ل ١٠.

(٢) انظر: سنوات المحنه فی کردستان...، ص ٣٧١.

(٣) آیامی فی ثوره کوردستان، دهوک ٢٠١٣، ص ١٨٨.

(٤) بنیره: زیده ری بهری، ل ٣٠٨.

ل كوردستانى و دەفەرین دى یین عیراقى جهى سەر راوهستیانینه، بو وینه ئەگەر بەرى خو بدەینى ل سالا ١٩٧٠ ژ هەر (١٠٠٠) كەسان ل هەردوو پارێزگەهین بەسرا و دیالا دناقبەرا (١٢٠-١٢٢) قوتابى بوون، لى ل هەردوو پارێزگەهین هەولیر و سلیمانى ژ هەر (١٠٠٠) كەسان ژمارا قوتابیان ژ (٧٠) نەدبوورین، سەبارەت وەرگرتنا قوتابیان كورد ل زانكۆیین عیراقى ئەف ئامارە هیشتا خرابترن، بو نمونە ریزا قوتابیان كورد ل سالا خواندنى (١٩٧١-١٩٧٢) ل زانكۆیان هاتینە وەرگرتن (٦,١٪) بوو، ل دەمەكیدا ریزا دانیشتوانین كورد ل عیراقى (٢٥٪) بوو^(١). ئەو دەفەرین چیاى و دویره دەست ئەف ئامارە ئەگەر هەبن ژى پەنگە هەر نەهینە بەراوردكرن.

خالا سەیر ئەوه ل جهى حكومەت گرنگى بدەتە خواندنى و پەروەردەكرنا كچ و كورین كوردان وەكو هاولاتیەكى عیراقى بیانووین جودا ژمارەكا زۆر ژ قوتابخانین كوردستانى گرتن، بو وینه ل سالا ١٩٧١ بتنى ل هەردوو پارێزگەهین دەوكى و موسل (١١٠) قوتابخانە هاتنەگرتن^(٢). ئەفە ل دەمەكیدا بوو ریکەفتنا ئاشتین دناقبەرا هەردوو لایاندا هەبوو. ژبەرهندى نەفشەكى نەخویندەوار ل دەفەرین چیاى ل كوردستانى پەیداوو ب پەنگەكى ئاستى نەخویندەوارى دناف كومهلگەهى ویدا لسالا ١٩٧٣ كو ناهەراستا سەردەمى ئاشتین بوو (٧٥٪)^(٣) بوو، ئەگەر نە بەرى سالیڤ ١٩٧٠ زۆر زیدەتر بوو^(٤). ئەفەژى هەمى بەرهەمى سیاسەتا حكومەتین تیک دويف ئیکى یین عیراقى بوو ل كوردستانى. سەرهنديرا حكومەتا عیراقى بەردەوامى دا قى سیاسەتى ل ٢٤ ى نیسانا ١٩٧٤ ژ ئەنجامى دووبارە دەستپیکرنا شەرى دناقبەرا شوپەشا ئەیلوولى و حكومەتا عیراقى، گەرەكەكا تەمام ب قوتابخانەفە ل قەلادزى

(1) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op. Cit, p 18.

(٢) ژبو دیتنا نافیڤان وان قوتابخانان بزفره:

The Information Department of the KDP, On the Kurdish Movement in Iraq, know the Kurds, series No: 1, -une 1973, pp 92-94.

(٣) ئەف ریزە ل پارێزگەها هەولیری كو پتر ژ هەمى دەفەرین دى یین كوردستانى قوتابخانە لى هەبوون نەخویندەوارى بقى رەنگى بوو، دناقبەرا زاروكین ژبى (٦-١٥) سال ٨٠٪ بوو، زەلامین (١٥-٤٥) ئەوژى ٨٠٪ بوو، لى ئەف ریزە دناف ژناندا دگەهشتە ٩٩,٥٪. بو زانیاریڤ زیدەتر بزفره:

The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op. Cit, p 19.

(4) The Information Department of the KDP, On the Kurdish Movement, Op. Cit, p 9.

ژلایئ فرۆکین عیراقیقه هاتنه ژنافرین تیدا (١٣٠) که سا گیانی خو ژدهستا ژوان ژى (٨٠) قوتابین سه ره تایی بوون، پاشی ل هافینا هه مان سال ل ده می دووباره بوردمانا قه لادزی تاکه زانکویا کوردستانی کو زانکویا سلیمانی بوو هاته ویرانکر^(١).

ژ بهر قی سیاسه تا به غدا به رامبه کوردستانی هه ی، ژ سه رجه می (٣٥٠٠٠) قوتابین زانکویئ ل عیراقی ژقی ژماری ریژا قوتابین ده فه رین کوردنشین ل (١٠٪) نه د بووری، له وا ماموستایه کئ زانکویا سلیمانی د چا قی که فتنه کیدا ل تیرمه ها ١٩٧٤ دیژیته پوژنامه قانی ئیرانی، مه نسور تاراجی، سیاسه تا به عسیئ عیراقی ئه وه گه نجین کورد کیمتر ل زانکویان بهینه وه رگرتن و ئاسته نگین زور بو وان چی دکهن داکو نه هیلن بخوین^(٢). به لئ بو هنارتنا ده رفه ریژا قوتابین کورد زور کیمتر بوو، به لکو ژ (٣-٤٪) نه دبووری، ئه ما کولیژین سه ربازی و پولیسان ژ (٢٪) نه دبووری، لی ل کولیژین ئه رکان و فروکه قانی کورد هه ر نه دهاتنه وه رگرتن^(٣).

ره وشا ته ندروستی ژى ژلایه نین دی باشتر نه بوو، بنگه هین ته ندروستی یین سه ر ب حکومه تی زور دکیم بوون، ب په نگه کئ ده ستپیکئ هه ر (٢٥٠٠٠٠) که سان دکتوره ک بهر دکه فت، بارزانی د دیداره کیدا ل ئادارا ١٩٧٣ گوتبوو که مال جانبولات، سیاسه تمه داری لوپنای: "ئه فه دادی نییه، ل ده فه رین کورد نشین ژمارا خه لکی ئیک ملیون که سه و بتنی چوار دکتور لی کاردکهن"^(٤). ههروه ها کارمه ندین ته ندروستی ژى وه کی برینپچان

(١) نخستین روزنامه کار و عکاس ایرانی در ستاد پیشمرگان بارزانی یک روز در قلعه دزه شهید، اطلاعات، شماره (١٤٤٥٤)، ٢٠ تیر ١٣٥٣.

(٢) نخستین روزنامه کار و عکاس ایرانی در ستاد پیشمرگان بارزانی استادان و دانشجویان دانشگاه، اطلاعات، شماره (١٤٤٥٧)، ٢٤ تیر ١٣٥٣.

(٣) عیسمهت شهریف وانلی، ژیدهری بهری، ل ٣١٠.

(٤) هه ژى گوتنییه که مال جانبولات ب مه ره ما لیک نیژیکرنا شه ره شا کوردی و رژیم عیراقی پیخه مه مت ریکه فتنه ١١ ی ئاداری نه هیته هه له وه شاندرن دریکا به غدارا ل ئادارا ١٩٧٣ هاتبوو کوردستانی. ژبو زانیارین زیده تر ل سه ر نافه روکا قی سه ره دانئ، به ری خو بده: سعید یحیی الخطاط، هوامش علی سفر ایلول، دهوک، ١٩٩٦، ص ٩٣ و وما بعدها؛ عبدالفتاح علی البوتانی، فی الذکر ال (٣٧) لاغتیا ل کمال جنبلاط، مجله صوت الآخر، العدد (٤٧٥)، ١٩ آزار ٢٠١٤، ص ٤-٥. پشتی جانبولات زفرییه به غدا ئاموژگاری ل حکومه تا عیراقی کربوون و پی راگه یانده بوو: "ژبلی جیبه جیکرنا داخوایین کوردان هه وه چ چاره کادی نییه، و ئه و چوار ملیون دینارین هه وه بو په ره پیدانا کوردستانی ته رخانکرین بکه نه پینجی ملیون". بنیره: اطلاعات، کردها، مشکل بزرگ عراق، سه شنبه ١٢ تیرماه ١٣٥٢، شماره

چاف ریژا دانیشتوانان زۆر دكیم بوون، ئەفه ژبلی خزمه تگوزاریین چاره سه ركرتی و خو پاراستنی ژ نه خوشیان وه کی ده رمان و كه ره ستین دی یین ته ندروستی ئیکجار دكیم بوون، ژبه رهندي ژماره كا نه خوشیین جوراوجۆر دناف كومه لگه هی كوردی ل وان ده قه را سه ره له دان وه کی نه خوشیا سلئ و كولچیسك و ئیفلیجا زارۆكان و نه خوشیین فه گر^(١).

سه ركرديه تیا شو ره شا نه یلولوی وه كو شو ره شه كا سیاسی و چه كداری و كۆمه لایه تی ژبو پركرنا هنده ك كه لینان چه ند پینگاف هافیتن، ئەوژی دامه زراندا دام و ده زگایین كارگیری و وه رگرتنا خه لكئ خۆدان باوه رنامه، ئیکه م پینگاف ژی فه كرنا به شه کی نوی بوو بناقی (پشكا پیشقه برنا جفاکی) ئه ركئ ویژی ئه و بوو كار لسه ر پیشخستنا جفاکی كوردی بكه ت تایبه ت ل بواری ته ندروستی و په روه ردی، ژبو قئ مه ره می دو یف شیانا هه ر ده قه ره کی یان هه ر چه ند گونده کی ن ئیزیک قوتابخانه ك و نه خوشخانه ك لی دامه زراندا، دگه ل هندی هه ولا راکیشانا ماموستا و دكتوران دا بو دناف ریژین شو ره شی و خزمه تکرنا خه لكئ ده قه ری ن ئازادکری^(٢). دقئ بواره یدا جیم هوگلاند ژی د پاپورتا خۆدا دیاردكه ت گروهه کی بجویك یئ كوردی خوینده وار و شاره زایین سیاسه تی یئ خه باتئ دکه ن داكو په ره ب هنده ك نویخوازیان ل كوردستانئ بده ن، بو وینه به حسئ نوژداره کی كورد ل نه خوشخانا ناحیا (ناوپردان) دكه ت كو ژ ئەلمانیا بو خزمه تی زفریبوو قه، هه روه ها لی دوانه كا د. شه فیک قه زاز وه رگریه ده می دیژیت: " ئەف شو ره شه دی یا پایه داربیت و ده م ژی یئ هاق ئەم ئەقین ل ده رقه دژین بو خزمه تا كوردستانئ فه گهرینه فه"^(٣). ئەف هه ولین شو ره شی بوونه ئەگه ر هژمارا ئەو دكتورین ل هه ریما ئازاد خزمه ت دکر به ری ب دو ماهی هاتنا شو ره شی بگه هیته (٩١) دكتوران^(٤).

سه ره رای قان هه ولان نه خوشخانه و بنگه هی ن ته ندروستی هیشتا زۆر کیماسی تیدا

(١٤١٤١)، لده مه کیدا بوودجا عیراقئ ل سالا ١٩٧٣ نیژیکی (١٢١٨) ملیون دولاران بوو و ل سالا ١٩٧٤ دگه هیته

(٢٥٥٠) ملیون دولاران، بنیره: عیسمه ت شه ریف وانلی، ژیده ری به ری، ل ٢٨٩.

(1) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op. Cit, p 10.

(2) The Information Department of the KDP, On the Kurdish Movement, Op. Cit, p 10.

(٣) هه ژی گو تنییه قه زاز دوازه سالان له مریکا ژیا بوو و شیا بوو هه ر ل وی وه لاتئ باوه رنامه دكتورایئ ده ستخو قه بینیت، بنیره: کردستان عراق همراه با آمادگی برای جنگ در راه پیشرفت اجتماعی میکوشد، کیهان، مصدر پیشین.

(4) Edward Mortimer, International charities, Op. Cit.

هه‌بوون و په‌وشا ته‌ندروستی یا خه‌لکی د ئاسته‌کی زۆر خرابدا بوو، له‌وا سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شێ لسه‌ر ئاستی ده‌رفه‌ ژێ هه‌وڵ ددا ب رێکا بده‌ستقه ئینانا هاریکارییان ئه‌وان که‌لێنان پڕبکه‌ن، به‌لگه‌نامه‌کا (CIA) ئاماژێ ب دیدارا به‌رپرسی ده‌زگایێ خو ل ته‌هران ئارسه‌ر کالاهان (Arthur Callahan) ل ئادارا ١٩٧٤ دگه‌ل هه‌ر ئیک مه‌لا مسته‌فا بارزانی و مه‌حمود عوسمان دکه‌ت، سه‌باره‌ت په‌وشا ده‌فهرین شوپه‌شێ، بارزانی گو‌توووی: "حکومه‌تا عیراقی ئابلقه‌کا توند یا لسه‌ر ده‌فهره‌مه‌ دانای، ژبه‌ر ئه‌و ژمارا زۆرا خه‌لکی هاتینه‌ دۆرپێچدان نوکه‌ نه‌بتنی ئه‌م پیدقی چه‌کین به‌ره‌فانیی وه‌کی روکیت و دژه‌ تانک و دژه‌ فروکه‌ینه، به‌لکو بو خه‌لکی سفیل ئه‌م پیدقی پاره‌ و هاریکاریین مینا خوارنی و جلوبه‌رگ و ده‌رمانینه" (١). ژبه‌رفان ئه‌گه‌ران (CIA) د وی باوه‌ریی دابوو هاریکاریین ئه‌مریکا بو دابینکرنا ده‌رمان و پیدقیی ته‌ندروستی بو کوردان دقیت ژ (١٠٠٠٠) دولاران بینه‌ زیده‌کرن بو (٣٠٠٠٠) دولاران (٢).

ژلایه‌کی دیفه‌، ئه‌ف ئیکه‌ ببوو بابه‌تی رۆمالا زۆربه‌ی رۆژنامه‌فانین بیانی یین سه‌ره‌دانا ده‌فهرین ئازادکری کرین و دپیکا وان ژێ سه‌رکرده‌ و دکتورین شوپه‌شێ داخوایین ب هه‌وارهاتنی دگه‌هاندنه‌ ده‌رفه‌، بو وینه ئیدوار مورتایمه‌ر دبیت: "مرو‌ف زۆر ب زه‌حمه‌تی هه‌تا بشیت نه‌خوشخانان بناسیت، ئیک ژ نه‌خوشخانین شوپه‌شێ کو نه‌خوشخانا مه‌لبه‌ندی ل گوندی ده‌ربه‌ندی ل سنوری چومان دکه‌ته‌ نمونه‌، دیاردکته‌ بتنی ژ (٣٥) ته‌ختان پیک ده‌ات ئه‌وژی لب خیشه‌ت و کوخان دابوون دگه‌ل تاقیگه‌هه‌کا بچویک دکابینه‌کیدا و ژبه‌رنه‌بوونا ئامیرین پشکینان زۆربه‌ی که‌یسین نه‌خوشان ده‌نارتنه‌ ئیرانی (٣). هه‌روه‌ها نقیسکار لیرقی وودسن جونیور (-Le rvi Woodson Jr) ژێ پشتی ل پایزا ١٩٧٤ سه‌ره‌دانا کوردستانی کری، گو‌تاره‌کا وینه‌دار لسه‌ر شوپه‌شا کوردستانی ل گو‌فارا (NATIONAL GEOGRAPHIC) ل ئادارا ١٩٧٥

(1) Backchannel Message from the Ambassador to Iran, Helms, to the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, Scowcroft, Tehran, Document: (242), 18 March 1974.

(2) Bryan Gibson, Op. Cit, p 168.

(٣) هه‌روه‌ها مورتایمه‌ر دبیت ده‌می من سه‌ره‌دانا وی ده‌فهری کری ئافاهی بو نه‌خوشخانێ ده‌اته‌ چیکرن کو ل به‌ر بوو ئه‌وی زستانی فه‌گوه‌یزنه‌ تیدا، بو زیده‌تر بزقره‌:

Edward Mortimer, International charities, Op. Cit.

بە لاق دكەت، دبه شه كۆ ویدا بقی رهنگی به حسێ كه رتێ ته ندروستی یی ناوچین شۆرەش كریه: "من سه ره دانا نه خوشخانه كۆ دا لسه ر گره كۆ بوو پشت جادا هاملتون، ئەف نه خوشخانه^(١) پێكدهات ژدوو ئافاهییێن كوپ هه ر ئێك پازده تهخت، زۆر به ی نه خوشان خه لكۆ ئاسایی بوون، بریندار یێن په وشا وان خراب ده نارتنه ئیرانی، دكتوره كۆ وێ نه خوشخانێ بناقی كه مال عه بدوللا ناجی دگوت: "مه زۆر پێویستی ب بانكا خوینی و پلازمایی و كه ل و په لێن نه شته گه ریێ و ژماره كا نه شته گه ر و برینپێچان هه یین"^(٢). هه ره هه دكتوری ناخبری گوتبووی مه بتنی هه فت دكتور و چوار برینپێچ و دوازه برینپێچین هاریكار یێن هه یین كو زۆر به ی وان یی ل به ره یێن شه ری و ئەم بتنی دشیی (٢٤) نه خوشان وه ر بگرین^(٣).

بابه تی ته ندروستی د پۆژنامه فانی ئیرانیژیدا رهنگه ده ابوو، پۆژنامه فانی ئیرانی مه نسور تاراجی د راپۆرته كا درێژ و وینه داردا بناقی (پیشمه رگین زیره ك جاره كۆ دمرن) ل چواری تیرمه هه ١٩٧٤ د پۆژنامه (اطلاعات) دا به لاق دكەت، تیدا به حسێ په وشا پیشمه رگه و خه لكۆ ده فه را شۆرەشی دكەت، دبێژیته: "ژیانا پیشمه رگان د دلێ چیا یاندا سرنج راکیشترین رویدانی سده ده یه یێ مه نه، ئاگر ل ئەسمانا و لسه ر ئەردی دباریت، ژبلی مار و دوپیشك و گیانه وه ریێن درنده ده هان مه ترسیێن دی هه ره شان لی دكەن، ئەو ژن و زارۆکیێن ئاواره ژی كو شار و گوندیێن وان هاتینه بوردمانكرن یێن فه گوهاستینه دناق دۆل و شاخانا، نه ده رمان و نه نوژدار و نه نه خوشخانه و نه خواری و نه ژی په ناگه هه كا گونجایی به رامبه ر بۆمه بارانا فروكان هه یه"^(٤). ناخبری د درێژاهیا راپۆرتا خۆدا دیاردكەت نابیت جیهان به رامبه ر ئەف كاره ساتا ل (باكوری عیراقی) روی ددهت بی دهنگ بیت، و هه ر پۆژنامه فانه كۆ وژدانا خو ژبیرنه كریته دقیت

(١) جونیوری ناقی نه خوشخانێ نه نفیسیه، لی بگویره ی به حسکرنا وی رهنگه نه خوشخانا ده ره بند بیت ل سنوری چوومان.

(٢) بۆ دیتنا قی راپورتی ب كوردی بنیره: به هرام وه له ده به گی، له سه ر ترۆپکی توفان مه لا مسته فا بارزانی له روانگه ی رۆژنامه كانی ئیراندا ١٩٤٥-١٩٨٠، تاران، ٢٠٢١، ل ٧٩٠-٨٠٧.

(٣) هه مان ژیدهر.

(٤) پیشمرگان: شجاعان يك بار می میرند، اطلاعات، شماره (١٤٤٤٨)، ١٣ تیر ١٣٥٣.

جیهانی ل ئەوی پەوشا سی ملیون کوردین عیراقی تیدا دژین ئاگەهدار بکەت^(١). دپیکا قی پۆژنامیدا ئیدریس بارزانی ل تیرمه‌ها ١٩٧٤ داخوازا هاریکاریین مروقی ژ ریکخراوین بیانی دکەت، دبیزیت: "دقیت خاچا سوور و شیر و پۆژ^(٢) و هه‌یقا سوور بینه ئیره و ژ نیزیقفه بارودۆخی په‌نابه‌ر و بریندارین کوردین عیراقی بینن، وی دەمی دی تیکه‌هن ئەو سته‌ما لمه‌ ده‌یته‌کرن زۆر زیده‌تره ژ په‌نابه‌رین فه‌له‌ستینی"^(٣).

پۆژناما (اطلاعات) لسه‌ر به‌لافکرنا بابه‌تین گری‌دای پەوشا خەلکی یا به‌رده‌وام بوو، د سهره‌ دیره‌کیدا بناقی (نه‌خۆشخانه‌ک د دلێ چیا‌ی دا) لدۆر نه‌خۆشخانا (ناقه‌ندی) ل گوندی گه‌لاله‌ی نقیسی بوو: "چه‌ند چادره‌ک ل بنا‌را چیا‌یه‌کی نیزیکی پیکا هه‌ولپیری بو‌ نه‌خۆشخانێ هاتبوونه‌ فه‌دان، ل ره‌خین وان ژێ تایبه‌ کولا بوون بو‌ مه‌ره‌ما خو‌ پاراستنی ل هیرشا فروکان، ژماره‌کا دکتوران خو‌به‌خشانه‌ ل ژیر بومبه‌بارانان ب شه‌ف و پۆژ کار دکهن، زۆربه‌ی نه‌خۆشین وی بریندارین بومبه‌بارانا گوندی گه‌لاله‌ بوون"^(٤). لدۆر ئاریشین نه‌خۆشخانا ده‌ربه‌ند ژێ، دکتور خالد دزه‌یی، ریکه‌به‌ری وی، دیاردکەت پۆژانه‌ ل ده‌وری (٢٠٠) نه‌خۆشان سه‌ره‌دانا وان دکهن ل ده‌مه‌کیدا وان بنتی (٣٠) ته‌ختین ئفاندنی بین هه‌ین، و ئامپیرین وان دب‌اش نینه‌ بین سال‌ا ١٩٣٦ نه‌، نه‌کو ئەو داشین ل ویری نیشه‌رگه‌ریان ئه‌نجام ده‌ن. هه‌روه‌ها ناقه‌ری ئماژه‌ دکەت ئیک ژ مه‌ترسیین دی لسه‌ر خەلکی و پيشمه‌رگان زۆریا دوپیشک و ماران بوو، له‌وا دپیکا واندا داخوازی ژ کومه‌لا شیر و پۆژ و خاچا سوور یا جیهانی دکەت ده‌رمانین ئه‌نتی بایوتیک و فاکسینین دژی ژه‌هری بو‌ وان بنیرن. به‌لی ئاریشا وان یا سه‌ره‌کی نه‌بوونا ترومبیلین هه‌واره‌اتنیه‌، له‌وا زۆرجاران نه‌خۆش ب ریکیکفه‌ دمرن. ل دو‌ماهیی دکتور خالدی گوتبووی: "

(١) همان مصدر.

(٢) جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران) ئەف کومه‌له‌ ل سال‌ا ١٩٢٢ ژلای حکومه‌تا ئیرانی هاتیه‌ دامه‌زراندن و ل سال‌ا ١٩٢٣ چوو‌یه‌ دناف بزافا خاچا سوور و هه‌یقا سوور یا ناقده‌وله‌تی ل ژنیقی، دروشمی وی (شیر و پۆژ) بو‌ دیروکا که‌ف‌نارا ئیرانی دزف‌رته‌فه‌، پشتی شوره‌شا ئیسلامی ئەف کومه‌له‌ ل سال‌ا ١٩٨٠ هاته‌ هه‌لوه‌شاندن و لجه‌ی (هه‌یقا سوور یا ئیرانی) هاته‌ راگه‌هاندن، بو‌ زیده‌تر زانیاریان بنیره‌:

https://www.bionity.com/en/encyclopedia/Red_Lion_and_Sun_Society, access, 14 August, 2023.

(٣) مصاحبه‌ با ادريس بارزانی: برای صلح، دیگر خیلی دیر است، اطلاعات، شماره (١٤٤٥٦)، ٢٣ تیر ١٣٥٣.

(٤) نخستین روزنامه‌کار و عکاس ایرانی در ستاد پیشمرگان بارزانی دزدگی در پشت جبهه، اطلاعات، شماره

(١٤٤٥٩)، ٢٦ تیر ١٣٥٣.

سه ره پای ئەفا هەیی، په وشا مه ل بهرێ زۆرباشتره، چونكه وی ده می بو سێ ملیون مرووفان مه بتنی دوو دكتور هه بوون، نوکه هه شتی دكتور هاریکاریا مه دکهن^(١).

ههروهها په یامنیری ده زگای میدیایی یی فه ره نسی ئیکس پریس (Xpress) ژی بارودوخی خه لکی دگه هینته نافه ندین جیهانی و دیاردکته: "ئه گهری مرنا زاروکان بی خوارن و هه ودانا ریفیک و گه ده یه، پیتقیه کا زۆر یا ب شیرێ هسک و خیفهت و به ته نیا هه ی بو زستانه کێ کو یا دریکا واندا، زستان لقان کویستانان کو بندا هیا وان دگه هینته (٢٠٠٠م) زۆر ب زه حمهت و دژواره، له وا ده رمان تایهت دژه هه ودان زۆری پیدقیه^(٢). دكتور که مال عه بدوللا ناجی، هاریکاری سه روکێ ده زگای ته ندروستی یی شوپه شی، ژی بریکا رۆژنامین بیانی پیدقیین ته ندروستی یین بله ز کو شوپه شی پیدقی پی هه نین دگه هینته نافه ندین نافه وه له تی وه کی ده رمان و که لوپه لین پیتقی بو نه شته گه ریان و مادین خوراکي وه کی گه نم و شیر و خوارن قوتوگری و هه می جورین جل و به رگان دگه ل جزمان، ههروهها خیفهت و به ته نی و ترومی لین هه وارها تنی دگه ل پیدقیین تیمه کا گه روک بو نه شته رگه ریان^(٣).

ئه وه وشا خه لکی ده فه رین شوپه شی که فتینه تیدا گه هشت بوو ئاسته کی ژلایی هه ردوو حکومه تین ئیرانی و ئەمریکا فه ل بهرێ زۆرتر بهینه باسکرن، ژلایی خوڤه جه نه رال نیعمه توللا نه سیری، بهرپرسی ساواکی، نامازه دکته کو ژبه ر هیرشین حکومه تا عیراقی ل ده می نهادا ملیونه ک و نیف کورد ل ناوچین شوپه شی پیتقی هاریکاریین وه کی خیفهت و جلوبه رگ و خوارن و ده رمانانه^(٤). د راپۆرته کا کونسلی ئەمریکا ل ته بریزیدا هاتیه: "ئه ف

(١) اطلاعات، شماره (١٤٤٥٩)، ٢٦ تیر ١٣٥٣.

(٢) هاتیه فه گوه استن ژ: رۆژنامه آیندگان، ژماره (٢٠١٤)، ٧ شه رپور ١٣٥٣، ژیرناقی: وقتی که واپس نگریستیم، ده کده در آتش می سوخت.

(3) Edward Mortimer, International charities, Op.Cit.

(4) Bryan Gibson, Op. Cit, p. 168.

سه ره رای ئه وه وشا هاتیه دیارکرن خه لکه ک دناف شوپه شیدا هه بوویه ده ست بو ئه وان ده رمانا دبرن یین ژلایی ریکخراوین خیرخوازی پیشکیشی نه خوشخانین شوپه شی دکرن، عه بدولموسه ور بارزانی سه روکی لژنا په نابه ران نامازه دکته دکتوره کی کورد، کو نافی وی نه ئینایه، ئه وه ده رمانین ل ده فه رین شوپه شی بو چاره سه رکرنا په نابه رین دناف که مپاندا دبرن زۆر به ی وان ب ل بازارین نه غه ده و مه اباد ب به ایه کی ئه رزان دفروتن. بنیره: ده فته ری بیره وه ریه کانم، و: ریئاس عه لی پیرانی، ده نهاخ، هوله ندا، ٢٠١٨، ل ٢٧.

په وشا هه نئ بۆ جفاکئ کوردی ژ هه می شه ر و نا کو کئین وان یین به ری نو که دگه ل رژئیمین عیرا قئ کاره ساتبارتره، لئ دگه ل هندی ژئ بۆ نه گه ر نه و جفاک ژ به ری هنگی ئیکگرتیتر بیت"^(١). ئەف گۆتته نه بتنی بۆ ده فەرین سیده کان یا دروست بوو، به لکو ده فه را بادینان ژئ وه سا بوو، بۆ وینه ل سالآ ١٩٧٤ چ گونده کئ وی سنوری یئ ژئیر دهسته ه لاتا شوپه شی نه ما بوو کو خه لکئ هنده ک گوندیئ دی یین ده ورو به ر نه چوو بنئ، هه رچه نده بارگرا نیه ک لسه ر خه لکئ وان گوندین نه و فه حه وان دی په یدابوو، به لئ ئەف رویدانه بوونه نه گه ری زیده تر لئیک نیزیک بوون و ئیکگرتنا وان ژ هه می لایه کئ فه. نه و سه رچا وین باس ل هژمارا ئاکنجیین ده فه را بادینان یین وی ده می که ن دیژن ژمارا خه لکئ وی ده فه ری (٢٥٠٠٠٠) که س بوون ژفئ ژمارئ (١٠٠٠٠٠) نه و خه لک بوون یین ل قه زایین شنگال و موسل و زاخو و جهین دی یین ژئیر دهسته ه لاتا هیژن حکومه تا عیرا قئ ئاواره بووین"^(٢).

لدۆر ده فه را بادینان و باژیرئ ئامیدیئ لیرقی جونور دیژیت: "زۆر ب کیمی گونده ک هه بوو شه ر نه گه هشتبیتئ، شه ری ژیا نا وان ب ته مامی تیکدابوو، ئامیدیئ لسه رده مه کئ نه یئ دویر بازاره کئ قه ره با لخ و پر هاتوچوو بوو و هزاران که س بۆ خو دکیشان، نوکه که س تیدانیه و توکا تیدا دخوینیت، چ ترومیپل لسه ر جادین وی دیارینه زۆربه ی بنه مالین وی یین چوو یه گوندئ (زیوئ) و دشکه فتاهه دژین"^(٣). هه روه ها دیژیت: "ئه ز زۆر ب زه حمه ت چوو مه دنا ف شکه فته کیدا ریکا وی هه می نه فرازی بوو و نه و شکه فت زۆرا تارئ بوو، مالا پیشمه رگه کئ بنا قئ (تا هر نه حمه د)^(٤) تیدا بوو، تشتئ من دیتی هنده ک به ته نی و حسیلکه کا رایخستی و مه کینه کا دروارئ بوون، هه شت زاروک هه بوون، نه و بخو ل به ره یین شه ری بوو، خیزانا وی گوته من نه م هه می د نه خو شین هه وایئ شکه فتئ زۆرئ شیداره و یا پره ژ پیشی و میش و مشکان، هه تا نوکه سئ مار مه یین تیدا کوشتین و ئیک ژئ مه یئ د شکه فتا بره خ خو فته دیتی"^(٥). د راستیدا نه فه وینه که مرو ف دشی ت

(1) FRUS, Letter from the Consul in Tabriz, Op. Cit, Document: (269), 26 December 1974.

(2) Edward Mortimer, International charities, Op. Cit.

(٣) به هرام وه له ده به گی، ژیده ری به ری، ل ٨٠١.

(٤) به هرام وه له ده به گی، ژیده ری به ری، ل ٨٠١.

(٥) (تا هر نه حمه د زیوه یی) نا قئ خیزانا وی (ئه سما) یه نه ف پیشمه رگه ل ده مئ سه ره ه لدا نا ١٩٩١ ل سنورئ ئامیدیئ شه هید دبیت.

بیژیت باراپتر ژخه لکی کوردستان ل ده فەرین شه ری بقی رهنگی دژیان، لهوا جه نه رال نه لیکسندر دراموند (Alexander Drummond) به شهك ژ راپورتا خو ئهوا ل چریا دووی ١٩٧٤ بو سه رنقیسه ری رۆژنامه تایمس (The Times) هناری بو کاودانین سه ختین خه لکی ده فه را بادینان ته رخان کربوو، تیدا دیژیت: "ئه ف خه لکه یی بی جل و به رگ و خوارن مایه فه، ئه گه ر پیکا وان نه هیتته فه کرن یان دی برسا و سه رما دا مرن یان ژی توپاران و فروکه دی وان کوژن"^(١).

٣- بارودۆخی ئابوری:

حکومه تا عیراقی چ ده ما ب چافه کی وه کهه قی بی به ری خو نه دایه هه می پارچین وه لاتی، کا چاوا ژلای بی جفاکی جوداهمی دنافه را ده فه ری عه ره ب نشین و کوردستان هه بوو، وه ساژی ژلای بی ئابوری شه ژی جوداهیه کا مه زن دنافه را هه ردوو ده فه راندا دهاته به رچاق، ئه فه ژی ب به رنامه و پلان دهاته کرن، چونکه حکومه تا عیراقی نه بتنی چ پلان بو پیشخستنا ژیرخانا ئابوری یا کوردستان پیشکیش نه کرن، به لکو ئه گه ر هه وله کا ده ره کی ژی هه با ئاسته نگ بو چی دکرن، بو وینه شانده کی ریکخراوا به رنامه گه شه پیدانی یا سه ر ب نه ته وین ئیکگریشه (UNDP) ل پایزا ١٩٧٠ هاته کوردستان بو دارشتنا پلانه کا ئابوری داکو ژ پاشماوین شه ری قورتال بییت، پاشی ریکخراوا ناقبری به رنامه ک ب کوژمی (١٠٠) ملیون دولاران راگه هاند کو دگه ل حکومه تی جیه جی بکه ت، لی حکومه تا عیراقی هه ر به رسقا وان نه دا^(٢). هه روه ها ده لیقه نه ددا کوردان دناق ده زگایین داریژه ری سیاسه تا ئابوری دکاریگه ر بن، بو وینه ژ سه رجه می (٢٥) نه دمی بوردی پلان دانه ری ئابوری یی عیراقی بتنی نه دنامه ک کورد بوو، بیگۆمان ئه ف نه دنامه نه شیایه به رامبه ر سیاسه تا حکومه تا

(1) From Lieut- General Sir Alexander Drummond, Letter to the Editor, Kurd Refugee Camps, The Times, 21 November 1974.

(2) ئه ف راپورته ژیرنافی (United Nations Development Program, Exploratory Mission to Northern Iraq) هاتبوو به لافکر، ژبو دیتنا وی بزقره:

The Information Department of the KDP, On The Kurdish Movement, Op.Cit, pp 84-90.

عیراقی راوهستیت یان کاریگەریی دبریارین ویدا بکەت، لەوا کیمترین پرۆژە بو کوردستانی دەهاتە پێشنیارکرن^(۱). هەرۆهک د پلانا پینچ سالی یا پێشخستنا عیراقی ژ سالا ۱۹۷۱ هەتا سالا ۱۹۷۴ ریزا جیبه جیکرنا وی پلانی ل کوردستانی ژ (۱۰٪) نەبووری، بو وینه ژ سەرجمی (۲۲) پرۆژین ریک و بانان ل کوردستانی بتنی هەردوو ریکین (کەرکوک- موسل و موسل- زاخو) تەمام کرن، ئەوژی ئەو دەقەر بوون یین دبن کونترولا حکومەتیه، لی بو ناوچین ژێردەستی شۆرەشی کو ئاسیتین ناوچین عیراقی بوون چ پرۆژین ریک و بانان نەهاتە جیبه جیکرن، لەوا ئەو ریک و بانین هەین ژ ی زوربە ی هەرە زور ئاخ بوون، بو وینه دویری دناقەرە گەلالە بو قەلادزی بتنی (۳۵) میل بوون، لی مرووف نەچار دبوو (۲۰۰) میلا بپریت هەتا دگەهیتە ویری^(۲). بەلی ئەگەر ژ هەمان ناوچە چووبایە ئامیدی و زاخو ب کیمی (شەفەک و پرۆژەک) دقیا^(۳).

هەرۆهە کەرتی پێشەسازین ژ ی جوداھیە کا ئیکجار زور هەبوو، ریزا پێشەسازیا حکومی ل دەقەرین کوردستانی (۳٪) بوو، ئانکو (۹۷٪) ژکارگەه و دەزگایین پێشەساز یین حکومەتی ل ناوچین عەرەب نشین بوون^(۴)، هەرچەندە وی دەمی گازا کوردستانی ریزا (۷۰٪) ژ بەرهمی عیراقی پیک دینا، لی پرۆژین پێشەسازیا نەفتی وەکی پالوگەهان ل دەرقە ی کوردستانی دامەزراندن مینا پالوگەها حەمام عەلیل^(۵). ژبەرەندی کیمترین تاکێ کورد مفا ژوان پرۆژان ددیت و زوربە ی دەلیقین کاری بو نەتەوی عەرەب بوون. لەسەر قی هەمی را بەرهمی نافخوی جوتیاری کورد وەکی برنج و تویتن ب هەدەرچوون، چونکە ژبەر شەری سالا ۱۹۷۴ نە دەزگایین شۆرەشی شیان وی بەرهمی بکەنە پارە و نەژی حکومەتا عیراقی ئەو بەرهم کرینەقە^(۶).

پشتی سەرکردایەتیا شۆرەشی و حکومەت لدور یاسایا ئوتۆنۆمی ل ئادارا ۱۹۷۴ نەگەشتینە ریکەفتنی رژیما بەعس دورپچا ئابوری ژ ی لەسەر ناوچین شۆرەشی

(1) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op.Cit, p 15.

(2) Ibid.

(3) Edward Mortimer, International charities, Op.Cit.

(4) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Movement, Op.Cit, p 45.

(5) Ibid, p 15.

(6) عیسمەت شەریف وانلی، ژێدەری بەری، ل ۳۰۸.

ل وی دەمی حکومەتا عیراقتی پلانەک هەبوو دەقەرپۆن شوپۆرەشی ژلایتی سەربازبێقە بکەتە سێ بەش، داکو ب ساناھیتەر کۆنترۆلی ل سەر ریکتین وان بکەن و نەھێلێت چ ژفان بەشان ھاریکاریان بگەھینە ئێک. بۆ وینە دەقەرا بادینان ژبەر جھتی وی یی جوگرافی کو دکەفتە دنەقەرە تورکیا و سوریا و عیراقتیدا، سێ لایین وی دورپێچ دایی بوون و ژلایتی فان وەلاتانقە ریک ب چ تستان نەدا بچیتە وی دەقەرێ، ھەتا خوارن ژێ لئ ھاتبوو قەدەغە کرن، ژبەر دورپێچا ئابوری کاودانین شوپۆرەشی ئالۆز بوون و ئاریشا ھەرە مەزن یا شوپۆرەشی بوو^(١). ھەژێ گوتنییە ناوچا بارزان وەکو تاکە دەمار و خالا ب ئیکگەھشتنا وی دەقەرێ بوو بۆ دەقەرا سوران و سەرکردایەتیا شوپۆرەشی، ھەر چ کەل و پەلەکی بازارگانی یان تەندروستی و سەربازی ل سنوری ئێران ب ترومبیلان دەھاتە دەقەرا بارزان پاشی برپیکا دەواران دەھاتنە قەگواستن بۆ دەقەرپۆن زاخو و ئامیدی و ئاکرێ و شیخان، گوندی بلی بیوو بنگەھەکی بازارگانی و دەرافتین وەکی شانیکێ ل بلی و شنی ل سەر رویاری زیی مەزن بیوونە پرین قەپەراندنا کەل و پەلان بۆ دەقەرا نزار و زیار و نەھلی، ھەرچی دەرافتین بالندا و سیدان و ماسەکان ژێ ل سەر رویاری شین ئەو سنور ب قەزا ئامیدی دەستن، ژبەرھندی پۆژنامەفان گوتەر دیشنەر دبیژیت "رپیکا مێرگە سوور وەکو وی رپیکا ئاوریشمی بوو کو گیانی نیف ملیون خەلکی سقیل پیقە یی گریدی بوو"^(٢). لئ دگەل ھندی ژێ ژبەر ھیرشین فروکتین عیراقتی و ل زستان ژبەر بەفری ئەف ریکە توشی ئاستەنگیپن زۆر دبوو.

ئەف رەوشە دگەل بەردەوامبوونا شەری ھیشتا بەرەف تیکچوونێ چوو، چونکە خەلکی سەدان گوندان ژبەر بومبەبارانی زەفی و زارپن خو بەیار ھیلان و رەز و باخپن خو بجە ھیلان بەرەف دەقەرپۆن کویراتیا شوپۆرەشی کوچ کرن و ژلایتی داراییقە بوونە بارگرانی بۆ سەر بوودجا شوپۆرەشی. ئەف بارودۆخە د وی نامیدا رەنگقەدا بوو یا بارزانی ل ٢٢ ی چریا ئیکتی یا ١٩٧٤ بۆ ھینری کیسنجەر، وەزیری دەرقە یی ئەمریکا، ژبو ھەلسەنگاندنا بارودۆخی شوپۆرەشی ھنارتی، تیدا ئامازە ب رەوشا خرابا خەلک تیدا دژیان دکەت، دبیژیت: "ئەم یین توشی بارودۆخەکی ئابوری یی

(١) آیندگان، مصدر پیشین، شماره (٢٠١٤).

(٢) گوینتەر دیشنەر، ژبەدری بەری، ل ٢٦٥.

سەخت بووین، لدوری چوارسەد هەزار كەسان ژ خەلكی مە مأل و حالئ خویئ بجه هیلایی، زیدەباری سەد هزاریئ دی كۆل دەمئ نهادا ل كەمپاندا دژین و كۆمەلا شیر و پۆژ یا حكومەتا ئیرانی چاقدیریا وان دكەت"^(۱). هەرۆهەا لدۆر كاودانئ خەلكئ دەقەرئ پارێزگەها دەهۆكئ یئین ژیر دەستهلانا شۆرەشئ بارزانئ دبیژیت:"رەوشا ئابوری یا وان دەقەرئ نێزیک سنوری توركیا ژبەر گرتنا سنوری ژلایی وی وهلاتیفه پۆژ بو پۆژئ یا خرابتر دبیت، دگەل هاتنا زستانئ ئەف پەوشه دی گەهیتە قۆناغئین مەترسیدار"^(۲). ژبو چارەسەریه كا بلەز بو وی بارودۆخی بارزانئ داخوازی ژ حكومەتا ئەمریکا دكەت چ راستهوخو یان ب پیکا ریکخراوئین خیرخوازی هاریکاریا خەلكئ ليقهوماوی بكەت، هەرۆهەا هەول بەدت توركیا رازی بكەت سنوری خو هەرچنەبیت بو گەهاندا هاریکاریئین مرۆقی فەكەت"^(۳).

جیگری ریفه بەری ئوپەراسیونا ل (CIA) ژئ لدۆر گرنگیا ریکان بو شۆرەشئ دیاردكەت جەنەرال بارزانئ بەهراپتر ژ هیزا خویا لەشكەری یا تەرخانكری بو پاراستنا دەقەرا (رەواندۆز- حاجی عمران) كو هیلا سەرەكی یا گەهشتنا هاریکاریاییه بو ناوچئین دی یئین شۆرەشئ، و ئەگەر ئەف دەقەرە ژلایی هیژئین عیراقئفە بهیئە كونترولكرن چ هاریکاری ناگەهینە خەلكئ وان گوندان، هەردەمئ بەرەف وەرزی زستانئ دچن گوندیئین وان دەقەرئین چیاپی پیدفیئین خواریئ ل دەرەفە د هینن و بخو كوم دكەن، لی دگەل هاتنا سەدان هزاران پەنابەران ل باژیر و وان گوندیئین كەفتینە بن كونترول عیراقئفە، ئەگەر هاریکاری دپیکا ئیرانی را بو نەهینە رەوانەكرن گەلەك ژ مللەتئ كورد قئ زستانئ دی ژ برسادا مرن"^(۴). د راستیدا وی دەمی بەرپرسیئ شۆرەشئ بخوژئ دگوتە پۆژنامەفانان (۳۰۰۰۰) خەلكئ بادینان گەفئین برسیبوون و مرنئ یئین لسەر وان، پاشی ئەف راستیه ل زستانا ۱۹۷۴ و دەستپیکا سالآ ۱۹۷۵ بەرجەستەبوو"^(۵).

(1) FRUS, Text of General Mulla Mustafa Barzani, Op. Cit, Document: (264), 2 November 1974.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

(4) FRUS, cited in, Memorandum from Director of Central Intelligence, to the President's Assistant for National Security Affairs, Washington, Document: (264), 2 November 1974.

(5) گوینتەر دیشنەر، ژیدەری بەری، ل ۲۶۵.

چوونا خه لکئی نوئی بو ژیر دهسته لاتا شوهرشی ژلایی ئابوری ژی بوونه بارگرانی بو سه رکردایه تیا شوهرشی و رهنگه ئیک ژ نه گهرین لاوازا شوهرشی بیت، چونکه ده می ل سالا ١٩٧٤ سه رکردایه تیا پارتی فه رمانگه هین میری دامه زران دین بریاردا هه ر فه رمان به ره کئی کورد نه گه ر دامه زراوین دهوله تی بهیلت و بجیته دناق فه رمانگه هین شوهرشی دی نیقا موچی خوئی حکومی وه رگریت، ل ده مه کیدا موچی هه ر پیشمه رگه کئی بتنی (١٠) دینار بوون و نه و خه لکئی ژنوئی هاتی چه ندجاران هندی پیشمه رگه ی پاره وه ردگرت بیی کو زه حمه تی بینیت یان گیانی خو پیخته د مه ترسییدا^(١). بیگومان نه قی بریاری باره کئی مه زن یی ئابوری ئیخسته سه ر بوودجا شوهرشی یا کو باراپتر لسه ر هاریکاریین ده رفه دهاته دانان^(٢) و رهنگه کاریگه ری

(١) شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص ٣٧٠.

(٢) علی عه بدوللا بهرپرسی دارایی یی پارتی دیبژیتنه په یامنیژی نه شنال جیوگرافیک سه رچاوین دارایی یین شوهرشی زوربه ی لسه ر هاریکاریین ده رفه یه کو مانگانه (٢٤٠٠٠٠٠) دینارن و دبنه هه شت ملیون دولار و (٦٠٠٠٠٠) دینار ژی کو دبنه دوو ملیون دولار نه م ژفروتنا توتیتی و به ره مه مین دی یین چاندنی و باجی بده ستفه دئینین. بنیره: به هرام وه له دبه گی، ژیده ری به ری، ل ٨٠٢، لی مه سعود بارزانی سه رچاوین وان هاریکاریان دیاردکته، نه وژی هاریکاریین سو فیه تی دناق به را (١٢٠٠٠٠-٥٠٠٠٠٠) کو ل سالا ١٩٧٢ هاته برین، هاریکاریین سعودی ئیک ملیون دولار بو په نابه ران ل سالا ١٩٧٤، هاریکاریین بریتانیا (٢٥٠٠٠٠) پاون بو کاروبارین مروقی، هاریکاریین ئیرانی ژبلی چه کی شه هه یقیین ده ستییکی ژسالا ١٩٧٤ هه یقانه (٢٠) ملیون تومه ن، پاشی ل هه یقا ته موزی هه تا ئادارا ١٩٧٥ کربوونه (٤٠) ملیون تومه ن، ئانکو دوو ملیون دینارین عیراقی، هاریکاریین نه مریکا هه می (١٦) ملیون دولار بوون، ژوان شه ه ملیون کاش و دهه ملیون ژی بهایی چه ک و ته قه مه نیا ل ده ستییکا ١٩٧٣ هه تا ئادارا ١٩٧٥. بنیره: بارزانی و بزووتنه وه ی رزگاریخوازی کورد، شوهرشی نه یلوول، ل ٢٣٥. هنده ک به لگه نامین نه مریکا ب تیرو ته سه ل ئاماژی ب وان هاریکاریان دکهن، نه وژی ده ستییکی (٣٧٥٠٠) دولارین مه هانه ددانه شوهرشا کوردی، لی بگویره ی دو ماهی بریارا حکومه تا نه مریکا قه باری وان هاریکاریان بو سالا ١٩٧٥ (٨٠٦) ملیون دولار بوون کو به شه ک ژوی پاره ی ب دیناری عیراقی دهاته گورین و ب شیوه ی کاش مه هانه دگه هه شته شوهرشی، بنیره: Philip Agee, The Unexpurgated Pike Report, New York, ١٩٩٢, p. ١٢. هه له بت نه و کوژمی پاره ی نه سبه ت خه رجیین شوهرشی پاره کئی زور نه بوویه، چونکه ژمارا چه کدارین مووچه خور لدوری (٤٠-٥٠) هزار پیشمه رگان بوون ژبلی خه رجیین فه رمان به ر و دام و ده زگایی میری ژلایی په روه رده و ته ندروستی و سیکته ریین دی بو ب ریقه برنا نه و خه لکی ل ناوچین شوهرشی ئانکجی بووین، زیده باری بو به رگریکرنا وی ده قهری بودجه کا زور مه زنتر پیدفی دکر ل ده مه کیدا عیراق وه کو هیزا هه فذژ بو قی شوهرشی ئیک ژ وه لاتین نه فتی بوو مه زنترین بوودجه بو بیافی له شه کهری و کرینا چه کین نوی ته رخانکر بوو. له وا دیوونه کا دیدا کیسنجه ر دیاردکته کو نه و کوژمی پاری پیئتی ده بیت لدوری (٣٠٠) ملیون دلاران بان داکو کورد خو لسه ر پیین خو بگرن، لی پشتی نسکوی نه ف هاریکاریه هاته راگرتن و نه مریکا راگه هاند نه و دی دریکا حکومه تا

لسەر ئەركى چەكدران ژى كرىت. هەژى ئاماژە پىكرىيە، ژمارەكا زۆر ژ خەلكى دەفەرین ژىر دەستەهلاتا شۆرەشى پالپشتيا خو دانا بوو سەر وان هاریکاریان یین ژلايى ئەنجومەنى شۆرەشى و رىكخراوین خىرخوازيقه بو دهااتنه دابینكرن، بەلى ئەف هەردوو سەرچاوهژى ب نەمانا شۆرەشى و گرنا سنورى توركيا هسك بوون^(۱). ب وى شیوهى هاتیه دیاركرن، رهوشا دهفەرین شۆرەش تیدا ژلايى، سیاسى، لهشكەرى، جفاكى و ئابورى پوژ بو پوژى خرابتر دبوو، گەلەك نەخوشى ب سەر خەلكى ویدا هاتن، لهوا نەچاربوون بەرهف لایى دى یى سنورى ئیرانى كوچ بكەن.

ئیرانی هاریکاریا پەنابەران كەت. بو پتر زانیاریان بزقره: هنرى كیسنجر، سنوات التجدید، ت: هشام الدجانی، ابو طبى، ۲۰۱۰، ص ۵۰۷-۵۲۶;

FRUS, Memorandum from the President's Assistant for National Security Affairs, Kissinger, to President Nixon, Washington, Document: (207), 29 March 1973; Memorandum from the President's Assistant for National Security Affairs, Kissinger, to President Nixon, Fiscal Year 1975 Support for the Kurds, Washington, Document: (254), 24 -une 1974.

لىچ بەلگەنامە ب دەست مه نه كه فتن كانى چاوا و چەند ژ وى پارەى بو پەنابەران هاتیه مه زاختن،

(1) SUNDAY TIMES, By Tuesday these Men, Op.Cit.

پشكا ئىككى:

پەنابەربوونا خەلکى باشوورئ كوردستانئ بو

ئيرانئ ۱۹۷۴- ۱۹۷۹

تەوهرئ ئىككى: قۇناغىن چوونا پەنابەران بو ئيرانئ

۱- قۇناغا ئىككى ۱۹۷۴

۲- قۇناغا دووئ ۱۹۷۵

تەوهرئ دووئ: وەرگرتن و رىفەبرنا پەنابەران ژلايئ حكومەتا ئيرانئ قە

۱- وەرگرتنا پەنابەران

۲- رىفەبرنا پەنابەران

تەوهرئ سىيئ: دابەشكرن و ئاكنجىكرنا پەنابەران ژلايئ حكومەتا ئيرانئ قە

۱- دابەشكرنا پەنابەران

۲- ئاكنجىكرنا پەنابەران

پشكا ئیكی:

پەنابەر بوونا خەلکى باشوورئ کوردستانى بو ئیرانى ۱۹۷۴-۱۹۷۹

پشتى حکومه تا عیراقى و پارتى دیموکراتى کوردستان لسەر نافەرۆکا یاسایا ئۆتۆنۆمى بو کوردستانى پیک نه هاتین، حکومه تى ل ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۴ ئیک لایانه و دویر ژ خواستا کوردان ئەو یاسایا راگه هاند، ئەف دۆخه ژلایى سیاسى و لەشکەر یقه بو پارتى و شۆره شا کوردان ب گشتى ئالۆز بوو، پارتى پشتى دوو پرۆژان ب پیک ب هاننامان هه لۆیستى خو ژ وى یاسایى دیارکر، لهوا ههروه کو چافه رى دهاته کرن ئەو دەمى ژلایى حکومه تیقه بو رازیوونا سه رکردایه تیا شۆره شى هاتیه دیارکر ب دوماهى هات و چ تیزیکبوون دناقبه را ههردوو لایندا پهیدانه بوون، بهلکو ب پیچه وانه قه ههردوو لایان ژلایى لەشکەر یقه هیزین خو به رهه فدرن^(۱). ئەف ئیکه ژى ژلایى حکومه تیقه وه کو راگه هاندنا شه رى هاته پیناسه کرن، لهوا ل نیسانا ۱۹۷۴ سوپایى وى هیره شه کا به رفه ره ب پیک توپ باران و بومبه بارانى بو سه ره ده قه رین ژیر دهسته ه لاتا شۆره شى کر، دقئ هیره شیدا جوداهى دناقبه را باره گایین حزبی و چه کداران و گوند و مالین خه لکی نه هاته کرن و چه ندین هاوالاتی ب بومبى ناپالم هاتنه سووتن^(۲). د نه جمائى فان هیره شاندا هژماره کا مه زن ژ خه لکى کوردستانا عیراقى قه ستا وه لاتى ئیرانى کرن و ل وى وه لاتی بوونه په نابه ر.

(۱) مهلت ۱۵ روزه اکراد پایان یافت، اطلاعات، شماره (۱۴۳۳)، ۶ فروردین ۱۳۵۳.

(۲) عراق بمب ناپالم علیه کردها به کاربرد، اطلاعات، شماره (۱۴۳۹۰)، ۸ اردیبهشت ۱۳۵۳.

توهه ری ئیکئ

قوناغین چونا پهنا بهران بو ئیرانی

۱- قوناغا ئیکئ ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۴- ۶ ئ ئادارا ۱۹۷۵:

ژبهه هیرشا سوپایی عیراقئ بو سهه ده فه رین ژیر دهسته هلاتا شو ره شا نه یلوولئ ژماره کا خه لکئ سفیل مال و حالئ خو بجه هیلان و قهستا جهین دو یرتر کرن و بوونه ئاواره یین نافخویی ل کوردستانئ، به لئ دگه ل به رده وام بوونا وان هیرشان ژمارا پهنا بهران ژئ پوژ بو پوژئ زیده تر لیها ت، و په وشا وان ژئ هه می لایه کیفه خرابتر لیدها ت، چونکه نه وه ده فه ر زور به ی چیا یی بوون و هیشتا کesh و هه وا زورئ ساربوو و جهین فه هه وان دنئ ژئ زور دکیم بوون، ژبه رهن دئ پیله کا ب کوم کو پارقی دیموکراتی کوردستان د به لافوکین خو دا ب (۸۰۰۰۰) که س قه له م دابوون، د ده می دوو هه یقاند ژ نیسانئ هه تا دو ماهیا گولانئ ل سالآ ۱۹۷۴ ژ ترسا وان هیرشان پهنا بهری وه لاتئ ئیرانی بوون و هژماره کا کیم ژئ ب نه په نی چوونه دنا ف سنورئ تورکیادا^(۱).

نه فه ئیک ژوان نه گه ران بوو کو ری کخراو و نافه ندین مافئ مروقی و پوژنامه فانیا جیهانی پالدا ی ب به رفه هه ی رومالآ بارو دوخی کوردان ل کوردستانا عیراقئ بکه ن و راپوژرتان لسه ر هه ویین له شکه ری یین سوپایی عیراقئ بو سهه ر کوردان دروست بکه ن. بو وینه پوژناما (اطلاعات) کو پوژرانه ل ته هران ده ردچوو بتنی دماوی (۲۵) پوژراند ل تیرمه ها ۱۹۷۴ چواره راپوژرتین وینه دار لسه ر هه می بیاقین شو ره شا کوردی و شه ری وی دگه ل حکومه تا عیراقئ به لافکر^(۲). هه روه ها گروپه کئ نوژدارین بیسنور پیکهاتی بوو ژ هه رییک بیرنارد کوشنیر (Bernard Couchner)، جا ک پیرس (Jack Pierce) و ما کس ریکامی (Max Rikami) کو ل ۱۳ ی نه یلوولئ هه تا دووی چریا ئیکئ ۱۹۷۴ سه ره دانا ده فه رین سنوری کربوون و نه وه رویدان دیت بوون،

(1) The Information Department of the KDP, On The Kurdish Question, Op.Cit, p 7.

(۲) هه ژئ گوتنییه په یامنیرو فی روژنامئ (مه نسور تاراجی) ئیکه م روژنامه فانی ئیرانی بوو وی ده می ها تیه کوردستانئ و چاقپیکه فتن دگه ل مه لامسته فا بارزانی ل ۱۸ ی ته موزا ۱۹۷۴ نه نجامدا ی. بو دیتنا فی راپورتئ بنیره: اطلاعات، ژمارا (۱۴۴۳)، ۱۹ تیر ۱۳۵۳.

دەمی ئەو هەمی مرۆف دیتی زۆر پێ سەرسام ببوون و چەندین پرسیار د سەری واندان چۆ ببوون، و بقی شیوهی قەدگێرن: "ئەری تو بیژی ئەف هەمی خەلکە ل کیری هاتینە؟ ل دەقەرین دویره دەستین باکوری؟ قەلادزی؟ یان دەقەرا بادینان کو بەردەوام لژیڕ بومبارانکرنی دایە"، هەرۆهەا دیژن: "ل سەرجادی و رەخین جادی هەتا مەرزین سنوری هەمی پرپوون ژ کومین مرۆفان و ئارمانجەکا زۆر ساناهی بوون بو فروکین جەنگی یین عیراقی"^(١). هەرۆهەا ئەف گروپی نوژداران پشتی هەندەک کارین نوژداریی بو وی خەلکی ئەجامدای ئامازی دکەن کو: "پۆژانە هژمارەکا ئیکجار زۆر یا نەخۆش و برینداران بو چارەسەری قەستا مەدکرن ئەوین تەنگاف و چارەسەری نیک مە نەبا، مە رەوانە ی نەخۆشخاتین پیرانشەهر و ئورمی دکرن"^(٢). ئەم دشین بیژین ئەف رویدانە بوونە دەستپیکەک بو دیارکەفتنا پشکەکادی ژ دۆزا کوردی ل جیهانا دەرفە کو ئەوژی چوونا پەنابەری کورد بوو بو ئیرانی. هەرچەند بەری هنگی ژی ژبو پاراستنا سەلامەتیا ئەندامین خیزانین خو زۆر ژپیشمەرگە و کادر و سەرکردە و ریفەبەری کارگیری و سیاسی و لەشکەری یین شوپەشا ئەیلوولی مائین خو قەگواست بوونە لای دی ی سنوری"^(٣).

لدۆر چوونا قی شەپۆلا پەنابەران مەنسور تاراجی پەیامبیری پۆژناما (اطلاعات) کو بگەشتەکا دوو حەفتی ل کوردستان بوو دیژیت: "ئەز بریفەبووم بو بنگەهی ئیکەتیا نفیسەری کورد د ریکیدا سەدان ئاواران سرنجا من راکیشا، بنەمالان هەمی کەل و پەلین خو ل هیسترا سوار کربوون، نەدزانی بچنە کیری، ئەو لژیڕ ئاگری بۆردمانان ب ساخی مابوون، ریکا دەشت وچیا یان گرتبووبەر، هەندەک ژوان بەعسیا ل مال و باژیری وان کربوونەدەر، شەری هەمی تشتی وان ژنافربوون، ئەگەر ریکخراوین جیهانی نەگەهنە وان ب هاتنا زستانێ هزاران ژن و زارۆکین عیراقی دی مرن"^(٤). ئەف پۆژنامە یا بەردوام بوو ل سەر بەلافکرنا راپۆرتان ل سەر بارودۆخی کوردان، ل ٢٧ ئی تەباخا ١٩٧٤ د

(١) عیسەت شەریف وانلی، ژیدەری بەری، ل ٢٩٥.

(٢) هەمان ژیدەر، ل ٢٩٦.

(٣) حسەین عارف، ژیدەری بەری، ١٠٢؛ جرجیس فتح الله، المصدەر السابق، ص ٩١.

(٤) نخستین روزنامه گار و عکاس ایرانی در ستاد پیشمەرگان بارزانی در میان افسران زندانی عراقی، اطلاعات، شماره (١٤٤٦٠)، ٢٧ تیر ١٣٥٣.

رپورته کادیدا ټیرانۍ (هیرشا مه‌زن یا عیراقی ده‌ستپنکر)، د به‌شه‌کې ویدا دیاردکته قوربانین سهره‌کې یین فی شهرې خه‌لکې ټاسایینه، زه‌لام و ژن و دانعه‌مر و زاروک ب پیا دکه‌قهری ده‌می لپشت خو دزقرن ژبلی ټهو دویکیل و ټاگری ژ مالین وان بلند دیت تشته‌کې دی نابین، گروه‌کې په‌نابه‌ران پشتی دوازه‌ر پوژان ژ رییقانه‌کاسه‌خت و دژوار گه‌هشته‌باره‌گایې پیشمه‌رگان ل ره‌واندوزی، ټه‌وان گوتبوو: "ب درټزاهیا ریکی فروکان به‌لا خو ژ مه‌قنه‌کریه، ههنده‌ک ژ [خه‌لکې] مه‌دبوردوماناندا هاتنه‌کوشتن، ژماره‌ک زاروکین مه‌ل برسا و ټیهندا گیانې خو ژ ده‌ستداینه"^(۱).

پشتی گه‌هشته‌ژماره‌ک په‌نابه‌ران بو وه‌لاتی ټیرانۍ دکتور حسین خه‌تیبی سه‌روکی کومه‌لا شیر و روژ یا خیرخوازی د کونگره‌کې پوژنامه‌فانیدا ل ۲۷ ټ ته‌باخا ۱۹۷۴ بقی ره‌نگی به‌حسی وان دکته: "هه‌روه‌کو هوین دزانن چهنده‌مه‌ه‌کان به‌ری نوکه ژبه‌ر له‌شکرکیشیا هیژین چه‌کدارین عیراقی بو سهر ژماره‌ک گونډین بی به‌ره‌فان و بوردومانکرنا بی ره‌حمانه، ژماره‌ک زور ژ خه‌لکې بیگونه‌ه یی وان ده‌قهران هاتنه‌کوشتن یان ب سه‌ختی برینداربوون، زور ژوان مال و که‌ل و په‌لین خو ژ ده‌ستدان و بو رزگارکرنا گیانې خو ب نه‌چاری یین ره‌قینه وه‌لاتی مه، ټامارین وان دیاردکهنه‌کو به‌هرایتر ژوان زاروکین کیتر ژ ده‌ه سالینه و که‌سین ب ته‌مه‌نن، زور ژوان ژبلی مال و که‌ل و په‌لین نافمالی هه‌روه‌ها که‌س و کارین خوژی ژ ټه‌نجامی بوردومانان یین ژده‌ستدای"^(۲). هه‌روه‌ها ټه‌فان په‌نابه‌ران گوتبوو پوژنامه‌فانین جیهانی کو ټه‌م ژبه‌ر بومبه‌رانا فروکان نه‌چاربووینه ب شه‌فی بده‌ینه ری، دگه‌ل هندي ژي هژماره‌ک زور ژ مه‌ب ده‌ستین سوپای هاتینه‌کوشتن و ههنده‌ک ژي لده‌می چوونې د ټافیدا خهندينه، و بو سه‌لمانندا فی راستی له‌شی خوی سووتی و زامدار نیشا وان ددا^(۳).

د راستیدا حکومه‌تی بتنی خه‌لکې ناوچین شوړه‌شی ده‌ربه‌ده‌ر نه‌کرن، به‌لکو ده‌ستی خو ژ هاولاتیین کوردین ټاکنجی ل که‌رکوک و موسل و به‌غدا ژي نه‌پاراست،

(۱) ژنرال بارزانی: حمله بزرت عراق شروع شده است، اطلاعات، شماره (۱۴۴۹۴)، ۵ شهریور ۱۳۵۳.

(۲) ۷۰ هزار کرد عراقی به ایران پناهنده شدند، اطلاعات، شماره (۱۴۴۹۵)، ۶ شهریور ۱۳۵۳.

(۳) گزارش خبرگزاری های خارجی درباره‌ی اردوگاه‌های پناهندگان کرد عراقی، اطلاعات، شماره (۱۴۴۹۸).

و هەر کهسێ پەيوهندی ب شوپره شیقه کری ئەگەر رژیمی زانیبا خیزانین وان ژ مأل دکره دهری، بۆ وینه عهزیز قازی سورچی فهروماندی بهتالیون دناف هیزا پیشمه رگهیدا دبیره وهریین خودا بهحسێ قان رویدانان کریه، دبیزیت: "دهمژمیر سییی سپیدی ل ٢٩ ئی نيسانا ١٩٧٤ پولیس چوبوونه بهردهری مالا مه ل بهغدا و ژن و زاروکیین من ل نشینان ئینابوونه ده، ههردوو کورین من نهگه هشت بوون جلکان ژی بکه نه بهرخو و ب بیجامی بربوونه دهری، کللیین خانی ژپوه رگرتن و بربوونه بنگه هی پولیسان، پاشی ئەو چهند خیزانین دی یین کورد ب پاسان ئینابوونه کوردستانی و ل ئیکێ گۆلانی بربوونه گهلیی عهلی بهگ و بهرئه ل کربوون و گوتبووی هه رنه نیک زهلامین خو و هنگ بزقرن دی هینه کوشتن"^(١). ژبه رکو وی ده می ئەف گه لیه بهردهوام لژیر توپاران کرنی دابوو دوو پرین وی ژ نافچوبوون، ژبه رهندي ئەف ژن و زاروکه هه تا ئیقاری نه شیان ب چ لایانقه بچن و نه چاربیوون جاره کادی بزقرنه نیک سوپایی عیراقی ب شهقی ل سه ربازگه ها سپیلکی هیلابوون پاشی دریکا هیران و نازه تین رهوانه ی سنوری ژیر دهسته ه لاتا پیشمه رگه ی دکهن، ب شهقی پیشمه رگه ئەفان ژن و زاروکان لسه ر وان گوندا دابه ش دکهن، پاشی بریکا تراکتوران هه میان فه دگوهیزنه قه لادزی و پشتی چهند روژان ب هه مان ریک فه دگوهیزنه که مپه کا په نابهران ل نیزیك شنویی^(٢)

ژلایی خو فقه گورگیس ملک چکو، پاتریاکێ نه ستوریین عیراقی، د بانگه وازه کیدا ل ته باخا ١٩٧٤ بۆ پاپایی قاتیکان و ریکخراوا (UN) و خاچا سوورا نافده وله تی به حسێ هیرش و سه ره ده ریا حکومه تا عیراقی دژی خه لکی کوردستانی دکه ت، د به شه کێ ویدا ئەفان حاله تان دیار دکه ت، دبیزیت: "نیقا شهقی دچنه سه ر مألین خه لکی و ب زوری ژ مألین وان دکه نه ده ری، کو زۆربه ی وان ژن و زاروکن و ل ترومبیلیین سه ربازی سوار دکهن و دبنه جهین دویر و نه چار دکهن دناف میناندا بچن، ئەگه ر هنده کا شانسه ه بیت پیشمه رگه بینن، نه کو زۆربه ی وان گیانی خو ژ ده ست دده ن

(١) بیره وه ریبه کانی عهزیز قازی سورچی له شو ره شی دووه می بارزانوه بو شو ره شی ئەیلوول و ژیانی په ناهه نده یی، ناماده کرن: خو شه وی عه لی کانیه لنجی، هه ولیر، ٢٠٢٣، ل ٤٣٨-٤٤٠.

(٢) خو شه وی عه لی کانیه لنجی، هه ولیر، ٢٠٢٣، ل ٤٣٨-٤٤٠.

یان برسا و تهنادا دمرن"^(١). هه‌روه‌ها یونان هرمنز، پیشمه‌رگه و کادری پراگه‌هاندنا شوپره‌شی، به‌حسی سهره‌هاتیا ژنه‌کا ئاشوری دکه‌ت کو ژلایئ ده‌زگایین نه‌منیشه ب دوو زاروکانفه ل مالا وی ل به‌غدا ئینابوو دهر و ل سنوری شه‌قلاره به‌رئه‌لا کرپوو و هنده‌ک گوله سه‌را هاقیتیبوون و گوتبوویئ: "زه‌لامئ ته‌یی گه‌هشتیه چه‌کداران لقی چیای، هه‌ره بگه‌هفی". و لدور دهرده‌سه‌ریین وی دیبژیت: "ئه‌وی ژنی زور نه‌خوشی دیت بوون هه‌تا گه‌هشتیه ناف سنوری پیشمه‌رگه‌ی، پاشی وان ژنی هنارتبوو که‌میا په‌نابه‌ران ل ئیرانی، د که‌مپییدا ئه‌فی ژنی گوته من زه‌لامئ من (میخائیل کساب) یئ چوویه لوبنان داکو مامه‌لین چوونا ژ دهرقه‌ی عیراقئ دروست بکه‌ت، له‌وا ده‌می مه‌چیروکا فی ژنی گه‌هاندیه مه‌سعود بارزانی هاریکاریا وی کر و ب پیکا نوینه‌ری پارتی هنارته نیک زه‌لامئ وی ل لوبنان، پاشی مه‌ل ئه‌میریکا ئیک و دوو دیته‌فه"^(٢).

ژلایه‌کی دیشه ژبه‌رتوندبوونا هی‌رشین سوپایی عیراقئ بو سه‌ر ده‌قه‌رین شوپره‌شی، قونسلخانا ئه‌میریکا ل ته‌بریژی ل چواری ئه‌یلوولا ١٩٧٤ حکومه‌تا وه‌لاتئ خو ئاگه‌هدار دکه‌ت کو ژئیره ویفه دهر‌بازبوونا سفیلان بو دهرقه‌ی عیراقئ دی ب زه‌حمه‌ت که‌فیت، له‌وا پیتقییه خوارن بو وان به‌یته ره‌وانه‌کرن بو دناف سنوری عیراقئدا^(٣). هه‌روه‌ها جه‌نه‌رال ئوتیمشی (General Otim-shi)، قایمه‌قامئ سه‌رده‌شت، ژنی دیاردکه‌ت کو هه‌تا وی ده‌می (١٠٠٠٠) په‌نابه‌ر یین لسه‌ر سنوران ئاسئ ماین و چا‌ه‌ری دکهن به‌یته دناف ئیرانی‌دا^(٤).

هه‌روه‌ها ژ ئه‌گه‌ری که‌ش و هه‌وایی سار ل ده‌قه‌رین سنوری کو دقی ده‌می سالی‌دا هیشتا سه‌ری چیاییین وی ده‌قه‌ری دسپی بوون ژ به‌فری و پلین گه‌رمی ل خواری بوون و ئه‌و خه‌لکی دهر‌به‌ده‌ربووی زور‌به‌ی وان نه‌شیابوون چ که‌ل و په‌لین نافمالئ و ئامرازین ژیانئ دگه‌ل خو به‌ن، له‌وا توشی بارودوخه‌کی زور دژوار بوون و نه‌خوشیین کوژه‌ک دناف و اندا به‌لاقبوون، دکتور خورشید ئیبراهیم دزه‌یی، تایه‌مه‌ندی

(١) گوینته‌ر دیشنه‌ر، ژیدهری به‌ری، ل ٢٧٦.

(٢) انظر: المصدر السابق، ص ١٨٩.

(3) FRUS, Telegram from the Consulate in Tabriz, Op. Cit, Document: (261), 4 September 1974.

(4) Ibid.

زارۆكان و رېڤه بەرى نەخۆشخانا دەربەند، دلیدوانەكا رۆژنامەفانیدا ل چریا دووی ١٩٧٤ بۆ پەيامنیرى رۆژناما تایمس (The Times) دیاردكەت كو وان ژلايى تيمین نۆژداریفه لیستهكا بەربلافتیرین وان نەخۆشیا یا ب دەست گەهشتی كو دناف كەمپ و جەین خرقەبوونا پەنابەراندە بەلاف بووین، وەكى نەخۆشیین بوریا هەناسەدانى و ئیلتهاپا جوبارین میزى و فایرۆسى گەدەى و ئەو نەخۆشیین ژ ئەنجامى كیمیا پروتین و قیتامینان پەیدادبن، دكتور دزەیی پېشبینی كربوو دەمى چەند حەفتیه كاندا ئەف نەخۆشییه دى دناف زۆربەى خەلكى دەقەرین شۆرەشى بەلاف بن، ژبەركو رېكارین تەندروستی وەكو پیدقی نەهاتنە گرتن، لەوا كومه لگەهى پەنابەران چ دناف سنورى كوردستانا عیراقى یان ژى دناف سنورین ئیرایتیدا بوونە هەلگرین فان نەخۆشیان^(١). هەروەها دكتور ئەدریان هیندریکس (Dr. Adrian Hendrikx) ژى ژ رېكخراوا ئەردى مرفان یا خیرخوازی (Terre des Hommes) یا هولەندى گوتبوو هەمان رۆژنامەفان زیدەتر (٤١٣) ژ زارۆکین وان پەنابەرین ل سەر سنورى حاجی عمران كومفەبووین، یین توشى نەخۆشیا بەدخوراكیى (Malnutrition) بووین^(٢).

د راستیدا ئەو خەلكى دەربەدەر بووین خالا لاوازییا شۆرەشى بوون، چونكە نە ژیرخانەكا تەندروستی و نەژى ئابورەكا باش هەبوو بشین خزمەتا وان بكەن، ژلايى ئیرانیفە ژى چەند رۆژ پى دچوون هەتا مولەتا چوونا وان بۆ وى وەلاقى هاتبا دان، و هەندەك ژوان ژ دەقەرا بادینان چەند رۆژان ب رېكیفە دبوون هەتا دگەهشتنە سەر سنورى و ل ویرى ژى ب حەفتیان د چاقەریى دەربازبوون و قەگوهاستنى بوون بۆ دناف كەمپاندا^(٣). ژبەرەندى وى دەمى هەمى پیدقی بوو لژیر دار و بەر و چاداران شەقین سرو سەرمايى بهەژمیرن، ل سەر قى ئىكى بەلگەنامەكا دەزگایى ساواكى كو ل ٢٧ ى چریا دووی ١٩٧٤ وەكو هۆشداریهك بۆ پاریزگارى نازەربایجانا رۆژەلات هەنارتیه ئاماژە دكەت: " ئەو كوردین پەنابەر بووین هەمى ئامرازین دەستپىكى یین ژیانى یین ژدەستداین، لەوا پیدقییه

(1) Edward Mortimer, International charities, Op.Cit.

(2) Ibid.

(٣) عیسەمت شەریف وانلى، ژیدەرى بەرى، ل ٢٩٥.

دقی کەش و هه‌وایی ساردا ئاماده‌کاریین وه‌رگرتن و ئاکنجیکرنا وان بکه‌ن"^(۱).
 رۆژنامین فه‌ره‌نسی ژێ ب گرنگیقه به‌حسێ کاره‌ساتا ده‌ربه‌ده‌ر بوونا گه‌لی کورد
 بو ئیرانی دکرن، لسه‌ر قێ په‌وشی رۆژناما رویته‌رزێ (Reuters) ل هه‌یقا چریا دووی
 ۱۹۷۴ بابه‌ته‌ک به‌لافکر کو سه‌رمایا زستانی گه‌فا ل سه‌ده‌ها هزار که‌سان ژیه‌نا به‌رین
 کورد دکه‌ت، تیدا دیاردکته‌ت کو ئه‌وی خه‌لکی نه‌ ئامرازین خو گه‌رمکرنی هه‌نه
 و نه‌ژی به‌ته‌نی و جلو به‌رگین پیدقی، ژبه‌ر بارینا بارانیین زۆر خیفه‌تین وان ژێ یین
 تژی ئاف بووین و په‌وشا وان هیشتا خرابتر یا لیهاقی، دقی کەش و هه‌وایی دژواردا
 خه‌لکه‌کی زۆر گیانی خو یی ژده‌ستداین، باراپتر ژوان ژێ زارۆک و که‌سین ب ته‌مه‌ن
 و نه‌شین خو لبه‌ر سه‌رمایێ راگرن، له‌وا نه‌خۆش دبن و گیانی خو ژده‌ست دده‌ن،
 به‌رنگه‌کی رۆژانه (۲۰) که‌س ژوان دمرن^(۲). هه‌روه‌ها رۆژناما لوموند (Le Mound) ژێ
 بابه‌ته‌ک لسه‌ر په‌وشا په‌نا به‌رین سه‌ر سنوری ل هه‌یقا کانونا ئیکێ ۱۹۷۴ به‌لافکر، تیدا
 ئاماژه‌ دکه‌ت رۆژانه ئیزیکی (۳۰) که‌س تاییه‌ت زارۆک ژبه‌ر سه‌رمایێ ل که‌مپا سه‌ر
 سنوری دمرن^(۳). به‌لی دکتورین کورد گوتبوو په‌یامنییری رۆژناما نافبری ئه‌گه‌ر ئه‌ف
 ره‌وشه‌ یا به‌رده‌وام بیت قوربانیین سه‌رمایێ دی زۆر زیده‌تر لیه‌ین^(۴). ژبه‌ره‌ندی محسن
 دزه‌یی، وه‌زیری نافخوویی شوپه‌شی، درپکا واندا داخوازا هه‌واره‌اتنی ل کومه‌لگه‌هی
 نافده‌وله‌تی دکه‌ت و رادگه‌هینیته‌ت: "وان پیدقیه‌کا به‌ز یا ب خوارنی و جلو به‌رگ
 چادر و که‌ل و په‌لین ته‌ندروستی هه‌ی و ئه‌ف ئیکه‌ [بو وان] وه‌کی مرن و ژیان
 یه‌"^(۵). هه‌روه‌ها دگرته‌کا فیدیوییدا کو دیاره‌ تیدا بو رۆژنامه‌قانیین رۆژئاغایی ل زستانا
 ۱۹۷۴ ئاخفتیه ئیدریس بارزانی به‌حسێ بارودوخی په‌نا به‌ران دکه‌ت کو ژبه‌ر وه‌رز
 زستانی و کەش و هه‌وایی دژوار توشی نه‌خۆشی و کاره‌ساتان ببوون، تیدا دیبژیت:

(۱) م. ل. ک. م. ایران، از ساواک آذربایجان شرقی، به‌ استنادار انظر آذربایجان شرقی، اسکان پناهندگان عراقی، شماره سند (۰۰۰۵-۱۱۱۶۳۱-۲۹۳)، ۶۹۱۳۵۳.

(۲) سرمای سخت صدها هزار پناهنده کرد را تهدید می کند، اطلاعات، شماره (۱۴۵۵۵)، ۱۹ آبان ۱۳۵۳.

(۳) هاتیه فه‌گوه‌استن ژ: رۆژناما (اطلاعات)، ژماره (۱۴۵۹۷)، ۹ دی ۱۳۵۳، ژیرناقی: نویسندگان لوموند از جنگ
 بی رحمانه در کردستان سخن می گویند: عراق، کردها را قتل عام می کند.

(۴) مصدر پیشین، شماره (۱۴۵۵۵)، ۱۹ آبان ۱۳۵۳.

(۵) همان مصدر.

ل دەمەکیدا خەلکێ جیهانی یی ئاھەنگا بەھەلکەفتا جەژنا کریسمسی دگێرن، لێرە دەنگی ھزاران کەسان ژ مللەتی کورد کو ئاوارە و دەر بە دەربوون، دەھیتە گوھین من، ئەم داخوای ژوان کەسان دکەین یین نوکە ل دەرڤە و ئەوروپا د خۆشییدا دژین، ھزرا نەخۆشیا فی مللەتی بکەن و دەستی ھاریکاریی بو درێژ بکەن"^(١).

ژبەرڤان ئەگەر ئاژمارەکا زۆر ژ خەلکی بوونە قوربانی، ئەوین قورتال ژ بووین توشی نەخۆشیی جۆراوجۆر بوون، ژبەرھندی ھەمی نەخۆشخانین پارێزگەھین ئازربایجانا رۆژئاڤا و کوردستان و کرمانشان دگەل ئاژمارەکا زۆر ژ نەخۆشخانین لەشکەری سوپای ئیرانی تژی ببوون ژ نەخۆش و برینداران و ھندەک ژوان چ تەختین زیدە نەما بوون، ژبو کۆنترۆلکرما رەوشی ھندەک ژ ڤان نەخۆشخانان دوو ھەتا سی جاران زیدە شیانین خو بریندار وەرگرتن، ژبەرھندی نەچار بوون ئامارا تەختین خوژی زیدە بکەن، بو وینە نەخۆشخانا پاوہ ئامارا تەختین خو ژ (٣٥) تەختان کربوونە (١٠٠) تەخت و نەخۆشخانا مەریوان ژ (٣٥) زیدە کەرن بو (٦٠) تەختان^(٢). د راستیدا نەک بتنی نەخۆشخانە بەرڤرھە کربوون، بەلکو ئەو گۆرستانین ل نیزیك کەمپان ھاتینە دروستکرن پۆزانە مەزن دبوون، چونکە پۆژ نەبوو ئاژمارەکا گۆرین نوی نەھینە لیدان^(٣).

سەبارەت ئامارا پەنابەرین شەپۆلا ئیکێ، بووچووین ئیک جودا دنای زۆر بەیا ژیدەراندایین ھەین، ژبەرھندی ھەتا نوکە چ نڤیسەر و ڤەکۆلەر نەشیانە ئامازی ب ئامارەکا دروست بکەن، ئەگەرین فی ئیکێ دزڤرن بو بەردەست نەبوونا ژیدەرین ڤەرمی وەکو بەلگەنامین حکومی. ئەڤ جوداھییە د ژیدەرین کوردی ژ دا دیاردییت، ناڤەرۆکا نامەکا مەلا مستەڤا بارزانی بو حکومەتا ئەمریکا کو ب مەرەما داخوای کرنا ھاریکاریان بو وان پەنابەران ھنارتبوو یین ژبەر شەرین سالا ١٩٧٤ چووینە ئیرانی، تیدا بارزانی ئامازە ب ئامارا (١٠٠٠٠٠) پەنابەران دکەت^(٤). عسمەت شەریف وانلی نوینەرێ

(١) کەنالی کوردستان، بەرنامەکی تایبەت ل سەر ژیانائیدریس بارزانی، ٢٤ ی کانونا دووی ٢٠٢٤.

(٢) گویتتەر دیشنەر، ژیدەری بەری، ل ٢٨٤.

(٣) ئەڤ گەواھیدەرییە تیمەکا پارێزەران ژ ریکخراوا مافی مروڤی یا نافدەولەتی دابوو، بنیرە: عیسمەت شەریف وانلی، ژیدەری بەری، ل ٢٩٥.

(4) Bryan Gibson, Op.Cit, p 181.

به‌ری یی شوهرشی دبیژیت سالآ ۱۹۷۴ ژمارا ئه‌و په‌نابه‌رین چووینه ئیرانی دناقه‌ه‌را (۱۴۵۰۰۰-۱۵۰۰۰۰) که‌س بوون^(۱). به‌لی فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی و محسن دزه‌یی باس ل ئاواره‌بوونا (۲۵۰۰۰۰) که‌سان دقئ قۆناغیدا دکهن^(۲). لی هنده‌ک ژیده‌رین کوردی ئه‌ف ژماره‌ هیشتا مه‌زنتر دانایه، بو وینه محمه‌د مه‌لا قادر دیره‌وه‌ریین خودا ئاماژه دکه‌ت کول سالآ ۱۹۷۴ (۳۰۰۰۰۰) که‌س لسه‌ر گوندین خو بو ده‌فه‌رین کویراتیا شوهرشی ده‌ربه‌ده‌ر بوون و پتر ژ (۱۰۰۰۰۰) که‌س ژوان چوبوونه وه‌لاتی ئیرانی^(۳).

سه‌باره‌ت ژیده‌رین روژنآقایی، ئه‌و ژی ئاماژی ب هنده‌ک ژمارین لی‌ک جودا دکهن، ژوان روژنامه‌فان و نقیسه‌رین لسه‌ر قئ پرسئ نقیسی کریس کوچی‌را و ئوفرا بینگیو ئاماژی ب (۱۱۰۰۰۰) په‌نابه‌ران دکهن^(۴)، به‌لی گوینته‌ر دیشنه‌ر ژمارین زور مه‌زنتر دیاردکته‌ت، دبیژیت هه‌تا ئه‌یلوولا ۱۹۷۴ پتر ژ (۱۰۰۰۰۰) ئاوارین کورد گه‌ه‌شتبوونه ئیرانی، پاشی ل پایزی (۸۰۰۰۰) که‌سین دیکه‌ژی گه‌ه‌شتنه‌ف وان، ژبلی ئه‌و خه‌لکی ژبه‌ر شه‌ری ده‌اتنه فه‌گوهاستن بو هیلین پشتی، ژبه‌ره‌ندی نافریدی دوی باوه‌ریی دایه ئاوارین شه‌ری هه‌تا سالآ ۱۹۷۵ پتر بوون ژ نیف ملیون که‌سان^(۵). راپورتین حکومه‌تا ئه‌مریکا و به‌رپرسی وئ ژی چهند ژمارین لی‌ک جودا دیاردکهن، قونسلخانا وئ ل ته‌بریزی وه‌ک ئاماژه بو زیده‌بوونا ژمارا په‌نابه‌ران، دنامه‌کیدا ل چواری ئه‌یلوولا ۱۹۷۴ بو وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا وه‌لاتی خو دیاردکته‌ت کو هه‌تا ئه‌یلوولا ۱۹۷۴ لدورئ (۴۰۰۰۰-۵۰۰۰۰) په‌نابه‌ر یین هاتینه ئیرانی، (۱۰۰۰۰) که‌سین دی ژی لسه‌ر سنوری یین د چاقه‌ری دا ماین^(۶). لی هه‌مان ژیده‌ر ئاماژه ب پیزانین کوردی و روژنامین ئیرانی ژی دده‌ت کو وئ ژمارئ ب (۷۰۰۰۰) که‌سان قه‌له‌م دده‌ن دگه‌ل (۲۰۰۰۰) که‌سین

(۱) بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۹۶.

(۲) بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۵; ژیده‌ری به‌ری، ل ۳۲.

(۳) بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۶۳.

(۴) کوچی‌را، کورد له سه‌ده‌ی نوژده و بیسته‌مدا، و: حه‌مه‌ که‌ریم عارف، هه‌ولیر، ۲۰۰۷، ل ۳۹۶; بینگیو، کوردی عیراق بنیاتنانی ده‌وله‌تیک له‌ناو ده‌وله‌تدا، و: سو‌ران مسته‌فا کوردی، هه‌ولیر، ۲۰۱۳، ل ۲۰۴; هه‌ژی گو‌تنبیه فه‌کوله‌را کورد نازناز محمه‌د عه‌بدولقادر پالشتی دانایه سه‌ر فان هه‌ردوو ژیده‌ران. بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۱۹.

(۵) بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۸۳.

(6) FRUS, Telegram from the Consulate in Tabriz, Op.Cit, Document: (261), September 4, 1974.

دی کو لسه ر سنوری چافه ری نه ده ربازی لای ی دی ی سنوری بن، هه رچه نده نفیسه ری راپورتی گو مان ی لسه ر فان ژمارا دبه ت، به ل ی وی چه ند ی فه ناشی ریت کو نه گه ر شه ر به رده وام بیت د ده مه کی زور نی زی کدا نه و ژمار ی کورد و ئیرانی رادگه هینن دی نه راستی، له وا بیست رۆژ پی شه نه چوون ل ٢٥ ی نه یلولا هه مان سال جار ه کادی قونس ل خانا نه مریکا ل ته بر ی زی ئاماری ن نوی و پشت به ستی ب ژیده ری ن ئیرانی دانه وه لاتی خو و دیار کر ژمارا په نابه ران یا گه هشتیه (٨٠٠٠٠)^(١). ئاژانسا به ره قانی ا سیخوری (Defense Intelligence Agency) ل راپورته کی دا ل چریا ئیکی ١٩٧٥ ل ژیر نافی (په وشا په نابه ری ن کورد) ئاماژه دکه ت کو هه تا شه شی ئادارا ١٩٧٥ (١٤٠٠٠٠) که س ئاواره ی ئیرانی ببوون^(٢). مه ره م پی په نابه ری ن شه پۆلا ئیکی نه هه ر ژ ده ستی کرنا شه ری ل ئادارا ١٩٧٤ هه تا ری که فتنا جه زائی ری ل شه شی ئادارا ١٩٧٥. هه روه ها یاداشته کا سه نته ری مافین مروقی یی بریتانی کو ل هه یفا چریا دووی ١٩٧٤ دابوو ده قید ئینالز (David Enals)، وه زی ری ده وله تی یی حکومه تا وه لاتی خو، ئاماژه ب (١٠٠٠٠٠) په نابه ران دکه ت^(٣). لی نه و ئاماری ن د رۆژنامه قانی ا بریتانیدا ده اتنه به لافکر ن زور زی ده تر بوون، په یامنی ری رۆژنامه تایمس (The Times) ئیدوارد مور تایمه ر کو بو چه ندین مه هان ل ده قه ری ن شو ره شی رومالا پرسا کوردی و کیشا په نابه ران دکر، دیار دکه ت هه تا هه یفا چریا دووی ١٩٧٤ نیف ملیون خه لکی گوند و مالین خو چول کرینه و په نابری به ده قه ری ن دی یین ژیر ده سته لاتا شو ره شی و (١٣٥٠٠٠) که س ژ ده ربازی لای ی دی ی سنوری بووینه و ل دوازه که مپان هاتینه هه واندن^(٤). به ل ی نه و ئاماری ن بالیوز خانا بریتانیا ل ته ه ران لدور ژمارا په نابه ری ن کورد به لاف دکر ن کی متر بوون، بو وی نه ل ٢٨ ی چریا ئیکی ١٩٧٤ بالیوز خانا نافبری

(1) FRUS, Cited in Telegram from the Consulate in Tabriz, Op.Cit, Document: (261), September 4, 1974.

(2) FRUS, Defense Intelligence Agency, Kurdish Refugee situation, Washington, Document: (300), 6 October 1975.

(3) NBR ½, FCO 8/2308, Kurds in Iraq, from Kenneth A. Lee, Centre for Human Rights and Responsibilities, to David Ennals Secretary of State, Document: (not known), 19 November 1974.

(4) Edward Mortimer, International charities, Op.Cit.

حکومه‌تا وه‌لاتی خۆ ئاگه‌هدارکر کو ژمارا په‌نابه‌ران یا گه‌هشتیه (۱۲۰۰۰۰) که‌سان^(۱). ژیده‌رین فه‌ره‌نسی ژى باسی ژمارا په‌نابه‌رین کورد دکهن، بو وینه ئازانسین فه‌ره‌نسی ل ئادارا ۱۹۷۵ ئماژه دابوو پوژانه هزار که‌س یی ژ سنوری عیراقی ده‌رباز دبن داکو بگه‌هنه وان (۱۵۰۰۰۰) په‌نابه‌رین سالا ۱۹۷۴ چووینه^(۲).

ژیده‌رین ئیرانی وه‌کی به‌لگه‌نامین وه‌زاره‌تا نافخو و یین کومه‌لا شیر و پوژ و کومیتا په‌نابه‌ران یا سه‌ر ب وه‌زاره‌تا نافخو شه‌ کو ئه‌رکی سه‌ره‌رشتیکرنا په‌نابه‌رین کورد ب وان هاتبوو راسپاردن، ئه‌وان ئامارین هویرتر لدور ژمارا په‌نابه‌رین ل وی وه‌لاتی تومارکینه، کا هه‌ر که‌مه‌کی چهند په‌نابه‌ر لی هاتینه ئاکنجیکرن، له‌وا ئه‌م دشین بیژین ئه‌ف ژیده‌ره پتر نژیکی راستیی نه، چونکه دقئ پروسیسیدا ئه‌و لایه‌نی جیبه‌جیکار بوون، و ئه‌قان ده‌زگیان به‌رده‌وام پیزانین د دانه لایه‌نین په‌یوه‌ندیدار و پاگه‌هاندنا وه‌لاتی خۆ، بو وینه کومه‌لا شیر و پوژ ئیکه‌م ئامارا په‌نابه‌ران ل ۱۱ ی حوزه‌یرانا ۱۹۷۴ پاگه‌هاندنا کو سه‌ره‌جه‌می وان (۲۷۳۶۴) که‌س بوون و ل حه‌فت که‌مپان هاتبوونه ئاکنجیکرن، به‌لی دیارکربوو ئه‌ف ژماره یا جیگیر نیه و په‌نگه لده‌می داهاتی دووجاران یان پترژی لیبه‌یت^(۳). پوژناما (آیندگان) دیارکر بوو پوژانه دنابقه‌را (۱۰-۲۰) خیزنان یی قه‌ستا ئیرانی دکهن و هه‌تا دو‌ماهیا ۲۹ ئی ته‌باخا ۱۹۷۴ (۵۰۰۰۰) که‌س ل که‌مپان هاتبوونه ئاکنجیکرن و (۵۰۰۰۰) که‌سین دیژی یی لسه‌ر سنوری چاقه‌ری دکهن ئه‌وژی به‌ینه وه‌رگرتن^(۴). هه‌روه‌ها به‌لگه‌نامه‌کا وه‌زاره‌تا نافخو ئماژه ب ژمارا وان په‌نابه‌ران دکه‌ت یین هاتینه وه‌رگرتن و ئاکنجیکرن، ئه‌وژی لدوری (۹۰۰۰۰) که‌سان بوون^(۵). لی ئه‌فی به‌لگه‌نامی ئماژه ب چ به‌روارا نه‌کریه و ئماژه

(1) NBR ½, FCO 8/2309, from Tehran, Embassy, to FCO, Confidential, Document: (125), 28 November 1974.

(۲) ملا مصطفی: جنگ کردها علیه عراق پایان یافته است، اطلاعات، شماره (۱۴۶۶۴)، ۴ فروردین ۱۳۵۴.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب آقای هادی هدایتی وزیر محترم مشاور و معاون اجرائی نخست وزیر، مسائل مربوط به پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۸۲-۰۰۱۴۸۹۹-۰۰۱۲۲-۲۵۳-م، ۳۰-۱۳۵۳.

بو دیتنا فی ئاماری و تیروته‌سئیلین زیده‌تر بنیره به‌لگه‌نامه ژماره (۱) د لیستا پاشکویاندا.

(۴) آیندگان، شماره (۲۰۱۴)، ۷ شهریور ۱۳۵۳.

(۵) م. ا. ک. م ایران، دستور عمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۱۱-۰۰۱۵۵۲-۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

ژی پینەهاتیەدان کا بەحسێ پەنابەرین شەپولا ئێکی یە یان دووی، لێ پەنگە مەرەم پی شەپولا ئێکی بیت، چونکە ئەف ژمارە یا نیزیکی ژ ئامارین پوژنامەفانیا ئیرانی ل ئەیلوولا ۱۹۷۴ بەلافکرین کو سەرچاوپن وان ژێ کۆمەلا شیر و پوژ بوون، بو وینە ل ۱۹ ئەیلوولێ پوژناما (اطلاعات) راگەھاند ژمارا پەنابەرین کورد ژ (۹۰۰۰۰) کەسان دەربازبوو و ئامارین ئەو پەنابەرین ل کەمپان و ژ دەرفەهێ کەمپان دژیان بقی رەنگی بەلافکربوون: پارێزگەھا کرماشان (۴۰۴۰۷) کەس، پارێزگەھا کوردستان (۹۵۲۴) کەس، پارێزگەھا ئازەربایجانا پوژنئافا (۲۷۲۰۳) کەس، پارێزگەھا خوزستان ل دزفول (۲۵۴۲)، پەنابەرین چاقەرێ وەرگرتنی ل پیرانشەھر و سەردەشت نیزیکی (۱۵۰۰۰) کەس. دقیرەدا پوژنامی سەرجمی وان ب (۹۲۱۳۴) کەس قەلەم داینە، لێ د راستیدا سەرجمی هەمیان پیکفە دبنە (۹۴۶۷۶) کەس^(۱). و پشتی چەند پوژان ل ۳۰ ئی ئەیلوولێ پوژناما ناخبری راگەھاند کو (ژمارا پەنابەرین کورد گەهشە سەد ھزار کەسان)^(۲).

د بەلگەنامەکا دیدا کۆمەلا شیر و پوژ کو ل ۱۰ ئی چریا ئێکی ۱۹۷۴ بو پارێزگاری خوزستان ھنارتیە ئامازە دکەت ھەتافێ بەرواری لدووری (۱۵۰۰۰) پەنابەرین دی یین کورد ل دوو کەمپان بنافی (بابک و بەرام) ھاتینە وەرگرتن^(۳). ھەرۆھا پوژناما (اطلاعات) ل ۲۳ ئی چریا ئێکی ۱۹۷۴ بابتەک ژ پەیامنیری رویتەرزنی (Reuters) ل ئەنقەرە فەگوھاستیە کو د دەمی (۲۴) دەمژمیراندا (۲۰۰۰) پەنابەر دەربازی دناف سنوری تورکیا بووینە و بقی ئێکی ژێ ژمارا پەنابەرین کورد ل وی وەلاقی گەهشە نیزیکی (۴۰۰۰) کەسان و زۆربەهێ وان ل سیگۆشا سنوری دژین^(۴). ئەفەژی پیزانینەکا نوێ بوو سەبارەت فی بابەتی، چونکە چ سەرچاوان بەحس نەکرێه کا چەند پەنابەر بەرەف وەلاتی تورکیا چوو بوون، د سەرھندیرا ژبەر پیشھاتین بلەز و گۆرینی بەرەدەوام یا بزەحمەت بوو ئامارەکا دروست و دوامەھی ل بەرەدەست ھەبیت، لێ ب

(۱) عەدە پناھندگان کرد عراق از ۹۰ هزار نفر گذشت، اطلاعات، شماره (۱۴۵۱۳)، ۲۸ شهریور ۱۳۵۳.

(۲) عەدە پناھندگان کرد صد هزار نفر شد، اطلاعات، شماره (۱۴۵۲۲)، ۸ مهر ۱۳۵۳.

(۳) م. ل. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب استاندار محترم استان خوزستان، شماره سند (۲۹۳-۰۵۰۲۴۸-۰۰۳۰)، ۱۳۲۴، ۱۸-۷-۱۳۵۳.

(۴) ۲ هزار کرد عراقی به ترکیه پناهنده شدند، اطلاعات، شماره (۱۴۵۴۰)، ۱ آبان ۱۳۵۳.

لښکدانه‌شا ژېده‌ریڼ به‌رده‌ست وه‌سا دیاردبیت ژمارا په‌نابه‌ریڼ شه‌پولا ټیکي ژ ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۴- ۶ ئ ئادارا ۱۹۷۵ ده‌وربه‌ری (۱۱۰۰۰۰) که‌سان بوو.

سه‌باره‌ت پټکه‌تاه‌یا په‌نابه‌ریڼ کورد ل ټیرانئ، ل ده‌سټپټکا چوونا وان ل سالا ۱۹۷۴ ئامارین لیک جودا هه‌نه، دکتور حسین خه‌تیبی، سه‌روکئ کومه‌لا شیر و پوژ، ل ته‌باخا ۱۹۷۴ د چاپنکه‌فتنه‌کا پوژنامه‌فانیدا ئامارین په‌نابه‌ریڼ کورد یین هه‌تا وی ده‌می چووینه ئیرانئ رادگه‌هینیت، دیاردکته ژ سه‌رجه‌مئ (۷۰۰۰۰) په‌نابه‌ران (۶۶۸۵۲) ژوان زاروکن، ئه‌فین دی ژی ژن و که‌سین ب ته‌مه‌نن^(۱). هه‌روه‌ها سه‌رچاوه‌کئ ژ پوژناما تایمس (The Times) بقی ره‌نگی ریژا په‌نابه‌ران دیارکربوو، ئه‌وژي ریژا هه‌ره مه‌زن کو دگه‌هسته (۸۰٪) ژوی پټکه‌تاه‌یی زاروک بوون، ریژا ژنان لدوری (۱۳٪) بوو ئه‌فین دی ژی دانعه‌مر بوون دگه‌ل ژماره‌کا کیم یا کاربه‌ده‌سټین که‌مپان کو ب هه‌ماهه‌نگی دگه‌ل کومه‌لا شیر و پوژ کارین په‌نابه‌ران ب ریقه‌دبرن^(۲). بالیوزخانا ئه‌لمانیا ژی هنده‌ک ئامارین نیزیکی فان ژمارا به‌لاف کرینه، بقی شیوه‌ی: (۶۰٪) زاروکن و (۳۰٪) ئافره‌تن، ئه‌فین دی ژی کو (۱۰٪) که‌سین پیر و په‌که‌کفته بوون^(۳). ل قیری دیاردبیت زوربه‌ی هه‌ره زور ژوان په‌نابه‌ریڼ سالا ۱۹۷۴ چووینه ئیرانئ ژن و زاروک و که‌سین دانعه‌مر بوون، چونکه زه‌لامین وان دناق ریژین له‌شکه‌ری کوردستانئ چه‌کدار بوون و هیشتا د به‌روکین شه‌ریدا دئه‌رکئ خویئ پټشمه‌رگایه‌تی دابوون.

(۱) ۷۰ هزار کرد عراقی به ایران پناهنده شدند، اطلاعات، شماره (۱۴۴۹۵)، ۶ شهریور ۱۳۵۳.

(2) NBR 1/2, FCO 8/2309, Kurds in Iraq, Edward Mortimer, Minorities throw in their lot with Kurds under impact of Iraq bombing, Tribal distinctions vanish as nation is born, The Times, (date of issue is not known).

(۳) گونته‌ر دیشنه‌ر، ژېده‌ری به‌ری، ل ۲۸۲.

۲- قۇناغا دووی پشتی ۱ ئادارا ۱۹۷۵:

پشتی هەردوو حکومەتین عیراق و ئیرانی ل جەزائیری ل شەشی ئادارا ۱۹۷۵ ل سەر خالین ناکوک ژوان ژى پرسین سنوری و ئاقى و ئاسایشی ریکەفتین پرسا کوردی کەفتە د قۇناغەکا زۆر مەترسیداردا، ژبەرھەندى مەلا مستەفا بارزانی وەکو سەرۆکی پارتی و بەرپرسی ئیکى یى شۆرەشا ئەیلوولی هەر زوی سەرەدانا تەهران دکەت و دیدارەکا چارەنقیس ساز دگەل شاھى ئەنجام د دەت و د پیکا بالیوزخانا ئەمریکا ل تەهران ژى ل ۱۰ ئ ئادارا ۱۹۷۵ پەيامەکا نقیسکی بۆ بریاردەرین وی وەلاقی تاییەت وەزیری دەرڤە یى ئەمریکا هیئەری کیسنجەری د هنیپریت. بارزانی دناما خۆدا داخوایى ژى دکەت، پیخەمەت ئەو مەترسیا چاڤەرپیە روی بدەت، روی نەدەت یان لسەر کوردان پیچەك سڤکتر بیت لسەر دوو ئاستان هاریکاریا کوردان بکەت، ئەوژى ئیک: راوستاندانا هیرشا عیراقى و ڤەکرنا دەرگەهەکی دنابقەرا مە و حکومەتا عیراقیدا بۆ دانوستاندانان، پیخەمەت گەهشتن ب ریکە چارەیهکی کو ژيانا خەلکی مە بهیته پاراستن، دوو: هەمی کاریگەریا خۆ بکاربینیت بۆ رازیکرنا حکومەتا ئیرانی کو دڤى تراژیدیا میژوووی و کاودائین غەمباردا هاریکاریا پیشمەرگە و مللەتی مە بکەت، داکو هەرچنەبیت بەردەوامیى بدەنە هندەك چالاکییى پارتیزانی ل کوردستانا عیراقى هەتاکو دۆزا کوردی ل چارچوڤەیی گشتی ریکەفتنا عیراقى و ئیرانیدا بهیته چارەسەرکرن^(۱). بەللى دیار بوو هەردوو وەلاتان بریارا خو پیش وەخت دابوو، لەوا ئەڤى سەرەدانى و پەيامین وی چ ل بابەتی نەگۆرین.

رۆژین دویڤدا تاییەتی پشتی بریارا راوستانا شۆرەشی ژلایى سەرکردایەتیا ویڤە ل ۱۸ ئ ئاداری هاتیەدان^(۲)، شەپولەکادی یا پەنابەران ژ هەمی لایەکیڤە بەرەف سنوری ئیرانی دەستپیکر، ریکین سەرەکی ژ دەڤەرین بن دەستەلاتا شۆرەشی هەتا لایى

(1) FRUS, Message from the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, Scowcroft, to Secretary of State, Kissinger, Washington, Document: (278), 10 March 1975.

(۲) مەسعود بارزانی دبیئیت دوامی شەری پیشمەرگەى د شۆرەشا ئەیلویدا ئەنجامداى، شەرى دۆلا ئاکویان بوو ل باکورى رهواندۆزى ل ۱۳ ی ئادارا ۱۹۷۵ تیدا پیشمەرگە سەرکەفت بوون و هیژین عیراقى پاشڤە بریوون. بیئره: بارزانی و بزوتنەوهی... شۆرشى ئەیلوول، ل ۱۷۳.

دی یی سنوری ههمی پر بوون ژ خه لکئی پیکهاتی ژ میړ و ژن و زاروک و دانعمه‌ران، یی شیانین مادی هه‌بان ترومییل بو فیه‌گوه‌استنا خیزان و هنده‌ک ژ کهل و په‌لین خو بکری دگرتن، یان ژی ده‌وار بکار دئینان، به‌لئ ټهو خه لکئی پیچییوون نه‌ی نه‌چار د بوون هنده‌ک ژ خواری و پیدفییین چهنه پوژین ریکئی دگه‌ل خو بیهن و ب پییا ریکه‌فن^(۱). چوونا په‌نابه‌ران بقی ره‌نگی کاریگه‌ری لسه‌ر زور نافه‌ندیین جیهانی په‌یداگر، ب په‌نگه‌کئی دوزا په‌نابه‌ریڼ کورد و ټهو باروودوخئ وان تیدا کوچ دکرن دوی ده‌میدا ببوو سه‌رنوچه‌یی پوژنامه‌گه‌ریا هه‌ریمی و پوژنآفایی، بو وینه پوژنا تایمس (The Times) یا بریتانی ل ژمارا خویا پوژا چوارشه‌مبی ریکه‌فتی ۱۹ ی ئادارا ۱۹۷۵ ده‌نگوباسه‌ک به‌لافکر کو پوژانه (۲۰۰۰) کورد یی دره‌فنه ئیرانئ، پاشی هه‌ر وی پوژنامئ ل ژمارا خویا دویقدا دیارکر کاره‌ساتا کوردان یا خرابتر لئ ده‌یت^(۲). ټه‌فه‌ژی وه‌کو ره‌نگه‌دانه‌ک بو په‌وشا په‌نابه‌ران لسه‌ر سنورین عیراقئ و ئیرانئ. بالیوزخانا ټه‌مریکال ته‌هران ژی ژ نئیزیکفه هه‌لسه‌له‌نگاندن بو چوونا په‌نابه‌ران بو ئیرانئ دکر، مفا وه‌رگرتن ژ سه‌رچاوین پوژنامه‌فانی یین وه‌لاتئ خو کو دوی ده‌میدا دناف په‌نابه‌ران دابوون لسه‌ر سنوری ئاماژه ب پیله‌کا مه‌زن یا په‌نابه‌ران دکه‌ت کو پوژانه ل سنوری ده‌ریاز دبوون، هه‌مان ژیدهر کو ژ سه‌رچاوین کوردی وه‌رگرتبوو دیاردکه‌ت پوژانه دناقبه‌را (۲۰۰۰-۵۰۰۰) که‌س وه‌کو په‌نابه‌ر د پیکا حاجی عمران را د چوونه ئیرانئ^(۳).

هه‌روه‌ها شانده‌کئی هه‌واره‌اتنا بریتانی کو بو هه‌لسه‌نگاندنا په‌وشا په‌نابه‌ران هاتبوونه سه‌ر سنوری بقی ره‌نگی به‌حس کریه:" ټه‌ف په‌نابه‌ره ب پییان و د کاودانه‌کئی زور نه‌خو‌شدا ریکئی به‌ره‌ف ئیرانئ د برن، ئاقین رویار و شیقان یین رابووی و ریک هه‌می یین بوویه ته‌قن، بارانین بهاری زور ب توندی یین دبارن، هیشتا ریک و ده‌ریین چپایی د پرل ل به‌فرئ، ټه‌ف په‌نابه‌ریڼ کورد زوربه‌ی یین توشی کیم خارنئ بووی و ژماره‌کا مه‌زن ژوان یین نه‌خو‌ش بووی، ټهو ده‌فه‌را ټهو

(۱) حسه‌ین عارف، ژیدهرئ به‌ری، ل ۲۲۴-۲۲۵.

(2) Andrew Murray, Plight of Kurds becoming desperate, The Times, 20 March 1975; Edward Mortimer, 2000 Kurds fleeing to Iran every day, TheTimes, 19 March 1975 .

(3) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, to the Department of State, Kurdish Refugees, Document: (283), 23 March 1975.

ژۆ دچن ل دەمەکی نیزیك دى خەلا ب سەردا هیت، باراپتر گوندین وى دەقەرئى
 بتنى تیرا چەند هەفتیهكا خوارنا تیدا ماى، زۆربەى وان هەست دكەن یین لژیر
 گەفین حکومهتا عیراقى ژبەر وى هەوا لەشكەرى یا بۆ سەر دەقەرئى ماوهیهكە
 دەست پیکری و زۆربەى وان کوچا خوۆب کارەسات ناف دهن"^(۱). ژبەرهندي ژى ئیک
 ژنقیسەر و دیدەفانین وان رویدانا بقى رەنگى وەسفا وى کوچى دکەت: "پەنابەرانی
 سالى ۱۹۷۵ نەك هەر بوونە باراشى ناوبەرداشى ئاشى پیلان گیرانى پەیمانى ئەلجەزائیر،
 بەلکو بوونە باراشى ناو بەرداشى سەر سەرما و بەفر و باران و کپۆه و زریانی
 کوستانەکانى هەرسى سنوورى دەستکردى ناوچەى خواکوپرکیش"^(۲). بەللى حسەین
 عارف ئەندامى ئیکەتیا نقیسەرین کورد سەر ب شۆرەشیتفە کو ئەوژى دیدەفانى
 قى رویدانى بوو، پۆژا ۲۱ ئى ئادارا ۱۹۷۵ کو هەر چەند جەژنا نەورۆژى بوو ژبەر
 مەزناتیا قەبارى شەپۆلا پەنابەران ب "پۆژا حەشرى" قەلەم ددەت"^(۳).

هەرچەندە دەلیقا دەربازبوونى ژ سنورى هەتا دووماهیا هەلیقا ئادارى هاتە
 درپژکرن، لى دیاربوو ئەو دەم هیشتا یى کیم بوو و هەمى خەلک نەشیان بچنە
 ئیرانى، لەوا ژمارەکا زۆر لسەر سنوران ل کەش و هەوایهکى ساردا ل چاقەرئى
 چارەنقیسەکى نەدیار ئاسى مان، ژبەرقتى یەکى بالیوزخانە ئەمریکا ل تەهران ل ۲۳ ئى
 ئادارى پیشنیار درپژکرن دەمى دەربازبوونى دکەت"^(۴)، هەرۆهەا ئیک ژ پەرلەمانتارین
 بریتانیا ژى بناقى راسل جونسون (Russel Johnstone)، ل ۲۴ ئى ئادارى درپکا وەزیرى
 دەرڤه یى حکومهتا وەلاتى خو داخوازى ژ هەر ئیک حکومهتا عیراقى و ئیرانى و
 کۆمسیونا بلندا پەنابەران دکەت کار لسەر وى پرسى بکەن و دەلیقا دەربازبوونا

(۱) ئەف شانده ژ سى کەسایەتیین بریتانى پیکهاتبوو ئەوژى گوین روبیرتز (Gwynne Roberts)، جون ستازاتوز
 (John Stathatos-) و کولن بیر (Colin Beer)، پشتى ل ئادارا ۱۹۷۵ سەرەدانا دەقەرئى سەر سنورى عیراقى کرین
 راپورتهکا تیرۆتەسەل لسەر رەوشا پەنابەران ژیرناقى (بریتانیا و کیشا کوردی) دا حکومهتا وەلاتى خو و داخوازکرن
 دەهوارا کوردانقە بهین، هەرۆهەا کوپیهکا وى راپورتى ل رۆژناما تایمز بەلافەکر. بۆ پتر زانیاریان بزڤرە:
 -ohn Stathatos and others, Kurdish problem and Britain, The Times, 26 March 1975.

(۲) خوشەوى عەلى بابیر کانیهلنجى، ئاوارەبى و ژبانى کۆلەمەرگى کورد لە هەندەراندا، هەولیر، ۲۰۱۱، ل ۴۳.

(۳) حسەین عارف، ژیدەرئى بەرى، ل ۲۲۶.

(4) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, Kurdish Refugees, Op.Cit, Document: (283), 23 March 1975.

پهنا بهران هیشتا درېژبکه، چونکه ب دیتنا وی دوان چهند رۆژین مایی ئه وه می خه لک نه شین ده ربازی سنوری بن. ههروه ها دیژیت: "پیدفیه هه می لایه ک ب چاقی مرؤفایه تی بی بهری خو ب ده ته قی کیشی، ب هزاران پهنا بهرین کورد نوکه لسه ر سنوری عیراق- ئیرانی، یین توشی کیشه یان بووین و دقیت ده ربازی لایی دی یی سنوری بن، ئه وان نه قیت لژیر ده سته لاته کا سته مکار بژین"^(۱). ژلایی خوقه چالاک جوانرۆیی، نوینه ری پارتی ل ئه مریکا، ل ۲۵ ئی ئادارا ۱۹۷۵ سه ره دانا نه ته وین ئیکگرتی دکه ت و نامه کی راده سته سکریتیژی گشته دکه ت، پاشی د کونفرانسه کی رۆژنامه فانیدا نافه رۆکا ناما خو دیارکته کو رژیما عیراقی ل به ره پشتی ئیکتی نیسانی شه ره کی به رفه ره دژی وی خه لکی یین ل ناوچین شو ره شی مایه فه رابگه هینیت، ژبه رهندي داخوازی ژ (UN) و نافه ندين ناف دهوله تی دکه ت کاره کی بله ز بکه ن بو رواه ستاندا وی هی رشی، به ری ب بیته جینوساید دژی گه لی کورد^(۲).

کاره ساتا ده ره ده ربوونا گه لی کورد ل هه می پارچین کوردستانا عیراقی زورا مه زن بوو، لی ژبه ر ئاسته نگی و دویراتیا وی ل سنوری ئیرانی چوونا پهنا بهران ل ده فه را بادینان تایبه تمه ندیه ک تا ئاستی تراژیدیایی د ئه وی رویدانیدا هه بوو، ژبه رهندي ژماره کا بهرچاق ژ لپه ران لسه ر ئاستی نافخویی و ده رفه لسه ر بارودوخ و چاوانیا کوچکرنا خه لکی قی ده فه ری هاتینه پرکر، بو وینه خوشه فی خه لیل نقیسیه: "ئه وه ی به چاوی خوم دیوو له رۆژی ۱۹۷۵/۳/۲۲ تا کو ۱۹۷۵/۳/۳۰ ئاپوره ی ئاواره کان له ناوچه جوربه جوره کانی بادینان له زاخو، دهوک، شیخان، ئامیدی، ئاکری و بارزان- میرگه سوور... هتد، له هه موو تمه نیك له مندالی ناو لانکه تا کو پیر و په ککه وته ی تمه ن ۷۰-۸۰ سالی له ناویان بهرچاو ده که وتن، بگره نافره تی دووگیانیشیان تیدابوو"^(۳). ههروه ها ئه یوب شیخ بابو بارزانی کو ئه وژی دگه ل مالباتا خو ژ ده فه را بارزان به ره ف ئیرانی دچوون، ئاماژه ب گه شته کا خه مناک دکه ت، دیژیت: "هه ر گورستانه کا ئه م دگه هشتینی بابی من داخواز ژ مه دکر رواه ستین، خه مگینی ل سه روچاقین ویدا

(1) FO 1/2, FCO 8/2535, MED, from Russell -ohnson, to David Ennals, Secretary of State in the British Foreign Office, Document: (16), 24 March 1975.

(2) Kurds Asks UN Aid, Fears Iraqi Attack, The New York Times, 26 March 1975.

(۳) خوشه وی عه لی بابیر کانیه لنجی، ژیده ری به ری، ل ۵۰.

دیاردبوو، هەر وه کو د دلی خۆدا ههست دکر جاره کادی نازفریتەف وارێ خو و ئەفه خواترخواستن بوو ژوان بارزانیان یین بەری وی چووینە جیهانا دی،" بەلێ خەمگین ترین دیمەن گوندی دوری بوو، لدۆر وی گوندی دبیژیت:" خانی و کەلو پەلین دنافا وه کی خو بجه هیلابوون، چیل و مەر و بزن دناف گونیدیدا بەرئەلا کربوون، سه ژی وه کی ههرجار لسه زیره فانیای خو د بەردهوامبوون، شقانان واز لیهینابوو وه کی خەلکی گوندی بەرهف پۆژه لاتێ فه چوو بوون، بەرخین بچووک دویف گوھانین دایکین خو دکره ههوار، هه می ئەو تشتی خەلکی گوندی بو دەمێ بیست سالان ب خوا خۆ کوم کرین، ل سات و وهخته کی نه ئومید دا بجه هیلان و چوون، ژبلی خوارنا ریکی ههتا دگه ههه سنورێ ئیرانی چیی دی دگه ل خو نه بر بوون، د ریکه کا دویر و ئاسی ب سه ره به فری و دناف هه وایی ساردا د چوون"^(۱). د راستیدا پهنگه ئەفه حالی زۆربه ی گوندين کوردستانی بیت یین کەفتینه بهر وی هیرشی.

ژلایه کی دیفه، پۆژناما سه نده ی تایمس (SUNDAY TIMES) ژی بابەتی پەنا بهران نازراند و ب پۆژه کی بهری ئەو دەمێ بو دەر باز بوونی دیار کری ب دوماهی بهیت، ل ۳۰ ی ئادارا ۱۹۷۵ راپۆرتە کا تیرو تهسه ل لسه رهوشا خەلکی دهقه را بادینان و چوونا پەنا بهران هه ر ژ ئامیدی ههتا سنورێ حاجی عمران به لافکر، تیدا ئاماژی ب راپۆرتە کا دکتور دهیشید نابارو (David Nabarow) یی بریتانی دکەت، کو ل ئادارا ۱۹۷۵ بو دەمێ ههفتیه کی ب نوینه راتیای ریکخراوا پاراستنا زاروکان (Save the Children Fund) یا بریتانی ژبو چاره سه ریا نه خویش و برینداران خوبه خشانه هاتبوو کوردستانی، پشتی چوو یه دهقه را ئامیدی ئەو بارودۆخی ب سه ره خەلکی وی هه ریمی هاتی سه رنجا وی رادکیشیت، دکتور نابارو بقی رهنگی به حسێ رهوشا وی دهقه ری دکەت:" ل بادینان خوارن ب پهنگه کی ترسناک یا کیم بوو، ۵۰٪ ژ ئاکنجیین

(۱) هه ژی ئاماژه پیکرنییه ل رۆژا ۲۰ ی ئادارا ۱۹۷۵ پیخه مهت بگه هه نه بریاره کی کومبوونه کا به رفه ره ژ شیخ و مه زین دهقه را بارزان ل گوندی (زرارا) هاته به ستن، تیدا به حس هاته کرن کا بچنه ئیرانی یان شه ری سوپایی عیراقی بکه ن یان ژی خو راده ست بکه ن، دوماهی بریاردا بچنه ئیرانی، لی ئاریشا وان ئەو بوو سوپایی عیراقی ریکا هاملتون گرتبوو و تورکیا ژی سنور گرتبوون، لهوا فه گوهاستنا ژن و زاروک و دانعه مران د ریکه کا دویر و ئەفرازی و دکه شه کی ساردا مه زترین ئاریشا وان بوو و بتنی چهن د رۆژک مابوون ئیران ژی سنوری بگریته، لهوا نه چار بوون سینگ بده نه وی چاره نه قیسی. بو زیده تر بنیره: ایوب بارزانی، المصدر السابق، ص ۵۵۴.

وان گوندان په نابه‌ریڼ وان ده‌فهره بوون یښ شهر تیدا، نیفه‌کا وان چ تشت نه‌بوو بخوون نه‌چار دبوون ژ جیرانین خو وه‌برگرن، زوربه‌ی زاروکان نه‌و ساله‌ک بوو چ پروتین نه‌خاری، له‌وا چه‌ندین جورین نه‌خوشیایان وه‌کی هه‌ودانا سینگى و نه‌خوشیښ فه‌گر دناف زاروکیښ واندا به‌لافیوون، و ژماره‌کا وان بقان نه‌خوشیایان گیانئ خو ژ ده‌ست دابوون، پشتی دوو هه‌تا سئ حه‌فتیښ دى دئ نه‌فه بیته حالئ هه‌مى زاروکان و دئ مه‌ترسیه‌کا زور لسهر ته‌ندروس‌تیا وان دروست دکه‌ت"^(۱). لدور چوونا په‌نابه‌ریڼ وئ ده‌فه‌رئ بو ځیرانئ دبیژیت:" ب هزاران په‌نابه‌ر یئ به‌ره‌ف سنورى فه‌ دچن داکو بگه‌نه ده‌فه‌ریڼ نارام دناف سنورى ځیرانئ، لئ نه‌و ئاسته‌نگین دکه‌فنه دپړکا په‌نابه‌ریڼ فئ ده‌فه‌ریڼ، برینا ریکه‌کا (۱۰۰) میلی یا پر ئاف و ته‌قن و کوره دناف وه‌لاته‌کئ چیاى و چولستان کو زور ئاسى و سارتره ژ چیاىښ سکوتله‌ندا و نه‌لب، نه ریکه‌کا درست هه‌یه نه‌ژى فه‌گوه‌استن، نه‌جه‌ه‌ک هه‌یه خو تیدا ب پارینن و نه چ هه‌یه بریکئ فه‌ بخوون، نه‌و شکه‌فتین ل نیریک ریکان هه‌ین ژى تیرا هه‌میان ناکه‌ن، هه‌یى و نه‌یئ وان دئ نه‌و پیچا نانی بیت کو دگه‌ل خو ئینای داکو دگه‌ل ئافئ بخوون"^(۲). هه‌روه‌ها دبیژیت:" به‌س خودئ دزانیت ژن و زاروکیښ بادینان پشتی ساله‌کا کیم خوارن و بیى جلو به‌رگ بوراندی دقئ بارودوخیدا دئ چاوا قه‌تینن، نوکه‌ژى ب پیئا و بیى ده‌وار به‌ره‌ف سنورى فه‌ بچن، نه‌زئ پشت راستم زوربه‌ی وان هه‌تا ئیکئ نیسانئ ناگه‌نه سنورى، نه‌و پیدفئ دوو هه‌تا سئ حه‌فتیانه هه‌تا گه‌شتا خو ته‌مام دکه‌ن، نه‌گر هات و شیان ته‌مام ژى بکه‌ن"^(۳). مه‌رما دکتور ناباروی نه‌وه ره‌نگه نه‌و خه‌لک ژ برسا و سه‌رمادا ب ریکئفه ب مرن.

بو په‌نابه‌ریڼ ده‌فه‌را بادینان سنورى تورکیا زور نیریکتر و ساناهیتر بوو، لئ ژبه‌ر گرتنا سنورى ژلاى وى وه‌لاتیغه چ هه‌لبزاردده به‌رامبه‌ر په‌نابه‌ران نه‌هیلان، پیدفئ بوو خو راده‌ستی هیزین پزئما به‌عس بکه‌ن کو چ دلنیاى لسهر پاشه‌ر پوژا خو نه‌بوون، یان ژى ئاواره‌بن به‌ره‌ف سنورى ځیرانئ، ژبو گه‌هشتن بو وئ نارمانجئ لسهر

(1) By Tuesday these Men and thier Defeated Nation Must Reach Iran, SUNDAY TIMES, 30 March 1975.

(2) By Tuesday these Men and thier Defeated Nation Must Reach Iran, SUNDAY TIMES, 30 March 1975.

(3) Ibid.

په نابهرین دهفهره بادینان پیدقی بوو ریکه کا دویرودریژ و پر نه قرازی و دۆلین تژی ئاف و به فرو باران بېرن. بو وینه نه گهر خالا کومفه بوونا خه لکی ههرسی قه زایین زاخو و دهوک و ئامیدی باژیرکی ئامیدی بیت، دوو هه لبارده لهر وی خه لکی هه بوون، د ده می خودا سه رکردایه تیا شوپه شی بریار دابوو دهفهره سوران و بادینان پیکفه گریده ن ژبو وی مه ره می ریکه کا ئاخ دروستکریوو، نه وین ترومییل ب ده ست کفتی شیان دوئ ریککی را بچنه دهفهره سوران و ژویری د ریکا هاملتون را خو بگه هینه حاجی عمران، لی ژبه رکو ترومییل زور د کیمبوون، لهوا ئه ف هه لبارده یه ره نگه سه دا ئیک ژ خه لکی مفا ژئ نه دیت بیت، ههروه ها ئه قی ریکی مه ترسیا هیژین حکومه تی لسه ر بوو و (۲۴) ده مژمیرا فه دکیشا هه تا بگه هنه سنوری، نه گهر به فرو بارانیش هاتا ماوه کی زور زیده تر دقا چونکه ب هفتیان نه و ریک دهاته گرتن^(۱). به لی بو خه لکی ب گشتی پیته یی بوو نه و ژ ئامیدی هه تا قه زا میرگه سور (۴-۵) رۆژان ب ریکیفه بان هه تا دگه هشتنه نافه ندا گوندی میرگه سور ژویری و یقه ژی هه تا سنوری ئیرانی ب کیمی سی رۆژین دی دقان، ئانکو نه گهر ب کیمی وه ربگرین ب هه میقه زیده تر ژ هفتیه کی فه کیشایه نه گهر که سه ک ژ دهفهره بادینان چوو بیته سه ر سنوری ئیرانی، لی عسمه ت شریف وانلی و گوینته ر دیشنه ر ئاماژه دکهن کو هنده ک په نابهران تایه ت خه لکی رۆژئافیی بادینان (۶۰۰ کم) بریووون و دوو هفتیا ب ریکیفه بوون هه تا گه هشتینه سنوری^(۲). ژبلی سرو سه رمایا ریککی پیدقی بوو سیجاران ژ روبران ده ربازبان نه وژی رویاری (که لیا ل دیره لوکی و رویاری شین ل بالندا و رویاری چه می ل ریزان)، نه وژی یان پرین داربوون یان ژی داقه رست کو ده مه کی زورتر دقیت هه تا مرف پی ده رباز دبیت تایه ت نه گهر ژن و زاروک بن^(۳).

(1) Edward Mortimer, International charities, Op.Cit.

(۲) عیسمه ت شه ریف وانلی، ژبده ری به ری، ل ۲۹۷، گوینته ر دیشنه ر، ژبده ری به ری، ل ۲۸۲.
 (۳) رۆژنامه دهیلی ته له گراف (DAILY TELEGRAPH) د ژمارا خودا یا رۆژا ۳۰ ی ئاداری ۱۹۷۵ بابته ته ک به لافکر تیدا ئاماژه ب لیدوانه کا سه رچاوه کی فه رمی یی کوردی دکه ت کو ل وی ده می دوو پلان ل به ر ده ستی وان بوون، نه وژی حکومه تا تورکیا نه وین پشت راست کریووون کو ل ده مه کی نیژیک دی ده رگه هی خوبی سنوری به رامبه ر ژن و زاروکین په نابهران فه که ن داکو ده ربازی دناف ئاخا وی وه لاتی بین و پاشی ب ریکا لورین قوگوه یژنه سه ر سنوری ئیرانی، یا دووی سوپای ئیرانی دی وان ژن و زاروکین ل دهفهره بادینان ناسی مایی ب هه لیکوپته ری شینوک فه گو یزیت، به لی د راستیدا چ ژفان پلانان نه هاتنه جیبه جیکرن، به لکول جهی وی فروکین

به لئی بو خه لکی ههردوو قهزایی شیحان و ئاکری پیدقی بوو ئه وژی ل روبری زی مهزن ل ههردوو دهراقین شینی و بلی ده ربازی لایی بارزان بیان کو یا ئیک داقه راست بوو یا دوئی ژی (قایخ)^(۱) ههتا وان ژی خو گه هاندبا گوندی میرگه سور، ژویری و یقه دبوونه دوو ریك (ریكا میرگه سور- دیانا- چوومان- حاجی عمران) ئه وژی هند یا بهردهست بوو هندی سوپای عیراقی گه لئی عه لی به گ و رهواندوز نه گرتی، وه کی دی پیدقی بوو ریكه کا دریزتر و ئاسیت، به لئی ب سه لامه تر بگره بهر هه تا کو بگه هه ده قه رین ئارامتر، ئه وژی ریكا میرگه سور- چه می- تا کو گوندی خرینه ی ل سیگوشا سنوری هه رسئ دهوله تین عیراق و تورکیا و ئیرانی، هه رکه سئ دقئ ریکیرا چووبا یئ نه چار بوو چه ندین ئه فرازی و سه رنشیقی و دولین تژی شیقین بهاری^(۲) بریت هه تا بگه هیته گوندی خرینه ی، و چه ند ل سنوری نیزیک بیان باو و باران و ستویراتیا به فرا قه مایی پتر لیدهات، ژ ئه نجامئ وان ژی سرو سه رما تایهت لده مئ شه قئ دژوارتر لیدهات، ژ به رهندي کاودانین ژیانئ تایهت بو ژن و زاروک و دانعه مران دقئ کهش و هه وایی کۆزه کدا زور زه حمهت ببوون^(۳). ژ ئه نجامئ کیم خوارنئ و سروسه رمایی و ماندیوونا ریکی چه ندین جورین نه خو شیان دناق ئه وی خه لکیدا تایهت زاروکان به لاف ببوون^(۴).

هه ژی گوتنییه، ئیدریس بارزانی ل ۲۳ ئادا را ۱۹۷۵ د چیته ئیرانی و لسه ر دوو ئه رکان کار دکهت، ئه وژی ئاماده کرنا کومه کا پیشمه رگان کو خوارنئ بگه هینه ئه وی خه لکی ل دولا گاده ر به ره ف ئیرانی دچوون و لسه ری هه ر چه په کئ د ریكا واندا ته لیه کئ نانی دانابوو داکو ئه و خه لکی برسی بخون، هه روه ها ژماره کا پیشمه رگان هاتبوونه راسپاردن دولکین گازی دگه ل خو ببه ن و ل چه ندین جهان دریکا په نابه راندا

ئیرانی ل گوندی خرینه ی نیزیک سنوری خو هنده ک په نابه ر قه گه واستن.

(۱) قایخ بو ده ربازبوون ژ رویاران دهاته بکارئینان، ژ که له کان مه زنتره.

(۲) شیف بچوکره ژ رویاری، هنده ک ژوان ده م ده مینه لی زور ب مه ترسینه تایهت وه رزی بهاری ده می باران دبارن و به فر حه ل دبیت ژ قه باری خویی سروشتی زورمه زنتر لی دهین و دبنه ئاستهنگ د ریكا مرو فاندان و ده ربازبوونا وان ب زه حمهت دکه قیت.

(۳) خوشه وی عه لی بابیر کانیه لنجی، ژیده ری به ری، ل ۴۵.

(۴) د به شی دووی دا ب دریزی به حسئ فی بابتهی هاتیه کرن.

ئاگری هەلکەن داکو ئەو کەسێن ب پیا دچوون خو گەرم بکەن و هەتا دگەهشتەن قۆناغا دوماهیئ^(۱). و یادی ژێ پێخەمەت دابینکرنا هەلیکوپتەرەن بو قەگواستنا بەشەکی پەنابەرین بارزان و بادینان و ئەو پێشمەرگین دگەل ئەسەد خو شەوی ل بەر بەفری د ریکا ئیرانیدا ئاسی مایی، ئەو بوو ل سەر داخووزیا وی پوژانە چەند هەلیکوپتەرین سوپایی ئیرانی دەینە گوندی خرنەیی بو قەگواستنا خەلکی، ژبو قی ئیکێ ژێ لوقمان مەلا مستەفا هاتە راسپاردن سەرپەرشتیا قی پروسێ بکەت، پاشی ژن و بچویک و پیر و پەکەفتە ژ زەلامان هاتنە جوداکرن و قەگواستن بو دناف کەمپین ئاواراندا ل کوردستانا ئیرانی، بەلێ تشتی کاودان گەهانیدە حالەتی کولەمەرگیی راوەستاندا قی پروسێ بوو ل ۲۷ ئاداری ژلایئ سوپایی ئیرانیفە^(۲). ژلایەکی دیکە ژێ گرتنا سنوری ل ۳۱ ئی هەیقی بریارەکا حەمی بوو، لەوا هەرکەسێ ل رەخی عیراقی مایەفە دەبیت دوی کەش و هەوایی دژواردا بمینیت و خو بدەتە دەستی قەدەرئ، بەرگریی دگەل وان کاودانا لپیناف مانەفە دژنایدی بکەت یان ژێ دی د برسا و سەرمادا مریت، و یان ژێ دقیت بزقریتەفە و خو رادەستی سوپایی عیراقی بکەت کو بو زور ژوان ئەوژی مرنەکادی بوو، یان ژێ ریکا سنوری بگریت. پشتی سی شەف و پوژین چاقەرئ بوونی ئیدی ئەو کەمیا خواریا وان ژێ دگەل خو بری ب دوماهی هات، ژبلی کەش و هەوایی سار برسبوون ژێ هاتەسەر، لەوا پەنگە بو زور ژوان ئەو چەند پوژە زەحمەترین پوژین ژیانا وان بن^(۳). ل دوماهی ل پوژا ۲۹ ئی ئاداری هەمی ئەو پەنابەرین ل گوندی خرنەیی مایەفە کو هیشتا شیانی

(۱) دیدار دگەل محەمەد شەریف سەفتی، پیرمام، ۱۵ ئیلولا ۲۰۲۲، ناقری ل سالا ۱۹۵۵ ل گوندی سەفتی ژ دایک بوویە، پێشمەرگێ شۆرەشا ئەیلولی بوو تاکو سالا ۱۹۷۵ دگەل ماباتا خو ئاوارەیی وەلاتی ئیرانی دبن و دەینە قەگواستن بو مەشەد پاشی پەیوەمدیی ب شۆرەشا گۆلانی قە دکەت هەتا سەرەلدا ۱۹۹۱ د زقرنە کوردستان، نوکە خانەشینە و ئاکنجیە ل پیرمام؛ دیدار دگەل عومەر عوسمان میرگەسوری، پیرمام، ۴ شواتی ۲۰۲۴، ناقری ل سالا ۱۹۴۸ ژدایک بوویە، ل سالا ۱۹۶۴ پەیوەندی ب ریزین شۆرەشا ئەیلولی کرییە، چەندین بەرپرسیاری دناف شۆرەشیدا هەبوون، وەکی توپ هاقیژ و بەرپرسی کوگەهین چەکی، ل سالا ۱۹۷۵ پەنابەری وەلاتی ئیرانی دییت، پشتی سەرەلدا دییتە بەرپرسی هەرئیک ژ لقا نەه و دەها پارتی و نوکە فەرماندی هیژا خەباتە.

(۲) خوشەوی عەلی بابیر کانیهلنجی، ژیدەرئ بەری، ل ۶۷.

(۳) خوشەوی عەلی بابیر کانیهلنجی، ژیدەرئ بەری، ل ۶۷؛ دیدار دگەل محەمەد شەریف سەفتی، پیرمام، ۱۵ ئیلولا ۲۰۲۲.

رێقه چوونی ماین بریاردان ژن و زارۆکین خو دگهل خو ببهن و ب پیمان بچن و ئەوان ئەفرازی و نشیقیین سنوری ب شەقینن، کو بلنداھیا ھندەك ژوان چیاان دگهشتە نیزیکی ھەشت ھزار پیمان، پشتی ھنگی دۆلا گادەر^(۱) وە کو ئیک ژ درێژترین دول ل وی دەقەرێ د ریکا واندا بوو، فەرە بەیتە دیارکرن کو ئەف ریکە ھیشتا یا داپوشی بوو ژ بەفری و ستویراتیا وی لەندەك جھان دنابقبەرا (۳- ۵م) دابوو و ئەو نەچاربوون ل سەر کورشە ی (بەفرا رەق) ب رێقه چووبان ھەتا بگەھنە گوندی بیژمورتە ی ل کوردستانا ئیرانی^(۲). بەلئ ژمارە کا خەلکی نەشیابوون ب پیمان بچن و ل سەر سنوری مابوون، لەوا سەرکردایەتیا شوپەشی داخوازی ل سوپایی ئیرانی دکەن داکو دووبارە ھەلیکوپتەران بو وی خەلکی بەنییرن، ل دۆماھیئ سوپایی ئیرانی ل ۲۹ ئ ئادارا ۱۹۷۵ جارە کادی ھەلیکوپتەریئ خو ھنارتن و ئەو خەلکی مایەقە قەگواستەنە دناق کەمیاندا^(۳).

سەبارەت مەلا مستەفا بارزانی و ھیزین پێشمەرگە ی، بارزانی دگهل (۱۵۰) پێشمەرگان و ژمارە کا کیم ژ سەرکرده و کادریئ بلندیئ شوپەشی ل ۲۵ ئ ئاداری بارە گایی سەرکردایەتیا شوپەشی ل حاجی ئومەر ان بجە ھیلان و دەر بازی لایئ دی یئ سنوری بوون، پشتی دوو پوژان مەسعود بارزانی دگهل ژمارە کا کیم یا سەرکرده و کادریئ شوپەشی مینا محسن دزەیی و مەحمود عوسمان و ژمارە کادی بەرەف ھەمان ریکێقە چوون^(۴). پێشمەرگە ژێ ژلایئ سەرکردایەتیا شوپەشیقە وە کی خەلکی ئاسایی

(۱) گەلئ کورد سەربورە کا تال یا دگهل قئ دۆلی ھە ی، چونکە بەری ھنگی ژێ دوو جار ان ئەف دۆلە ببوو ریرەوی کوچا وان ئەوژی ل سالا ۱۹۴۵ دەمی دەه ھزار بارزانی ئاوارە ی کوردستانا ئیرانی بووین، و پشتی ژ ناقچوونا کومارا مەھاباد ل سالا ۱۹۴۷ جارە کادی کاروانئ بارزانیان دگهل شیخ ئەحمەد بارزانی لقئ دۆلیدا زقزینە عیراقئ کو ل ھەردوو سەربوراندا ژلایئ فروکیئ سەربازیقە د ھاتنە بومبەباران کرن. بو زیاتر لدۆر فان ھەردوو رویدانان بەری خو بدە: فتاح محمد محمود، ژ بارزان تا مەھاباد: قەکولینە کا میژوو یی یە لدۆر رەوشا سیاسی و کومەلایەتی یا بارزانیان دنابقبەرا سالیئ (۱۹۴۳- ۱۹۴۶)، گوڤارا ئەکادیمی یا زانکویا نەورۆژ، بەرگی ۶، ژمارە ۲ (۲۰۱۷)، ل ۴۳۰- ۴۴۶؛ فرھاد محمد احمد و فتاح محمد محمود، کاودانیئ سیاسی و جفاکیئ بارزانیان ددیتین واندا دنابقبەرا (۱۹۴۶- ۱۹۵۶)، گوڤارا زانکویا نەورۆژ، بەرگی ۶، ژمارە ۴ (۲۰۱۷)، ل ۳۱۵- ۳۲۹.

(۲) خوشەوی عەلی بابیر کانپەلنجی، ژیدەری بەری، ل ۴۵.

(۳) ھەمان ژیدەر و ھەمان لاپەر.

(۴) گوینتەر دیشنەر، ژیدەری بەری، ل ۲۷۵؛ موھسین دزەیی، ویستەگەکانی ژیانم، و: ئیسماعیل بەرزنجی، ھەولیر، ۲۰۱۵، ل ۱۷.

هاتبوونە ئارەزومەندکرن هەرکەسێ بقیئت بچیتە ئیرانی یان خوۆ رادەستی هیژین سوپاین عیراقی بکەت، لەوا کا چاوا خەلک بەرەف ئیرانی دچوون وەسا شەپۆلەکا دی ژێ ژ سفیل و چە کداران بەرەف هیژین عیراقی د زفرینەفە^(۱). راپۆرتی پۆژنامەفانی یین عیراقی ژمارا فی خەلکی ب دەهان هزار کەس قەلەم دابوون^(۲). ژوان ژێ ژمارەک کادریین بلندی شۆرەشی بوون، وەکی حەیبب محەمەد کریم، سألح یوسفی، دارا توفیق، شەفیق ئاغا، عەبدول سوران، سەدیق ئەفەندی و گەلەکیین دی^(۳). سەرچاوەیەک دیبێتیت حەفت ژوان ئەندامین کومیتا نافەندی یا پارقی بوون کو ئەف ژمارە یا نیژیک بوو ژ نیفا ئەندامین کومیتا وی حزبی^(۴). د بەرامبەردا بوۆ هەر چەکەکی ل دەستی واندا حکومەتا عیراقی کوژمەکی پارە، کو راکەهاندا ئیرانی ب (۲۸۰) دولار خەملاندبوون، هاتبوونە دیارکرن^(۵). د راستیدا ئەگەر ئەف کوژمی پارە راست بیت کەواتە ئەف پارە زۆر زیدەتر بوو ژ بهایی وان چەکان د بازارین رەشدا، دیارە ئەفەژی پیخەمەت هندی بوویە داکو هیژین پیشمەرگە ی تەماع بکەن و خوۆ رادەستی وان بکەن، بەلی ژمارا مەزنتر ژوان بریاردان ئاوارە ی وەلاتی ئیرانی بن و بگەنە کەسو کارین خوۆ^(۶).

(۱) جرجیس فتح الله، المصدر السابق، ص ۱۰۷.

(۲) ژیدەری فان راپورتان نەهاتیە زانین، لی رۆژنامەفانیا ئیرانی مفا وەرگرتن ژوان ژیدەران ئەف مژارە بەحس کربوو، بوۆ نمونە ل ۲۴ ی ئادار ۱۹۷۵ رۆژناما (اطلاعات) نفیسی بوو (۱۱۰۰) کەس ل سنوری دھوکی قەگەریانە دناف ریژین گەلی عیراقی و (۸۰۰۰) پارچین چەکی ژێ رادەستی هیژین حکومەتی کرن. ملا مصطفی: جنگ کردها علیه عراق پایان یافته است، اطلاعات، شماره (۱۴۶۶۴)، ۴ فروردین ۱۳۵۴؛ بەلی رۆژناما کیهان ژ زاردەفی راپورتین دبلوماسی ل ۱ ی نیسانی دیارکربوو کو دنافبەرا (۸۰۰۰-۹۰۰۰) کەسان خوۆ رادەستی هیژین حکومەتی کرینە، لی بەراورد ب ژمارا چە کدارین شۆرەشی رەنگە زۆر بە ی فان کەسین هەمی مەدەنی بن، چونکە ژمارا چە کداران بخوۆ (۵۰۰۰۰) نەدبوری و زۆر بە ی وان ژێ چوونە ئیرانی. بنیرە: کیهان، سەشنبە ۱۲ فروردین ۱۳۵۴، شماره (۹۵۲۳).

(۳) هەر وەها بەری هنگی ژێ کومەکادی ب سەرپەرشتیا عەزیز ئاکرەیی و هاشم ئاکرەیی چوبوونە دناف ریژین بەعسیاندا، بنیرە: محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۱۶۳؛ یونان هرمز، المصدر السابق، ص ۱۹۲.

(۴) شکیب عقرای، المصدر السابق، ص ۴۴۱.

(۵) مدرس سعیدی، بررسی ابعاد و دامنه‌های مهاجرت کردهای عراق به ایران در دهه‌ی ۱۳۵۰ ش، خردنامه، شماره (۱۵)، زمستان ۱۳۹۴، ص ۳۲-۵۳.

(۶) محەمەد رزا شاه ل دووماهی هەلوپستی خوۆ بەرامبەر پیشمەرگین شۆرەشی ل دیدارەکیدال ئادار ۱۹۷۵ دگەل بەرپرسەکی (CIA) راکەهاندا کو وی ئامۆژگاری ل کوردان کرینە پیخەمەت پاراستنا ژيانا خوۆ زورترین پیشمەرگە وەکو پەنابەر بهینە ئیرانی و د پلانا وی دایە بەشەکی وان چە کداران ل ئیرانی بهیلت و راهینانین سەربازی پی

لی خالا سرنجدانی ئەووە حکومەتا ئیرانی چ کوژمی پاره‌ی به‌رامبەر وی چه‌کی نه‌دانه
پیشمه‌رگه‌ی، به‌لکو وه‌کو ئیخسیران لسه‌ر سنوران پیدقی بوو ده‌ستپیکتی چه‌کین
خو راده‌ست بکه‌ن پاشی ریك ب وان د هاته‌دان بچه‌ دناف ئا‌خا وی وه‌لاتیدا،
و کووم کوومه ب ترومیلتین باره‌ه‌لگریین سه‌ربازی ره‌وانه‌ی ناف که‌میان دکرن^(۱).

فه‌ره ئاماژه پی به‌پته‌دان، ژبلی فان هه‌ردوو هه‌لبژاردنان، ژماره‌کا پیشمه‌رگان
ریکا سییی هه‌لبژاردن و ئاماده نه‌بوون بچه‌ ئیرانی یان خو راده‌ستی هیژیین
حکومه‌تا عیراقی بکه‌ن، له‌وا لسه‌ر سنوری ب چه‌کین ده‌ستین واندا دوومه‌ی ب ژيانا
خو دئینان^(۲). ژمارا وان نه‌هاتیه زانین، لی ره‌نگه ژماره‌کا مه‌زن نه‌بیت. هه‌روه‌ها
ژماره‌کا پیشمه‌رگه و خه‌لکی سقیل ریکا چواروی هه‌لبژاردن، ئەوژی نه‌چوونه ئیرانی
و نه‌ژی خو راده‌ستی حکومه‌تا عیراقی کرن، به‌لکو لسه‌ر سنوران خو پاراستن^(۳).

عه‌بدوللا ئا‌غا پشده‌ری، فه‌رمانده دناف ریژین پیشمه‌رگی کوردستانیدا، د بیره‌وه‌ریین
خو‌دا ئاماژه دکه‌ت کو ئەو وه‌کو هیزا باله‌ک دوومه‌ی هیزا چه‌کداری بوون به‌روکین
شه‌ری به‌ردای و ل ۲۶ ئاداری پاشقه‌ چووی، چونکه بارزانی باوه‌ری ب فیل و پلاتین
سوپایی عیراقی نه‌بوو و دوئی باوه‌ریی دابوو نه‌کو هیژیین عیراقی گوه نه‌ده‌نه
ئاگر به‌ستی و ل ده‌می فه‌کیشانی هیژیی بکه‌ن و تو‌لا رابردوی فه‌که‌ن^(۴). دویش
فان گووتین پشده‌ری بیت، پیخه‌مه‌ت گیانی خه‌لکی و چه‌کداران ل هه‌ر هیژشه‌کا

بکه‌ت. هه‌ر چه‌نده ئەو پلان نه‌هاته‌ جی به‌جیکرن، لی ره‌نگه ئارمانجین فه‌شارتی یین شاهی ئەو بیت کارتا کوردی
به‌رده‌وام ل ده‌ستین ویدا بیت و هه‌ر ده‌می حکومه‌تا عیراقی ل ریکه‌فتنی په‌شیمان بوو جاره‌کادی دژی وی
بکاربینه‌فه، بو‌پتر زانیاریان بزف‌ره:

FRUS, Backchannel Message from the Ambassador to Iran, Helms, to the President's Deputy Assistant for
National Security Affairs, Scowcroft, Tehran, Document: (282), 19 March 1975.

(۱) مدرس سعیدی، زمینه‌ها و پیامدهای مهاجرت کردهای عراق به ایران در دوره حکومت حزب بعث، پایان
نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۸، ص ۶۹.

(۲) په‌یوه‌ندیه‌کا تیله‌فونی دگه‌ل همایون که‌مانگه‌ر، ۸ ی ئادارا ۲۰۲۲، نافبری ل سالا ۱۹۴۲ ل کرماشان ژ دایک
بوویه، د سالیین هه‌فتیانیاندا ل چه‌رخ‌ی بووری روژنامه‌فان و ریقه‌به‌ری نقیسینگه‌ها رادیو و تیله‌فزیونا ئیرانی بو‌ل
کرماشان، چه‌ندین سه‌ره‌دانین مه‌یدانی بو‌دناف په‌نا‌به‌رندا ئە‌نجام دابوون، نوکه‌خانه‌نشینه و ئاکنجیه‌ل وی باژیی.

(۳) ژمارا وی خه‌لکی و چاره‌نقیسیی وان ل به‌شی سییی هاتیه باسکرن.

(۴) بنیره: ژیدهری به‌ری، ل ۱۱.

چاقه ری نه کری یا سوپای بیهنه پاراستن، ب بریارا بارزانی پیشمه رگه ب ته کتیکا سهربازی پاشه کشی به رهف سنوری ئیرانی یی کری. پشده ری دیاردکته: "پاش ئه وه ی که وا خاکی کوردستانی نازیمان به جی هیشت ئاپۆره ی په ناهه نده وه کو کاروانییکی رووتکراوی سه ر لیشواو و به ره و خاکی کوردستانی داگیرکراوی ئیران که وته پری و له لایه ن کاربه ده ستانی (ئه من و مخابرات) ی رژیمی ئیرانه وه پیشوازیمان لیکرا، ئه وانه ی ماله کانیان له شاره کانی پیرانشهر، نه غه ده، مه باد، ره زائیه بوون گه یشتنه وه ماله کانی خویان، و ئه وانه شی که وا مالیان له ئوردوگا کانی ئیران بوون به ره و ماله کانی خویان رویشتن"^(۱). ل دو ماهی زۆربه ی سه رکر دین شوپه شی دگه ل خیزانین خو ل هه رسی باژیری مه باد و نه غه ده و شنوی تاکجی بوون^(۲). و پشتی بارزانی و پیشمه رگین دگه لدا گه هشتینه ئیرانی، پوژنامه قانیای وی وه لاتی ئه ف رویدانه ب گرنگ وه رگرت، بو وینه پوژنامه (کیهان) د سه ره دیره کا مه زندا ل ئیک نیسانا ۱۹۷۵ نفیسی بوو: "مه لا مسته فا بارزانی و کورین خو هاتنه ئیرانی"، لی ئامازه دابوو کو هیشتا دیارینه دی ل ئیرانی تاکجی بن یان به رنامه کی دی هه یه^(۳). هه روه ها پوژنامه (اطلاعات) ژ ی هه ر وی پوژی وینه کی بارزانی دگه ل فی سه ردیری به لاکر: "مه لا مسته فا بارزانی هاته ئیرانی"^(۴).

پشتی سنور ل ۳۱ ئادارا ۱۹۷۵ هاتیه گرتن، ژماره کا پیشمه رگه و خیزانین خه لکی ده فه را بارزان وه کی گوندی هه رگوش و شیخی و دری نه چار بوون ب قاچاخی دریک سنوری تورکیادا ب هاریکاریا کوردین وان سنوران قه ستا ئیرانی بکه ن، ئه وان ب پوژی خو دشکفت و کوتانین په زی دویر ژ چاقین خه لکی قه دشارت و ب شه فی ل ریکی دچوون، پشتی زیده تر ژ هه فته کی گه هشتنه دناف ئاخا ئیرانیدا، به لی ب نهینی و ژ ترسا گرتن و راده ستکرتن لسه ر مالان دابه شبوون، هه تا ره وش ئارام بووی، پاشی ل گوندی سلیقانا خو راده ستی هیزین حکومه تا ئیرانی کرن، ئه وان ژ ی قه گوهاستنه دناف که مپاندا^(۵). بقی ئیک زۆربه ی ده فه را شوپه ش تیدا ل کوردستانا

(۱) هه مان ژیده، ل ۱۳.

(۲) عیسمه ت شه ریف وانلی، ژیده ری به ری، ل ۳۰۳؛ شکیب عقراوی، المصد ر السابق، ص ۴۱۷.

(۳) ملا مصطفی بارزانی و پسرانش به ایران آمدن، کیهان، شماره (۹۵۲۳)، ۱۲ فروردین ۱۳۵۴.

(۴) ملا مصطفی بارزانی با ایران آمد، اطلاعات، شماره (۱۴۶۷۰)، ۱۲ فروردین ۱۳۵۴.

(۵) په یوه ندییه کا تیله فونی دگه ل شه وکه ت پیرو هه رگوشی، ۱۲ ی شواتا ۲۰۲۴، ناقری ل سالا ۱۹۵۸ ژ دایک

عیراقئ ژ مروّفان څالا بوو، پشکه کا مه زن ژ خه لکئ وئ په نابه‌ری وه لاتئ ټیرانئ بوون، نه وئین مایه فه ژئ حکومتا عیراقئ لسهر گوندئین وان بو ده فه ریڼ دی راگو هاستن^(۱).

سه بارهت ژمارا په نابه‌ریڼ کورد یین پشتی ئادارا ۱۹۷۵ چووینه ټیرانئ، دیسا بیرو بوو چووئین جودا لدور ژمارا په نابه‌ریڼ قی شه پوئئ ژئ دناف ژیده راندا بهرچاق دبن، ژوان ژئ ژیده ریڼ کوردی، فه له که دین کاکه یی ژمارا شه پولا دووئ ب (۹۰۰۰۰) په نابه‌ر قه له م ددهت^(۲). چالاک جوانروی، نوینه ری پارتی ل نه مریکا، دکونفرانسه کئ روژنامه فانیدا ل ئافاهیئ نه ته وئین ټیکگری ل ۲۵ ئ ئادارا ۱۹۷۵ ئامارین په نابه‌ریڼ کورد رادگه هینیت و دیاردکته کو هه تا وی ده می (۱۳۰۰۰۰) په نابه‌ر دناف که مپین ټیرانئیدا د ژیان و (۲۰۰۰۰۰) که س ژئ لسهر سنوری د چاقه ری بوون ژ سنوری ده رباز ببن^(۳). مه سعود بارزانی د پرتوکا خودا ئماژه ب (۱۸۰۰۰۰) که سان دکته کو وه کو په نابه‌ر ل سالیڼ ۱۹۷۴-۱۹۷۵ چووینه ټیرانئ^(۴). عسمهت شهریف وانلی دیاردکته پشتی ئادارا ۱۹۷۵ ژمارا په نابه‌ریڼ کورد ل ټیرانئ زیده بوو بو (۳۰۰۰۰۰-۲۵۰۰۰۰) که سان^(۵). ههروه ها محسن دزه یی د بیره وه ریڼ خودا ئماژه دکته ژمارا په نابه‌ران ل ټیرانئ ژ (۲۰۰۰۰۰) که سان ده ربازبوو، وه کو ئماژه یه ک بو سه رجه م په نابه‌ریڼ د هه ردوو سالیڼ ۱۹۷۴-۱۹۷۵ چووینه وی وه لاتی^(۶). هنده ک ژیده ریڼ دی یین کوردی

بوویه، پشتی خواندنا ناقجی ب دو مایه دئینیت، لسالا ۱۹۷۴ دبیته پشمه رگه و ل هیزا باله ک دبیته توچی، ل سالا ۱۹۷۵ ئاواره ی ټیرانئ دبیت و ده یته فه گو هاستن بو به ندر بوشه هر و پاشی ئیسفه هان، به شدارئ شوره شا گولانئ دکته و نوکه ل مه کته با سیاسی یا پارتی دیموکراتی کوردستان کار دکته و ل هه ولیرئ یی ئاکنجیه.

(۱) پشتی هه فته کئ ژ فئ رویدانئ ریچارد هیلمز (Richard Helms)، بالیوزئ ئه مریکال ته هرا، پی شینی کربوو کو ئیک ژ ئه نجامین ری که فتنه جه زائیر دئ حکومتا عیراقئ ده ست فه کری که ت بو ده سټیپکرنا هه وه کا مه زن یا ته عریبکرن و راگو هاستنا کوردان ل کوردستانئ. بنیره: FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, to the Department of State, Tehran, Iran-Iraq Relations, Document: (۲۷۹), ۱۳ March ۱۹۷۵.، دقئ پرو سئیدا (۱۴۰۰) گوند هاتنه چولکرن و خه لکئ وان کو لدورئ (۶۰۰۰۰۰) که سان بوون هاتنه فه گو هاستن بو کومه لگه هیڼ نوی چیکری، بنیره: دیفید مکدول، المصدر السابق، ص ۵۰۶.

(۲) بنیره: ژیده ری به ری، ل ۵.

(3) Kurds Asks UN Aid, Fears Iraqi Attack, The New York Times, 26 March 1975.

(۴) بنیره: بارزانی و بزوتنه وه ی.....، شورشئ ئه یلول، ژیده ری به ری، ل ۲۳۹.

(۵) بنیره: ژیده ری به ری، ل ۲۹۶.

(۶) بنیره: ژیده ری به ری، ل ۴۰.

ئاماژۆی ب ژمارین مهزنتر دكهن، بۆ وینه عهبدوللا ئاغا پشدهری دراپۆرتته كیدا كو ل سالا ١٩٧٨ دایه سهروك وهزیری ئیرانی ژمارا پهنا بهرین كورد ل وی وهلاقی ب (٢٣٠٠٠٠) كهس دیار كربوون^(١). دیسا رۆژناما (کیهان) زی ژ زاردهقی په یقدهاره كی كورد كو ناقتی وی نه نفیسیه دیاردكته ههتا ١ ئی نيسانا ١٩٧٥ (٢٥٠٠٠٠) كهس چوبوونه ئیرانی^(٢). بهلی جاسم توفیق خوشناو ژمارهكا ژ هه میان پتر دیاردكته، دبیتیت ل سالیین ١٩٧٤-١٩٧٥ نیزیکی نیف ملیون كوردین عیراقتی ب نه چاری پهنا بربوو بهر ئیرانی^(٣). جودا هیا ژمارا پهنا بهرین شهپولا دووی ژی د ژیده ریین رۆژناتیایی دا یا رهنگفه دای، بۆ وینه لیرقی وودسون جونیور، رۆژنامه فان و وینه گری گۆقارا نه شنال جوگرافیک كو ل ئادارا ١٩٧٥ سه ره دانا كه مپین پهنا بهران ل ئیرانی كربوو، ئاماژه دكته ژ بهر هیرشین سوپای عیراقتی پتر ژ (١٠٠٠٠٠) پهنا بهر ده ربازی سنوری عیراقتی ببوون، بهلی دگه ل بهرده وامیا فان هیرشان بۆ گرتنا ده فیه ریین شوپه شی و ههتا دو ماهی هاتنا وی ل ئادارا ١٩٧٥ (١٠٠٠٠٠) كه سین دی ژی ره فینه ئیرانی، بقی رهنگی ژمارا پهنا بهرین كورد ل وی وهلاقی ژ (٢٠٠٠٠٠) كه سان ده رباز بوو^(٤). ئەف ژماره ژی دنیزكن ژوان ژمارین سه ركر داپه تیا كوردی ژوان ژی محسن دزهیی ئاماژه پیکری. ههروهها ژیده ریین فه رمیین ئه مریكا وه کی ئانسا (CIA) د راپۆرتته كیدا كو میژوو یا وی دزفریته گولانا ١٩٧٥ ئاماژه ب هه بوونا (١٥٠٠٠٠) پهنا بهرین كوردین عیراقتی ل ئیرانی دكته^(٥). بهلی ئانسا به ره فانییا سیخوری (DIA) د راپۆرتتا خو دا ل چریا ئیکت ١٩٧٥ ئەوا لژییر ناقتی (په وشا پهنا بهرین كورد) دیاردكته پشتی دو ماهی هاتنا شوپه شا كوردی د ده می چهنه رۆژاندا پتر ژ (١٠٠٠٠٠) كه سان ژ ترسا راقه دونانی و گرتنی ره فینه ئیرانی،

(١) بنیره: ژیده ری بهری، ل ٥٤.

(٢) کیهان، شماره (٩٥٢٣)، ١٢ فروردین ١٣٥٤.

(٣) بنیره: مهسه لهی كورد و یاسای نیو دهوله تان، سلیمانی، ٢٠٠٢، ل ٢٧٩.

(4) Leroy Woodson , -R. , “We Who Face Death” Kurds of Iraq Risk their Lives Daily in a Desperate Struggle for Self –Determination.

هاتیه وهرگرتن ژ: میهفان محمد حسین، موقف بریطانیا من القضیه الكوردیه فی العراق (١٩٧٥-١٩٨٠) دراسه تاریخیه وئاتیقه، أطروحه (دكتوراه) مقدمه الی مجلس فاكولتی العلوم الإنسانیه-جامعه زاخو، ٢٠١٧، ص ١٨٨.

(5) FRUS, The Implications of the Iraq- Iran Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 may 1975.

ژبلی هزاران خه‌لکي دی دناق وه‌لاتي خودا مانه بي مال و حال و بوونه په‌نابه‌رين نافخويي^(۱). به‌لي ل دوماهي راپورتا خودا ل چريا دووي ۱۹۷۶ لژيرناقئ "ره‌وشا عيراقئ ل ژير ده‌سته‌ه‌لاتداریا به‌عسدا ۱۹۶۸-۱۹۷۶" (CIA) ئاماژه دکهت کو ژبه‌ر شه‌ري کوردا و رژيمي دناقبه‌را (۹۰۰۰۰-۲۵۰۰۰۰) کورد ژ عيراقئ ره‌في بوونه ئیراني^(۲).

کومه‌لا ده‌ستپيشخه‌ريا هولهندي بو کوردستاني ژي د راپورتا خودا لسهر پرسا کوردي ئەماژه دابوو ب ژماره‌کا مه‌زن يا په‌نابه‌رين کورد، لي کاربه‌ده‌ستين باليوzana بریتانيا ل به‌غدا ره‌خنه لقي راپورتئ گرتن و گوتن ژبه‌رکو ئەف کومه‌له پشتگيريا دوزا کوردي دکهت، له‌وا زيده‌رويي يا د ژمارا په‌نابه‌راند کري و ئەگه‌ر ئەو داتايين د به‌لگه‌نامه و فايلين به‌رده‌ست يين باليوzana بریتانيا ل ته‌هران و نوينه‌راتيا وي ل کومسيونا په‌نابه‌ران ليک به‌ينه‌فه ئەو ژماره ژ (۱۸۶۰۰۰) په‌نابه‌ران نابوريت^(۳). به‌لي نه بنتي ئەفي کومه‌لي، به‌لکو هنده‌ک روظنامين دي يين في وه‌لاقي ژمارا په‌نابه‌ران دناقبه‌را (۲۵۰۰۰۰-۳۰۰۰۰۰) که‌سان قه‌له‌م ددان^(۴). لي باليوzana بریتانيا ل ته‌هران گوماني لسهر فان ژمارا دبه‌ت، ئەو ئامارين وان لدور ژمارا په‌نابه‌رين کورد به‌لاف دکرن کيمتر بوون، د راپورته‌کا ديدا باليوzana ناقبري کو ل ۱۸ ي کانونا دووي ۱۹۷۶ هاتيه هنارتن ئاماژه دکهت هه‌تا دوماهيا ئادارا ۱۹۷۵ (۵۰۰۰۰) په‌نابه‌ر زفريبوونه عيراقئ و ژ نيسانا وي سالي پاشقه (۱۸۰۰۰۰) په‌نابه‌ر ل ئیراني مابوون^(۵). به‌لي بفي ره‌نگي ژي بيت ژمارا سه‌رحم په‌نابه‌ران هه‌ر ل ده‌وروبه‌ري (۲۰۰۰۰۰) که‌سان زيده‌تر ديار دکهت.

ژلايئ خو‌فه ده‌زگا و ريکخراوين سه‌ر ب نه‌ته‌وين ئيکگرتي (UN) فه گرنگيه‌کا باش ب ژمارا په‌نابه‌رين کورد ل ئیراني دابوو، ژوان ژي کومسيونا بلندا په‌نابه‌ران (UNHCR)، نوينه‌راتيا وي ل ته‌هران هه‌يقانه راپورت لسهر ره‌وشا په‌نابه‌ران د دانه

(1) FRUS, Kurdish Refugee Situation, Op. Cit, Document: (300), 6 October 1975.

(2) FRUS, Research Study Prepared in the Central Intelligence Agency, Iraq under Baath Rule, 1968-1976, Document: (317), November 1976.

(3) شه‌ريف هه‌ژاري، جولانه‌وه‌ي نه‌ته‌وه‌بي کورد له باشوري کوردستان (۱۹۶۱-۱۹۷۷) له به‌لگه‌نامه نه‌ينيه‌کاني وه‌زاره‌تي ده‌ره‌وه‌ي به‌ریتانيا دا، و: پاسار شيرکو، سليمني، ۲۰۱۶، ل ۲۰۴.

(4) ميهفان محمد حسين، المصدر السابق، ص ۱۸۸.

(5) المصدر و الصفحة نفسه.

سه روک اتیا فی ریکخراوی ل جنیف و نوینه راتییا وی ل باره گایی نه ته وی ن ئیکگرتی ل نیویورکی، به لی ئەو ئامارین به پرسین فی ریکخراوی ژی دیارکرین د جیاواز بوون، لیسلی گویدییر (Leslei A. Goodyear)، نوینه ری وی ل ئیرانی د راپورتا خویا ریکه فتی ٢١ ئی چریا ئیکئ ١٩٧٥ دیاردکته سهرجه م په نابهرین دنابهه را ١٩٧٤-١٩٧٥ قهستا ئیرانی کرین (١٩٠٠٠٠) کورد بوون دگه ل دهووبه ری (٢٠٠٠) ئاشوریان^(١). کیفن لیونیت (Kiven Lyonnette)، ریفه به ری نفیسینگه ها سه روکئ کومسیونا په نابهران، دوامهی راپورت ل حوزهیرانا سالآ ١٩٧٦ لسه ر په وشا په نابهرین کورد ئاماده دکته، تیدا نفیسی بوو پشتی ریکه فتنا جه زائیر ل ئادارا ١٩٧٥ حکومه تا عیراقی لیبورین ده رکر و ژماره کا زور ژ کوردان فه گه ریانه عیراقی، هه تا ته باخا ١٩٧٥ (٩٤٠٠٠) کورد ل ئیرانی مابوون. ژ ته باخئ هه تا کانونا ئیکئ ١٩٧٥ (٥٦٠٠٠) په نابهرین دی ب هاندانا هه ردوو حکومه تین (عیراق و ئیران) زفرین، کومسیونا په نابهران ژی (١٤٠٠) کهس ل وه لاتین رۆژئافا ئاکنجیکرن، ئەفین ماینه فه ل دهووبه ری (٣٦٠٠٠) په نابهران بوون^(٢). به لی پشکا پاراستنا کهمینان ل کومسیونا مافی مروقی یا سه ر ب نه ته وی ن ئیکگرتیفه دروینشتنا خویا ژماره (٢٩) ل ١٩ ته باخا ١٩٧٦ ئاماژه دکته کو لدوری (٣٠٠٠٠٠) کوردان ژبه ر شه ر و ئالوزیان عیراق بجه هیلابوو^(٣). به لی ب شیوه کئ گشتی کومسیونا په نابهران دهه می نفیسارین خۆدا یین پشتی سالآ ١٩٧٥ هه رده می به حسئ ئامارین په نابهرین کورد کریت، دیاردکهن کو (١٩٠٠٠٠) کهس ژعیراقی چوو بوونه ئیرانی، ئەف ژماره دزوربه ی راپورتین ویدا یا بنجه بوو^(٤).

ژیده ری ن ئیرانی لدور پرسا په نابهرین شه پولا دووی ژی بوچوونین ژیک جواد یین ههین، ههروهک ئەو فه کۆله ری ن فه کۆلین لسه ر فی پرسئ کرین نه شیانه بگه هنه چ

(1) 100.IRN.KURDS, vol.1, P.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Kurds in Iran, Repot No.2 on Mission to Tehran-Kurds, Document: (211a2), 21 October 1975.

(2) 100. IRN. KURDS, vols.5 & 6, from K. Lyonnette, to The High Commissioner, Geneva, Situation of Kurds in Iran, Document: (453c), 11 -une 1976.

(٣) شهریف هه ژاری، ژیده ری به ری، ل ٢٧٣.

(4) 100.IRN.KURDS, vol.7, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Kurds in Iran, Document: (516), 20 -uly 1976.

ئه‌نجامین دروست، ئیک ژوان مدرس سه‌عیدی، قه‌کۆله‌ر ل زانکۆیا شه‌هید به‌هشتی، دقه‌کۆلینه‌کا خۆدا لسه‌ر ئاواره‌بوونا کوردین عیراقی بو ئیرانی ته‌وی ژێ نه‌گه‌ری به‌رده‌ست نه‌بوونا ئامارین دروست نه‌شیا به‌ ژماره‌کا دروست بنقیسیت، ژبه‌ره‌ندی ناڤیری ژمارا ئه‌و په‌نابه‌رین ده‌ه‌ردوو سالین ۱۹۷۴-۱۹۷۵ قه‌ستا ئیرانی کرین دناڤه‌را (۱۰۰۰۰۰-۱۵۰۰۰۰) که‌سان قه‌له‌م دده‌ت^(۱). لئ د راستیدا ئه‌ف ژماره‌ زۆرا کیمه‌ چاڤ هه‌ردوو شه‌پۆلین په‌نابه‌ران هه‌روه‌ک به‌رپرسه‌کی ئارتیشا ئیرانی ژێ بناڤی عه‌بدوللا شه‌هبازی، ژمارا ئه‌و په‌نابه‌رین بتنی پشتی ئادارا ۱۹۷۵ چوو به‌ ئیرانی ب (۹۰۰۰۰) که‌س قه‌له‌م دده‌ت^(۲). هه‌روه‌ها عه‌باس عه‌لی خه‌لعه‌تبه‌ری، وه‌زیری ده‌رقه‌یی ئیرانی، ل سیی ئادارا ۱۹۷۵ د لیدوانه‌کا رۆژنامه‌فانیدا دیاردکه‌ت هه‌تا وی ده‌می وان (۲۰۰۰۰) په‌نابه‌ر دکه‌مپین ئیرانیدا یین هه‌واندین^(۳).

به‌لئ پشتی لیگه‌ریانی دناڤ ئه‌رشیفی حکومه‌تا ئیرانیدا قه‌کۆله‌ر شیا دوو به‌لگه‌نامین کومیتا بلندا په‌نابه‌ران گریدایی ئامارین هه‌می په‌نابه‌رین د که‌مپاندا هاتینه ئاکنجیکرن ب ده‌ست خۆقه‌ بینیت، تیدا ناڤین که‌مپان و کا هه‌ر که‌مپه‌کی چهند که‌س تیدا دژین یین هاتینه نقیسین و پولینکرن لسه‌ر (میر، ژن و زارۆکان)، میژوو یا قان به‌لگه‌نامان د زفریته‌قه‌ بو نه‌هئ حوزه‌یرانا ۱۹۷۵ له‌وا په‌نگه‌ ئه‌قه‌ دووماهی ئامارین په‌نابه‌رین پشتی ریکه‌فتنا ۱۱ ئ ئاداری بن. لدویف به‌لگه‌ناما ئیکێ ل پازده که‌مپان په‌نابه‌ر هاتینه وه‌رگرتن، ئه‌وژی دوو که‌مپ ل ئورمیی (ره‌زایی) ژمارا په‌نابه‌ران (۳۵۶۱۸) که‌س و ل کرماشانی هفت که‌مپ کو هه‌میان پیکه‌ه (۳۹۲۶۱) په‌نابه‌ر تیدابوون و ل سنه‌ ژێ سی که‌مپ و ژمارا وان (۴۰۸۳) په‌نابه‌ربوون، هه‌روه‌ها ل خرم ئاباد ژێ سی که‌مپ کو هه‌رسیکان (۳۰۸۵۹) که‌س تیدابوون، ئه‌گه‌ر سه‌رجه‌می قان هه‌می که‌مپان کوم بکه‌ین دی ژمارا وان بیته (۱۰۹۸۲۱) که‌س^(۴). د به‌لگه‌ناما دوویدا کو پشتی سی هه‌یفان هاتیه ئاماده‌کرن ب هه‌مان شیوازی ئیکێ

(۱) مصدر پیشین، ص ۳۲-۵۳.

(۲) فاروق محهمه‌د محهمه‌دئه‌مین، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۱۱.

(۳) ایران کرده‌ای عراق را نفروخته است، اطلاعات، شماره (۱۴۶۷۲)، ۱۶ فروردین ۱۳۵۴.

(۴) م. ل. ک. م ایران، آمار پناهندگان در اردوگاهها و شهرکها، شماره سند (۰۳۱-۰۳۹۶۵-۲۶۴)، ۱۹-۳-۱۳۵۴.

هاتیه دارشتن، بەلئی گۆرانکاری د هەمی ئاماراندا خویا دبیت ئەقەژی ئاماژەکا رۆنە لسه زیدەبوونا ژمارا پەنابەران، هەروهک کهمیپین رهزایی (۳۸۱۳۸) پەنابەر و کهمیپین کرمانشاه (۳۳۶۴۷) و کهمیپین سنه (۳۹۳۲) و کهمیپین خرم ئاباد ژى (۳۷۳۷۰) کهس سەرجهمی هەمیان ژى دبنه (۱۱۳۰۸۷) پەنابەر^(۱).

هەروهەها هەندەك ئامار لدۆر ژمارا هیزین چه کدارین شوپەشى یین پەنابەری ئیرانی بووین یین هاتینە بەلاکرن، عسمەت شەریف وانلی، نوینەری بەری یی شوپەشى، ئاماژە دکەت کو دنابقبەرا (۲۵۰۰۰-۴۰۰۰۰) پیشمەرگیڭ شوپەشى پەنا برنە ئیرانی^(۲). ئازانسا بەرهقانیا سیخوری (Defense Intelligence Agency) ئاماژە دکەت پشتی ریکەفتنا جهزاییری (۳۰۰۰۰) کهس وه کو دۆماهی کۆما مروّفان خو گەهانندنە ئیرانی^(۳). پەنگە مەرەم پی زیدەتر چه کدارین شوپەشى بن، چونکە ئەو دۆماهی کهس بوون ل سنوری دەربازبووین. دیسا رۆژنامەقان گوینتەر دیشنەر ژى ئاماژە بەهەمان ژمارە دایە^(۴). بەلئی سەرچاوین بالیوزخانا وی ل تەهران ژمارا ئەو کهسین چهک هەلگرتی و پەنابەر بووین لدوری (۱۰۰۰۰۰) کهسان قەلەم ددەن^(۵).

وهسا دیاردبیت هەر ژوی دەمی هەتا نوکەژی جوداهییڭ زۆر دنابقبەرا ژیدەران لسه ژمارا پەنابەریڭ کورد ل ئیرانی دقئ ماوهیی دیروکیدا یا هەی، ئەگەری قئ ئیکئ ژى بو هندی دزقریت کو سەرکردایەتیا شوپەشا ئەیلوولی چ ئاماریڭ سەرستکری ل بەر دەست نەبوون یان ژى بو راکیشانا هەستا وهلاتین رۆژئاقا ئەو ئاماریڭ

(۱) م. ل. ک. م ایران، آمار پناهندگان در اردوگاهها و شهرکها، شماره سند (۰۰۸۸-۰۲۳۹۶۵-۰۲۶۴)، ۱۴-۶-۱۳۵۴، بو دیتنا وان بنیره پاشکوی ژماره (۲).

(۲) بنیره: ژیدەری بەری، ل ۲۹۶.

(3) FRUS, Kurdish Refugee Situation, Op. Cit, Document: (300), 6 October 1975.

(۴) بنیره: ژیدەری بەری، ل ۲۹۸.

(۵) بو وینه د بەلگەنامەکا هەمان ژیدەردا هاتیه کو وان چه ندین پەنابەریڭ کورد یین خودان باوهرنامە دیتینه و ئەو ئاماژى ب پەنابەر بوونا زوربهی چه کدارین شوپەشى کو ژمارا وان (۶۰۰۰۰) پیشمەرگیڭ نیزامی و (۴۰۰۰۰) یین نە نیزامی دکەن، ئەو سەرچاو هەگەری قئ ژمارا مەزن بو نەبوونا باوهری ب لیبوورینا رژیما بەعس قەدگەریڭ و دەنگوباس گەهشت بوونە وان ل بەرهیی چیاپی زوزک سوپایی عیراقی هەندەک پیشمەرگە کو خو رادەستی وان کربوون گولە باران کربوون، بزفەر:

FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, Kurdish Refugees, Op. Cit, Document: (283), 23 March 1975.

په‌نابه‌ران یین د دانه په‌یامنی‌ر و ده‌زگایی‌ن رپوژنامه‌قانی و دبلوماتکار و نافه‌ندی‌ن بریاری یین حکومه‌تین بیانی ژ قه‌باری راسته‌قینه مه‌زنتر بوون. هه‌روه‌ها حکومه‌تا ئیرانی ژ ییخه‌مه‌ت رویی خوئی گه‌ش نیشا کومه‌لگه‌هی نافه‌وله‌تی بده‌ت ب ری‌کا راگه‌هاندنی ئاماری‌ن په‌نابه‌ران به‌لاف دکرن، له‌وا هنده‌ک جارن بابه‌تی په‌نابه‌رین کورد ژ بابه‌ته‌کی مرۆقی ده‌رچوو‌یه و بوویه بابه‌ته‌کی سیاسی و حکومه‌تا وی وه‌لاقی مفا ژی وه‌رگریه. د راستیدا پشتی ری‌که‌فتنا جه‌زائی‌ری ل ئادارا ۱۹۷۵ گورینی‌ن مه‌زن ب سه‌ر ئاماری‌ن په‌نابه‌راندا هاتن، به‌لی خالا هه‌فیشک دقان ئاماراندا ئه‌وه، ئه‌و خه‌لکی هه‌ر ژ ده‌ستی‌کا شه‌ری سالا ۱۹۷۴ هه‌تا پشتی دو‌ماهی هاتنا شو‌په‌شا ئه‌یلوولی ل ئادارا ۱۹۷۵ کوردستانا عیراقتی بجه‌ هیلائی و به‌ره‌ف وه‌لاتی ئیرانی په‌نابه‌ر بووین ده‌وربه‌ری (۲۱۰,۰۰۰) که‌سان بوون^(۱). دقیره‌دا دیاردییت ژ سه‌رجه‌می (۱۵۰,۰۰۰) که‌سین ل ژیر ده‌سته‌ه‌لا شاپه‌شا ئه‌یلوولی نی‌زیکی (۱۴٪) ژ خه‌لکی وی په‌نابه‌ر بوون، ئه‌فه‌ژی بو وی ده‌می ژماره‌کا ئیک‌جار زور بوویه، ئه‌قین مای ژی هه‌می حکومه‌تا عیراقتی گوندین وان چولکرن و بو ده‌فه‌رین دی راگواستن.

سه‌باره‌ت پی‌که‌هاته‌یا په‌نابه‌رین کورد یین قوناغا دووی، هنده‌ک ئامار لسه‌ر پی‌که‌هاته‌یا وان هاتینه به‌لافکرن، هه‌رچه‌نده د قان سه‌رژمی‌ری‌ن نویدا زه‌لام ژی هاتینه زی‌ده‌کرن، لی ری‌ژا ژن و زاروکان پی‌کفه هه‌ر زی‌ده‌تره، بو وینه ل که‌می‌ن ره‌زایی زه‌لام (۱۲۸۳۳) و ئافره‌ت (۵۳۹۰) و زاروک (۹۹۳۴) بوون، ل که‌می‌ن کرماشان زه‌لام (۹۲۹۶) و ئافره‌ت (۸۲۳۸) و زاروک (۱۷۰۹۸) بوون، ل که‌می‌ن سه‌نه زه‌لام (۸۲۰) و ئافره‌ت (۷۷۳) و زاروک (۲۳۴۸) بوون، و ل که‌می‌ن خرم ئاباد ژی زه‌لام (۹۷۵۶) و ئافره‌ت (۸۴۶۶) و زاروک (۹۱۴۸) بوون^(۲). ئه‌گه‌ر سه‌رجه‌می قان ئاماران کوم بکه‌ین و ری‌ژا سه‌دی وه‌ربگری‌ن ئه‌نجام دی بقی ره‌نگی ده‌رکه‌فن، زه‌لام (۳۲۷۰۵) و ری‌ژا وان (۳۵٪)، ئافره‌ت (۲۲۸۶۷) و ری‌ژا وان (۲۴٪)، زاروک ژی (۳۸۵۲۸) و ری‌ژا وان ژی (۴۱٪) بوو، که‌واته ری‌ژا ژن و زاروکان پی‌کفه (۶۵٪) بوو. ژلایی خو‌فه پولیسی پاریزگه‌ها فارس ژی د راپو‌رت‌ه‌کی‌دا سه‌رژمی‌ریا وان په‌نابه‌ران به‌لاف دکه‌ت یین هاتینه فه‌گوه‌استن بو وی هه‌ری‌می، ئه‌وژی سه‌رجه‌می وان (۱۲۵۲)

(۱) بو زانیاری‌ن زی‌ده‌تر لدور قان ئاماران به‌ری خو‌بده خشتی ژماره (۱) دلیستا پاشکویاندا.

(۲) م. ل. ک. م ایران، آمار پناهندگان در اردوگاهها و شهرکها، شماره سند (۰۰۸-۰۲۳۹۶۵-۲۶۴)، ۱۴۶۱۳۵۴.

كەس بوون ژوان (۳۲۷) زەلام و (۳۱۰) ژن و (۶۱۵) زارۆك^(۱). ئەگەر ریژا وان وەربگرین زەلام دبنە (۲۶,۱%) و ئافرەت (۲۴,۷%) و زارۆك ژى (۴۹,۱%), كەواتە ریژا ژن و زارۆكان پێكفە زۆر زیدەترە ژ زەلامان و یا نیتیکە ل (۴۱۳) و لێكچوونەكا هەى دگەل وان ئامارین بەرى نوکە هاتینە بەحسکرن. خالا بەرچاڤ د سەرژمێریین سالا ۱۹۷۵ ئەووە کو ریژا زەلامان ژ ئافرەتان زۆرتر لێهاتیه، ئەفەژى فەدگەریتەفە بۆ وى چەندى کو پەنابەرین شەپولا دووى پێشمەرگین شوپرهشى ژى دگەل بوون و ژمارەكا زۆر ژوان گەنجین زگورد بوون^(۲).

بەلئى لسەر ئاستى ئایینی و نەتەوهیى كا چاوا پێكها تەیا جفاكئى كوردستانى یى رەنگاورەنگ و هەمەجور بوو وەسا دناڤ پەنابەران ژى ژمارەكا زۆر ژ نەتەوه و ئاینین ژىك جودا وەكى ئاشورى و ئیزدى و كاكەیی هەبوون، چونكە ژمارەكا بەرچاڤ ژ خەلكئى دەفەرین كەركوك و شەنگال و دەشتا موسلى ژى ریزین حكومەتئى بجە هیلابوون و ب زگوردی یان مالفە قەستا دەفەرین شوپرهشى كربوون و پاشى دگەل هەمى خەلكئى دى ل وەلاتئى ئیرانى دبنە پەنابەر. بەلئى د بەلگەنامەكیدا بناڤئى (دستورئى كاروباریین پەنابەرین كوردین عیراقئى)، پەنابەر لسەر (۱۰) جوران دابەشكرینه، ئەوژى ۱- سەرکردین پەنابەران (سران اكراد پناهنده)، ۲- پەنابەرین ژ هوزا بارزان و خیزانین نیتیک مەلا مستەفا بارزانى، ۳- ئەفسەر و پلەدارین سوپا و پولیس و دەزگایین ئەولەهیى یین عیراقئى، ۴- كادرین كارگیرى و ریفەبەرین میرى و هونەرى یین شوپرهشا كوردی، ۵- كادرین تەندروستى وەكى نوژدار و هاریكارین نوژدارى و برینیچ، ۶- پێشمەرگە، ۷- خیزانین بئ سەرپەرشت (خیزانین شەهیدان) و كەسین دانعەر و پەككەفتى، ۸- پەنابەرین ئاسایى، ۹- قوتابى، ۱۰- ماموستا^(۳). دیارە مەرەم ژئەف جورئى دابەشكرنى زیدەتر بۆ ناسین و بساناھیكرنا ریفەبرنا وان بوویە. ل دوماهیئى ئەم دشیین بگەهینه وى راستیى كو دوو ئەگەرین سەرەكى هەبوون

(۱) م. ل. ك. م ایران، از فرمانداری (۸ و ۲) به فرمانداری ژاندارماری کشور(مرزبانى)، شماره سند (۰۱۰۴-۰۱۳۴۱۳-۰۱۳۴۱۳۵۴، ۵۶-۲۷۶، ۹۸-۲۹۳.

(۲) بۆ دیتناریژا سەرجهم پەنابەرین چوونە ئیرانى بەرى خوۆدە خشتى ژمارە (۲) دناڤ لیستا پاشکۆیاندا.
(۳) م. ل. ك. م ایران، دستور العمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۰۰۱۱-۰۰۱۰۵۲-۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

تەوهری دووی

وهرگرتن و ریقه برنا په نابهران ژلایی حكومهتا ئیرانی قه

١- وهرگرتنا په نابهران:

پشتی سه رهه لدانا شهر و ئالوزیان ل بهارا ١٩٧٤ هژماره كا خه لکی سقیلی وان ده قهرین كه فتنه بهر هیرشین سوپایی عیراقی مال و حالیی خو بجه هیلان و قهستا جهین دویرترکرن و بوونه په نابهرین نافخویی ل کوردستانی، به لکی دگه ل بهردهوام بوونا وان هیرشان ژمارا په نابهران ژی رۆژ بو رۆژی زیده تر دبوو، ههروهها رهوشا وان ژی ژ هه می لایه کیقه خرابتر لیدهات، چونکه ئه و ده قهر زۆربه ی چیاپی بوون و هیشتا کهش و ههوا زۆری ساربوو و جهین قهحه وانندی ژی زۆر دکیم بوون، ژبه رهندي ژبو سقکرنا باری قورسی شوپه شی و پاراستنا گیانی وان سه رکرده تیا شوپه شی ل نیسانا هه مان سال داخوای ژ حكومه تا ئیرانی دکهت وی خه لکی وه کو په نابهر ل وه لاتی خو وهر بگرن، د بهرامبه ردا لایه نی ئیرانی به رسقه كا ئه رینی دا و ده زگایین خو یین په یوه نیدار وه کی وه زاره تا نافخو و کومه لا شیر و رۆژ راسپاردن لدویف رینمایین وهرگرتنا په نابهران بناقی یاسا و رینمایین وه لاتی یین تایهت ب په نابهرانقه (قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان) په نابهرین کوردین عیراقی وهر بگرن، لدویف قان رینمایان سی ریک بو وهرگرتنا په نابهران هاتبوونه دیارکرن، ئه وژی ١- په نابهر ب ریکا نوینه راتیین ئیرانی ل ده رقه پیشکیش بکهن، ٢- ده ربازی دناف ئاخا ئیرانی ببن، ٣- ب ریکا لایه نی سیی چ که سه ک بیت یان ریکخراوه ک دناف ئیرانی دا ئه ووی

داخواییی بکه‌ن^(۱). بیگومان په‌نا‌به‌رین کورد لدویف به‌ندی دووی هاتنه وه‌رگرتن. هه‌روه‌ها تیدا هاتیه پیدفیه په‌نا‌به‌ر خو ب لایه‌نه‌کی فه‌رمی یی حکومه‌تا ئیرانی بده‌ته ناسین و ئەو لایه‌ن ژێ ئیکسه‌ر چه‌کین وان و که‌ل و په‌لین دی یین قه‌ده‌غه کری ژۆ وه‌ر‌ب‌گریت و ئەوان راده‌ستی پاسه‌وانین سنوری بکه‌ن، ئەوژی ب ری‌کا قایمه‌قامی یان پارێزگه‌هان وه‌زاره‌تا نافخۆ ئاگه‌هدار بکه‌ن، وه‌زاره‌تا نافخۆژی ب ری‌کا ده‌زگایین ئەمنی دی دویف‌چوونی بو وان که‌ن، پاشی و کومیتا په‌نا‌به‌ران لدویف مه‌رجین^(۲) دیارکری دی بریاری لسه‌ر داخواییا وان یا په‌نا‌به‌ریی و ئەرک و مافین وان ده‌ت^(۳).

هێرشین به‌رفه‌ه‌ین له‌شکه‌ری عیراقی ب چه‌کین پێشکه‌فتی و فروکین مودیل نووی یین سو‌قیه‌تی ل جو‌ری (TU-16, TU-22)، هه‌روه‌کو بالیوزی ئەم‌ریکا ل ته‌هران وان هێرشان ب کاره‌کی جینوسایدی پیناسه‌ دکه‌ت^(۴)، بوونه ئەگه‌ر په‌نا‌به‌ربوونا خه‌لکی ل چافه‌ری یا حکومه‌تا ئیرانی زیده‌ترییت، ژبه‌ره‌ندی د نامه‌کیدا ل ۲۶ ئی حوزه‌ی‌رانا ۱۹۷۴ ده‌زگاییی ساواکی بالیوزخانا ئەم‌ریکا ل ته‌هران ئاگه‌هدار کر کو وان یی ده‌ست ب دروستکرنا که‌مپان بو (۲۵۰۰۰) په‌نا‌به‌ران کری^(۵). لئ چه‌ند پوژ پێقه‌ نه‌چوون شاه‌ی هه‌مان لایه‌ن ئاگه‌هدارکر کو ئەو ژمار لده‌می نوکه‌دا یا گه‌ه‌شتیه (۴۲۰۰۰) هزار که‌سان و دی به‌رده‌وام بییت

(۱) پیناسا حکومه‌تا ئیرانی بو په‌نا‌به‌ران ئەفه‌بوو: هه‌ر که‌سی ژبه‌ر ئەگه‌رین سیاسی، مه‌زه‌ه‌بی، نه‌ژادی یان ژبه‌ر ئەندامه‌تیای و دی کومه‌کا جفاکیدا ژیا‌ناوی یان ئەندامین خیزانا وی بکه‌فیته‌ دمه‌تر سییدا یان ژ ترسا ئەشکه‌نجه‌دانی هاتییته‌ وه‌لاتی ئیرانی دی ب په‌نا‌به‌ر هیته‌ هه‌ژمارتن. بو زیده‌تر بنیره: م. ا. که‌ م ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره‌ سند (۰۰۷-۱۵۵۲-۰۰۱-۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

(۲) سه‌باره‌ت مه‌رجین وان ب کور‌تی پیدفی بوو ئەو که‌سی ده‌یته‌ وه‌رگرتن پشت راست بکه‌ت کو چ مه‌ره‌مین خراب ل پشت چوونا وی بو ئیرانی نینه، و بو مه‌ره‌ما کارکرنی و ده‌ستقه‌ ئینانا پاره‌ی نه‌چوو‌یه‌ وی‌ری، هه‌روه‌ها ئەو که‌سین تاوانبار ب کوشتنا خه‌لکی و تاوانین دژی مرو‌فایه‌تییی داخوایا وی ناهیته‌ وه‌رگرتن. هه‌مان ژیدهر.

(۳) بو دیتنا فان رینمایان بنیره‌ پاشکویی ژماره‌ (۳)

(۴) ئەف گوتنا بالیوزی ئەم‌ریکا به‌ری ریکه‌فتنا جه‌زائیری بوو ل ئادارا ۱۹۷۵، به‌لی پشتی فی ریکه‌فتنی و ده‌می کلودان هاتینه‌ گورین د به‌رسفا نامه‌کا وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا ئەم‌ریکا کو ل ۲۲ ی ئاداری پرسیار کر بوو: "هه‌ری حکومه‌تا عیراقی رابوو‌یه‌ ب جینوسایدکرنا کوردان"، هه‌ر ئەف بالیوزه‌ دی‌ژیت: "ئەم نه‌شیین پشت راستین و بریاری بده‌ین کا ئایا لده‌می نوکه‌دا جینوساید ده‌یته‌ به‌ریاکرن یان نه‌"، بو پتر بزفره‌:

FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, Kurdish Refugees, Op. Cit, Document: (283), 23 March 1975.

(5) Ibid.

ئەگەر فروکین جەنگی یین عیراقی بەردەوام گوندین کوردان بومبەباران بکەن^(۱).
 وەرگرتنا پەنابەرین کورد ل ئیرانی ب هەفکاری بوو دگەل لژنا پەنابەران یا
 سەر ب شوپەشا ئەیلوولیفه، رۆژنامەفان گوینتەر دشنەر، دیاردکەت ل دەستپیککی
 سی کەمپ پیکهاتی ژ خیفهتان ل پارێزگەها ئازەربایجانا رۆژئاقا ل زیوہ و شنوی
 و نەغەدە دروستکرن کو کەمپا (نەلیوان) ل شنوی ژ هەمیان مەزنتەر بوو، هەر
 ئیک ژ فان کەمپان لدۆری (۱۲۰۰۰) پەنابەران بخۆفە گرتبوون، پشتی زیدەبوونا ژمارا
 پەنابەران حکومەتا ئیرانی چوار کەمپین دی ژ ل کرماشان فەکرن ئەوان ژ پیکفە
 لدۆری (۳۰۰۰۰) پەنابەر بخۆفە گرتبوون^(۲). بەللی ئامارین کۆمەلا شیر و رۆژ هەتا
 نافەراستا حوزەیرانا ۱۹۷۴ ب هەمیفە لدۆری (۳۰۰۰۰) کەسان بوون و دناف هەشت
 کەمپان ل هەرسی پارێزگەهین کوردستانا ئیرانی ئاکنجی کربوون، ئەوژی سی کەمپ
 ل ئازەربایجانا رۆژئاقا وەکی (نەلیوان و زیوہ ل ئورمیی، و کولتە ل سەردەشت) و چوار
 کەمپ ل پارێزگەها کرماشان وەکی (نصر ئاباد ل قەسری شیرین، و نوسود، سریاس
 و گردنو ل پاوہ) و کەمپەکی ژ ل پارێزگەها کوردستان (سرو ئاباد) ل مەریوان، لی
 ئەفی کومەلی حکومەتا وەلاتی خو ئاگەھدار کر کو ئەگەر پەوش بقی رەنگی بیت
 ژمارا پەنابەران دی دوو جاران زیدەبیت و پەنگە پتر ژ لیبەیت^(۳). بەللی ئەو راپۆرتا
 جەنەرال نەسیری سەرۆکی ساواکی دایە سەرۆک وەزیران کو دانەیهکا وی دابوو هەر
 ئیک ژ وەزارەتا نافخو و کۆمەلا شیر و رۆژ تیدا دیارکربوو: "هەتا حەفتی حوزەیرانا
 ۱۹۷۴ (۳۲۲۹۶) پەنابەرین کورد یین هاتینە ئیرانی، کیشا فان پەنابەران دەمەکی
 کورتدا ب دوماهی ناھیت و ئەم پیشینی دکەین هەتا پایز و زستان ژمارا وان
 رۆژ بو رۆژی بەرەف زیدەبوونی بچیت، ژبەرەندی یا فەرە پیشوازی لقی خەلکی
 بەیتەکرن و بو وەرزی سەرمايي جەین گۆنجای بو ژیان دگەل خوارن و جلوبەرگ و
 تەندروستی و خزمەتگوزاریین دی بو بەیتەدابینکرن، هەر وەها پلانەک بەیتەدانان بو

(1) Bryan Gibson, Op.Cit, p. 175.

(۲) بنیەرە: ژیدەری بەری، ل ۲۸۵.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب آقای هادی هدایتی وزیر محترم مشاور معاون
 اجرائی نسخ و وزیر، مسائل مربوط به پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۲۲۰۰۱۴۸۹۹-۰۰۸۲)، ۲۲۰۰۱۴۸۹۹-۰۰۸۲، ۶۷۱۷۹۳۵۲ م،
 ۲۵۳۱۳۵۳.

ئەو کەسین گەنج و ساخەم دناف کەمپاندا دەلیقیین کارکرنی بۆ پەیدا بکەن^(۱). د راستیدا ساواک یا ئاگەهداربوو کو کومقەبوونا ژمارەکا زۆرا مروڤان تايهت ته‌خا گەنجان دناف کەمپاندا دئی بیتە ئەگەری سەرھەلدانا ئاریشان بۆ وان، لەوا هەر زوی هزر د مژیلکرنا واندا کریهه. پشتی هنگی هاریکاری سەرۆک وه‌زیران، هادی هادیتی، فرمانی ب ئاگیی سەفەویان، سەرۆکی دەزگایی بودجا وه‌لاقی دکەت کو پیرابونین پیدفی بین وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران بگرنه‌به‌ر، ئامرازین ژیانن وه‌کو خوارن و جلوبه‌رگ و ده‌رمانان بۆ دابین بکەن^(۲). به‌لئ پشتی چوونا به‌رده‌وام یا په‌نابه‌ران ریفه‌به‌ری کۆمه‌لا شیر و پوژ دنامه‌کید ل ۲۲ ئی حوزه‌یرانا ۱۹۷۴ بۆ نقیسینگه‌ها سەرۆکی حکومه‌تی دیاردکەت پیدفییه ئەم کەمپه‌کا دی درۆست بکەین کو جهی پازده‌هزار کەسین دی بکەت و بۆ قی مه‌ره‌می داخوازا (۲۵۰) ملیون ریالان دکەت^(۳).

سەبارەت خه‌رجیین په‌نابه‌ران، دکتور حسین خه‌تییی، سەرۆکی کۆمه‌لا شیر و پوژ، دنقیساره‌کید ل ۱۰ ئی حوزه‌یرانا ۱۹۷۴ بۆ جیگری سەرۆک وه‌زیران دبیژیت ب لیبورینفه ره‌وشا نوکه یا وه‌سایه ئەگەر بریاره‌کا بله‌ز بۆ دابینکرنا بۆدجه‌کی بۆ کومه‌لی نه‌هیتەدان ئەو کارو ئەرکین نوکه بریفه‌دبه‌ت دئی هیته‌ راگرتن، لی ئاریشا سەرەکی ئەوه‌ کەس نه‌شیت پیشینی بکەت کا دئی مه‌زاختیین وه‌رگرتن و چاقدیری په‌نابه‌ران چەند بن^(۴). لدویف پیشینیین خو ئیزیکی چوار ملیار ریال (۷۰ ریال = ۱ دولار) وه‌کو خه‌رجیین ئیک سالی بۆ (۵۰۰۰۰) په‌نابه‌ران دیارکربوون، به‌لئ پشتی لژنه‌کا بلند ژ کومیتا په‌نابه‌ران یا گریدیای وه‌زاره‌تا نافخو یا حکومه‌تا ئیرانی ل تیرمه‌ها ۱۹۷۴ سەرهدانا هه‌رسی پاریزگه‌هین په‌نابه‌ر وه‌رگرتی، ئازهر بایجانا پوژئافا و

(۱) م. ا. ک. م ایران، از معاون نخست وزیر و رئیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور، ارتشبد نصیری، به جناب آقای نخست وزیر، پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۰۰۹۹-۱۴۸۹۹-۰۰۲۲)، ۱۷۲۹۱۸۲۱، ۲۰۳۱۳۵۳.

(۲) م. ا. ک. م ایران، از هادی هدایتی، وزیر مشاور و معاون اجرائی نخست وزیر، به جناب آقای صفویان، رئیس دفتر مرکزی بودجه، شماره سند (۰۰۹۸-۱۴۸۹۹-۰۰۲۲)، ۲۴۰۲۲، ۲۴۳۱۳۵۳.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب آقای هادی هدایتی وزیر محترم مشاور معاون اجرائی نسخت وزیر، شماره سند (۰۰۶۸-۱۴۸۹۹-۰۰۲۲)، ۰۱۰۷-۰۹-۲۹۵-۲، ۱۳۵۳-۴-۱.

(۴) م. ا. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب آقای هادی هدایتی وزیر محترم مشاور و معاون اجرائی نسخت وزیر، هزینه‌های مربوط به پذیرش پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۰۰۱۰۱-۱۴۸۹۹-۰۰۲۲)، ۰۳-۳۳۶-۹، ۱۳۵۳-۳-۲۰.

کرمانشاه و کوردستان، کری و ژمارا پەنابەرەن ل (۶۰۰۰۰) کەسان دەرباز بووی، ئەف کۆژمی خەملاندی ژ چوار ملیاران زیدە کر بو (پینج ملیار و شەش سەد ملیون) ریلان و لەسەر پینج بوارین جودا هاتە دابەشکرن، ئەوژی، ۱- دروستکرنا ئافاهییان بو ئاکنجیکرنا پەنابەرەن لغان هەرسێ پارێزگەهان. ۲- خوارن و چاقدییری. ۳- تەندروستی و دەرمان. ۴- پەرورەدە و پیدقیین گریدایی وی. ۵- دانانا وان لەسەر کاران^(۱).

حسین خەتییی دچاچییکەفتنەکا رۆژنامەفانیدا ل ۲۸ ئی تاباخا هەمان سالی ئاماژە دکەت کو ژمارا وان یا بوویە (۷۰۰۰۰) کەس و خەرجیین وان ئی یین گەهشتیه (شەش ملیار و پینج سەد ملیون) ریالی^(۲). شەفیق قەزاز نوینەرێ شوپرهشی ل تەهران ئی ئاماژە ب (۶۵۰۰۰۰۰۰۰) ریالی دایە و ئەف پیزانیە فەکۆلەرە کورد نازناز محەمەد عەبدولقادر ئی فەگۆهاستیه^(۳). لئ دراستیدا ل دویف بەلگەنامین وی دەمی یین حکومەتا ئیرانی تایبەت کۆمەلا شیر و رۆژ، ئەو کۆژمی بو پەنابەرەن هاتیه خەرجکرن کیمتر بوو ژفی پارە، هەرۆک گوینتەر دیشنەر ئی دیاردکەت کو دەستپیکن حکومەتا ئیرانی سەد ملیون دولار بو فی مەبەستێ تەرخانکربوون، پاشی ل زستانی هاتە زیدەکرن بو سئ سەد ملیونان^(۴). لەسەر فی ئیکن نفیسارەکا کۆمەلا نافیری خەرجیین سالی کئ یین (۴۰۰۰۰) پەنابەرەن ل سالی ئیرانی (۱۳۵۳) بەرامبەر سالی ۱۹۷۴ ب (۱۶۲۵۲۰۰۰۰۰) ریلان خەملاندینە، ئەوژی ژ دەستپیکا چوونا پەنابەرەن بو وی وهلاقی هەتا ۱۳۵۳/۱۷۱ (بەرامبەر ۲۳ ئەیلوولا ۱۹۷۴) (۶۹۳۰۰۰۰۰) ریالی بوون، لئ ژ هەیفشا حەفت هەتا دوماهیا سالی ۱۳۵۳ (ئانکو ژ ئەیلوولا ۱۹۷۴ هەتا ئادارا ۱۹۷۵) ئەف کۆژمی پارە بو هەمان ژمارا پەنابەرەن زیدە دبیت بوو (۹۳۲۲۰۰۰۰۰) ریلان^(۵). ئەفەژی ژبەر هاتنا وهرزئی زستانی خەرجیین وان زیدەتر دبن، لئ هەندەک فەکۆلەرین کورد وەسا دیاردکەن کو ئەو پارین بو پەنابەرەن هاتینە تەرخانکرن

(۱) م. ل. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب آقای نسخت وزیر، اعتبار مورد نیاز برای پزیرش پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۲۲۰۰۱۴۸۹۹-۰۰۴۷)، ۶-۹-۸۴۰۴، ۱۶-۵-۱۳۵۳.

(۲) ۷۰ هزار کرد عراقی به ایران پناهنده شدند، اطلاعات، شماره (۱۴۴۹۵)، ۶ شهریور ۱۳۵۳.

(۳) بنیره: ژیدەری بەری، ل ۲۰۸.

(۴) بنیره: ژیدەری بەری، ل ۲۸۰.

(۵) بو دیتنا هەندەک ژ بەلگەنامین کومەلا شیر و رۆژ بەری خو بدە: پاشکوی ژمارە (۴).

بتنی (۳۱۱) بۆ مه‌به‌ستا دروست هاتنه خه‌رجکرن ئەقین دی هه‌می ژلایئ به‌رپرسین حکومتی فه هاتنه به‌ده‌ردان و دزین^(۱). دبه‌راوردیا دناقه‌را فان به‌لگه‌ناماندا وه‌سا دیاردبیت کاربه‌ده‌ستین حکومتی ئەوین سه‌رپه‌رشتیا په‌نابه‌ران دکرن بۆ سآله‌کئ داخوازا زیده‌تر ژ (۵,۶) ملیار ریلان وه‌کو بۆدجا وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران کربوو، لی دده‌می ئیک سآلدا نیزیکی (۱,۶) ملیار خه‌رج کرینه، ئەف ئیکه‌ژی ئاماژه‌کا رۆنه لسه‌ر وان ژمارین لسه‌ر نافئ په‌نابه‌ران هاتینه خه‌رجکرن و ئەو پارئ لسه‌ر ئەردئ واقع هاتیه مه‌زاختن.

ژبه‌ر به‌رده‌وامیا چوونا په‌نابه‌ران بۆ ئیرانی حکومتا وی وه‌لاقی هزر ل دروستکرنا که‌مپین نوی کر، هه‌روه‌کو لژنا هه‌وارهاتنی ل باژیری (دزفول) سه‌ر ب پارێزگه‌ها ئەه‌واز فه ب هه‌فکاری دگه‌ل کۆمه‌لا نافبری و سوپایئ وی وه‌لاقی ل ئەیلوولا ۱۹۷۴ که‌مپه‌ک بۆ وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران ئاماده‌کر و (۱۰۰۰) خیشه‌ت بۆ وی مه‌ره‌می فه‌دان.^(۲) به‌لئ ئەلیکسه‌ندر دراموند (Alexander Drummond)، جه‌نه‌رالی خانه‌نشینکری یئ بریتانی، کو ل پایزا ۱۹۷۴ سه‌ره‌دانا ئیک ژ که‌مپین په‌نابه‌ران ل پارێزگه‌ها نازه‌ربایجانا رۆژئافا کربوو، فه‌ناشیریت خه‌لکئ ئەفان که‌مپان ل ژیر چاقدیئ دانه و کیم یان زۆر جوهره‌کئ که‌ره‌نتینی لسه‌ر وان هاتیه سه‌پاندن. هه‌روه‌ها نافبری ئاماژه‌ دکه‌ت ژ کونه‌ خاچا سوورا بریتانی و نه‌ژی کۆمه‌لا شیر و رۆژ یا ئیرانی هاریکاریا پیشکیشی وی خه‌لکی یین لسه‌ر سنورئ عیراقئ و ئیرانی ناکه‌ن هه‌تاکو داخوازیه‌کا ژوی جوهره‌ی ب په‌نگه‌کئ فه‌رمی ژلایئ عیراقیفه‌ د ریکا ریکخراوا خاچا سوورا نافده‌وله‌تی ل جنیفئ نه‌گه‌هسته‌ وان^(۳)، به‌لئ د راستیدا ئەف ئەگه‌ره‌ زۆرا زه‌حمه‌ت بوو جیه‌جئ ببا، چونکه

(۱) بنیره: فاروق محهمه‌د محهمه‌ده‌مین، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۱۸.

(۲) م. ل. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، صورت جلسه، شماره سند (۲۹۳-۰۵۰۲۴۸-۰۰۳۱)، ۱۳۵۳-۶-۲۳.

(۳) راپورته‌کا کومسیونا په‌نابه‌ران دیاردکه‌ت حکومتا ئیرانی ل سالا ۱۹۷۵ داخواز ژ خاچا سوورا نافده‌وله‌تی کربوو خو ژ ئیرانی فه‌کیشیت. بنیره: From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (۵۱۶). ۱۹۷۶ uly- ۲۰.

ئەف ئیکه‌ ره‌نگه‌ بۆ په‌رده‌پوشکرنا وی سیاسه‌تی بیت یاکو هه‌ردوو حکومتین عیراق و ئیرانی ل به‌ر بوو ل ده‌مین داها‌تی لسه‌ر په‌نابه‌ران په‌یره‌و بکه‌ن.

حکومهتا عیراقی نەبەس داخوازا ھاریکاریی بۆ وی خەلکی نەدکر، بەلکو دژی ھەر جورە ھاریکاریەکی ژێ بوو کو ژلایئ ریکخراوین خیرخوازی و مافی مروقی یین سەر بەخوژی دەھاتنە دا بینکرن^(١). ھەر و ھا دیاردکەت ژێ نە حکومەتا ئیرانی و نە ژێ کۆمەلا ناڤەری چ لاریبوون نیە ل سەر وان ھاریکاریین کورد بخو درپکا خالین سنوریدا پێشکشی خەلکی خوی دەربەدەر دکەن^(٢). ئەف خیزانین ژبەر توپارانئ و سوتنا مالین وان گوندین خو د بەردان یان ژێ ئەوین دەزگایین ئەمنی یین رژیمی دەری دختن، ئەوان بەھر ریکەکا ھەبیت خو دگەھاندە سەر سنوری ئیرانی، لی پیتقی بوو چەندین پوژان یان ھەفتیان دوی سەرو بەریدا ل دەشت و دولین حاجی عمران چاوەروان بان ھەتا کو بەینە وەرگرتن و فەگواستن بۆ دناڤ کەمپین ئیرانی دا^(٣).

ل دەستپیکێ ھندەک کارین سەرەتایی ژلایئ سەرکردایەتیا شوپەشیڤە بۆ وی خەلکی دەھاتنە کرن وەکی ئینانا تیمین نوژداری یین نافخویی و بیانی و دا بینکرنا ھندەک خیفەتان، لی زۆرجاران ژمارا ئەو خەلکی چاقەرئ ب ھزاران کەسان دەرباز دبوو و چ پیتقیین ژیانئ تیدا نەبوون، لەوا د ژیدەراند ب کەمپا فەگوھیز (Tran-sit Camp) ناڤئ وی ھاتیە^(٤). عسمەت شەریف وانلی دیاردکەت ل سەر سنوری جھەک بۆ پەنابەران فەکربوو کو نیزیکی (٢٥٠٠٠) کەس ل خو دگرتن، لی ژبەرکو چ مەرچین ژیانئ تیدا نەبوون، ژبەرھندی ئەم نەشین ب کەمپ ناڤ بکەین، سەرەرای ھندی پەنابەر ھەبوون چەندین ھەفتیا چاقەرئ بوون ھەتا ئیک ژحەفت لوریین کۆمەلا شیر و پوژ ھاتبا ئەوان ژێ فەگوھیزیت^(٥). دیارە وانلی دەمی بەحسئ ھەفت لوریین قئ کومەلئ دکەت یئ قیایی نەراستەوخو دیاربکەت کو ھەفت لوری زۆر کیم بووینە بۆ فەگواستنا وان ھەمی پەنابەران، چونکە ژبلی حاجی

(1) NBR ½ FCO 8/2309, Kurds in Iraq, from Graham, Baghdad, Embassy, to Foreign and Commonwealth Office, London, Kurdistan, Document: (139), 19 December 1974.

(2) NBR ½ FCO 8/2308, Kurds in Iraq, from Lieut- General Sir Alexander Drummond, to Patrick Wright, The Foreign Office, Kurdish Refugee, Document: (85), 2 November 1974.

(٣) گوینتەر دیشنەر، ژیدەری، ل ٢٨٢.

(٤) ھندەک روژنامەفان و دکتورین روژنافیی ئەف ناڤە لێنابوو، بەری نوکە بەحسئ وی ھاتیە کرن.

(٥) بنیرە: ژیدەری بەری، ل ٣٠٦.

عمران ل زور دهری و خالیڼ دی یین سنوری خه لکی قهستا وه لاتی ټیرانئ دکرڼ و ب هه مان ریځ دهاتنه فه گوهاستن بو دناف که مپاندا. لسهر قئ ټیکئ به لگه نامه کا ده زگایئ ساواکئ تایئ نازه ربایجانا پوژه لات ناماژه دکهت تهو: "په نابه‌ریڼ لسنوری دهر بازبووین و ل پیرانشه هر هاتنه کومکرڼ و پاشی ب ریځا پاس و زیلیڼ له شکه ری هاتنه ره وانه کرن بو مه راغه و ل ویرئ ژئ ل به ره ب ریځا شه مه نده فران بهیڼه فه گوهاستن بو باژیرئ (اندمشک)، لئ ناریشه تهوه ههر (۲۴) ده مژمیرا جاره کئ شه مه نده فر دهیټ و هنده ک جاران ژئ (۴۸) ده مژمیرا گیرو دبیټ، ژبه رهندي مه داخوازا ژ کومه لاشیر و پوژ کری (۱۰۰) خیق هتان ل بنگه هی شه مه نده فرئ قه ددهت بو قه حه واندنا وی خه لکی ب شیوئ به روه خت"^(۱). ههر دقئ به لگه نامیدا ناماژه هاتیه کرن هه تا ۲۳ ئ ټیلوولا ۱۹۷۴ (۸۸۱۰) که س بقئ ریځئ هاتینه فه گوهاستن. د راستیدا ئه ف به لگه نامه ناماژه کا روڼه لسهر رهنگئ په نابه‌ریڼ کوردان و شیوازی وهرگرتا وان ژلایئ ده سته لاتدارین ټیرانئ قه، و هه روه ها ټیکه م ژیدره به حس دکهت ل سالا ۱۹۷۴ په نابه‌ریڼ کورد ل پاریزگه ها نازه ربایجانا پوژه لات هاتینه وهرگرتن. په ننگه ههر ئه ف هوکاره بیټ د به رسقا پرسیاره کا په یامنیږئ پوژناما (اطلاعات) دا ده مئ دیژیتئ «هویڼ چ چاقه ری ژ خه لکی جیهانئ و ټیرانئ دکه ن؟» بارزانی ب دهر برینه کا دبلوماسی داخوازا هاریکاریئ بو په نابه‌ران دکهت، دیژیتئ: "دقیت ریځراوین جیهانی وه کی خاچا سوور و نه ته وین ټیکگرتی دهه وارا په نابه‌ر و بریندارین مه بهین، ئه ف نه فتا نه عله تی ناهیلیت دونیا گوهداریا ده ننگئ مه بکهت، به لئ مه چاقه ریڼ زور یا ل براین خو یین ټیرانی هه ی، هویڼ ناریبینه و ئه م ژئ ناریبینه، جه ژنا هه وه یا مه زن نه ووروزه و یا مه ژئ نه ووروزه، ئه م خودان چاند و میژوو و نه ریتین هه فپشکین. ئه زئ پشتراسم ئه گه ر خه لکئ چاکخوازی ټیرانئ زانیبا ئه م یین ل چ بارودوخدا، داهینه هاری مه و هه وه کا مه زن بو هاریکاریا په نابه‌ران دا بریکه قیت"^(۲).

ژیده بوونا ژمارا په نابه‌ران ل وه لاتی ټیرانئ گومان لده ف جون گراهام (John Gra-

(۱) م. ا. ک. م ایران، از ساواک آذربایجان شرقی، به استناد انظر آذربایجان شرقی، تیمسار ارتشبد ضرغامی، پناهندگان اکراد عراقی، شماره سند (۰۰۲۰-۱۱۱۶۳۱-۲۹۳)، ۳۱۶۱۵-، ۱-۷-۱۳۵۳.

(۲) مصاحبه اختصاصی اطلاعات با ژنرال مصطفی بارزانی، اطلاعات، شماره (۱۴۴۵۳)، ۱۹ تیرماه ۱۳۵۳.

(ham) بالیوزی بریتانیا ل به غدا پهیدا کرن، نافبری گومانا وی چهندی ذکر کو پهنگه نهغه پیلانه کا حکومتا ئیرانی بیت و گوشار ل کوردان کربن زۆرتین خیزانان فریکه نه وی وه لاتی داکو شهرتی وان دگه ل عیراقی به رده و امیی بکیشیت^(۱). لئ د راستیدا وه سا نه بوو، حکومتا ئیرانی حه زنه دکر ژمارا په نابهرین کورد ل وی وه لاتی زیده بیت، چونکه زیده بوونا په نابهران سه رئیسشی بو دهسته لاتدارین ئیرانی چیکربوون و نه گهر حکومتا وی وه لاتی راسته و خو دوئی کیشی نه که فتبا، پهنگه نه و ژمارا زورا په نابهران وه رنه گرتبا، محهمه د رزا شاه د دیداره کیدا دگه ل هیئری کیسنجهر، وه زیری ده رقه یی ئه مریکا، ل ئیکتی چریا دووی ۱۹۷۴ ل ته هرا ل دودلیا خو لسه ر زیده بوونا ژمارا په نابهران بو (۱۰۰۰۰۰) دیار دکه ت، و داخوازی ژ حکومتا ئه مریکا و د ریکا ویژی ری کخراوین نافده وله تی یین د بواری په نابهراندا کار دکهن، دکه ت، دقئ پرسیدا هاریکاریا حکومتا ئیرانی بکه ن^(۲). ههروه ها به ری شه پولا دووی یا په نابهران ده ست پییکه ت ل ئادارا ۱۹۷۵ شاه دگه ل ئه سه دوللا عه له م، وه زیری ده ربار، چه ند هزر و بیران لیک دگوهرن و دبیتیتی: "ئهم دی بتنی چه کدارین کوردان وه کو په نابهر وه رگرین، چونکه رژیما عیراقی چ نابیتیه ژن و زاروکان"، لئ وه زیری وی ب پشتراستیه به رسفا وی دده ت و دبیتیتی: "ئهم چاقه ری ژ کوردان ناکه یین رازی بین ژن و زاروکی خو به رئه لا بکه ن"^(۳). ژبه هندی شاه دبیتیتی: "ماده م وه سایه پا بلا ری کخراوا خاچا سورا نافده وله تی پشته فانی و چاقدیری وان بکه ت، چونکه بریار ئه وه ئه م ریژی ل ریکه فتنا خو دگه ل عیراقی بگرین"^(۴). نیگه رانیین محهمه د رزا شاه به رامبه ر په نابهران د به رده وام بوون، پشتی ریکه فتنا جه زائیری ژی د دیداره کیدا ل ۱۹ ی ئادارا ۱۹۷۵ دگه ل شانده کی قونسلاخانا ئه مریکی ل ته هرا ل هیقی خواست په نابهرین کورد نه بنه بارگرانیه کا زور لسه ر وان و جاره کادی داخوازی دکه ت ئه مریکا و نه ته وین ئیکگرتی دوئی پرسیدا هاریکاریا وه لاتتی وی بکه ن^(۵).

(1) NBR ½ FCO 8/2309, Kurds in Iraq, from Graham, Bagdad, to Foreign Office, Kurdistan, Document: (144), 8 -anuary 1975.

(2) FRUS, Message from Secretary of State, Kissinger, to the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, Scowcroft, Isfahan, Document: (265), 3 November 1974.

(۳) نازناز محهمه د عه بدولقاد، ژیده ری به ری، ل ۲۲۱.

(۴) هه مان ژیده ر و هه مان لاپه ر.

(5) FRUS, Message from the Ambassador to Iran, Op. Cit, Document: (282), 19 March 1975.

حکومه تا ئیرانی بریارد پستی ب دو ماهی هاتنا موله تا دوو هفته یی سنوری بگریه و ریکن نه دهنه چ که سان ژ عیراقی ده ربازی لایئ ئیرانی بن، به لکو ب پیچه وانه هه ر ژ هه یفا نیسانی دگه ل حکومه تا عیراقی ده ست ب هاندان و زفراندنا په نابهران بو عیراقی کرن^(١).

ههروه ها پاسه وانین سنوری یین ئیرانی ل هفتی ته باخا ١٩٧٥ وه زاره تا ده رقه یا حکومه تا وه لاتی خو لسه ر وان پیرابوونا ناگه هدار کر یین نه و ژبو ریگریکرن چوونا کوردان بو وی وه لاتی پی رادبن، تیدا هاتیه: "ژ پیخه مه ت جیبه جیکرنا فه رمانا پیروژا شاهه نشاهی ژبو کونترولکرن کوردان و دروستکرن شورایا ئاسایش و هه ما هه نگی، پیدقیه ژ ئیره و قه ب رژی و ب هیز ریک ل هاتنا کوردین نوئ ل عیراقی وه کو په نابهر بو دناف ئاخا ئیرانیدا بهیته گرتن"^(٢). ژ ناهه روکا فی به لگه نامی دیارد بیت لسه ر ئاستی بلند یی حکومه تا ئیرانی بریاره ک هه بوویه نه هیلن زیده تر کورد ژ عیراقی ده ربازی سنورین وان بن و ژبو فی ئیکن ژی هه ماهه نگی دنافه را هه ردوو حکومه تاندا هه بوو.

دهسته ه لاتدارین ئیرانی ژبه ر هه بوونا مه ترسیا کاردانه قا کوردان کو ل ده ف باراپتر ژوان نه و ریکه فتنا ئیرانی دگه ل عیراقی ئیمزاکری خیانه ت بوو، پیش وه خت پلانا وه رگرتنا په نابهران تاییه ت د بابه تی ئاسایشیدا دانابوو، چونکه ریک نه دا خه لک ب چه کفه بجیته دناف ئاخا ویدا، له وا هه رکه سی ل خالین سنوری ده رباز بیا پیدقی بوو چه ک و فیشه کین خو راده ست بکه ت پاشی داهینه ته فیتشکرن و ناف نفیسکرن، پستی هنگی ده اتنه فه گوهاستن بو که میین بهروه خت^(٣). هه ژی گوتنییه ژبو فی شه پولی ژی زیده باری ده رگه سی نه و که میین بهری هنگی ل کوردستانا ئیرانی چیکرین لسه ر په نابهران فه کرن، ههروه ها چه ندین که میین دی ژی ب شیوی بهروه خت دروستکرن، هنده ک ژوان که میان لده ف کوردان بشان ناقان هاتیبه ناسین، نه وژی: (نه لیوان ل شنوی، نه غه ده، زیوه^(٤)، کانی سپی، ده شته بیل،

(١) بابه تی فه گه راندنا په نابهران ل به شی دووی ب درژی هاتیبه به حسکرن.

(٢) م. ا. ک. م ایران، از زندماری کشور، اداره مرزبانی، به مقام وزارت امور خارجی، جلوگیری از ورود پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (١٣٧-٠٢٣٩٦٥-٢٦٤)، ٤٦-٥٠-٤٠١-٢٠٣-١-١٦-٥-١٣٥٤.

(3) FRUS, The Implications of the Iraq- Iran Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 may 1975.

(٤) نمونه زیوه نیکی ٤٠ کم ل باژی ری ئورمی پایته ختی پاریزگه ها نازه ربایجانا روژ ئافا یا دویر بوو، نه ف که مپه ده سپیکن ژ پینجی هولین لاکیشه یی پیک دهات و هه ر هولیکن ژی پینجی ژورین (٣x٤) تیدابوون و هه ر ئیکن

سەردەشت، رەبەت، بابەك، مەریوان، پاوه، كرماشان^(۱)، خوۆ و خانئ^(۲). لئ د نقیسارین كۆمەلا شیر و پوژ و حكومەتا ئیرانیدا ناڤین وان بقی رهنگی بوون: كه میئن رهزایی (زیوه و ربگ)، كه میئن كرماشانئ (سراب نیلوفر، روانسر، انزل شماره ۱، انزل شماره ۲، سراب لی، فریاس، سرپیل)، كه میئن سنه ئەوژی (سرو آباد، مریوان، بایو، کامی زال، بانه)، كه میئن خرم ئاباد (زاغه، گنجور، ازنا)^(۳).

ههژی گۆتییە، سەرەپای ههبوونا هه موو مەرچین په نابەرین سیاسی، لئ حكومەتا ئیرانی په نابەرین كورد ب په نابەرین سیاسی نه ناساندن، پوژنامه فان هه مایون كه مانگەر، ئاماژە دكەت هه ولەك هه بوو حكومەت وئ پینگاقئ بهافئزیت، لئ دهزگایی ساواكئ ریگری لئكر^(۴). لهوا ل جهئ هندی بەلگەنامەكا تاییهت ب ناڤئ دهفتهرا په نابەریئ (دفترچه پناهندگی) بو وان ده ریخست كو وه كو ناسنامه كا فەرمی دكاروبارین فەرمیدا سەرەدەری دگەل دهاته كرن، لهوا پشتی په نابەر لسەر باژیران هاتینه دابهش كرن ژبو ب دهستقه ئینانا وئ په نابەر ئاگه هدار كرن هەر ئیك ل جهئ مانەقا خو سەرەدانا بنگه هین پولیسین باژیری (شهربانی) بكن داکو ئەف ناسنامه بو بهیته دروست كرن و هەر سئ هه یقان جاره كئ ژی پیدقییه بچنه هه مان بنگه ه ئەوئ ناسنامئ نوی بكنه ئەف^(۵). ئەفه ژی پیخه مهت هه بوونا خو ل وی جهئ حكومەتئ بو

چوار دەرگه هین سەرەکی هه بوون، دیوارین وان بلوك و كەریچ و سەقفی وان ئانی شیلمانه و جهمه لۆن بوون، دقئ كه میئا قوتابخانه و بنگه هئ تەندروستی و مزگەفت و حمام و قەسابخانه و كوگه هین ئەرزاقی و بنگه هەكئ راهینانین پیشه یی و بنگه هئ ریقه به ریا وی هه بوون، ههروهاتورین ئاف و كاره بابی ژی بو هاتبوونه راکیشان. بنیره: خوشه وی خەلیل باپیر، ژیدەری بەری، ل ۷۴.

(۱) ئەف كه مپه ژلابئ ئیرانپقه هاتبوو تەرخان كرن بو پیشمەرگه و چه كدارین شورەشئ تاییهتئ ئەوین سەلته و زگۆرد هه تاكو وان لسەر باژیران دابهش دكەن، ژبه رهندي ژماره كا وان ب بیانوو یا خیزانین خو داخواز دكرن بهنه كه میئن دی وه كو كه مپا زیوه، به لی دەمئ مولهت نه دایی لبین سیمه ی خو قورتال دكرن، مه سعود بارزانی، بارزانی و بزوتته وهی.....، شورشی ئەیلوول، ژیدەری بەری، ل ۲۳۸؛ دیداره ك دگەل عهونی شكاك مزوری، پیرام، ۲۲ ی كانونا ئیكئ ۲۰۲۳، ناڤیری په نابەر و ئیك ژپیشمه رگین شورەشا گولانئ بوو، نوكه خانه نشینه بیلا ئامر فەوج.

(۲) خوشه وی عەلی باپیر، ژیدەری بەری، ل ۴۸، ۷۴.

(۳) م. ا. ك. م ایران، آمار پناهندگان در اردوگاهها و شهرکها، شماره سند (۰۰۸۸-۰۲۳۹۶۶۰-۲۶۴) و (۰۰۸۹-۰۲۳۹۶۶۰-۲۶۴).

(۴) په یوه ندیه كا تیله فونی دگەل ناڤیری، ۸ ی ئادارا ۲۰۲۲.

(۵) م. ا. ك. م ایران، قوانین و مقررات كشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۰۷-۰۱۵۵۲-۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

۲- ریڤه برنا په نابهران:

دەستیكا چوونا په نابهران بۆ ئیرانی ل سالاً ۱۹۷۴ چەندین كەمپین چادر بۆ هاتنه دروستكرن، ژبو ریڤه برنا وان لسەر فەرمانا شاهی پولیسین وی وه لاتی هاتنه راسپاردن ئەركی ریڤه برنا و پاراستنا ئاسایشا كەمپان وه بگرن و كۆمه لا شیر و پوژ ژى ب ئەركی ئاكنجیكرنا وان و داينكرنا خواری و چاره سهركرنا بریندار و نه خویشان رابیت^(۱).

پشتی دابه شكرنا په نابهران ژبو ریڤه برنا دۆسیه یا وان و جیبه جیكرنا سیاسه تا خو لسەر وان، حكومه تا ئیرانی ژماره كا پینمایان دهركرن دبرگا (د) بریاردا لژنه كا بلند بناقی كومیتا بلندا په نابهران لسەر ووك اتیا حكومه تی بهیته پیکینان و نوینه رین وه زاره تا نافخو و وه زاره تا كاروبارین جفاکی و دهزگایی ساواکی و پولیس و كۆمه لا شیر و پوژ تیدابن، د پیناسه كرنا ئەركی قی لژنیدا هاتیه: "بابه تی سه رپه رشتیكرنا ژماره كا ئیكجار زورا په نابهران كو لسهرانسهری وه لاتی هاتینه دابه شكرن پیدقی ب لژنه كا تایهت یا سه نته ری یه كو به پرس بیت ژ هه می كاروبارین په نابهران و كیشه و ئاریشین وان ل ویری بهینه چاره سهركرن"^(۲). به لی پشتی هنگی ب بریارا وه زاره تا نافخو یا حكومه تا ئیرانی ژماره (۲۲- ۱۲۴۰م) ریکه فتی ۱۹ ی حزهیرانا ۱۹۷۴ ئەف دهسته یا بلند بناقی لژنا په نابهران كوردین عیراقی (كومیت پناهندگان كرد- عراق) گریدایی وی وه زاره تی هاته جیكرن و وه كو دهسته یه كا كارگیری بۆ ریڤه برنا هه می كاروبارین په نابهران و جیبه جیكرنا بریارین حكومه تی دهستبكار بوو، ئەف لژنه ژ (۱۵- ۱۷)^(۳) ئەندامان پیک دهات و نوینه ری وه زاره تا نافخو ب پلا راویژكار سهروك اتیا وی دكر و نوینه رین زۆربه ی وه زارت و دام و دهزگایین حكومه تا ئیرانی تیدا ئەندام بوون، باره گایی سه ره کی یی قی كومیتهی دناف ئافاهیی وه زاره تا نافخو بوو ل ته هران و

(۱) م.ا.ك. م ایران، از معاون نخست وزیر و رئیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور، ارتش بد نصیری، به جناب آقای نخست وزیر، پناهندگان كرد عراقی، شماره سند (۰۰۹۹-۰۱۴۸۹۹-۰۲۲)، ۸۳۱-۷۱۳۹۱، ۳-۳۰۳-۱۳۵۳.

(۲) م.ا.ك. م ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۰۶-۰۱۵۵۲-۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب،ت).

(۳) ژوان ژى وه زاره تا نافخو و دهزگایی ساواکی و سوپا و پولیسى ئیرانی و وه زاره تین دارایی و كاروبارین جفاکی و ته ندروستی و شاره وانى و كشتوكال و پهروه ده و ریک و بان و وه زاره تا ده رفه دگهل سهروك و جیگرین كومه لا شیر و پوژ و نوینه رین ئارتیشا ئیرانی... هتند، بۆ زیده تر به ری خو بده پاشكوی ژماره (۵).

هه‌می بریارێن وێ ب رێکا ده‌نگدانێ و ره‌زاهه‌ندیا ئه‌ندامین وێ د هاته‌ جێبه‌جێکرن، پشتی هنگی (۱۱) لژنێن لاهه‌کی ل بن فه‌رمانا قێ لژنێ بۆ برێقه‌برنا کاروبارێن په‌نابه‌ران ل هه‌می وان پارێزگه‌ه و شارێن په‌نابه‌ر لێ به‌لافکرین هاته‌ پێک ئینان و ب لژنێن پارێزگه‌هان (استان) هاته‌ نافکرن و پارێزگار سه‌رۆک ین وان کومیتا بوون و فه‌رمانده‌ و به‌رپرسی‌ن هه‌ر ده‌زگایه‌کی ئاسایشی و رێقه‌به‌رین رێقه‌به‌ری‌ن گشتی تیدا ئه‌ندام بوون، ئه‌وژێ لژنێن پارێزگه‌هین مرکزی، هه‌مه‌دان، مازهنده‌ران و گه‌یلان، خوراسان، سیستان و بلوچستان، ساحلی، یه‌زد و کرمان، فارس، ئیسفه‌هان، ئازربایجانا رۆژه‌لات، خوزستان و لورستان^(۱). پاشی له‌هه‌ر قه‌زایه‌کا (شه‌رستان) په‌نابه‌ر لێ ئاکنجی کرین لژنه‌کا بچوکت هاته‌ پێکئینان، قایمه‌قام سه‌رۆکی وێ بوو و به‌رپرسی‌ن ئه‌منی و کارگیری یین هه‌ر قه‌زایه‌کی ژێ ئه‌ندام بوون^(۲).

لیسلی گویدر، نوینه‌ری کۆمسیونا ب‌لندا په‌نابه‌ران ل ئێران، د راپۆرته‌کیدا ل تیرمه‌ها ۱۹۷۶ به‌حسی قێ کومیتێ دکه‌ت، دیژیت: "ئه‌ف کومیته‌ ژ چوار ده‌زگایین حکومی پێک ده‌یت، ئه‌وژێ هه‌ردوو وه‌زاره‌تین نافخو و کار دگه‌ل کۆمه‌لا شیر و رۆژ و ساواکی، ل ده‌مه‌کیدا نوینه‌ری وه‌زاره‌تا نافخو سه‌رۆک اتیا قێ کومیتێ دکه‌ت، لێ هه‌می کاروبارێن وێ ژلایێ سه‌رۆکی ساواکیقه‌ هاتینه‌ کونترۆلکرن، چونکه‌ ده‌مان ده‌مدا جیگرێ سه‌رۆک وه‌زیرانه‌"^(۳). ئه‌فه‌ژی گه‌واهیده‌ره‌ لسه‌ر بالا ده‌ستیا ساواکی لسه‌ر هه‌می بریارین قێ لژنێ.

هه‌روه‌ها ژلایێ شوپه‌شا کوردی قه‌ لژنه‌ک هاته‌ پێک ئینان بناقی «لژنا ب‌لندا کاروبارین په‌نابه‌ران" باره‌گایێ وێ ل که‌مپا نه‌لیوان بوو ل شنووێ، ئه‌ف لژنه‌ راسته‌خۆ گریدایی ئیدریس بارزانی بوو و هه‌ر ژلایێ ویقه‌ سه‌رۆک و ئه‌ندامین وێ هاته‌ ده‌ستنیشانکرن، ئه‌وژێ عه‌بدولمسه‌ور بارزانی وه‌کو سه‌رۆکی لژنێ و هه‌ر

(۱) م. ا. ک. م ایران، صورت مزکره‌های جلسه‌ کمیته‌ هم‌اهنگی امور پناهندان، شماره‌ سند (۰۰۶۱-۰۲۳۹۶۵-۰۲۶۴)، ۵۴-۸-۱۱.

(۲) م. ا. ک. م ایران، وزارت کشور، به‌ استناداری و فرمانداری کل، شماره‌ سند (۰۲۹۵-۰۵۷۲۲۵-۰۲۹۳)، ۱۵۶۴۸- م، ۲۸-۱۲-۱۳۵۳.

(3) From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

ئیک ژ ئەحمەد کونجی، ملازم فەرید سەعید، کەریم شەنگالی، ئازاد بەرواری، شەمسەدین موفتی، صدیق (ناقى بابى وی نههاتیه زانین) ئەندام بوون^(۱). ئەف لژنە دگەل حکومەتا ئیرانى لسهر میکانزما ریڤه‌برنا هەمی کهمپان ریڤه‌فتن کو کارگێرییه‌کا هەقبەش ژ هندهک کادریین پارقی و کارمەندیین کۆمەڵا شێر و پوژ و کارگێریا خوجه سەر ب حکومەتا ئیرانیڤه بهیته دامەزراندن، بقی رەنگی بەرپرسی هەر کهمپەکی فەرمانبەرەکی مەدەنی یی حکومەتا ئیرانی بیت و ریڤه‌برنا نافخویا کهمپان ژى ل دەستى کورداندا بیت، ئەو بەرپرس بوون ژ هەمی کاروباریین نافخویا یین کهمپان، و پاراستنا ئاسایشا کهمپان ژى ل دەستین هیژین ئیرانی دابوو^(۲).

هەر وه‌ها ل هەر کهمپەکی لژنەک ژلایى خەلکی و یڤه هاتبوو هەلبژاردن و گریدایی لژنا بلندا پەنابەران بوون^(۳). ئەرکی فان لژنان ژى ریڤه‌برنا کاروباریین نافخویا یین ئەوی کهمپا دیارکری و دروستکرنا هەماهەنگی بوو دناقبەرا پەنابەران و حکومەتا ئیرانی و کۆمەڵا شێر و پوژ دا، و ئەگەر ریڤه‌خراوه‌کا بیانی ژى هاریکاریه‌ک گەهاندبا کهمپان ژلایى قى لژنیڤه لسهر خیزانان دهاتنه دابه‌شکرن، بو نمونه لژنا کهمپا زیوه ژ فان چوار کهسان پیك دهات (حهسو میرخان دوله‌مه‌ری، فەقی لاجانی، ئەحمەد حەجی تاتکه‌یی، ئەحمەد مسته‌فا کانیه‌لنجی)^(۴). هەژى گوتنییه، ژبه‌رکو ریژا هەرە زور ژناکجیین کهمپان ژن و زاروک و پیر و کال بوون، له‌وا ریڤ ب زه‌لامین خوار تەمەنی (۶۰) سالیی نه‌دا ب بەرده‌وامی دناق کهمپاندا بمینن، بتنی ئەو زه‌لام نەبن یین بو سەرەدانا خیزانیین خو ب موله‌ت د چوونه ویڤی^(۵). جەنەرالی بریتانی دراموندى ئەف شیوازی ئیداره‌دانا هەقبەش بخاله‌کا ئەریینی زانیه و بقی رەنگی به‌حسێ کهمپا نه‌لیوان یا پەنابەران کرییه:" ئەف کهمپه چل کیلومه‌ترا یا دویره ژ باژیری ره‌زایی، بو هەر خیزانه‌کی دوو خیفه‌تیین تاک ژ جورى نافنجی یین فروکه‌فانی

(۱) عبدالصوور البارزانی، المصدر السابق، ص ۱۳.

(۲) عەبدولموسەور بارزانی، دەفتەری بیرەوه‌رییه‌کانم، ژیدەری بەری، ل ۱۸.

(۳) هەمان ژیدەر، ل ۱۹.

(۴) خوشەوی عەلی بابیر کانیه‌لنجی، ژیدەری بەری، ل ۲۰۹.

(۵) گوینتەر دیشنەر، ژیدەری بەری، ل ۲۸۵.

هاتینه ته‌رخانکرن، لئ دروستکرنا کابینان قوئاغین باش برینه^(۱)، خوارن و قه‌خوارن ژلایئ کوالیتیی و چه‌ندایه‌تیئ قه‌ دباشن، ژوان ژئ گوشت پینچ رۆژا ده‌هفتیی دا ژلایئ کومه‌لا شیرو رۆژ ده‌یته‌ دابینکرن، کورد به‌رپرسن ژ دابینکرننا جل و به‌رگ و به‌ته‌نی و هنده‌ک که‌ل و په‌لین ناف مالئ^(۲). لئ په‌نگه‌ زیده‌رویئ د هنده‌ک وان پیزانیاندا هه‌بن یین کاربه‌ده‌ستین ئیرانی ب تایه‌تی ریفه‌به‌رین که‌مپان ده‌رباره‌ی خزمه‌تگوزارییان ددانه‌ شانین بیان.

سه‌باره‌ت رولئ پارقی یان ژئ په‌نابه‌ران دقئ لژنی‌دا، د ری‌کا ساواکیدا ئیدریس بارزانی هاته‌ ئاگه‌هدارکرن کو که‌سه‌کئ دیاربه‌کت وه‌کو نوینه‌رئ په‌نابه‌ران دقئ لژنی‌دا کاربه‌کت، ئەوئ ژئ محسن دزه‌یی بو‌ قئ ئه‌رکئ ده‌ستیشان کر و رۆژانه‌ پیدقئ بوو ل ژورا خو‌ ل باره‌گایئ وئ لژنی ئاماده‌ی هه‌با داکو د ری‌کا ویدا گانزندی‌ن په‌نابه‌ران، کو زۆربه‌ی گریدای شیوازی دابه‌شکرئ و ئاسته‌نگین رۆژانه‌ دکه‌فته‌هه‌ دپیکا واندا، بگه‌هینته‌ سه‌رۆک اتیا لژنا ناقبری و ده‌مئ ئه‌و نه‌یی ئاماده‌ ئه‌ندازیار محمه‌د ئەمین عه‌لی به‌گ ئه‌ف ئه‌رکه‌ بریفه‌ دبر^(۳). هه‌روه‌ها عه‌بدوللا ئاغای پشده‌ری دۆماهی که‌س بوو ئه‌ف ئه‌رکه‌ وه‌رگرتئ^(۴). د راستیدا پشتی لیگه‌ریانئ دناق به‌لگه‌نامین قئ لژنی‌دا تایه‌ت ره‌شنوسین کومبونین وئ، کو ئه‌ندامین قئ لژنی ئیمزا لسه‌ر ناقین خو‌ کرینه‌، به‌لئ چ ئاماژه‌ بو نوینه‌رئ په‌نابه‌ران تیدا نه‌بوو، دیاره‌ د کومبونین وئ یین فه‌رمیدا نوینه‌رئ پارقی به‌شدارئ نه‌کره‌، بتنی بو هنده‌ک بابته‌ان پرس پی هاتیه‌ کرن و یان لده‌مئ هه‌بوونا ئاریشه‌کئ یان گانزنده‌کئ ب ری‌کا نوینه‌رئ کورد په‌یوه‌ندی بقئ لژنی‌قه‌ هاتیه‌کرن. به‌لگه‌ لسه‌ر قئ ئیکئ راپۆرت‌ه‌کا کۆمسیونا

(۱) پشتی زفریه‌ بریتانیا دراموندی کوبیه‌کا قئ راپورتئ ل ۲۱ ئ چریا دووی ۱۹۷۴ د رۆژناما تایمس (The Times) دا ژئ به‌لاقکر، لئ چه‌ند گورانکاریه‌ک دناق‌ه‌روکا هه‌ردووکاندا ده‌یته‌ به‌رچاڤ، بو وینه‌ درۆژنامیدا دبیژیت: "کومه‌لا شیرو رۆژ هه‌می هه‌ولین خویین ئیخستینه‌گه‌ر و چ پاره‌ و بلوکه‌کئ ژئ ب هه‌ده‌ر ناده‌ت، داکو به‌ری زستان ب دۆماهی بی‌ت ئه‌ف که‌مبه‌ به‌ینه‌ ته‌مامکرن". بنیره‌:

From Lieut - General Sir Alexander Drummond, LETTERS TO THE EDITOR, Kurd Refugee Camps, The Times, 21 November 1974.

(2) From Alexander Drummond, Kurdish Refugee, Op. Cit, Document: (85), 2 November 1974.

(۳) موحسین دزه‌یی، ژیدهرئ به‌ری، ل ۵۸، ۶۲.

(۴) عبدالله ئاغای پشده‌ری، ژیدهرئ به‌ری، ل ۳۱.

پەنابەرەن ژى دياردكەت حكومهتا ئىرانى داخواز ژ سەرکردىن پەنابەرەن كرىوو دوو نوینەرەن بۆ ئەندامەتیا قى لۆنى دەست نیشان بکەن، بەلى ئەو گازندا وى ئىكى دكەن كو وان چ دەستەهلات تیدا نییه، هەتا ئەو ب دروستى نزانن كا پەنابەر لکىرى نە، و ئەگەر پەنابەرەكى گازندەك ژى هەبیت ئەو هەر هند دشین چاڤیکەفتنەكى دگەل ئەندامەكى قى لۆنى بۆ بدانن^(۱). دقان گوتناندا وەسا دەیتە خۆیاكرن كو راستە كوردان نوینەر دقى لۆتیدا هەبوو، لى دەستەهلات لسەر چ بریارین وى نەبوو، چونكە نە دكومبوونین وى یین ئاسایدا ئامادە بوویە و نەژى مافى دەنگدانى لسەر بریارین وى هەبوویە.

عەبدوللا پشدهرى چوار ئەركین سەرەكى یین قى لۆنى ديارکرینه: ۱- سەرژمیریکرنا پەنابەرەن. ۲- دامەزراندنا پەنابەرەن لسەر کاران. ۳- فەگوهاستنا پەنابەرەن ژ باژیرهكى بۆ ئیکەدى لسەر داخووزیا وان. ۴- رهوانه کرنا نه خوشین پەنابەرەن بۆ چاره سەرکرنى و ئەگەر ل نه خوشخانین ئىرانى چاره سەرى بۆ نەبا دەهاتنە رهوانه کرن بۆ دەرڤه^(۲). لى ژبەر ئەگەرین دارایی و کارگیری و هەتا سیاسی وی دەمی یا بزەحمەت بوو خالا چوارى هاتبا جیبه جیکرن، چونکە چاره سەرکرن نەخۆش و برینداران ل دەرڤه خەرجه کا زۆر دقا، و ئەو وەلاتى نەخۆش د هنارتى هەستیاریا حکومهتا عیراقى بەرچاف وەر دگرت^(۳)، لەوا دبیت زۆر نەخۆش هەبن پیدقى ب چوونا دەرڤه بن، بەلى فەکۆلەر شیا بتنى ناقى نەخۆشەكى بزانی، ئەوژى (زاهیر سەید) کو ب چهكى فسفوری یى سوپایى عیراقى هاتبوو هنگافتن و ژبو چاره سەرىن هاتبوو رهوانه کرن بۆ لەندن^(۴).

(1) From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op.Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(۲) عبدالله ئاغای پشدهرى، ژیدەرى بەرى، ل ۱۷.

(۳) بۆ وینه دەمی داخواز ژ حکومهتا بریتانیا هاتیه کرن چاره سەرىیا زاهیر سەید ل لەندن بکەن، دناق ئەندامین حکومهتا وی وەلاتیدا ژبەر هەلوپستى حکومهتا عیراقى ترسەك ژ هەستیاریا فى بابەتى هەبوو، بنیره:

NBR ½ FCO 8/2308, Kurds in Iraq, from P. R. H. Wright, MED, to Mr. Burton, Medical Treatment for Kurds, Document: (115), 25 November 1974.

(4) Ibid.

تەوهری سییی

دابەشكرن و ئاكنجیكرنا په نابەرین كورد ژلائی حكومهتا ئیرانیقه

۱- دابەشكرنا په نابەران:

پشتی گه هشتنا په نابەران بو دناف ئاखा ئیرانییدا محەمه د رزا شاهی بریاره كا چوار خالی دەرباری وان دەركر، كو سئ ژوان گریدیای دابەشكرنا په نابەران بوون، یا ئیكی: هەمی په نابەرین كورد بهینه فه گوهاستن بو ده قەرین باكور و باشوور و پۆژه لاتئ ئیرانی و لسەر باژیران دابەش ببن، دوو: ناییت چ په نابەرین كورد ل باژیرین پۆژنافا (كوردستانا ئیرانی) ئاكنجی ببن، سئ: هەمی په نابەر ژ ئاستئ سەركردايه تی هەتا خواری بو خۆدانكرنا خیزانیین خو پیدقییه كار بكن^(۱)، چوار: ئەركئ كاربه دەستین حكومهتا ئیرانییه په نابەرین كورد ل كیلگه و كارگه هیین حكومی و كەرتئ تایهت دابه زریین^(۲). دگه ل فئ ئیكئ شاهی هەول ددا وینه كئ دی نیشا جیهانا دەرغه بدەت، د كومبونه كیدا دگه ل شانده كئ بالیوزخانا ئەمریكا ل تەهران ل ئادارا ۱۹۷۵ دیاردكەت: "وی ل بەره ژیانە كا هەژی بو په نابەرین كورد ل ئیرانی دابین بكەت، ب

(۱) د راستیدا په نابەرین ئاستئ سەركردايه تیا شوهرشی موچهیی خانه نشینی بو هاتبوو قەبرین و ئەوان كار نەدكرن. ئەف بابەتە ل بەشی سییی هاتیه به حسكرن.

(۲) چ به لگه نامین فەرمی لسەر فان خالان ب دەست مه نه كه فتن، لئ عبدالله ئاغای پشدهری د بیره وهریین خودا ئاماژه پئ كریه. بەری خۆبده ژیدهرئ بەری، ل ۱۳-۱۴. ناقبری ئاماژه ب چ بەروارا نه كرییه، لئ رەنگه گۆلانا ۱۹۷۵ بیت، چونكه ئەو فەرمانا وهزیری یا ل ۱۰ ئ حوزیرانا ۱۹۷۵ دەرکهفتی نافهروكا فئ بریاری تیدا یه.

په‌نگه‌کئی هه‌ست ب چ کیماسیان نه‌که‌ن^(۱). هه‌روه‌ها دلیدوانه‌کا دیدال نيسانا ۱۹۷۵ دگه‌ل رۆژناما یونایتد پریس (United Press)، شاه به‌رنامی دابه‌شکرنا په‌نابه‌ران ب باشی بۆ وان پیناسه‌ دکه‌ت و پیداگریی دکه‌ت کو ئه‌و په‌نابه‌ران هان ناده‌ت ل که‌مپاندا بمینه‌فه، چونکه‌ دئی بیته‌ ئه‌گه‌ری په‌یدا بونوا ته‌مه‌لی و بیزاریی دناق واندا، و ئه‌فه‌ رویدانه‌ک بوو بسه‌ر فه‌له‌ستینیان دا هاتی^(۲)، و دۆپات دکه‌ت: "ژيانا ئاواره‌یه‌کئی دناق که‌مه‌کیدا تشته‌کئی زوری باش نییه، بۆ ئه‌وان باشته‌ر دگه‌ل خه‌لکئی ئیرانی تیکه‌ل بن، کورد و ئیرانی ئیک ره‌گه‌زن ب ساناهی دئی شین دگه‌ل کومه‌لگه‌هی ئیرانی تیکه‌ل بن"^(۳).

لسه‌ر بنیاتی قئی سیاسه‌تی وه‌زاره‌تا نافخۆ ل ریکه‌فتی ۱۰ ئی حوزه‌یرانا ۱۹۷۵ د نفیساره‌کیدا ئاماژه‌ ب فه‌رمانا شاهی دکه‌ت، تیدا هاتیه‌: "لدویف فه‌رمانا پیروژا شاهه‌نشاهی بریار هاتیه‌دان هه‌می که‌مپین په‌نابه‌رین کورد خالی بکه‌ن و وه‌زاره‌تا کار و کاروبارین جفاکی ژی هاتیه‌راسپاردن ل هه‌می پارێزگه‌ه و فه‌زایان ئه‌رکئی دامه‌زراندنا وان لسه‌ر کاران ریقه‌به‌ته‌ت، کارین دی ژی وه‌کی ئاکنجیکرن و خوارن و ته‌ندروستی و هاریکاریین دی کۆمه‌لا شیر و پۆژ دئی پی‌ راییت^(۴). له‌وا پشتی چوار پۆژان ل ۱۴ ی حوزه‌یرانا ۱۹۷۵ کۆمه‌لا ناخبری فه‌رمانی دده‌ته‌ کارمه‌ندیین خۆ ئاماده‌کاریان بکه‌ن بۆ جیبه‌جیکرنا قئی بریاری، تیدا هاتیه‌: "هه‌روه‌ک شاهی فه‌رمان دای ژ هه‌یقا حوزه‌یرانی ویقه‌ هه‌می په‌نابه‌رین کوردین عیراقی ژ رۆژئاڤایی وه‌لاقی فه‌گۆه‌یزن و ژ که‌مپان ده‌ریخن و جودا جودا لسه‌رانسه‌ری وه‌لاقی دگه‌ل جفاکی تیکه‌ل بکه‌ن"^(۵). هه‌روه‌ها راپۆرته‌کا کۆمسیونا په‌نابه‌ران ژی به‌حسی به‌رنامی حکومه‌تا ئیرانی یی دابه‌شکرنا په‌نابه‌ران دکه‌ت، ئه‌وژی ئیک: حکومه‌تی به‌رنامه‌کئی بنگه‌هین بۆ دابه‌شکرنا په‌نابه‌ران

(1) FRUS, Message from the Ambassador to Iran, Op. Cit, Document: (282), 19 March 1975.

(۲) شاهی گوته‌نه‌کا دی ژی یا بناف و ده‌نگ لسه‌ر هه‌مان بابته‌ هه‌بوو، ئه‌وژی "مه‌ که‌مپین فه‌له‌ستینیان نه‌قین"، مه‌به‌ست پی‌ که‌مپین کوردان یین وه‌کی فه‌له‌ستینیان، بنیره:

From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976

(۳) شاهنشاه: کردها می توانند براحتی در جامعه ایران جذب شوند، آیندگان، شماره (۲۱۹۲)، ۲۵ فروردین ۱۳۵۴.

(۴) م.ا.ک.م. ایران، از طرف وزیر کشور، به‌استاندار استانی مرکزی شماره‌سند (۲۸۷-۰۵۷۲۲۵-۰۲۹۳-۰۲۷، ۲۳۲۴۱، ۳-۱۳۵۴.

(۵) م.ا.ک.م. ایران، جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، از اداره خدمات و طرح‌های امدادی، به جمعیت شیراز،

شماره‌سند (۰۱۳۴۱۳-۰۲۹۳-۰۹۸)، ۲۹۲۳، ۱-۴-۱۳۵۴.

یئ دانای و بودجه كا مهزن ژى بۆ قى مه ره مئى يئ تهرخان كرى. دوو: پیدقى يه زویرتین دەم كه مپین په نابهران نه مینن. سئ: كورد دئ لسه رانسهرئ وه لاقى هینه پهرت و به لاقكرن، و ناییت بهینه ئاكنجیكرن ل ده قهرین ژلايئ سیاسیه هه ستیار وه كى ده قهرین سنورى یین عیراق و توركیا و روسیا. چوار: حكومه تا ئیرانى پیدقى نایینیت دقى بابه تیدا داخوازئ ژ چ لایهن و ریكخراوین نافده وله قى بكهت كو هاریكاریا وئ بكنه، چونكه ئه وئ ئەف پروسیسه ب پرسه كا تایهت ب نافخویا ئیرانى د دیت^(۱). ژ فان خالین سه ری دیاردبیت دابه شكرنا په نابهران بابه ته كئ رژد بوو و ژلايئ حكومه تا ئیرانیقه بۆ ب دو ماهی ئینانا كیشا په نابهرین كورد ل وی وه لاقى پلان بۆ هاتبوو دانان. ئەفه ژى پیشهاته كا نوئ بوو دسیاسه تا شاهیدا په یدابوو، چونكه به ری وی ده می شاهی هه ول د دا حكومه تا ئەمریکا ژى رازى بكهت هنده ك ژ وئ به پرسیاره تیا به رامبه ر په نابهرین كورد هه لبریت.

پروسیسا دابه شكرنى لده ستیكئ ئەو په نابهر بخو قه گرتن ئەوین ل ده رقه ی كه مپان و دناق باژیرین كوردستانا ئیرانى ئاكنجى بووین، ئەف چه نده ژى ره نگه ژبه رهندئ بیت حكومه ت تا ئاسته كئ یا لسه ر په نابهرین د كه مپاندا د ژیان زال بوو، لئ ئەقین دی، كو زۆربه ی وان دناق شو ره شیدا خودان پیگه ه بوون، ژبه رهندئ ل ته باخا ۱۹۷۵ ئەو په نابهر هه می نافنوسكرن و كوم كوم بۆ باژیرین دویره ده ست فه گوهاستن^(۲). سه رو كئ كومیتا په نابهرین كورد ل ئیرانى (ئاغایى خدیاری) دروینشتنا ژماره (۴۷) یا وئ لژنى ل دووئ چریا دووئ ۱۹۷۵ ئامارین هویر لسه ر پرؤسا فه گهراندن و دابه شكرنا په نابهران دده ته خو یاكرن، دبئزیت خوشبه ختانه هه تا نوكه (۵۱۲۶۳) كه س مه یین ده ربازى سنورى كرىن، لدوړئ (۳۸۰۰۰) كه س یین ل هنده ك پاریزگه هین ئیرانى ماين، ئەوژى (۱۲۱۷۱) كه س ل نازه ربایجانا رۆژئاقا، (۱۱۸۹۳) كه س ل كرماشان، (۳۸۸۲) كه س ل لورستانئ و (۲۷۸۶) كه س ژى ل كوردستانئ كو ژفانه لسه ر پاریزگه هین دی یین ئیرانى بهینه دابه شكرن، هه روه ها دیاردكهت كو چاره نفیسئ (۱۵۷۷۵) كه سین

(1) From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(۲) محمه د مه لا قادر، ژیدهرئ به رئ، ل ۱۶۷.

دی ژی دماوئ دهه رۆژین بهین دنابهره زفرین یان دابه‌شکرئیدا دئ دیاریت^(۱).

ژلایه‌کئ ديفه پیخه‌مهت کونترولکرنا په‌نابه‌ران هه‌ر که‌سئ بئ موله‌ت ل جهئ ټاکنجیوونا خو چووبا جهه‌کئ دی دهاته سزادان، هه‌روه‌ک ل زور پاریزگه‌هان سزایئ وان گرتن و راده‌سترن بوو ب پژیما عیراقی، بو وینه پاریزگارئ که‌رمان د نفیساره‌کا فهرمیدا بو قائمه‌قامئ جیرفت دیاردکه‌ت: "هه‌ر په‌نابه‌ره‌کئ ل جهئ ټاکنجیوونا خو بئ موله‌ت بچیت دئ راده‌ستی ده‌سته‌ه‌لاتدارین عیراقئ هیته‌کرن و هه‌ر که‌سئ هه‌تا نوکه‌ چووبیت ژی ب زویترین ده‌م ناڤین وان بده‌نه مه‌ داکو بهیینه‌ ده‌ریخستن"^(۲).

سه‌ره‌رای نه‌رازیوونا په‌نابه‌ران حکومه‌تا ئیرانئ لسه‌ر پروسیسا دابه‌شکرئ یا به‌رده‌وامبوو، چونکه‌ د پاشه‌رۆژئیدا هه‌بوونا فان په‌نابه‌ران ب مه‌ترسی لسه‌ر ئاسایشا خو دزانی. به‌لگه‌نامین کومسیونا په‌نابه‌ران ئاماژئ ب ستراتیجیه‌تا ده‌سته‌ه‌لاتدارین ئیرانئ دکه‌ن کو وان دخوازست: "تشته‌ک بناڤئ په‌نابه‌ریڼ کورد ل ئیرانئ بو هه‌تا هه‌تایئ نه‌مینیت"^(۳). و دزور بوونه‌یاندا دگوتن: "ئه‌گه‌ر بهایی وئ هه‌رچه‌ند لسه‌ر مه‌ بکه‌ڤیت ئه‌م دئاماده‌ینه، به‌لئ مه‌ نه‌ڤیت وه‌کی فه‌له‌ستینان لڤیره‌ژئ که‌مپین په‌نابه‌ریڼ کورد هه‌بن"^(۴). ئانکو حکومه‌تئ پلان هه‌بوو ناڤونیشانئ په‌نابه‌ریڼ لسه‌ر وی خه‌لکی نه‌هیلیت و بکه‌ته‌ هاولاتیڼ خو وه‌کی هه‌ر هاولاتیه‌کئ ئیرانئ، به‌لئ بیی ناڤو نیشانین نه‌ته‌وه‌ی هه‌تا خیزانی ژئ. ئه‌بوو بگویره‌ی پلانئ ل هه‌یفا چریا ټیکئ ۱۹۷۵ ده‌ست ب خالیکرنا که‌مپین په‌نابه‌ران ل کوردستانا رۆژه‌ه‌لات هاته‌کرن و تاکو

(۱) م. ا. ک. م. ایران، صورت مزکره‌های جلسه کمیته هم‌اهنگی امور پناهندان، شماره سند (۰۰۲۳۹۶۵-۰۰۲۶۴)، ۵۴-۸-۱۱.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از استاندار کرمان، محمد طباطبائی، به فرمانداری جیرفت، شماره سند (۰۰۰۷۹)، ۳۲-م، ۲-۶-۲۵۳۵. (3) 100.IRN.KURDS, vol.2 p.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Report No.11 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (281), 3 February 1976.

(۴) ئه‌ڤ گوتنه‌ ره‌زا غوسامی ریڤه‌به‌ری نفیسینگه‌ها کاروباریڼ سیاسی ل وه‌زاره‌تا ده‌رڤه‌ یا ئیرانئ چه‌ندین جارن بو وان شانند و لایه‌نا وه‌کی کومسیونا په‌نابه‌ران دووباره‌ دکر کو ژبو هایدار بوونا ره‌وشا په‌نابه‌ریڼ کورد سه‌رده‌انا وئ وه‌زاره‌تئ دکر، بنیره:

Ibid; 100.IRN.KURDS, vol.4, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, to The High Commissioner, Geneva, Report No.19 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (364), 20 April 1976.

کوره یی هه‌ی ئەز زۆر چه‌ز دکه‌م ئەم هه‌ردووک پیکه‌هه‌ین، ژبه‌رکو ئەوژی کورد بوو هه‌ستا وی به‌رامبه‌ر گوته‌ین بابی من لقی، گوته‌ی هه‌وین هه‌ردووک خو وه‌کو ئیک خیزان بنقیسن و ده‌می ناف ده‌ینه‌فه بو دابه‌شکرنی دى مالا هه‌وه پیکه‌هه‌یته‌فه گوه‌استن، ئەو بوو بتنی نافى بابی من وه‌کو سه‌رۆک خیزان مه‌ داى و ئەم ئەفین دى هه‌می وه‌کو ئەندامین خیزانا وی هاتینه‌ نقیسین، پاشی نافى مه‌ بو مه‌شه‌د ده‌رکه‌فت"^(١).

هه‌تا هه‌نده‌ک حاله‌ت هه‌بوون زه‌لام هه‌نارتبوو شه‌ره‌کى و ژن و زارۆکین وی ل شه‌ره‌کى دى، بو وینه‌ حاله‌ته‌کى به‌قی ره‌نگى ده‌جیته‌ نیک محسن ده‌ه‌یى، نوینه‌رى په‌نابه‌ران د کومیتا په‌نابه‌راندا یا سه‌ر ب حکومه‌تا ئیرانیته‌ کو ژن و زارۆکین وی ب سه‌دان کیلومه‌تران ژوی دویره‌ ئیخست بوون و داخواز دکر یان ئەو به‌جیته‌ نیک وان یان وان بینه‌ نیک وی و چه‌ندین جاران ل کومیتا په‌نابه‌ران داخواز کربوو، لى سه‌رۆکى کومیتى دکتور عه‌باس سه‌رافیان کارین وی بو بریقه‌ نه‌دبرن، محسن ده‌ه‌یى ده‌گه‌ل وی په‌نابه‌رى ده‌جیته‌ د ژورا سه‌رۆکى کومیتى و ده‌بێژیتى چاوا حاله‌ته‌کى هو هه‌یه‌ و هه‌وین چه‌ره‌سه‌ر ناکه‌ن، لى سه‌رافیان بو شه‌کاندا ده‌ه‌یى ده‌بێژیتى: "به‌ریز ده‌ه‌یى ئەف په‌له‌ په‌له‌ چیه‌، تو وه‌زیر و بالیوز بووی ل پرنسیپین کارکرنى دزانی، ده‌قیته‌ چاهه‌رى بکه‌ت". ده‌به‌سه‌فیدا ده‌ه‌یى ب توره‌یه‌شه‌ ده‌بێژیتى: "ده‌می ئەز وه‌زیر یین وه‌کى ته‌ ل به‌ر ده‌رگه‌ه‌ی من رادوه‌ستان و جورئه‌ت نه‌دکر بیی موله‌ت به‌ینه‌ ژور، به‌سه‌ چ ل قه‌ده‌رى بکه‌م، ژبه‌ر فان هه‌ژاران نه‌با ئەز چه‌ جاران نه‌ده‌ه‌مه‌ ژوراته‌" و ده‌ر ده‌که‌قیته‌ هه‌تا ئەف په‌نابه‌رى شه‌رم ژخو کربوو و گوتبووی هه‌ما به‌یله‌ بلا وه‌کى خو‌بیت، پشتی سه‌رۆکى کومیتى زانیى ده‌ه‌یى زۆرى توره‌ بووی ده‌جیته‌ ژورا وی و ده‌بێژیتى مه‌ کیشا وی په‌نابه‌رى بو چه‌ره‌سه‌ر کر"^(٢).

به‌لى ژفى لایقه‌ هه‌لوێستى حکومه‌تا ئیرانى به‌رامبه‌ر سه‌رکرده‌ین شه‌ره‌شى تا ئاسته‌کى یی باشبوو، ئەو ل هه‌نده‌ک خانین نوێ ل که‌ره‌ج نیزیکه‌ ته‌ه‌ران ئاکنجیکرن،

(١) دیداره‌ک ده‌گه‌ل محمه‌د شه‌ریف سه‌فتی، ١٥ ی ئەیلولا ٢٠٢٢، پیرمام، هه‌روه‌ها کینیس لی ژى د راپورتا خودا لدور په‌نابه‌رین کورد ل ئیرانى به‌حه‌سى سیاسه‌تا جودا کرنا خیزانین په‌نابه‌ران ده‌که‌ت و دیارده‌که‌ت: "خیزانین دوو برایا ل ئیک شار ئاکنجی نه‌دکرن"، شه‌ریف هه‌ژارى، ژیده‌رى به‌رى، ل ٢٨٣.

(٢) بنیره: ژیده‌رى به‌رى، ل ٥٩-٦٠.

پەنابەرین دی هەمی دابەشکرنە سەر شار و کەمیپن دویره دەست ل سەرانسەری ئیرانی، ئەوژی حکومەتا ئیرانی دوی باوەریی دابوو هندی بارزانی و سەرکردین شوپەشی ل نیزیکی پایتەختی بن دی زیدەتر لژیڕ چاقدیڕیا دەزگایین ئەمنی دابن و دی پەیوەندیین وان دگەل پەنابەرین باژیڕین دی سنوردار کەن یان ژێ برن، هەرۆهەا دی ریککی ل کارو بزاقین وان یین سیاسی گرن و بقی رەنگی دی هەستا نەتەواپەتی دناف پەنابەراند لاواز کەن، هەرۆهەا دی ریککی خوش کەن پەنابەران بزقرینە عیراقی، لەوا ئیکەم کۆما پەنابەران بریارا دابەشکرنی لسەر هاتیە جیبەجیکرن بارزانی و کەسوکارین وی بوون^(۱). ئەو ل نەغەدە د ئاکنجیبوون، هەرچەندە بارزانی دقیا ل وی باژییری مینیت، بەلێ ل ۱۲ ی چریا دووی ۱۹۷۵ حکومەتی هەمی پیکفە فەگوهاستەنە باژییری کەرەج و ل گەرەکا (عەزیمیە)^(۲) ئاکنجیکرن^(۳). پشتی چەند هەیشان دەمی خانی بو هاتینە ئامادەکرن زۆرەبی سەرکردین دی یین شوپەشی ل ئادارا ۱۹۷۶ هاتنە فەگوهاستن بو هەمان جە و حکومەتا ئیرانی دەستەلاتین دیارکنا ناقتین وان کەسان دابوونە مەلا مستەفا بارزانی^(۴). و سەرجمی وان بوونە (۱۰۳) مأل^(۵). لدۆر قی نەفیکرنی سەرکردین پارتی دوی باوەریی دانە ئەف ئیکە لسەر داخووزیا پژیما عیراقی بوو و بو هندی بوو کاریگەریا بارزانی لسەر پەنابەران کیم بکەن^(۶).

ل دوماهیی دابەشکرنە پەنابەران بو بریارەکا حەمی و گوهرین یان راگرتنا وی بریاری

(۱) موحسین دزەبی، ژیدەری بەری، ل ۲۴، ۴۰-۴۵.

(۲) عەزیمیە ژ نافی خودانی پروژەکی نیشتەجی بوونی بنافی (ئاغای عەزیمی) هاتیە کول بنارا چیاپی ئەلبورز هاتبوونە چیکرن و حکومەتا ئیرانی ژێ سەد ژوان خانیان بو سەرکردین شوهرشا کوردی دابینکریوون. محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۱۶۶.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.2 p.2, from Leslei A. Goodyear, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Repot No.7 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (240), 25 November 1975.

(۴) بنییره: الحزب الیدیمقراطی الکردستانی اللجنە التحضیریه: تقییم مسیره الثوره الکردیه وانھیارها و الدروس و العبر المستخلصه منها، د. م، ۱۹۹۷، ص ۸۵.

(۵) عبدالله ئاغای پشدهری، ژیدەری بەری، ل ۱۷؛ محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۱۷۰. بو زانینا ناقتین بەشەک ژوان بەرپرسین شوهرشی یین فەگوهاستیە عزیمی کەرەج بەری خووبدە: محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۱۷۵.

(۶) بنییره: موحسین دزەبی، ژیدەری بەری، ل ۲۴؛ مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوہی... شوڕشی ئەیلول، ژیدەری بەری، ل ۲۳۹.

تشته‌کێ ب زه‌حمه‌ت بوو، زۆربه‌ی ئه‌و جه‌پێن بۆ هاتینه ديارکرن ل پارێزگه‌هێن دویر بوون و کیمترین پێکا وان شه‌ف و پۆژه‌کێ فه‌دکێشا هه‌تا گه‌هه‌شتبان، و پێکا هنده‌کان تايه‌ت ئه‌و باژێرێن دویر هه‌فته‌یه‌کێ فه‌دکێشا هه‌تا بگه‌هه‌ قۆناغیا دۆماهیێ ل وی ده‌فه‌را بۆ هاتیه ده‌ست نیشانکرن، چونکه پشته دگه‌هه‌شتنه پارێزگه‌هان هنده‌ک ل سه‌نته‌رێن باژێران ده‌یلان و هنده‌ک ئی جاره‌کادی ره‌وانه‌ی گوند و کومه‌لگه‌هێن جودا جودا دکرن، ل ده‌می فه‌گوه‌استنی شوپێرێن وان کو زۆربه‌ی ئیقا بوون هنده‌ک ژوان دلۆقانی ب وی خه‌لکی دا نه‌دبر و بیی گوه‌دانه ئیش و ئازارێن ئه‌و خه‌لکێ ل پشته سوار پێکا خو دگرتن هه‌تا کو وی ئه‌رکی جیه‌جی بکه‌ن یی بۆ هاتیه ديارکرن، وژبه‌رکو رێژه‌کا زۆر دناف واندا ژن و زارۆک بوون و ل ده‌می فه‌گواستنا وان توشی نه‌خۆشی و ئازاران ببوون، هه‌تا هنده‌ک ژنی دوو گیان ب رێقه زارۆکی خو ئینا بوو سه‌ر دونیایی و هنده‌کان ئی زارۆکی وان ل به‌ر چوو^(١)، ژبه‌ره‌ندی نوینه‌رێن په‌نابه‌ران ل ده‌ف نوینه‌ری کۆمسیونا بلندا په‌نابه‌ران ل ته‌هران گازندا وی ئیکێ کرن کو ماده‌م دی هه‌ر خه‌لکێ که‌مپان فه‌گوه‌یزن " بلا بپاسان بیت نه‌ک ب لۆری و زیلین عه‌سکه‌ری"، پاشی حکومه‌تا ئیرانی لسه‌ر قی داخوازی رازی بوو پشته هنگی بو فه‌گوه‌استن و دابه‌شکرنا په‌نابه‌ران پاس هاتنه بکارئینان^(٢).

لی ئه‌فه‌ژی وی رامانی ناده‌ت نه‌خۆشیین دابه‌شکرنا په‌نابه‌ران ب دۆماهی هاتن، بو وینه‌ گروه‌کێ په‌نابه‌ران پیکهاتی ژ پینجی خیزانان تیکه‌ل ژ پیر و نه‌خۆش و ژنی دوو گیان و زارۆکی ساڤا و گه‌نج و زه‌لامان ژ که‌مپا ره‌به‌ت یا سه‌رده‌شته هاتنه فه‌گوه‌استن بۆ پارێزگه‌ها مازه‌نده‌ران باژێری ئامول پشته شازده ده‌مژمیرێن ریکێ دره‌نگی شه‌فی گه‌هه‌شتنه به‌رده‌رکی قایمه‌قامیه‌تا وی باژیره‌ی، بو حاله‌تین ده‌ست ئافی نه‌بیت وه‌کی دی ب چ ره‌نگا ریک نه‌دا ژ ترومییلان به‌ینه‌ خوار، ژبلی پولیسین زیره‌قانیئا ئافه‌هی که‌س لویری نه‌بوو، ئه‌و سه‌ره‌بازین دگه‌ل وان چووین دگه‌ل وان پولیسان د ئاخقیته، سه‌ره‌باز دبیژیته وان: " ئه‌فه پانه‌به‌رین عیراقینه یین بۆ ئیره

(١) خوشه‌وی عه‌لی بابیر، ژیده‌ری به‌ری، ل ٢٢٢.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.2, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Report No.5 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (233), 11 November 1975.

هاتینه فهگوهاستن"، دبهرسقیدا پولیس دیژنی: "نوکه کهس لیره نییه، دقیت ههتا سبهی چاقهری بکهن"، دیاره ئه و سهرباز مروقهکی باش بوویه، دیژیته وان: "نابیت چاقهری بکهن باراپتر ژوان ژن و زاروکی سافانه، نه خوشن پیدقیه جههکی بو وان پهیدا بکهن دا بیناخو لی فهدهن". پولیس دیژنی: "باشه بهس ئهم نه شین چ بو بکهین، ئهم لیره بتنی زیه فانین". سهرباز بهلاخو ژیه ناکهت و دیژیت: "دی شین دهنگ و باسی گههیننه بهرپرسهکی فی باژیری داکو بهیت و چاره سهریهکی بو بینیت؟". پشتی هنگی پولیسهک دجیته ژور و پشتی دههکی دهیته دهه و دیژیت دی نوکه قایمه قام هیته ئیره. ب دههکی کورت قایمه قام دگه هیته ویری و بخیرهاتنی ل په نابهران دکهت و ب دیتنا رهوشا ئه وان ژن و زاروکان په ریشان دیت و دیژیت: "من دزانی هوین دی هینه ئیره، بهس من نه دزانی فی دهه شقی دی هی، خه ما نه خون دی چاره سهریهکی بو هه وه کهین". پشتی دوو دهه میران جاره کادی قایمه قام ل ئوفیسا خو دهیته دهه و دیژیته په نابهران: "ههتا سبهی (نهه) سپیدی ئهم نه شین چ بو هه وه بکهین، بهس هوین دشین ژ ترومیلان بهینه خوار و ل هه وشا قایمه قامی بیناخو فهدهن". ئه و بوو هه می په نابهر ل ناف هه وشا ریقه بهریه کا حکومی بیی نشین نقستن، دهه می سپیدی فه رمانبهه ر چوویه دهه وامی پی سه سورمان بوون. پاشی هه ر وی سپیدی ب شیوه کی بهروه خت هاتنه فهگوهاستن بو هافینگه ها (شگون) جهی فه هواندنا هافینی یی شازاده رزا محه مه د شاهی، پشتی دهه رۆژان دهینه دابه شکرن بو سه ر سئ گه ره کین ده رقه ی باژیری ئامول^(۱). ئه فه ژی وی ئیککی نیشان ددهت کو بی سه روبه ری و کیمتر خه می د راپه راندنا کاروبارین په نابهران ل دهه هندهک بهرپرسین حکومه تا ئیرانی هه بوو.

هه ژی ئاماژه پیدانییه، کو په نگه ریکه فتنهک دناقهه را هه ردوو حکومه تین عیراقی و ئیرانی لسه ر فی بابه تی هه بوویت، ژبه رهندی ژی هه تا ماوی لیورینا دووی یا حکومه تا عیراقی ژ (تیرمه ها ۱۹۷۵ - کانونا ئیککی ۱۹۷۵) ته مام نه بووی، حکومه تا ئیرانی ب رژی کار لسه ر خالیکرنا که مپان و ئاکنجیکرنا په نابهران ل باژیرین دویر نه کر^(۲).

(۱) سالار شههید کاکو، ژیده ری به ری، ل ۱۸۲ - ۱۸۹.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.2, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner,

له‌وا هه‌تا دو‌ماهی‌ها هه‌یفا چریا دووی ١٩٧٥ بتنی (٢٥٠٠٠) که‌س فه‌گوه‌استبوون و هیشتا (١٥٠٠٠) که‌س ژى ل سئ که‌مپین پارێزگه‌هین کرماشان و نازره‌بایجانا رۆژئاڤا مابوون^(١). ئە‌فه‌ژى پێ‌خه‌مه‌ت ئامارین هویر لسه‌ر ئە‌و خه‌لکى بریاره‌ به‌مینیت و ئە‌وین دزقرنه‌ عیراقى بو وى دهرکه‌فن، چونکه‌ به‌رنامى دابه‌شکرنى بتنى ئە‌و خه‌لک بخۆفه‌ دگرت یین لیبورینا حکومه‌تا عیراقى ره‌تکرین و چاره‌نقیسى خو دگه‌ل سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شى گری‌دای و بریار‌دای ل ئیرانى به‌مین^(٢). به‌لگه‌نامه‌کا نه‌ینی یا وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا بریتانیا به‌ی ره‌نگى به‌حسئ چاره‌نقیسى وان په‌نابه‌ران دکه‌ت: "ئە‌و (٣٥٠٠٠) که‌سین ئاکنجیین که‌مپان کو لیبورینا عیراقى قه‌بول نه‌کرى ل پایزا چوویى لسه‌رانسه‌رى وه‌لاقى ب کومین بچوک بچوک هاتنه‌ دابه‌شکرن و ب گشتى ل ده‌قه‌رین باشوور و زور دویر ل سنورى عیراقى هاتنه‌ ئاکنجیکرن"^(٣). هه‌روه‌ها ئاماژه‌ دکه‌ت ئە‌ندامین بالیوزخانا وان هنده‌ک کومین بچوک ل ده‌قه‌رین باکوری ژى یین دیتین، به‌لئى بتنى کومه‌کا مه‌زن کو ژ (١٢٠٠٠)^(٤) زه‌لامین زگورد پیکهاتبوو ل جه‌هروما فارس یین هیلاین داکو راهینانین پێ‌شه‌ی پى بکه‌ن و پاشى لسه‌ر باژیران دابه‌ش بکه‌نه‌فه، لدو‌ماهیى دياردکه‌ت ئە‌ف پرۆسه‌ هه‌مى لژیر چاقدیریا توندا ساواکئ برتفه‌دجیت^(٥). وه‌سا دياره‌ ئە‌ف کو‌ما په‌نابه‌ران هه‌تا نافه‌راستا هافینا ١٩٧٦ ل وى که‌مپى هیلابوون، به‌لگه‌ لسه‌ر فئى ئیکى راپۆرته‌کا کو‌مسیونا بلندا په‌نابه‌ران ل حه‌فتى حوزه‌یرانا ١٩٧٦ لسه‌ر په‌وشا په‌نابه‌ریڼ کورد ل ئیرانى هاتیه‌ ئاماده‌کرن، د برگه‌کیدا به‌حسئ ئە‌فئى کو‌ما په‌نابه‌ران دکه‌ت و دياردکه‌ت پشتى ئە‌فان په‌نابه‌ران راهینانین خو ب دو‌ماهی ئینای ده‌سته‌ه‌لاتدارین ئیرانى ل به‌ره‌ د ده‌مى دوو حه‌فتیڼ داهاتیدا وان ژى

Report No.3 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (220), 29 October 1975.

(1) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.2, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Report No.4 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (223), 3 November 1975.

(٢) شه‌ریف هه‌ژارى، ژیدهرى به‌رى، ل ٢٤٣.

(٣) هه‌مان ژیدهر، ل ٢٤٣.

(٤) د راستیدا هه‌مى سه‌لت نه‌بوون، به‌لكو ژماره‌كا زور ژوان ب خیزانفه‌ فه‌گوه‌استبوونه‌ فئى كه‌مپى، د به‌شى سیپى دا ب درپژى به‌حسئ فئى كوما په‌نابه‌ران هاتیه‌كرن.

(٥) شه‌ریف هه‌ژارى، ژیدهرى به‌رى، ل ٢٤٣.

لسهر باژیران دابهش بکهن، بقی ئیکئی پرۆسا هه لکرنا وان دی ب دو ماهی هیت^(۱). لدویف به لگه نامه و ژیده ریڤن به ردهست دشیان دایه بهیته گۆتن حکومه تا ئیرانی چه ندین مه رهم ژ پلانا دابهش کرنا هه بوون، ئه وژی ۱- تیکه لکرنا و هه لکرنا وان دگه ل کومه لگه هی ئیرانی تایهت نه ته وین دی یین نه کورد و گۆرینا ناسناقئی وان په نابهران بو جفاکه کئی ئیرانی، ژ به رهنده ئی پشتهی دابهش کرنتی ریڤ ب وان نه هاته دان جلو به رگین کوردی بکه نه به رخو^(۲). ۲- ههروه ها دویر ئیخستنا وان ژ گوره پانا سیاسی ل هه رددو به شین کوردستانا ئیرانی و عیراقی. ۳- سانا هی کرنا کونترول کرنا هه می بزاف و چالاکیین په نابهران، ژ به رهنده ئی ب کومین بچوو ک پهرت و به لاکرن^(۳). له وا ژی پشتهی دوو سالان ده می ژماره کا به رچاف یا په نابهران ب فه رمی داخوازا فه گوهاستنتی بو باژیری قه زوین کری داکو فان داخوازییان راگریت پاریزگاری زنجان د نقیساره کا فه رمیدا دیار دکهت کو: "ژمارا په نابهرین ل قه زوین به رامبه ری ژمارا په نابهرین چه ند پاریزگه هایه، و ئه ف زیده بوونه دی بیته ئه گه ده سته ه لاتدارین په یوه نیدار یین وی باژیری نه شین کونترولی لسهر وان بکه ن"^(۴). که واته ئیک ژ مه ره میڤن دی یین دابهش کرنا و پرت و به لاکرنا په نابهران بو قی مه ره می بوویه، به لئ دسه رهنده ئی ژیکفه کرنا ئیک خیزان و دویر ئیخستنا دایک و بابان ژ کورین وان نه پرسه کا سیاسی و نه ژی ئه وله می بوو، به لکو دبیت ژ بهر بیسه روه ری و گرنگی نه دانا کارمه ندین حکومه تا ئیرانی بیت ب په نابهران یان ژی بابه تی گۆرینا که لتوری بوو، ههروه ک د خالا ئیکیدا هاتیه به حسکرنا، چونکه هه لوه شاندا خیزان، یه عنی ژنافرنا کومه لگه هه کئی ب ته مامی ۴- بقی کاری، دی دلئ جیران و دوستین خوین نوئی رژیما به عس ل عیراقی

(1) 100.IRN.KURDS, vol. 6, from Leslei A. Goodyear to the High Commissioner, Report on Kurdish Situation, Document: (439A), 7 -une 1976.

(۲) م. ا. ک. م ایران، استانداری خراسان، فرمانداری تربت جام، صورت جلسه، شماره سند (۲۹۳-۱۳۴۹۵۷-۰۲۱۷)، ۱۳۵۴-۱۲-۲۱.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از وزارت کار و امور اجتماعی، به جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، شماره سند (۰۱۱۱-۱۳۴۱۳-۰۲۹۳-۹۸)، ۷۰۳۵، ۱۴-۴-۱۳۵۴.

(۴) م. ا. ک. م ایران، از طرف استانداری زنجان، هوشنگ امیر بهزادی، به وزارت کشور، شماره سند (۰۱۶۴-۲۵۶۰۱-۲۹۳)، ۲۱۰-۲۵-۲-۲۵۳۷ شاهنشاهی.

خوشکته، ژبه‌رهنډئ ژي گورينا جهئ ټاکنجی بوونا په نابه‌ریڼ کورد ټیک بوو ل وان خالین لده‌می ریکه‌فتنا جه‌زائیری دنافه‌را سه‌دامی و شاهئ ټیرانیدا گف‌توگو لسه‌ر هاتیه‌کرن^(۱). له‌وا دویر ټیخستنا په نابه‌ران ل ده‌قه‌ریڼ نی‌زیک سنوری هه‌ردوو وه‌لاتان ټیک ژ داخو‌زیڼ شاندای عیراقئ بوویه پی‌خه‌مه‌ت چ لټینه‌کا دی یا سیاسی و له‌شکه‌ری لسه‌ر سنوری وی نه‌هیته‌ نه‌نجامدان. له‌وا (CIA) پی‌شبینیا نه‌رازیبوونه‌کا توند دناق کورداندا لسه‌ر قئ سیاستئ دکر، تایه‌ت کو وی ده‌می زوربه‌ی وان ب چاقئ خیانه‌تی به‌ری خو ددا ره‌فتارا شاهی، به‌لئ قه‌ناشیریت حکومه‌تا ټیرانئ ټیرا هندی هی‌زا نه‌می یا هه‌ی ریکئ لبه‌ر هه‌ر بزاقه‌کا وان بگریټ^(۲). هه‌روه‌ها به‌لگه‌نامه‌کا حکومه‌تا وی وه‌لاقی ناماژه‌ دکه‌ت ل ده‌می ټاکنجیکرنا په نابه‌ران ټه‌ف خاله‌ یا هاتیه به‌رچاقکرن، لی هه‌رچاوابیت نابیت ده‌لیقه به‌پته‌دان په نابه‌ر شاره‌زای ریکین سنوری بن و یان ل شاروچکه و ده‌قه‌ریڼ نی‌زیک سنوری ټاکنجی بن^(۳). ټه‌ف به‌لگه‌نامه‌ ژي ناماژه‌کا دی یا روڼه‌ کو بابه‌تی ټاسایشئ ټیک ژ خالین دیارین قئ دابه‌شکرنئ بوو.

قه‌گوه‌استنا فان په نابه‌ران ژ کوردستانئ بو ده‌قه‌ریڼ کویراتیا وه‌لاقی ټیرانئ زور کاریگر بوو، بو په نابه‌ران وه‌کی پوژین ده‌ستپیکا په نابه‌ربوونا وان بوو، چونکه ژلائی جفاکی و کلتور و زمان و مه‌زه‌بیقه جوداهیه‌کا مه‌زن دنافه‌را وان و خه‌لکئ خو‌جهدا هه‌بوو، و کوچکرن خو‌بخو دارمانه‌کا ده‌روونی د ناخئ مروقیدا دروست دکه‌ت، ټه‌ف په نابه‌ره دوو جارن توشی کوچکرئ و ژيانا په‌ناهنده‌یی بوون و هه‌ردوو جارن ژي ټاره‌زویا وان ټه‌و نه‌بوویه، لی که‌تواری ژيانئ ټه‌و توشی وی چاره‌نووسی کرن. لدور قئ چهندي محمه‌د مه‌لا قادر دیار دکه‌ت ده‌ستپیکئ ژيانا جفاکی یا په نابه‌ران زورا نه‌خوش بوو، چونکه ټه‌وی خه‌لکی چ پیزانین لسه‌ر بارودوخئ ټیرانئ نه‌بوون، هه‌روه‌ها دگه‌ل جفاکه‌کی شیعه مه‌زه‌ب ټیکه‌ل کرن و کورد سنده‌بوون زور دگه‌ل

(1) FRUS, The Implications of the Iraq- Iran Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 may 1975.

(2) Ibid.

(۳) م. ل. ک. م ایران، از اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان، علی کاظمیان، به اداره سیاسی و انتظامی استانداری خراسان، جلوگیری از آشنائی پناهندگان با مرزنشینان و نوارمرزی، شماره سند (۰۲۶۰-۱۳۳۳۳۵-۲۹۳)، ۸۳۰، ۱۱-۲۱-۱۳۵۴.

ئیک نەدگونجان، بەلئ نەچاری بوو^(۱). مۆنە لسەر قئ چەندئ ھندەك ژ پەنابەران دپیژن: "زۆرجاران مە گوھ لئ دبوو خەبەرین کریت دگوتتە خەلیفین موسلمانان (ئەبوبکر و عومەر و عوسمان) ی، لئ دەستپیکئ مە نەدزانی ژبەرچی ئەفە وەدپیژن، ھەتا پاشی بومە دیاربووی بابەتئ شیعا و سونایە و ژ کەربیت مەدا یئ وەدکەن"^(۲).

بارودۆخئ نەخۆشئ پەنابەرین کورد کەفتینە تیدا ببوو جھئ گرنگی پیدانا گەلەك لایەنان، کۆمەلا دوستایەتی یا بریتانی- کوردی^(۳) گرنگیەکا باش ب وی بارودۆخی د دەت، کینیس لی (Kenneth Lee) ئەمیندارئ وی کومەلئ، دگەشتا خویا دەھ پوژیدا ل دۆماھیا تیرمەھا ۱۹۷۵ بو ئیرانی د راپۆرتەکیدا بو جھین پەیوەندیدار ب تیرو تەسەلین زۆر دچیتە سەر بابەتئ پەنابەرین کورد، ئەو دیاردکەت ھەلوئستی حکومەتا ئیرانی وەکی سرایئ یە بەرامبەر ئەو پشکا پەنابەرین دۆماھیی گەھشتینە وی وەلاقی، ئەوژی: "ھەرۆھکو تو بچیە سرایەکی و لدوماھیی راوہستی بو ئەو تشتئ بەر تە ژئ دکەفیت دقیت ھەری سوپاس داری"^(۴). ئانکو نافبری وەسا تینگەھشت بوو حکومەتا ئیرانی دوئ باوہریئ دابوو ئەگەر ئەو تشتەکن بو فان پەنابەران بکەن یان نەکن دقیت ئەو ھەر درازی بن. ھەرۆھھا د راپۆرتاخودا دپیژیت: "چەند خیزانەك یین ھنارتینە بوشەھر ل دەفەرا کەنداقی ل ژینگەھەکا ھشک و گەرم زۆرا جیاواز ل ئەو دەفەرا چیاپی یا ئەو تیدا مەزن بووین". نافبری بەحسئ گیان ل دەستدانا ژمارەکا زارۆکین وان پەنابەران دکەت کو ئەگەری مرنا وان ژئ ھەر بو قئ گوہرینئ دزفرینیت^(۵). ئەف رویدانە د بیردانکا وان پەنابەراندنا ناھیتە

(۱) محەمەد مەلاقادر، ژیدەری بەری، ل ۱۶۴.

(۲) دیدارەك دگەل عەونی شکاک مزوری، پیرمام، ۲۳ ی کانونا ئیکئ ۲۰۲۳.

(۳) ئەف کومەلە ژلایئ ژمارەکا ئەندام پەرلەمانین بریتانیا یین ھەفسوز دگەل دۆزا گەلئ کورد تاییەتی پشتی پەنابەران بوونا دەھان ھزاران ژوان بو وەلاتئ ئیرانی، ب سەرۆکاتیا لورد کیلبراکن (Lord Kilbraken) و ئەندامەتیا ھەر ئیک ژ راسل جونسون، کینس لی، پام گوڤیلدس (Pam Coffield)، ئیان کریست (Ian Crist)، فلیپ وایتھید (Philip Whitehead)، جیمی کوربن (immey Corbyn)، ئیان سپراود (Ian Sprout) و چەند کەسایەتیی دی ل نیسانا ۱۹۷۵ ھاتە دامەزراندن. بو زانینا کارو چالاکیین قئ کومەلئ بنیرە: میھفان محمد حسین، المصدر السابق، ص ۱۴۵-۱۸۴.

(۴) شەریف ھەژاری، ژیدەری بەری، ل ۲۸۳.

(۵) ھەمان ژیدەر و ھەمان لاپەرە.

ژبیرکرن، هه‌روه‌ک عه‌ونی شکاک مزوری فه‌دگیریت، مام (ئیراهیم مه‌جید شـیروانی) به‌رده‌وام دگوت ژبه‌ر گورینا که‌ش و هه‌وای بارابتر ژ زاروکیین مه‌ل بوشه‌هر مرن^(۱).

نه‌ک بتنئ که‌سایه‌تیین کورد و بیانی ب نیگه‌رانی به‌حسن پلانا حکومه‌تا ئیرانئ یا دابه‌شکرنا په‌نابه‌ران کرییه، به‌لکو کاربه‌ده‌ستین حکومه‌تا ئیرانئ بخوژی دزور بوونه‌یاندانراسته‌وخو خالین نه‌رینئ یین فی به‌رنامه‌دیارکرینه. بو وینه ئیسماعیل گه‌یلانپور، جیگری سه‌روکئ کومه‌لا شیر و پوژ، دانپیدانئ بقی راستی دکه‌ت و د کومبونه‌کیدال چریا دووی ۱۹۷۵ دگه‌ل لیسلی گودییر، نوینه‌ری کومسیونا بلندا په‌نابه‌ران ل ته‌هران، ئاریشین په‌نابه‌ران د چهند خاله‌کاندا دیاردکه‌ت، ئه‌وژی، ئیک: ژ ئه‌نجامئ دابراندنا په‌نابه‌ران ل کومه‌لگه‌هئ ئه‌و تیدا مه‌زن بووین، ئه‌وین توشی سه‌دمه‌یا که‌لتوری (cultural shock) بووین. دوو: گوهرینا شیوازی ژیانان وان ل ژینگه‌هه‌کا گونده‌واری بو ژاژیران. سئ: ئاریشین زمانی، ژبه‌رکو ئه‌و کومه‌لگه‌هئ ئه‌ف په‌نابه‌ره فه‌گوهاستینئ نه‌ته‌وئ فارسن و لیک ناگه‌هن. چوار: کیمی یان ژئ نه‌بوونا خزمه‌تگوزاریین ئایینی وه‌کی مزگه‌فتین سونی دناف کومه‌لگه‌هه‌کئ زورینه شیعه‌دا^(۲). ده‌مئ مروف به‌ری خو د ده‌ته‌فان خالان هنده‌ک ژوان هه‌فرانه دگه‌ل گوتین محمه‌د مه‌لا قادر ژئ.

ژلایئ خوڤه، ئاغایی نه‌ووزیان، ریقه‌به‌ری فه‌رمانگه‌ها کاری ل پاریزگه‌ها خوراسان، دیاردکه‌ت راسته مه‌شه‌د باژیره‌کئ پیشه‌سازیه و به‌ری هنگی ژئ بوویه جهئ سرنجا په‌نابه‌ران، لئ وی راستی فه‌ناشیریت کو جهین ئاکنجیوونئ د کیمن و ئاستئ ره‌گه‌زیه‌رستیا ئایینی زورئ بلنده، له‌وا ئه‌و بزه‌حمه‌ت دینیت پیگه‌گونجان ل ویری دروست بیت، سه‌ره‌پای قئ راستی حکومه‌تئ (۱۷۲) خیزانین په‌نابه‌ران ره‌وانه‌ی وی باژیری کربوون^(۳). لئ جهئ سه‌ر راه‌ستیانیه ئیک ژوان خیزانه‌کا ئاشوری یا پیگه‌اتی ژ یازده که‌سان بوو وه‌کو تاکه‌ خیزانا ئاشوری ل وی ده‌فه‌ری

(۱) دیدار دگه‌ل نافبری، پیرمام، ۲۳ ئ کانونائیکئ ۲۰۲۳

(2) From Leslei Goodyear, Reput No.4, Op.Cit, Document: (223), 3 November 1975.

(۳) م. ا. ک. م ایران، صورت مزکره‌های جلسه کمیته هم‌هنگی امور پناهندان، شماره سند (۲۶۴-۰۲۳۹۶۵-۰۰۱۲).

هەمی (١). ئەفە ژێ نیشاننا وی ئیکینە حکومەتی بەگرەواندی جفاکی یی پەنابەران ب چ رەنگا بەرچاف وەرەگرتبوو، چونکە ئەگەر کوردین پەنابەر دگەل خەلکی وی دەقەرێ ژلای نەتەوهیی و مەزەهەبیفە لیک جودابن، لی ئەف خیزانا ئاشوری ژلای نەتەوهیی و ئاینیفە دگەل هەردوو کۆمان یا جودابوو. وەسا دیارە گودبیر نوینەرێ (UNHCR) بقی بەرنامی حکومەتا ئیرانی یی سەرئومان بووی، لەوا چ راپۆرتین وی نەهاتینە نفیسین ئەگەر بەحسی دابەشکرنا پەنابەران تیدا نەبیت. د راپۆرتا خویا تیرمەها ١٩٧٦ ب رەخنەفە دبێژیت: "خیزان یین لەسەرانی ئیرانی تەرا و بەرا کرین، چ سیستمین ریکخستی نەهاتینە پەیرهوکرن کو شیانین کەسین بسپور و شانسی کارکرنا خیزانان و پیشبینیا ئاریشین تەندروستی بەیتە بەرچاف وەرگرتن، تشتی دیار دقیرەدا بابەتی شانسی یە کا هەر خیزانەک دی لکیری نیشیت" (٢).

سیاسەتا دابەشکرنا پەنابەران لەسەر باژیرین جودا جودایین ئیرانی بیوو جەتی نەرازیبوونا کوردان، لەوا هەولین زۆر هاتنەدان بو راکرتنا وی، ئیکەم هەول ژێ ئیدریس بارزانی ل تەباخا ١٩٧٥ دابوو دەمی دچیتە تەوریزی و دیدارەکی دگەل قونسلی ئەمریکا ل وی باژیری ئەنجام دەت و دبێژیت: "کورد ژقی پرت و بەلافکرنا دناف ئیرانی دا د ترسن، چونکە ئەف بەلافکرنا دی بواری نەتەوهیی یی کوردا ژناق بەت" (٣). پاشی عصمت شریف وانلی، سەرۆکی کۆمەلا کوردی یا مافین مروفی، د سەرەدانه کیدا بو بارەگای (UNHCR) ل ١٣ ی کانونا دووی ١٩٧٦ داخوای ژ سەرۆکی وی ریکخراوی دکەت کو داخوای ژ حکومەتا ئیرانی بکەت بەرنامی دابەشکرنا کوردان راگرت، لی ب بیانویا وی چەندی کو ئەو بابەتەکی نافخویی یە و هەر حکومەتەک یا ئازادە د چارچووکی سنوری خودا چ سیاسەت دەرباری هەر کومەکا مروفان پەیرهو بکەت، ژبەرەندی ئەو نەشیت ماییتکرنی دفی بابەتیدا بکەت (٤).

دیاربوو ئەو خالا جیی مەترسیی ل دەف سەرکردین کوردان بابەتی دابەشکرنا

(1) From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op.Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(2) Ibid.

(٣) عەلی تەتەر نیروەیی، ژیدەرێ بەری، ل ٥٦.

(4) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.1, from Leslei A. Goodyear, Meeting with Mr. A. S. Vanly, President of the Kurdish League for Human Rights, Document: (265), 14 -anuary 1976.

په نابه‌ران بوو، له‌وا هه‌ر هه‌لکه‌فتا بوو وان ره‌خسابا چ ب ناخفتن یان نفیسین ئەف په‌یامه‌ گه‌هاندیه، بوو وینه‌ ده‌می مه‌لا مسته‌فا بارزانی ل ئەمریکا ئەوێ ده‌لیقی ب ده‌رفه‌ت دینیت و ل ١ ئی کانونا ئیکۆ ١٩٧٦ گوتاره‌کی پیشکیشی کومه‌لا نافده‌وله‌تی یا مافین مروقی (International League of Human Rights) دکه‌ت، تیدا ب توندی ره‌خنان ل سیاسه‌تا حکومه‌تا ئێرانی به‌رامبه‌ر په‌نابه‌ران دگریه‌ت، دیاردکه‌ت: "حکومه‌تا ئێرانی یا سیاسه‌تا هه‌لکرنا جفاکی کوردین په‌نابه‌ر په‌یره‌و دکه‌ت، ئەوژی ب دابه‌شکرنا وان بوو کومین بچویک له‌سانسه‌ری ئێرانی، جیه‌جیکرنا قی سیاسه‌تی خۆبخو یا بیزارکه‌ره، ژبه‌رکو سه‌ره‌پشکی یا دایه‌ بابه‌تی تیکه‌لکرنا په‌نابه‌ران و یی هه‌ول دده‌ن هه‌رچی زویه‌ ئەقی پروسیسی ب دوامه‌ی بینن، ژماره‌کا خیزانان یین ژیک جوداکرین و هه‌ر هنده‌ک یین هاقیتینه‌ جهه‌کی و ده‌لیقی ناده‌نی سه‌ره‌دانا ئیکدی بکه‌ن خو ئەگه‌ر د کاودانین ته‌نگاف و نه‌خۆشیی ژێ دابن"^(١). هه‌روه‌ها بارزانی ئاماژه‌ دکه‌ت: "ژیا نا په‌نابه‌ران ل ئێرانی یا کاره‌ساتباره، له‌وا ب هزاران په‌نابه‌ران پی باشته‌ توشی زوم و سته‌ما رژیما عیراکی بن شینا کو ل ئێرانی بمینن"^(٢). ل دوامه‌یی بارزانی گوتبوو: "په‌نابه‌ر هه‌ست دکه‌ن ماده‌م دی هه‌ر توشی سته‌م و زۆرداری بن، هه‌رچه‌بیت بلا دناق وه‌لاتی خۆدا وی زۆرداری بینن، ژبه‌ره‌ندی زۆرتین ژمارا په‌نابه‌ران ئەو چاره‌نفیسی هه‌لبژارتی و یین چوو یه‌ف عیراکی"^(٣).

د به‌رسقا پرسیارین کومسیونا په‌نابه‌راندا کا ئایا ئەف پیزانین بارزانی ئاماژی پی دکه‌ت راستن، گویدی د راپۆرته‌کیدا ل کانونا دووی ١٩٧٧ دیاردکه‌ت: "زۆربه‌ی ئەو بابه‌تین جه‌نه‌رال بارزانی به‌حس کرین راستن و مه‌ د راپۆرتین به‌ری نوکه‌ ژێ بوو

(1) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Lizette Echols, International League of Human Rights and Ford Foundation Intern, New York, to Mr. Virendra Dayal, Regional Representative of UNHCR, United Nations, Document:

(٥٨٧), ١٣ December ١٩٧٦. د راستیدا ئەقی به‌لگه‌نامی گرنگیه‌کا میژووی یا هه‌ی ژبه‌رکو هه‌تا نوکه‌ چ ژێده‌ران نه‌ کوردی و نه‌ژی بیانی به‌حس نه‌کره‌یه‌ کو بارزانی گوتاره‌ک پیشکیشی ئەقی کومه‌لی سه‌باره‌ت دۆزا کوردی و ب تایه‌تی په‌نابه‌ران کره‌یت.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

سەرۆکی کۆمسیۆنی ئاماژە یا پیکری"^(۱). بتنی د بابەتی سیداره‌دانا سی پەنابەراندایەتی پەشت راستە، چونکە وی دەمی چ نوینەرین کۆمسیۆنی ل عیراقتی نەبوون. وەسا دیارە ئەقە جارا دۆماهیئ نەبوویە بارزانی ل نافەندیئ دەرقە ل ئەمریکا رەخان ل سیاسەتا حکومەتا ئیرانی بەرامبەر پەنابەرین کورد بگریت، لەوا د دیدارەکیدا ل ۱۲ ی چریا ئیکتی ۱۹۷۷ مارک شنایدەر (Mark Schneider) ل پشکا کاروبارین مروفتی ل وەزارەتا دەرقە یا حکومەتا وی وەلاتی دگەل شاندهکی کۆمسیۆنا پەنابەران بەحسئ سەرەدانا بارزانی بو وەزارەتا دەرقە دکەت کو ل ویری رەخنە و گازندە ژ سیاسەتا دابەشکرنا کوردان کربوون، بارزانی گوتبووی: "خیزانیئ کوردین عیراقتی یین هاتینە ژیکفەکرن، ئەقەژی یا بوویە ئەگەری نەخۆشی و دویرکەفتنا وان ژ ئیک، ریز ل ئیکگرتنا خیزانیئ نەهاتینە گرتن"^(۲). ژبەرغان گوتین بارزانی شنایدەر بیی کو د ریکا حکومەتا خۆدا چ هەولاً بدەن، پرسیری ژ شاندهکی کۆمسیۆنا پەنابەران دکەت ئەری د شیاندایە (UNHCR) مایتیکرنی دقتی بابەتیدا بکەت، لی د راستیدا ژبلی هنارتنا راپۆرتان ژلایئ قی ریکخراوئقە ژی چ هەولەکا کەتواری بو راگرتنا قی سیاسەتی نەهاتە هافیتن، بتنی لسەر قی بابەتی کیشن لیونیت، سکریتی سەرۆکی کۆمسیۆنا پەنابەران ل کانونا ئیکتی سالاً ۱۹۷۷ دانامەکیدا ژبارەگایی سەرەکی بو نیویورکی پشتگیریا گوتین بارزانی دکەت و دبیژیت: "د سیاسەتا حکومەتا شاهەنشاهیدا نەبوویە وەکی فەلەستینیان بو کوردین عیراقتی کەمپان چیکەت، لەوا ب کومین (۵۰- ۲۰۰) کەسی ب ریکا کۆمەلا شیر و پۆژ و سوپا و دەزگایین دی یین ئەمنی یین لسەر وەلاتی هاتینە دابەشکرنا، ئەق پرۆسە یا سەرکەفتی نەبوویە و نەخۆشی و زەحمەتیین زۆر یین کەفتیە د ریکا پەنابەران و خیزانیئ واندا و یین هاتینە ژیک جوداکرن"^(۳). ب راستی شیوازی دابەشکرنا پەنابەران ب رەنگەکی بەرنامە بو هاتبوو دانان،

(1) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Leslei A. Goodyear, Tehran, to the High Commissioner, Geneva, Treatment of Kurds in Iran, Document: (598), 11 -anuary 1977.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.17, from Verendra Dayal, UNHCR, Regional Representative at UN Headquarters, Mr. Homann Herimberg, UNHCR, Geneva, Kurds in Iran, Document: (920), 14 October 1977.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.17, from K. Lyonette, UNHCR, Geneva to Mr. V. Dayal, UNHCR, Representative at UN Headquarters, New York, Kurds in Iran, Document: (922), 20 October 1977.

بیوو سرنجا هەر شانه‌کێ یان دبلوماتکاره‌کێ بیانی کو دوی ده‌میدا سه‌ره‌دانا ئێرانێ کریت، بو وینه ده‌می ئا. مه‌ککلونی (I. McCluney) ژ به‌شی پوژه‌ه‌لاتا ناڤین سه‌ر ب وه‌زاره‌تا ده‌رڤه‌ یا بریتانیا ل گۆلانا ۱۹۷۷ سه‌ره‌دانا ته‌هران دکه‌ت ئه‌فی بابه‌تی دگه‌ل به‌رپرستی ب‌لیوزخانا وه‌لاتی خو ل ته‌هران د ئینته‌ پوژه‌فی، بو وی ده‌یتته‌ روئکرن کو حکومه‌تا ئێرانێ کوردین په‌نابه‌ر زور ب باشی یین کونترولکرین، ژماره‌کا کیم ژ سه‌رکردین وان یین ل نیزیک ته‌هران ئاکنجیکرین، ئه‌ڤین دی هه‌می یین برینه‌ دویر ژ سه‌ننه‌رین باژیران ب تاییه‌ت ته‌هران و ئه‌و ده‌ڤه‌رین کوردین ئێرانێ لی دژین، ئه‌ف چه‌نده‌ یا بوویه ئه‌گه‌ر زورا ب زه‌حمه‌ت بیت هه‌تا په‌نابه‌رین خودان بروانامه‌ و پروفیشنال ژ ی بشین کاره‌کێ ل ته‌هران ب ده‌ست خوڤه‌ بین^(۱).

ب شیوه‌کێ گشتی په‌نابه‌ر لسه‌ر ئه‌ڤان پارێزگه‌ه‌ و باژیر و باژاروکی ل خوارێ دابه‌شکر بوون، ته‌هران، که‌ره‌ج، ئه‌سفه‌هان، فارس، شیراز، فیروز ئاباد، مازنده‌ران، گورگان، گولستان، فه‌ریمان، هورموزگان، کاشان، زه‌نجان، ئه‌به‌ر، خدابنده‌، رامسه‌ر، گیلان، خوراسان، مه‌شه‌ده‌، کاشمر، سبزوار، تربت جام، فردوس، گناباد، اسفراین، شیروان، چالوس، سمنان، هورمزگان، هه‌مه‌دان، زاهیدان، ئابادان، خوزستان، به‌به‌هان، ئه‌هواز، لورستان، خرم ئاباد، سیستان، به‌لوجستان، قه‌زوین، که‌ره‌ج، دزفول، ره‌فسه‌نجان، قوم، به‌نده‌ره‌باس، کرمان، سیرجان، جیرفت، جه‌ه‌روم، یه‌زد، ئه‌رده‌کان، ته‌وریز، زابول، چابه‌هار، چوارمحال، به‌ختیاری، شه‌رکورد، بوشه‌هر، ساحلی، یاسوچ، ره‌شت و خوزستان، ئازه‌ربایجانا پوژه‌ه‌لات، مرغانه‌، که‌کیلویه، بویر ئه‌حمه‌د، های شاهرود، گنبد نوشهر، شه‌سوار^(۲). هه‌روه‌ها بگویره‌ی بریارا لژنا په‌نابه‌ران یا هه‌ر پارێزگه‌ه‌ه‌کا ئه‌و هنارتینێ شیوازی دابه‌شکرنا وان هاتبوو ریکخستق و هنده‌ک ل سه‌ننه‌رین باژیران و هنده‌ک ژ ی ل گوند و کومه‌لگه‌هان ئاکنجیکر بوون.

(1) NBR245/1, FCO8/3000, Kurds in Iran, from I. McCluney, to Mr. Ames, Kurds, Document: (3), 25 May 1977.

(۲) م. ل. ک. م ایران، صورت مزکره‌های جلسه‌ کمیته‌ هم‌هنگی امور پناهندان، شماره‌ سند (۰۰۳۹۶۵-۰۰۶۱-۰۲۶۴)، ۱۱-۸-۱۳۵۴؛ از ایرج برهمن، معاون اجرائی سازمان محیط زیست، به‌ جناب آقای دکتر خگیی، مدیر عامل جمعیت شیر و خورشید سرخ ایرن، شماره‌ سند (۰۰۳۹۶۵-۰۰۷۲-۰۲۶۴)، ۱۰-۱۳۸-۹۱، ۲۱-۷-۱۳۵۴؛ خلیل خوشه‌وی بایر، ژیده‌ری به‌ری، ل ۵۰، ۲۲۲.

لدویف وان بەلگەنامە و ژێدەرین فەكۆلەری ب دەستخۆفە ئینای دابەشكرنا پەنابەرەن ل ھەندەك باژیران بقی رەنگی بوو، ل كەرەج زیاتر ژ (۱۰۰۰) خیزانان ژوان ژى (۱۰۳) مآل ژ سەرۆك و سەركردین شۆرەشى ل گەرەكا عەزیمیا وی باژیری ھاتبوونە ئاكنجیكرن، ئەفین دی ل كومەلگەھین (گەوھەر دەشت، خارم ئاباد، كوردان و حصاروك) كو سەرجمە ھەمیان ل دەوروبەری (۳۹۵۰) كەسان بوون^(۱). ژوان (۳۰۰۰) كەس ئەو پەنابەر بوون یین پشتی ب دوامی ھاتنا خۆلا وان ل كەمپا جەھروم فەگۆھاستینە كەرەج، ھەرۆھە (۱۰۰۰) كەسین دیژی ھەر ژوی كەمپی فەگۆھاستنە چەند گەرەكین باژیری تەھران^(۲). (۳۶) خیزان ژى كو سەرجمە وان (۲۰۰) كەس بوون ھاتبوونە فەگۆھاستن بۆ بەندەری بوشەھر ل باشووری ئیرانی^(۳). (۵۰) مآل ل ئامول مازەندەران، پارێزگەھا فارس (۴۶۶) خیزان، ژوان (۳۱۰) خیزان ل دەشتا مرغاب و شیراز و (۱۵۵) مآل ژى ل قەزا و نەحیین وی كو سەرجمە ھەمیان دبوونە (۱۲۳۹) كەس^(۴). ھەرۆھە ل باژیری سەر ب پارێزگەھا خوراسانی قە وەكى مەشھەد (۱۷۲) مآل،^(۵) شیروان (۵۵۴) كەس^(۶)، سبزوار (۱۰۲) مآل سەرجمە وان (۴۲۶) كەس^(۷)، بجنورد (۶۷) مآل و سەرجمە (۲۷۵) كەس^(۸)، بیرجند (۶۷) مآل و

(۱) ھەژى گوتنییە ناف و ئامری كەرەج ل (۵۸) بەلگەناماندا ھاتینە نفیسین و ژبو گەشتن بقی ژمارى مە ھەمی یین كومكرین، ھەر كەسى فەگواست بیتە ویرى نافی وی و ئەندامین خیزانا وی ھاتینە توماركرن، لی ئەو كەسین سەلتە ژى چ خیزانا وی ل عیراقى بیت یان ھیشتا زگۆردبیت وەكو خیزان (خانوار) ھاتینە ھەژمارتن. م. ا. ك. م ایران، صورت پناھندگان كرد ساكن شەرستان كرج، شماره سند (۱۰۱۳۱ - ۱۵۱۱۲۴ - ۲۹۳)، (ب، ت). بۆ دیتنا نمونەكا فان سەرژمیریان بەرى خۆ بدە بەلگەنامین ژمارە (۶) د ناف پاشكویاناد. (2) From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op.Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(3) Ibid.

(۴) م. ا. ك. م ایران، جمعیت شیروخورشید سرخ ایران، از ادراھ خدمات و طرحای امدادی، شماره سند (۰۲۱۴ - ۱۳۴۱۳ - ۲۹۳ - ۹۸): وزارت كشور، استانداری فارس، شماره سند ۰۰۲۰۰۶ - ۰۰۲۸ - ۳۵۰۰۰۰.

(۵) سالار شەھید كاكو، ژێدەری بەرى، ل ۱۸۱.

(۶) م. ا. ك. م ایران، استانداری خراسان، اكرد عراق، ۲۲ - ۷ - ۱۳۵۴، شماره سند ۰۰۹۴ - ۱۰۸۴۱۹ - ۲۹۳.

(۷) م. ا. ك. م ایران، از فرماندار شەرستان سبزوار، بە استانداری معظم خراسان، آمار پناھندگان، شماره سند (۰۰۸۶ - ۱۳۴۲۵۰ - ۲۹۳)، ۶ - ۴۰ - م، ۶ - ۷ - ۲۵۳۶.

(۸) م. ا. ك. م ایران، از فرماندار شەرستان بجنورد، امینی، بە وزارت محترم كشور، كمیته امور اجرائی پناھندگان، شماره سند (۰۰۰۴۶ - ۱۳۴۲۵۰ - ۲۹۳)، ۱ - ۵ - ۲۵۳۶ شەھنشاهی.

سهرجه‌م (۳۸۳) که‌س^(۱)، کاشمر (۲۹) مآل سهرجه‌م (۱۸۳) که‌س^(۲)، اسفراین (۵۴) مآل و سهرجه‌م (۲۱۴) که‌س^(۳)، نیشاپور (۴۶) مآل و (۲۳۲) که‌س^(۴)، تربت حیدریه (۳۶) مآل و سهرجه‌م (۱۹۴) که‌س^(۵)، قوچان (۲۵) مآل و (۶۳) که‌س^(۶)، تربت جام (۱۶) مآل سهرجه‌م (۷۱) که‌س^(۷)، طبس (۲۱) مآل هه‌می دبوونه (۸۹) که‌س^(۸)، فردوس (۱۳) مآل سهرجه‌م (۷۱) که‌س^(۹)، گناباد (۷) مآل (۵۷) که‌س^(۱۰)، (۱۱) خیزان ژی ل باژیرکی درگز ئاکنجیکربوون^(۱۱). (۴) خیزان ل شاروچکی باخرز بوون و سهرجه‌می وان ژی (۱۹) که‌س بوون. ل باژیری لاهیجان یی پاریزگه‌ها گه‌یلان ژی (۲۵) مآل بوون کو هژمارا وان (۱۵۳) که‌س بوون و لسهر هه‌رسی ناحیین (ئه‌شرفیه و سیاهکل و بندرفرحناز)

-
- (۱) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان بیرجند، به مقام استانداری استان خراسان، پناهندگان مقیم شهرستان بیرجند، شماره سند (۰۰۰۴۳-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۱۰۰، ۱۷-۲-۲۵۳۶-۲۰ شاهنشاهی.
- (۲) لی د نفیساره‌کا دیدا قایمه‌قامی کاشمر دیاردکته کو (۳۹) مال کو سهرجه‌می وان (۱۶۹) په‌نابه‌رن ل وی باژیری دژین، م. ا. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان کاشمر، به استانداری معظم خراسان، جامع پناهندگان کرد عراق، شماره سند (۰۰۰۱۶-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۱۵، ۲۷-۱-۲۵۳۶-۲۰ شاهنشاهی.
- (۳) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار اسفراین، به استانداری معظم خراسان، آمار جامع پناهندگان، شماره سند (۰۰۰۱۴-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۸۱، ۳۱-۱-۲۵۳۶.
- (۴) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار نیشاپور، قچاوی، به استانداری معظم خراسان، آمار پناهندگان مقیم نیشاپور، شماره سند (۰۰۰۱۸-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۵۶، ۲۷-۱-۲۵۳۶-۲۰ شاهنشاهی.
- (۵) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار تربت حیدریه، نژادی، به استانداری معظم خراسان، آمار پناهندگان، شماره سند (۰۰۰۱۲-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۱۸، ۲۹-۱-۲۵۳۶.
- (۶) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار قوچان، اعتصامی، به مقام معظم استانداری خراسان، آمار پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۰۰۰۵۸-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۴۷، ۳۱-۳-۲۵۳۶-۲۰ شاهنشاهی.
- (۷) م. ا. ک. م ایران، استانداری خراسان، تعداد خانوار موجود در تربت جام، شماره سند (۰۰۰۳۶-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، (ب، ت).
- (۸) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار طبس، بهروز جعفری، به استانداری معظم خراسان، شماره سند (۰۰۰۱۹-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۱۵، ۳۰-۱-۲۵۳۶.
- (۹) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان فردوس، به استانداری معظم خراسان، شماره سند (۰۰۰۲۴-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۵۹، ۱۹-۳-۲۵۳۶.
- (۱۰) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان گناباد، به وزارت کشور، کمیته اجرائی پناهندگان، آمار پناهندگان مقیم گناباد، شماره سند (۰۰۰۵۰-۱۳۴۲۵۰-۲۹۳)، م-۵۹، ۴۱-۴-۲۵۳۶.
- (۱۱) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان درگز، به استانداری معظم خراسان، شماره سند (۰۰۱۹۰-۱۳۴۹۵۷-۲۹۳)، م-۲۴۲، ۲۷-۷-۱۳۵۴.

دابه‌شکریبون^(۱). (۱۲) ژى بریوونە باژیری ئەردەکان یی پارێزگەها یەزد^(۲). (۱۸) خیزان ژى فەگوهاستبوونە باژیری سیرجان ل پارێزگەها کرمان^(۳). هەرۆه‌ها ژمارا پەنابەران ل پارێزگەها مەرکەزى (۹۵۸) کەس بوون دەستپیکى دناڤ ھندەک یاریگەھین قەزوين چادر بۆ فەدابوون، پاشى بەشەك ژوان فەگوهاستنە باژیری ئەراک، لى ژمارا پەنابەران ل باژیری قەزوين ل سالتین دویقدا هیشتا زیدە دبیت^(۴)، زیدەبارى قان (۱۵) خیزان ژى ل کەمپەکا (روانسر) سەر ب هەمان پارێزگەھە ئاکنجیکربوون^(۵). هەرۆه‌ها (۹۵) خیزان ل پارێزگەها زنجان ئاکنجى کربوون^(۶). دیسا (۳۰۰) خیزان ھنارتبوونە قەزایا شاهرود وان ژى ژبەر نەبوونا جەھى لسەر چەند گوند و کومەلگەھین وى هەریمی وەکی (ابراهیم ئاباد، میامى، محمد ئاباد، بکران، فرومد و ھژمارەکادی) دابه‌شکریبون^(۷). د راستیدا ژبەر داخوایین گۆرینا جەھى ئاکنجیوونى و ژ دایک بوونا زارۆکان و مرنا پەنابەران ئامارین زۆر باژیران سالانە و هەتا هەیفانە دەاتنە گۆرین، بەلئى سرنجدان بڤان داتایان دیاریت کو ئەف پەنابەرە ب کومین بچویک و دویر ژ ئیک ھاتینە دابه‌شکران ب پەنگەکى ریک نەدایە ل چ جھان کومین مەزن پیکشە خرڤەبن.

(۱) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان لاهیجان، به مقام معظم استانداری گیلان، اعزام پناهندگان بلاهیجان، شماره سند (۰۰۱۶ - ۰۹۱۳۶۱ - ۲۹۳)، ۱۸-۷-۱۳۵۴.

(۲) عەبدولادەرویش عەلى، ژیان و خەبات بیرھاتن و سەپپەھاتین دبزافا ئازادى خوازیا کوردیدا ۱۹۶۳-۱۹۹۱، ھەولیر، ۲۰۱۸، ل ۱۰۳.

(۳) عومەر عوسمان، ژیدەرى بەرى، ل ۱۰۳.

(۴) م. ا. ک. م ایران، از وزیر کشور، به استانداری مرکزی، شماره سند (۰۲۹۶ - ۰۲۵۵۶۵ - ۲۹۳)، ۱۱۱-م پ، ۴-۶-۱۳۵۴.

(۵) م. ا. ک. م ایران، از وزیر کشور، به استانداری مرکزی، شماره سند (۰۲۷۶ - ۰۲۵۵۶۵ - ۲۹۳)، ۱۸۰-م پ، ۹-۶-۱۳۵۴.

(۶) م. ا. ک. م ایران، از معاون استانداری زنجان، ناصح، به وزارت کشور، امور پناهندگان، شماره سند (۰۳۰۱ - ۰۲۵۶۰۱ - ۲۹۳)، ۴۴۲۴-م پ، ۶-۵-۲۵۳۵.

(۷) م. ا. ک. م ایران، از بخشداری میامی، اکبر زاده، به فرماندار محترم شهرستان شاهرود، شماره سند (۰۰۰۳ - ۰۶۱۱۹۱ - ۲۹۳)، ۵۵۰، ۲-۹-۱۳۵۴، بۆ زانیاریین زیدەتر بەرى خوۆ بەدە خشتى ژمارە (۳) دناڤ لیستا پاشکۆیاناد.

۲- ئاکنجیکرنا په‌نابه‌ران:

به‌رنامی ئاکنجیکرنا په‌نابه‌ران ب دوو قو‌ناغان ده‌ریاز بوو، قو‌ناغا ئیکتی ل ۱۹۷۴- ۱۹۷۵، ئانکو دگه‌ل وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران ژلایی کۆمه‌لا شیر و پوژ نه‌قی پروسی ده‌ستیگر، دقی قو‌ناغیدا په‌نابه‌ر ل که‌مپاندا ل باژیرین کوردستانا ئیرانی هاته‌هه‌ ئاکنجیکرنا، هنده‌ک ژوان که‌مپان به‌روه‌خت بوون و خیفه‌ت بو هاتبوونه‌ قه‌دان، به‌لی ژبه‌ر درپژه کیشانا شه‌ری ل کوردستان و به‌رده‌وامیا چوونا په‌نابه‌ران بو ئیرانی، له‌وا دکتور حسین خه‌تیبی ریقه‌به‌ری گشتی یی کۆمه‌لا شیر و پوژ، د نفیساره‌کا درپژدا ده‌سته‌لاتدارین وه‌لاتی خو لسه‌ر رژییا قی کیشی ئاگه‌هدار دکه‌ت، تیدا دبیتیت: "کیشا مه‌ یا هه‌ره‌ سه‌ره‌کی دابینکرنا جه‌ین ئاکنجیوونا په‌نابه‌رانه، چونکه‌ لدویف پیشبینین ده‌زگایین ئاسایشی ئه‌ف په‌نابه‌ره‌ ل زستانا به‌یت دی ل وه‌لاتی مه‌ مینن، و زورا ب زه‌حمه‌ته‌ به‌یته‌ زانین کادی که‌نگی قه‌گه‌رنه‌فه" (۱). هه‌ر دقی نفیساریدا نافبری داخوازا بودجه‌کا بله‌ز بو کۆمه‌لا خو دکه‌ت داکو کاروبارین په‌نابه‌ران پی بریقه‌ به‌ن، هه‌روه‌ها دیاردکه‌ت ژ هه‌یفا چریا ئیکتی وئقه‌ زورا ب زه‌حمه‌ته‌ په‌نابه‌ره‌ ل بن چاداران بژین، چونکه‌ که‌ش و هه‌وایی ده‌قه‌ری دی زور ساریت، ژبه‌ره‌ندی ئه‌گه‌ر سه‌روک وه‌زیران لسه‌ر ئافاکرنا که‌مپان رازی بوو نابیت ئیک پوژ ئه‌ف به‌رنامه‌ به‌یته‌ پاش ئیخستن (۲).

پاش ئه‌قی داخوازیی حکومه‌تا ئیرانی ب رژی لسه‌ر دوزا په‌نابه‌ران هاته‌ سه‌رخه‌ت، د کومبونه‌کید ل ریکه‌فتی ۱۵ ی حوزه‌یرانا ۱۹۷۴ کو چه‌ندین به‌رپرسین بلندی حکومه‌تا ئیرانی تیدا ئاماده‌بوون، تیدا بریار لسه‌ر ژماره‌کا پیشنیار و بریاران هاته‌دان، ژوان ژی راسپاردنا کۆمه‌لا شیر و پوژ ژبو دروستکرنا هنده‌ک که‌مپان کو بکیر وه‌رزئی زستانی به‌ین، هه‌روه‌ها تیمسار سپه‌د روحانی، نوینه‌ری تابه‌تی سه‌روک وه‌زیران، دقی کومبونییدا هاته‌راسپاردن سه‌ره‌دانا پاریزگه‌هین کوردستان و ئازه‌ربایجانا پوژئافا بکه‌ت داکو دگه‌ل به‌رپرسین وان ده‌قه‌ران هه‌ول بدن په‌نابه‌ران، کو ژمارا

(۱) م. ل. ک. م ایران، جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، مدیر عامل، شماره‌ سند (۰۰۷۴-۱۴۸۹۹-۲۲۰)، (ب)، ت)، به‌روارا نفیسینا وی نه‌هاتیه‌ دیارکرن، لی دبیت هاقینا ۱۹۷۴ بیت، چونکه‌ وی ده‌می شه‌ر دناقه‌هه‌را پیشمه‌رگه‌ و سوپایی عیراقی دژوار ببوو.

(۲) م. ل. ک. م ایران، مصدر پیشین، شماره‌ سند (۰۰۷۴-۱۴۸۹۹-۲۲۰)، (ب)، ت)،

وان (۲۰۰۰) کەسن ئەوین دئی کەقنە بەر کاریگەریا وەرزی زستانئ ل سەربازگەهین چوولکریدا ئاکنجی بکەن^(۱). ئەو بوو بەری وەرزی سەرماين ب سەردا بهیت کۆمەلا نافرې بەرنامەك بۆ دروستکرنا ئافاهیین کیم تیچوو (ارزان قیمت) بۆ پەنابەران راگەهانەد، د نفیسارەکیدا ل هەشتئ تیرمەها ۱۹۷۴ داخوایئ ژ وەزیرئ گەنجینا حکومەتا ئیرانئ دکەت بۆ قئ مەبەستئ رەزامەندیئ لسەر مەزاختنا (۱۳۰۰۰۰۰۰۰) ریلان بدەت، داکو ب ریکا کومپانیئ کەرتئ تایبەت وەکی کومپانیا (بورا بورا) دەست ب دروستکرنا هولین ئاکنجیوونئ بکەن^(۲). پەيامنیرئ رۆژناما (اطلاعات) مەدی سید حسینی ل ئورمیی د راپۆرتەکیدا ل ۲۹ ئ تەباخا ۱۹۷۴ ئاماژە دکەت کو دوو شاروچکە ب بهایئ (۵۰) ملیون ریلان بەری وەرزی زستانئ دئی بۆ پەنابەرین کورد هینە دروستکرن، هەر وەها دنقیسیت ب هەولا کۆمەلا شیرو رۆژ و ب هاریکاریا خەلکئ رۆژئافایئ ئیرانئ ئەف پەنابەرە بئ خوارن و جهین ئاکنجیوونئ نەمان، بەلئ ئەگەر ئەف شەپولە یا بەردەوام بیت پیدقیه ریکخراوین نافدەولەتی بهینە سەرخت^(۳).

دویف وان بریارین ژلایئ حکومەتا ئیرانیقە هاتیەدان، ئیکەم کۆما کابینە و هولین مەزن ل ۲۰ ئ چریا ئیکئ ۱۹۷۴ ئامادەبوون بۆ نیشته جیکرنا پەنابەران^(۴). ئیک ژوان ژئ کەمپا رەبەت بوو کو ژ چەندیەن هولان پیک دەهات و هەر هولەك ژئ (۴۸) ژۆران پیک دەهات و ل پایزا هەمان سائئ پەنابەر هاتنە فەگوهاستن بۆ قئ کەمپئ^(۵). بەلئ پشتی زیدەبوونا ژمارا پەنابەران کۆمەلا شیرو رۆژ ل ۱۱ ی شواتا ۱۹۷۵ داخوایا بۆدجەکا (دوو ملیار) ریلای ژ حکومەتا وەلاتئ خو کر، دەزگایئ بەرنامئ بۆدجە (سازمان برنامە و بودجە) ل جهئ قئ کۆژمەی رەزامەندی بتنئ لسەر نیقەکا وی

(۱) ئیک ژوان بریارین دی پیشنیا دروستکرنا لژنەکا هەماهەنگی هاتەکرن کو سەرپەرشتیا دۆسەیا پەنابەرین کورد بکەت، پاشی هاتە ناسین ب کومیتا بلندا پەنابەران، هەر وەها وەزارەتین تەندروستی و پەر وەر دە و کار هەر ئیک ژلایئ خو فە و دویف تایبەتمەندیا خو کار لسەر دۆسەیا پەنابەران بکەت، بنیرە: م. ا. ک. م ایران، نسخت وزیرئ، صورت جلسە، شماره سند (۰۰۶۴-۱۴۸۹۹-۰۰۱۲۰)، ۲۵-۳-۱۳۵۳.

(۲) م. ا. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب آقای مجیدی، وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه، اعتبارات مرتبط به پناهندگان، شماره سند (۰۰۵۷-۱۴۸۹۹-۰۰۲۲۰)، ۹-۱۶-۹-۱۳۵۳-۴-۱۷.

(۳) ساختمان دو شهرک برای پناهندگان کرد عراق، اطلاعات، شماره (۱۴۴۶)، ۷ شهریور ۱۳۵۳.

(۴) گونتهر دیشنەر، ژیدهرئ بەرئ، ل ۲۸۵.

(۵) سالار شهید کاکو، ژیدهرئ بەرئ، ل ۱۶۱.

پاره‌ی دا^(۱). ژبه‌رکو ستراتژییه تا حکومه‌تا ئیرانی به‌رامبه‌ر په‌نابه‌ران پشتی ریکه‌فتنا جه‌زائیری ل به‌ارا ۱۹۷۵ هاتبوو گوهرین، له‌وا به‌رنامی ئاکنجیکرنا وان ژی هاته‌گوهرین، چونکه مه‌زاختیی ئاکنجیکرنا په‌نابه‌ران بو حکومه‌تا ئیرانی وی ده‌می گه‌له‌ک زور بوون و نه‌یا به‌رئاقبل بوو حکومه‌ت نه‌فان خه‌رجیی زور بو دروستکرنا که‌میان بتنی بو زستانه‌کی ب مه‌زیخت. له‌وا لدویف بریارا محمه‌د رزا شاهی به‌رنامی دابه‌شکرنا و پاشی ئاکنجیکرنا وان ل باژیری فارس نشین هاته‌بجه ئینان، هه‌روه‌ک برگا (ج) ژ یاسا و پینمایین حکومه‌تا ئیرانی بو وه‌رگرنا په‌نابه‌ران کو یا تایه‌ت بوو ب به‌رنامی ئاکنجیکرنا په‌نابه‌ران (برنامه اسکان پناهندگان) ئاماژه‌دکه‌ت: "لدویف فه‌رمانا پیروژا شاهه‌نشاهی پیدقییه ب زویترین ده‌م بریارا تیکه‌لکرنا په‌نابه‌ران دگه‌ل جفاکی ئیرانی به‌یته‌بجه‌ئینان و هه‌می په‌نابه‌ران ل که‌میان فه‌گوه‌یزن، و ژینا پیکفه‌ و ئوردگایی نه‌مینیت و نه‌وان هه‌میان ب ته‌مامی ژیکفه‌ بکه‌ن"^(۲). هه‌ر ده‌قی برگی‌دا (۴) خال بو جیه‌جیکرنا فه‌رمانا شاهی هاتینه‌دیارکرنا، لی دانپیدانی ژی دکه‌ن کو ئاریشا هه‌ره‌سه‌ره‌کی بو جیه‌جیکرنا فی بریارا دابینکرنا جه‌ین تایه‌ت بوو بو ئاکنجیکرنا که‌سین سه‌لته، له‌وا بریاردان: ۱- دو‌باره‌دگه‌ل خودان کاران پاخفن داکو جه‌ین فه‌حه‌واندنن ژی بو په‌نابه‌ران تایه‌ت نه‌وین سه‌لته دابین بکه‌ن. ۲- هه‌روه‌ها هه‌می هه‌ولان بدنه‌ن داکو ل باژیر و گوندین ده‌وروبه‌ر خانین ب کرپی په‌یدا بکه‌ن. ۳- نه‌گه‌ر چ ژنه‌فان هه‌ردوو خالان چ نه‌نجام نه‌بوون، پیدقییه‌ خیفه‌تین کومه‌لا شیر و پوژ ل وان پاریزگه‌هان بو ئاکنجیکرنا په‌نابه‌ران بکاربینن، به‌لی ناییت ب شیوی که‌مپ و ل ئیک جه‌ به‌ینه‌فه‌دان، به‌لکو ده‌قیته‌بینه‌ دابه‌شکرنا و هه‌ر هنده‌کا ل جه‌ه‌کی دانن، هه‌روه‌ها ناییت نه‌فه‌ چاره‌سه‌رییه بو ده‌مه‌کی دریزبیت، چونکه‌ که‌ش و هه‌وا ریکی ناده‌ت نه‌فه‌ خه‌لکه‌ هه‌تا هه‌تا بن خیفه‌تان بژین. ۴- نه‌گه‌ر پاریزگاران و لژتین په‌نابه‌ران ل

(۱) م. ا. ک. م ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به جناب آقای عبدالمجید مجیدی، وزیر محترم مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه، در خواست اعتبار مرتبط به پذیرش پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۱۲۰۰۱۴۸۹۹-۲۲۰-۱۷۸۸، م. ۱۰-۱۲-۱۳۵۳؛ از وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه، به وزارت امور اقتصادی و دارائی، شماره سند (۲۲۰-۰۰۱۴۸۹۹-۰۰۱۳)، م. ۴۵۰، م. ۲۷-۱۱-۱۳۵۳.

(۲) م. ا. ک. م ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۰۴-۱۰۵۵۲-۰۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

وان پارێزگەهان چارهسەریه‌كا پراكتیکی بۆ ئاكنجیكرنا په‌نابه‌ران هه‌یه‌ ئه‌و دشی‌ن دویف په‌وشا ده‌قه‌را خو‌ بریارى بدەن^(۱). به‌لئى لسه‌ر ئه‌ردى واقع چ ل بابه‌تى ئاكنجیكرنا په‌نابه‌ران نه‌هاته‌ گوړین و كاودانی‌ن په‌نابه‌ران ژفى لایه‌نیقه‌ زۆر د خراب بوون. هه‌ژى گوټنییه‌ كۆمه‌لا شیر و پۆژ بۆ قۆناغا ئیكى (۹۰۰) یه‌كین ئاكنجیوونى یین دوو ژۆرى و سى ژۆرى ل (۲۴) شار و شاروچكىن ئیرانى بۆ ئاكنجیكرنا په‌نابه‌ران ب كرى گرتن و هه‌تا ۱۷ ی ئه‌یلوولا ۱۹۷۵ نیزیكى دوو هزار په‌نابه‌ر ژ كه‌مپین كرماشان فه‌گوهاستبوونه‌ دناف وان ئافاهیاندا^(۲). لدویف به‌رنامى حكومه‌تا ئیرانى دانای بیى به‌رچاف وه‌رگرتنا ژمارا وان بۆ هه‌ر خیزانه‌كى ژۆره‌ك هاته‌ ته‌رخانكرن، بۆ وینه‌ د نفیساره‌كیدا قايمه‌قامى (اسفراین) دیاردكه‌ت كو مه‌ خانین چوار ژۆرى ب كرى یین گرتی و هه‌ر ژۆره‌كى مه‌ خیزنه‌كا تیدا ئاكنجی كرى^(۳). د راستیدا دیار نه‌كریه‌ كا هه‌ر ئیك ژوان خیزانان ژ چه‌ند كه‌سان پیکده‌ت، لى دقیره‌دا ئه‌گه‌ر ب زمانى ژماران پاخین ئه‌گه‌ر هه‌ر خیزانه‌ك ژ پینج كه‌سان پیکهات بیت، كه‌واته‌ دبنه‌ بیست كه‌س دئیک خانیه‌. لى سه‌ره‌ندیرا ل هنده‌ك باژیران خانى نه‌بوون ب كرى ژى بگرن، هه‌روه‌كو كومی‌تا په‌نابه‌ران ل قه‌زایا فردوس د نفیساره‌كیدا ل ۱۷ ی چریا دووی ۱۹۷۵ لایه‌نی‌ن سه‌رخودا ئاگه‌هدار دكه‌ن كو ل باژیری فردوس خانى نینه‌ بۆ په‌نابه‌ران ب كرى بگړین، و ئه‌گه‌ر ئه‌وان ل گوندان ژى ئاكنجی بكه‌ین، ژبه‌ر نه‌بوونا ده‌لیفین كاری ل وان جهان ئه‌ف كیشه‌ دى خرابتریت^(۴).

له‌وا حكومه‌تین خوجه‌ ژماره‌كا په‌نابه‌ران ل چه‌ین ئایینی وه‌كى مزگه‌فت و ته‌كیا و مه‌زارگه‌هان ئاكنجیكرن، ئه‌فه‌ژى ژبه‌ر ده‌مارگیریا ئایینی بوو جه‌ئ نه‌رازبوونا خه‌لكى^(۵). ژبۆ چاره‌سه‌ركرنا فى ئاریشى حكومه‌تا ئیرانى بریاردا كرپیا نیشه‌جى

(۱) م.ا.ك. م ایران، قوانین و مقررات كشور در مورد امور پناهندگان، شماره‌سند (۰۰۰۵-۱۵۵۲-۰۰۱۵۵۲-۲۹۳-۹۸)، (ب،ت).

(۲) م.ا.ك. م ایران، از ایرج برهمن، معاون اجرائی سازمان محیط زیست، به‌ جناب آقای دكتر خطیبی، مدیر عامل جمعیت شیر و خورشید سرخ ایرن، شماره‌سند (۰۰۷۲-۲۳۹۶۵-۰۲۶۴)، ۱۰-۱۳۸-۹۱، ۲۱-۷-۱۳۵۴.

(۳) م.ا.ك. م ایران، استانداری خراسان، فرماندار شهرستان اسفراین، گزارش پناهندگان، شماره‌سند (۰۰۶۳-۱۳۴۹۵۷-۱۳-۲۹۳)، ۱۱-۱۲-۱۳۵۴.

(۴) م.ا.ك. م ایران، استانداری خراسان، فرمانداری فردوس، صورت‌جلسه، شماره‌سند (۰۱۳۴-۱۳۴۹۵۷-۱۳-۲۹۳)، ۲۶-۸-۵۴.

(۵) م.ا.ك. م ایران، خلاصه‌ مطالعات و بررسیهای گروه آمارگر اعزامی به‌ استانها و فرمانداریه‌های كل و نواقص كه

بوونئ (کرایه مسکن) بو په نابه‌رین کورد ب مه‌زځیت، وه‌زیرئ نافخو ل ۲۷ ئی چریا ټیکئ ۱۹۷۵ د فرمانه‌کیدا رادگه‌هینیت ژبه‌ر پیدقیاتی و له‌زاتیاه‌وشئ مه (۵۰۰۰۰۰۰) میلیون ریال یین ټیخستینه به‌رده‌ستئ کومه‌لا شیر و پروژ داکو بو هه‌ر په‌نابه‌ره‌کئ بو ده‌مئ سئ هه‌یفان (۱۲۰۰) ریالان، ټانکو هه‌یفانه (۴۰۰) ریالان بو کریا خانئ ب مه‌زځن، به‌لئ ټه‌ف هاریکاریه نه‌ددانه وان په‌نابه‌ران یین دخیفته و ټافاهییان حکومتیدا هاتینه ټانجیکرن وه‌کئ قوتابخانه و مزگه‌فت و ټافاهییان کومه‌لا شیر و پروژ^(۱). و ټهو که‌سین داهاتئ وان یئ پروژانه ژ (۲۰۰) ریالان ده‌رباز بیا^(۲). له‌وا ژماره‌کا زور ژ په‌نابه‌ران پشئی ده‌ستبکارکرنئ کری کریا خانئ بو نه‌هاتنه مه‌زاختن. پاشئ د فرمانه‌کا دیدا وه‌زاره‌تا نافخو ل ۳۰ ئی کانونا ټیکئ ۱۹۷۵ راگه‌هاند: "ټانجیکرنا په‌نابه‌ران ل جهین گشتئ ب شیوه‌کئ ده‌مکی بو، له‌وا لسه‌ر کومیتا په‌نابه‌رین وان باژیران پیدقیه هه‌رچی زویه ب هاریکاریا خه‌لکی ټه‌فان که‌سان ټه‌گوه‌یزنه وان ټافاهییان یین دناف باژیراندا بو هاتینه دابینکرن"^(۳).

سه‌ره‌رای هه‌ولین حکومتئ بو چاره‌سه‌رکرنائ کیشئ، به‌لئ به‌رنامئ ټانجیکرنا په‌نابه‌ران بیئ کیماسئ بریټه نه‌چوو، به‌لکو ل هنده‌ک پاریزگه‌هان ده‌مه‌کئ دریز ده‌رباز بوو هیشتا ټه‌ف ټاریشه‌یا به‌رده‌وام بوو و هه‌می په‌نابه‌ر ل ټافاهیان نه‌هاتبوونه ټانجیکرن، و یان زور ژ په‌نابه‌ران ټهو جهئ بو هاتیه دیارکرن یئ گونجایی نه‌بوو بو ژیانه‌کا ټاسایی، بو وینه ژماره‌کا خیزانین په‌نابه‌ران وه‌کئ خیزانا عه‌زیز قازئ، ټازاد به‌رواری، شیخ محه‌مه‌د به‌رزنجئ، دکتور سه‌عدئ قه‌ره‌داغئ....هتد، ټه‌گوه‌استبوونه باژیرئ ره‌شت و هه‌ر ټیک ل ژوره‌کا هوتیله‌کئ ټانجئ کربوون، هنده‌ک ژوان خیزانان

مشهود افتاده است، شماره سند (۰۰۷۱۶۳۰۰۷۱-۲۹۳-۹۱)، ب، ت.

(۱) م. ا. ک. م ایران، از طرف وزیر کشور، به جناب آقای استاندار استان مرکزی، شماره سند (۰۲۶۰-۰۵۷۲۲۵-۲۹۳)، ۱۳۲۰-م پ، ۵-۸-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ک. م ایران، استانداری خراسان، فرمانداری طبس، صورت جلسه، شماره سند (۰۰۰۰-۱۳۳۴۷۳-۲۹۳)، ۱۳-۱۱-۲۵۳۵، هه‌روه‌ها لدور هه‌مان پرس بنیره: م. ا. ک. م ایران، از فرماندار تربت جام، شبانکاره، به مقام معظم استانداری خراسان، شماره سند (۰۱۱۵-۱۳۲۷۷۱-۲۹۳)، ۲۰۰۵-م، ۱۴-۴-۲۵۳۵.

(۳) م. ا. ک. م ایران، وزارت کشور، از منوچهر ټاگه‌ معاون امور سیاسی و پارله‌مانئ، به استانداری استان مرکزی، شماره سند (۰۲۳۱-۰۵۷۲۲۵-۲۹۳)، ۲۵۰۳-م پ، ۹-۱۰-۱۳۵۴.

دناقبەرا (V-0) كەسان پێك دھاتن و روینشتن و خوارن و قەخوارن و نقستن ھەمی دتێك ژۆردا بوو، دەنگ و ھەوارین وان ژى ژبلى كارمەندین حكومەتا ئیرانى و ساواكى نەدگەشتە چ لایەنان و دەمى قان خیزانان داخواز كرى ئەوان لقان ھوتیلان قەگوھیزن یان رێكى بدەنى بوخو خانیان ب كرى بگرن داخوازیین وان دھاتنە پشت گۆھێستن، لەوا دنامەكا تاییبەتدا بو بارزانى تێك ژقان پەنابەران بناقى عەزیز قازى سورچى بەحسنى رەوشا ئەو تیدا دژین دكەت، دبیژیتى: "سلاو ریزمان ھەیە بو بەریژتان، ھیوادارین تەندروستیتان باش بى، ئەگەر بەریژتان ھەوالى ئیمە دەپرسن، شوكر ماوین، بەلام بەداخەو ھەندى بلیى گۆزەرمان ئەوئەندە خراپە، ئیمەیان لە ھوتیل ئیران دناو ھە شارى رەشت و تەنیا یەك ژوورمان ھەیە و نەجیگای دانیشتمان ھەیە و نەھى خەوتن، چونكە ئیمە حەفت سەر خیزانین و ناشپیلان خانووێك بو خۆمان بەكرى بگرین"^(۱).

ھەرۆھە لادۆرى (V۰) خیزانان ژ سەرجمى ئەو پەنابەرین ھاتینە رەوانەكەرن بو ئەسفەھان ھاتبوونە ئاكنجیكەرن ل گوندى (چاخەربوزە و نەخلەك) سەر بناحیا (ئەنارەك) كو ناوچەكا بیابان و ھشك و گەرم بوو و كارگەھەكا كانزایی لى ھەبوو، دیارە مەبەستا حكومەتى ئەو بوویە كیماسیا كریكاران ب وان پەنابەران پربكەت، لى پشتى ب نھینى ئەقان پەنابەران دوو نوینەر ھنارتینە دەف ئیدریس بارزانى دیار بوو وی ژى دویف چوونا كیشا وان كریوو، لەوا شاندهكى پارێزگەھا ئەسفەھان دچنە وی گوندى و دەست ب قەكۆلینا دگەل پەنابەران دكەن كا چاوا كەرەج و تەھران ھاتینە ئاگەھداركەرن و گەفین رادەستكەرن وان بو عیراقى ل وان دكەن، پشتى چ پیزانین ژوان ھەرنەگرتین نەچاربوون لسەر داخوازیان وان رازى دبن و جارەكادى ھەمیان قەدگەرینەف باژیرى ئەسفەھان، بەلى ل جھى ئافاھییان ل گۆرەپانا كارگەھەكا كەفن و ژ كاركەفتى

(۱) د بەرسقاى نامیدا مەسعود بارزانى دبیژیتە عەزیز قازى ئەم رەوشا ھەو ھەباش دزانین و مە تو ژبیر نەكرى، سەد دیناران ھەكو ھاریكاری بو دھنیریت و داخوازی ژى دكەت مولتەكی ھەربگریت و سەرەدانا وان ل كەرەج بکەت، پشتى ساواكى عەزیز قازى ئاگەھدار كرى كو دقیت ژ ئیرانى ھەربكەفن، سەرەدانا بارزانى دكەت و پاشى ل گۆلانا ۱۹۷۶ بریكا نەتەوین ئیكگرتى ھەكو پەنابەر دچیتە ئەمريكا. بنیرە: بیریو ھەریبەكانى عەزیز قازى سورچى، ژیدەرى بەرى، ل ۴۵۰، ۴۵۳، ۴۶۱.

لژیر چادران ئاكنجیكرن^(۱)، پشتی دەمەك ب سەرڤە نەچووی ئەوژی بۆ نەهیلە و نەچاركرن ژووی كارگەهێ دەربكەڤن، ژبەرهندي نەچاربوون هەر چەند خیزانەك خۆ بكەنە ئێك و پێكڤە خانییان ب كرى بگرن، بو وینە پینج مالىن هەر ئێك ژ (شیخو مستەفا، فەقو شیخو، حاجی كرىم، نەعمان مەحمود و خوشەوی خەلیل) خانیه كى پینج ژۆرى ل (دەولەت ئاباد) ب كرى گرتن و هەر خیزانەك دژۆره كیدا دژیا^(۲). ئەڤەڤى پێخەمەت بېتە بارسڤیهك بۆ وان، چونكە كەس ژوان ئەو شیانین دارایی ل بەردەست نەبوون بۆ خۆ بتنى خانیه كى بگريت.

هەر وهە ئیزگى دەنگى كوردستان دراپۆرتە كیدا ئاماژى ب سەرەدەریا كار بە دستین ساواكى پشتی سالآ ۱۹۷۵ دگەل پەنابەرین كورد دكەت، تیدا هاتیه: "ئەو پەناھەندانە چەند سال بوو لە ژیر زۆم و زۆردارى ساواك دا بوون"^(۳)، هەندىكيان بە خیزانە وه خرا بوونە ناو تیمارستانەكان، یەنى شیتخانەكان و هەندىكیش لە ناو گۆرستانەكان و قەسابخانەكان دەژیان"^(۴). عەلى گۆران دیاردكەت كو ئەو بوون ل ئەهواز برینە شیتخانى، و دەمى برییه ویرى: "هەرچ شیت بوو ب تەنەكە و تەبەقە لیدان هاتنە پیشوازیا مە، مەژى لخوا پرسى ئەرى ئەم دشتین یان قانە ئەم ب شیت هەژمارتینیه و ئینانیه ئیره؟"^(۵). لى دیاربوو بابەت بیزاركرنا وان بوو داکو بهین خۆ رادەستی عیراقى بكەنەڤە. رۆژنامەڤان هەمایون كەمانگەر بۆ مەرەما دروستكرنا راپۆرتەكا رۆژنامەڤانى ل سەر پەنابەران، سەرەدانا پەنابەرین ئاكنجى ل كرمان ددەت و پەوشا وان دینیت، كو ل هەندەك جهان (۳-۴) خیزان یین د ئێك ژۆردا و د سەرۆبەرەكى زۆر خرابدا ئاكنجىكربوون^(۶).

دیاربوو بابەت ئاكنجىكرنا پەنابەران ببوو ئاریشهكا مەزن بۆ حكومەتا ئیرانى،

(۱) خوشەوی عەلى باپیر، ژیدەرى بەرى، ل ۲۲۲-۲۲۴.

(۲) هەمان ژیدەر، ل ۲۲۹.

(۳) د بەشى دووی دا سەرەدەریا دەزگایى ساواكى دگەل پەنابەرین كورد ب درىژى هاتیه بەحسكرن.

(۴) راپورتى ئیستگەى دەنگى كوردستان عیراق، پارتى دیموكراتى كوردستان- عیراق، مەكتەبى سیاسى، بەشى راگەیاندن، دەربارەى هەلوێستەكانى تاقمى قاسملو: پیلانەكانى ئیمپریالیزم و نوكەرانى وورد و خاش ئەكەین، لە بلاوكراوەكانى بەشى راگەیاندن، كانونى یەكەم ۱۹۸۱، ل ۴۰.

(۵) یادگار چاوشین، مروفیك له لوتكەدا (یادەوهرییهكانى عەلى گۆران)، هەولێر، ۲۰۱۷، ل ۵۲.

(۶) پەيوەندیا تیلەفونى دگەل نافبرى، ۸ ئادارا ۲۰۲۲.

بەلئى ب پلە ئىك بۆ پەنابەران بوو، چونكە ئەوین ژبەر وئى كىشى دنالاندن و كوادانین سەخت دبوراندن هەر پەنابەر بوون، هەر وهك د نقيساره كا رەخنە نامیزدا منوچەر پیروز، پارێزگاری فارس، ل ۲۷ ئى حوزەيرانا ۱۹۷۵ بۆ وهزیرى نافخو ئەف ئاریشه بەحسكریه، تیدا دیاردكەت: " ئاریشا مەزن یا پەنابەرین كورد ئاكنجیكرنه، بیى كو پیش وهخت جھین ئاكنجیوونى بۆ داين بكن، چوار سەد خیزان یین ل بن چاداران و ل سارترین دەقەر هاتینه ئاكنجیكرن، كۆمەلا شیر و پوژ پراگەھاند بوو كو ئەم پیدقى هاریكاریى نینه، بەلئى ئەگەر ژلايى پاریزگەھى قە داخوازا چاداران نەھاتباكرن دوو هزار پەنابەر قى زستانى دا ژدەرقە مینن، ژبەرھندى پیدقیه جھین ئاكنجیوونى كو ئاف و كەھرب و هەمى پیدقیین دى تیدابن بۆ وان بهینە داينكرن، داکو ژبەر سر و سەرمايا زستانى توشى چ ئاریشین دى نەبین"^(۱).

كۆمەكا دى یا پەنابەران كو ژ (۱۵) خیزان ژمارەكان سەلتان پیکھاتبوون، پشتى هاتینه قەگۆھاستن بۆ باژیری سیرجان ل باشوورى پاریزگەھا كەرمان، هاتبوونە ئاكنجیكرن ل هولەكا وەرزشى بیى كو چ نقىن و ئامرايىن ژيانى بدەنى، كەلو پەلین وان ژى هیشتا ب ریکقە دلوریان دابوون، تشتى دگەل وان ئەو جلوبەرگ بوون یین ل بەر وان، لەوا نەچارەبوون هەمى پیکقە ل وئى هولیدا بیى نقىن بنقن و خوارنا خوژى ل بازارى بكرن، پشتى حەفتیه كى كەل و پەلین وان گەھشتن پاشى هەر خیزانەكى ل قولچكەكى و ھندەكان ژى دناف باخچین ویدا مالین خو دانان"^(۲).

د راستیدا دناف ئەرشیفى حكومەتا شاهەنشاه تیرا ھندى بەلگەنامین ھەین كو وینەكى راستەقینە لسەر قەبارى نەخوشیین پەنابەران ل زور ناوچە و باژیریى وى وەلاقى بهینە دیتن، هەر وهك پاریزگەھا خوراسانى ژى كو ژوان پاریزگەھان بوو یین زورترین ژمارا پەنابەران لى هاتیه ئاكنجیكرن، پەنابەرین وئى ژى دبى بارنەبوون ژ ئاریشه و سەرئیشیین ئاكنجیوونى، بۆ وینە قایمەقامى شیروان سەر پاریزگەھا

(۱) م. ا. ك. م ایران، از منوچهر پیروز استاندار فارس، جناب آقای آموژگار وزیر محترم کشور، شماره سند (۱۶۷-۰۰-۱۳۴۱۳ - ۲۹۳ - ۹۸)، ۶-۴-۱۳۵۴.

(۲) دیدار دگەل عومەر عوسمان میرگەسورى، پیرمام، ۴ شواتى ۲۰۲۴، بۆ زانیاریین زیدەتر بنییره: عومەر عوسمان، ژيانى كوردیك، بەرگی یەكەم، ۲۰۰۵، ل ۱۰۳.

خوراسانیقه د نقیساره‌کیدا ل ۱۶ ی نه‌یلوولا ۱۹۷۵ دیاردکته کو ئاریشا مه‌یا مه‌زن دگه‌ل کیشا په‌نابه‌ران، ئاکنجیکرنا وانه، چونکه مه‌ل شیروان تیرا پینج خیزانان جه نینه ئاکنجی بکه‌ین، نه‌فجا چاوا دی ل که‌ش و هه‌وایی ساری شیروان کو پلا وی دگه‌هسته (۳۳) پلان لژیئر سفری فان هه‌می په‌نابه‌ران هه‌وینین^(۱). هه‌روه‌ها ل باژییری (کاشمر) په‌نابه‌ر ل دوو جهان وه‌کو هوله‌کا وه‌رزشی و سه‌بررخانا نوی یا وی باژییری ب په‌نگه‌کی به‌روه‌خت ئاکنجیکربوون، لی ئاریشا وان یا سه‌ره‌کی خزمه‌تگوزاریین مینا سه‌رشو و ده‌ست ئافان زور دکیم بوون و باژیرقانی ژی رازی نه‌دبوو ده‌ستکاریی دئا‌فاهیاندان بکه‌ن و ده‌ست ئافان چی‌کن، ژبلی هندی هیشتا که‌هره‌ب ژی ل وی سه‌بررخانی نه‌بوو، له‌وا کومیتا په‌نابه‌ران د کومبوونه‌کیدا ل ۱۶ ی چریا دووی ۱۹۷۵ نه‌فی کیشی دگه‌هینه ده‌سته‌لاتدرین وی پاریزگه‌هی داکو چاره‌سه‌ریه‌کی بو وان بینن^(۲). دیسا قایمه‌قامی باژییری (طبس) ژی نامه‌کی لسه‌ر ره‌وشا په‌نابه‌رین وی باژییری بو پاریزگاری خوراسان دهنییریت و تیدا دیژیت" ل طبس چ خانین بکری نینه و فه‌گوهاستنا وان بو مزگه‌فت و ته‌کیان ژی تشته‌کی باش نیه، ژبه‌ره‌ندی مه‌ پینج خیزانین په‌نابه‌ران ل دوو خانین حکومه‌تی دا یین ئاکنجی کرین، له‌وا داخوازی دکه‌م چاره‌سه‌ریه‌کا گونجایی بو فان په‌نابه‌ران بینن^(۳).

ل باژییری قه‌زوین ژی ژماره‌کا زور یا په‌نابه‌ران ل یاریگه‌هین وه‌رزشی وه‌کو (یاریگه‌ها محمه‌د رزا شاه و یاریگه‌ها غنی ئاباد) دپه‌وشه‌کا بی خزمه‌تگوزار لژیئر چاداران ئاکنجیکربوون و نه‌فی ئیککی ژی نه‌رازیبوونا په‌نابه‌ران دویف خودا ئینا، هه‌تا نه‌ف ئاریشه‌گه‌شت بوو وه‌زاره‌تا نافخو ژی، له‌وا وه‌زیری نافخو ل دوو نقیسارین جودا دا بو پاریزگاری مه‌رکه‌زی داخوازا چاره‌سه‌رکرنا ره‌وشا وان په‌نابه‌ران دکته، د نقیسارا ۲۳ ی چریا ئیککی ۱۹۷۵ دیژیت:" وه‌کی هوین دزانن نه‌و (۲۷۴) که‌سین ژ که‌ره‌ج

(۱) م. ا. ک. م ایران، از فرمانداری شهرستان شیروان، صدقیانی، به سرکار سروان نبوی فرماندهی و ژاندارمری و اردوگاهی سرو آباد، شماره سند (۱۸۲-۰۰۸۴۱۹-۱۰۸۲)، ۲۶۸۲، ۲۵-۶-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ک. م ایران، استانداری خراسان، فرمانداری شهرستان کاشمر، صورت جلسه، شماره سند (۳۲۳-۰۳۳۳-۱۳۴۹۵۷-۲۹۳)، ۲۵-۸-۱۳۵۴.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان طبس، به استانداری معظم خراسان، شماره سند (۳۹۸-۰۳۳۳-۱۳۴۹۵۷-۲۹۳)، ۲۱-۱۲-۱۳۵۴.

هاتینه فهگۆهاستن دناف ئیک ژ یاریگههین وهرزشی ل قهزوین یین ل بن چادران دژین و هیشتا زهلام و سهپرهرشتین خیزانین وان لسه ر چ کاران نه هاتینه دامهزراندن، ژبه رهندی لهزی بکهن کاری و جهی ئاکنجیوونی بو وان بینن^(۱). پشتی هنگی ل ۳ ی چریا دووی هه مان سال جار هکادی فه رمانی ب پاریزگاری دکهت و دیژیتهی: "به ری وهزی سه رمانی سه ردا بهیت ئاریشا وان په نابهران چاره سه ر بکهن"^(۲). ژلایه کی دیفه ریقه بهریا ته ندروستی یا وی باژیری ل ۱۱ ی چریا دووی ۱۹۷۵ د نامه کیدا بو وه زاره تا ته ندروستی داخوازا ب هه وار فه چوونی لی دکهت، تیدا هاتیه: "ره وشا ته ندروستی یا نه وان په نابهرین ل یاریگه ها محمه د رزا شاه هاتینه ئاکنجیکرن نه ل ئاستی پیدفیه، ده ستئاف و ده ستشویین وان یین تیکچووین، ئاف یا کیمه، هه مام نینه و لشی یاریگه هی هه میی خزمه تگۆزاری نینه، له وا ته ندروستی و ساخله میا وان یا د مه ترسییدا^(۳). ئاریشا په نابهران نه ک بتنی ل ئیک یاریگه ه یان که میین به روه خت بوو، له وا عه لی ده فته ریان، پاریزگاری مه رکه زی، د نفیساره کادیدا ل ۱۳ ی کانونا ئیک ۱۹۷۵ بو قائمه قامی قه زوین دیار دکهت نه و په نابهرین ل یاریگه ها (غنی ئاباد) هاتینه ئاکنجیکرن ژ ره وشا خو دنه رازینه، له وا د ریکا قائمه قامی و کومیتا په نابهراندا هه ول بدهن هه رچی زوییه ژ بن چادران فه گۆه یزن^(۴). و ل جهی خزمه تگۆزارییان بو په نابهرین یاریگه ها محمه د رزا شاه دابین بکهت، پشتی سی هه یشان ل نه هی شواتا ۱۹۷۶ بریاری ددهت نه وی یاریگه هی چول بکهن و نه وان په نابهران فه گۆه یزنه باژیری ئاراک^(۵). وه ها دیاره ژبه رنه بوونا جهین ئاکنجیوونی ل قه زوین و نه بوونا پلانه کا پیش وه خت زۆربه ی نه و په نابهرین هاتینه فه گۆهاستن بو وی باژیری تا دوو سال ژ

(۱) م. ا. ک. م ایران، از وزیر کشور، به جناب آقای دفتریان استاندار استانداری مرکزی، شماره سند (۲۵۵۶۰-۰۲۹۳)، ۱۰۹۹-م پ، ۱-۸-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ک. م ایران، از وزیر کشور، به استانداری مرکزی، شماره سند (۲۵۵۶۰-۰۲۶۳)، ۲۹۳-، ۴۰۱-م پ، ۱۲-۸-۱۳۵۴.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از اداره چهارم بهداری، به وزارت بهداری، بهداشت پناهندگان در استادیوم محمد رضا شاه شهرستان قزوین، شماره سند (۲۳۴-۰۲۵۵۶۰-۰۲۹۳)، ۱۰-۱-۹۰۱، ۲۰-۸-۱۳۵۴.

(۴) م. ا. ک. م ایران، از استاندار استان مرکزی، علی دفتریان، به فرمانداری قزوین، شماره سند (۲۵۵۶۰-۰۲۴۱)، ۲۹۳، ۱۰-۹-۲۲-۱۳۵۴.

(۵) م. ا. ک. م ایران، از استاندار استانداری مرکزی، به سازمان تربیت بدنی ایران، شماره سند (۲۵۵۶۰-۰۱۶۷)، ۲۹۳، ۲۰-۴-۲۵۳، ۲۰-۱۱-۱۳۵۴.

ده‌ربازیبوون هیشتا ئاریشا ئاکنجیبوونئی یا به‌رده‌وامبوو، له‌وا کومیتا په‌نابه‌ران تایئ قه‌زوین ل ۱۱ ی کانونا ئیکئی ۱۹۷۶ دانمه‌کیدا بو کومیتا بلندا په‌نابه‌ران ل وه‌زاره‌تا نافخو کو لسه‌ر په‌وشا په‌نابه‌رین وی باژیری هنارتبوو، تیدا چه‌ندین خالین نه‌ریئی لسه‌ر ژیان و شیوئی ئاکنجیکرنا وان دیارکر بوون، تیدا هاتبوو: "هیشتا (۱۵۵) خیزان یئ ل بن خیفه‌تان د په‌وشه‌کا خرابدا ل قه‌زوین دژین"^(۱).

ئه‌ف په‌وشا په‌نابه‌رین کورد ل ئیرانی که‌فتینه‌ تیدا، لسه‌ر ئاستئ ری‌کخراوین نافده‌وله‌تی ژی دهاتنه‌ هه‌له‌سه‌نگاندن، بو وینه‌ کینیس لی، ئه‌مینداری کو‌مه‌لا دوستایه‌تی یا بریتانی- کوردی، ئاماژه‌ دکه‌ت: "پروسا نیشه‌ته‌جیکرنا ئه‌و په‌نابه‌رین قئ دو‌ماهیئ که‌هشتینه‌ ئیرانی یا سسته و نه‌لدویف خواست و چا‌ه‌ری بوونا په‌نابه‌رایه‌"^(۲). هه‌روه‌ها لیسلی گودییر، نوینه‌ری کو‌مسیونا بلندا په‌نابه‌ران ل ئیرانی، د راپو‌رته‌کیدا ل ۲۱ ئی چریا ئیکئی ۱۹۷۵ دیارده‌که‌ت حکومه‌تا ئیرانی یا سسته د پرسا ئاکنجیکرنا په‌نابه‌راندا و جهین نیشه‌ته‌جیکرئ زور دکیمن و ئه‌وین هه‌ین ژی د گونجای نین، ل خوره‌مشه‌هر هنده‌ک ئافاهی یئ لژیر چی‌کرنئ، به‌لئ هیشتا نه‌داینه‌ که‌سئ، هه‌روه‌ها دی‌ژیت هنده‌ک په‌نابه‌ر یین هاتینه‌ فه‌گوه‌استن بو ده‌قه‌رین که‌ندا‌قی ل باشووری ئیرانی و ل بن خیفه‌تان یین هاتینه‌ ئاکنجیکرن^(۳). د راپو‌رته‌کا دیدا ل هه‌یقا چریا دووی ۱۹۷۵ لسه‌ر هه‌مان پرس گودییر دی‌ژیت: "هه‌می په‌نابه‌ر یین ژ که‌مپان ده‌ری‌خستی، راپو‌رت لسه‌ر گازندین په‌نابه‌ران دگه‌هنه‌ مه‌ تاییه‌ت ئه‌وین هاتینه‌ ره‌وانه‌کرن بو باشووری خیفه‌تین وان زور ئیزیکن ل ده‌ریای، ب په‌نگه‌کئ کو ئاف دچیه‌ دنا‌قدا"^(۴). ل دو‌ماهیئ دی‌ژیت یا سروشته‌ ئه‌ف کیماسیه‌ هه‌بن، ئاکنجیکرنا (۳۵۰۰۰) که‌سان د ماوئ دوو هه‌یقاندا کاره‌کئ ب ساناهی نیه^(۵). د سه‌ره‌ندی‌را ئه‌ف چه‌نده‌ نابیه‌

(۱) م. ل. ک. م ایران، وزارت کشور، از کمیته فرعی شهرستان قزوین، به ریاست محترم کمیته اجرائی امور پناهندگان، خیلی محرمانه، شماره سند (۱۵۹-۰۰۲۵۵۶۶-۰۲۹۳)، ۸۴۰۳-م، ۲۰-۹-۲۵۳۵، ته‌مامیا قئ نقیسه‌ری ل به‌شی سیئ هاتیه‌به‌حسکرن.

(۲) شه‌ریف هه‌ژاری، ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۸۳.

(3) From Leslei Goodyear, Repot No.2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975.

(4) From Leslei Goodyear, Repot No.7, Op. Cit, Document: (240), 25 November 1975.

(5) Ibid.

پاساو بو حکومه تا ئیرانی، چونکه ژيانا په نابهران دمه ترسی دابوو، لدور قی چهندی دیده فانه ک ل بوشه هر دیژیت: "ئیراهیم مه جید شیروانی گازی برای خو (عه بدوللا) دکهت دهه وارا مه وهره ئاقی خیفه تا مه بر، نهوژی دیژیتی حالی مه ژیی ته خرابته". ده می په نابهران داخوازا گورینا جهی خو کری، کاربه دهستین وی ده قهری گوتبووی: "یان هه وه ئیره یان ژی دی هه وه رادهستی عیراقی کهین"، لهوا فان په نابهران چ ریگ نه مان ژبلی خو گه هاندنا که ره ج، نه بووو هه تا دوو کهس (عه بدوللا مه جید و میران هه رگوشی) ب دزیقه نه چووینه مالا بارزانی نه و ژ ویری نه برن^(١).

ئهم دشین بیژین دوو سال ده ربازبوون هیشتا نه خووشی و ده رده سه ریین په نابهران ل ئیرانی د به رده وام بوون، لهوا سه رکردایه تیا پارتی ب نهینی په نایی دبه ته بهر نافه ندین نافده وله تی، ئەف چهنده د به لگه نامه کا نهینی یا کومسیونا په نابهراندا دیاردیت، نهوژی هومان هیرمییرگ ل شواتا ١٩٧٦ نامه کی بو که سه کی بناقی فرانزی (Franzi) د هه مان ریخراودا ده نییریت و داخوازی ژی دکهت سه روکی کومسیونا نافبری لسه ر په وشا په نابهرین کورد ل ئیرانی ئاگه هداربکهت، وی ئیکی ژی فه ناشییریت نه گهر نه و پیژانینین دفی نامیدا ئاشکرابن دی کاره سات ژی په یدابن. تیدا هاتبوو شه فیک قه زاز نهووی ئاگه هدارکری: "جه نه رال بارزانی زوری توره یه ژ سه ره ده ریا حکومه تا ئیرانی دگه ل وان په نابهرین ل ئیرانی مایه قه"^(٢). نه گهری توره بوونا بارزانی ژی بو فان خالین لخوازی دزفرینیت، هه تا وی ده می هیشتا ژماره کا زور ژ په نابهران ل ئافاهیان نه هاتینه ئاکنجیکرن، نهوین هه یین ژی دگونجایی نینه بو نیشه جی بوونی، به لکو به شه ک ژوان ل گورستانه کیدا هاتبوونه فه حه واندن^(٣)، جوداهیه کا زور ل دابه شکرنا ده لیقین کاری دا یا هه ی و ده مه کی زور پی دچیت هه تا په نابهر لسه ر کاره کی دهینه دامه زراندن، ژلایی ئاینیشه ژی

(١) دیداره ک دگه ل عه ونی شکاک مزوری، پیرمام، ٢٣ ی کانونا ئیکی ٢٠٢٣.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to Mr. Franzi, UNHCR, Geneva, Personal and Confidential, Document: (282B), 3 February 1976.

(٣) ئهم نزاین مه به ستا وی هه ر نهو په نابهرن یین ل باژیری شیراز ل تاخی گورستانا که فن ل بن خیفه تان هاتینه ئاکنجیکرن کو دناما پاریزگاری فارس ژی دا ئاماژه پی هاتیه دان یان ل جهه کی دی ژی په نابهر نیژیک گورستانان هاتینه ئاکنجیکرن.

توندوتیژی دگهل په نابه‌ران تاییهت ل ده‌قه‌رین باشووری هاتیه‌کرن و بیی به‌رچاق وهرگرتا به‌گره‌واندی وان یی جفاکی و بیی خواستا وان خیزان هاتینه ژیکفه‌کرن^(۱).

بو به‌رچاق روئیا زیده‌تر لسه‌ر په‌وشا په نابه‌ران، لیسلی گودییر راپورته‌کا دی ل تیرمه‌ها ۱۹۷۶ ئاریشه و ئاسته‌نگین دکه‌فنه د ریکا په نابه‌راندا بو سه‌روکی کومسیونا په نابه‌ران دهنیریت، ئاماژی ب چه‌ندین خالان دکه‌ت، کو تیک ژوان بابه‌تی ئاکنجیکرتیه. تیدا دوو نه‌گه‌ران دنقیسیت کو بووینه ئاسته‌نگ د ریکا پروسیسا ئاکنجیکرنا په نابه‌راندا، ژوان ژی ۱- ئاسته‌نگین ئه‌منی کو ده‌زگای ساواکی ب چاقه‌کی ئه‌منی به‌ری خو دده‌ته فی بابه‌تی و ناهیلیت ئه‌ف پروسه وه‌کی خو ریقه‌بچیت، ۲- کیم شاره‌زاییا دام و ده‌زگایین حکومه‌تا ئیرانی دفی بواره‌یدا^(۲). نافبری ئه‌فی راپورتی ب چه‌ندین نمونان ب دوماهی د ئینیت، کو هه‌می ده‌ربرینن ژ کاودانین نه‌خوش یین په نابه‌ران، وه‌کی ئاکنجیکرنا (۲۵) مالان ل قوتابخانه‌کا بچویک و که‌فن و چولکریدا ل ته‌هران، نه هاریکاریا وان هاتیه‌کرن نه‌ژی خوارن دای و نه‌ژی رایه‌خ و نافمالی^(۳)، نه‌ه خیزان ژی کو سه‌رجه‌می ئه‌ندامین وان دنبه (۵۰) که‌س ل قوتابخانه‌کا سی ژوریدا ل باژیری مراغه هاتینه ئاکنجیکرن و چه‌ندین جارن داخوازا گوهرینا جهی وان هاتیه بلندرکرن بو کومیتا په نابه‌ران، لی به‌رسف لسه‌ر نه‌هاتیه‌دان. هه‌روه‌ها دیژیت سی هزار که‌س ل که‌ره‌ج هاتینه ئاکنجیکرن، ژبلی ئه‌و سه‌د مالین دگهل بارزانی کو د خانین زور باش دانه، ئه‌فین دی که‌سی خانی وه‌رنه‌گرتیه ده‌ستپیک سوز دابووی کو دی کرییا خانی بو هیته مه‌زاختن، لی بتنی دوو هه‌یقان بو خه‌رج کر پاشی هاته‌برین و چ هاریکاریین دی یین دارایی ژی ناده‌نی. ئه‌و (۳۶) مالین ل به‌نده‌ر عه‌باس راسته یین د خاناندا هاتینه ئاکنجیکرن، لی جهی کار و وان زوری دویره ئه‌و پاری ئه‌و پروژانه وهردگرتن کو (۲۳۵) ریالن، (۱۹۰) ریالان بو هاتن و چوونی و خوارنا نیقرو د مه‌زبخن. نمونه‌کا دی یا به‌رچاق دفی به‌لگه‌نامیدا به‌حسی پروژه‌کی ئاکنجیوونی دکه‌ت کو د به‌رنامه‌ی

(1) From Leslei Goodyear, Op.Cit, Document: (282B), 3 February 1976.

(2) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(۳) نافی فی قوتابخانی (قوتابخانا دولتی فرهنگ) بوو، سالار شه‌هید کاکو، ژیدهری به‌ری، ل ۲۲۰.

دابوو بۆ پهنا بهریڤ کورد دناقبه را قه زوین و زه نجان بهیته دروست کرن، لی داکو ژماره کا زۆرا پهنا بهران ل تیک جی کومقه نه بن حکومه تی ئەف بهرنامه هه لوه شانده^(١).

پشتی هنگی گودییر ل تیرمه ها ١٩٧٦ ئەفی بابەتی دگه هینته ئیسماعیل گه یلانپور، جیگری سهرۆکی کومه لا شیر و رۆژ، گه یلانپور ب شیوه کی گشتی سی خالان وه کو ئاسته نگین بهرام بهر بهرنامه ی وان یی ئاکنجیکرنا پهنا بهریڤ کورد دیاردکته، ئەوژی ١- ئافاهی. ٢- کهش و هه وا. ٣- ده م. سه بارهت ئافاهییان نافری دانپیدانی دکته ژ بهر بارگرانی و قهیرانا دارایی و کوچکرنا خه لکی بیانی بۆ ده قه ریڤ پیشه سازی ئافاهی بۆ هه می پهنا بهران نه هاتینه دایین کرن. و دبهرنامه ی مه دا نییه ئافاهییان بۆ پهنا بهریڤ کورد دروست بکهین، لی ئەو یی دگه ل کارگه هان ئاخفتی کو نیقه کا خانیی خۆ بۆ وان پهنا بهران تهرخان بکهن یین ل ویی کاردکهن. سه بارهت کهش و هه وای گه یلانپور قه ناشیری کهش و هه وای ئاریشه کا خنکینه ره بۆ کوردان، تایهت ل ده قه ریڤ باشووری ئیرانی، ژ بهر کو خه لکی ده قه ریڤ چیاینه و فیرنه بوونه ل کهش و هه وایی سهخت و زۆر گهرم دا بژین. خالا دیژی بابەتی ده می یه گه یلانپور دوئی باوه ریڤ دابوو دگه ل بوورینا ده می پهنا بهریڤ کورد دی خۆ دگه ل شیوازی ژیا نا ئابوری کو پالپشتی لسه ر وان بخۆیه گونجین^(٢)

خالا بالکیش ئەوه دقتی دیداریدا گه یلانپور بابەتی جیاوازی ئایینی نابینیت وه کو ئاریشه بهرام بهر ئاکنجیکرنا کوردان ل ده قه ریڤ شیعه نشین، ژ بهر کو دویف گوتنا وی ل وان ده قه را هه میان مزگه فتن سونان ژ یین هه یین^(٣). هه رچه ند ده ستییکا قه گوهاستن و ئاکنجیکرنا کوردان ل سالآ ١٩٧٥ ئەفی کاربه ده ستی حکومه تی دیارکربوو جیاوازی ئایینی و کهلتوری ئاریشه یه. گودییر جاره کادی بابەتی ئاکنجیکرنا پهنا بهران ل ئافاهییاندا قه دکه ته قه و پرسیار دکته ئەگه ژمارا پهنا بهران بۆ (٢٠٠٠) که سان کیم بیته ئایا دشیان دایه ب پشته فانی (UNHCR) کومه لا شیر و رۆژ بهرنامه کی

(1) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(2) 100.IRN.KURDS, vol. 6, from Leslei A. Goodyear to the High Commissioner, Report on discussions with Red Lion and Sun Society, Document: (529a), 31 -uly 1976.

(3) Ibid.

بۆ دروستکرنا خانییان بۆ په نابه‌ران داریژیت؟^(١) دبه‌رسقیدا گه یلانپور دبیزیت: پا چ ده‌بارهی سه‌دان هزار ئیرانیین بی خانی؟ گودییر ب گوتنه‌کا که توارى و ویره‌کانه به‌رسقا وی ددهت و دبیزیتى ل ئه‌ورویا ژى حکومه‌تان ئه‌ف ئاریشه یا هه‌ی، به‌لئى دگه‌ل پشته‌فانیا (UNHCR) سه‌رپشکی بۆ په نابه‌رانه^(٢). ل دۆماهییا راپورتا خۆدا گودییر دیاردکهت: "ل ته‌هران نیازپاکیه‌کا باش لسه‌ر بابه‌تئى ئاکنجیکرنا په نابه‌ران یا هه‌ی، به‌لئى لیک تینه‌گه‌یشتن یا دناقه‌را ته‌هران و پاریزگه‌هاندا هه‌ی". هه‌روه‌ها دگه‌هیته وی باوه‌ریی کو: "بزاقتین دابینکرنا جهین ئاکنجیوونئى بۆ په نابه‌ران لسه‌ر پلانه‌کا به‌روه‌خت هاتبوونه دارشتن، بیی هه‌بوونا ماسته‌ر پلانه‌کا روڤ، ژبه‌ره‌ندئى حکومه‌تئى ده‌ستئى ژنیازا دروستکرنا ئافاهییا بۆ ئاکنجیکرنا په نابه‌ران به‌ردای"^(٣).

سه‌ره‌رای قئى ئیکئى، د کومبوونین کومیتا بلندا په نابه‌راندا به‌رده‌وام ئه‌ف ئاریشه ده‌اتنه گه‌نگه‌شه‌کرن، بۆ وینه د روینشته‌کیدا ل هفتئى ئادارا ١٩٧٦ نوینه‌رى و ه‌زاره‌تا نافخۆ دیاردکهت ل زۆربه‌ی ئه‌و پاریزگه‌هین په نابه‌ر ه‌نارتینئى، ئه‌و یین بووینه ئاریشه‌کا مه‌زن د پریکا پاریزگه‌ر و قایمه‌قامین فان باژیراندا، نفیساره‌کا پاریزگاری کرمان دکه‌ته نمونه کو ژبو چاره‌سه‌رکرنا قئى ئاریشه‌ی ئه‌وان پلانا دانای خانیین

(١) وه‌سا دیاره ئه‌فئى پیشنیاری جهئى خۆلده‌ف ده‌سته‌ه‌لاندارین ئیرانی یی گرتئى، له‌واپشتئى چه‌نده‌ه‌یقه‌کان خانم ته‌هماسپ ژ نوینه‌راتیا ئیرانی ل ریکخراوا (UNHCR) ل ئادارا ١٩٧١ دگه‌ل کیشن لیونیت به‌رپرسی به‌رنامان و سکرتری سهروکئى وی ریکخراوی کورۆله‌کئى به‌رچاف دپرسا‌فه‌گه‌هاستن و ئاکنجیکرنا په نابه‌رین کوردل وه‌لاتین روژئا‌فا گیرای، کوم دبیت. راولیژى ب وی و دریکا وی ژى را کومسیونا ناقری دکهت پیخه‌مه‌ت مفا وه‌رگرتن لسه‌ر چاوانیا تیکه‌لکرنا په نابه‌رین کورد دگه‌ل ژيانا ئابوری و جفاکی یا گه‌لین ئیرانی. هه‌ژى گوتنیه‌ دقئى کومبوئیدا ته‌هماسی دیارکبوو کو: "دناف ئه‌و په نابه‌رین ل ئیرانی مایه‌ بتنى کومه‌کا بچویک نه‌فیت دگه‌ل جفاکئى ئیرانی تیکه‌ل ببن و کاربکه‌ن، به‌لکو وان دقئت حکومه‌ت هاریکاری وان ژلائی دارایی و ئانجیوونئى فه‌ بکه‌ت". د راستیدا نه‌رازیبوونه‌کازوړ دناف په نابه‌رانداه‌ر ژسه‌ر کردایه‌تیب هه‌تاتاکئ ئاسایی هه‌بوو، لی‌ده‌نگئى وان نه‌گه‌هشتیه‌که‌سى، به‌لگه‌ژى گۆتارا بارزانى بوول کومه‌لامافین مروقى، به‌لئى حکومه‌ت ئیرانی به‌رده‌وام وینه‌کئى جوان نیشا دبلوماتکار و ریکخراوین ده‌رفه‌ ددا. به‌لئى ل دۆماهیى ته‌هماسپ پیچه‌وانه‌ی گۆتین خۆ دئاخقیقیت و دبیزیت: "حکومه‌ت یا توشئى ئاسته‌نگیین زۆر بووی هه‌تا په نابه‌ران رازی بکه‌ت کو ئیدی ئه‌رکئى وانه بوخۆ کار بکه‌ن". بۆ زیده‌تر بزفره:

100.IRN.KURDS, vol.10, from K. Lyonette, to The High Commissioner, note for the file, Document: (624), 4 March 1977.

(2) Ibid.

(3) From K. Lyonette, to The High Commissioner, note for the file, Document: (624), 4 March 1977.

ئەرزان بۆ ئاكنجىكرنا پەنابەران دابىن بكەن^(۱). وەكو ئاماژەيەك كو پارىزگەھىن دىژى
 ھزر ل پلانەكا وەسا بكەن. لەوا وەكو پىنگۆر بۆ دروستكرنا ئافاھيان، حكومەتا ئىرانى
 ھزر د چارەسەريەكا ديدا كر، ئەوژى پىداچوون بوو د بريارپن خو يىن بەرى ھنگى.
 ھەرۆك وەزارەتا نافخۆ د فەرمانا ژمارە (۱۹۳۰۸م پ) دال رىكەفتى ۱۰ ئى كانونا دووى
 ۱۹۷۷ ئەو كۆژمى پارەى يىن بۆ كرىپن خانىپن پەنابەران دابىن دكر زىدەكر، شىواژى
 دانا وان بقى رەنگى لخوارى بوو، بۆ ھەر سەر خىزانەكى (۱۰۰۰) رىال و ھەر
 ئەندامەكى خىزانى ژى (۵۰۰) رىال، لى ب مەرجهكى ئەف پارە ھەتا پىنج كەسان
 دى بۆ ھىتە ھەژمارتن ئانكو (۲۵۰۰) رىال، بەلى ئەگەر خىزانەك ژ دەھ كەسان ژى
 پىكھاتا ھەر پىنج كەس بۆ دھژمارتن دگەل وان (۱۰۰۰) رىالپن دى دبوونە (۳۵۰۰)
 رىال وەكو بلندترين ئاست^(۲).

بەلى ب شىوھكى گشتى وەكو پىدقى چ پلان بۆ دۆماھى ئىنانا قى
 ئارىشى نەھاتنە جىبەجىكرن، ھەرۆك پارىزگارى فارس ل ۲۲ ئى گۆلانا ۱۹۷۷
 د نقيسارەكىدا بۆ وەزارەتا نافخۆ لسەر رەوشا ئاكنجىكرنا پەنابەران دانپىدانى
 دكەت و دىژىت: "جھىن قەھەواندننى بۆ ھەمى ئەو پەنابەرىن ھاتىنە
 قەگوھاستن بۆ ھەرىما مە نەھاتىنە داينكرن، لى مە ھندەك ژوان ل خانىپن
 كرى و ھندەك ژى ل ئافاھىپن حكومى يىن ئاكنجىكرىن و (۴۸) مالى ژى ل تاخى
 گۆرستانا كەفن يا شىراز ھىشتا يى دخيشفەتاندا دژىن"^(۳). ژ ميژوويا نقيسارىن
 سەرى ديارديت چەند سالىك دەربازبوون ھىشتا پشكەكا زۆر ژ پەنابەران د
 رەوشەكا خرابدا دژيان و ئارىشا ئاكنجىبوونا پەنابەران ژى ھىشتا يا بەردەوام بوو.

د راستيدا مرووف دشىت ژقان نمونين سەرى بگەھىتە وى راستىي كو بابەتى
 ئاكنجىكرنا پەنابەران ل ئافاھىياندا ئەگەر بەرى ھنگى د ھزرا دەستھەلاتدرين

(۱) م. ل. ك. م ايران، از وزارت کشور، به جناب آقای استانداری (.....)، آقای فرمانداری کل، خیلی محرمانه، شماره
 سند (۰۰۷۱۶۳-۰۰۷۱۶۳-۲۹۳-۹۱)، ۰۳۱۷-م پ، ۲۵-۱۲-۱۳۵۴.

(۲) م. ل. ك. م ايران، از طرف وزير کشور ابراهيم خليل حشمتى، به استاندارى فارس، شماره سند (۰۰۳۵-
 ۰۲۳۱۵۱-۲۹۳-۹۸)، ۹۳۰۸-م پ، ۲۰-۱۰-۲۵۳۵.

(۳) م. ل. ك. م ايران، از استاندارى فارس، به وزارت کشور، كمىته اجرائى امور پناھندگان، شماره سند (۰۰۴۲۰-
 ۰۲۰۰۶-۳۵۰)، ۲۲۲-م ق، ۱-۳-۲۵۳۶.

حکومه‌تی ژێ دابیت، لئی پشتی دابه‌شکرنا وان لسه‌ر باژیران ژلایه‌کیقه ژ ترسا بابه‌تین ناسایشی و ژلاییی دی ئە‌گه‌را سه‌ره‌له‌دانا بو‌چوونه‌کا گشتی دناڤ خه‌لکئی ئیرانی‌دا دژی حکومه‌تی، هه‌روه‌ها نه‌چوونا بن بواری تی‌چووینی دروستکرنا خانیان کو ره‌نگه‌ د شیانی نئابوری یین حکومه‌تا ئیرانی‌دا نه‌بووییت د ده‌مه‌کی کورتدا ئاڤاهییان بو (۲۰۰۰۰) په‌نابه‌ران دابین بکه‌ن، لئی ژقی ژمارئی هه‌تا ۱۹۷۶ بتنی تیزیکی (۴۰۰۰۰) په‌نابه‌رین کورد ل وی وه‌لآقی مابوون، له‌وا شاه ژوی سوزی په‌شیمان بوو یا‌کو ده‌ستیکی دایه په‌نابه‌ران بو دابینکرنا ژیانه‌کا هه‌ژی، و هوسا ده‌ست ژقی به‌رنامه‌ی ب ئیکجاری هاته‌به‌ردان، چونکه‌ د بنیاتدا حکومه‌تا ئیرانی نه‌دڤیا بو هه‌تا هه‌تا په‌نابه‌رین کورد ل وه‌لآتی وان ئاکنجی بن، به‌لکو هاندان ژێ ژوی وه‌لآقی ده‌ربه‌که‌فن^(۱).

ژلایه‌کی دیقه، لایه‌نه‌کی دی یی نه‌رینی یی به‌رنامه‌ی ئاکنجیکرنی بابه‌تی که‌ش و هه‌وای بوو، چونکه‌ په‌نابه‌ر دگه‌ل که‌ش و هه‌وایی هنده‌ک ژوان ده‌ڤه‌ران تاییه‌ت باشووری ئیرانی یی هه‌شک و گه‌رم نه‌دگونجیان یین لئی هاتینه ئاکنجیکرن، ژبه‌رکو باراپتر ژوان خه‌لکئی ده‌ڤه‌رین چیا‌یی بوون و بو‌وان یا بزه‌حمه‌ت بوو ل وان ده‌ڤه‌را بژین و دگه‌ل وی ژینگه‌ها نوئی خو‌ بگونجینن، له‌وا نه‌چار‌دبوون هه‌می ری‌کا بگرنه‌به‌ر دا‌کو پیچه‌ک ژ ئازاری ژیا‌نا په‌نابه‌ریی کیم بکه‌ن، لئی ژبه‌ر دویریا وان ژ سه‌نته‌ری بریاری و سه‌رکر‌دایه‌تیا خو‌ ل ته‌هران زۆرجاران ئە‌ڤان په‌نابه‌ران گازندین خو‌ ب ری‌کا به‌رپرسی‌ن وان ده‌ڤه‌ران دگه‌هاندنه جهین شو‌له‌ژی، بو‌ وینه ئە‌سه‌دوللا ده‌هش، قایمه‌قامی طبس، ل ۱۸ ی حوزه‌یرانا ۱۹۷۷ لایه‌ن سهر‌خۆدا ئاگه‌هدار دکه‌ت ئە‌و په‌نابه‌رین ل وی ده‌ڤه‌ری هاتینه ئاکنجیکرن تاییه‌ت کر‌یکار نه‌شین لژی‌ر په‌یین بلندی‌ن گه‌رمی کاربکه‌ن، له‌وا یی داخو‌ازی دکه‌ن به‌نه‌ جهه‌کی که‌ش و هه‌وایی ناڤنجی بیت^(۲).

دڤیره‌دا فه‌ره ئاماژه ب به‌لگه‌نامه‌کا کۆمسیونا په‌نابه‌ران بکه‌ین کو میژوو‌یا وی دزڤرته پایزا ۱۹۷۷، لسه‌ر قی ره‌وشی ئاماژه دکه‌ت: " ئە‌و کوردین عیرا‌قی یین بریاردای ل ئیرانی بمینه‌ڤه‌ سی تشت یین ژوان هاتینه سنوردار کرن، هاتن و چوون،

(۱) پرسا ڤه‌گه‌راندنا په‌نابه‌ران بو عیرا‌قی ل به‌شی دووی دا ب درژی هاتیه به‌حسکرن.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از سرپرست فرمانداری طبس، اسداله ده‌ش، به‌ استناداری معظم خراسان، شماره‌ سند

۰۱۰۳ - ۱۳۷۱۷۴ - ۲۹۳، م پ، ۲۸ - ۳ - ۲۵۳۶.

كاركرن، ئاكنجیوون"^(١). ئانكو په نابهرین كورد ل ئیرانی نه د ئازاد بوون ژ باژیره كی بچنه ئیکه دی و نهژی د ههلبژاردنا كاریدا د ئازادبوون و نه ریک دابوویتی دویف ههزا خو جه و رهنگی ئاكنجیوونا خو بههلبژیرن. دفی بهشیدا دیاربوو ژبه ر شهرو ئالۆزیین ل كوردستانا عیراقی زیدهتر ژ دوو سه د هزار كه سان دكاودانیین دژواردا قهستا ئیرانی كرن و ل وی وه لاتی بوونه په نابهر، پاشی ژلایی حكومهتا وی وه لاتیفه لسه ر باژیرین فارس نشین دابهش و ئاكنجیكرن.

(1) From K. Lyonette, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (922), 20 October 1977.

پشكا دووئ

سەرەدەريا حكومەتین ئیرانئ و عیراقئ دگەل

پەنابەرین كورد ۱۹۷۴-۱۹۷۹

تەوهرئ ئىكئ: سەرەدەريا رژیما محمد رزا شاه بەرامبەر پەنابەرین كورد

۱. سەرەدەريا دەزگایین ئەولەهیی دگەل پەنابەران

۲. بەرنامئ حكومەتا ئیرانئ بۇ قەگەراندنا پەنابەران بۇ عیراقئ

تەوهرئ دووئ: هەلویستئ حكومەتا عیراقئ بەرامبەر پەنابەرین ل ئیرانئ

۱. سیاسەتا حكومەتا عیراقئ لدۆر قەگەراندنا پەنابەران بۇ

كوردستانئ و عیراقئ

۲. هەلویستئ حكومەتا عیراقئ بەرامبەر چوونا پەنابەرین كورد

بۇ وەلاتین رۆژئاقا

تەوهرئ سییئ: هەلویستئ شۆرەشا گەلین ئیرانئ بەرامبەر پەنابەرین كورد ۱۹۷۹

تەوهرئ چوارئ: هەلویستئ خەلكئ ئیرانئ و حزبا دیموقراتا كوردستانئ-

ئیران ژ پەنابەرین كورد

تەوهرئ پینجئ: هەلویستئ پارتین رۆژەلاتئ كوردستانئ ژ پەنابەرین كورد

پشكا دووئ

سەرەدەریا حكومەتین ئیرانی و عیراقی دگەل پەنابەریین

كورد ۱۹۷۴- ۱۹۷۹

ل دەستیكا چوونا پەنابەریین كورد بو ئیرانی ل سالآ ۱۹۷۴ زۆربەى كاروباریین وان ب باشى بریقه دچوون، لژنین سەر ب شۆرە شیفه دناق كه میین پەنابەراندا د چالاک بوون و هەماهەنگیه كا باش دگەل كارمەندیین كۆمەلا شیر و پۆژ هەبوون، بەلئ ئەف چەندە دەربارەى دەزگایین ئاسایشی یا جودا بوو ئەوان ب ریكا دام و دەزگایین خو زالبوونە كا تەمام لسەر پەنابەران سەپاند، هەمی دۆسەییین وان د فلتەریین ئەمنیدا دەربازدبوون، ژبەرقی ئیكى هەردوو حكومەتین ئیرانی و عیراقی پیخۆش بوو ژمارا پەنابەران ل ئیرانی كیم بكەن. بەلئ پشتی شۆرەشا گەلین ئیرانی ل سالآ ۱۹۷۹ تا ئاستەكی ئازادی بو پەنابەران دەستەبەر بوو.

تەوهری ئیک

سەرەدەریا رژیما محمد رزا شاه بەرامبەر پەنابەرین کورد

۱- سەرەدەریا دەزگایین ئەولەهیی دگەل پەنابەران:

دەزگایین ئاسایشی یین حکومەتا ئیرانی بەردەوام ب چافی ئەمنی بەری خودایە پرسا پەنابەرین کورد، ئەندامین دەزگایین ساواکی پێچەوانەى کاربەدەستین دی یین حکومەتی بوون، د سەرەدەریا خودا دگەل پەنابەران توند بوون، دیدەقانه ک دیاردکەت ئەفی دەزگای نەدەهێلا کەس سەرەدەریی دگەل وان پێشمەرگان بکەت یین د هاتنە فەگوهاستن بو ئیرانی، دیژیت: "هەقالەکی من بنافی عەلی مەدەنی، زۆر جارن دچوو سەرەدانا پێشمەرگین بریندار ل نەخۆشخانێ ددا و دا بزانیەت کا وان چ دقیت، وان پێشمەرگان رادیو خواست بوون، ویژی رادیویین دوو چەنال بو وان دابینکربوون، پستی ساواکی زانی گەف لیکربوون کو دی هییه گرتن ئەگەر بەردەوامبی لسەر پەیوەندیکرن ب فان کەسانقە"^(۱).

پستی ریکەفتنا جەزائیری ل ۶ ئ ئادارا ۱۹۷۵ حکومەتا ئیرانی ب ریکا دەزگایین ئاسایشی سیاسەتا پولیسیی لسەر پەنابەران پەیره و دکر، ئەف بابەتە ئیخستە د چارچۆفی یاسا و رینمایاندا، هەرۆه ک د بەندی (۷) ژ یاسا و رینمایین وەزارەتا نافخودا هاتی: "ب درێزاهیا دەمی پەنابەریی، پەنابەر دی لژی چاقدیریا دەزگایین ئاسایشیدا بن"^(۲). ئیک ژوان دەزگایین بەردەوام دویقچوون و گوشار لسەر پەنابەران دروستکری

(۱) پەیوەندییا تیلەفونی دگەل همایون کەمانگەر، ۸ ئ ئاداری ۲۰۲۲.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۰۸-۱۵۵۲-۰۰۱۵۵۳-۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

دەزگایى ساواک (سازمان اطلاعات و امنیت کشور) بوو، ئەفی دەزگایى كونترول لسهەر هەمى لقینىن پەنابەران ژ تاکەكەس هەتا خیزان و سەرکردین سیاسى یین شۆرەشى ژى کربوو. ئیکەم کارى وى دژى پەنابەران، لادانا لژنىن سەرپەشتیکرنا کەمپان یین سەر بشۆرەشیفە بوون و ل جهى وان ریفەبرن و ئاسایشا کەمپان ئیخستە بن دەستەلاتا خوڤه^(۱). سالار شههید کاکو د بیرەوهریین خوڤا ب شیوهکى باش دەربرینی ژوان پیشهاتان دکەت، بقى رەنگى نقیسیه: "جاران ئیمە وهک میوان لەو وولاته بووین ریزیکی زۆریان لى دەناین، بەلام دواى ئەم رووداوه مامەلەکردن لەگەلمان (۳۶۰ دەرەجە) گۆرا، تەنانەت دەتوانم بلیم وهکو (ئەسیری جەنگ) مامەلەیان دەکرد، لەگەلمان رەفتارەکانیان گۆرابوون لە قسەى خوڤ و دلنەوايى بو توپەکردن و چاوهەرکردنەوه"^(۲).

لدور قى گۆرینا د سیاسەتا حکومەتا ئیرانییدا بەرامبەر پەنابەراندا هاتی، محەمەد مەلاقادر، بەحسنى سەرھاتیەکا خوڤ دگەل عریفەکى دکەت دەمى بو نوپکرنا دەفتەرا خوڤیا پەنابەریی چووێه بنگەهى پولیسین کەرەج، هەرچەندە ئەو رویدان دچیتە چارچوڤەکى رەفتارا کەسى، لى یا باشە دڤیرەدا ئاماژى پى بکەین، دبیژیت: "کە چوومە ژۆرەوه سەلامم لیکرد، بەلام گوروبان سەلامى وەرئەگرتو، منیش راوہستام بلنى دانیشە، هەر تەماشای نەکردم، منیش لە دلى خوڤ بەخوڤم گوت دانیشە. دانیشتم و پیم لەسەر پى دانا، وهک بیړیزی و نەچارى ئەمەى کردم. ئیتر چاوهروان بوم داخوا جەنابى ئاغای گوروبان چى دەلى، پاش نیزیكەى نیوہ سەعات خوڤى خافلاندا و لەدوایدا سەرى بلندا کرد و گوڤى (هاچ کارداشى؟) واتە چ کارت هەبوو، منیش وتم دەفتەرچەکانم هیناوه بو دریزکردنەوهى، گوڤى: دەفتەرچەکان لیرە لای من دابنى و جەنابى سەروان لیرە نیە، برۆ لە دەرەوه چاوهروان بکە"^(۳).

سەرەدەریا خرابا ھندەك ژ فەرمانبەر و کاربەدەستین حکومەتا ئیرانى گەھشتبوو ئاستەکى دناق ریکخراوین نافدەولەتى ژى باس لى دەھاتەکرن، بەلگەنامەکا

(۱) خوشەوى عەلى باپیر کانپەلنجى، ژیدەرى بەرى، ل ۲۰۹.

(۲) بنیرە: ژیدەرى بەرى، ل ۱۷۳.

(۳) ھەرۆھا نافبرى دبیژیت هیشتا ئەز ل وپرى بووم کەسەکى خەلکى تورکيا هات ئەف عریفە ئیک بەژنا خوڤ لہر رابوڤه، بو پتر بزقره: محەمەد مەلاقادر، ژیدەرى بەرى، ل ۱۸۱-۱۸۲.

کۆمسیونا په نابه‌ران ئاماژه ب دیدارا گودییر، نوینه‌ری وی ریڅخراوی ل ته‌هران و تیک ژ ئەندامین نوینه‌راتیا ئەمریکا ل وی ریڅخراوی بناقی ستین (Mr. Stein) دکه‌ت، تیدا به‌حسێ ره‌وشا په نابه‌رین کورد ل ئیرانی و ئەوین فیه‌گه‌ریاينه عیراقی دکه‌ت، دیبژیت: "پولیسین ئیرانی سهره‌ده‌ریه‌کا خراب دگه‌ل خه‌لکی دناف که‌مپاندا دکهن، که‌ل و په‌لین وان ژئی وه‌ردگرن و وینین جه‌نه‌رال بارزانی د درینن"^(١). دشیان دایه بیژین سهره‌ده‌ریا وان دگه‌ل په نابه‌رین که‌مپان وه‌کی سهره‌ده‌ریا زیندانان بوو، ریڅ نه‌ددا بیی روخسه‌تا ریڅه‌به‌رین ئەمنی یین که‌مپان چ که‌س ژ که‌مپان ده‌رکه‌فتبا یان چووبا دناف که‌مپاندا، و ئەگه‌ر بی شول چووبان هه‌ر ب چ ره‌نگان ریڅ نه‌دای، بو وینه ل که‌مپا سهره‌ده‌شتی^(٢) خه‌لکی تایه‌ت زاووک و گه‌نجان دفا بو مه‌له‌فانیا بچنه‌ سهر روپاری، سهر‌بازان ریڅ نه‌دای، له‌وا نه‌چار‌دبوون ب دزیڅه لبن سیمه‌ی را بچن، پشتی سهر‌بازان ئەف چه‌نده‌ زانیی ئەو سنیه‌له‌ هه‌می گرتن و ریژکرن و سهری وان تراشین^(٣). به‌لی راپورته‌کا کۆمه‌لا ده‌ستپیش‌خه‌ریا هولهن‌دی بو کوردستان ئاماژه ب حاله‌ته‌کی توندتر دکه‌ت کو ل چریا تیکتی ١٩٧٥ ل که‌مپا (ئه‌نزه‌ل) رویدابوو، دیبژیت: "دوو گه‌نج بو سهر شوشتنی بیی روخسه‌ت چووبوونه ده‌رفه‌ی که‌مپنی [ئه‌ف رویدانه] بو ئەگه‌ری کوشتنا (٩- ٢٧) ژ په نابه‌ران"^(٤). ورده‌کاریین فی رویدانی به‌حس نه‌کرینه لی دیاره لده‌می زفرینی ئەندامین ده‌زگایین ئەمنی لیپچین یا دگه‌ل وان کری و ئەف رویدانه یا بوویه ئەگه‌ری سهره‌له‌دانا ئالوزیان تا ئاستی پیکدادانی دنافه‌را په نابه‌ران و سهر‌باز و پولیسین

(1) 100.IRN.KURDS, vol.1, p.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to the High Commissioner, Note on discussion with Mr. Stein, US delegation, Document: (194), 2 October 1975.

(٢) ئەف که‌مپه ل ده‌شته‌کا گوندی قولتی نیژیک سهره‌ده‌شتی بوو، ریڅه‌به‌ری وی کورده‌کی خه‌لکی سهره‌ده‌شت بوو بناقی (ئاغای جه‌فایی) سهر ب ده‌زگایی ساواکی بوو ده‌می ده‌اته دناف که‌مییدا بو خو‌فه‌زر کرنی بنتی ب فارسی دگه‌ل خه‌لکی د ئاخفت هه‌که پیره‌ژنه‌کی یان دایکه‌کی داخوازیه‌کیش هه‌با کابرای به‌رسقا وان نه‌دا و دگوته وه‌رگی‌ری ئەفه‌چ دیبژن؟ پاشی ئەف خه‌لکه ل پایزا ١٩٧٤ هاتنه‌ فه‌گوه‌استن بو دناف هولین که‌مپا (ره‌به‌ت). بنیره: سالار شه‌هید کاکو، ژیده‌ری به‌ری، ل ١٦١. هه‌رچه‌نده‌ ژبلی بابه‌تی گۆرینا جهی ئاکنجیوونی ژ خیفه‌تان بو هولان، چ گۆرینین مه‌زن دژیا‌نا وانداه‌وه‌کو په‌نابه‌ر نه‌ رویداینه، به‌لی ژ ده‌ستین جه‌فایی و سهر‌باز و سیمه‌ی قورتالبوون.

(٣) سالار شه‌هید کاکو، ژیده‌ری به‌ری، ل ١٦٢.

(٤) شه‌ریف هه‌زّاری، ژیده‌ری به‌ری، ل ١٩٧.

که میپیدا، دیاره چه کئی دژی وان هاتیه بکارئینان، لهوا قوربان یین ژئی په یادابووی^(۱). ههروهها پارتی دیموکراتی کوردستان د به لاقوکیین خودا به حسئی قئی رویدانئ کرییه و دیاردکته دقئی که میپیدا ههشت پیشمه رگیین په نابهر ب گوله یین پولیسان هاتنه کوشتن و ژماره ک ژئی بریندار کرن^(۲). کینیس لی ئەمیندارئ کۆمه لآ دوستایه تی یا بریتانی- کوردی ژئی د راپورتا خودا پشتی ل گه شتا خو بو ئیرانئ زفرییه قه ئاماژه ب کوشتنا چهند گه نجه کان دکته ب دهستین هیژین ئەمنی دناف که میپین ئیرانیدا^(۳). ئەف رویدانه ئاماژه کا روئن لسه سهره ده ریا توندا ده زگایین ئەوله هیئ دگهل په نابهران و بی دهسته هلات بوونا لژنه و ده زگایین سهر ب پارتیقه بوو ژ ئاستئ وان رویدانان.

پشتی دابه شکرنا په نابهران ژئی حکومه تی به رده وامی دا سیاسه تا خو، د فه رمانه کیدا ل ۲۲ ئی ئەیلوولا ۱۹۷۵ وه زاره تا نافخو بو هه می وان پاریزگه هیین په نابهر قه گوهاستینئ پی رادگه هینیت کو بیی فه رمانا ده زگایین ئاسایشئ ناییت په نابهر چ لئینا بکه ن یان جهئ ئاکنجیوون و جهئ کارئ خو بگورن، به لئئ ژبو حاله تین زور پیتقی دهسته هلاتین قه گوهاستینئ د ده ته پاریزگارن، ئەوژی قه گوهاستئ دناف باژیرین ئیک پاریزگه هدا کومیتا په نابهران یا پاریزگه هیئ کو د هه مان ده مدا پاریزگار سهرۆکئ وی بوو دئ بریارئ ده ت، به لئئ ئەگه ر قه گوهاستئ ژ پاریزگه هه کئ بو ئیکه دی بیت پیدقیه کومیتا بلندا په نابهران رازیوونئ لسه ر بده ت، لی ب مه رجه کئ ناییت ریك به پته دان ژماره کا زورا په نابهران ل ئیک باژیر خرغه بن^(۴). پشتی هنگی زوربه ی پاریزگارن ئەف فه رمانه جییه جیکر ههروه کو پاریزگارئ که رمان ل ۲۴ ئی ته باخا ۱۹۷۶ رادگه هینیت هه ر که سئ پیچه وانه ی فه رمانین وان جهئ خو بگوریت دئ راده ستی هیژین عیراقئ هیته کرن^(۵). لی ئاریشه ئەو بوو ئەگه ر په نابهره کئ داخوازا موله تی ژئی کربا پیدقی

(۱) هه ژئی گوتنئ په ئەفئ راپورتئ پشت به ستن ب دهنگ و باسین روژناما (Neue Zeitung Zurher) کربوو. هه مان ژیدهر، ل ۲۸۳.

(۲) بنییره: الحزب الديمقراطي الكردستاني اللجنه التحضيریه، المصدر السابق، ص ۱۰۶.

(۳) شه ریف هه ژاری، ژیدهرئ به ری، ل ۲۸۳.

(۴) م. ا. ک. م. ایران، از وزیر کشور، به جناب آقای استاندار استان مرکزی، شماره سند (۲۶۱۳-۰۵۷۲۲۵-۰۲۹۳)، ۱۳۵۴-۶-۳۱، م ۵۲۱.

(۵) م. ا. ک. م. ایران، از استاندار کرمان، محمد طباطبائی، به فرمانداری جیرفت، شماره سند (۰۰۰۷۹)، ۳۲-۳-۲۰۲، م ۲۵۳۵.

بوو ب رټکا نفیساره کئی ټهو داخواری کربا و ل ریټقه به ریټن ټه منی دو یټچوونا وی دهاته کرن کانئ دئ کیټه چیت و ژبه ر چ چیت، سه ره رای هندي کو ده ستوریا چوونا ده رفه ی که مپان زور ب زه حمت بوو و هنده ک جاران سئ هه یشان دمان، لهوا ټه گه ر په نابه‌ره کئی گازنده ک ژي هه با یان فیابا سه ره دانا ته هران و که ره ج بکه ت ده مه کئی زور پئ دچوو هه تا شیا با وی گازندئ بگه هینیت^(۱).

ساواکئ دهسته ه لاتداریا هه می کاروباریټن په نابه‌ران دکر و چ کومبوونئین لټنئین په نابه‌ران بیی وی نه هاتنه ټه نجامدان^(۲). ټه ټه ژي نیشانه کا روټه لسه ر بالاده ستیا وی لسه ر هه می کاروباریټن په نابه‌ران و ټه گه ر ټه وی ټیبینی لسه ر بابه ته کئی هه با ب چ ره نگا نه دبوو بریار، و ټه و دهسته لاتداریا سه رکر دایه تیا شوپه شئ لسه ر په نابه‌ران ژي هه ی نه هیلا و ساواکئ دگه ل وان ژي سه ره ده ریبه کا ټه منی یا توند و تول پهیره و دکر، هه ره کو به لگه نامه کا کومسیونا په نابه‌ران دیاردکته سه رکر دین کوردان نه شین راسته وخو په یوه ندیټی ب په نابه‌ران یان سه ره دانا وان بکه ن، هه ره ها ټیدا هاتیه: "ټه و نه شین د چاره سه رکرنا فی بابه ټیدا هاریکاریا په نابه‌ران بکه ن، بتنئ ټه و دشین ب رټکا کومیتا په نابه‌ران داخواریان بکه ن، لئ ب سه دان نفیساریټن داخواریټن وان بی به رسټ یټن ماین"^(۳).

سه روکئ شوپه شئ مه لا مسته فا بارزانی ژي یئ بیبه هر نه بوو ژ سانسورا ساواکئ، نه دهیلا چ لټنئین سیاسی ټه نجام بده ت. ټه ف ټیکه بو ټه گه ر شه فیک قه زاز گازندان بگه هینته لایه نه کئی ده ره کی وه کو ریټخر او (UNHCR)، د دیداره کیدا دگه ل به رپرسین وی ل ته هران ل شواتا ۱۹۷۶ دیټیټ: "بارزانی یئ بیه یفی بووی ژبه ر سنوردارکرنا وی بو دیتنا کاربه ده ستین بلند یټن حکومتا ټیرانئ، وه ختی خو ده رگه هی شاهی بو وی دټه کری بوون، به لئ ل ئادارا ساللا پار هاتنه گرتن، ټه و ژلایئ فه رمانداریټی هه کا هه شت یا ساواکئ ده ټته چاټدیری کرن، به لئ دیتنا وی ژي زورا ب زه حمته، په یوه ندیا وی دگه ل بارزانی بتنئ ل رټکا که سه کئ مه ده نی

(1) From Leslei Goodyea, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(۲) بو دیتنا ویټه کئی ټیک ژوان کومبوونا به ری خو بده پاشکویټی (۵).

(3) From Leslei Goodyea, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

يه"^(۱). قهزاز پيڤه دچيت و دييژيت: "قان رۆژا بارزاني ل بهره وي فهريمانداري بينيت و دي بئ دهنگيا خو شكينيت و نه گهر چ دهريئه نجامين دلخوشكه ر ب دهست نه كه فتن بارزاني يئ نه چاره بيژيته خه لگي ههميان قه گهرنه عيراقئ"^(۲).

گۆشه گيركنا لسهر بارزاني د راپورتين دبلوماسكارين بياني ژيدا هاتيه به حسكرن، راپورته كا باليوخانا بریتانيا ل تههران دياردكهت كو بارودوخه كي كوتوبه نديئ يئ لسهر بارزاني هاتيه سه پانندن و دهليفا ديتنا وي بو كاربه دهستين مهزن بين حكومه تا ئيرانئ زورا هاتيه سنورداركرن و نه فئ ئيكي ئه و زوري نه رحه تكري، هه تا نوكه جاره كي بارزاني دهنگي نه رازييونئ يئ بلندكري"^(۳). نه ف بابتهه ببوو جهئ گرنگي پيدانا دهزگايين رۆژنامه فاني ژي، بو وينه دهزگايئ ميديايي يونائيد پريس (United Press) نه ف بابتهه ل نيسانا ۱۹۷۵ دگهل شاهي بخو قه كربوو، د بهر سقيدا شاه دييژيتئ: "بارزاني يئ ئازاده هه رجهئ وي ل ئيرانئ بقيت دسيت بچيتئ، به لئ ههركه سي دهيتته قي وه لاتي دي كه فيته ژي ربارئ ياساين مه"^(۴). ژلايئ خو فقه مه سعود بارزاني نه ف جورئ سه ره دهريئ ب بابتهئ مانه فقه و په يوه نديا به يزا په نابهران ب مه لا مسته فا بارزاني فقه گر يدهت، چونكه نه و ئيكه پيچه وانه ي هزر و پلاني وان بوون، له وا ريگري و گۆشارين مه زن ئيخستبوونه سه ر وان، ههروه ك ئاماژه دكهت: "مانه وه ي ژماره يه كي زوري په نابهران له گهل جه ناي بارزاني له ناو ئيراندا بو شاو و رژيمه كه ي جيئ نيگه راني بوو، بويه رژيمي نه و كاتي ئيران هه و لي زوري ده دا په نابره كان بنيرنه وه عيراق، بو نه م به به سته ش هه موو ريو شو ئينيكيان گرته بهر"^(۵).

(1) From Leslei A. Goodyear, Op. Cit, Document: (282B), 3 February 1976.

محسن دزه بي ئاماژه دكهت بهر پرسی يه كا هه شت جه نه رال هاشمي بوو، و نه و سه ر په رشتئ كاروبارين په نابهران بوو ل دهزگايئ ساواكي، به لي زور كييم دچوو كوميتا په نابهران، زوربه ي كارين خو بريكا جه مال موييني نه نجام ددان، بنيره: ژي دهري بهري، ل ۵۹.

(2) From Leslei Goodyear, Op. Cit, Document: (282B), 3 February 1976.

(۳) بهر وارا في راپورتئ نه هاتيه زانين، ههروه ها ديارناكهت ژي كا ئايا بارزاني نه رازييونو خو لسهر وي رهوشئ كه هانديه كي. هاتيه وه رگرتن ژ: شهريف هه ژاري، ژي دهري بهري، ل ۲۴۵.

(۴) اطلاعات، شاهنشاه در مصاحبه با يونائيد پرس فرمودند: ملا مصطفي همراه خانواده اش در نزديكي تهران زندگي مي كند و مي تواند به جاي ايران بخواهد برود، دوشنبه ۲۵ فروردين ۱۳۵۴، شماره (۱۴۶۸۰).

(۵) مه سعود بارزاني، بارزاني و بزوتنه وه ي..... بهرگي چواره م، شوره شي گولان، ل ۶۵.

ئەگەر ئی قی سیاسیە تا توندا یا ژلای ئی حکومە تا ئیرانی بەرامبەر پهنا بهران و سەرکردایە تیا شوپره شی قەدگرت بۆ ریکهفتنا دناقبه را حکومە تا ئیران و عیراقی کو هەمی کار و چالاکیین سیاسی و پارتیەتی دناقبه پهنا بهراندا بهینه قەدەغه کرن و بهینه ئاگه هدارکرن هەر کەسی سەرپیچی بکەت دی هیتە گرتن و زفراندن بۆ عیراقی^(١). لهوا په یقشا راده ستکرن به رده وام وه کو گه فه کی بۆ ترساندنا پهنا بهران ژلای د ه سته لاتدارین ئیرانی قه دهاته بکارئینان ب تایه تی بهرامبەر وان پهنا بهرین ب بابە تین سیاسی هاتبانه تومه تبارکرن، بۆ وینه دەمی ساواکی و دەزگایین ئە منی گو مان دەف پهیدا بووی کو هنده ک پهنا بهر ب نهی ئی مژیلی کاروبارین سیاسی نه و ژلای وانقه هاتنه گرتن و زیندانکرن، ههروهها لسه رده می دووباره خو ریکخستنا پارتی (قیادا موه قهت) ژماره کا کادریین دی یین پارتی ژلای دەزگایین ئە منی قه هاتنه گرتن و رادهستی عیراقی کرن، ئە ووی ژی هەمی ژناقبرن^(٢). ههروهها ل سالیین دویدا شه ش پهنا بهرین دی یین ریکخستین (ی ن ک) ئی ژی ساواکی گرتن و ل ٢٠ ئی ته باخا ١٩٧٨ رادهستی عیراقی کر نه قه، وان ژی ل چواری تیرمه ها ١٩٧٩ سیداره دان^(٣).

ژبه رته قی رهوشا هاتیه پیش مه لا مسته فا بارزانی ل دەمی وه رگرتنا چاره سه ری ل ئە مریکا خو دگه هینته کو مه لا نافده وله تی یا مافین مروقی ل نه ته وین ئیکگرتی، د گوتاره کیدا ل ئیک ئی کانونا ئیک ئی ١٩٧٦ ئاماژی ب سیاسیە تا توندا حکومە تا ئیرانی بهرامبەر پهنا بهران دکەت، د به شه کی ویدا هاتیه: "پهنا بهر یی ل ژیر چاقدیریە کا توندا پولیسانقه، ریک ئی ناده نی ئە و بچنه دناقبه چ کومه لین جفاکی و سیاسیدا، ههروهها ژماره کا کادریین بهرچاق یین شوپره شا ١٩٧٤-١٩٧٥^(٤) یین هاتینه گرتن و سزادان و هنده ک ژی یین رادهستی د ه سته لاتدارین عیراقی کرینه قه، بهرامبەر راده ستکرن ژماره کا به رهه لستکارین حکومە تا ئیرانی کو وه کو پهنا بهر ل عیراقی بوون"^(٥).
نقیسه را قی نامی کو خانم لایزه ت ئیکولسه (Lizette Echols) د پهراویزا قی گوتارا

(١) الحزب الديمقراطي الكردستاني اللجنة التحضيرية، المصدر السابق، ص ٨٤.

(٢) مه سعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه وهی... شوپرش ئیلوول، ژیدهری بهری، ل ٢٤١.

(٣) بۆ زانینا ناقین وان بنیره: فاروق محمه د محمه دئه مین، ژیدهری بهری، ل ١٢٠.

(٤) دراستیدائنه ف ماوه یه ته مامباشوره شائیلوولی، په دژیدهر بنداب شه ری پینجی یان شه ری سال ١٩٧٤-١٩٧٥ دهیته ناسین.

(٥) From Lizette Echols, Op. Cit, Document: (587), 13 December 1976.

بارزانیدا دیاردکەت پیزانین یین گەهشتینە مە حکومەتا عیراقی سی چالاکفانین پەنابەر بناقین (شەهاب شیخ نوری، جەعفەر عەبدولواحد، ئەنوەر زوراب) ل ئیککی کانونا ئیککی ١٩٧٦ یین سیدارەداین پشتی ساواکی بەرامبەر چەند بەرھەلستکارەکین ئیرانی رادەستی عیراقی کرین^(١). دراستیدا ئەف کەسین سەری ئاماژە پێھاتیەدان ئەندامین کۆمەلا مارکسی لینینی بوون و دگەل ھەر ئیک ژ (فرەیدون عەبدولقادر، عەلی بچکول، عومەر سەید عەلی، ئەرسەلان بایز و ئاوات عەبدولغەفور) ب ھاریکاریا سیخوران ھاتبوونە گرتن و رادەستکرن بۆ دەستھەلاتدارین عیراقی و ل ئیککی کانونا دووی ١٩٧٦ زفراندبوونە عیراقی و ل پۆژا ٢١ ئی چریا دووی ١٩٧٦ (شەهاب شیخ نوری، جەعفەر عەبدولواحد، ئەنوەر زوراب) ھاتنە سیدارەدان^(٢).

ژلایەکی دیکە، مایتیکرنا ساواکی دناف پەنابەراند گەھشت بوو وی ئاستە ی شیاووون ب پیکا گوشار و ترساندن یان پارە ی ھندەک پەنابەراند دناف ریزین خودا ریک پیخن و بۆ وان کاربکەن، ل سەر فی ئیککی عەبدولا دەرویش دبیژیت: "پۆژەکی بەرپرسی پولیسین ئەردەکان ئەز گازی کرم و گوته من ئەم حەز دکەین دگەل مە کار بکە ی دئ زۆر ھاریکاریا تەکەین"، وی ژ ی پرسیار کربوو کا چ کارە، گوتبووی: "دئ چاقدیریا فان ئاوارا کە ی یین ل ئەردەکان، کا چ دکەن، کی دەیتە دەف وان و ئەو دچنە کیشە"^(٣). ھەرۆھا ھندەک کەسین ل گەرەکا عەزیمیا کەرەج و ئەندامین سەرکرایەتیا شۆرەشا ئەیلوولئ ژ ی ھاتبوونە ئەرکدارکرن دویفچوونا لشینین وان خیزانان بکەن یین دگەل مالباتا بارزانی ل وی گەرەکی، و ژبو بەلاکرا گۆمانی و کونترولکرا وان پروپاگاندە بەلاف دکرن کو ئەو خانی ھەمی ب پیکا تومارین دەنگی لژیر کونترولا دەزگای ساواکی دانە^(٤). لی بۆ دۆپاتکرنا دلسوزیا خو زۆرجاران سیخورین کوردی یین دگەل ساواکی کار دکرن د سەرەدەریا خودا دگەل پەنابەراند توندتربوون، بۆ وینە دەمی عەونی شکاک مزوری رەزامەندی وەرگرتی مالا خو ژ کاشان قەگوھیزیتە ئەسفەھان،

(1) Ibid.

(2) انظر: نرمين عثمان، علی چو القمر نسجنا أحلام الوطن، ت: علی شمدين، السليمانية، ٢٠٢٣، ص ١٨٩-١٩٢.

(3) عەبدولا دەرویش عەلی، ژیدەری بەری، ٢٠١٨، ل ١٠٥.

(4) ناقبری ئەف دیدەفانیە د پەرتوکا بیرەوهریین خودا دیارکریە، لی نافی وی کەسایەتی دیارنەکریە و بتنی وەکو ئیک ژ بەرپرسین بەری ی شورەشی دایەناسین، بزفرە، ژیدەری بەری، ل ١٧٨.

هه زدر بچیته گهره کا (سه ریان) کو باراپتر پهنا بهرین کورد لئی گهره کی دژیان، لی دوو ئەندامین ساواکی ئیک فارس و ئیک ژێ کوردی پهنا بهر بوونه ریگر، پشتی چه ندین هه ولان ئەوئ فارس دبیتیتێ هه رن ده ستپیکێ ئەوئ کورد رازی بکهن، ئەز بخو دئ رازی بم، نه کو دئ بو من ئاریشا چیکهت^(١). ههروهها پهنا بهرین وی باژییری بو ئەنجامدانا نقتیژا جه ژنی ل ماله کئ خرغه دبن، پشتی ریوره سم ب دو ماهی هاق ساواکی بو مه ره ما دو یفچوونئ خواستبوون و گوتبوویئ هه وه کومبوون بین سازکرین، هه تا ژمارا پیلایین وان ژێ دزانی کا چه ند کس دوئ مایقه بوون^(٢).

شه وکهت پیرو هه رگوشی، باس لسه رهاتییه کا خو دکهت، دبیتیت: "نامه ک ژلایئ ئیدریس بارزانی بو ئەحمه د شیروانی هاتبوو، ئەو چه ند روژ بوو باوه ری ب که سی نه بوو بو بخوینیت، پاشی هات نیک من، من ژێ بو خواند و به رسقا ویژی بو نقیسی، لسه ر قئ رویدانی ژێ ساواکی ئەز گازی کرم"^(٣). ئەف رویدانه

(١) دیداره ک دگه ل عه ونی شکاک مزوری، پیرام، ٢٢ ی کانونا ئیکئ ٢٠٢٣.

(٢) په یوه ندیه کا تیله فونی دگه ل شه وکهت پیرو هه رگوشی، ١٢ ی شواتا ٢٠٢٤.

(٣) هه مان ژیده ر، ههروهها ل کهمپا جه هروم پهنا بهرک بناقئ (کاکو عه زیز مه مود) خه لکی هه ولیری کو به رده وام ئاموژگاری ل هه قالین خو دکرن داکو بیهنا خو فره بکهن لسه ر وان نه خو شیان و داخواز ژێ دکر به رامبه ر هه ر پیلانه کی د ئیکگرتی بن و دویره بکه فن ل دووبه ره کیئ. ئیک ژ ئاماده بوویان بناقئ (ده رویش) خه لکی ده ور به ری هه ولیری بوو نه رازیبونئ به رامبه ر گوتین وی دیار دکهت و دبیتیت ته ماف نیه بیژیه خه لکی دگه ل بارزانی بمین، ئەف گفتوگویه دچیته سه ر شه ری و هه ر دووک ب شه ردچن، پشتی هنگی ل نیقا شه قئ ده رویش ب ئارمانجا کوشتنا وی دچیته پشت خیفه تا کاکوی و ساتوره کا مزن ل سه ری وی ددهت و دره قیت، پشتی ناقبری گه هاندیه نه خو شخانی و تاوانبارژی ژلایئ زی ره فانانقه هاتیه گرتن ره وانیه ی زندانی و پاشی دادگه هی کرن، ل روژا دادگه هی دیار بوو دادوهر ژلایئ ده زگابین ئەمنیقه یئ راسپاردی بوو، له وا دئیکه م ئاخفتنا خو دا دادوهر دبیتیت: "ما حکومه تی نه گوتبوو هه وه نابیت چالاکیین سیاسی ئەنجام بدهن؟"، کاکو دبیتیت من چالاکیین سیاسی ئەنجام نه داینه، دادوهر دبیتیت: "به لی ته لسه ر مه لا مسته فا ئەو کابرا یئ قوتای، و به رگریکرن ل سه رکرده کی سیاسی کاره کی سیاسی". پشتی دادگه هکر نه کا کارتونی ده رویش بیگونه ده رچوو و کاکوژی تاوانبار ب ئەنجامدانا کار و چالاکیین سیاسی و گیرانا کوور و کومبوونان دناف کهمییدا، ئەو نه چار کر داخوازا لیورینئ ژ ده رویشی هیر شه ر بکهت، و دادوهر دبیتیت: "ئه گه ر تو عاقل نه بی دده می (٢٤) ده مژمی راندا دی تو هییه ف راده سترن بو عیراقئ"، دو ماهی سۆز نامه کی ب کاکوی ئیمزا دکه ن کو ئیدی ب چ ره نگان مایتیکرنئ د بابه تین سیاسیدا نه کهت. هه ژێ گوتنی ژ به ر کاریگه ریا قئ رویدانی ل ده می دووباره دابه شکرنا پهنا بهر ان لسه ر باژی ران ژ سه رجه می (٢٠٠٠-٣٠٠٠) مالان چوار پینچ مال هه تا دو ماهی ل وی کهمی هیلابوون مالا کاکو ئیک ژوان بوو و چه ندین جاران ژێ داخواز لیکریبوو ویژی به نه نیک برایین وی ل قه زوین، به لی بابی مفا بوو، دو ماهی پاسه کی دئین و هه میان سوار

هه می نیشانا وی ئیککی نه ده ستی ساواکی دناف په نابهراندا زوری بهر بلاقبوو و هه ر لقینه کا وان نه نجام دابا ساواک یا پی ناگه هدار بوو. محهمه د مه لا قادر ژی بقی رهنگی به حسنی سه ره ده ریا ساواکی دگه ل وان دکه ت، دبیژیت: "سه رکردایه تی له عه زیمیه ی که ره ج به بی ره حمی و شیوازیکی نامرۆفانه ئابلوقه درابوو، به لام بهرواله ت گیانیان له بهر مابوو، ئەندامانی سه رکردایه تی چه ند مه رجیکیان بو دانرابوو، له ژیر فشار و چاودیری زوردا بووین، به هه موو شیوازیکی ناره حه ت ده کراین"^(۱).

پیخه مه ت زیاتر کونترولکرنا په نابهران تایبه ت ئەوین د تومارین ساواکیدا وه کو بهرپرس هاتینه تومارکرن زۆربه ی وان د هاتنه داخوازکرن بو بنگه هیین خو یین ئەمنی و به ئینامه پی پر دکرن، بو وینه هنده ک جورین فورمان هه بوون ئیک ژوان یا تایبه ت بوو ب رینمایین هه لگرتنا چه کی و لدویف وی فورمی هه لگرتنا هه می جورین چه کی بو په نابهران ل هه ر پله و ئاسته کی داییت قه دهغه کربوو. فورمه کادی یا گریدیای قه دهغه یا هاتن و چوونا په نابهران یا بی موله ت بوو^(۲). به لی ئەو په نابهرین موله ت ژی د دای پیتهی بوو فورمه کی کو دگوتنی (برگه مرخصی) پر بکه ت و هه ر باژیری چووبایی پیدفی بوو بچیه بنگه هی پولیسان و مورا چوونا وی باژیری لیدابا و لده می زفرینی جاره کادی ئەو فورم راده ستی بنگه هی پولیسان کرباقه وه کو ئاماژه یه ک کو ئەوی زفریه ف مالا خو^(۳). لی ده سته لاتین خو جه رازیبوون لسه ر هه می داخوازیین موله تان نه ددان، بو وینه محهمه د مه لا قادر دبیژیت: "خیزانا هه قاله کی مه بنافی (مه لا غه ریب محهمه د) ل قه زوین کوچا داوی کر ئەز چوومه بنگه هی پولیسان بو وهرگرتنا موله تی داکو بچمه تازی، به لی داخوازی

دکه ن داکو قه گو هیزنه ته هه ران، کاکو لسه ر هه راراده سترکی دبیژیه وان پولیسان دی مه کیشه بهن، دبه رسقیدا دبیژنی: "بی ده نگ به دی هنگو بهینه جه نه می"، ل ده می سواربوونی ژی بهرپرسی که می شه قه کی ل (سه باح سه دیق) ئیک ژه قالین کاکوی دده ت و خه به ران دبیژیتی کو وی ژی بتنی گوتبووی دی مه کیشه بهن. بو دیتنا دریژیا فی رویدانی بنیره: سالار شه هید کاکو، ژیده ری به ری، ل ۲۰۴-۲۱۶.

(۱) بنیره: ژیده ری به ری، ل ۱۸۳.

(۲) بنیره: سالار شه هید کاکو، ژیده ری به ری، ل ۲۲۱.

(۳) هه مان ژیده ر و هه مان لاپه ر.

من هاته ره تکران" (۱). و نه‌گه‌ر په نابه‌ره‌کۍ سه‌ریچیا څۍ فه‌رمانۍ کربا یان لده‌مۍ بو هاتیه دیارکرن نه‌زفریباڅه ب توندی دهاتنه سزادان بو وینه ده‌مۍ (میرخان محمه‌د ئه‌مین میړگه‌سوری) بۍ موله‌ت دچپته که‌ره‌ج لده‌مۍ زفرینۍ لپیچینۍ دگه‌ل دکهن و سزا دده‌ن مالا وی ژ نه‌سفه‌هان نه‌فی دکهنه باژیږی (سه‌می روم) کو کورده‌کۍ بتنۍ ژۍ ل ویږی نه‌بوو (۲). فورمه‌کا دی هه‌بوو، لدویف وی ب چ ره‌نگا ریڅ نه‌دا په‌نابه‌ران دگه‌ل دبلوماتین بیانی په‌یوه‌ندیۍ بکه‌ن، هه‌روه‌ها فورمه‌کادی هه‌بوو لدویف وی فورمۍ هه‌واندنا میټانان قه‌ده‌غه بوو و نه‌گه‌ر نه‌چار بیان ده‌بیت بنگه‌هی پولیسان پۍ ټاگه‌هدار کربا، ژبه‌رهندي ژور ژ په‌نابه‌ران نه‌رازی دبوون لسه‌رفۍ فورمۍ (۳). ژبه‌رکو میټاننداری داب و نه‌رپته‌کۍ که‌ښۍ کوردايه و زه‌حمه‌ته ټیک بشیت ده‌رگه‌هی لسه‌ر میټانۍ خو بگریټ یان بچیت پولیسان بینته سه‌ر. ده‌زگایۍ ساواکۍ نه‌گه‌ر ب چاڅه‌کۍ دویفچوونا هه‌می په‌نابه‌ران کربا ب هه‌ردوو چاقان دویفچوونا په‌نابه‌رین ل عه‌زیمیا که‌ره‌ج دکر ژبو څۍ چه‌ندی به‌رده‌وام نه‌ندام و راپورته‌رین وان ل وی گه‌ره‌کۍ هه‌بوون و زوربه‌ی وان ژۍ ټه‌و که‌س بوون یین که‌ر به‌کا میژووی دگه‌ل بارزانیان هه‌ین، ټیک ژوان بناڅۍ (به‌یاتی) بوو بابۍ وی لسه‌رده‌مۍ کو‌مارا کوردستان ل مهاباتۍ د شه‌ره‌کیدا دگه‌ل بارزانیان هاتبوو کوشتن، له‌وا هه‌ول ددا که‌ر با خویا که‌ښ به‌رامبه‌ر وان ل که‌ره‌ج دارپژیت (۴). هه‌روه‌ها زورجاران به‌رپرسین پایه بلندين څۍ ده‌زگایۍ دگه‌ل په‌نابه‌رین ټاکنجۍ ل وی گه‌ره‌کۍ دروینشتن، بو وینه ل ټیک هه‌لکه‌فتاندا ټا‌غایۍ تاجدارۍ، نوینه‌ری نعمت نه‌سیری، سه‌روکۍ گشتی یۍ ساواکۍ دخوازا دیتنا ملازم یونس روژبه‌یانی و محمه‌د مه‌لا قادر و مه‌حمود عه‌زیز دکه‌ت ب بیانویا هندي کو یۍ هاتی ژ ټیزکڅه په‌نابه‌ران بینیت و ل په‌وشا وان ب پرسیت، دوی دیداریدا وان ټاگه‌هدار دکه‌ت دویر بکه‌ښ ل کاروبارین سیاسی، دیژیته هه‌رسیکان ټه‌ز باش هه‌ر ټیک ژه‌ه‌وه دناسم ل ده‌مۍ

(۱) بنیره: ژبده‌ری به‌ری، ل ۱۸۶.

(۲) ناقبری دچاڅپیکه‌فتنه‌کۍ دا دگه‌ل کاروان جوهر محمد ټه‌ف چه‌نده دیارکریه، بنیره: ژبده‌ری به‌ری، ل ۲۸۳.

(۳) محمه‌د مه‌لا قادر، ژبده‌ری به‌ری، ل ۱۸۵.

(۴) دیدار دگه‌ل فریاد شه‌فیغ بارزانی، پیرمام، ۲ څۍ چریا دووی ۲۰۲۳.

شۆرەشی ھوین چ بوون و ھەوێ چ بەرپرسیارەتی ھەبوویە، محەمەد مەلا قادر دیبژیت نافیری بەری خۆ دامن و گوت: "تە ھندەك بوچووئین جیاواز و پرەوشەنبیری یین ھەین، مە ریز بوۆ فان جورە بوچوونان یا ھە، بەلئ ھشیاری خۆبە"^(۱).

ژ کارین دی یین دەزگای ساواکی دەرحەقی پەنابەران ئەنجام دای، گەف کرن و گرتن و تارادی ئەشکەنجەدانی بوو، ئەقەژی بیی بەرچاف وەرگرتنا پینگەھ و بنگەھی جەماوەری یان سیاسی یان وان کەسان، ھەرەکو ئەقی دەزگای دەستی خو ژ ئەندامین مالباتا بارزانی ژێ نەدپاراست، بوۆ وینە ب یانویا ئەنجام دانا کارێ سیاسی ل ۱۹ ی شواتا ۱۹۷۶ ئەندامین ساواکی مەسعود بارزانی و پسمامی وی ئەیوب بارزانی ژبوۆ دویفچوونی دبنە تەھران و شەقەکی لژیر دویفچوونی دەیلن^(۲). ھەرەھا درویدانەکا دیدا ئەف دەزگایە پێشمەرگەکی بناقی (فاخر) ل گەرەکا عەزیمیا کەرەج دەستەسەر دکەن و بوۆ دەمی پینچ ھەیفان بیسەرەشوین دکەن، ژلایئ کەس و کارین و یقە چەندین یاداشت دەینەدان، و ھەتا لسەر ئاستی بلند ئیدریس بارزانی پەیوەندی بچھین پەیوەندیدارقە نەکری نەھاتە ئازادکرن، بەلئ ژبەر وی ئەشکەنجەیا دەروونی یا وی لسەر دەستین وان دیتی توشی نەخۆشیی دیت و ھەتا ژلایئ دکتوریقە ب لیدانا کارەبایی و دەرمانا چارەسەری بو نەھاتیە کرن نەشییا ب ئاخیقت^(۳). د راستیدا ئەف سەرەدەریا ساواکی دگەل پەنابەرین کەرەج مەرەم پی دویرئیخستنا وان، تاییەتی مالباتا بارزانی، بوو ژ کاروبارین سیاسی و قیایە پەیامەکی بگەھینە وان کو لقی وەلّاتی ریک ب ھەو نەھیتەدان چ لئینین سیاسی ئەنجام بدەن. ژبەرەفان ھەلسووکەوتین دەزگایین ئەمنی ژمارەکا زۆر ژ سەرکردە و کادرین پێشکەفتی یین پارتی و ئەندامین

(۱) محەمەد مەلا قادر دقئ روینشتیندا دیبژیت ھەکو دەرەفەت دایە مە ئەم ژێ گزندین خۆ بگەھینی، من بەحسێ کوری خۆ (سەربازی) کر کو یی ل تاقیکرنا کونکورێ دەرچوویی و ل چ کولیژا نەھاتیە وەرگرتن ل دەمەکی ئەوین وەکی وی یین ھاتینە وەرگرتن، دیبژیت: "تاجدارێ گوت ئەو لریکا (پارتی بازی) ئانکو واستەکاری یین وەرگرتی و تو دزانی پارتی بازی یەعنی چ؟" بوۆ پتر زانیاریان بزقەرە: ژیدەری بەری، ل ۱۸۸.

(۲) ایوب بارزانی، المصدر السابق، ص ۵۵۸.

(۳) ئەف پێشمەرگە پسمامی محەمەد مەلا قادر بوو ب تاوانا خۆ بەرزە کرنی ھاتبوو گرتن، دەمی بەردای ژێ ژلایئ بەرپرسی بنگەھی پولیسان قە بی ریزی دگەل ھاتبوو کرن، ژبوۆ پتر لدور قی سەرھاتیی بزقەرە: محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۱۹۲-۱۹۴.

مالباتا بارزانی ل سالآ ١٩٧٦ قهستا ده‌رفه‌ی ټبرانې دكهن، ژوان ژي ټه‌یوب بابو، فریاد شه‌فیغ بابو، فرهاد لوقمان، ټه‌رده‌شیر سه‌یدا^(١). و هه‌ر ژبه‌ر نه‌بوونا باوه‌ریی بوو مه‌لا مسته‌فا بارزانی ټه‌مريکا هه‌لبژارد بوو وه‌رگرتنا چاره‌سه‌ریی نه‌ك مانه‌قه ل ته‌هران و دقئ گه‌شتیدا كورئ خو مه‌سعود ژي دگه‌ل خو دبه‌ت^(٢). ټه‌قه‌ژي هه‌زه‌كا زورا دجه‌ئ خو‌دابوو وي ده‌می مالباتا بارزانی گرتیه‌به‌ر، چونكه مانه‌قا هه‌میان پي‌كفه ل ټي‌ك جه و لژیر ده‌ستئ ټي‌ك رژيم هه‌م كونترولكرنا وان دا ب ساناهيتير بيت و مه‌ترسی ژي ټيدابوو، به‌لئ هه‌بوونا وان تايه‌ت بارزانی و مه‌سعود ل ده‌رفه ټه‌ف ټه‌گه‌ره دویر ټي‌خست و شيان ل ده‌رفه به‌رده‌واميئ ب ده‌نه خه‌باتا سياسي.

ساواكئ زوربه‌ی جاران ري‌ك نه‌ددا په‌نابه‌ران سه‌ره‌دانا باليو‌خانئين بياني ل ته‌هران بكه‌ن داكو ل وه‌لاټئين وان مافي په‌نابه‌ریی وه‌ر بگرن، باليو‌خانا ټه‌مريکا ل ته‌هران به‌حس ل ټه‌قان جوړه رویدانا كړييه و دنامه‌كيدا بوو وه‌زاره‌تا ده‌رفه ټامازه دكه‌ت ده‌سته‌ه‌لا تدارين ټه‌منی تايه‌ت ساواكئ ژماره‌كا په‌نابه‌ران گرتبوون ژبه‌ركو سه‌ره‌دانا باليو‌خانئين بياني كړبوون^(٣). هه‌روه‌ها ل ده‌می پيش‌كيش‌كرنئ بوو باليو‌خانا ټه‌مريکا ژ سه‌رجه‌می (٧٠٠) كه‌سان بنتئ (١٥٠) كه‌س شيا بوون بوو چاف پي‌كه‌فتنئ خو بگه‌هينه باليو‌خانئ ټه‌وه‌ژي زوربه‌ی ټه‌وبوون يئ ل ته‌هران و كه‌ره‌ج ټاكنجی، ټه‌قئين دی كو دبه‌ (٥٥٠) كه‌س ري‌ك ب وان نه‌هاتبوو دان گه‌شتا ته‌هران بكه‌ن و پوليس و ده‌زگايين ټه‌منی ري‌ك نه‌ددا نوينه‌رين پارقئ ژي بچن ټه‌وی خه‌لكی ټاماده بكه‌ن، ده‌می ټه‌ف ټاريشه ب ري‌كا نوينه‌ريئ (UNHCR) گه‌هشتيه وه‌زاره‌تا ده‌رفه يا وي وه‌لاټئ ټه‌وان پيش‌نياركر ټه‌ف ري‌كخراوه‌ نافي نوينه‌ره‌كئ خو بده‌ته وه‌زاره‌تا نافي دكو موله‌تا هاتن و چوونئ بوو دروست بكه‌ن^(٤). كه‌واته د هه‌ر حاله‌ته‌كيدا بيت ري‌ك ب هاتن و چوونا په‌نابه‌ران نه‌ده‌اته‌دان خو ټه‌گه‌ر ژلايئ كو‌مسيونا په‌نابه‌ر و باليو‌خانئين بياني ژي هاتبانه داخوازكرن. بوو وينه ل ده‌می چوونا په‌نابه‌ران بوو وه‌لاټئين سيي هه‌رچه‌نده

(١) دیدار دگه‌ل فریاد شه‌فیغ بارزانی، ٢ ټ چريا دووی ٢٠٢٣، پيرمام.

(٢) مه‌سعود بارزانی، بارزانی و بزووتنه‌وه‌ی... شورشئ ټه‌یلوول، ل ٢٥٠.

(3) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State, Iraqi Offer of Amnesty to Kurds, Washington, Document: (314), 3 August 1976.

(4) From Leslei A. Goodyear, Repot No.11, Op. Cit, Document: (281), 3 Februaury 1976.

حكومهتا ئیرانی رازیوون ژێ لسه ر دابوو و بریاردابوو بهلگهنامهین گهشترنێ ژێ بوۆ دروست بکهن، لێ ب نهینی ئهقی دهزگای ئاستهنگ د ئیخستنه ریکا واندا، لسه ر قی ئیکێ نوینهری کۆمسیونا ناگیری دیاردکهت کو د بهرنامی وان دابوو ل هه یقا گولانا ١٩٧٦ ل دۆری (١٥٠) په نابهران بوۆ ترانزیتا ئه مریکا رهوانه ی ئه لمانیا بکهن، هه رچه نده فیزا و سپونسه ریین وان ژێ هاتبوونه فه لێ (٤٢) که سان ژوان هنده کا گه شتا وان هاته پاش ئیخستن و هنده ک ژێ هاتنه فه کیشان، چونکه ژ هه می لایه کیقه د ئاماده نه بوون و به لگه نامهین پیدقی بوۆ گه شترنێ هیشتا حکومه تی نه دابوونی، (٣٠) که سین دی ژێ هه ر نه هاتبوونه ئاگه هدارکرن، ئه گه ری قی ژێ دئیخته ستوی ده زگای ساواکیدا هه رچه نده به ری هنگی سوز دابوو (UNHCR) کو دی وان که سان ئاگه هدار که ن لێ سوزا خو بجه نه هینا، له وا ئه و نه چاربهوون بریکین که سی و تایهت وان په نابهرا ئاگه هداربکهن، ژبه رهندي ئه و شیا بوون ل دوو کۆمان بتنی (٢٦) که سان رهوانه بکهن^(١).

فه ره بیژین ژبه ر قان هوکاران و سستیا بریقه چوونا پروسێ بالیوزخانا ئه مریکا ل ته هرا ن بخوۆ دهیته سه رخهت و رادگه هینیت کو ئه و دی گوشاری ل ساواکی که ن داکو ئاستهنگان بوۆ کۆمسیونی و په نابهران دروست نه که ن^(٢). ههروه ها دناق لیستا ئه وان په نابهرین ل وه لاتین روژئافایی هاتینه وه رگرتن به حسێ دۆسیا هنده ک ژوان هاتیه کرن کو ل شه فا به ری گه شترنێ ساواکی دهسته سه ر کربوون، هه رچه نده مامه له یین گه شترنێ ته مام کربوون و پلیتین فروکی ژێ دگه ل وان بوون^(٣). پاشی نوینه ری کۆمسیونی ل ته هرا ن ب راپۆرته کا جودا به حسێ وان که سان دکهت یین به ری گه شتا ده رفه بکه ن ژلای ساواکیقه هاتینه گرتن، ئه ف به لگه نامه به حسێ (٢٥) په نابهران دکهت کو هه ر ئیک ژوان ب تومه ته کا جودا دناقبه را سألین ١٩٧٦- ١٩٧٧ هاتبوونه گرتن و ده می گرتنا زۆربه ی وان دناقبه را (٢-٥) هه یقان دابوون و پشتی ئازاد بوونی زۆربه ی وان ژ ئیرانی ده رکه فتنه، بتنی ئیک ژوان نه هاتیه ئازادکرن

(1) 100.IRN. KURDS, vol.4, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Movement of Kurds to the USA, Document: (397A), 4 May 1976.

(2) Ibid.

(3) 100. IRN. KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Migration, Document: (557), 19 October 1976.

و هیشتا یی دزیندانیین ساواکیدا^(١).

هه‌ژی گوتنییه هه‌ر لقینه‌کا په‌نابه‌ران ژ ئاستی خه‌لکی ئاسایی هه‌تا سه‌روکێ پارتی ژ ی پیدفی بوو ل بن چاقدیریا ساواکێ ده‌ربازبیا، بو وینه هه‌می سه‌ره‌دانین بارزانی بو ئه‌میریکا ژبو چاره‌سه‌ریی ژلایی ساواکێفه و تایه‌ت ریفه‌به‌ری وئ جه‌نه‌رال نعمت نه‌سیری ده‌هاته‌نه ریکه‌ستن و چاقدیریکرن و بیی موله‌تا وان چ سه‌ره‌دانین وی نه‌ده‌هاته‌نه ئه‌نجامدان، ئه‌گه‌ر بارزانی یی نه‌خۆش نه‌با و پیدفی ب چاره‌سه‌ریی لده‌رفه‌ نه‌با، ئه‌فی ده‌زگایی موله‌تا ده‌رکه‌فتنا وی ژئیرانی نه‌دای، به‌لگه‌ لسه‌ر قی ئیکێ دۆسه‌یا گه‌شتا وی بو ئه‌میریکا دوو هه‌یقان گه‌رو کر هه‌تا بریار لسه‌ردای، ده‌می چووی ژ ی ئیک ژ ئه‌فسه‌ریی خو بنافی (جه‌مشید ئه‌مانی) دگه‌ل هه‌نارت^(٢). به‌لگه‌نامه‌کا ئه‌میریکی ب ئاشکراییی به‌حسی رولی ساواکێ د سه‌ره‌دانا وی یا دوویدال هه‌یقا حوزه‌هیرانا ١٩٧٦ دکه‌ت و دیاردکه‌ت بارزانی دگه‌ل هه‌ردوو کورین خو و راویژکاره‌کی وی و ئه‌ندامه‌کی ساواکێ ل واشنتن^(٣). بیگومان مایه‌تیکرنا ساواکێ د سه‌ره‌دانا بارزانییدا بو هندی بوویه داکو چ چالاکی و بزاقین سیاسی ئه‌نجام نه‌ده‌ت و بتنی بو وه‌رگرتنا چاره‌سه‌ریی بیت و بزقریته ئیرانی، له‌وا ده‌می بارزانی دنه‌قه‌هه‌را ٩- ١٠ ی تیرمه‌هی چاف ب به‌رپه‌سه‌کی وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا ئه‌میریکا که‌فتی و داخوای لیکری (٧- ٨) هه‌یقین دی ل ئه‌میریکا به‌ییت، جه‌نه‌رال نه‌سیری، داکو ریکێ لئ بگریته، ل ئیکێ ته‌باخی نامه‌کی بو وی ده‌نییته و فه‌رمانی لئ دکه‌ت د ماوی هه‌فتیه‌کیدا فه‌گه‌ریته ئیرانی و دبێژیته: "ئه‌گه‌ر تو وه‌نه‌که‌ی چاقه‌ریی چ هاریکاریین من نه‌به، نه بوخو و نه‌ژی بو که‌س و کارین خو"^(٤). ب پوژه‌کی پشتی قی ناما گه‌فهاقیژ ل ئیقاریا دووی ته‌باخی بارزانی

(1) 100. IRN. KURDS, vol.11, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Kurds from Iraq, Document: (732A), 2 -uly 1977.

دیاره ژبه‌ر پاراستنا تایه‌تمه‌ندیین که‌سی ده‌می مه‌ داخوایا فان به‌لگه‌نامان ژ کومسیونی کری، ئه‌وان نافین فان که‌سان ب حبری ره‌ش کربوون، به‌لی هه‌رچاوابیته به‌لگه‌نامه‌کا گرنگه‌ لسه‌ر سه‌ره‌ده‌ریا ساواکێ دگه‌ل په‌نابه‌ران. (٢) مه‌سه‌عود بارزانی، بارزانی و بزووتنه‌وه‌ی... شۆرشێ ئه‌یلوول، ل ٢٤٣؛ مه‌مه‌د مه‌لاقادر، ژیدهری به‌ری، ل ١٧٤. (٣) مه‌سه‌عود بارزانی دیاردکه‌ت کو ئه‌و که‌س عه‌قید جه‌مال موبینی بوو، بنیره: بارزانی و بزووتنه‌وه‌ی... شۆرشێ ئه‌یلوول، ل ٢٥٠.

(4) FRUS, Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs, to Secretary of State, Kissinger, Barzani's Wish to Remain in the United States, Washington,

چاف پیکهفتنهکی دگهل هه مان بهرپرسی وهزارهتا دهرفه یا ئهمریکا ئه نجام ددهت و داخوایێ ژێ دکهت ب ئیک جاری ل ئهمریکا بهینیت، دبیتێ: "ئه ز دزانم ههردهمی قهگهرمه ئیرانی ئه و ریکێ نادهن جارهکا دی ل وی وهلاتی دهربهکهقم"، ههروهها ئاماژه دکهت ئه و دی ل ئهمریکا ههول ددهت حکومهتا وی وهلاتی رازی بکهت کاریگهریا خو بکاربهینیت دگهل حکومهتا عیراقی بو چارهسه رکنا کینشا گهلی کورد^(١).

ل وی دهمی حکومهتا ئهمریکا رازی نه دبوو بارزانی ل ویری بهینیت، چونکی دزانی شاه لسه رقی داخوایێ رازی ناییت و ریکێ نادهت بارزانی لژی چاقدیریا وی دهربهکهفیت، ژبه رکو وی دهمی ئیرانی نه دقیا کورد ب چ چالاکیین سیاسی رابن و ب بنه ئه گهری تیکدانا په یوهندیین وی یین خو ش دگهل عیراقی، و مانا بارزانی ل ئهمریکا و دویر ژ چاقدیریا ساواکی دی دهلیقه بو په یدابیت دهست ب کریار و چالاکیین سیاسی دژی عیراقی و ئیرانی ژ بکهت. لهوا لایه نی ئهمریکی ئاموژگاریا ل بارزانی دکهن کو یا باش ئه وه په یوهندیین خو دگهل ئیرانی تیک نه ددهت، چونکه دی کاریگهری لسه ر پتر ژ (٤٠٠٠٠) په نابهرین کورد ل وی وهلاتی کهت^(٢). ههروهها بالیوزخانا ئهمریکا د نامه کا دیدا بو وهزارهتا دهرفه یا وهلاتی خو ل ١ ئی ئهیلوولا ١٩٧٦ جارهکا دی دویات دکهت حکومهتا ئیرانی یا داخوایێ دکهت هه رچی زویه و بی دهنگی بارزانی قه بگه رینه ئیرانی. لدویف بوچوونا بالیوزخانی ئه گهر کورد لسه ر لیووورینا حکومهتا عیراقی رازی بن ئاریشا مانا بارزانی ل ئهمریکا دی ب ساناهیت بیت^(٣). گوئین دقئ بهلگه نامهیدا هاتین دویات دکهن کو نه بتنن په نابهرین کورد یین ساده، بهلکو سه رکدی وان ژ وهک رههینه حکومهتا ئیرانی سه رهدهری دگهل دکر، ژبه رهندي لدویف بوچوونا وی هه بوونا په نابهرین کورد ل ئیرانی دی یا بی مفا بیت ئه گهر بارزانی دویر بکهفیت و ل ئهمریکا بهینیت.

سه رهدهریا ساواکی دگهل په نابهرین کورد ببوو رۆژه فا زور ژ دیدار و ئالوگورین

Document: (315), 5 August 1976.

(1) Ibid.

(2) FRUS, Barzani's Wish to Remain in the United States, Op. Cit, Document: (315), 5 August 1976.

(3) Ibid.

نهیښی یین نوینه راتی و دبلوماتکارین بیانی، بو وینه د نامه کا داخراودا ژبالیوزخانا بریتانیا ل تهران بو ئوفیسا کاروبارین نافخویی ل حکومتا وی وه لاتی کو میژوویا وی دزفریته سالآ ١٩٧٧ رهوشا په نابه‌رین کورد ل ئیرانی ئیک ژوان پرسان بوو یین دوئی نامیدا هاتینه به حسکرن، تیدا هاتیه: "ئه و مه ترسیا ل سالآ ١٩٧٥ لسه ره په نابه‌رین کوردین عراقی هه ی نوکه لسه نه مایه، ئاریشا وان مه ترسیه کا فیزیکی نییه به لکی کیشا بی دهوله تیئی یه، هه می کوردین عراقی ل ئیرانی گریډایی ساواکی و وه زاره تا ده رفه نه، پیډفییه روخسه تی ژوان وه برگرن بو کارکرنی یان بچنه د خانیه کیدا یان ژی بچنه ده رفه ی وه لاتی، ریڅ ب وان ناهیته دان تیکه لیا کوردین ئیرانی ژی بکه ن"^(١).

ل ده ف حکومتا ئیرانی پرسا په نابه‌رین کورد ل ئیرانی پرسه کا ئه وله می بوو هه ر ژ ده ستییکا وه رگرتنا وان هه تا دابه شکرن و ئاکنجیکرنا وان، لبن چاډیری ساواکی بوون. لدور قی چهندی نوینه ری (UNHCR) دیاردکته: "ئه گه ر لسه ر ئاستی بلند ل تهران مه رمه کا باش ژی به رامبه ر په نابه‌رین کورد هه بیت، لی ژبه رکو بابه تی ئاسایشی زیاتر ژ ئاستی پیډفی هاتیه به رچاډ وه رگرتن، ژبه رهندي هه ر هه وله کا بو چاره سه ری ژی به یته دان وه کو خو ناهیته جیبه جیکرن"^(٢). بو وینه ده می گوډیر نوینه ری کو میسونا په نابه‌ران ل تهران ل گولانا ١٩٧٧ سه ره دانا دکتور داودی، به رپرسی نوی یی نقیسینگه ها کاروبارین سیاسی ل وه زاره تا ده رفه یا حکومتا ئیرانی دده ت، نافبری لدور رهوشا په نابه‌رین کورد دبیتیه نوینه ری کو میسونی: "من ئاموژگاری یین ل کومیتا په نابه‌ران کری کو پیډفی ناکه ت ژلایی ئاسایشیقه د سه ره ده ریکرنا خودا دگه ل په نابه‌ران زور هه ستیاربن، چونکه (٣٠) که س ژ سه رجه می (٣٠٠٠٠) که سان ریژه کا زور کیمه به راورد دگه ل هه ر کومه لگه هه کی بیت، ژبه رهندي من پیشنیارا کری ب به ینفریه یی سه ره ده ری دگه ل وان بکه ن، و ئه گه ر بنه کوکا مروقتین ب زه حمه ت و ئاریشه چی ل جهه کی هه بوون دی وان ژیکفه که یین، به لی نابه یینه جهین نه خوشتر"^(٣). ژفان گوتنن

(1) NBR348/3, FCO 8/3028, Visas for Kurds Visiting UK, From Tehran to Miss Sandra Woodhouse, Home Office, Kurds in Iran, Document: (46), 30 March 1977.

(2) From Leslei Goodyear, Kurds in Iran, Op.Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.10, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran, to the High Commissioner, Document: (669), 10 May 1977.

داودی دیاردبیت ئەوی، به روفاژی به پرپرسین بهری خو، فیايه خو وه کو که سه کئی دنیادیتی نیشا نوینه ری کۆمسیونێ بدەت، چونکه ئاخفتنێن وی پیچه وانه وی سیاسه تی بوون یا به پرپرسین حکومه تا ئیرانی تایبه ت ساواکی دگه ل په نابهران پهیره و دکر. ب په نگه کئی گشتی کارمه ندین مه ده نی و کۆمه لا شیرو روژ دگه ل په نابهران دباشبوون، لی کارمه ندین ده زگایین ئەمنی وه کی ساواکی، سه ره ده ریه کا توند دگه ل په نابهران پهیره و دکر، و نه ک بتنی ل ئیرانی به لکو لسه ر ئاستی ده رقه ژێ ئە گه ر بابه تی په نابهرین کورد هاتبا به حسکران یان چالاکیه ک ژبو وان هاتبا ئە نجامدان مایتیکرن تیدا دکر، ژبه رکو حکومه تا ئیرانی وی ده می نه دقیا په نابهرین کورد ب چ چالاکیین سیاسی رابن، بو وینه پشتی عصمت شریف وانلی کونگره کئی روژنامه فانی لسه ر ره وشا په نابهرین کورد ل ئیرانی ل دو ما هیا سالاً ۱۹۷۵ ئە نجامدای ئە فسه ره کئی ساواکی بناقی (به گرافان) په یوه ندیی پی دکه ت و نه رازیوونا حکومه تا ئیرانی پی رادگه هینیت و داخوازی ژێ دکه ت سه ره دانا ئیرانی بکه ت، لی وانلی ناچیته وی وه لاتی^(۱).

(1) From Leslei A. Goodyear, Meeting with Mr. Vanly, Op. Cit, Document: (265), 14 -anuary 1976.

۲- به‌رنامی حکومت ئیرانی بۆ فه‌گه‌راندا په‌نابه‌ران بۆ عیراقی:

دگه‌ل پلان و دانوستاندن دناقه‌را عیراقی و ئیرانییدا بۆ دۆماهی ئینانا شوپه‌شا کوردی پرسا په‌نابه‌ران ئیک ژ بابه‌تین وان بوو، به‌لگه‌نامین به‌رده‌ست وه‌سا نیشان دده‌ن شاه‌ی ئیرانی ژ به‌ر چه‌ندین نه‌گه‌ران ژوان ژی ئاسایشی و ئابوری و کۆمه‌لا یه‌تی نه‌دقیه‌می ئه‌و په‌نابه‌رین قه‌ستا وه‌لاتی وان کری بۆ ده‌مه‌کی دیرژ ل ویری مینن، ژمارا زۆرا په‌نابه‌ران بارگرانیه‌ک لسه‌ر حکومتی دروست کریوو، دایینکرنا جه‌ین قه‌حه‌واندن و نازوقه‌ی بۆ وان پیدقی ب بودجه‌کا تایه‌ت بوو، زیده‌باری مه‌ترسیین ئه‌منی کو ده‌اته چاقریکرن دناق په‌نابه‌راندا روی بده‌ن، ژبه‌رکو بارا پتر ژوان وه‌سا ددیت شاه‌ی خیانه‌تا ل کوردان کری^(۱). ژبه‌ره‌ندی هه‌ر زوی حکومتا ئیرانی دوو ری‌ک (هاندان و گوشار) دگه‌ل په‌نابه‌ران بکاردن ئینان داکو بزقرین عیراقی، ئانکو د ئیک ده‌مدا خه‌لک هاندا بزقرن و گوشار ژی دئیکه‌سته‌ن سه‌ر وان داکو وی بریاری بده‌ن.

پشتی ژماره‌کا ئه‌و خه‌لکی د ده‌می دیاری کریدا ل سنوری ده‌رباز نه‌بووین ژلایئ هیژین ئیرانیقه‌هاتینه‌گرتن و راده‌ستی هیژین عیراقی هاتینه‌ف کرن، بۆ پیدچوون د سیاسه‌تا خودا و راگرتنا گوشارین لسه‌ر په‌نابه‌ران، ئیدریس بارزانی ل هه‌فتی نیسانا ۱۹۷۵، ئانکو پشتی دوو هه‌فتیا ژ چوونا وی بۆ ئیرانی، دگه‌ل قونسلئ ئه‌مریکال ته‌بریژی کوم دبیت و پی رادگه‌هینیت کو نه‌بوونا خاچا سورا نافده‌وله‌تی دناق که‌مپین په‌نابه‌راندا یا بوویه نه‌گه‌ر سازین ئیرانی گوشاره‌کا زۆر پیخه‌نه سه‌ر په‌نابه‌ران داکو ب زۆری قه‌گه‌رینه عیراقی، و داخوای ژی دکه‌ت کاریگه‌ریا خو بکاربینن داکو ئه‌وی پرۆسی راگرن، بیانویا مایینه‌کرنی دکارین نافخوین ئیرانییدا قونسل دبیتتی ئه‌ف کاره ب ئه‌مریکا ناھیته‌کرن^(۲).

لسه‌ر قی خالی راپۆرته‌کا پولیسین پاریزگه‌ها فارس کو لسه‌ر ره‌وشا په‌نابه‌رین که‌مپا ده‌شتا مه‌رغاب نفیسیه، تیدا ئاماژه ب چه‌ندین کیماسین دناق که‌مپیدا هاتیه‌کرن وه‌کو نه‌بوونا که‌هه‌بئ و کیمیا ئافی و ده‌ستتاف و سه‌رشویان، هه‌روه‌ها

(1) FRUS, The Implications of Iraq- Iran Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 May 1975.

(2) From American Embassy, Tehran, to Secretary of State, Washington, Document: (12472), 10 April 1975.

نافخۆ دنقیساره‌کیدا ل چوارێ چریا دووی بۆ پارێزگاری پارێزگه‌ها مه‌رکه‌زی دێژیت:" هه‌روه‌کو هوین دزانن ژماره‌کا زۆر ژ کوردین عیراقی وه‌کو په‌نا‌به‌ر بێن هاتینه وه‌لاتی مه‌، لدویف فه‌رمانا پیروژا شاهه‌نشاهی ئه‌و په‌نا‌به‌رین هه‌ز دکهن ل وه‌لاتی مه‌ بێنن خۆشگوزه‌رانی و ئاسایشی بۆ دا‌بین بکه‌ن، به‌لێ ئه‌وین هه‌ز دکهن بزقرن ژ هه‌می ئاسانکاریان بۆ بکه‌ن دا‌کو زۆرتین ژمارا وان درێکا ده‌رگه‌هین سنوریدا راده‌ستی حکومه‌تا عیراقی بکه‌ن"^(۱). هه‌لبه‌ته‌ پشکا ئیکێ ژقنی نقیساری نه‌هاته جیبه‌جیکرن، به‌لێ پشکا دووی ب به‌رنامه‌کی دارشتیفه هاته بجه‌ئینان.

هه‌روه‌ها دنقیساره‌کا دیدا ل ۱۷ ی چریا دووی ۱۹۷۵ بریارا زقرا‌ندا په‌نا‌به‌ران بۆ پارێزگارن ده‌نی‌ریت، ئه‌وژی، ئیک: ده‌مه‌کی کورتدا په‌نا‌به‌ران داننه سه‌رکاران و ئه‌گه‌ر ئه‌وان ره‌تکر کاربکه‌ن، و ئه‌ف چه‌نده ژلایی کومیتا په‌نا‌به‌رانقه هاته پشت راستکرن، هه‌ر زوی راده‌ستی ده‌سته‌لاتدرین عیراقی لسه‌ر سنوری بکه‌ن، دوو: ئه‌و په‌نا‌به‌رین ژبه‌ر ئه‌گه‌رین دارایی هه‌ز ناکه‌ن بزقرن تابه‌ت که‌سین بی سه‌رپه‌رشت و ب سالفه‌چووی و په‌که‌فتی، لدویف فه‌رمانا شاهه‌نشاهی هاریکاریه‌کا مادی پێشکیشی وان بکه‌ن، دا‌کو لده‌می د زقرا‌نه عیراقی لبه‌ر خۆدا خه‌رج بکه‌ن^(۲). هه‌روه‌ها میکانزما جیبه‌جیکرنا قی بریاری ژ دیاردکه‌ت کو ب رێکا رێقه‌به‌ریا کاری په‌نا‌به‌ران بده‌نه کاری و هه‌رده‌می وان ره‌تکر کار بکه‌ن، پیدقیه کومیتا په‌نا‌به‌ران ب سه‌روک اتیا پارێزگاری و ئاماده‌بوونا ده‌زگایین ئه‌می و رێقه‌به‌رین ئه‌و جه‌ئین په‌نا‌به‌ر لی کاردکه‌ن کوم بیت و وان په‌نا‌به‌ران درێکا ده‌رگه‌هی سنوری خوسره‌وی (باشماخ) راده‌ستی حکومه‌تا عیراقی بکه‌ن، پاشی ناف و پیزانین^(۳) وان بده‌نه وه‌زاره‌تا نافخۆ دا ئه‌وژی بده‌ته وه‌زاره‌تا ده‌رفه و بالیوزخانا عیراقی. هه‌رچی کۆما دووی نه‌ بنه‌ئینی

(۱) م. ل. ک. م. ایران، از وزیر کشور، به جناب آقای استاندار استان مرکزی، شماره سند (۰۵۷۲۲۵-۰۲۵۰-۲۹۳)، ۱۴۷۶-م پ، ۱۳-۸-۱۳۵۴.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، از طرف وزیر کشور، ابراهیم خلیل حشمتی، به جناب آقای دفتریان استاندار استان مرکزی، شماره سند (۰۵۷۲۲۵-۰۲۴۸-۲۹۳)، ۱۶۸۵-م پ، ۲۶-۸-۱۳۵۴.

(۳) هه‌ر خیزانه‌کا بریاردا‌با فه‌گه‌رن نافی سه‌روکی خیزانی دگه‌ل نافین ئه‌ندامین خیزانا وی ده‌هاتنه تومارکرن تیدا هنده‌ک پیزانین زیده وه‌کی کاری وی بی به‌ری و جه‌ئ ناکنجیبوونا وی ل عیراقی دنقیسین و ژلایی سه‌روکی خیزانیفه ده‌هاته ئیمزا کرن. بۆ دیتنا نمونه‌کا وی فورمی به‌ری خۆ بده‌ پاشکویی ژماره (۷).

ساواک دئی دویفچوونا بارئ وان کهت، ئەگەر بو وان دیار بوو ئەف بریاره ژوان دگریت، ئەو دئی قایمه قامی وی ههریمی لسەر رهوشا وان ناگه هدار کهن، پیکفه قایمه قام و سهروکی ساواکئ یی وی ههریمی و ریقه بهری کومه لا شیر و پوژ دئی بریارئ لسەر دەن. دهبراهه کۆژی وی پاره یی ددهنه وان په نابهران، بو سهروک خیزانان یان کهسه کئی زهلام یی سهلته (۵۰۰۰۰) ریال، هه قژین (۳۰۰۰۰) ریال، زاروک هه ئیک (۱۰۰۰۰) ریال، به لئ ناییت پارئ چ خیزانان ژ (۱۰۰۰۰۰) ریالان ببووریت و پیدقییه فورما زفرینی ئیمزا بکهن و لسەر سنوری پارین وان بدهنئ^(۱). په نگه ئەف کۆژی پاره یی بو وی ده می زور بیت، لی حکومه تا ئیرانی دزانی خه رجیین مانه قا وان په نابهران زور زیده ترن، لهوا وی وه سا دیت بزفرن زور باشتره ژ مانا وان، د راستیدا ئەف پاره ئەگەر دابیت ژ ی بتنی یی دایه ژماره کا کیم ژوان که سین زفرینه فه، چونکه پشتی هنگی هنده ک گوهرین دقئ بریاریدا هاتنه کرن.

پشتی بهرنامه ئی بوورینا حکومه تا عیراقئ که فته د بواری جیه جیکرنئیدا، حکومه تا ئیرانی ژ ی ب ریکا دام و ده زگایین خو ب رژدی کار لسەر وی بهرنامه ی کر، بو وینه د نقیساره کا فرمیدا وه زاره تا ده رفه یا حکومه تا ئیرانی ل ۲۹ ئی ته باخا ۱۹۷۶ وه زاره تا نافخویا وه لاتئ خو ناگه هدار دکهت، کو ئه وژی د ریکا پاریزگار و فه رماندارین باژیران زویترین وه خت هه می په نابهران ناگه هدار بکهن کو حکومه تا عیراقئ یا ل وان بووری و هه ر کهسه ک چ کارمهندی مه ده نی یان له شکه ری بیت بیئ چ سزایه ک دشیئ بجیته ف وه لاتئ خو^(۲). لسەر قی بابه تی ب سه دان نقیسارین فه رمی هاتنه نقیسین و ئاراسته کرن بو وان جهان یین په نابهر لئ ئاکنجی داکو ئاماده کاریا بکهن بو نقیسینا ناقین وان په نابهرین هه زا زفرینی هه ی، ئیک ژوان نقیساران ژ وه زاره تا نافخو بو پاریزگاری لورستانئ ل ۳۱ ئی ته باخا ۱۹۷۶ تیدا داخواری لئ دکهت هه می کارئاسانیا بو نوینه رین حکومه تا عیراقی و بالیوزخانا وی ل ته هه ران بکهن داکو

(۱) م.ا.ک.م. ایران، از طرف وزیر کشور، ابراهیم خلیل حشمتی، به جناب آقای دفتریان استاندار استان مرکزی، شماره سند (۲۴۹-۰۵۷۲۵-۰۰۷۲۳)، ۱۶۸۵-م-پ، ۲۶-۸-۱۳۵۴. ژبو دیتنا قئ فه رمانئ به ری خو بده به لگه نامه ژماره (۸).

(۲) م.ا.ک.م. ایران، از وزیر امور خارجی، به وزارت کشور، کمیته اجرائی امور پناهندگان، شماره سند (۱۸-۰۰۷۱۶۳-۰۰۲۹۳-۹۱)، ۳۵۱۶۱، ۶-۷-۲۵۳۵.

نوینه‌رین په نابه‌ران یان سه‌روک خیزانین وان بینن و نه‌وان هانبدن و زفرینا عیراقی ل بهر دلی وان شرین بکه‌ن. هه‌روه‌ها دیاردک‌هت ل کومیتا په نابه‌ران یا پاریزگه‌هی ب ئاماده‌بوونا ده‌زگایین ئه‌منی وه‌کی پولیس و ساواکی پیرابوونین پیدقی بگرنه‌به‌ر، لدوماهیی دیبژیت هه‌می ئه‌و که‌سین دئی زفرن مووچئ هه‌یقه‌کی دگه‌ل خه‌رجین پاس و لوریان ب ری‌کا کومه‌لا شیر و روژ دئی هینه‌دان^(۱). ره‌نگه‌ ئه‌قه‌ژی پیخه‌مه‌ت چ په نابه‌رین کارکه‌ر دوودل نه‌بن لسه‌ر مافین خو یین دارایی.

هه‌روه‌ها پاریزگاری که‌رمان نفیساره‌کی ئاراسته‌ی قایمه‌قامی جیرفت دک‌هت و دیبژیتی: "هه‌روه‌کو هاتیه‌ه‌راکه‌هان‌دن کو حکومه‌تا عیراقی لی‌بۆرینه‌کا بو هه‌می په‌نابه‌رین ل ئیرانی ده‌رکری، ژبه‌ره‌ندی ئیدی چ مه‌ترسی لسه‌ر وان نینه‌ و ئه‌و دئی د ئارامیدا ژین، له‌وا دناق په‌نابه‌ران بگه‌ریین و ناقین وان بنفیسن داکو ره‌وانه‌ی عیراقی بکه‌ینه‌فه"^(۲). ژلایئ خو‌فه‌ پاریزگاری خوراسان دنامه‌کا زور بله‌ز و نه‌ینیدا قایمه‌قامی قوچان ئاگه‌هدار دک‌هت و دیبژیتی: "وه‌زاره‌تا نافخو ئه‌م یین ئاگه‌هدارکرین کو به‌ریز سه‌لاح سه‌رمه‌د به‌رپرسی یه‌کا که‌لتوری ل بالیوزخانا عیراقی و که‌سه‌کی دی بناقی (عه‌لی حه‌مید ئیبراهیم) دئی هینه‌ه‌پاریزگه‌ها مه‌ب مه‌ره‌ما گه‌ریان دناق په‌نابه‌راندا داکو زفرینا عیراقی ل بهر دلی وان شرین بکه‌ن، ژبه‌ره‌ندی داخوازی ل هه‌وه‌ دک‌ه‌م هه‌رچی هاریکاریه‌کا پیویسته‌ بو ئه‌نجام بده‌ن"^(۳). وه‌زاره‌تا نافخو به‌رده‌وام بوو لسه‌ر پروسا هان‌دانا په‌نابه‌ران داکو بریاری لسه‌ر زفرینی بده‌ن، د نفیساره‌کا دیدا بو پاریزگاری پاریزگه‌ها مه‌رکه‌زی کو زورترین په‌نابه‌ر بخو‌فه‌ گرتبوون ل که‌ره‌ج و قه‌زوینی دوباره‌ دۆپاتیئ لسه‌ر هان‌دانا په‌نابه‌ران دک‌هت داکو زورترین که‌س مفا

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از طرف وزیر کشور، ابراهیم خلیل حشمتی، به جناب آقای استاندار لرستان، شماره سند ۰۰۷۱۶۳۰۲۰۹-۲۹۳-۹۱، ۴۸۶۴-م پ، ۶-۹-۲۵۳۵.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از استاندار کرمان، محمد طباطبائی، به آقای فرماندار شهرستان جیرفت، شماره سند (۰۰۱۰۶)، ۶۶۵-۲۲-۲۵۳۵، هه‌روه‌ها زوربه‌ی پاریزگار و قایمه‌قامین وان باژیرین په‌نابه‌ر لی نفیسارین گری‌دایی فی بابه‌تی دگه‌ل ئیک ئالوگور کرن. به‌ری خو بده‌م: م. ا. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان کرج، خسروی سامانی، به آقای بخشدار، شماره سند (۰۰۴۰-۱۵۱۰۰۵-۲۹۳)، ۱۷۲۹-م، ۱۰-۱۱-۲۵۳۶.

(۳) م. ا. ک. م. ایران، از قائم مقام استاندار خراسان، به آقای فرماندار شهرستان قوچان، شماره سند (۰۰۲۱۰-۱۳۴۹۷۱-۲۹۳)، ۱۶۴۵-م پ، ۳-۷-۲۵۳۵.

ژفیی دەلیقی بینن و رازی بکەن فەبگەرەنە وەلاتی خو، لی دبیژیتی: "هەوڵدەن ب ریکین زارەکی قی پروسی ئەنجام بەن نەک فەرمی"^(۱). پەنگە ئەگەر قی تیکتی ژی ئەو بیت حکومەتا ئیرانی یا ئاگەهداربوو کو ژلایی ریکخراوین بیانی و دبلوماتکارانقە دویفچوونا قی پروسی دەهاتەکرن و ئەوان نەدقیاتوشی رەخنین وان بن.

ل هەندەک باژیریان ئەو کاربەدەستین بقی پروسی رادبوون سەرەدەرەیهکا توند دگەل پەنابەرەن کرییە و هەوڵدایە پەنابەرەن نەچار بکەن فورما زقرینی ئیمزا بکەن، بو وینە کارمەندی سەر ب قائیمەقامیەتا سیرجانقە ناڤین پەنابەرین ئاکنجی ل وی باژیری د نڤیسن و دبیژنی هوین هەمی دی زقرنە عیراقی، ئەوژی ب نھینی بروسکەکی بو ئیدریس بارزانی دەنیرن و لسەر رەوشا خو ئاگەهدار دکەن، بەلی هەتا بەرسقا وی زقری دوو حەفتی زیدەتر پیچوون، پاشی ئەف پەنابەرە دەینە داخوازکرن بو قائیمەقامیەتا وی باژیری و بەرپرسی ساواکی یی وی هەریمی، (ئاغایی زکری)، دبیژیتی: "دقیت هوین ئەقرو فان فورمان ئیمزا بکەن"، بەلی کارمەندەکی کۆمەلا شیر و رۆژ ب نھینی دبیژیتە عومەر عوسمان: "هوین د ئازادن مینن یان بزقرن"، ئەوژی ب دەنگەکی بلند دبیژیتە هەقالین خو کەس نەشیت زوری ملە بکەت و ئەم د ئازادین کا لیرە مینن یان بزقرین، لەوا هەندەک ژوان ئەو فورم ئیمزا نەکرن و هەندەکان ژی تاییەت کەسین سەلتە ئیمزا کرن.

دیاربوو نونین قی سەرەدەریی دزور بوون و ئەف چەندە پیچەوانە یاساین مافی پەنابەرەن بوون، لەوا وەزارەتا دەرڤە یا ئیرانی ل ۳۰ ی ئەیلوولا ۱۹۷۶ د نڤیسارەکا بەلز و فەرمیدا بو وەزارەتا نافخو رادگەهینیت: "دەربارە یابەتی نەرازیبوونا وان (۲۳) خیزانین ل باژیری دزفول لسەر زقرینا وان بو عیراقی، د سیاسەتا حکومەتا شاهەنشاهیدا نیە زوری ل وان بکەت، بەلکو دشیان دایە ب ریکا دانوستاندنان وان رازی بکەن بزقرن"^(۲). هەرچەندە بو مەدیار نەبوو کا ب چ ریک ئەف پیژانینە گەهشت بوونە وەزارەتا نافیری،

(۱) م. ل. ک. م. ایران، از طرف وزیر کشور، ابراهیم خلیل حشمتی، به جناب آقای استاندار استان مرکزی، شماره سند (۲۹۳-۱۵۱۰۰۷-۰۰۳۰)، ۱-۷۸۰۱-م پ، ۳-۹-۲۵۳۵.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، از وزیر امور خارجی، به وزارت کشور، شماره سند (۲۹۳-۰۰۷۱۶۳۰۲۱۹)، ۲-م-۲۵۲۲، ۸-۷-۲۵۳۵.

لئى ئه‌ف هه‌لۆيستی وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ په‌نگه‌ ژبه‌ره‌ندى بيت گه‌له‌ك گله‌ و گازنده‌ ژلايى نوينه‌رین كوردان و كۆمسيونا بڵندا په‌نابه‌ران گه‌ه‌شتبوونه‌ وى، چونكه‌ ئه‌ف هه‌ردوو لايه‌نه‌ زيده‌تر ژ هه‌ر لايه‌نه‌كئ دى په‌يوه‌نديداربوون ب پرسا په‌نابه‌رین كوردقه‌.

ئه‌ف پرسه‌ لسه‌ر ئاستى نافه‌ندين نافه‌دوله‌تى ژى تايه‌ت نه‌ته‌وين ئيگگرتى جهئى گرنكى پيدانى بوو، كۆمسيونا په‌نابه‌ران ب پركا نوينه‌رى خو گودبير به‌رده‌وام دويشچوونا وى پرسى دكر تايه‌ت لسه‌ر وى خالى رادوه‌ستيا كا ئه‌رى زفراندنا شان هه‌مى په‌نابه‌ران ل بن گوشارايه‌ يان ژى په‌نابه‌ر ب حه‌زا خو فه‌دگه‌رنه‌ عيراقى.

ناقبرى د ديداره‌كيدا دگه‌ل نوينه‌راتيا ئه‌مريكا ل كۆمسيونا بڵندا په‌نابه‌ران ل جنيفى چه‌ندين پيزاينان لدور ژمارا وى خه‌لكئ ل به‌ره‌ فه‌گه‌رينن و شيوازي زفراندنا وان ژى وه‌ردگريت، لايه‌نى ئه‌مريكى گومانين خو لسه‌ر وى پروسى ب نهينى دگه‌هينه‌ نوينه‌رى كۆمسيونى^(۱). پاشى گودبير د راپورته‌كا ديدا مفا وه‌رگرتن ژ سه‌رچاوين وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ يا ئيرانى دياردكه‌ت هه‌تا ۱۰ ئى چريا ئيكي ۱۹۷۵ (۵۷۰۰۰) كه‌سان ناقين خو بو زفرينا عيراقى توماركرينه‌ و ژوان ژى (۲۴۰۰۰) ب ئيكجاري زفرينه‌ و چاقه‌رى ده‌يته‌كرن ئه‌فين دى ژى هه‌مى هه‌تا ۱۰ ئى كانونا ئيكي كو دوماهى ژفانه‌ بزقرن^(۲). هه‌روه‌ها د راپورتا خويا دوويدا ل ۲۱ ئى چريا ئيكي هه‌مان سال گودبير ئاماژه‌ دكه‌ت پوژانه‌ لدورى دوو هزار كه‌سان فه‌دگه‌رنه‌ عيراقى. دياره‌ راپورتى پالپشتى دانايه‌ سه‌ر گوتين محسن دزه‌يى^(۳) نوينه‌رى پارتي بو په‌يوه‌نديا دگه‌ل كۆمسيونا په‌نابه‌ران و باليوختين بيانى، دزه‌يى ئاماژه‌ كريبه‌ ئه‌گه‌ر هوبچيت ژمارا كه‌سين فه‌دگه‌رن بيگومان دئ ژ (۵۰۰۰۰) بوريت و په‌نگه‌ بگه‌هيه‌ته‌ (۸۰۰۰۰) ژى، ناقبرى ئاماژه‌ دكه‌ت سه‌ركردين كوردان ب ئاشكرايى نه‌گوتيه‌ خه‌لكئ خو فه‌گه‌رن، به‌لئى دناقبه‌را دوو هه‌لبژارده‌يان (زفرين يان هه‌لكرن دناف ئيرانى دا) ئه‌و پشته‌فانيا يا ئيكي دكه‌ن^(۴). ئانكو چاره‌نقيسى په‌نابه‌ران دناقبه‌را دوو هه‌لبژارده‌يا بوويه‌ (خراب و خرابتر) له‌وا زوربه‌ي

(1) From Leslei A. Goodyear, discussion with Mr. Stein, Op. Cit, Document: (194), 2 October 1975.

(2) From Leslei A. Goodyear, Reput No.1, Op. Cit, Document: (211), 14 October 1975.

(۳) ليسلى گودبير د راپورتا خويا ئيكي دا ئاماژه‌ ب سامى عه‌بدولرهمان وه‌كو نوينه‌رى پارتي و په‌نابه‌ران كريبه‌ و د راپورتا دووى ژيدا محسن دزه‌يى و د راپورتين دويفدا شه‌فيق قه‌زاز.

(4) From Leslei Goodyear, Reput No.2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975.

وان ب نه چاری خراب هه‌لبژاردیه. ئەوان ب ئاشکرای دگوت: "ده‌می ل مالا که سه‌کێ ب خیرهاتن لته نه‌هه‌تته‌کرن یا باش ئەوه تو ل وێرێ بچی"، و هه‌ردووکان کوچکر بۆ وه‌لاتین رۆژئاڤا وه‌کو باشترین چاره‌سه‌ری بۆ وان (١٤٠٠)^(١) په‌نابه‌رین دی دیتیه^(٢).

به‌رنامی هه‌ردوو حکومه‌تین عیراق و ئیرانی ژبو فیه‌گه‌راندنا په‌نابه‌رین کورد بوو پرسا رۆژه‌ڤا دبلوماتکارین بیانی ل هه‌ردوو وه‌لاتین نافه‌ری، بۆ وینه بالیوزخانا ئەمریکا ل ته‌هران بری‌کا نامه و راپورتان حکومه‌تا وه‌لاتی خو لسه‌ر پلانا فیه‌گه‌راندنا په‌نابه‌ران ئاگه‌هدار کر، ل سییی ئه‌یلوولا ١٩٧٥ وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ ده‌یتته ئاگه‌هدارکر کو هه‌ردوو حکومه‌تین عیراقی و ئیرانی یی ده‌ست ب دان و ستاندنا کرین بۆ فیه‌گه‌راندنا (٤٥٠٠٠-٥٠٠٠٠) ژوان په‌نابه‌رین هه‌تا نوکه ل ئیرانی ماین، لدویف سه‌رچاوین ئیرانی هه‌تا هه‌یفا چریا ئیککی ١٩٧٥ دناڤه‌را (٣٠٠٠٠-٤٠٠٠٠) که‌س رازی بیوون فیه‌گه‌رنه‌ عیراقی، لدویف گوتنا (ئاغایی داییری)، سکرته‌ری ئیککی یی نوینه‌راتیا ئیرانی ل کۆمسیونا بلندا په‌نابه‌ران، ل ژنیفی، دناڤه‌را ١-١٩ ی چریا ئیککی ١٩٧٥ (٤٦١٩٢) په‌نابه‌ر ژ ئیرانی زفریوونه عیراقی^(٣). ژیده‌رین فه‌رمی یین بالیوزخانا ئەمریکا ژمارا ئەو په‌نابه‌رین فیه‌گه‌ریاین عیراقی زۆر زیده‌تر قه‌له‌م دده‌ن، ئەوه‌ژی کو ئەو ژماره‌ هه‌تا ٢٠ ی هه‌مان هه‌یف گه‌هشتبوو (٦٠٠٠٠-٨٠٠٠٠)^(٤) که‌سان^(٥).

هه‌ژی گوتنییه‌ ژماره‌کا به‌رچاڤ یا داتا و ئاماران لسه‌ر ئەفقی کۆما په‌نابه‌ران

(١) ئەفه‌ زوربه‌ی ئەو که‌س بوون یین پله و پوست دناڤ پارتی و شوره‌شی و ده‌زگایی وی یی ئەمنیدا هه‌ین، پارتی نافین وان نفیسی بوون کو دریک کومسیونا په‌نابه‌ران ل هنده‌ک وه‌لاتین رۆژئاڤا به‌ینه وه‌رگرتن، دی ل پشکا چواری ب دریزی به‌حسی وان که‌ین.

(2) From Leslei A. Goodyear, Repot No.1, Op. Cit, Document: (211), 14 October 1975.

(3) 100. IRN. KURDS, vol.1, p.1, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Repatriation of Iraqi Kurds in Iran, Document: (214), 24 October 1975.

پشتی هه‌یفه‌کی هه‌مان که‌س رادگه‌هینیت کو هه‌تا ١٣-١١-١٩٧٥ ئەف ژماره‌یا بلند بووی بۆ (٥١٤٨٥) که‌سان، بنیره: 100.IRN.KURDS, vol.2, p.2, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Displaced Kurds in Iran, Document: (235), 14 November 1975.

(٤) ئەف ژماره‌ یا نیژیکه‌ ژوان ئامارین محسن دزه‌یی دایه کومسیونا په‌نابه‌ران، ره‌نگه‌ بالیوزخانا ئەمریکا ژی پالپشتی دانا‌بیته‌ سه‌ر هه‌مان ژیده‌ری.

(5) FRUS, Kurdish Refugee Situation, Op. Cit, Document: (300), 6 October 1975.

هاتینه به لافکرڼ، لئ هندهک ژوان نئزیک و هندهک ژى زور لیک دویرن، بو وینه لدویف ناماریڼ کومه لا شیر و رۆژ کو سه‌ره‌رشتیا زفراندنا په نابه‌ران دکر هه‌تا هه‌یقا چریا دووی ۱۹۷۵ (۵۲۰۰۰) کهس ب ئیکجاری زفری بوونه عیراقی و پئشبینی دکر بگه‌هیته (۵۵۰۰۰) کهسان ژى^(۱). هه‌روه‌ها گودییر د راپورتا خویا ژماره (۸) دا به‌ری ده‌می لیبوورینی ب دوماهی بهیت هه‌مان ناماران به‌لاف دکه‌ت کو په‌نگه‌وی ژى ژ کومه‌لا نافرې وه‌رگرتن، دبیزیت هه‌تا نوکه (۵۲۰۰۰) کهس ب ئیکجاری یین فه‌گه‌ریایه عیراقی و لدوری (۳۵۰۰۰ - ۴۰۰۰۰) کهسان ژى ل ئیرانی یین ماین^(۲).

پارتی دیموکراتی کوردستان ژى د ده‌ده‌بیاتین خودا ناماژه ب ژماره‌کا نئزیکى قئ کریه، راپورتا ناماده‌کاری یا کونگرئ نه‌هی یی قئ حزبى دیاردکته زوربه‌یا په‌نابه‌ران زفریبوونه عیراقی و نئزیکى (۳۵۰۰۰) کهس ژى ل ئیرانی مان^(۳). به‌لئ دوماهی نامارا کومسیونا په‌نابه‌ران ل حوزه‌یرانا ۱۹۷۶ دیاردکته کو هه‌تا دوماهییا ۱۹۷۵ (۵۶۰۰۰) کهس ب ئیکجاری زفریبوونه عیراقی و نئزیکى (۳۶۰۰۰) کهسان ژى ل ئیرانی مابوون^(۴). لئ ئەف راپورته به‌حسئ ئیکه‌مئین شه‌پولا فه‌گه‌ریایان ل ئادار و نیسانا ۱۹۷۵ بو عیراقی ناکه‌ت، دفتیره‌دا دیاردبیت به‌هرا پتر یا په‌نابه‌ران زفرینه عیراقی و ئەو ژیدریڼ به‌حسئ ژمارا په‌نابه‌ریڼ ل ئیرانی مایی دکهن، جوداهیه‌کا زور دناقبه‌را واندا نیه.

چه‌ند ئەگه‌ره‌ک هه‌بوون کو ژماره‌کا زورا په‌نابه‌ریڼ کورد ل ئیرانی فه‌گه‌رنه عیراقی ژوان ژى: سیاسه‌تا حکومه‌تا ئیرانی ئەوا نه‌شیای یان ژى باشتره‌ بیژین «نه‌قیای» ره‌وشا په‌نابه‌ران و ژین و ژیارا وان لدویف خواستا هه‌میان دابین بکه‌ت، و پروسیسا دامه‌زراندنا وان ل که‌رتین حکومی و تایه‌ت زور هی‌دی بریقه‌ دچوو، له‌وا رۆژ بو رۆژی په‌نابه‌ران تایه‌ت ئەویڼ هیشتا دناف که‌مپاندا هه‌ست ب په‌راویزخستنئ و ماندیبوونئ دکرڼ و ئەویڼ لسه‌ر کاران ژى هاتینه دامه‌زراندن ئەگه‌ر نه‌رازیبوون به‌رامبه‌ر کارئ خو یان

(1) From Leslei Goodyear, Repot No.4, Op.Cit, Document: (223), 3 November 1975.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, p.1, from Leslei A. Goodyear, Tehran, to The High Commissioner, Repot No.8 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (248), 3 December 1975.

(۳) الحزب الديمقراطي الكردستاني اللجنة التحضيرية، المصدر السابق، ص ۸۸.

(4) 100. IRN. KURDS, vols.5 & 6, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Geneva, Situation of Kurds in Iran, Document: (453c), 11 -une 1976.

مووچئ خو ده ربیبا دهاتنه فه گه راندن بۆ عیراقئ^(١). بالیوزخانا ئه مریکا ل ته هیران دۆپاتیئ لسه ر وئ سیاسه تا خراب یا حکومه تا ئیرانئ به رامبه ر فئ پرسئ گرتیه به ر دکه ت، هه رچه نده دیار کربوو کو ئه ف سیاسه ته ب شیوئ فیزیکی ئه نجام نه دایه و چه په نابهر ب زۆری فه نه گه راندینه عیراقئ، به لئ په نابهر دهاندان وئ بریارئ بده ن ب په نگه کئ بۆ وان دیار دکر کو وان ل ئیرانئ پاشه رۆژه کا باش نینه^(٢).

ئه ف بابه ته د ناهه رۆکا راپۆرته کا گو دییر نوینه ری کۆمسیونا بلندا په نابهران ل ده ستیپکا چریا ئیکئ ١٩٧٥ جاره کادی هاتیبه به حسکرن، به لئ ب په نگه کئ هویرتر، ناقبری نقیسیه هه ردوو بالیوزخانئ ئه مریکا و هو له ندا ئاماژه کریه: "وان پیزانین یین هه یین لسه ر گفاشتئین حکومه تا ئیرانئ لسه ر په نابهران داکو ناقین خو بۆ زفرینئ بنقیسن، ئه و گفاشت ل کیمترین بیزارکرن ده ست پی دکهن وه کی دراندنا وینئ بارزانئ و راگرتنا پارئ وان و هه تا توندوتیژیا جهسته یی ژئ"^(٣). هه روه ها گو دییر ل د یداره کیدا ل هه یفا چریا دووئ ١٩٧٥ دگه ل به رپرسئین بالیوزخانا ئه مریکا ل ته هیران ئاماژه ب وئ سیاسه تا حکومه تا ئیرانئ دکه ت، د ئاخفتئین ویدا هاتیبه: "ئیرانی ب ئاشکرایئ و فرمی یئ گوتیه په نابهران پیدفییبه رازی بن وه کو کومین بچویک دناف کومه لگه هئ ئیرانئ دا دابه ش بن، یان ژئ دقئیت بزقرنه عیراقئ"^(٤).

ژلایئ خو فیه کۆمه لا ده ستیپشخه ریا هولهن دی بۆ کوردستانئ ژئ هه لسه نگاندنئ لسه ر دۆماهی پئشه اتئین پرسا په نابهرئین کورد دکه ت، د راپۆرته کیدا ئاماژه دکه ت، هه تا ته باخا سالا ١٩٧٥ (٩٣٠٠٠) په نابهر ل ئیرانئ مابوون، هه ردوو حکومه تئین عیراقئ و ئیرانئ هه می هه ولدان کرینه زورترین ریژا په نابهران نه چار بکه ن فه گه رنه عیراقئ،

(١) م. ل. ک. م. ایران، وزارت کشور، شماره سند (٠٠٧٦-٠١٣٤١٣-٢٩٣-٩٨)، ٤٩٤٩-م، ٤-٥-١٣٥٤، 100.IRN.KURDS, vol.2, p.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to Mr. Franzi, UNHCR, Geneva, Personal and Confidential, Document: (282B), 3 February 1976.

(2) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State and the Mission to the European Office of the United Nations in Geneva, Treatment of Iraqi Kurdish Refugees, Tehran, Document: (311), -uly 6, 1976.

(3) From Leslei A. Goodyear, Repot No.1, Op. Cit, Document: (211), 14 October 1975.

(4) FRUS, Treatment of Iraqi Kurdish Refugees, Op. Cit, Document: (311), -uly 6, 1976.

ټه وژى عیراق ب ریکا هنارتنا شاندىن فهرمى بو که مپین په نابهران و ئیران ژى ب نه خوشکرنا رهوشا ژيانا وان، بو وینه که مپه کا په نابهران ل قه سرى شرین دکه ته نمونه کو ژ (٣٠٠٠٠) چاداران پیک دهیت و ل خرابترین دوخی پیساتییدا بین هیلین، ریقه برنا که مپان یا ژده ستی کورداندا ئینایه دهر و ساواک ریقه دبهت و ناهیلن بیى روخسه تا وان که س دهر بکه قیت، ژبه ر هوکارین سیاسى ل مانگا ته باخی (٢٦٣) که س کو هنده ک ژوان به پرس و کاربه ده ستین که مپان بوون ژلایى ئیرانى هاتینه گرتن و ته سلیمی عیراقى کرینه فه. ههروه ها دبیزیت ههردوو حکومت بین ریکه فتى چ ب خوشى یان ب نه خوشى هه تا هه یفا کانونا ئیکى (٨٠٠٠٠) په نابهران فه گهرینه عیراقى^(١).

ههردوو حکومتین ئیرانى و عیراقى د ئاگه هدار بوون لسه ر ئاستى نافده وله قى دویشچوونا قى پروسى دهیته کرن، لهوا زوربه ی کارین خو ئیخت بوونه د چارچوقین یاسایدا، بو وینه هه رکه سى زفراندا عیراقى پیدقى بوو بهرى هنگى فورما که سک (Green Form) یا تایهت ب پروسا فه گهراندنى تژى و ئیمزا کربا، لدور قى پرسى محسن دزه یى، نوینه رى په نابهران، دبیزیت: "کاربه ده ستین حکومتى نه خوینده واریا هنده ک خیزانان یا ب ده لیقه دیتى و ل جهى فورما فه گهراندنى فورمه کا دى یا ب وان ئیمزاکرى و ئه و بین برینه جهه کى دى بو ئه نجامدانا هنده ک کاران و ئه فه دژى خواستا وان خیزانان بوویه^(٢). ئه فه چهنده بو جهى نه رازیبوونا سه رکرایه تیا پارقی، لهوا سامى عه بدولره حمان نوینه رى پارقی بو پرسا په نابهران ل ده ق نوینه راتیا کومسیونا بلندا په نابهران ل ته هران، پیزانین لسه ر هه لسوکه وتین حکومتى داینه لیسلى گودییر نوینه رى کومسیونا ناقبرى ل ته هران، ئه وى ئاماژه ب هنده ک رویدانین ته فه کرنى دناق که مپاندا کریه کو بووینه ئه گهرى کوشتنا پینچ که سان، ههروه ها به حسى دیارده کا دى کریه کو حکومتى ب خپاندن ناقین دوو کومین په نابهران ئیک (٣٠) و یى دووی ژى (٥٠) که س نفیسینه و گوتیه وان دى هه وه بهینه ده فه رکه دى لسه ر کاره کى دانین، به لى وان یى خو دیتى کویین دهینه فه گهراندن بو عیراقى^(٣).

(١) شهریف هه ژارى، ژیدهرى بهرى، ١٩٧٧.

(2) From Leslei Goodyear, Repot No.2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975.

(3) From Leslei A. Goodyear, Repot No.1, Op. Cit, Document: (211), 14 October 1975.

دقیه ده دا دوو رویدانیین ژیک جودا و پیچه وانه ی خواستا په نابهران لسه دهستی کاربه دهستی حکومه تا ئیرانی رویداینه، لهوا پارقی دیموکراتی کوردستان داخواز ژ په نابهران کر چ فورمان بیی نوینه ریڼ وئی ئیمزا نه کهن^(١). ل دوماهیئ محسن دزه یی و سامی عه بدولرله حمان گه هشتنه وئی باوه ریئ کو ئه گهر پینجی هزار یان زیده تر ژ په نابهران بزقرنه عیراقی و لدوری چل هزاران ل ئیرانی بمینن، حکومه تا ئیرانی دئی گفاشتینن خو لسه وان کیم کهت^(٢). ئه ف رویدانه ب رییکا چاقدیر و پروژنامه فنانان گه هشت بوو بهرپرستین کومسیونا بلندا په نابهران، ژبه رهندي د به یانامه کا کورتدا ل ١٧ ی چریا ئیکئی ١٩٧٥ په یقدا ری وئی ری کخراوی ل جنیف دیبژیت: "مه چ پیژانین لسه کوشتنا په نابهران نینه و حکومه تا ئیرانی بهرده وام مه پشت راست دکهت کو چ په نابهر ل دژی خواستا وان ناهینه زفراندن بو عیراقی"^(٣).

گفاشتینن جوراو جور یین پرژیم شاهی لسه په نابهران دبهرده وام بوون، تاییهت پشتی زوربه ی په نابهران نه رازی بوونا خو دیارکری لسه پلانا حکومه تی بو دابه شکرنا وان دناف کومه لگه هی ئیرانیدا، لهوا کاربه دهستی حکومه تا ئیرانی سیاستا خو به رامبه ر په نابهران توندتر کر، ژبه رهندي گودییر ئاماژه دکهت: "ئیدی ئه وه هه ستا بهرپرستین حکومه تا ئیرانی به رامبه ر کوردین عیراقی هه یین کو زورداری یا ل وان هاتیه کرن یان خو ب «تاوانبار و که مترخه م" زانی بیت به رامبه ر ئهوا ب سه ری وان هاتی نیک وان نه ما"^(٤). بو وینه ل دوو دیدارین جودا دا (ئاغایی نادم)، بریکاری وهزاره تا ئابوری و کاروبارین ده رفه، دگه ل بالیوزی هۆله ندا و نوینه ری (UNDP) ب ئاشکرا دیارکریوو کو: "وان چ کیشه یین دی یین کیم نه ته وایه تی نه فین و ئه و د ئاماده نه لسه فی بابه تی لسه هه می ئاسته کی دگه ل عیراقی ری کبه فن"^(٥). ژبه رهندي هه ر که سی لسه بهرنامه ی حکومه تا ئیرانی رازی نه ببا دا که فیه بن گوشاران هه تا ب نه چاری بریارا زفرینن دابا.

هه ر بقی هه لکه فتی رهزا غاسمی، بهرپرستی نقیسینگه ها کاروبارین سیاسی ل

(1) From Leslei Goodyear, Repot No.2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975.

(2) From Leslei A. Goodyear, Repot No.1, Op. Cit, Document: (211), 14 October 1975.

(3) 100.IRN. KURDS, vol.1, p.1, 394/2048, Geneva, kurds 3, Document: (206), 17 October 1975.

(4) From Leslei A. Goodyear, Repot No.1, Op. Cit, Document: (211), 14 October 1975.

(5) Ibid.

وهزاره‌تا دهرقه، بۆ ټه وه که سین بریارداى ل ټیرانئ بمینن دبیژیت: "پدقییه ټه وه کاربکه‌ن، ټهم چ که مپان بۆ وان وه کی فه‌له‌ستینیان ټافا ناکه‌ین"^(١). د به‌لگه‌نامه‌کا کۆمسیونا بلندا په‌نابه‌ران دا ل ١٧ ی چریا ټیکئ ١٩٧٥ ناڅئ که‌سه‌کئ کورد ب (Mr.Flaka)^(٢) هاتیه، ټه‌ف که‌سه‌ه‌ دبیژیت: "ده‌سته‌ه‌لاتدارین ټیرانئ گوشاره‌کا مه‌زن یا ټیخسته‌یه سه‌ر وان په‌نابه‌ریڼ کورد یین بریارا ټیکه‌لبوونئ دگه‌ل کومه‌لگه‌هئ ټیرانی ره‌تکری، هه‌تا نوکه‌ ناڅین هه‌شتئ هزار که‌سان بۆ زفرینئ تومارکرینه، دڅان هه‌فتیڼ بووریدا (٢٢٠) که‌س ژوان ژئ ټیک فه‌رماندارئ شوږه‌شا کوردی بوو یئى خواستا وان زفراندینه عیراقئ"^(٣). هه‌روه‌ها نوینه‌ریڼ پارټئ ل ده‌مئ سه‌ره‌دانا خودا ل ټه‌یلوولا ١٩٧٥ بۆ باره‌گایئ (UNHCR) ل ژنیڤئ به‌حسئ ټیک دوو روداتین بقی ره‌نگی کریه، دبیژن ده‌سته‌ه‌لاتدارین ټیرانئ (١٥) په‌نابه‌ر ل هه‌ریما لورستانئ یئى خواستا وان زفراندینه عیراقئ"^(٤). ټه‌څان که‌سایه‌تیڼ کورد څایه‌ دیاربکه‌ن کو ټه‌څئ سه‌ره‌ده‌ریا رژیما شاهی و زفراندنا خه‌لکی یئى به‌رچاڅ وه‌رگرتنا بوچوون و پاشخانا وان مه‌ترسی ټیخسته‌یه سه‌ر ژيانا په‌نابه‌ران، چونکه‌ ره‌نگه‌ ټه‌ف که‌سین هه‌نئ ژلایئ رژیما به‌عسیقه‌ توشی لپرسینئ و ژنافرنئ بن. هه‌روه‌ها نوینه‌ریڼ کۆمسیونا په‌نابه‌ران ل ته‌هران ژئ دیاردکه‌ت کو ل حوزه‌یرانا ١٩٧٥ (١٢) په‌نابه‌ر ژلایئ ټیرانئڅه‌ ب زوړی هاتینه راده‌ستکرن، لئ دیارنه‌کریه‌ کا ټه‌ف که‌سه‌ ل کیش که‌مپئ یان کیش باژیرئ ټیرانئ بوون"^(٥). دناڅ که‌مپین نازه‌ربایجانا رۆژټاڅا ژئ روداتین زفراندنا په‌نابه‌ران ب دارئ زوړیڼ ب ئاشکرایى رویدایه، بۆ وینه‌ د هه‌ردوو مه‌هین نیسان و گۆلانا ١٩٧٥ ب بیانویا ټه‌نجامدانا بزاق و چالاکیڼ پارتایه‌تی و سیاسی حکومه‌تا ټیرانئ چه‌ندین کومپن په‌نابه‌ران گرتن و ب مه‌ره‌م دناڅ نه‌غه‌ده‌ را برن بۆ پیرانشه‌هر (خانه) و

(١) ناڅبری ټه‌څئ ټاخفتنئ پشتی چوار هه‌یڤان ل شوباتا ١٩٧٦ بۆ هه‌مان که‌س دووباره‌ دکه‌ته‌څه، به‌رئ خو بده: From Leslei A. Goodyear, Repot No.11, Op. Cit, Document: (281), 3 February 1976.

(٢) دیارنیه‌ ټه‌څه‌ چ که‌سه‌ و چ پوست هه‌بوویه، لئ دبیت مه‌به‌ست پئ فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی بیت، چونکه‌ پارټئ زوړبه‌ی که‌سین خوینده‌وار بۆ ټاخفتن و په‌یوه‌ندی کرنئ دگه‌ل نوینه‌ریڼ ریڅراوین بیانی ده‌ست نیشان کریون. (3) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, 391/2048, Geneva, kurds 2, Document: (206a), 17 October 1975.

(4) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, from K. Lyonette, to the High Commissioner, Note for the file, Document: (191H), 24 September 1975.

(5) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

رادەستی دەستەلاتدارین حکومەتا عیراقی دکرن^(١). هەر وهەا ل ئەیلوولا هەمان سأل سێ خیزانین ئاکنجیین کەمپا زێوه و فەرماندەکی بەتالیونەکا پێشمەرگە ی ب خیزانقە ل کەمپەکا دی ب زۆری تینە زفراندن بۆ عیراقی^(٢). د راستیدا نەهاتیە زانین کو ئەشان پەنابەران چ کارین سیاسی ئەنجام دابوون یان نە، بەلێ حکومەتا ئیرانی بیانوویان دگەریا و بچوکیترین رویدان زۆر جارن مەزن دکرن، ئەقەژی پێخەمەت ترساندنا پەنابەرین دی داکو بکەقنە ژێرباری بریارین وی و نەچاربن قەگەرنە عیراقی.

بابەتی قەگەراندنا پەنابەران بۆ عیراقی دناق کۆمسیونا بلندا پەنابەران بەردەوام جەتی گفتوگویی و دویفچوونی بوو، لەوا دەمی عسمەت شەریف وانلی^(٣) بۆ جارا دووی ل کانونا دووی ١٩٧٦ سەرەدانا بارەگایی سەرەکی یی وی ریکخراوی ل جنیفی کری و دگەل سەرۆکی کۆمسیونی و چەند بەرسین وی بیر و بوچوونا لیک دگۆرن، ونلی هەلۆیستی خویی بەری هنگی لسەر پرسا قەگراندا پەنابەرین کورد دگۆریت و دیاردکەت: "قەگەراندنا وان پینجی هزار پەنابەران بۆ عیراقی یا ب زۆری بوو". هەر وهەا ئاماژە دکەت دەمی ئەو چووێ بەغدا حکومەتا عیراقی گوتبووی کو نەعیم حەداد، وەزیری وەرزش و لاوان و راسپاردایی بۆ قی ئەرکە یی شیای وان پینجی هزار پەنابەران رازی بکەت، بەلێ پشتی هنگی ئەوی زانی حکومەتا عیراقی ئەوین سەردابیرن و ئەو قەگەراندن ب دارێ زوری و ب ریکەفتنا هەردوو حکومەتان بوو^(٤). هەبوونا دوو هەلۆیستین ژیک جودا ل دەف وانلی رەنگە بۆ وی چەندی بزفیرت کو ژلای پارتی دیموکراتی کوردستانقە ژ نوینەراتیای وی هاتیە لادان، لەوا پشتی هنگی زۆرجاران هەلۆیستین پێچەوانە ی وی حزبێ هەبوو، چونکە دقی دەمیدا سەرکردین

(١) فاروق محەمەد ئەمین، ژێدەری بەری، ل ١٢٠.

(2) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

هەر وهەا ئەف راپورته بەحسی ژمارەکا پەنابەرین دی ژ دکەت کو ل پایزا ١٩٧٥ ل دەقەرا بارزان هەولا دەربازبوونی بۆ دناق سنوری ئیرانی دابوون، بەلێ ژلای دەزگایی ئەمنیقە هاتبوونە گرتن و رادەستکرن بۆ دەستەلاتدارین عیراقی.

(٣) وانلی وەکی سەرۆکی کومەلا کوردی یا مافین مروقی خودابوو ناساندن، چونکە وی دەمی وەکی نوینەری شورهشا کوردی ژلای پارتیقە هاتبوو لادان، دلپەرین بهیت لقی بەشی بەحسی قی بابەتی هاتیەکرن.

(4) From Leslei A. Goodyear, Meeting with Mr. Vanly, Op. Cit, Document: (265), 14 -anuary 1976.

پارقی په نابه‌ر ئازاد کربوون بریارا زفرینی یان مانا ل ئیرانی بدهن. ژبه‌رهندي د به‌رسفیدا سه‌روکي کومسيوني دييژيتي: "ئهو پيزانيين هه‌تا نوکه گه‌شته مه، چ ئاماژه نينه کو په نابه‌رین کورد ب زوری فه‌گه‌راندبنه عيراقی"^(١). گوديير ژي ئاماژه ب ئيمزاکرنا فورما زفرینی ژلايی په نابه‌رانشه دکه‌ت، به‌للی وانلی د به‌رسفیدا دييژيت: "زوربه‌ی وان مروفتين نه‌خوینده‌وار یان ساده‌بوون و لژير گفاشتنان ئهو فورم یين ئيمزا کری"^(٢). ديسا کيفن ليونيت ريڤه‌به‌ري به‌رنامان و سکرتریی نقشينگه‌ها سه‌روکي کومسيونا په نابه‌ران دراپورته کيدا دياردکته پيزانين گه‌شته‌ينه وان کو دنافه‌را هه‌يشا ئه‌يلوولی و کانونا ئيکي ١٩٧٥ گوشار لسهر په نابه‌ران هه‌بوون داکو بزفرنه عيراقی، به‌للی ئهو نه‌شيابوون وان پيزانينان پشت راست بکه‌ن^(٣).

ل دوماهيی کينيس لی، ئه‌مينداری کومه‌لا دوستايه‌تی یا بریتانی- کوردی، پرسا فه‌گه‌راندنی وه‌کو هاوکيشه‌کا پيچه‌وانه دینيت، ئهو دوی باوه‌ريی دابوو ده‌سته‌لاتدارين ئیرانی گوشاران ل په نابه‌ران دکهن داکو بزفرنه عيراقی، یان ژي بابه‌تی فه‌گه‌راندنی وه‌کو گوشاره‌ک بکار دئينا داکو په نابه‌ران نه‌چار بکه‌ن ملکه‌چی بریارين وی بن^(٤). به‌لگه‌نامين رژيما شاهی راستيا فان گوئتان دوپات دکهن و چه‌ندين نفيسارين فه‌رمی یين هه‌ين ئاماژي دده‌نه فی خالی، بو وینه دنقيساره‌کا زور نه‌يني دا وه‌زيری نافخو بو پاريزگه‌ها مه‌رکه‌زی داخوازی دکته ناڤين وان په نابه‌ران بو به‌نيرن یين پيگري ب پرينماين حکومه‌تی ده‌باره‌ی جهی ئاکنجیوونی و کارکرنی نه‌کری، هه‌روه‌ها فه‌رمانی پی دکته لیستا ناڤين سه‌رپيچکاران به‌ری ماوی ديارکری یی ليبورينا عيراقی کو (١٠ ئی کانونا ئيکي ١٩٧٥) ه‌بو باليوزخانا وی وه‌لاقی ل ته‌هران به‌نيرن^(٥). ده‌سته‌لاتدارين ئیرانی هه‌ول د دا هه‌فسه‌نگين دنافه‌را کارکرن دگه‌ل ده‌زگايين

(1) Ibid.

(2) From Leslei A. Goodyear, Meeting with Mr. Vanly, Op. Cit, Document: (265), 14 -anuary 1976.

(3) From K. Lyonette, Situation of Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (453c), 11 -une 1976.

(٤) شه‌ريف هه‌ژاری، ژيده‌ری به‌ری، ل ٢٨٣.

(٥) م. ل. ک. م. ايران، وزارت کشور، از وزير کشور به استانداری استان مرکزی، شماره سند (٠٢٥٧-٠٥٧٢٥٠-٢٩٣)، ١٢٥٩-م پ، ٣٠-٧-١٣٥٤؛ هه‌روه‌ها نفيساره‌کا دی کو هه‌مان نافه‌روکا فی فه‌رمانی تيديايه ب ژماره (٣٦٠-م پ) ل ريکه‌فتی ٢٧-١١-١٣٥٤ بو پاريزگه‌ها کوردستان ژي هنارتبوو. همان مصدر، شماره سند (٠٠٧١٦٣٠٠٢٠-٢٩٣-٩١).

نافدهولهتی و حکومهتا عیراقی راگریت، ژبه رهندي حکومهتا وی وه لاتی سهره پرای ههما ههنگیا وی دگهل حکومهتا عیراقی بو زفراندنا په نابهران، نامادهیا خو دهربری بوو دگهل کۆمسیونا په نابهران ژي هاریکاربیت بو فه گواستن به شهکی بچووک ژ په نابهران بو وه لاتین پوژنآفا، ب مهرجهکی ئه و پروسه بیدهنگی بهیته ئه نجامدان و چ په نابهر بهری ١٠ ئی کانونا ئیکتی ١٩٧٥ بو وان وه لاتان نه هینه فه گواستن^(١). ئه ف هه لوپستی حکومهتا ئیرانی د هه لکه فته کا دیدا باشت ديار دبیت، ئه وژی ده می رهزا غاسه می ل دیدارا خو دگهل گودییر ل تیرمه ها ١٩٧٦، دبیزیت: "هه می ئه و کوردین هه زکری ل ئیرانی دهر بکه فن ب نازادانه و خو شحالیقه مه ئه و ریك دابووپی، حکومه تی چ به ربه سته ک نه ئیخستبوو دپیکا واندا، و دی ب خو شحالیقه دگهل کۆمسیونا بلندا په نابهران هاریکاربیت کو به رده و امی ب ده ته فی پروسن، هه لوپستی حکومه تی نه هاتیه گورین، به لی ئه گهر کورد ل دهرقه ده ست پریاگندا دژی ئیرانی بکه ن، وی ده می دی هنده ک ئاستهنگان بو دهرچوونا وان چیکه ت"^(٢). ئانکو پوژنآفا ئیرانی نه قیایه دناقه ندین نافدهوله تیدا ره خنه ل سیاسه تا وی به رامبه ر په نابهرین کوردین عیراقی بهیته گرتن.

به لی سهره پرای هندی به رده وام ره خنه ژلایی نافه ندین نافدهوله تی ل سیاسه تا وی ده اتنه گرتن، بو وینه وه زاره تا دهرقه یا بریتانیا د به لگه نامه کا نهینیدا به حسنی سیاسه تا دوو فاقی یا حکومه تا ئیرانی لدور پرسا په نابهرین کورد دکه ت و تیدا هاتیه: "ئیران یا رازی بووی (١٥٠٠) ژوان کوردان بهیته فه گواستن بو وه لاتین پوژنآفا، به لی ب مهرجه کی چ دهنگ لی نه هیته کرن و هه می کاران ژي کۆمسیونا په نابهران و کورد بخو بکه ن"^(٣). کۆمه لا هولهندي بو ده ستپیشخه ریین کوردستانئ ژي دبیزیت: "ئیران یا دگهل وه لاتین پوژنآفا ریکه فته هنده ک ژ په نابهرین دناف که مپاندا بو وان وه لاتان فه گو هیزن و د هه مان ده مدا یا دگهل حکومه تا عیراقی ژي ریکه فته کو

(1) From Leslei A. Goodyear, Op. Cit Document: (211), 14 October 1975; From Homman Herimberg, to the High Commissioner, Kurds of Iraqi Origin in Iran; Courses of action following Iraqi statement of attitude, Document: (207), 15 October 1975.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.7, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to the High Commissioner, Migration-Kurds, Document: (495), 6 -uly 1976.

(٣) بو پتر بزفره: شهریف هه ژاری، ژیده ری به ری، ل ١٩٨.

زۆرتین ژمارا په‌نابه‌رێن کورد فه‌گه‌رینته وه‌لاتی وان، ژبه‌ره‌ندی رێکی ناده‌ت به‌ری ده‌می لیبورینی ب دو‌ماهی بی‌ت چ په‌نابه‌ر ل ئێرانێ به‌ره‌ف وه‌لاتین رۆژئاغای بچن^(١). له‌وا خه‌لکه‌کی زۆر پشته چهنده‌مه‌هین چافه‌روانیی بیهیسی بوون و ب نه‌چاری بریار دان ژيانا خو پیخنه‌دمه‌ترسییدا و فه‌بگه‌رنه‌ عیراقی^(٢). بیگومان ئه‌فه‌ژی هه‌می پیخه‌مه‌ت هندی بوویه داکو به‌ری ١٠ ئ کانونا ئیککی خو بگه‌هینه‌ف عیراقی داکو توشی سزایین پژیما به‌عس نه‌بن. هه‌روه‌ها نوینه‌ری کۆمسیونا په‌نابه‌ران ژ ل راپۆرتا خویا ژماره (٨) ل ریکه‌فتی دووی کانونا ئیککی ١٩٧٥ ئاماژه‌ بقی بابته‌قی دابوو، تیدا هاتیه:" به‌رپرسین بالیوزخانا عیراقی ل ته‌هران داخوازا ژوه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا ئێرانێ کری کو پروسا فه‌گواستنا کوردان بو ده‌رفه‌ راگریت و ئه‌فان ده‌ه رۆژین ژماوی لیبورینی مایی بکه‌نه‌ ده‌رفه‌ت بو بکارخستنا پلانه‌کی رێگریی ل چوونا په‌نابه‌ران بو وه‌لاتین رۆژئاغایی بکه‌ت، وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا ئێرانێ ژ رازی بوویه"، لی پشته‌قی ماوه‌ی ئه‌و نه‌شین رێگریی لغان کوردان بکه‌ن، چونکه‌ دی ژ ناسناما عیراقی که‌فن و بنه‌که‌سین بی ده‌وله‌ت و لدویف یاسایین مافی مروقی ئه‌و د ئازادن هه‌رجه‌ی وان بقیت بچنی^(٣).

سه‌باره‌ت سروشت و شیوازی زفراندنا په‌نابه‌ران، هه‌رکه‌سی بریارا زفرینی دابا فورما داخوازکرنی (فورما که‌سک) بو ده‌اته‌ پر کرن، پشته‌ کومکرنا وان فورمان کومه‌لا شیر و رۆژ دا ده‌ته‌ وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا حکومه‌تا ئێرانێ، ئه‌وژی دا فریکه‌نه‌ بالیوزخانا عیراقی، پشته‌ی ژلایی حکومه‌تا به‌غدا ره‌زامه‌ندی لسه‌ر وان ناغان ده‌اته‌دان^(٤)، ده‌ست ب پروسیسا زفراندنا وان ده‌اته‌کرن^(٥). هه‌ژی گوتنی کومه‌لا ناغبری ده‌ه کوردین د بواری کومه‌لا یه‌تی راهینان ل جه‌ه‌روم وه‌رگرتین بو هاریکاریکرنا په‌نابه‌ران دفی پروسیدا

(١) هه‌مان سه‌رچاوه‌، ل ١٩٨.

(٢) شه‌ریف هه‌ژاری، ژیده‌ری به‌ری، ل ١٩٨.

(3) From Leslei A. Goodyear, Report No.8, Op. Cit, Document: (248), 3 December 1975.

(٤) هه‌ژی گوتنی یه‌ بو قوناغا سیی ئانکو لیبورینا ته‌باخا ١٩٧٦ پیدفی ب ره‌زامه‌ندیا به‌غدا نه‌بوو، به‌لکو هه‌ر که‌سی زفرییا ل خالیین سنوری ده‌اته‌ وه‌رگرتن.

100. IRN. KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, to the High Commissioner, Voluntary Repatriation, Document: (544), 28 September 1976.

(5) Ibid.

و شلوفه کرنا مافین وان ل عیراق و ئیرانی دناف پەنابەراند بە لاقربوون^(۱). هەورەسا دوو سەنتەرین زفرینی ل سەر سنوری (قسری شرین و پیرانشەهر) دامەزراندبوون، و مووچئ هەیفه کئی دگەل خەرجیئ فەگوهاستنتی بۆ هەر کەسئ زفریبا ژلایئ وانفە دەهاتە مەزاختن^(۲). و ئەو خیزانین پارئ کاش ژئ هەین ل فان سەنتەران بانکا ملی پارئ وان ب دینارئ کویتی یان سعودی یان ئوردنی دگۆری، چونکە هەتا وی دەمی دینارئ عیراقی د بانکین ئیرانی دا نەبوو^(۳).

هەردوو حکومەتین ئیرانی و عیراقی ریئک نە ددان ریئخراوین نافدەولەتی چاقدیریا پرۆسپسا فەگەراندنا پەنابەران بۆ عیراقی بکەن، لەوا کۆمسیونا بڵندا پەنابەران و هەندەک دەزگایین دی وهکی کۆمەلا دوستایەتی یا بریتانی- کوردی ب ریئکین تاییەت ژ دویرفە دویفچوونا وی پرۆسئ دکرن، و پشتی دوو قۆناغین وی ب دووماهی هاتین، ل تیرمەها ۱۹۷۶ د راپۆرتە کیدا نوینەرئ کۆمسیونئ ل تەهران لیسلی گویدییر دیاردکەت: "ئەو پەنابەرین بریار ددان بزقرنە عیراقی پشتی تەمامکرنا پیرابوونان، مایین وان ل ئیقایین سەربازی باردکرن و رهوانە ی سەر سنوری عیراقی دکرن ل ویئژئ و ژلایئ دەستەهلاتدارین عیراقی ب هەمان ریو شوینین سەربازی رهوانە ی وان دەفەران دکرن یین حکومەتئ بۆ وان دیارکرین"^(۴). راپۆرت دوپاتیئ ل سەر هندی دکەت کو د هەردوو قۆناغاندا ئانکو چ ل ئیرانی هەتا سەر سنوری یان دناف سنوری عیراقیدا پەنابەر تاییەت زارۆک و کەسین ب تەمەن توشی نەرحەتی و ئازاران بووینە، ئەگەرئ قئ ئیکئ ژئ بۆ سروشتئ سەربازی یئ قئ پرۆسئ فەدگەرینتەفە^(۵).

(1) From Leslei A. Goodyear, Repatriation, Op. Cit, Document: (544), 28 September 1976.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از طرف وزیر کشور، به جناب آقای استاندار لرستان، شماره سند ۰۰۷۱۶۳۰۲۰۹-۲۹۳-۹۱، ۲۵۳۵-۶-۹ م-پ، ۴۸۶۴-۶.

(3) From Leslei A. Goodyear, Repatriation, Op. Cit, Document: (544), 28 September 1976.

(4) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(۵) لدۆر قئ بابەتی ئیک ژ دیدەفانین فان رویدانان ئاماژە ب دوو دیمەنین ناخ هەژین دکەت، دیئژیت: "رۆژەکئ ئەز چوومه پيش قافلە کيفه خەلک ب مالقه ل پشتین ئیقایان سوار کربوون، بەرئ من ب ئیقایە کئ کەفت هونەر مەند کەریم کابان (۱۹۲۷-۲۰۱۶) و چەند ژن و زاورکەک دگەل کەل و پەلین وان ل پشتا ئیقایە کئ دابوون، کەریمی ب گریفه سترانا (باران وهسیه تم ئاوا بئ لاتان، هەرچەند کەوتوومه دووره ولاتان) دگوت، هەمی ئەو خەلکئ لوپری گوهداریا سترانئ دکر و دگەل کەریمی د گریان ". دیمەنئ دوئ زفرینا ئیک ژ فەرماندین

ل ههردوو دهه رگه هیین سنوری، ل (قهسری شرین و پیرانشهر) حکومه تا ئیرانی که مپه کا بهروهخت ژ هندهک خیفهتان دروستکربوو داکو ئه و خیزاتین دگه هنه سه ر سنوری تیدا بهینه ئاکنجیکرن هه تا کو مامه له یین وان بریقه دچن، ب شیوه کئی گشتی دوو پوژان لقی که مپی دمان پاشی ده ربازی سنوری دبوون، لی زور ژوان بیی نه خو شی ژوی که مپی ژی ده رباز نه بووینه، تاییهت ل شه قین هروبا و باران^(١).

بابه تی زفراندنا په نابهران هه تا نافه راستا سالآ ١٩٧٧ ژی لسه ر میزا کار به ده ستین ههردوو حکومه تین ئیرانی و عیراقی مابوو، به لکو هه تا وی ده می ژی حکومه تا ئیرانی هه زدکر ژمارا په نابهرین کورد ل وه لاتی خو کیم بکهت، لسه ر قی چه ندی دوو راپورتین کومسیونا په نابهران ئاماژه بقی خالی کرینه. د راپورتا ئیکی دا ل ٢٧ ی حوزه یرانا ١٩٧٧ دا هاتیه، ل تیرمه ها ١٩٧٧ دوو وه زیرین حکومه تا عیراقی عزت دوری، وه زیری نافخو، و هسه ن عامری، وه زیری بازگانیا ده رقه، دی هینه ته هران، ته وه ری سهره کی دی پرسا زفراندنا په نابهران بیت، له وا دهسته لاتدارین ئیرانی ژی فورمه کا دی یا داخواز کرنا زفرینی یا دناف په نابهراندا به لافکری، به لی سهرکردین کوردان دوئی باوه ریی دانه ب ده نگفه هاتنه کا مه زن بو قی بهرنامه ی نابیت و ئه و باوه رناکه ن حکومه تا ئیرانی زوری ل خه لکی بکهت داکو بزفرن، دبیت بو رازیکرنا حکومه تا عیراقی بیت^(٢). لی ئه قی راپورتی پیشینی کربوو کو دبیت لسه ر ئاستی دهسته لاتین نافخویی ل پاریزگه هان رویداتین زفراندنا ب داری زوری روی بدن^(٣).

پیشمه رگه ی بوو بناقی (واحد کوخا عه زین) ل هیزا سه فین ده می مالا خو بارکری خه لکه کئی زور لدور کومبوون، ئیک ژوان سه رلقی پیشمه رگه و شاعیری ملی (عومه ر مه لازاده) بوو، دکره گری و هه ر دگوتی: "واحد وه ره خواری نه چه فه تو پیشمه رگی مه لا مسته فا بووی دی چاوا چه فه، حکومه ت ته باش دناسیت، ب خودی دی ته سیداره دن، کوره مروقه کئی باش به گوھی خو بده من، ل که لی شهیتانی وه ره خواری"، لی دیاره واحد ژوی ره وشا ئه و تیدا بیزا بوو و ل چاره نفیسه کئی نه دیار بیه یفی بوو، له وا دبیزیه عومه ری: "ئه ز دزانم ئاخفتین ته راستن، من مرن یا بوخو دانای، به س دی هه ر چه فه ئه ز نه شیم لی ره بمینم، زیده دی من کوژن، بلا دبی منه ت بن". بنیره: سالار شهید کاکو، ژیده ری به ری، ل ١٧٥ - ١٧٦.

(1) 100.IRN.KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to the High Commissioner, Repatriation-Kurds, Document: (556), 19 October 1976.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.11, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Repatriation- Kurds, Document: (725A), 27 -une 1977.

(3) Ibid.

به لئی د راپورتا دوویدا ل چوارۆ تیرمه ها ١٩٧٧ د یاردکته به روفاژی بوچوونا سه رکردین کوردان، حکومه تا ئیرانی تا وی ده می ژی دفا په نابهرین کورد فه گهرنه وه لاتی خو و ب روئی یی گو تیه کوردان: "پیتقییه ئه و بزقرنه ف مالا خو"^(١). راپورتی بقی شیوه ی دوپاتکر: "یا راسته ئه گهر ئه م بیژین ئیرانی بقی ئاریشقیه وه ستیان و ئه و دی زور دخوشحال بن ئه گهر کومه کا دی یا مه زن ژ په نابهران بزقرن". بقی رهنگی باراپتر ژ په نابهران بریاردا ل ئیرانی بزقرنه سه ر ئاخا باب و کالین خو، چونکه زوربه ی وان دوئی باوه ریی دابوون ل عیراقی ژیان هه رچاوا بیت دی ب سانا هیتر بیت ل ژیانا بن ده ستی ئه ندامین ساواکی و ژوی ژیان یی کو حکومه تا ئیرانی دویر ژ که س و کارین وان و دناف جفاکه کی جودا دا بو وان دیارکری. ژ به رهندی ئه و ئیش و ئازارین په نابهرین کورد ل ئیرانی دیتین، هنده ک ژوان دبیره وه ریین خو دا یا لسه ر نفیسی و دیاردکه ن ئه و که سین چوو یه ئیرانی ژ به ر بیه یی بوونا وان ل چاره نفیسه کی نه دیار باراپتر توشی نیگه رانیی بوون، ههروه ها بارودوخی ژیان و گۆزه رانییا وان هند یا دژوار و خراب بوو، د نه چارییدا زوربه ی وان زفرین بو ژیر ده سته لاتا رژیما به عس هه لبارد^(٢).

(1) 100. IRN. KURDS, vol.11, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Kurds Iran, Document: (735C), 4 -uly 1977.

(٢) فه له که دین کاکه یی، ژیدهری به ری، ل ٥؛ عبدالمصور البارزانی، المصدر السابق، ص ٣٩.

تهوهری دووی

هه لویستی حکومتا عیراقی بهرامبهر په نابهرین کورد ل

ئیرانی

۱. سیاستا حکومتا عیراقی لدور فهگه راندنا په نابهران بۆ کوردستان و عیراقی:

حکومه تا عیراقی ل هه شتی ئاداری هه تا ئیک ئیسانا ۱۹۷۵ لیورینا گشتی بو پیشمه رگه و خه لکی دناف شوپه شی و په نابهرین ل ئیرانی راگه هاند، ژبلی خه لک و چه کدارین دناف شوپه شیدا، ژماره کا زور ژ په نابهران ژ باوه ری بقی لیورینی ئینا و بریاردان بزفرنه عیراقی، بو وینه پوژناما (کیهان) خشته یه کی وان په نابهران به لاف دکه ت یین دناقه را ۲۰-۲۸ ئی ئاداری ۱۹۷۵ کومه لاشیر و پوژ ل هه رسی که میین (سه رنابگه رم و نه زهل و پاوه) د ریکا هه ردوو ده روازین خوسره وی و شوشمی زفراندینه عیراقی، ئیکه م کوم بتنی (۳۰۰) که س بوون، پوژین دویشدا به ره ف زیده بوونی دچن هه تا کو هنده ک پوژان دگه هنه (۴۵۰۰) که سان و دماوی هه فته کیدا سه رجه می وان بوونه (۱۷۱۵۰) که س^(۱). هه روه ها پوژناما (اطلاعات) ل ۳۰ ئی ئادارا ۱۹۷۵ به لافکر کو هه تا وی پوژی (۲۱۵۰۰) په نابهر د ریکا ده روازین نافبریدا یین زفریه عیراقی، ل ده مه کیدا وی پوژی بتنی (۳۰۰) که س یین هاتینه ئیرانی^(۲). دا کو نیشان بده ت کو چوونا په نابهران بو عیراقی زور زیده تره ژ هاتتا وان بو ئیرانی، نه فه ژی نیشانا وی ئیکیه کو ئیرانی ب ره فتار و گوشارین خو په نابهر هاندان و عیراقی ژ باوه ری بو

(۱) کیهان، شماره (۹۵۲۰)، ۹ فروردین ۱۳۵۴.

(۲) ورود و خروج اکرا، اطلاعات، شماره (۱۴۶۶۹)، ۱۰ فروردین ۱۳۵۴.

وان چێكر فەگەرنە وەلاتی خۆ، چونكە ئەف پەنابەرە ئەو سالەك بوو ل وی وەلاتی و تیرا خۆ تاما نەخۆشی و ژيانا پەنابەریی دناف كەمپین ئیرانییدا دیت بوون. هەر وەها بەلاڤكرنا شان داتایان درۆژناماندا بو هندی بوویە داكو ئەو خەلكی هیشتا خو ئیكلا نەكری هانبدەن و بریارەكا لوی جورەوی بدەن.

لدۆر وان سەرکردین شوپەشی یین لدویف بریارا لیووورینی خۆ رادەستی حكومەتا عیراقی كرىن، نفیسكار حاجی مەمو د بیره وەرپین خۆدا دبێژیت: "ئەوان كەسان كو خۆ ب تەیارى ئاشتیی و ریفورمى دابوو ناساندن دگەل رژیمی سیاسەتەكا مانوری و نەرم ب كاردینا پێخەمەت حكومەتا بەعس ل وان فەگەرىت و وەكو نوینەرین كوردان سەرەدەرپ دگەل بكەت، بەلى بەعس هندا مەغرور و دفن بلىد بوو هافر لکەسى قەنەدا"^(١). هەر وەها گەلاوێژخان، هەقزینا ئیبراهیم ئەحمەد د بیروە وەرپین خۆدا بەحسى زفرینا وەزیرەكى كوردی بەرى بو عیراقی دكەت، دبێژیت: "لسەر سنوری خەلك مژیلی دەر بازبوونى بوون، دەمى ئەف وەزیرە گەهشتیه دەرگەهیدا هندهك سەرباز ویرى بوون سلافا سەربازی كرن، كەیفافى كابرای زۆر هات یا ژویقە ئەشان سەربازان ئەوى ناسییه قە، لەوا ب خۆشحالیه دەستى خۆ بلىد دكەت و سەلام دكەتە وان، لوی دەمى ئەفسەرەك دەیت پالەكى پێقە دئینیت و دەفاقیتە دناف خەلكیدا و خەبەران دبێژیتى، دبێژیتى ئەف سەلامە بو من بوو، تو چ كەسى؟"^(٢). دەمى حكومەتا عیراقى ژلايه كێقە ئەف بەرفهاتنە ژلايى پەنابەرانقە دیتی، ژلايه كى ديقە پشتى زیدەبوونا ژمارا پەنابەران ل وی وەلاتى حكومەتا ئیرانى پێخوش بوو و هەول ژى دا بارگرانيا وان كیم بكەت، ژبەرهندى لاينى عیراقى ئاگەهدار كر ئەو دەم تیرا قى ژمارا زۆرا پەنابەران ناكەت داكو بریارا زفرینى بو وەلاتى خۆ بدەن"^(٣). لەوا ب فرمانا ئەنجومەنى سەركردايه تيا شوپەشى یا حزبا بەعس لیبورینه كا دی بو دەمى (٢٠) رۆژان ژ ئىكى نيسانا ١٩٧٥ بو وان كوردان راگەهاندى یین ب هەر ئەگەرەكى بیت

(١) حاجی مەمو، لەههوارى يادەورییه كانمدا، كوردستان، ٢٠١٣، ل ١٦٢-١٦٣.

(٢) گەلاوێژ، بیره وەرییه هەرگیز لەبیرنەكراوه كانى من، بەشى دووهم، هەولێر، ٢٠١٣، ل ١١٥.

(3) FRUS, The Implications of Iraq- Iran Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 May 1975.

په نابرینه ئیرانی و نه‌شیایی فه‌بگهرن^(١).

بابه‌تی فه‌گهراندنا زۆرتیرین په‌نابه‌ران ئیک ژ بنه‌مایین ری‌که‌فتنا هه‌ردوو حکومه‌تان بوو و جهی گرنگی پیدانا هه‌ردۆلایان بوو^(٢). له‌وا ماوی لیبوورینی زیده‌تر ژ جاره‌کی هاتیه درێژکرن، پیخه‌مه‌ت هاندانا په‌نابه‌ران و فه‌گهراندنا وان حکومه‌تا عیراقی شانده‌کی بڵند پیکهاتی ژ چهند که‌سایه‌تیین حزبی و ئەمنی^(٣) ل نافه‌راستا نیسانا ١٩٧٥ هه‌نارته ئیرانی و ب ریبه‌ریا ساواکی دناف که‌مپین په‌نابه‌راندنا گه‌ریان، لی ل زۆربه‌ی که‌مپان ژلای پی‌نابه‌رانقه هاتنه به‌ر بارانکرن^(٤). ئیک ژوان که‌مپا زیوه بوو ب چوونا شاندى عیراقی په‌نابه‌ر توشی هه‌لچوونی بوون و وه‌کی خونیشاندانه‌کا جه‌ماوه‌ری لیهات و درۆشمین "ئه‌ی ره‌قیب هه‌رماوه قه‌ومی کورد زمان...برۆخیت حوکمی به‌کرو سه‌دام"، هه‌روه‌ها "پیشه‌وی کورد پارتیه سه‌رۆک مان بارزانیه... شاندى هاتوو ده‌ربازبوونت بو نییه"^(٥). دگۆتن، له‌وا ژبه‌ر قی هه‌لوپستی فه‌رمانداره‌کی ساواکی بناقی (تیمسار سیادین) لژنا سه‌رپه‌رشتیا که‌مپی داخوازکرنه کومبونه‌کی و ب توندی دگه‌ل د ناخفیت و دبیزیت: "هه‌وه حورمه‌تا ده‌وله‌تا شاهه‌نشاهی شکاند و ئەفه‌ل هه‌وه ناهیته قه‌بولکرن"^(٦). په‌نگه بریارا ساواکی بو هه‌لوه‌شاندا ئەقان لژنان و گرتنه‌ده‌ستا هه‌می کاروبارین که‌مپان هه‌ر ژبه‌رفان ئەگه‌ران بیت، چونکه ئەوان هنده‌ک که‌س دقیان گوهداریا فه‌رماتین وان بکه‌ن.

ژبه‌ر ئەگه‌رین سیاسی و ئەوله‌هی بابته‌تی فه‌گهراندنا په‌نابه‌ران ببوو جهی گرنگی پیدانه‌کا مه‌زن لده‌ف کاربه‌ده‌ست و سه‌رکردایه‌تیا حزبا به‌عس، له‌وا لسه‌ر ئاستی

(١) Ibid; ملا مصطفی بارزانی به ایران آمد: تمديد مهلت عفو، اطلاعات، شماره (١٤٦٧٠)، ١٢ فروردین ١٣٥٤ (٢) به دنبال توافق های ایران و عراق دولت عراق درباره‌ی کردها عفو عمومی اعلام کرد، اطلاعات، شماره (١٤٦٥٣)، ١٨ اسفند ١٣٥٣.

(٣) ئەف شانده پیکهاتبوو ژ (نه‌عیم هه‌داد ئەندامی سه‌رکردایه‌تیا حزبا به‌عس، خالد عه‌بد الکوبه‌یسی سکرتری لژنا کاروبارین باکور، وه‌فقی سامه‌رائی ئەفسه‌ر ل ریقه‌به‌ریا هه‌ولگریا سه‌ربازی)، وفیق السامرائی، حطام البوابه‌ الشرقیه و حقائق عن الزمن السیء فی العراق، الکویت، ١٩٩٧، ص ٤٠.

(٤) المصدر و الصفحه‌ نفسه.

(٥) خو‌شه‌وی عه‌لی باپیر، ژیدهری به‌ری، ل ٥٠.

(٦) هه‌مان ژیدهر، ل ٢٠٩.

بڵند کار لسه‌ر دهاته‌کرن، هه‌روه‌کول ده‌می سه‌ره‌دانا خۆدا بو ته‌هران ل ٣٠ ٽی نیسانا ١٩٧٥ سه‌دام حسین، جیگری سه‌رۆک کۆمارێ عیراقی، بو جارا سین لیئورینه‌کادی رادگه‌هینیت و داکو باوه‌ریی بو په‌نابه‌ران چیکه‌ت ب ده‌ستین خۆ نامه‌کی دنقیسیت و ئاراسته‌ی وان دکه‌ت. ئەه‌ف لیئورینه‌کو ژ چوار خالان پیک ده‌ات ژ لیئورینی ب هه‌ری هنگی به‌رفه‌تر بوو و گرنگیا ویژی پتر بوو، چونکه سه‌دام ب خۆ نفیسی بوو و وه‌کو جیگری سه‌رکردایه‌تیا شو‌ره‌شی یا حزبا به‌عس ئیمزا لسه‌ر کربوو. ئەو هه‌ر چوار خال ئەفه بوون، ١- هه‌رکه‌سی بزفريت بلا یی ئارام بیت ژگیان و مأل و نامیسا خۆ و ژ پاشه‌پوژا خۆ و زاروکیین خۆ، چ که‌س ژلای یاسای فه‌ توشی سزایان نابیت هه‌تا ئەگه‌ر به‌شداری شه‌ران ژێ دنابه‌را هه‌ردوولایاندا کریت و هوین هه‌می دی ژیانه‌کا نوێ ده‌ست پیکه‌ن. ٢- ده‌می لیئورینی دی هیته‌ درپژکرن بو هه‌می ئەو که‌سین ب هه‌ر ئەگه‌ره‌کی هه‌بیت نه‌شیای بزفريت، پشتی فی لیئورینی هه‌ر که‌سی نه‌زفريت ناسناما عیراقی دی ژێ هیته‌ستادن. ٣- گوھی خۆ نه‌ده‌نه‌ گوتگوتکیین چه‌واشه‌کاران، ده‌می ئەم سوزه‌کی ده‌هین ئەم ریژی لی دگرین و ئەز سوزا زه‌لاما ده‌م و سه‌ردابرن دیاسه‌تا مه‌دا نیه، ئەفه لیئورینه هه‌می که‌سان فه‌دگریت ژبلی مه‌لا مسته‌فا و کورین وی مه‌سعود و ئیدریس و برازایی وی شیخ محمه‌د خالدی. ٤- فه‌رمانبه‌ر و کرپکار دی زقرنه‌ف سه‌ر کاری خۆ و دی هه‌مان ماف هه‌بن یین هه‌فالین وان هه‌ین، ئەفسه‌ر و پولیس یان دی زقرنه‌ف دناف ریژین سوپا و هیژین چه‌کدار دا یان ژێ ل که‌رتی مه‌ده‌نی و دویف هه‌ژی بوونا وی هیته‌ دامه‌زراندن^(١).

لدویف ژیده‌رین سیخوری یین ئەمریکا هه‌تا هه‌یقا گولانا ١٩٧٥ لدورێ (٧٠٠٠٠) که‌سان زفریبوونه عیراقی ژوان ژێ هنده‌ک که‌سین ئەکادیمی کو په‌نگه مه‌ره‌م پی ماموستاییین زانکویا سلیمانی بن و ئەندامین ده‌زگایی پاراستنا شو‌ره‌شی بوون^(٢). د راستیدا ئەه‌ف ژماره هه‌تا دو‌ماهی هاتنا ماوی لیئورینی ل ٣٠ ٽی حزه‌یرانا ١٩٧٥ ببوو (٩٧٠٠٠) که‌س^(٣). که‌واته دماوی دوو سی هه‌یفاندا ژماره‌کا زور ژ په‌نابه‌ران

(١) ژبوژیده‌تر زانیاریان به‌ری خۆبده: مه‌سعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی... شو‌رش گولان، به‌رگی په‌که‌م، ل ٥٣٧.

(2) FRUS, Kurdish Refugee Situation, Op. Cit, Document: (300), 6 October 1975.

(3) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

بین زفرینه عیراقی، ئەف ئەنجامه دلخوشکەر بوون بۆ هەردوو حکومه‌تان، له‌وا هەر دوو سالییدا دەمی لیبوورینی دوو جارین دی ژێ درێژدکەن، ئیکەم جار هەتا ١٥ ی چریا ئیکتی یا ١٩٧٥ پاشی هەتا ١٠ ی کانونا ئیکتی هەمان سال^(١). دشیان دایه بیژین پستی ئەو پەوشا پەیدا بووی تایهت بابەتی دابه‌شکرنی و سەرەدەریا دەزگایین ئەمنی ژمارا هەرە زێدە ژ خەلکی پەنابەر گەهشتنه وی باوهریی زفرین بۆ عیراقی ئەگەر ئازادیا وان ژێ یا سنوردار بیت زۆر باشتره لسه‌ر ئاخەکا وه‌لاته‌کی بیانی دەست ب ژیانه‌کادی بکەن. هەژێ گوتنییه ژمارا ئەو پەنابەرین د ماوی لیبوورینی پایزی دا ژ هەیفە ئەیلوولی هەتا کانونا ئیکتی زفرینه عیراقی (٥١٥٠٠) کەس بوون، بقی ره‌نگی سەرجه‌می فه‌گه‌ریایان ب درێژایا سالا ١٩٧٥ بوونه ل دۆری (١٤٨٥٠٠) کەسان^(٢).

حکومه‌تا عیراقی بۆ رازیکرنا فه‌گه‌ریانا پەنابەرین کورد ل ئیرانی به‌رده‌وام شاندا دهنارتن، ل هەیفە تیرمه‌ها ١٩٧٥ شانده‌کی حکومه‌تا عیراقی کو ژ چوار به‌رپرستی حکومه‌تی^(٣) و ب سەرۆک اتیا هه‌سه‌ن عامری، وه‌زیری بازارگانی و ئەندامه‌تیا هەردوو وه‌زیرین ده‌وله‌تی بین کورد بابەکر پشده‌ری و عه‌زیز رشید ئاکره‌یی^(٤) و جیگری بریکاری وه‌زیری ده‌رفه‌ سه‌بری هه‌دیسی پیکهاتبوون، دگه‌ل نوینه‌رین پەنابەران

(1) From Leslei A. Goodyear, Report No: 2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975.

(2) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(3) لدویف به‌لگه‌نامه‌کا کومسیونا پەنابەران کو عصمت شریف وانلی ل ئەیلولا ١٩٧٥ بۆ ئاخفتیه‌ دیپۆت: " ئەز دگه‌ل نه‌عیم هه‌داد وه‌زیری وه‌رز و لاوان یی حکومه‌تا عیراقی و به‌رپرستی دوسه‌یا کوردی دگه‌ل حکومه‌تا ئیرانی ل به‌غدا کومبووم و ئەوی به‌حسی سهره‌داناخویا قی دوماهیی بۆ که‌میین پەنابەران ل ئیرانی بۆ گه‌هاندنا بریارا لیبوورینی بۆ مه‌ کر، " ئەفجا دیارنیه‌ کا ئایا هه‌داد به‌شه‌ک بوویه ژ قی شانده‌ی یان ژ ب جودا دگه‌ل پەنابەران کومبوویه. بوزیاتر به‌ری خویده‌ قی به‌لگه‌نامی:

100. IRN. KURDS, vol.1, p.2, from K. Lyonette to the High Commissioner, Visit to Headquarter of Mr. Vanly, representative of The Kurdistan Democratic Party, Document: (191e), 19 September 1975.

(4) ایوب بارزانی ئاماژه‌ دکه‌ت دەمی ئەف وه‌زیره‌ چوویه ئیرانی نامه‌ک ژ عوبه‌یدوللامه‌لا مسته‌فا بارزانی بۆ برایی وی لوقمان بارزانی دگه‌ل خۆ بریوو، تیدا داخواز ژیکر بوو ئەوژی بزفریته عیراقی، ره‌نگه‌ ئەف چه‌نده‌ ئیک ژوان ئەگه‌ران بیت باوهری بۆ لوقمان چیکری بزفریت، بۆ زانین ئەف هەردوو برایه‌ ل سالا ١٩٨٠ و برابیه‌کی دی یی وان بناقی (سابر) دگه‌ل هه‌شت هزار بارزانیان ل سالا ١٩٨٣ لسه‌رده‌ستی رژیمی هاتنه‌ ئەنفالکرن. بنیره: المصدر السابق، ص ٣٨٢-٣٨٣، هه‌روه‌ها محسن دزه‌یی ژ به‌حسی قی رویدانی کرییه، بنیره ژێده‌ری به‌ری، ل ٣٥-٣٦.

كومبوون^(١). ئێكهم كومبوونا وان ب سه ره پهرشتيا ساواكێ دگه ل په نابهرین عهزیمیه بوو كو تیدا لدورێ سه د كه سایه قی ژبلی ئەندامین مآلباتا بارزانی ئاماده بوون و ل مالا مه حمود ئاغای كاكه زیاد برێقه چوو^(٢). ئەقی شاندهی ژى وه كى یین بهرى وى دقیا نافه روكا به یانناما لیوری نی یا حكومه تا عیراقی بگه هینته وان كو ده لیقه ك بو هه می په نابهران یا هاتیه پیش ئەگه ر مفای ژى بیین و قه بگه رنه وه لاتى خو حكومه ت دى دنیایا پاراستنا ژيانا وان كه ت و ئەو دى د ئازاد بن^(٣). پشتی قى كومبوونى ئەقى شاندهی سه ره دانا كه مپ و وان باژیران دا یین په نابهران لى هه یین، د هه می كومبوونین خودا هه ولا رازیكرنا وان د دا داکو باوریى ب سوزا حكومه تی بکه ن، به لى هه ره كى شاندى بهرى وان، ژلایى په نابهرانه پیشوازی لقی شاندهی ژى نه هاته كرن^(٤). بو وینه د كومبوونه كیدا ل باژیری ئەراك سه ر ب كه رمانقه پشتی عهزیز ئاكره یی گوتارا خو ب دوامه ی دینیت په نابهره ك بناقئ (ته مه ر ئەحمه د سریشمه یی) دبیزیتى: "ئەز یى ئاماده مه لیره گیسكى لیدم، به لى ناهیمه ف عیراقى"^(٥). ناقبری مه ره م پى ئەبوو یى ئاماده بوو وه كو پاكره و خزمه تگوزار كاربه كت ، لى نه زفریته عیراقى.

پلانا حكومه تا عیراقى ئەو بوو ب ژارده یا سیاسى و په وشه نبیری یا شوپه شا كوردی رازی بکه ت قه بگه رنه عیراقى، له وا بو رازیكرنا وان بالیوزخانا عیراقى ل ته هرا ن په یوه ندی ب وانقه دكر ب تایه قی ئەوین ل كه ره ج ئاكنجی، ب هزرا

(١) عه بدوللا پشده رى ژى به حسى شانده كى حكومه تا عیراقى كریه كو ژ هه مان كه سایه تیا پیکه اتبوو، لى ئەو دبیزیت ئەف شانده ل زستانا ١٩٧٨ هاتنه ئیرانى و ل مالا بالیوزى عیراقى ل ته هرا ن دگه ل مه كومبوون. بنیره: هه مان ژیدەر، ل ٢٧.

(٢) محمه د مه لا قادر ژى دیاردكه ت ئەو دگه ل دوو شاندىن حكومه تا عیراقى كوم ببوونه، به روارى فان كومبوونان بو تیرمه ها ١٩٧٥ قه دگبیرنیت، بنیره: ژیدهرى به رى، ل ١٩٦، لى دراستیدا كومبوونا دووى ل ٣١ تیرمه ها ١٩٧٦ هاتبوو ئەنجامدان، بنیره:

FRUS, Iraqi Offer of Amnesty to Kurds, Op. Cit, Document: (314), 3 August 1976.

(٣) محمه د مه لا قادر، ژیدهرى به رى، ل ١٩٥.

(٤) عه لى ته ته ر نیروه ی، ژیدهرى به رى، ل ٥٢.

(٥) دیداره ك دگه ل حه مه لاو شوانى، پیرمام، چوارى شواتى ٢٠٢٤، ناقبرى ل سالا ١٩٥٥ ژ دایك بوویه، به شداری شوپه شا ئەیلولى دكه ت و دبیته پیشمه رگه، ل سالا ١٩٧٥ ئاواره ی ئیرانى دبیت ل وى وه لاتى دبیته په نابهر، پاشی به شداری شوپه شا گولانى دبیت و هه تا پشتی سه ره له لدانى د زفریته ف كوردستانى.

وێ رازیکرنا وان دێ کاریگه‌ریی لسه‌ر په‌نابه‌رێن دی ژێ که‌ت و دێ دربه‌کێ دی بیت ل دژی بزافا رزگاربخوازا کوردی^(١). به‌لێ د زۆربه‌ی روینشتین خۆدا شاندى په‌نابه‌ران لیسته‌کا داخوایان پێشکیشی حکومه‌تا عیراقی دکرن و گرنکترین خالین تیدا ئەفه‌ بوون: ١- فه‌گه‌ریانا په‌نابه‌ران ب شیوی ریکه‌فتن و ب ئاگه‌هداریا ئیرانی و چه‌ند وه‌لاتین دی بیت. ٢- هنده‌ک ده‌سته‌ه‌لاتین زیده‌تر بده‌نه‌ دام و ده‌زگایین حکومی هه‌ریما ئۆتۆنۆمی یا کوردستانی و سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شا کوردی رولی سه‌ره‌کی د رێقه‌برنا وی هه‌ریمییدا هه‌بیت و پاش ئیک دوو سالان هه‌لبژاردن به‌ینه ئەنجامدان. ٣- هه‌می مال و ملکێ ده‌ست ب سه‌ردا هاتیه‌گرتن بو خودانین وان به‌ینه‌ زفراندن. ٤- ئەو کوردین لسه‌ر شوپه‌شی هاتینه‌ گرتن به‌ینه‌ نازادکرن. ٥- ئەو خه‌لکی ل ئیرانی فه‌گه‌ریای و هاتینه‌ دویرئێخستن بو باشوور و نافه‌راستا عیراقی بو سه‌ر جه‌ین خو به‌ینه‌ فه‌گه‌راندن^(٢). ئیدریس بارزانی یی ئاگه‌هداری وان روینشتان بوو و ئەوان رینمایێ ژ وی وه‌ردگرتن، ژبه‌ره‌ندی ده‌می ئەم به‌ری خو ده‌ینه‌ فان خالان زۆربه‌ی وان گشتگیر و سیاسینه‌ و دویرن ژ داخوایین که‌سی. هه‌روه‌ها گودییر نوینه‌ری کۆمسیونا په‌نابه‌ران ل ته‌هران د راپورتا خویا هه‌یفانه‌دا ل ٢٢ ئ شواتا ١٩٧٧ به‌حسێ کومبوونه‌کی دکه‌ت کو بالیوزی عیراقی ل نافه‌راستا وی هه‌یفی ١٩٧٧ ریکخست بوو و نه‌ه که‌س وه‌کو نوینه‌رین په‌نابه‌ران داخواز کربوونه مالا خو داکو هانبه‌دت بزقرنه‌ عیراقی، هه‌رچه‌ند ناڤین وان نه‌هاتینه‌ دیارکرن لی ئەوان که‌سان سێ مه‌رج دیارکربوون، ئەوژی ١- ده‌سته‌ه‌لاتین ته‌مام بده‌نه‌ ده‌فه‌را ئۆتۆنۆمی د به‌رامبه‌ردا کاروبارین به‌رگری و ده‌رفه‌ ل بن ده‌ستی به‌غدا بن. ٢- ئەو د خوازن که‌رکوک ژێ به‌شه‌ک بیت ژوی هه‌ریمی دبه‌رامبه‌ردا ده‌سته‌ه‌لاتین فروتا

(١) لدویف گه‌واهیده‌ریا محهمه‌د مه‌لا قادر ئەو که‌سایه‌تیین ل زۆربه‌ی روینشتاندا ئاماده‌دبوون ئەفه‌ بوون: ١- عه‌لی عه‌بدولا، ئەندامی مه‌کته‌با سیاسی ٢- محهمه‌د مه‌لا قادر، ئەندامی کومیتا نافه‌ندی ٣- عبدا‌لوه‌هاب ئەتروشی، ئەندامی کومیتا نافه‌ندی و پارێزگاری هه‌ولێری سه‌ر ب پارتي ٤- ره‌شید سندی، ئەندامی کومیتا نافه‌ندی ٥- ره‌شید عارف، ئەندامی کومیتا نافه‌ندی ٦- ئسماعیل عارف، ئەندامی کومیتا نافه‌ندی ٧- حه‌مید به‌رواری، ئەندامی کومیتا نافه‌ندی ٨- شیخ ره‌زا گولانی، ئەندامی کومیتا نافه‌ندی ٩- خورشید شیخ، کارگیر لق و ئامر هیژ ١٠- فه‌ره‌نسو حه‌ریری، کارگیر لق و قائمه‌قامی چومان ١١- فازل سورانی، ئامر هیژ ١٢- جه‌مال نامق، ئامر هیژ ١٣- مه‌حمود ئاغای کاکه‌ زیاد، ئامر هیژ ١٤- که‌مال شیخ غه‌ریب، رێقه‌به‌ری پولیسین هه‌ولێری، بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ١٩٦.

(٢) هه‌مان ژیده‌ر، ل ١٩٧-١٩٨.

غازی بۆ به غدا بن ۳- ئەو بتنی دئی لژیڕ ریبه ریا مه لا مسته فا بارزانی زقرن، چونکه ۸۰٪ کورد یی دگه ل وی^(۱). به لئی دیاربوو بالیوز لسه ر فان خالان رازی نه ببوو.

سوزین حکومه تا عیراقی دایه په نابهرین فه گه ریایی نه هاته نه بجهئینان، پژیما به عس، ههروه کو چاقه ری لئی دهاته کرن، سوزین خو دگه ل په نابهرین فه گه ریایی نه برنه سه ر، و ب دهه ان هزار ژوان بیی خواستا وان ل دهشتایین ههشک و گهرم ل نافه راست و باشووری عیراقی ئاکنجیکرن^(۲). و هنده ک زفراندنه سه ر کارین وان و هنده ک ژی ل کهرتی سه ربازی و پولیس و ئاسایشی فه گوهاستنه کهرتی سقیل، و ژبه ر نه گه ریین ئەمنی جهئ ئەرکی وان بۆ پاریزگه هیین نافه راست و باشوور فه گوهاستن^(۳). دناق دویر ئیخستیاندا چه ندین فه رماندین له شه کهری و سیاسی یین شوپه شی و ماموستایین زانکویا سلیمانی هه بوون مینا: عه لی عه سه کهری و عومه ر ده بابه و دکتور خالد و دکتور عه لی عه سه کهری... هتد^(۴). ههروه ها دقتی دویر ئیخستیندا نمونه هه بوون ژن و میڕ هه ر ئیک ژوان هاقیتبوو پاریزگه هه کئی، بۆ وینه (فوناد تاهر سادق) فه رمانبه ر ل سلیمانی هاتبوو فه گوهاستن بۆ رومادی و خیزانا وی ژی بۆ دیوانی^(۵). و ژماره ک ژوان ژلایی ده زگایین ئاسایشا عیراقی فه هاته نه گرتن و سزادان و به رده وام لژیڕ چاقدیری و اندا بوون، بۆ نمونه عه لی گوران، کادری بیته لئی شوپه شی پشتی خو راده سترکتی ژلایی ئاسایشا موسل ل گولانا ۱۹۷۵ دهیته گرتن و بۆ ده می (۲۹) رۆژان د ژوره کا تاکه کسیدا دهیته ئەشه که نهج دان، پشتی دهیته ئازادکرن جاره کادی دره قیته ئیرانی^(۶).

دهنگو باس لدۆر بارودۆخی په نابهرین فه گه ریایی ژ عیراقی دگه هه شته په نابهران ل ئیرانی، له وا ده می به رپر سین حکومه تا عیراقی دگه ل وان کوم دبوون په نابهران

(1) 100. IRN. KURDS, vol.9, from Leslei A. Goodyear, to the High Commissioner, Situation Kurds, Document: (615B), 22 February 1977.

(۲) ئیزگه ی دهنگی کوردستانی عیراق، بوختانه کانی وه زیری ده ره وه ی رژی می عیراق، ۲۰-۱۰-۱۹۸۰.

(۳) Edward Mortimer, Kurds sent to arid southern plains, The Times, ۲۸ November ۱۹۷۵; شه وکته

مه لا ئیسماعیل، رۆژانی له میژوو ی شو رشی ئەیلوول، هه ولیڕ، ۲۰۰۰، ل ۳۲۳.

(۴) مسته فا عه سه کهری، بیره وه رییه کانم، هه ولیڕ، ۲۰۱۱، ل ۱۸۴; عبدالله ئاغای پشه ده ری، ژیده ری به ری، ل ۲۴.

(۵) فوناد تاهیر سادق، ژیده ری به ری، ل ۷۳.

(۶) یادگار چاوشین، ژیده ری به ری، ل ۳۰-۳۳.

ئەف راستیە دئیخستنه به‌رچاقین وان، بۆ وینه به‌لگه‌نامه‌کا حکومه‌تا ئیرانی ئاماژە ب دیداره‌کا سه‌لاح سه‌رمه‌د و عه‌لی حه‌مید ئیبراهیم ژ بالیوزخانا عیراقی ل ته‌هران دگه‌ل په‌نا‌به‌رین باژی‌ری سبزوار دکه‌ت کو ژبو مه‌ره‌ما هاندانا وان بۆ زفرینا عیراقی سه‌ره‌دانا وی ده‌قه‌ری کرپوون، تیدا دیاردکته‌ت ئەندامین شاندی حکومه‌تا عیراقی دگه‌ل په‌نا‌به‌ران ل هه‌رسێ که‌رتین له‌شکه‌ری و مه‌ده‌نی و کرپکاران کومبووینه و ب هه‌ردوو زمانین عه‌ره‌بی و کوردی دان و ستاندن دگه‌ل وان ئەنجام داینه‌ و پێ راگه‌هاندییه‌: "ئەو په‌نا‌به‌رین ژ ئەنجامی لیبرینا ئیکێ و دووی زفرینه‌ عیراقی نوکه‌ یین دگه‌ل خیزانین خو، ئەو یی لسه‌ر هه‌مان کار و هه‌مان پله‌ کو به‌ری هنگی وان هه‌ی"^(۱). هه‌روه‌ها ئەف به‌لگه‌نامه‌ دیاردکته‌ت په‌نا‌به‌ران باوه‌ری ب گوتین وان نوینه‌ران نه‌ئینا و ئاخفتین وان ب دره‌و ده‌ریخستن و د به‌رسقیدا گوتی: "سه‌ره‌ده‌رییا حکومه‌تا عیراقی به‌ری نوکه‌ زۆرا بیزارکه‌ر بوو، ئەووی زۆر خه‌لک یی کوشتی، و چ ده‌نگ و باسین ئەوی خه‌لکی نینه‌ یین پشتی لیبرینا ئیکێ و دووی زفرین، و مه‌ پیزانین یین هه‌ین حکومه‌تی ریگری یا ل وان کری ب ئازادی بچنه‌ هه‌ر جه‌ی وان بقیته‌ت، وه‌کی جه‌ین پیروژ"^(۲).

رژیم به‌عس ل عیراقی ژبو جیه‌جیکرنا به‌رنامی ته‌عریکنا کوردستان، ریک نه‌دا هه‌می ئەو کوردین ل ئیرانی فه‌دگه‌رن ل کوردستان به‌ینه‌ ئاکنجیکرن. ل دویف سه‌رچاوین وه‌زاره‌تا ده‌رقه‌ یا ئەمریکا بتنی ریک دابوو نیزیکی (۱۰۰۰) مائین وان که‌سان یین د چارچوفی بریارا لیبرینی زفرین ل کوردستان ئاکنجی بن^(۳). ژبه‌ر ترسا دووباره‌ خو ریکخستن و سه‌ره‌له‌دانا بزاقه‌کادی دژی حکومه‌تی، ژماره‌کا زور ژ په‌نا‌به‌رین فه‌گه‌ریایی کرنه‌ کومین بچوک و لسه‌ر گیلگه‌هین چاندنی ل باشووری عیراقی ئاکنجیکرن، ل دویف پیزانین نوینه‌ری کۆمسیونا په‌نا‌به‌ران ل ئیرانی کو ژسه‌رچاوین کوردی وه‌رگرتبوون لدوری (۲۰۰۰) که‌سین خودان به‌رپرسیاری دناق

(۱) م. ل. ک. م. ایران، از فرمانداری شهرستان سبزوار، صدر، به‌استانداری معظم خراسان، ورود نماینده دولت عراق، شماره سند (۰۰۳۶-۱۳۳۴۷۶-۲۹۳)، م-۰۰۱، ۱۳-۷-۲۵۳۵.

(۲) همان مصدر.

(3) FRUS, Telegram from the Interests Section in Baghdad to the Department of State, Insurgency in Kurdistan. Baghdad, Document: (318), 2 November 1976.

پارتی و شۆڕەشیددا پشتی فەگەریانێ حکومەتێ ل کەمپەکی لێن چاقدیریی ئاکنجی کربوون^(١). بەلێ بەکر محەمەد پشەدەری، سەرۆکی جقاتا یاسا دانانی یا هەریما ئۆتۆنۆمی، د لێدوانە کیدا بو ژۆژناما تایمس (The Times) یا بریتانی ل ٢٧ ئی چریا دووی ١٩٧٥ دیژیت: "ئەو خەلکی ل باشووری هاتینە ئاکنجیکرین ئەو پەنابەرن یین پشتی هەیفە گولانی و ب دوماهی هاتنا ماوی لێوورینی ژ ئیرانی زفرین". ژمارا وان ژێ لدوری (٥٠٠٠٠) کەسان قەلەم ددەت و وەکو پشستگیریهک ژێ بو سیاسەتا رژیمی دیژیت حکومەتێ هەر مالەکی (١٠٠) دینار یین داینی، لێ ئەوی بەحس نەکر کو د بەرامبەردا ژمارەکا مەزنتەر ژ جوتیار و عەرەبیین دەشتەکی فەگۆهاستبوونە کوردستانی، بەلێ پەيامنیری ژۆژناما ناڤیری ئیدوار مورتایمەر نفیسییه، پروسیسا گۆرینا دیموگرافی یا ئاکنجیان ب سیستەم و ب بەرنامە دارشتی بریڤه دچیت^(٢). هەر وههها کۆمهلا دەستپیشخەریا هولەندی بو کوردستانی ژێ دبهشی دوویدا ژ راپورتا خو لسه پرسا پەنابەری کورد ئاماژە ب هەمان سەرەدەری یا حکومەتا عیراقتی دگەل پەنابەری فەگەریایی دکەت کو شینا وان بینتەف کوردستانی یین برینە دەفەرین عەرەب نشین^(٣).

بەرنامی فەگەراندن و ئاکنجیکرنا پەنابەری کورد وەسا بریڤه نەدچوو وەکی رژیمی پلان بو دانای، بەلکو دەنگوباسین قی سیاسەتی بەردەوام دگەهشتنە نافەندی دبلوماسی و ژۆژنامەفانی، ژبەرەندی هیشتا بتنی سی هەیف لسه ریڤهفتنا جەزائیر دەربازبوون ل ١٢ ی گولانا ١٩٧٥ بالیوزی بریتانیا جون گراهام^(٤) ل دیدارە کیدا دگەل

(1) From Leslei A. Goodyear, Report No: 1, Op. Cit, Document: (211), 14 October 1975.

(2) FRUS, Iraq under Baath Rule 1968- 1976, Op. Cit, Document: (317), November 1976.

(٣) شەریف هەژاری، ژیدەری بەری، ل ٢٠٠.

(٤) گراهام دوستەکی نیزیکی عصمت کتانی ئامیدی نوینەری بەری یی عیراقتی ل (UN) بوو دەهه لکەفەته کا شیف خارنی دا ل ١٨ کانونا دووی ١٩٧٦ کو وی دەمی کتانی بەرپرسی کاروبارین ریکخراوان بوو ل وەزارەتا دەرڤه، کتانی یا دلێ خودا بو دادرژی، دیژیتی ئەز دزانم کا ژبەرچی حکومەت خەلکی ژ ئیرانی فەگەریا فە ب زوری ل باشوری ئاکنجی دکەت، لێ ئەز تیناگەم بوچی خەلکی ژ باکوری فەدگۆیزنە باشوری، کتانی داتایەکی دەتە گراهامی کو بتنی ل قەزا خانەقین (٦٠٠٠) کەس یین فەگۆستینە باشوری بیی چ تشتەک ل دەستی وی بهیت، هەر وههها دیاردکەت کو هەتا کەس و کار و پسماین وی ژێ یین راگواستی. بنیره:

NBR 245/3, The Situation of Kurds in Iraq, from - A. Graham, Baghdad Embassy, to A. T. M. Lucas, Foreign Affairs, MED, Kurdistan, Document: (not known), 19 -anuary 1976.

محهمه د سه‌بری ه‌دیسې، بریکاری و ه‌زاره‌تا ه‌رقه یا عیراقی، کو ده‌مان ده‌مدائندامی شاندی عیراقی بوو ژبو فه‌گه‌راندنا په‌نابه‌ریڼ کورد ل ټیرانئ، پرسیری ل‌دور پلانا ټاکنجیکرنا فه‌گه‌ریایان ژی دکه‌ت کا ټه‌وا ل نافه‌ندیڼ روژنامه‌فانی به‌حس لئ ټیته‌کرن راسته، د به‌رسقیډا نافه‌ری دوویات دکه‌ت چ حاله‌ټین وه‌سا نینه و ټه‌و راپورټ دویرن ژ راستی، و ژبو پشتگیریا قی گوتی، خو تومارکرنا ژماره‌کا مه‌زن ژ په‌نابه‌ران بو فه‌گه‌ریانئ وه‌کو به‌لگه‌ دئینیت. لئ د به‌رسقیډا بالیوز گراهام فه‌ناشیریت کو په‌نگه‌ به‌شه‌ک ژوان ده‌نگ و باسین ل‌دور ټاکنجیکرنا په‌نابه‌ریڼ فه‌گه‌ریایی ل باشووری راست بیت، به‌لئ ژمارا وان هندامه‌زن نه‌بیت وه‌کی باس لئ ده‌ټیته‌کرن^(١). نافه‌ری پشت به‌ستن ب پیزانینئین بالیوزخانا وه‌لاتی خو ل ته‌هران دیاردکته‌ت په‌نگه‌ به‌رپرسیڼ مه‌زن یین کوردان دوچاری چاره‌نقیسه‌کی وه‌سا بووبن^(٢). پشتی ش‌ه‌ش ه‌ه‌یقان جاره‌کادی بالیوز گراهام و ه‌دیسې ل کانونا دووی ١٩٧٦ ټیکو دوو دبینه‌فه‌ و جاره‌کادی ه‌مان بابه‌ت به‌حس دکهن، لئ قی جاری ه‌دیسې دبیزیت: "بابه‌تی فه‌گوه‌استنا خه‌لکی ژ باکوری بو باشووری چ راستی بو نینه، بتنی ټه‌و خه‌لکی ه‌اتیه‌ فه‌گوه‌استن بو باشووری ټه‌و په‌نابه‌رن یین ل ټیرانئ فه‌گه‌ریاین، ټه‌وژی ژبه‌ر شه‌ری ناوچین وان یین ویرانبووین و ټه‌و ناوچه‌ پیدقی ټافه‌دانکرئینه، له‌وا ټه‌وین مال ه‌ه‌ین مه‌ ریکا دایئ بچنه‌ سه‌ر مالین خو، به‌لئ زور ژوی خه‌لکی مالین وان یین خراب بووین"^(٣). د گوتین به‌رپرسیڼ عیراقیډا وه‌سا دیاردبیت حکومه‌تی ه‌ه‌ولا دای شه‌ریه‌تی بده‌ته ټه‌وی سه‌ره‌ده‌ریا دگه‌ل فه‌گه‌ریایان کری، ه‌ه‌تا دقئ دیداری ژیدا ه‌دیسې ټاماژه دکه‌ت کو وان زوری ل که‌س نه‌کریه‌ بزقرن و په‌نابه‌ران پیش وه‌خت ه‌همی تشت دزاین و ب ټاره‌زومه‌ندانه‌ یین ه‌اتینه‌فه‌ عیراقی^(٤).

(1) NBR, 1/2, FCO, 8/2536, from - A. Graham, Embassy Baghdad, to A. T. M. Lucas, Foreign Affairs, MED, Confidential, Document: (85), 15 May 1975.

(2) Ibid.

(3) شه‌ریف ه‌ه‌ژاری، ژیده‌ری به‌ری، ل ٢١٢.

(4) ه‌ه‌روه‌ها بالیوز گراهام نافه‌روکا دیداره‌کا روژنامه‌فان (on Randal) ژ واشنتون پوست دگه‌ل چه‌ندیڼ به‌رپرسیڼ عیراقی ژوان ژی تارق عه‌زیز بو حکومه‌تا وه‌لاتی خو دکه‌ته‌ راپوت، ټیک ژوان پرسین ه‌اتینه‌ فه‌کرن بابه‌تی ټاکنجیکرنا په‌نابه‌ریڼ کورد بوو ل باشور و نافه‌راستا عیراقی، عزیز ب سه‌راحه‌تفه‌ گوتبووی مه‌ کورد یین کرینه‌ دوو گروپ، گروپه‌ک ژ ده‌فه‌ریڼ سنوری ه‌اتینه‌ فه‌گوه‌استن بو جه‌ک ل کوردستانئ و لجه‌ئ وان

ژی بووین، به لئی ئه و دپشت راست نه بوون هه می ئه و کهس پهنا بهر بووین، به لکو هنده ک ژوان پهنگه هه ر ل عیراقی دهرنه کهفتین^(١).

زیده باری شان سه رچاوان گو دییر، نوینه ری کۆمسیونا بلندا پهنا بهران، ژی ل ته هران هه و لده ت هنده ک پیزانینا لسه ر چاره نقیسی وان پهنا بهران کوم بکه ت، دیاره زۆرجاران بو ب ده ستخستنا پیزانینان خو گه هانیده کارمه ند و دبلوماتکارین وه لاتین دی ل ته هران، د دیداره کیدا ل ئیککی چریا ئیککی ١٩٧٥ گو دییر دگه ل ئیک ژ به رپرسین نوینه راتیا ئه مریکا ل کۆمسیونا پهنا بهران بناقی مستر ستین (Mr. Stein) چه ند پیزانینان لسه ر چاره نقیسی وان کوردان یین زفریبه عیراقی وه ردگریت، ستین دیبژیتی: "ئه و راپۆرتین گه هشتینه مه دیارناکه ن حکومه تا عیراقی سه ره ده ریبه کا خراب دگه ل وان کوردان کر بیت یین فه گه ریاین، به لئی ری ک نه دایه وان بچه سه ر گونیدین خو و ل جهی هندی یین ل باشووری ئاکنجیکرین"^(٢). هه ژی گوتنییه کۆمسیونا بلندا پهنا بهران ئه گه ری نه پشت راستی و هه بوونا پیزانین کیم بو نه بوونا چ نوینه ری خول عیراقی دزفرینیت. ل دوماهی گودییر: "دانپیدانی دکه ت حکومه تا عیراقی ری ک ب هه می ئه وان کوردین ل ئیرانی زفرین نه دایه بچه وان ده فه ران یین ئه و به ری هنگی لی دژیان"^(٣). به لئی گو دییر د راپۆرتا خویا هه یفا چریا دووی داخویانیه کا بالیوزخانا هو لده ل به غدا دنقیسیت کو ئاماژه ب ده ور به ری (٦٠٠٠٠) پهنا بهرین ژ ئیرانی فه گه ریای کریه و ل باشووری عیراقی ئاکنجی کر بوون^(٤).

بالیوزی بریتانیا ل به غدا د نامه کا دیدا بو به شی رۆژه لاتا نا فین ل وه زاره تا ده رقه یا وه لاتی جاره کادی به حس وان راپۆرتین میدیای و ری کخراوین نافده وله تی دکه ت یین لسه ر سیاسه تا رژیما به عس ده رباره ی گرتن و سزادان و راگواستنا کوردان دکه ت،

(1) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State and the Mission to the European Office of the United Nations in Geneva, Treatment of Iraqi Kurdish Refugees, Tehran, Document: (311), 6 -uly 1976.

(2) From Leslei A. Goodyear, discussion with Mr. Stein, Op. Cit, Document: (194), 2 October 1975.

(3) From Leslei A. Goodyear, discussion with Mr. Stein, Op. Cit, Document: (194), 2 October 1975.

(4) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.2, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Reput No.6 on Mission to Tehran- Kurds, Document: (234), 18 November 1975.

ئاماژە دکەت تایبەتی ئەو پەنابەرین ل ئیرانی قەگەریاین یین ل ژینگەه و کاودانین سەختا ئاکنجیکرین^(١). لئ ب مخابنیشە نافەرۆکا وان سەرچاوان نەهاتیە بەحسکرن، چونکە حکومەتا عیراقی ریگری ل هەر پینگافەکی دکر کو بەحسی ئەوی پروسی بکەن، بو وینە دوو پارێزەرین هولهندی^(٢) کو ژلای عیراقی قە هاتبوونە داخوازرن سەرەدانا عیراقی بکەن دەمی هەولداي سەرەدانا وان جەهان بکەن یین ئەف خەلکە برینی هەمان رۆژ ژلای دەستەلاتدارین عیراقی قە هاتنە ئاگەهدارکرن زویترین دەم عیراقی بجە بهیلن، بقی هەلکەفتی کاربەدەستەکی وهزارەتا راگەهاندنی یا عیراقی گوتبوو: "ئەم چاقەرێ ژ میثانیین خو دکەین لایەن باش و روهن بینن، ئەم وی چاقەرێ ژئ ناكەین بهین بەری خو بدەنە لایەن تاري یین کاروبارین نافخویی یی وهلاتی مە، کو بابەتەکە پەیوهندیاب نافخویا مەقە هە" ^(٣).

به لئ ئیک ژوان راپورتین دی یین تژی ییزانین کو کۆمەلا دوستایەتی یا بریتانی-کوردی ل حەزیرانا ١٩٧٦ دایە سەرۆکی کۆمسیونا پەنابەران، تیدا بەحسی سەرەدەری و پیرابووین پژیما بەعس دگەل پەنابەران ئەنجامدای دکەت، د

(1) NBR, 1/2, FCO, 8/2537, from - A. M. Graham, Embassy Baghdad, to A. T. M. Lucas, Foreign Affairs, Middle East Department, Confidential, Document: (276), 16 November 1975.

(٢) بەلگەناما بالیوزخانا بریتانی ل بەغدا ناف و کاری وان دیارناکەت، لئ ئیک ژوان پیتەر مولەر (Mr. Muller) ئەندامی ریکخراوا (Terre des Hommes) و سەرۆکی کۆمەلا دەستپیشخەریا هولهندی بو کوردستانی بو و یی دی ژئ مستەر هاسلەرە (Mr. Hasseler)، چونکە بەلگەنامەکا کۆمسیونا پەنابەران بەحسی سەرەدانا وان بو عیراقی و قی رویدانی دکەت. بنیرە:

100. IRN. KURDS, vol.7, from Kenneth Lee, Chairman, British_Kurdish Friendship Society, to the High Commissioner, Document: (485B), 25 -une 1976.

(٣) شەریف هەژاری، ژیدەری بەری، ل ٢٧٨. رژیما بەعس لەسەر قی ئاستە ی نەراووستا، بەلکو بو سزادانا هەمی خەلکی ئەوان دەقەرین شۆرەش تیدا سەرەلداي دەست ب خالیکرنا دەقەرین وان کر و پیخەمەت ژلای ئەمنیقە بهینە کۆنترۆلکرن خەلکی وان گوندان هاتنە ئاکنجیکر ل کۆمەلگەهین زورەملی ل نیکری سەرەکی، و ژبوپەردەپوشکرناقی سەستە حکومەتی پروپاگاندین وه کورەوشەنبیرکر و پیشخستنا خەلکی بەلاقدرن ناقرن (کۆمەلگەهین مودرن) لەسەر دانان، لئ پەیامنیری رۆژناما تایمز لیدوانەکا تارق عەزیز وهزیری راگەهاندنی بەلاق دکەت دانپیدانی دکەت کو: "ئەو خەلکی ژ کوردستانی هاتیە دویرئخستن بو پارچین دی یین عیراقی کەسین نیکری بارزانی نە و تایبەتی ئەندامین دەزگایی وی یی پاراستنی نە "هەرەها دبیزیت: "شۆرەشا وان یا شکەستی و ئەم دگەل وان زۆر دل نەرم بووین و ئەو خەلکی هاتیە دویرئخستن قەرەبوویا خیا وهگرتی ". بنیرە:

Edward Mortimer, Kurds sent to arid southern plains, The Times, 28 November 1975.

به‌شه‌کئی ویدا هاتیه ئه‌و په‌نابه‌رین فه‌گه‌راندی ژ هه‌می مافین وان یین بی به‌هرکرین و وه‌کی وان کوردان سه‌ره‌ده‌ری یا دگه‌ل کری ئه‌وین حکومه‌تی ژ گوندین وان راگواستی، ب ترومییلین سه‌ربازی" وه‌کی زلکین شخارتی" یین بارکری و فه‌گوه‌استی و ل عه‌رده‌ین چوول یین نغاندی، دفتی پروسیدا ژن و زاروک و که‌سین ب ته‌مه‌ن توشی زور ئازار و نه‌خوشیا بوون، ژنا دوو گیان هه‌بوویه دنای زیلا سه‌ربازیدا زاروکئی خو ئینایه سه‌ر دونیایی بیی کو ترومییل راه‌وستیت، پاشی هه‌ر چوار پینج خیزانه‌ک یین هافیتینه گونده‌کی عه‌ره‌ب نشین ل باشووری و هاتن و چوونا وان قه‌ده‌غیه و ناهیلن چ ری‌کخراوین بیانی هاریکارییا وان بکه‌ن^(۱).

ژلایه‌کی دیفه، حکومه‌تا عیراقی شانده‌کی دی هنارته ئیرانی و ل ۳۱ تی تیرمه‌ها ۱۹۷۶ دگه‌ل نوینه‌رین په‌نابه‌ران کومبوون، ئه‌ف شانده ژ چوار به‌رپرسی حکومه‌تا عیراقی پیکه‌تابوو، ئه‌وژی سه‌عدون مسلح تکریتی، به‌رپرسی لژنا کاروبارین باکور، لیوا محسن خه‌لیل، به‌رپرسی هیژین ئاسایشی ل هه‌ولتیری، عه‌بدولصه‌مد حامد ری‌کخه‌ری په‌یوه‌ندیین جقاتا بلندا شوپه‌شی و حکومه‌تین بیانی و سه‌لاح سه‌رمه‌د^(۲)، به‌رپرسی به‌شی کلتوری ل بالیوزخانا عیراقی ل ته‌هران^(۳). شاندى کوردی ژى ژ ده‌ه که‌سان پیکده‌هات و عه‌بدولو‌ه‌هاب ئه‌تروشی، پاریزگاری هه‌ولتیری، لسه‌رده‌می شوپه‌شی

(۱) هه‌روه‌ها نافه‌روکا فی راپورتی به‌حس ل پروسا ته‌عریب و راگواستنا کوردان ژ کوردستانى بو باشوری عیراقی دکه‌ت. بو زیده‌تر بنیره: From Kenneth Lee, Op. Cit, Document: (۴۸۵B), ۲۵- une- ۱۹۷۶.

(۲) سه‌لاح سه‌رمه‌د ئیک ژوان که‌سان بو یین سه‌ره‌دانا زوربه‌ی په‌نابه‌ران کری پیخه‌مه‌ت زفرینا عیراقی ل به‌ر دلئ وان شرین بکه‌ت، به‌لگه‌نامه‌کا ساواکی به‌حسی به‌رنامی نافیری دکه‌ت کو وه‌زاره‌تا نافخو یا ئیرانی ری‌کا دایی ب مه‌ره‌ما ئه‌نجامدانا دیداران دگه‌ل په‌نابه‌ران بچیه پاریزگه‌هین ئیرانی. بنیره: . ا. ک. م. ایران، از سازمان امنیت و اطلاعات کرج، به فرماندار شهرستان کرج، درباره مسافرت مامورین عراقی به شهرستانها، شماره سند (۱۶۴-۰۱۰۷-۱۵۱۰۰۷، ۲۹۳)، ۱۳۹۶۷، ۷-۲۵۳۵، هه‌روه‌ها لدویف نقیساره‌کا قائمه‌قامی که‌ره‌ج ئه‌ف که‌سه ری‌کخه‌ری وان کومبوونان بو یین دنابه‌را نوینه‌رین په‌نابه‌ران ئاکنجی ل که‌ره‌ج کو د به‌لگه‌نامین فارسیدا ب سه‌رکردین په‌نابه‌ران (سران پناهندگان) نافبرینه و نوینه‌رین حکومه‌تا عیراقی ده‌هاتنه سازکرن، هه‌روه‌کو ل ۱۴-۷-۲۵۳۵ نافبری چوو‌بوو که‌ره‌ج داکو سه‌رکردین په‌نابه‌ران داخواز بکه‌ته دیداره‌کی ل ته‌هران و ل هه‌مان روژ ده‌مژمیر ۲ پشتی نیقرو نوینه‌رین په‌نابه‌ران ژ که‌ره‌ج به‌ره‌ف ته‌هران ده‌رچوو‌بوون، بنیره: م. ا. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان کرج، خسروی سامانی، به استناداری استان مرکزی، شماره سند (۳۶۴-۰۰۷-۱۵۱۰۰۷، ۲۹۳)، ۱۸۱۲، م، ۲۵-۷-۲۵۳۵.

(3) FRUS, Iraqi Offer of Amnesty to Kurds, Op. Cit, Document: (314), 3 August 1976.

سەرۆك اتیا وی دكر^(١). هەرچەندە شاندی عیراقی دفا ب رپكا هەلیكوپتەرەن بچنە هەمی كەمپین پەنابەرەن ل شارو شاروچكین ئیرانی، لی حكومەتا شاھی قی جاری ئەو ریک نەدایئ و وەسا پئ باشتەر بوویە ل بارەگایئ وەزارەتا نافخویا ئیرانی بتنی دگەل نوینەرین پەنابەرەن كۆمبەن^(٢). شاندی حكومەتا عیراقی دیاركر بوو كو ئەو كۆمبۆون یا ئیكلاكەرە و دۆماهی بریارا ئەنجومەنی بلندی شۆرەشا عیراقی گەھاندبوو پەنابەرین كورد، ئەوژی كو وان ل بەرە لیبۆورینەكا دی دەرەكەن بو"هەرچی تشتی ل بەرئ رویدای"، و ئەقە دی دۆماهی شانس بیت ب دەنە پەنابەرین كورد و دووبارە ناییتەقە و بتنی (٦٠-٣٠) رۆژ دی دەرفەت هەبن بو هەرکەسی مفای ژفی لیبۆورینی وەرەگریت و بزفریتەقە، ئەگەر نە دی رەگەزناما عیراقی ژئ هیتە ستاندن^(٣). فەرە بیژین وی شاندهی ئەف لیبۆورینە ب زارەکی گەھاندبوو نوینەرین پەنابەرەن، لی نافەرۆكا قی ژئ وی وەکی یین بەری وی بوو، بو وینە گۆتوویئ هەمی پەنابەرین كورد بخوڤقە قەدگریت، ژبلی مەلا مستەفا بارزانی و هەردوو كۆرین وی (ئیدریس و مەسعود) و برازایی وی شیخ محەمە خالد. هەمی پەنابەر دی هیتە قەگەراندن بو ناوچین كوردا دناف سنوری دەقەرە ئوتونومیدا، لی دانیشتوین جەهەك لی وەوانەیه بەیتە ئاكنجیكرن ل دەقەرەكا دی، بەلی هەر ل دەقەرە باكور نەك ل دەقەرین باشووری عیراقی. هەمی ئەو كەسین كارین فەرمی هەین دی هیتە قەگەراندن بو سەر كارین وان، ژبلی ئەندامین سوپا و هیژین ئەمنی كو دی خزمەتا وان هیتە قەگواستن بو

(١) Ibid; محەمەد مەلا قادر ئیك ژ بەشدارین كۆمبۆونی بوو و ویژی د پەرتوكا خوڤا ب دریزی بەحسی قان كۆمبۆونان كریه، بنیرە: ژیدەری بەری، ل ١٩٦٦، بەلی راپۆرتەكا كۆمسیونا پەنابەرەن دیاردكەت كو سی نوینەرین نە ئاست بلندی حكومەتا عیراقی ئەوژی سكرتیری جیگری سەروکی و ریکخەری پەیوەندیین جفا تا بلندا شورەشی و بەرپرسی یەكا كەلتوری ل بالیوزخانا عیراقی یین دگەل دەه نوینەرین پەنابەرەن كۆمبۆوی كو لسەر بنیاتئ جوگرافی ژلایی ئیرانی قەھاتبونە هەلبژاردن و ئیك ژوان كەسەكی ئیریکی مەلا مستەفایه، لی نافین چ كەسان ژ هەردوو لایان نە نقیساينە، بەلی ژ پوستین وان دیارە هەر ئەو كەسن یین بەری نوکە مە ئاماژە پیکری، هەر وەها دیژیت ئەقی شاندهی دەستەلاتین بریاردانئ نینە بتنی ھندەك رینمایي یین قی ھەین. بنیرە:

100. IRN. KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, to the High Commissioner, Repatriation Kurds, Document: (533), 3 August 1976.

(2) FRUS, Iraqi Offer of Amnesty to Kurds, Op. Cit, Document: (314), 3 August 1976.

(3) Ibid.

سەر که‌رتی مه‌ده‌نی^(۱). وه‌سا دیاره ئه‌قی شانده‌ی چ بریار یان لی‌بوورینێن نقیسی یین نووی قی نه‌بووینه، له‌وا دۆپاتی لسه‌ر هه‌مان خالین لی‌بوورینا به‌ری هنگی کریه و دووباره داخواز ژ سه‌رکردین شوپه‌شا کوردی دکهن بزقرنه عیراقی، ئەم دشین بیژین ئەف لی‌بوورینه پهنگه وه‌کو کاردانه‌فه بیت بو دووباره ده‌ستپیکرنا بزاقا نه‌ته‌وه‌یی و رزگاربخوازا گه‌لی کورد ل کوردستانا عیراقی ل گۆلانا ۱۹۷۶ و خۆرتبوونا بزاقین چه‌کداری یین پێشمه‌رگه‌ی دژی هیژین حکومه‌تی ل ده‌قه‌رین سنوری، هه‌روه‌ها شانسه‌کی دی بده‌نه ئه‌وان په‌نابه‌رین د هه‌ردوو پروسین فه‌گه‌راندنی دا ل ساڵا ۱۹۷۵ هه‌زنه‌کری یان ده‌لیقه بو په‌یدا نه‌بووی بزقرن.

ئهو لی‌بوورینا چافه‌ری ده‌اته‌کرن حکومه‌تی ل ۱۶ ی ته‌باخا ۱۹۷۶ راگه‌هاند، به‌لی نه‌وه‌کو یین به‌ری وی بوو، به‌لکو وه‌کو یاسا بناقی یاسایا ژماره (۹۳) یا ساڵا ۱۹۷۶ بو لی‌بوورینا سه‌رباز و سقیلین کورد (قانون العفو العام عن الاکراد العسکرین و المده‌نین) ده‌ریخست و ئەحمه‌د حه‌سه‌ن به‌کر، سه‌روکی عیراقی، بخو ئیمزا لسه‌ر کربوو. ل دویف مادی (ئیککی و سییی و چواری) ژفی یاساین هه‌ر چ کوردی ریژین سوپا و ده‌زگایین ئەمنی بجه هیلا و ئەو فه‌رمانبه‌ر و کپیکاریین که‌رتی مه‌ده‌نی ده‌ست ژ کاری هه‌لگرتی ل ناف عیراقی یان لده‌رفه بیت و ل ده‌می کارپیکرنا قی یاساین ژ (۱۶ ئی ته‌باخی هه‌تا ۱۵ ئی چریا ئیککی ۱۹۷۶) خو بگه‌هینته بنگه‌هه‌کی سه‌ربازی یان مه‌ده‌نی دی ژه‌می سزایان هیته به‌خشین^(۲).

پشتی قی یاساین هه‌ردوو حکومه‌تان جاره‌کادی ده‌ست ب پروسا ناف نقیسین کره‌فه و دوو سه‌نته‌رین فه‌گه‌راندنی ل ده‌روازین سنوری ل قه‌سر شرین (خوسره‌وی) و پیرانشه‌هر (حاجی عمران) دامه‌زراندن، ئەو ژمارین لسه‌ر قی پروسی ژ هاتینه به‌لافکرن لیک جودانه، بو وینه پوژناما (که‌یهان) کوپیا ئنگلیزی ل ۹ ئی چریا ئیککی ۱۹۷۶ نقیسی بوو «کوردان به‌رسقا لی‌بوورین دان» و ئامارین زقرین ژ به‌لافکرن کو هه‌تا وی پوژنی (۱۵۰۰) که‌سان په‌یوه‌ندی ب دام وده‌زگایین سه‌ربازی و مه‌ده‌نی یین حکومه‌تا

(1) Ibid.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، اگهی از سفارت جمهوری عراق در ایران، درباره عغو عمومی کردهای عراقی، شماره سند (۲۰۰۳۹-۱۳۳۴۷۶-۲۹۳)، (ب،ت). بو دیتنا وی به‌ری خو بده پاشکویی ژماره (۹).

عیراقی کربوون^(۱). هەر وهه‌ها ئه‌و ئامارین سەنته‌ری قەسری شرین دایه‌ کۆمسیونا په‌نابه‌ران هه‌تا ۱۴ ی چریا ئیکتی ۱۹۷۶ (۳۲۸۶) که‌س ل وی ده‌رگه‌هی سنوری ده‌ربازی دناف ئا‌خا عیراقی ببوون^(۲). به‌لئ ئیسماعیل گه‌یلانپور جیگرئ سەرۆکی کۆمه‌لا شیر و رۆژ ئه‌و ده‌زگایئ سەرپه‌رشتیا قئ پڕۆسئ دکر ئاماره‌کادی پراگه‌هاند بوو، ئه‌وژا (۱۹۳۱) که‌س ل قەسری شرین و (۸۳۹) که‌س ئی ل پیرانشه‌هر زفریوون^(۳). به‌لئ ل رۆژا دۆماهیئ جاره‌کادی حکومه‌تا عیراقی بو دهمئ هه‌یفه‌کا دی ئه‌و لیبورین دریزکر و بقی ره‌نگی ژمارا فه‌گه‌ریایین پیرانشه‌هر دبنه (۱۱۸۰) که‌س^(۴). ئانکو سه‌رجه‌می ئه‌و په‌نابه‌رین پشتی قئ لیبورینی زفریه‌ف عیراقی ده‌وروبه‌ری (۴۵۰۰ - ۵۰۰۰) که‌سان بوون، ئه‌فه‌ژی ژماره‌کا زۆر نییه‌ چاف وی ژمارا په‌نابه‌رین ل ئیرانی مایه‌فه‌ و بقی ئیکتی ژی حکومه‌ت هه‌ر نه‌شیا بگه‌هیته‌ وی ئارمانجی یا‌کو دوو سالان کار لسه‌ر کری کو هه‌می په‌نابه‌ران ل ئیرانی بزفرینیت یان هه‌ر چنه‌بیت کیمترین ژمارا خه‌لکی ل ده‌وروبه‌رین بارزانی به‌یلت، چونکه‌ ب دیتنا وی هه‌بوونا ژماره‌کا زۆر ژ په‌نابه‌ران ل ره‌خین بارزانی و ل ده‌رقه‌ی عیراقی د پاشه‌ رۆژیدا دی بنه مه‌ترسی لسه‌ر به‌رژه‌وندیین وی^(۵). ژبلی قئ نه‌بوونا باوه‌ریی ب سوزین حکومه‌تا عیراقی و هه‌لوئستی وی ژ ئه‌و په‌نابه‌رین فه‌گه‌راندی و ل باشووری ئانجی کرین کوشتن و سیداره‌دانا ژماره‌کا

(1) Keyhan International, Kurds Respond to Amnesty Offer, 9 October 1976.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Repatriation- Kurds, Document: (556), 19 October 1976.

(3) Ibid.

(4) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Repatriation- Kurds, Document: (579a), 15 November 1976.

(5) ئه‌ف دیتنه‌ د نافه‌روکا زۆر ژوان دیداراندا هاتیه‌ ئاشکران یین نوینه‌ری عیراقی نه‌بیل تکریتی ل کومسیونا په‌نابه‌ران دگه‌ل به‌رپرسین وی ریکخواوی ئه‌نجام ددان، ژلایه‌کی دیفه‌ لسه‌ر ئاستی وه‌لاتین رۆژنافا حکومه‌تا عیراقی هه‌ولدا دگه‌ل په‌نابه‌رین کورد ب ئاخفیت یین ل وان وه‌لاتان ئانجی بووی داکو بزفرن، بو وینه‌ به‌لگه‌نامه‌کا کومسیونا په‌نابه‌ران دیاردکه‌ت کو ده‌سته‌هلاتدارین عیراقی یی ده‌ست ب هه‌وله‌کارژد کری کو دگه‌ل هه‌می په‌نابه‌رین کورد ب ئاخفن یین ل ئه‌لمانیا و هوله‌ندا ئانجیبووین پیخه‌مه‌ت رازی بکه‌ن بزفرنه‌ عیراقی. هه‌روه‌ها د رۆژنامه‌ و راگه‌هاندنا رۆژنافا‌دا په‌یامین هه‌مان شیوه‌ به‌لاف دکرن، هه‌روه‌ک بابه‌ته‌کی ئیک لاپه‌ره‌یی د رۆژناما (Svenska Dogblodt) یا سویدی به‌لافکر بوو تیدا داخواز ژ کوردان کربوو بزفرنه‌فه. به‌ری خو بده:

100.IRN.KURDS, vol.10, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Kurds in Iran, Document: (621A), 1 March 1977.

شۆپه‌شگيران ته‌گه‌ره‌کي دى بوو ژماره‌کا زۆر ل په‌نابه‌ران بريارى بدهن ل ئيرانى مینن. حکومتا عیراقى لسه‌ر فه‌گه‌راندا په‌نابه‌ران هه‌مى هه‌وئین خو ئیخسته‌نگه‌ر پیخه‌مه‌ت زۆرتین خه‌لکی فه‌گه‌رینه‌ف ژیر ده‌سته‌لاتا خو، له‌وا ژبلی پراگه‌هاندنا لیبورینان، هه‌وره‌سا سوزا پله و پوستان دا هنده‌ک که‌سایه‌تین خودان پیگه‌ه به‌رامبه‌ر زفرینا وان، ئیک ژوان عه‌بدولوه‌هاب ته‌تروشی بوو کو روله‌کي مه‌زن ژى گيرا د رازیکرنا ژماره‌کا خه‌لکي ئاسایی و سه‌رکردین سیاسی و له‌شکه‌ری و کومه‌لایه‌تی بین پارتی کو ئه‌وژی هه‌مان بریار بدهن، ژوان ژى ره‌شید سندی و ئیسماعیل عارف، شیخ ره‌زا گولانی و عه‌بدولا ئاغای پشده‌ری و ساب‌ر بارزانی، ئه‌و بوو پشتی سالآ ۱۹۷۹ ئه‌ف خه‌لکه‌ زفریه‌فه‌ پژیما به‌عس پوسته‌کي وه‌زیری دا عه‌بدولوه‌هاب ته‌تروشی^(۱).

ژلایى خوڤه‌ مالباتا بارزانی دگه‌ل هندى بوون ئه‌و پيشمه‌رگه‌ و که‌سین پله و پوست دناڤ پارتی و شۆپه‌شیدا هه‌ین نه‌زفرن، چونکه ئه‌وان باوه‌ری ب پژیما به‌عس نه‌بوو، و دوئ باوه‌ری دابوون کو دبیت ژيانا وان که‌سان بکه‌ڤيته‌ دمه‌ترسیدا، له‌وا ئیدریس بارزانی هه‌ولدا ئاکنجیین عه‌زیمیا که‌ره‌ج رازی بکه‌ت ل ئیرانى مینن^(۲). سه‌باره‌ت خه‌لکي ئاسایی لده‌ف سه‌رکردایه‌تیا پارتی یا ئاسایی بوو، به‌لکو ئه‌وان پی باشتر بوو زۆرتین ژمارا په‌نابه‌ران فه‌گه‌رنه‌ عیراقى، به‌للی ب مه‌رجه‌کي کو ئه‌ف پروسه‌ ب خوڤه‌خشانه‌ و ره‌زامه‌ندیا خه‌لکی بیت، نه‌ک دژی خواستا وان حکومت سه‌ره‌ده‌ری دگه‌ل بکه‌ت^(۳). بو گه‌هاندنا فی په‌یامی لسه‌ر داخوازیا هه‌ردوو حکومتین عیراقى و ئیرانى محسن دزه‌یی و عوسمان جه‌میل دزه‌یی وه‌کو نوینه‌رین بارزانی دگه‌ل جه‌نه‌رال مه‌نسور پوور سه‌ره‌دانا هه‌مى که‌مپین په‌نابه‌ران کرن و پی پراگه‌هاندن بارزانی لاری نییه‌ لسه‌ر زفرینا وان و ئه‌و د ئازادن د بریارا خوڤا^(۴).

(۱) محهمه‌د مه‌لا قادر دیاردکه‌ت کو ژبلی ته‌ڤامه‌ لسه‌ری ئامازه‌ پی کری ئیک ژ هوکارین دى بین فه‌گه‌ریانا (رشید سندی و عه‌بدولوه‌هاب ته‌تروشی) بو توره‌بانا وان دزفریه‌فه‌ ل ده‌می کونگرى نه‌هی پی پارتی هه‌رچه‌نده‌ رشید سندی ته‌ندامی لژنا ئاماده‌کارا کونگره‌ی ژى بوو، بو پتر بزفره: ژیدهری به‌ری، ل ۱۹۸، ۲۰۰، ۲۳۰.

(۲) محهمه‌د مه‌لا قادر، ژیدهری به‌ری، ل ۲۰۱-۲۰۲.

(3) From Leslei A. Goodyear, Op. Cit, Document: (516), 20-uly 1976.

(۴) موحسین دزه‌یی، ژیدهری به‌ری، ل ۴۰-۴۲.

بالیوزخانا ئەمریکا ل تەهران ئەگەرین رازیوونا سەرکردایەتیا پارتی ل سەر لیوورینا ئەفقی جاری ژبەر چەندین ئەگەران دیارکربوون، ئەو ژى ۱- پەشیمان بوونا حکومەتا ئیرانى بۆ جیبەجیکرنا وان سوزین دایە کوردان ل سەر راوہستاندنا بەرنامی دابەشکرن و ئاکنجیکرنا پەنابەران ل شار و شاروچکین دویره دەست. ۲- گوشارین جودا جودا یین حکومەت و دەزگایین وی یین ئەمنی تایبەت ساواکئی ل سەر پەنابەران. ۳- ژبەر ئەو کاودانین پەنابەر تیدا دژین هەستەکا گشتی دناف کوردان دا پەیدا بوو شوینا کو ل ئیرانى ەمین، دى بۆ وان باشتەر بیت ئەگەر بزقرنە عیراقی^(۱). بەلئی سەرەپرای رازیوونا سەرکردایەتیا پارتی ل سەر لیوورینا حکومەتا عیراقی، لی وەسا دیارە ژمارەکا بەرچاڤ ژ پەنابەران حەزەندکرن ل ئیرانى بزقرن، بۆ وینە ئەندامین کومیتا پەنابەران یا باژیری (طبس) سەر ب خوراسانیقە د نقیسنەکیدا کو ئیمزایا شەش بەرپرسین وی باژیری ل سەرە لایەن سەرخودا ئاگەهدار دکەن کو: "ئەندامین کومیتا مە دگەل نوینەرین پەنابەرین ل دەقەرە مە ئاخفتینە وەسا دیارە ئەو پیشوازین لقی بریارى ناکەن و حەزناکەن قەبگرنە عیراقی، چونکە دوئی باوهریى دانە حکومەتا عیراقی وان ل کوردستانى ئاکنجى ناکەت، بەلکو دى وان بەنە پاریزگەهین باشوور"^(۲). هەرەها قائمەقامى سبزواری پاریزگاری خراسانى ئاگەهدار دکەت، دبیژیت: "پروسا هاندان و کارکرنى ژبو قەگەراندنا پەنابەران ب دوماهی هات، پەنابەر ژ ترسا سزاین دەولەتا عیراقی بەرامبەر ئەو ئاسایش و ئارامییا ل دەولەتا شاهەنشاهی یا ئیرانى دا هەى د ئامادە نینە بزقرنە عیراقی"^(۳). دیسان قائمەقامى قوچان ژى پاریزگاری خوراسانى ئاگەهدار دکەت، دبیژیت: "پشتی چەندین جارەن ئەم دگەل پەنابەران روینیشتین بتنى کەسەك بناقى (ئیراهیم حسن بەیاتی)^(۴) یى ئامادەیه بزقریتە عیراقی، ئەقین دى کەس یى ئامادە نییە بزقریت، هەرچەندە مە چەند جارەن یى بو وان دووبارە کری کو

(1) FRUS, Iraqi Offer of Amnesty to Kurds, Op. Cit, Document: (314), 3 August 1976.

(۲) م.ا.ک.م. ایران، استانداری خراسان، فرمانداری طبس، صورت جلسه، شماره سند (۰۱۰۰-۱۳۳۴۷۳-۲۹۳)، ۲۴-۶-۲۵۳۵.

(۳) م.ا.ک.م. ایران، از فرمانداری شهرستان سبزار، صدر، به استانداری معظم خراسان، مراجعت پناهندگان بعراق،

شماره سند (۰۰۳۱-۱۳۳۴۷۶-۲۹۳)، ۰۷۳-م، ۳۱-۷-۲۵۳۵.

(۴) ئەهاتیە زانین ئەف کەسە ب دروستی کییە، لی ژ نازناقی وی دیارە رەنگە عەرەب بیت.

پیدقییه ئه‌و ب ریکا کارکرنی ژيانا خو دایین بکه‌ن و حکومه‌ت هاری وان ناکه‌ت"^(١). سه‌ره‌رای فان گۆشاران ژي ده‌می حکومه‌تا عیراقی لیوریینه‌کادی ل حه‌فتی کانونا ئیککی ١٩٧٧ هه‌تا هه‌شتی شواتا ١٩٧٨ بو په‌نابه‌رین کورد ل ئیرانی پراگه‌هاندی، وه‌کو لیوریین به‌ری په‌نابه‌ر زور بده‌نگه‌ نه‌چوون^(٢). چونکه زوربه‌ی وان ئه‌و بوون یین هه‌ر ژ ده‌سپیککی بریاردا‌ی دگه‌ل سه‌رکردایه‌تیا پارتی ب مینه‌فه و پارتی ژي فیتجاری پیخوش بوو زوربه‌ی وان فریکه‌ته وه‌لاتین پوژناتا^(٣). له‌وا پشتی ژماره‌کا به‌رچا‌ف ژ په‌نابه‌ران بریاردا‌ی ل ئیرانی مینن، ده‌سته‌لاتدرین عیراقی په‌نا بره به‌ر سیاسه‌ته‌کا دی دژی وان تایه‌ت بژارده‌یا سیاسی و ره‌وشه‌نیر، ئه‌وژی ترساندن و تیروکرنا وان بوو ب ریکا دروستکرنا گروپه‌کی نه‌ینی یی مافیایی بناقی (فورقان)^(٤). ئیکه‌م کاری تیروستی یی فی گروپی تیروکرنا (عه‌بدولره‌حمان قازی)، فه‌رماندی به‌ری یی هیزا رزگاری بوو ل بوسه‌کیدا لسه‌ر ریکا که‌ره‌ج و گه‌وه‌رده‌شت، دووه‌مین قوربانیی ده‌ستی فی گروپه‌ی (شیخه‌ حاجی ره‌سول خاله‌)، ئیک ژ هه‌فالین بارزانی و فه‌رمانده‌ ل هیزا بیتواته‌ بوو کو د شه‌فه‌کا دره‌نگدا و ل ناف جه‌پن وی ب ده‌مانجی هاته‌ تیروکر^(٥).

(١) م. ل. ک. م. ایران، از فرمانداری شهرستان قوچان، اعتصامی، به‌ مقام استانداری خراسان، عزم‌ت پناهندگان، شماره‌ سند (٠٠٨٧-١٣٤٩٧١-٢٩٣)، ٢٩٤-م. ١-٩-٢٥٣٥، هه‌روه‌ها قایمه‌قامین هه‌رسی باژیرین (فردوس و اسفراین و درگز) سه‌ر ب خوراسانی و قایمه‌قامی ئه‌لیگودرز یی لورستانی لسه‌ر هه‌مان بابه‌ت نفیسارین فه‌رمی ئاراسته‌ی لایه‌نین سه‌رخودا کرینه‌ و دیارکرینه‌ کو چ په‌نابه‌رین کورد ل ده‌قه‌رین وان دئاماده‌ نینه بزقرنه‌ عیراقی. بو دیتنا وان بنیره‌ فان به‌لگه‌نامان: م. ل. ک. م. ایران، سند شماره (٠٠٦٢-١٣٤٩٧١-٢٩٣)، سند شماره (٠٠١١٩-١٣٤٩٧١-٢٩٣)، سند شماره (٠٠١٩٤-١٣٤٩٥٧-٢٩٣)، سند شماره (٠٠١٩-٠٠٧١٦٣-٢٩٣-٩١).

(2) 100. IRN. KURDS, vol.17, from Nicholas Morris, to The High Commissioner, Note for the file, Document: (941), 13 February 1978.

بو دیتنا زانیاریین زیده‌تر لسه‌ر ئامارین زفرینا په‌نابه‌ران ل ئیرانی و ژمارا که‌سین ماینه‌فه به‌ری خو بده‌ خشتی ژماره (٤) د لیستا پاشکویاندا.

(3) 100. IRN. KURDS, vol.17, from Kamel Mor-ane, to The High Commissioner, Rapport de Misson A Teheran du 8 au 29 -anvier 1978, Document: (940), 10 February 1978.

(٤) ئه‌ف گروپی تیروستی راسته‌وخو یی گریدایی بالیوزخانا عیراقی بوو ل ته‌هران و ب فه‌رمانین وی کار دکر، پشتی شوره‌شا گه‌لین ئیرانی ل سالا ١٩٧٩ به‌رپابووی ئه‌ف گروپه‌ هاته‌ ده‌سته‌سه‌رکرن و ل ده‌می دادگه‌ه کریدا دانپیدان کر کو ئه‌رکی وان یی سه‌ره‌کی تیروکرنا سه‌رکردین پارتی بوو و هه‌تا وی ده‌می ئه‌و شیاپوون شه‌ش که‌سان ژي بکوژن. بو زیده‌تر زانیاریان بزقره: محمه‌د مه‌لا قادر، زیده‌ری به‌ری، ل ٢٠٢.

(٥) محمه‌د مه‌لا قادر، زیده‌ری به‌ری، ل ٢٠٢.

٢- هه لویستن حکومتا عیراقتی بهر امبهر چوونا پهنا بهرین کورد بۆ وه لائین پوژ ئاڤا:

سه بارهت هه لویست و سه ره ده ریا پوژیمه به عس ژ پرسا چوون و وه رگرتنا پهنا بهرین کورد ل وه لائین پوژ ئاڤایی، ل ده ستیڤیکا قتی پرۆسی ل بوهارا ١٩٧٥ کو پهنا بهران ب تاکه که سی پیشکیشی مافی پهنا بهرین ل نوینه رایهتی و بالیوزخانین ده رقه دکرن حکومتا عیراقتی چ کارقه دانین فه رمی نه ب ئه رینی یان نه رینی نیشان نه دان، ئه فچا دیارنیه کا وی ده می پوژیمه به عس پی نه دزانی یان ژ چ تیبینی و دیتنه ک لسه ر چاره نفیسی وی خه لکی دچنه ده رقه نه بوو، به لئی ده می ئه ف پروسه هاتیه ریکخستن و کۆمسیونا پهنا بهران ئه ف ئه رکه ب ملی خوقه گرتی حکومتا عیراقتی لسه ر هه می ئاستان تایهت نوینه راتیین وی یین ده رقه ب توندی دژایه تیا قتی پلانئ کر و په یاما نه رازی بوونا گه هانده حکومتا ئیرانی و کۆمسیونا بلندا پهنا بهران و ئه و ده وله تین ل بهر بوو پهنا بهران وه ربگرن. بو وینه لیسلی گو دیر د راپوته کا خودا ل ٢١ ئی چریا ئیکئ ١٩٧٥ دیار دکهت: "به ری چهنده یقان مه لسه ر قی بابه تی دگه ل به رپر سین ئیرانی ئاخفت بوو کا ئه ری چ کارقه دان ژ ده سته لاتدارین عیراقتی هه یه، ئه وان گو تی نه خیر، به لئی نوکه ئه وان هزرا خویا گو ری و ب توندی دژی وه رگرتنا پهنا بهرانن ژ لایئ وه لائین پوژ ئاڤاڤه، چونکه ئه و د ترسن ئه ف که سه ل ده رقه پرو پا گندا دژی حکومتا عیراقتی به لاف بکه ن"^(١). ئانکو ئه ف پهنا بهره کو زۆربه ی وان دنا ف شو په شیدا که سین به رپرس و په وشه نبیر و قوتای و خودان قه له م بوون به عسی ژئی ترسیان جاره کادی ل ده رقه ده ست ب خه باتی دژی حکومتا عیراقتی بکه ن و ئه وان کاریگه ری و ده سته لات لسه ر بی ده نگکرنا وان نابیت.

ژ لایه کی دقه پیخه مهت چ لیک تینه گه یشتن دناڤه را حکومتا عیراقتی و کۆمسیونا پهنا بهران لسه ر وی پرسنی په یدانه بیت سه روکئ کۆمسیونی سه دره دین ئاڤاخان^(٢) و

(1) From Leslei A. Goodyear, Report No: 1, Op. Cit, Document: (211), 21 October 1975.

(2) سه دره دین ئاڤاخان (١٩٣٣-٢٠٠٣)، کوری سولتان محمه د شاه ئیمامی هفتی ی شیعی ئیسماعیلی یین پاکستانی و سه روکئ کومه لا گه لان دناڤه را (١٩٣٧-١٩٣٨) بوو دایکا وی فه رهنسی بوو، سه دره دین ل پاریس هاتیه سه ر دونیایی و خواندنا خو ل سویرا و ئه مریکا ب دو ماهی ئینایه، ل ١٩٦٦ هه تا ١٩٧٧ ژ لایئ (UN) وه کو سه روکئ (UNHCR) ده یته ده ست نیشانکرن. بو زیاتر بزفره:

https://www.unhcr.org; https://www.theguardian.com/news/2003/may/15/guardianobituaries1 (access, 28

بەرپرستەن وێ ریکخراوی د مەهەکیدا (٣-٤) جاران دگەل نەبیل نەجم التکریتی، نوینەرێ عیراقی ل وێ کۆمسیونێ، کوم دبن، چونکە وان دزانی ئەگەر عیراق هەلۆیستەکی توند وەرەگریت دێ ئاریشە بۆ بەرنامی وان دروست بن. دکومبونا ئیکیدا کول دووی چریا ئیکێ ١٩٧٥ هاتبوو سازکرن تکریتی خو وەکو کەسەکی دنیادیتی نیشان ددەت و دبیژیت: "من بخو تیکەشتن و باوهری یا ب بەرنامی کۆمسیونێ هەیی، بەلێ حکومەتا عیراقی ب ریکا بالیوزخانا مە ل تەهران یا هاتیە ئاگە هدارکرن کو کۆمسیونا پەنابەران یا بقی دەستپیشخەری یا رابووی، لەوا یا باش ئەو ئەز دگەل سەرۆکی کۆمسیونێ کوم بيم و نامەکا دلنایێ بۆ بەغدا پنیرم و وان دروستی تی بگەهینم ئەگەر نە دێ حکومەتا عیراقی هەلۆیستەکی زور توند دزی کۆمسیونێ گریته بەر"^(١). پشتی هەفتیەکی نوینەرێ عیراقی دگەل سەرۆکی کۆمسیونێ کومبوو، تیدا ئاغاخان بەحسی بەرنامی کۆمسیونێ بۆ قەگواستنا ژمارەکا کیم یا وان کوردان دکەت یین دقین ژ ئیرانی کوچ بکەن، دبیژیت ئارمانجا بەرنامە ی بتنی کارەکی مروفییە و نەزیدەتر و ئەگەر پیدقی بکەت ئەز دێ غەسان ئارناوتی (-Ghas san Arnaout)^(٢) هینرمە بەغدا داکو رونکرتین زیدەتر بەدەتە حکومەتا عیراقی^(٣). د بەرامبەر دا تکریتی پەسنا ئاغاخان دکەت و بەحسی پەیوەندیین وی یین کەسی دگەل حکومەتا عیراقی^(٤) دکەت و ب دوستەکی حکومەتا خو ددته ناسین و خوشحالی

(-anuary 2023).

(1) 100. IRN. KURDS, vol.1, p.1, from K. Lyonette to the High Commissioner, Note for the file, Document: (193), 2 October 1975.

(٢) غەسان ئارناوت: بەرپرستی بەشی رۆژەهەلاتا نافیین و باکورێ ئەفریقا بوو ل (UNHCR).

(3) 100. IRN. KURDS, vol.1, p.1, from Sadruddin Aga Khan, to Mr. Arnaout and others, Note for the file, Document: (204), 14 October 1975.

(٤) هەژبیە بیژین دقان کومبواندا چ ئەوا دگەل غەسان ئارناوت و لیونیتی ل دووی چریا ئیکێ یان ئەوا دگەل سەرۆکی کۆمسیونێ ل حەفتی هەمان هەیفایا ١٩٧٥ تکریتی بەحسی پەیوەندیین بەیژ یین کەسی دناقبەر اسەرۆکی کۆمسیونێ سەدرەدین ئاغاخان و سەرۆکی عیراقی دا دکەت و بەحسی رولی وی یی کاریگەر د ئاسایکرن پەیوەندیین عیراقی و ئیرانی دا دکەت. دقان بەلگانامادا تکریتی دبیژیت کومبونا ل بارەگایی دەزگایی بیلەرایف (Bellerive) باشتین نمونەیه کو ب ریکا ئاغاخانی عیراق و ئیران ل دەمەکی کو پەیوەندیین وان زور ئالوزبوون دگەل ئیک روینشتن. بنیرە: From K. Lyonette, Op. Cit, Document: (١٩٣), ٢ October ١٩٧٥.

کەواتە لدویف فان گوتنابیت سەرۆکی (UNHCR) زی پيش وەخت رۆلی گێرای ژبو لیکنیزیکرن و ریکەفتنا

خۆ دەردبەریت کو ئەگەر شانده کۆ (UNHCR) سەرەدانا عێراقی بکەت و بچیتە دەقەرپێن کوردی و وان کوردان ژێ ببینیت پێن ژ ئێرانێ زفرینه قە^(١).

جھێ ئاماژە پێکرنێ یە دقان کومبووناندا چ سەدرەدین ئاغا خان یان ژێ غەسان ئارناوتی ب دەرفەت زانییە و پرسیار ژ نەبیل تکریتی کرینە کا بوچی حکومەتی ئەو پەنا بەر ل کوردستانی ئاکنجی نەکرینە، و ئایا حکومەتی ئەو پەنا بەر برینە کێرێ. نوینەرێ عێراقی باش دزانیت کو دەنگ و باسین قەگەراندن و ئاکنجیکرنا کوردان پێن گەشتینە کۆمسیونا پەنا بەران، ژبەرھندی بەرسقە کا وەسا دەت کو ھەول بەدەت لایەنی بەرامبەر پێ رازی بکەت، د ھەردوو بەرسقین وی دا ھاتیە: "ژمارە کا زور کیم پێن ل باشووری ئاکنجیکرین و ئەو ھەلبژاردنا وان بوو، ژبەر ئەگەرێ پەیدا بوونا دوو بەرەکی و تولقە کرنا خێزانی یان نەتەوایی دناف وان بخودا"^(٢). سەبارەت پرسیارا دی دیژیت: "باراپتر یی ل گوندین وان ل باکوری ئاکنجیکرین، بتنی ژمارە کا کیم پێن نەچار کرین بچنە نافەراستا عێراقی"^(٣). د راستیدا بەرسقین نوینەرێ عێراقی پێچەوانە ی راستی بوون و وەسا دیاردکەت ھەر وە کو حکومەتی چاکیا دگەل وان کری مائین وان قەگواستینە باشووری عێراقی، خالا دی ھەتا وی دەمی ریک نەدابوو چ کەسان بزقرنە سەر گوندین خو، بەلکو پێچەوانە ئەو خەلکێ لسەر گوندین خوژی ھەمی قەگواستنە کومەلگە ھین زورەملی و ھندەک ژێ مینا بارزانیان ل باشووری عێراقی ئاکنجی کربوون^(٤).

لقیەرە تیبینیە ک لسەر قی بەرسقا حکومەتا عێراقی دروست دبیت، ئەوژی داکو ئەوان ئیک ھەلوپست دناف نافەندی جیھانی ھەبیت وەزیر و کاربەدەستین دەولەتی تێگەھاندبوون بو ھەر پرسیارە کێ ئیک شیوازی بەرسقی بدەن، کو پیش وەخت بو وان ھاتبوو دیارکرن، چونکە ئەف شیوازی ئیک بەرسقی ب دیژاھیا دەستھەلاتا بەعسیان دەاتە پەیرەوکرن، بو وینە نعیم حداد وەزیری وەرزش و لاوان ھەمان بەرسق دابوو

ھەردوو وەلاتین عێراق و ئێران کو پاشی ل ئادارا ١٩٧٥ ل جەزائیری ھاتیە راگەھاندن.

(1) From K. Lyonette, Op. Cit, Document: (193), 2 October 1975.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

(٤) ژبو زانیان زیدەتر لسەر پرسو راگواستنا کوردان بەرێ خو بدە فان ژیدەران، شەریف ھەژاری، سەرچاوە ی پێشو، ل ل ٢٢٠-٢٢٥؛ دیفید مكدول، تاریخ الاكراد الحديث، ت، راج آل محمد، بیروت، ١٩٩٦، ص ٤٨٧-٤٤٤.

ئەوی شاندى یى عصمت شریف وانلى و چەند كەسايەتییىن دى دەسەرەدانا خودا بو بەغدا ل هافینا ۱۹۷۵ سەبارەت پارسا ئاكنجیكرنا كوردان ژى كرى، حداد گوتبوویى: "دەستپىكى بربار ئەو بوو هەر ل گوندىن وان ئاكنجى بكەين، بەلى ژبەر دابەشبوونا نافخویی یا كوردی و ئەگەرین ئەمنى بربار هاتەدان ئەوان ل ناوچین دى یین كوردستانى و ل باشوور و نافەراست (عیراقى) ئاكنجى بكەين"^(۱). لى خالا بالكیش ئەو بەالیوزى عیراقى ل لەندەن ل دیدارەكیدا دگەل نوینەرى رىكخراوا (UNA) لیدواوانەكا سەیر و جیاواز دەت و دبىژیت: "ژبەرکو ئەفان پەنابەرىن كورد دەقەرین خویننەفتى ب جە هیلابوون، ژبەرەندى حكومەت یا نەچار نیبە ئەوان بزقرینتە سەر جەپین وان"^(۲).

پشتى فان دیداران ب حەفتیەكى نوینەرى عیراقى ب شیوى زارەكى نامەكا حكومەتا وەلاتى خو گەهانە سەرۆكى كۆمسیونى، تیدا هاتبوو، حكومەتى پى خوشە و دى ب گەرمى پیشوازی ل وان كوردان كەت یین حەزەكەن قەگەرنە عیراقى ب تاییەتی پشتی جارەكادی بربارا لیبوورینى هاتیە درپژكرن، بەلى ئەوین بقین بچنە هەندەك وەلاتین دى دى پەیوهندى ب وان وەلاتانقە كەین و ب فەرمى پى راگەهینین كو: "ئەگەر كوردین عیراقى وەر بگرن ئەم دى وەكو كارەكى نە دوستانە هەژمیرین"^(۳). هەر وەها حكومەتى داخووا لیستا نافان ژ كۆمسیونا نافبری كربوو پیخەمەت پەیوهندى پى بكەن و هان بەدەن قەگەرنە عیراقى، ل دوماهیى جارەكادی حكومەتى ترسا خو ژوان پەنابەرىن دچنە پوژئاڤا ب سەدرەدین ئاغاخان راگەهانە

(۱) وانلى ئەنجامى سەرەدانا خو دگەل وەزیرەكى بەرى یى حكومەتا جەزائیر و سەروركار رىكخراوە كامافى مروڤى بو عیراقى دگەل بەرپرسین كۆمسیونا پەنابەران ل ئەیلولا ۱۹۷۵ ل جنیف بەحس دكەت، وەسا دیاردكەت كو ئەوان كەش و هەوايەكى ئەرىنى ل دەستەهلاتدارین عیراقى بەرامبەر كیشا كوردی یى دیتی، و ئەو دئامادەنە ئەوان كوردین ژ ئیرانى قەدگەرن ل كوردستانى و دەقەرین نافەراست ئاكنجى بكەن. دیاردكەت كو ئەوان ب ئازادانە سەرەدانا هەرچى دەقەرا وان قیایا یى كرى ژوان ژى دەقەرا بادینان ل كوردستانى و ئەوان چ ئاسەوارین جینوسایدی نەدیتینە و حكومەتا عیراقى لسەر مافین كوردا پەشیمان نەبوویە و كار لسەر ئافكارنا دام و دەزگایین ئوتونومی ژوان ژى ئەنجومەنى یاسادانانى و جى بەجیكرنى دكەت، هەر وەها نافبری پیشنیار دكەت كو شانەكى كۆمسیونى سەرەدانا عیراقى بكەت و وان پیشهاتان ببینت یین وى بەحس لیكرین، ژبو زیدەتر بزقرە:

From K. Lyonette, Visit of Mr. Vanly, Op. Cit, Document: (191e), 19 September 1975.

(۲) شەریف هەژارى، ژیدەرى بەرى، ل ۲۲۱.

(3) From Sadruddin Aga Khan, Op. Cit, Document: (204), 14 October 1975.

کو په‌نگه ل پاشه پوژۆ ل دژی وی بهینه کارئینان، د به‌رامبه‌ردا ژبو کیمکرنا دل‌ه‌راوکی یا ده‌سته‌لات‌دارین عیراقی سه‌روکی کۆمسیونئ کومبوونا خو ب گوتنه‌کا دبلوماسی ب دوماهی دئینیت دیاردکته کو ئەف په‌نابه‌ره ئە‌گه‌ر بچنه وه‌لاته‌کی دویر وه‌کی نه‌مسا یان که‌نه‌دا مژیلی کارکرنی و یان ژی خواندنئ بن ده‌رفه‌تا هندی ناییت به‌شداری کارین سیاسی بکه‌ن، به‌لی ئە‌گه‌ر وه‌کو کومه‌لگه‌هه‌کی داخراو و ده‌ست و پی لیگریدیای ل وه‌لاته‌کی نیزیك سنورین وه‌لاتی خو بمینن دی ب ساناهیت دژی حکومه‌تا وه‌لاتی خو هینه‌بکار ئینان، خالا بالکیش ئە‌وه حکومه‌تا عیراقی گوتبوو پیویست ناکه‌ت چ که‌سه‌ک یان شانده‌ک ژ کۆمسیونا بلندا په‌نابه‌ران سه‌ره‌دانا عیراقی بکه‌ت و مه‌په‌یاما هه‌وه وه‌گرته^(١). ئە‌فچا دیارنیه‌کا ئایا ژبه‌ره‌ندی بوو کو ب درستی ل به‌رنامی کۆمسیونئ یئ مروقی گه‌هشت بوون یان ژی ترسیان ئە‌گه‌ر ئە‌وه شانده‌ بچیته عیراقی ره‌وشا په‌نابه‌رین فه‌گه‌ریایی بینن و راستیا چولکرنا گوندين وان بزاندن دی کاریگه‌ری لسه‌ر زفرینا ئە‌فین هیشتا خو ئیکلانه‌کری هه‌بیت و په‌نگه عیراق توشی به‌رپرسیاریه‌کا ئە‌خلاقی بییت به‌رامبه‌ر یاساین نافده‌وله‌تی یین مافی مروقی.

هه‌روه‌کو پیشبینی ده‌اته‌کرن ئە‌ف ناما رژیما به‌عس بو ئە‌گه‌ر کاربه‌دستین بلندن کۆمسیونا په‌نابه‌ران ل جنیف کوم بن و نه‌خشه ریکه‌کی بدانن داکو کاریگه‌ریین سیاسه‌تا نوئی یا حکومه‌تا عیراقی لسه‌ر وی پرۆسئ کیم بکه‌ن و بشین به‌رنامی فه‌گوه‌استنا په‌نابه‌رین کورد ل ئیرانی به‌رده‌وامی پی بدن، ئە‌وان کاربه‌ده‌ستان د برگا دیتن و پیشنیاراندان ئە‌وه چهنده‌نه‌شارتبوو کو هه‌لسوکه‌وتی حکومه‌تا عیراقی ئە‌گه‌ر به‌رنامی فه‌گوه‌استنا په‌نابه‌ران ژ ئیرانی رانه‌گریته ژی دی کاریگه‌ری لسه‌ر هه‌می پرۆسئ هه‌بیت، چونکه ئە‌وه وه‌لاتین لبه‌ر بوو په‌نابه‌ران وه‌ر بگرن ژبه‌ر په‌یوه‌ندیین خو دگه‌ل عیراقی په‌نگه‌گورین بکه‌فیته‌سیاسه‌تا وان به‌رامبه‌ر به‌رنامی گود ئوفیس (Good Office)^(٢). هه‌روه‌ها دیاردکه‌ن ئە‌گه‌ر هنده‌ک حکومه‌ت ژماره‌کا په‌نابه‌ران وه‌ر بگرن ژی، ئە‌وه مه‌رجین به‌ری نوکه وان حکومه‌تا بو وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران دانای،

(1) Ibid.

(٢) به‌رنامه‌کی تاییه‌ت بوو ژلایی سه‌روکی کۆمسیونا په‌نارانفه ل ٢٢ ئ ته‌باخا ١٩٧٥ بو ره‌وانه‌کرنا ژماره‌کا په‌نابه‌رین کورد بو وه‌لاتین روژنافا هاتبوو راگه‌هاندن. ده‌شی سیئ و چواریدا ب دریزی دی به‌حسی وی که‌ین.

ژبەر بەرچاف وەرگرتنا پەيوەندیین خو دگەل حکومەتا عیراقی دئی پیدچوونئی تیدا کەن^(۱). د راستیدا مەرچین وان حکومەتا بو دانا مافی پەنابەریی ب کوردان پشتی ناما پزئما بە عس بیگومان هاتنە گورین داکو خو دگەل ھندەك ژ خواستین حکومەتا عیراقی بگونجین^(۲). ئەوان چەند چارەسەر یەك پینشیارکرن، ژوان ژی ۱- یافەرە دگەل حکومەتا عیراقی پاخقین و ئەفی بەرنامە ی وەکو کارەکی مرۆقی بو روون بکەین. ۲- ناییت گەفین عیراقی ل قەبارئی وان مەزنتر بکەین، چونکە دئی دەستھەلاتدارین عیراقی ریکا خوبینن و زیاتر کاری لسەر راگرتنا بەرنامە ی کەن. ۳- بەرنامی پاش پیخین ھەتا پشتی ۱۰ ئی کانونا ئیکئی ۱۹۷۵ داکو حکومەتا عیراقی زۆرتترین پەنابەران قەبگەرینیت، و بتئی کیشا وان (۱۴۰۰) ئەندامین ئەمنی و کاربەدەستین شوڤەشا کوردی مینیت کو ئیکە ژوان خالیین کاریگەری لسەر پەيوەندیین ھەردوو حکومەتان ھە ی، لەوا رەنگە وی دەمی حکومەتا عیراقی بەرامبەر بەرنامی قەگواستنا وان نەرمتریت^(۳).

بەلئی وەسا دەرئەچوو بەری تەمام بوونا ماوی لیووورینئی کو ھەیفکا کانونا ئیکئی یا ۱۹۷۵ بوو حکومەتا عیراقی د ریکا بالیوزئی خودا ل تەھران ل ھەیفکا چریا دووی داخوازی ژ دەستھەلاتدارین ئیرانی دکەت پروسا قەگواستنا پەنابەران بو وەلاتین سییی راگريت^(۴)، بەلئی حکومەتا ئیرانی ژبەر پەيوەندی وئی ب وەلاتین پوژئاقفە زەحمەت بوو ل نیفا ریکی دەست ژوئی پروسی ھەمیئ بەردەت و نەدفا ژی سەرکردین شوڤەشا کوردی قەگەرینتە عیراقی. و داکو چ کاریگەریا یاسایی لسەر نەبیت بدیتنا وئی پشتی ماوی لیووورینئی ب دوماھی دەیت عیراق دئی رەگەزنامی ژوی خەلکی ل ئیرانی ماین قەکیشیت، ژبەرھندی ژلایئ یاسایی و تەکنیکفە ئیدی ئەف خەلکە دئی یئ بی دەولەت بیت، ئانکو ئیران دئی ب مافی خو زانیت چاوا

(1) From Homman Herimberg, Kurds of Iraq, Op. Cit, Document: (207), 15 October 1975.

(۲) بو وینە نەمسا دگوت ناییت ئەو پەنابەر بەشداری چ چالاکیین سیاسی بکەن و ئەمریکا دگوت ناییت عیراق پی بحەسییت کو ئەم دئی (۷۰۰-۶۰۰) کەسان وەرگرن، ژبەر ھندی ئەف بەرنامە دویر ژ راگەھاندئی و نیمچە نھیتی برئفە دچوو، ئەف بابەتە ل بەشی چواری ب درئزی ھاتیە بەحسکرن.

(3) Ibid.

(4) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.1, from K. Lyonette to the High Commissioner, Proposed Resettlement in Third Countries of Iraqi Kurds at present in Iran, Document: (259), 7 -anuary 1976.

سەرەدەری دگەل فی خەلکی بکەت^(۱). بەلئ ل سەر کە تواری حکومە تا ئیرانی کە فته ژیر گوشارین سیاسی یین حکومە تا عیراقی، لەوا هندهک گۆرین د سەرەدەریا وی بەرامبەر بەرنامی کۆمسیونی پەیدا بوون، لدۆر قی چەندی گودییر نوینەری کۆمسیونا بلندا پەنا بەران ئاماژە دکەت: "ئیران سست بوو د پشته فانیکرنا بەرنامی فە گوهاستنا پەنا بەراند"، تایهت بابەتی هاریکاریین دارایی بو کۆمسیونی بو فە گوهاستنا پەنا بەران ژ تەهران بو وه لاتین پۆژئافا راگرتن و دەریخستنا بەلگە نامین پیدقی بو گشتین وان گیرودکرن"^(۲). هەر وه ها د راپۆرتە کادیدا نافبری ئاماژە دکەت هەلۆیستی عیراقی: "ئیران ژ بەشدارە کا چالاک دپروسیدا گۆری بو کاراکتەرەکی چافگرتی و هافری فەنەدایی"^(۳).

(۱) رەنگە هەر ئەف ئەگەرە بیت حکومە تا ئیرانی دەست قالا کری بریاری ل چاره نقیسی وی خەلکی مایه فە بدەت و ل سەر باژیرین فارس نشین دابهش بکەت. دبه شی ئیکی دا هاتیه به حسکرن.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, p.1, from Leslei A. Goodyear, in Geneva, to Mr. Arnaout, Note for the file, Document: (262), 9 -anuary 1976.

(3) From Leslei A. Goodyear, Report No: 8, Op. Cit, Document: (248), 3 December 1975.

تهوه ری سییی

هه لویستی حكومهتا ئیرانی بهرامبه ر په نابهرین كورد پشتی

شۆرهشا گه لپن ئیرانی ل ساا ۱۹۷۹

ل سه رده مئ ده ستیكرنا شۆرهشا ئیسلامی (۷ ی كانونا دووی ۱۹۷۸- ۱۱ ی شواتا ۱۹۷۹) ل ئیرانی ته وژمهك دناف شۆرهشفا نان سه رهه لدا كو هه رچ ماا و ملكی شاهی و لایه نگرین وی ئه گه ر ده ست ب سه ردا بگرن بو وان یی حه لاله، له وا هه ر جهی زه نگی ن لی هه بان خو نیشانده ران به ری خودانه ویری، په نابهرین كورد ژی تایهت ئاكنجیین عه زیمیا كه ره ج ئیك ژوان ته خین جفاکی بوون یین وی ده می ب لایه نگر و داروده ستین شاهی د هاته نه پیناسه كرن و چه ندین گوتار د رۆژنامین ئیرانییدا ژلاییی (ئایه تولا خالخالی و جلال الدین فارسی) دژی وان هاته نه نفی سین^(۱). دوان گوتاراندا پیخه مهت خه لك دژی وان ژی رابیت تومهت بو په نابهرین ل كه ره ج د هه لبه ستن كو د ما لپن واندا چهك و جبه خانین سه ربازی یین هه یین و د ئاماده نه دگه ل له شكه ری شاهی دژی خو نیشانده ران بكاریین، دیسان د گوتن ئیدریس بارزانی یی چوو یه ئه مریكا داکو هیزه كا چه كداری دروست

(۱) دفی بوارهیدا جهلال تاله بانی (۱۹۳۳-۲۰۱۷) سكرتیری ئیكه تی نیشتمانی كوردستان (ینك) و عه بدولره حمان قاسملوو (۱۹۳۰-۱۹۸۹) سكرتیری حزبا دیموكراتا ئیرانی (حدكا)، ژبه ر وان ناكوکیین دگه ل پارتي دیموكراتی كوردستان په یدابووین رۆله كی نه رپنی دگپرا ب به لافكرنا گوتارپن نه رپنی لسه ر په نابه ران و سه ركر دپن پارتي (قیادا موه قهت) ل هه ردوو رۆژنامین كه یهان و اطلاعات دا، عبدالله ئاغای پشده ری، ژیدهری به ری، ل ۶۱.

بکهت و لسه سنوری عیراق و ئیرانی به لاق بکهت^(١). ههروهها پهنا بهرین کورد ژلایئ هندهک لایه نگرین شوږه شا ئیسلامی ب داروده سته کین ساواکی و (CIA) و سیخورین ئیسرالی د هاتنه ناسین و مه ترسیا ژئ وهرگرتنا خانی و ترومیبلین وان هه بوو^(٢). دقئ سه روبه ریدا دهنگ و باس گه هشتنه پهنا بهرین که رهج کو لایه نگرین (خلخانی و فارسی) دگه ل خه لکئ گوندئ (زورئاوا) یئ نیزیك که رهج ل دویش ساووخانا عه بدوللا پشده ری کو زوربه ی وان "حه شیش فروش و قاچاقچی و تالانچی" بوون و ژ خودئ دقئا ده لیفه ک بو وان ب هه لکه قییت ب بیانویا لنگه رینا چه کان هیرشی بکه نه سه ر مألین پهنا بهر ان ل که رهج^(٣).

ل دویش دیده فانی عه بدوللا ئاغا پشده ری، دوو هه لوئست دناف سه رکر دایه تیا پارقی سه بارهت وان رویدانان هه بوون، به شه ک ژوان وه کی عه بدولوه هاب ئه تروشی دگه ل هندئ بوون دروژناماندا ب توندی به رسفا فان تومه تان به پته دان و هه تا لسه ر داخوازا ساواکی بو وهرگرتنا چه کی دژی وی شوږه شی رازی بن و ره شید سندی ژئ پشته فانی لقی بوچوونئ دکر، به لئ زوربه ی سه رکر دین دی مینا: عه بدوللا ئاغا پشده ری، عه بدولوه یمن بارزانی، محمه د مه لا قادر و خورشید شی ره دگه ل قئ بوچوونئ نه بوون و ژبه رکو ئه و زورینه بوون، له وا بوچوونا وان دبیته هه لوئستئ فه رمی یئ پارقی و پهنا بهر ان^(٤). پاشی ل کانونا دووی ١٩٧٩ بریاری دده ن شانده کی^(٥) چی که ن و ب نه پنی سه ره دانا (ئایه توللا ده زفولی)^(٦) ئه ندامئ جقاتا

(١) هه مان ژیدهر، ل ٦٠.

(2) 100.IRN.KURDS, vol. 17, from -uan Amunategui, Regional Representative for the Midle East, Beirut, to UNHCR, Geneva, Mision to Iran 8-12 August 1979, Document: (1028), 17 August 1979.

(٣) بنیره: ژیدهرئ به ری، ل ٦٣.

(٤) عبدالله ئاغای پشده ری، ژیدهرئ به ری، ل ٦٣.

(٥) ئه ف شانده ب سه روکاتیا عه بدوللا ئاغای پشده ری و ئه ندامه تیا هه ر ئیک ژ عه بدولوه هاب ئه تروشی، محمه د ئه مین به ط، ره شید سندی، محمه د مه لا قادر و که مال شیخ غه ریب بوو. بنیره: هه مان ژیدهر، ل ٦٧؛ محمه د مه لا قادر، ژیدهرئ به ری، ل ٢١٩.

(٦) محمه د مه لا قادر ناخی وی ب (ئایه توللا دیزفولی) نفیسیه و دیار دکهت کو ئه فی که سایه تی شاره زایه کا باش لسه ر خه باتا گه لی کورد هه بوو و به حسی وی سته می کر یا شاهئ ئیرانی و سه دامی دگه ل کوردان کری و ریزه کا زور لمه گرت. بنیره: هه مان ژیدهر، ل ٢١٩.

بۆلەند یی بزوتنەوا ئیسلامی و بەرپرسی میحوەری (کەرەج- قەزوین- تاكستان- زەنجان) یی شوپەشی ل مالا وی ل (گەوهەر دەشت) دكەن. ئەفی شاندهی چوار ئارمانج بقی سەرەدانی هەبوون، ئەوژی: ۱- خونا ساندن وەکو لیقەوما و کەسین زۆم لیکی ۲- رەتکرنا وان پروپاگاندی ل دژی وان د رۆژناماندا دەینە بە لافکرنا ۳- بەرجەستە کرنا وی راستیی کو شاهێ ئیرانی خیانهتا ل وان ژ ی کری ۴- دەربرینا ئامادەیا خو بو هاریکاری و هەماهەنگیی دگەل شوپەشقانان ژوان ژ ی بەرەنگار بوونا رژیما شاهی ب هیزا چە کداری^(۱). دیدارە کا بەرفرەه ب ئامادەبوونا ژمارە کا کادری بزوتنەوا ئیسلامی یا سەرپەرشتا خوینشاندا ل وی دەقەر ی ساز دكەن، تیدا عەبدوللا پشدهری پیش پارتی و پانەبەرانیقە گوتارە کا درێژ ل سەر میژوویا خەباتا گەلی کورد ل کوردستانا عیراقی و ئەگەرین شکەستن و پەنابەر بوونا وان بو ئیرانی و پەوشا پەنابەر ان ب گشتی بو ئامادەبوویان پیشکیش دکەت^(۲). ئەف شانده ژبلی فان ئارمانجان، هەر وەها چەند داخوایە کان ژ ی پیشکیشی وان دکەن، ئەوژی ۱- ژلایی ئەمنیقە هاریکاریا پەنابەرین ل کەرەج ئاکنجی بەیتە کرن، چونکە هەتا وی دەمی چەند کەسین وان ژلایی گروپی (فورقان) قە هاتبوونە کوشتن، ۲- بانکا (قەر ز حسنه) قەرزان بەتە پەنابەرین هەژار^(۳).

بەلی دناف شوپەشیدا تەوژمەکی دی هەبوو دژایەتیا پەنابەر ان دکرن و هەولەدان ئاستەنگان بو کارین وان دروست بکەن، ئەو تەوژمە سەر ب (ئایەتوللا تالقانی) ئیک ژ کەسایەتیین بەیزین شوپەشی بوو، دەمی شاندى نوینەراتیا پەنابەر ان سەرەدانا وی کرین ئوفیسا وی پرسیار ژ ی کربوو کا هوین پەنابەرین سەر ب مەلا

(۱) بنیره: عبدالله ئاغای پشدهری، ژیدەری بەری، ل ۶۹، لدور خالا دوماهی محەمەد مەلا قادر ئامازە دکەت ئەوان گوتبوو سەر کردین وی دەقەری یین شورەشا ئیسلامی کو ل هەمی باژیران وان خەلکی خوپی پەنابەر یین ناگەهداری کری کو دگەل شوپەشقانان بەشدار ی خویشاندانان بکەن و دوو سی شهید و بریندار ژ ی وان یین داین. بنیره: ژیدەری بەری، ل ۲۱۹.

(۲) عبدالله ئاغای پشدهری، ژیدەری بەری، ل ۶۹- ۷۲. هەر وەها ئیک ژ ئەندامین شاندى، پاشی مەژی چەند داخوایەک پیشکیشی وی کرن، ئەوژی ۱- مە ۲- ژلایی ئەمنیقە هاریکاریا مە بکەن، چونکە هەتا نوکە چەند کەسین مە ژلایی گروپی (فورقان) قە یین هاتینە شهید کرن، ۳- بانکا (قەر ز حسنه) قەرزان بەتە پەنابەرین هەژار. بنیره: محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۲۱۹.

(۳) بنیره: محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۲۱۹.

مسته‌فا بارزانی نه‌ یان جه‌لال تاله‌بانی، پشتی بو‌ دیاربوو‌ی سه‌ر ب بارزانی فه‌نه‌ تالقانی رێک نه‌دابوو‌یی وان ببینیته‌^(۱). هه‌روه‌ها له‌سه‌ر ئاستی کاربه‌ده‌ستین حکومه‌تا نو‌ی ژێ هه‌ول هاته‌دان ئه‌و هاریکاریین وه‌کو مووچه‌ ددانه‌ په‌نابه‌ران یین هنده‌ک ژوان به‌رن و هنده‌کان ژێ کیم بکه‌ن، بو‌ وینه‌ قایمه‌قامی که‌ره‌ج بریارێ دده‌ت مووچین سه‌رکردین شو‌ره‌شا ئه‌یلوولی و مالباتا بارزانی راگریته‌، پشتی نوینه‌رین په‌نابه‌ران چه‌ندین جارن په‌یوه‌ندیی ب لایه‌نین حکومه‌تی دکه‌ن و دچه‌ وه‌زاره‌تا نافخوژی ئه‌ف قایمه‌قامه‌ هه‌ر رازی نابیت و دبێژیه‌ وان: "بارزانی نوکه‌ری شاه‌ی بوو، هزار جارین دی هوین به‌ین ئه‌ز چه‌کین بانکی یین هه‌وه‌ مو‌ر ناکه‌م". ل دو‌ماهیی پشتی ئه‌ف قایمه‌قامه‌ هاتیه‌ فه‌گوهاستن کیشا فان په‌نابه‌ران ژێ هاته‌ چاره‌سه‌رکرن^(۲).

ئه‌قی ره‌وشی لایه‌نین سیاسی و که‌سایه‌تین کورد ل ده‌رقه‌ پالدان په‌نایی ب به‌نه‌ به‌ر ریکین دبلوماسی و لیدانا ده‌رگه‌هین نافه‌ندیین نافه‌وله‌تی. بو‌ وینه‌ مه‌سه‌عود بارزانی پشتی هایداری ره‌وشا په‌نابه‌ران بووی ل کانونا دووی ۱۹۷۹ سه‌ره‌دانا پاريس دکه‌ت بو‌ ئه‌نجامدانا دیداره‌کی دگه‌ل ئایه‌توللا خومه‌ینی، به‌لی توشی هێشه‌کا تیروورستی دیته‌ و نه‌شیت وی دیداری ساز بکه‌ت، له‌وا ل جه‌ی وی شانده‌کی پارتی سه‌ره‌دانا (ئه‌بولحه‌سه‌ن به‌نی سه‌در و سادق قوتب‌زاده) مه‌زنه‌ سه‌رکردین شو‌ره‌شا ئیسلامی ل پاريس دکه‌ن و پشتی هنگی ئه‌فان که‌سایه‌تین لایه‌نگرین خو‌ راسپاردن ریزی ل په‌نابه‌ران بگرن^(۳). هه‌روه‌ها مسته‌فا محمه‌د جه‌میل پاشا ئیک ژ که‌سایه‌تین کورد ل ده‌رقه‌، ل کانونا دووی ۱۹۷۹ سه‌ره‌دانا ئوفيسا سه‌ره‌کی یا کو‌مسیونا بلندا په‌نابه‌ران ل جنیفی د ده‌ت و داخوازا هاریکاریان بو‌ په‌نابه‌رین کورد ل ئیرانی ژ به‌رپرسین وی ریکخراوی دکه‌ت، نافهاتی د سه‌ره‌دانا خو‌دا دیار دکه‌ت کو: "۴۵۰۰۰ په‌نابه‌رین کورد ل سه‌رانسه‌ری ئیرانی د به‌لافن و ئه‌و هاریکاریین کیم یین کو‌مه‌لا شیر و روژ ددانه‌ وان ئه‌فه‌ شه‌ش هه‌یفه‌ یین

(۱) محمه‌د مه‌لا قادر، ژیده‌ری به‌ری، ل ۹۰.

(۲) هه‌مان ژیده‌ر، ل ۹۱، ۱۰۷.

(۳) عه‌لی ته‌ته‌ر نیروه‌یی، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۲۸.

ژی هاتیه برین، دقئ زستانیدا ئەو پیدقی هاریکاریین بلەزن"^(۱). و بۆ ساناھیکرنا کاری کۆمسیونی یان باشتر بیژین نەھیلانا بیانووویین بەرپرسی وئ ناڤونیشانی (۴۵۰۰) مایین پەنابەران ل ئیرانی رادەستی وان دکەت. هەژی گوتییە ئەف پیزانیە دبنە ئەگەر سەرۆکی کۆمسیونا پەنابەران دگەل ستافی خو کومبوونەکا تایبەت ل سەر قئ پرسئ سازبکەن"^(۲).

ژلایئ خوڤە کومیتا پەیوەندیین دەرڤە یا پارتی دیموکراتی کوردستان ل کانونا دووی و شواتا ۱۹۷۹ دوو نامان بۆ کۆمسیونا بلندا پەنابەران دهنیریت، دناما ئیکئ دا هاتیه:" ژبەر پەوشا نوکە یا ئیرانی ئەو هاریکاریین کۆمەلا شیر و پۆژ ددانە پەنابەرین کورد یین ژئ هاتیه برین، زیدەباری قئ چ دەلیقین کاری بۆ وان نینە کو ژيانا خو دابین بکەن، ژبەرھندی ئەم داخوازا هاریکاریئ بۆ فان پەنابەران ژ هەو دکەین"^(۳). ب هەمان شیوە کۆمەلا خویندکاریین کورد ل ئەوروپاژی نامە بۆ کۆمسیونی و ریڤخراوین مروقی ل سەر نەخووشیین پەنابەرین کورد ل ئیرانی ھنارتن و داخوازا ھاوارچونئ لئ دکر، د نامەکا قئ کومەلیدا بۆ کۆمسیونی هاتیه:" ئەو پەوشا سیاسی یا هاتیه پیش دئ بیتە کارەسات بۆ مللەتی مە، ئەو پتر ژ هەمی خەلکئ ئیرانی یین کەفتیه بەر کاریگەریا قئ کیشئ، ژبەرکو پەوشا وان ب مەترسیڤە یا بەرەڤ خرابوونئ دچیت، ئەو دبئ خوارن و جلوبەرگن، ئەو نەشین چ کاران بۆ خوڤەیدا بکەن و وان چ مووچە ژئ نینە"^(۴).

د راستیدا بریارا برینا مووچین پەنابەران د ھزرا ھندەک ژ کاربەدەستین پڕژیمایا نویدا ھەبوو، ھەرۆھکو کۆمەلا شیر و پۆژ ژئ پشتی شۆرەشا ئیسلامی ھەمی هاریکاریین خو بۆ پەنابەران راگرتن، بەلگەنامەکا کۆمسیونا پەنابەران کو میژووویا وی بۆ شواتا ۱۹۷۹ دزڤریت ئاماژە بقی بابەتی دایە، تیدا هاتیه:" گۆمان تیدانیە

(1) From R. Yazgi, Iraqi Kurds, Op. cit, Document: (1008), 8 February 1979

(2) Ibid.

(3) From Kurdistan Democratic Party, International Relations Committee, to UNHCR, Geneva, Documents: (1004) 9 -anuary 1979 &(1011), 16 February 1979.

(4) From Kurdish Student's Society in Europe, Swiss Branch, to Mr. Poul Hartling, the High Commissioner for Refugees, Document: (1007), 7 February 1979.

کوردین عیراقی پتر ژ هه می دانیشتونین دی یین توشی پشتگۆه ئیخستنئ بووین، چونکی ژ بهر راستیه کا حاشا هه لنه گره کو نه و که مینه نه، و پشتی کومه لا شیر و رۆژ هاریکاریین خو بو وان راگرتین [نوکه] نه و بیی پشته فانی یین هیلینه فه^(١). ههروه ها دیارد که ت نه وان کارین خو یین ژ ده ستدای و ژ بهر ئاسته نگی د ریکا هاتن و چوونا واندا هه یین، نه و نه شین ل چ جهین دی بو خو پیگۆهور که کی ژی بین^(٢).

د سه رهندیرا سه رکردین په نابهران ل که ره ج د ناف خویا ئیرانییدا رژدبوون لسه ر دۆپاتکرنا هه لوستئ خو و گه هاندنا داخوازیین په نابهران، له وا ژماره کا کادریین سیاسی و سه ربازی یین پارقی ل باژیریین دی راسپاردن ب مه ره ما پیروزیایی و خوشکرنا په یوه ندیان سه ره دانا به رپرسیین شو ره شگی رین ئیسلامی ل ده فه رین نه و لی دژین بکه ن، بو نمونه عومه ر عوسمان و جه لیل فه یلی لسه ر قئ راسپارده یی ب نوینه راتیا په نابهرین قه زوین سه ره دانا (ئاغایی تورایی)، به رپرسی وی ده فه ری یئ شو ره شا ئیسلامی، دکه ن و د ریکا ویدا ب هه لکه فتا سه رکه فتا شو ره شی پیروزیایی په نابهران دگه هینه ئیمام خومه یینی ریبه ری شو ره شی^(٣).

د راستیدا چ نه ف پینگا فا مه سعود بارزانی و شانندی پارقی ل ده رفه ها قییتی یان یا په نابهرین که ره ج په یوه ندی ب سه رانین شو ره شا ئیسلامی کری، سه ره رای هندئ کو بو وی ده می مه ترسی ژی تیدابوو، چونکه هیشتا دام و ده زگاییین رژیما په هله وی د کارا بوون، به لی نه نجامه کی دلخوشکه ر بو وان ب ده ستفه هات، چونکه بوو چوونا به شه کی مه زن ژ سه رکردین شو ره شا ئیسلامی به رامبه ر په نابهران هاته گورین، هه ر وه ک ئایه تولا دیزفولی دبژیته وی شانندی پارقی یئ سه را وی دای: "کاره کی زور باش بوو هه وه ته شریف ئینای، چونکه نافئ هه وه، نه و په نابهرین سه ر ب بارزانی زور ب خرابی بو مه یئ هاتیه گوتن و هوین ب

(1) 100.IRN.KURDS, vol. 17, from R. Yazgi, Chief, Middle East and North Aferica Section, to the High Commissioner , Iraqi Kurds in Iran, Document: (1008), 8 February 1979.

(2) Ibid.

(3) دیداره ک دگه ل عومه ر عوسمان میرگه سوری، پیرمام، ٤ ئ شواتا ٢٠٢٤.

دیتی. شۆره‌شا ئیسلامی یا ئیرانی ب سهرکردایه‌تیا ئه‌قی ریه‌ری مه‌زن دارێ زۆم و پیلانان بنه‌بر کر، پیلانه‌ک کو گه‌لئ مه‌یئ کورد ل عیراقئ توشی پوژین ره‌شکر^(۱).

ل ده‌می ئایه‌توللا خومه‌ینی ریه‌ری شۆره‌شی ل ۱۱ ی شواتا ۱۹۷۹ ژ پاریس زفریه‌ ته‌هران، مه‌سعود بارزانی ژێ ده‌رفه‌ی ئیرانی دچیته‌ ته‌هران و دگه‌ل ئیدریس بارزانی ل ئیکئ ئادارا^(۲) ۱۹۷۹ بو مه‌ره‌ما پیرۆزبایئ سهره‌دانا وی دکه‌ن و دیداره‌کئ دگه‌ل ساز دده‌ن، ژبلی خومه‌ینی هه‌ردوو بارزانی چه‌ندیئ به‌رپرسیئ بلندیئ شۆره‌شا ئیسلامی مینا: عه‌لی خامنه‌یی، عه‌لی ئه‌کبه‌ر هاشمی ره‌فسه‌نجانی، مسته‌فا چه‌مران دینن^(۳). پشتی خومه‌ینی ل باژیری قوم جیگر دیت، ژبو فه‌کرنا که‌ناله‌کئ نوئ دگه‌ل ده‌سته‌لاتدارین نوئ یئ ئیرانی ئیدریس بارزانی و شانده‌کئ په‌نابه‌رین ل که‌ره‌ج مینا عه‌بدوللا ئاغا پشده‌ری، شیخ محه‌مه‌د خالد بارزانی، محه‌مه‌د مه‌لا قادر و چه‌ند که‌سین دی بو دیدارا خومه‌ینی سهره‌دانا باژیری (قوم) دکه‌ن، لی ژبه‌ر ئه‌گه‌ره‌کئ گریدایی وان خومه‌ینی نابین^(۴)، له‌وا دگه‌ل دووهم گرنه‌ترین که‌سایه‌تی د شۆره‌شا ئیسلامیدا (ئایه‌توللا شه‌ریعه‌تمه‌داری) دیداره‌کئ ساز دکه‌ن، ناڤیری ریزه‌کا زور ل شاندى پارتی د گریت و پشتی گفتوگویه‌کا درێژ کوره‌کئ خو رادسپیری کو هه‌رچی خزمه‌ته‌کا وان هه‌بیت بو جیه‌جی بکه‌ت^(۵).

پشتی فان دیداران پیخه‌مه‌ت به‌یزکرنا په‌یوه‌ندیان و چاره‌سه‌رکرنا ئاریشین په‌نابه‌ران بو جارا دووی ل شواتا ۱۹۷۹ ئیدریس بارزانی ب سه‌رۆک اتیا شانده‌کئ

(۱) پیام ملا مصطفی بارزانی به ره‌بر انقلاب ایران به مناسبت پیروزی انقلاب اسلامی، اطلاعات، شماره (۱۵۷۸۶)، ۲۸ بهمن ۱۳۵۷.

(۲) ئه‌گه‌ر به‌ری خو بده‌ینه‌قی به‌رواری هه‌مان روژه یا مه‌لا مسته‌فا بارزانی ل ئه‌مریکا چوو به‌ر دلوفانیا خودی، لی ژبه‌ر جوداهیا ده‌می دیاره‌ ئه‌و ده‌نگ و باس هیشتا نه‌گه‌هشتبوو ئیدریس و مه‌سعود بارزانی.

(۳) عه‌لی ته‌ته‌ر نیروه‌یی، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۳۰.

(۴) هه‌ژی گوتنییه‌ ئه‌ف شانده‌ بو دیدارا ئیمام خومه‌ینی چووونه‌ قوم لی ژبه‌ر خراب بوونا ترومیله‌کا وان د ده‌می خو‌دا نه‌گه‌هشتبوونه‌ ژفانی خو، ژبه‌ره‌ندی ژێ خومه‌ینی جهی دیداری بجه‌ هیلابوو. بنیره: محه‌مه‌د مه‌لا قادر، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۱۵.

(۵) هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۱۶.

دی کو پێکھاتبوو ژ ھەر ئێک: کەریم شنگالی، رەشید سندی و عەبدولوەھاب ئەتروشی بۆ دیدارا خومەینی سەرەدانا باژیری قوم دەن و چاف ب خومەینی و بەری ویژی وەزیری بەرگری مستەفا چەمران دکەفیت، سەرچاوە باس ل وی ئیکێ دکەن شانیدی پارقی داخوازا ئەوان چەکان ژ حکومەتا نوێ کربوو یین سالآ ۱۹۷۵ رادەستی حکومەتا ئیرانی کرین^(۱). دقان دیدران دا پارقی دیموکراتی کوردستان شیا شەرعیەتا سەرکردایەتیا پڕژیمنا نوێ یا ئیرانی کو د خودی کەسایەتیا خومەینیدا بوو، وەبرگرت ئەف ئیکەژی ژلایێ جفاکی و سیاسی و سەربازیفە بۆ پەنابەران و پارقی خالا وەرچەرخی بوو.

ژلایەکی دیفە، سامی شۆرش دنقیسیت کو د بنیاتدا لایەتین سکولار و چەپرەو ب سەرۆک اتیا مەھدی بازرگان و بەنی سەدر دناف شۆرەشا گەلین ئیرانییدا دژی دروست بوونا پەیوەندیین شۆرەشی و پارقی بوون، و ئەو پڕۆژنامین هیرشێ پارقی دکرن پڕۆژنامین چەپ بوون^(۲). ژبەرھندی بۆ قەرەفاندنا وی دژایەتی یا دناف حکومەتا ئیرانییدا بەرامبەر پارقی ھە، پشتی دەستیشانکرنا وی بۆ پوستی سەرۆک وەزیران یی حکومەتا ئیرانی، مەسعود بارزانی و ئیدریس بارزانی ل شوتا ۱۹۷۹ نامەکا پیروژبایی یا ھەقبەش بقی ھەلکەفتی بۆ مەھدی بازرگان دەنیرن، تیدا دوزا گەلی کورد ل کوردستانا عیراقتی بۆ رون دکەن و داخوازی ژێ دکەن کیشین پەنابەران و ئەو هیرشین نەرەوا لسەر وان بەینە راگرتن^(۳). ھەرەھا لژنا سەرپەرشتیا پەنابەران ب پیکارێفەبەریا (تەلەگرافی) دوو نامین پیروژبایی بۆ وان دەنیرن و ئامادەیا خوۆ دەردبەرن کو لژیر ئالای ئیمامی ئامادەیا ھەر جورە گیان فیدایەکینە^(۴). پشتی ھنگی بۆ ھەمان مەرەم شانیدی پەنابەران سەرەدانا ھەردوو وەزیرین نوی یی نافخو (سید احمد سید جواد) و یی دەرڤە (دکتور کەریم سنجایی) کو کوردەکی خەلکی کرماشان بوو، ریزەکا زۆر ل وان دگرت و ژمارا

(۱) کریس کوچیرا، بزوتنەوی کورد و ھیبوی سەر بەخۆیی، و: ئەکرەمی میھرداد، سلیمانی، ۲۰۰۲، ل ۵۴.
 (۲) سامی شۆرش، کوردستان و الاکرد: الحركه القوميه والزعامة السياسية ادریس بارزانی نموژجا، اربیل، ۲۰۰۱، ص ۱۵۴.
 (۳) عەلی تەتەر نیرویی، ژیدەری بەری، ل ۱۳۰.
 (۴) عبدالله ئاغای پشدری، ژیدەری بەری، ل ۸۴-۸۵.

تېلەفونىن نىسىنگەھ و مالا خوۆژى دەتتى و دىيىتە بەرپرسىن وەزارەتى: "ئەقە براين منن ھەردەمى شولەك ھەبوو زويتىن وەخت بو وان جىبەجى بکەن"^(۱).

پشتى پەيوەندىين بەردەوام ژلايى سەرکردىن پارتى ل دەرقە و دناق خويا ئىرانيدا، ھىدى ھىدى ژلايى سىياسىقە رەوش بەرەف باش دچىت، ھەروەك دەمى کوچرنا بارزانى ل ئىكى ئادارا ۱۹۷۹ نوينەرىن شوپەشا ئىسلامى و ھۆكۈمەتا ئىرانى كو پىكھاتبوو ژ ھەر ئىك شىخ مەمەد مونتەزى نوينەرى خومەينى، داريوش فروھەر (كورد) وەزىرى كار و كاروبارىن جفاكى، دكتور كەرىم سەنجابى (كورد) وەزىرى دەرقە دگەل چەندىن كەسايەتتىن دى^(۲)، ل فروكخانا تەھران ل پىنجى ئادارى پىشوازي ل جەنازى وى كرن و دوو ھەلىكوپتەرىن شىنوگ يىن سوپايى ئىرانى بو قەگواستنا جەنازى وى بو مالا وى ل كەرەج تەرخان كرن و پشتى ئامادەكارىين قەشارتنى تەمام بووين، جارەكادى ب ھەلىكوپتەران دگەل چەندىن ئەندامىن سەرکردايەتيا پارتى و ئەندامىن خىزانان بارزانى قەگواستنا گورستانا (بارزان ئاباد) ل شنويى. ژبەر قەلەبالغىيەكا ئىكجار زور يا خەلكى ئامادە بو رپورەسمىن قەشارتنى ژ پەنابەر و خوچھان لسەرانسەرى ئىرانى كو ژمارا وان ب سەدان ھزارا^(۳) مەزندە دكرن، لەوا فەرماندارى پوليسىن نەغەدە ئەركى رىكخستن و پاراستنا وى رپورەسمى ب ستويى خوۆقە گرت. ھەژى گوتىيە ئەو ھەردوو ھەلىكوپتەر سى رپوژان چاھەرى بوون ھەتا جارەكادى ئىدرىس و مەسعود بارزانى و ئەو كەسىن دگەل دا قەگويزنە مالا وان ل كەرەج و نىزىكى ھەيقەكى بەردەوام كەسايەتى و سەرکردىن شوپەشا ئىسلامى ژبو تازىيى سەرەدانا مالا وان دكەن^(۴).

(۱) بنىرە: ژىدەرى بەرى، ل ۸۸-۹۱.

(۲) بەھرام وەلەد بەگى، ژىدەرى بەرى، ل ۸۷۰.

(۳) رۇژناما (اطلاعات) ئەقى رويدانى ب كومبونا ۳۰۰ ھزارى يان كومبونا مەزن (مىتىنك ۳۰۰ ھزارى، مىتىنگ عقىم) ناف دكەت، بوژىدەتر زانىريان بزقرە: جسد بارزانى بخاك سپر دەشد، اطلاعات، شماره (۱۵۸۰۲)، ۱۶، اسفند ۱۳۵۷، لى مەمەد مەلا قادر ژمارا ئامادەبوويان دناقبەرا (۳۰۰-۴۰۰) ھزار كەسا قەلەم دەدت و ب رپوژا ھەشرى سالوخەت دەدت، دىيىت ژبلى خەلكى وان باژىرىن نىزىكى وەكى شنو و نەغەدە و مەھاباد، ل سنە و كرماشان ژى خەلك ھاتبوو بو وىنە بتنى دگەل كاروانى (مەلا مەمەد رەبىعى) بەھان پاسا خەلك بەشدار ببون، بو پتر بزقرە: ژىدەرى بەرى، ل ۲۲۴-۲۲۵.

(۴) ھەمان ژىدەر، ل ۲۲۷؛ عبدالله ئاغاي پشدرى، ژىدەرى بەرى، ل ۱۰۲.

به لئی ژلایه کئی دیفه، تاییه تی ژلاییی ئابوریقه دیاره رهوشا په نابهران چ به رهف پیشچوونین باش بخۆقه نه دیت بوو، لهوا لسه ر داخوایا چهند که سایه تیین کورد و نوینه راتیایا پارتی ل دهرفه شانده کئی کۆمسیونا بلندا په نابهران^(۱) ل ته باخا ۱۹۷۹ سه ره دانا ته هران دکهت و زنجیره کا دیداران دگه ل به پرسین حکومه تا نوئی یا ئیرانی ژوان ژی وه زاره تا دهرفه ئه نجام د دهت، د وان دیداراندا جاره کادی مژارا مووچه و هاریکاریین په نابهران هاتنه به حسکرن، بو وینه د دیداره کیدا ئاغایی ئه حساسی، ریقه به ری پشکا ریخراوین نافده وله تی گوتبوو: "ره نکه هنده ک کورد ژ ئیره و یقه وان هاریکارییان وه رنه گرن یین هه تا نوکه وه ردگرتن". ئه فئی چهندی ژی بو هه بوونا ئاریشا بیکاریی د زفرینیت کو ژ ئه نجامی نه ئارامیا سیاسی و جفاکی ل وه لاتی په یدابووی، ل ده مه کیدا رهوشا کوردان ئه فیه بوو، نافبری گوتبوو شاندى کۆمسیونی حکومه تا ئیرانی یا ئاماده یه په نابهرین موسلمان ل وه لاتیین باشووری ئاسیا (Indochina) وه برگیت^(۲). لهوا د دیدارین خوډا نوینه ری کۆمسیونی دگه ل نوینه ریین په نابهران کو ههر ئیک ژ ره شید سندی و عه بدوللا پشده ری و جهرجیس فه تحولای و ژماره کا که سایه تیین کورد^(۳) ئاماده بوون، نوینه ریین په نابهران گوتبووی: "ئهم مروققین ژبیرکینه"^(۴). وه کو ئامازه یه ک کو دوی سه رده میدا نه حکومه تا ئیرانی و نه ژی کومه لگه هی نافده وله تی وه کو پیدقی گرنگی پینه ددا، ههروه ها د به رسقا بابه تی فه گوه استنا وان بو دهرفه ی ئیرانی، ئه فان که سان

(۱) ئه ف شانده ژ خوان ئاموناتگویی (-uan Amunategui) نوینه ری فئی ریخراوی ل به یروتی و کامیل مورجان (Kamel Mor-ane) ژ ئوفیسا سه ره کئی ل جنیفی پیکهاتبوو، ئارمانجا سه ره کی یا چوونا وان بو هایداریبوونا رهوشا په نابهران بوو ل فی وه لاتی تاییهت په نابهرین کورد و ئه فغانی، د راستیدا ئه ف شانده ژ بهر داخوایین که سایه تی و لایه نیین کوردی ل دهرفه چوو به ئیرانی، چونکه ژلاییی وانقه به ردهوام په یوه ندی بقی ریخراوی دهاته کرن داکو هاریکاریا په نابهرین کورد بکه ن. بنیره:

From R. Yazgi, Iraqi Kurds, Op. cit, Document: (1008), 8 February 1979.

(2) From -uan Amunategui, Mision to Iran, Op. Cit, Document: (1028), 17 August 1979.

(۳) شاندى کومسیونی دوو دیدار دگه ل په نابهرین کورد ئه نجام دابوون ئیک ل ۹ ته باخی ۱۹۷۹ و بتنی عه بدوللا پشده ری و ره شید سندی ئاماده ببوون و دیدارا دووی ژی ل ۱۱ ته باخی تیدا جهرجیس فه تحوللا و شیخ حسین خانه قا که سایه تی ئایینی و ئه ندامی به ری یی په رله مانئ عیراقی و عه بدولره حمان قازی بالیوزی عیراقی ل ئه ندونیزیا ۱۹۷۱-۱۹۷۳ و شیخ رهزا گۆلانی ریقه به ری به ری یی پولیسین هه ولیری ئاماده بوون. هه مان ژیدەر.

(4) From -uan Amunategui, Mision to Iran, Op. Cit, Document: (1028), 17 August 1979.

تهوهری چواری

هه لویستی خه لکی ئیرانی ژ په نابهرین کورد

سه بارهت په یوه نندیین جفاکی دناقبه را خه لکی خوجهی ئیرانی تایهت کوردین وی وه لاتی و په نابهران، گومان تیدا نیه ل دویف شیانین خو کوردین کوردستانا پرۆه لاتی، سه ره پای گوشارین لسه ر وان ژلایئ ده زگایئ ته وله هیقه تایهت ساواکی، یا دشیاندا بیت بو په نابهران نه نجام ددا، نه وان پرۆله کی جامیرانه گیرا د پیشوازیکرنا په نابهراندا و هه ر ژ ناقه راستا ۱۹۷۴ هه تا دو ماهیا سالآ ۱۹۷۵ هه می که میین په نابهران ل ده فهرین ون بوون^(۱). ههروه ها نه و خه لکی مائین خو د ماوی شه رین ۱۹۷۴ فه گوهاستیه لایئ دیئ سنوری ئیرانی هه می ل شار و شاروچکین کوردستانئ ئانجی بوون، بو وینه لدوری بیست مالان ل شاری مه اباد ئانجی بوون، په یوه نندیین خه لکی وی شاری دگه ل کوردین کوردستانا عیراقئ دگه رم و گور بوون و ب چاقه کی ریژی به ری خو ددا پیشمه رگه و مالباتین وان، نه فه ژی دیاره هیشتا کاریگه ریا کو مارا کوردستانئ و نه و خزمه تا بارزانی و پیشمه رگین دگه ل دا بو وی کو ماری کری ل بهر چاقئ وان مابوون، ههروه کو محمه د مه لا قادر فه دگیریت کو خه لکی باژی ری زور به ی، به لی ب تایهت عومه ر قازی ئیک ژ نه ندامین مالباتا پیشه وا قازی که سایه تی وی باژی ری زور هاریکاریا په نابهران دکر، ههروه ها نمونا دکتوره کی بناقی مه وله وی دئینیت کو زور ژ په نابهران سه ره دانا

(۱) نافین که مپان و جهین وان ل به شی ئیک ب دریزی هاتینه باسکرن.

کلینیکا وی دکرن و ئەگەر زانییا کەسەکی هەژارە بیبەرامبەر چارەسەریا وی دکر^(۱). بەلێ نمونین لسه‌ری هاتینه به‌حسکرن وی چەندی ناگه‌هینن هەمی خەلکی کوردستانا ئیرانی ب چاکی خەلکی مهاباد بەری خودایه پرسیا پەنابەرین کورد، بەلکو قی رویدانی رویه‌کی دی ژێ هەبوو، بو وینه بەلگەنامەکا وەزارەتا دەرڤه‌ یا ئەمریکا کو ریچارد هیلمز (Richard Helms)، بالیوزی وی ل تەهران لدۆر پەوشا پەنابەرین کورد هەنارتیه، به‌حس ل گله‌یی و گازندی ئەندام پەرله‌مانین کورد ل پەرله‌مانی ئیرانی بو بەرپرسی وی بالیوزخانێ لسه‌ر وەرگرتا وی ژمارا زۆرا پەنابەران ژلای شاهیڤه‌ دکەت، ل دویف گوتنن وان پەرله‌مانتەران کاریگه‌ری لسه‌ر دەلیڤین کاری یین کړیکاری کوردین خوجه ل وی وەلاتی کریه و ئەڤه بوویه ئەگەر هەندەک ناکوکی و بەر ئیک کەفتن دناڤه‌را وان و پەنابەراند پەیدا بیت. هەر ئەڤ ژێدەرە ئەگه‌ری ڤه‌گواستنا ژمارا زورا پەنابەران بو دەرڤه‌را خوزستان بو وی چەندی ڤه‌دگه‌رینیت کو کیمترین بەریه‌ک کەفتن دناڤه‌را کوردان دا هەبیت، دگه‌ل هندی بالیوز ڤه‌ناشیڤیت ژبەر جوداهیا کەش و هەوایی خوزستان زۆر به‌ی پەنابەران نه‌ڤیت بچنه‌ وی پارێزگه‌هی^(۲). لێ دپراستیدا ئەگه‌ری سەرەکی یی ڤه‌گواستنا پەنابەران بو دەرڤه‌رین فارس نشین، بابەتین سیاسی و ئەوله‌هی بوون.

(۱) هەمان ژێدەر، ل ۱۶۸، لسه‌ر قی چەندی گوتنه‌کا هەی دبیژیت: "هەستا کوردان ل غه‌ریبی بو ئیکدی دلڤیت"، پستی دابه‌شکرنا پەنابەران هەشت مالین پەنابەران دبه‌نه‌ گونده‌کی دەوروبه‌ری ئامول ل مازەندەران، رۆژەکی کەسەکی دانعه‌ر ب جلین کوردیڤه‌ل وی جادی پەیا دبیت کو ئەو پەنابەر لێ ئاکنجی سالار ئیک ژگه‌نجین به‌را ژبی خودا و بابی وی کاکو وی کەسی دبینن و گازی دکهنی داکو بزائن ئەو چ کەسه، کابراژی به‌ر بوانڤه‌ دڤیت و پرسیار لێ دکەت «هوین کوردن؟»، ئەوژی دبیزنی بەلێ کوردین عیراڤی نه‌ و خەلکی هەولیرینه. و ژبەرچی لیره‌نه‌؟ ئاواره‌ینه و پستی نسکویا شوڤه‌شی ئەم یین هاتینه ئیره. ب هەرحال گفوتگوپه‌کا درێژ دناڤه‌را واند دروست دبیت و ئەو کابراژی دەر دکه‌ڤیت کوردی (هەمه‌هەند) و حکومه‌تی بو هەمان چاره‌نوووس نه‌فی کربوونه‌ وی دەرڤه‌ری، پستی کابراپی هەمه‌هەند دڤیته‌ سەر ریکا خو ب شەڤ چەندین زه‌لامان ژ کەس و کارین خو بو مه‌رهما بخیرهاتنی دگه‌ل خو دبه‌ته‌ نیک وان پەنابەران و پاشی هەر هەشت مالین پەنابەران ب زه‌لام و ژن و زاروکڤه‌ داکو ب خیزانی ژێ ئیکدی بناسن بو فراقینی داخواز دکهنه‌ گوندی خو و میڤانداریه‌کا مه‌زن و هیژا بو ئاماده‌ دکهن. سالار شه‌هید کاکو، ژێدەرێ به‌ری، ل ۲۶۳.

(2) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, Op. Cit, Document: (283), 23 March 1975.

سه‌بارهت هه‌لۆیستی خه‌لکی باژیرین دی یین فارس نشین، محهمه‌د مه‌لا قادر دیبژیت سه‌ره‌رای جیاوازیین جفاکی ئه‌و خه‌لک زوری باش بوو دگه‌ل کوردان و ره‌وشا وان ل به‌رچاف وه‌ردگرت و زۆر ژوان ل کارگه‌هین خۆ دانه کاری^(۱). نمونه‌سه‌ر فئی ئیککی بازرگانه‌کی ته‌هران بنافی (ئاغایی نایی) کوره‌کی گه‌نج یی په‌نابه‌ر بنافی (سالار کاکو) لده‌ف خۆ دده‌ته کاری و پشتی سه‌ره‌دانا مالا وان دکه‌ت چه‌ندین که‌ل و په‌لین ناڤمائی ژ پارێ زه‌کاتا خۆ بو وان دکریت، و ره‌خه‌نیین توند ل به‌رپرستین حکومه‌تی دگرت لسه‌ر ئه‌و جهی بو وان په‌نابه‌ران دیارکری، دیبژیت: "هه‌می مرۆڤان مافی ژبانه‌کا شایسته‌یی هه‌ی، راگرتنا حورمه‌تا مرۆڤان ئه‌رکی سه‌روک انه، دڤیت حکومه‌تی هه‌می پیدڤیین ژبانا خه‌لکی خۆ به‌رچافین، تایه‌تی هوین لقی وه‌لآقی میڤانن ژبلی حکومه‌تی هوین چ که‌سا شک نابهن"^(۲). هه‌روه‌ها پشتی ئاغایی نایی باوه‌ری ب سالاری هاتی بازرگانی و هه‌می سه‌روه‌ت و سامانی خۆ ل بانکێ د ئیخته ژیر ده‌ستی فی په‌نابه‌ری، کار گه‌یشه‌ته هندێ ده‌می ل سالار ۱۹۷۹ بریاردا و هه‌می په‌نابه‌رین دی ژ ته‌هران به‌یته کوردستانی ئه‌ف بازرگانه‌ زۆر دمیته‌ پیڤه‌ کو مالا وان نه‌هیت و دیبژیته‌ بابی سالاری به‌س هوین نه‌چن ئه‌زدی کچه‌کا خۆ ده‌مه‌ کوری ته‌^(۳). لی ئه‌ف نمونه‌ ژ وی چه‌ندی ناگه‌هینیت کو په‌نابه‌ران چ ئاریشه‌ دگه‌ل خه‌لکی باژیرین فارس نشین نه‌بووینه، به‌لکو زۆر جار وان وه‌کو تاک توشی ئاریشه‌ و به‌ریه‌ک که‌فتن جفاکی دبوون، به‌لی نه‌بوو دیارده‌^(۴).

ژلایه‌کی دیکه‌، کوردین کوردستانا پۆژه‌ه‌لات لسه‌رده‌می ده‌ستپیکرنا شوپه‌شا گۆلانی ل سالار ۱۹۷۶ ژ دووباره‌ پۆله‌کی زۆر ئه‌رینی گیراڤه‌، ئه‌وژی ب به‌شداریکرنا وان د شوپه‌شیدا و هاریکاریکرنا پیڤه‌رگه‌ی بو دهر‌بازبوون

(۱) بنیره: ژیدهری به‌ری، ل ۱۶۴.

(۲) ئه‌ف بازرگانه‌ دیاره‌ مرۆڤه‌کی دلساخ بوویه، له‌وا په‌نابه‌ره‌کی دی بنافی (قادر گه‌ردی) ل نیک خۆ رۆژانه‌ ب

(۱۵) تومه‌نان دده‌ته‌ کاری و ده‌می دزانیته‌ ژن و دوو زاروکی هه‌ین دیبژیته‌ ژمیریاری بو بکه‌نه‌ (۳۰) تومه‌ن.

سالار شه‌هید کاکو، ژیدهری به‌ری، ل ۲۶۳.

(۳) سالار شه‌هید کاکو، ژیدهری به‌ری، ل ۲۳۸، ۲۴۷، ۳۰۹.

(۴) بابه‌تی ئاریشین جفاکی ب دریزی ل به‌شی سیی هاتیه‌ باسکرن.

و گەھاندنا وان بۆ دناف ئاخا عیراقیدا، بەلگەنامەكا ساواکئ گەواھیدەرئی دەت کوردیئن ئیرانی یین سەر سنور ژبەر پالنهریئن نەتەوایهتی و میژووپی یی بەشداری د شۆرەشا کوردیئن عیراقیدا دکەن لدژی حکومەتا وی وهلاتئ ئەقەژی دژی بەرژەوهندی و پهیوهندیئن هەردوو وهلاتئین جیرانه، لەوا ژبلی پیکئینانا لژنەکا هەقەش لسەر ئاستئ وهزارهتئین دەرڤه، داخوازی ژ لایهتئین ئەمنی و پارێزگەهئین رۆژئاڤا دکەت پیرابوونان بۆ موکمرنا سنوران بگرنه بهر^(۱).

پشتی شۆرەشا گەلئین ئیرانی ل سالآ ۱۹۷۹ پارتی شاندهکئ دهنیترتە نیک سەرۆک هوز و کەسایهتئین چەند هوزئین کوردی وهکی (شکاک، سەیدا، هەری، مامەش، بلباس و مەنگور) داخوازی ژوان دکەن دناف خۆدا جهئ پەنابەران بکەن، ئەوژی هەلوئستەکئ زۆر ئەرینی نیشان دەن و دیاردکەن کو ئەو د ئامادەنە ژیانان وان ژی دایین بکەن، پشتی هنگی ژمارەکا باش ژ پەنابەران ل دەرڤهریئن ئورمیئ و مهاباد و نەغەد و شنویئ ئاکنجیوون و دەست ب ژیانەکا ئازاد کرن و دەلیقئین زۆر یین کاری تایبەت د بواری چاندنیدا بۆ پهیدادبن^(۲). عەبدولا دەرۆیش د بیرەوهریئن خۆدا بەحسئ کەسەکئ بناقئ (حاجی رهشو) خەلکئ گوندئ (راژان) دکەت کو ئیکەم کەس بوو پیشوازی ل قەکرنا بارهگایئ پارتی ل وی گوندی کری، دیژیت دەمئ مە مالا خۆ ل ئەسفەهان ئینایه فی گوندی ئەقی کابرایئ خانئی خۆ داف من و گازی کوریت خۆ کر، گوتئ: "عەبدولا ژی برایی هەوهیه و ئەز بمرم ژی، وی وهکو برابەکئ ماف و پشک دمالا مندا هەنە"، هەروهەا ل دەمئ بەشداربوونا من د چالاکیئن شۆرەشیدا ئەقی مائی چاقئ خۆ ددا خیزانا من^(۳).

بقی رهنگی پارتی ب هاریکاریا مەزنیئن خەلکئ گوندیئن کوردستانا رۆژههلات بنکە و بارهگایئن خۆ قەکرن و سەنتەرئ چالاکیئن خۆ ئینانە نژیک سنوری عیراقئ، ئیک ژوان نمونا قەکرنا بارهگایئ لقا دوو بوو ب هاریکاریا مەزنیئ گوندئ

(۱) م. ا. ک. م ایران، نسخت وزیری، از سازمان اطلاعات و امنیت کشور، به وزارت کشور، الحاق اکراد ایرانی به شورشیان کرد عراقی، شماره سند (۰۲۶۶-۰۳۸۹۷۲-۰۲۹۳)، ۱۷۱۶-۸۲۳، ۱۴-۳-۲۰۳۷.

(۲) کاروان جوهر محمد، ژیدهرئ بهرئ، ل ۲۸۸.

(۳) بنیره: ژیدهرئ بهرئ، ل ۱۴۳.

(تلکیش) سهر پړکا پيرانشهر- سهردهشت^(۱). يا فهره بهیته گوتن خه لکي باژیرکي شنويي ب ههمي تهخ و چينين خوځه ل دهمي رپوره سمین فهارتنا جه نازي بارزانی هه لويسته کي زور مهردانه گيرا ئه وژي سهره پاي بچوکاتيا خو لي ب دله کي مهزن ههر ماله کي دنافه را (۲۵-۵۰) که سين ناماده ي وي رپوره سمی بووين ميقتانين کرن خوارن و فه خوارن دايي و ب شه قی ژي هواندن کو زوربه ي وان ئه و په نابه ر بوون يين ل باژيري ن دویر هاتين^(۲).

(۱) سالار شههید کاکو، ژیدهری بهری، ل ۳۱۹.

(۲) عبدالله ئاغای پشدهری، ژیدهری بهری، ل ۱۰۰.

تهوه ری پینجی

هه لویستی پارتین پوژه لاتئ کوردستانی ژ په نابهرین کورد

هه لویستی پارتین پوژه لاتئ کوردستانی به رامبه ر په نابهرین کوردین باشووری کوردستانی گریدایئ کارودانین نافخویا وان پارتان و په یوه ندیئن سیاسی یئن دناقبه را پارتین باشوور ب تایه تی پارتی دیموکراتی کوردستان ئه واندا بوو، ههروه ک حزبا دیموقراتا کوردستانا ئیرانئ (حدکا) دهستیپیکئ ده می په نابهر چووینه ئیرانئ ئه فئ حزبی چ هه لویستین نه ریئنی به رامبه ر وان رانه گه هانندن، چونکه وی ده می چالاکیئن وی ل ده رفه ی ئیرانئ بوون و پارته کا بالا ده ست نه بوو ل وی پارچا کوردستانی، به ئی ل سالیئ سه رده می شو ره ش و ئالوزیان تایه ت ل سالا ١٩٧٩ ل ئیرانئ، ئه فئ پارتا کوردی چالاکیئن خو دناف سنوری عیراقئ و کوردستانا باشوور زفراندنه ئیرانئ و پوژه لاتئ کوردستانی، له وا ل وی ده می هه لویستی وی به رامبه ر په نابهران و سه رکردایه تیا وان ل که ره ج ئاشکرا دبیت. ههروه کو لده می هانتا شانده کن حکومه تا کاتی ل ته هران ب سه روک اتیا داریوش فروهه ر، وه زیری کارو بارین جفاکی بو باژیری مه اباد و ل ١٨ و ١٩ شواتئ دگه ل چه ند که سایه تی و سه رکردین پارتین سیاسی یئن پوژه لاتئ کوردستانی روینشتن، وه کو: شیخ عزه دینی حوسینی مه لایئ مزگه فتا مه زن ل باژیری مه اباد، د. قاسملوو و غه نی بلوریان ژ (حدکا) و فوئادی مسته فا سولتانی چه ند که سیئ دی ژ کومه لا شو ره شگیرین زه حمه تکیشین کوردستانی، نوینه ری ریکخراوا چریکه یا فیدائیئن گه ل، و سه لاحی موه ته دی و چه ن که سیا یه تیئن دی یئن کورد^(١). پاشی

(١) د. هوشمه ند علی مه حمود، پوژه لاتئ کوردستان، لیکۆلینه وه یه که له دۆخی سیاسی بزوتنه وه ی

وه‌ره‌قه‌کا دانوستاندنێ یا هه‌شت خالی ژلایێ وانقه هاته ئاماده‌کرن و راده‌ستی نوینه‌رین حکومه‌تا کاتی کرن کو پشتی هنگی هاتیه ناسین ب (به‌یاناما هه‌شت خالی یا باژیری مه‌باد)، به‌ندی هه‌شتی ژقی به‌یانامی داخواز ژ حکومه‌تا ناڤه‌ندی کربوون «سه‌رکردایه‌تیا کاتی (قیادا مووه‌قه‌ت) یا پارقی ل ئیرانی بکه‌نه‌ده‌ری»^(١). ئه‌ف به‌یانامه‌ پيشهاته‌کا نوێ بوو هه‌م بو پارقی و هه‌م ژێ په‌نابه‌ران ب گشتی، چونکه زۆربه‌ی ئه‌و په‌نابه‌رین وی ده‌می ل ئیرانی ماین لایه‌نگرین پارقی و بنه‌مالا بارزانی بوون، له‌وا ئه‌فی به‌یانامی کاریگه‌ری لسه‌ر بارودۆخی وان په‌یدا کر و په‌یوه‌ندیین پارقی دگه‌ل وان لایه‌نین سیاسی زۆر ئالۆز بوون^(٢).

سه‌ره‌ندپرا مسعود بارزانی هه‌ول دده‌ت نژیکیبوونی دناڤه‌را سه‌رکردین شوڤه‌شا ئیسلامی و لایه‌نین کوردی تایبه‌تی حزبا دیموقراتا کوردستانا ئیرانی چیکه‌ت دا کو مفای ژوی ده‌لیفا سیاسی یا په‌یدا بووی ل ئیرانی بینن و دگه‌ل پژیما نوێ بگه‌هنه‌ ریکه‌فتنه‌کا سیاسی، له‌وا مه‌سعود بارزانی ل ئادا ١٩٧٩ ل ته‌هران دیداره‌کی دگه‌ل عه‌بدولره‌حمان قاسملووی ساز دکه‌ت، پێخه‌مه‌ت مفا ژ سه‌ربوورا خه‌باتا باشوور به‌یته‌ وه‌رگرتن، دبژیته‌تی: "به‌یانا ١١ ی ئاداری کو مافی ئۆتۆنۆمی دایه‌ کوردان ب خوینا هه‌فتی هزار شه‌هیدان بوو، به‌لی دۆماهیا وی کاره‌سات ب سه‌ر ملله‌تی مه‌ هاتن، چونکه نه‌ حکومه‌تی ب باوه‌ریقه‌ ئه‌و به‌یان ئیمزاکر نه‌ مه‌ژی مفا ژوی ده‌لیقی دیت، ژبه‌رکو ئه‌م ژێ مه‌غرور بووین و مه‌ پینگافین ژخو مه‌زنتر هافیتن، نوکه‌ ره‌وشا هه‌وه‌ وه‌کی یا مه‌یه‌ ل ١٩٥٨ ده‌می پژیما شاهی ژناڤچووی، ژبه‌ره‌ندی هیقیامن ژ هه‌وه‌ ئه‌وه‌ مه‌غرور نه‌بن و قی ده‌لیقی ب هه‌ند وه‌ر بگرن ب دانوستاندن و باوه‌ری دی مافی خو ژ ده‌وله‌تی وه‌رگرن و ئه‌فه‌ زۆر باشته‌ ژ خودمختاریه‌کا ب شه‌رقه‌"^(٣).

پشتی هنگی ئه‌فی پارتی هه‌ول دا ئه‌و دۆخی هاتیه‌ پيش دگه‌ل سه‌رکردایه‌تیا

١) رزگاریخوازی کورد ١٩٧٩-١٩٨٩، هه‌ولیر، ٢٠١٢، ل ٩٠-٩١.

(١) هه‌مان ژێده‌ر، ل ٩٢.

(٢) هه‌رچه‌نده‌ ل ٢٤ ی ئادا ١٩٧٩ شێخ عزه‌دینی حوسینی وه‌کو سه‌روکی ده‌سته‌یا نوینه‌رایه‌تیا کورد وه‌ره‌قه‌کادی یا هه‌شت خالی دا نوینه‌رین حکومه‌تی و ئه‌و به‌ندی په‌یوه‌ندی ب پارتیفه‌ لادا، هه‌مان ژێده‌ر، ل ٩٣. به‌لی لسه‌ر ئه‌ردی واقع ئه‌و دلساریا دناڤه‌را لایه‌نین کوردی پین باشوور و رۆژه‌لات په‌یدا بووی نه‌هاته‌ گۆرین.

(٣) راپورتی ئیستگه‌ی ده‌نگی کوردستان عیراق-١٩-١٠-١٩٨١، ل ٤١-٤٢.

پارتی قەرەفینیت و د بەیاننامەکا خۆدا لژیر نافئی پرۆژئی ئوتونومییا کوردستانا ئیرانی (گرح خودموختاری کردستان) ل بەندی (۳۰) لدور شیوازی پەیوەندیین حکومەتا ئیرانی و ئەو حکومەتا ئۆتۆنۆمی کو ل بەربوو بەیته ئافاکرن، دگەل کوردین پارچین دی یین کوردستانئی دا هاتیه: "پۆیستە حکومەتا دیموکراتی یا ئیرانی هاریکاریا هەمی بزاقین ئازادیخوازین جیهانی بکەت، تاییەت یین وان مللەتین ستەم لیکری و دوست و پەنابەرین سیاسی، و حکومەتا ئوتونومی یا کوردستانئی ب هەمی شیانین خوڤە دی پشتەقانیا خەباتا گەلی کورد ل پارچین دی یین کوردستانئی کەت، هەرۆهەا دی هاریکار بیت بۆ هەر کارەکی دۆستانە دگەل پەنابەرین سیاسی"^(۱).

بەلئی ئەفی دۆخی زۆر نەکیشا ژ ئەنجامی هەلگیرسانا شەری سوپاین پاسداران و حزب دیموقرات ل تەباخا ۱۹۷۹ پەیوەندیین پارتی و (حدکا) ژئی ئالۆزی کەفتی و پارتی هاتە تاوانبارکرن ب لایەنگرا رژیما ئیسلامی^(۲). تیکچوونا پەیوەندیین هەردوو پارتین کوردی بوو ئەگەر وەلاتین هەریمی (ئیران و عیراق) مفای ژئی وەر بگرن هەتا گەهشتیه شەر و رۆبەر بوونین راستەوخۆ دناقبەرا هەردوو پارتان و ئەنجامدا زیانین مەزن گەهشتنە دۆزا کوردی ل هەردوو پارچین کوردستانئی و کاریگەریەکا راستەوخۆژی ل سەر چالاکیین پارتی و وان پەنابەران پەیدا کر یین وی دەمی ل کوردستانا ئیرانی ئاکنجی بووین.

مەسعود بارزانی سەرۆکی پارتی د بەیاننامەکیدا چەندین خالیین گرنگ لدۆر سەرەدەریا حزب دیموقرات ل سالآ ۱۹۷۹ دگەل پێشمەرگە و پەنابەران ئاشکرا دکەت، تیدا دیاردکەت ئەو دەمەک بوو حزب دیموقرات چەندین رەفتارین نەرەوا دژی خەلکی وان ئەنجام ددان. ژوان ژئی ۱- ل دەمی دانوستاندنن دناقبەرا رژیما ئیسلامی یا ئیرانی و حزب دیموقرات ل سالآ ۱۹۷۹ ل مهابادی ئیک ژ داخوازین شاندى کوردی بۆ لایەنی ئیرانی ئەوبوو کوردین عیراقی کو زۆر بەی پەنابەربوون رادەستی حکومەتا عیراقی بکەن. ۲- ل دەمەکیدا دەولهتا کۆمارا ئیسلامی ریک دا پەنابەران ل باژیرین پۆژەلات و باشووری ئیرانی بینەف کوردستانئی ئەفانە نەک هەر قەبول نەکرن، بەلکو دژایەتیا وان ژئی کرن، بەندی (هەشت) باشترین بەلگەیه. ۳- چەندین جارن لوغمە

(۱) رۆژناما اطلاعات، ۱۲-۱۲-۱۳۵۷.

(۲) د هۆشمەند علی مەحمود، ژیدەری بەری، ل ۳۴۳.

لسهر رپکا هاتنوجوونا په نابه‌ران یین دانای و په نابه‌ر ل مالین وان یین ئینایه‌دهر و کوشتی. ٤- چه‌ندجاران پيشمه‌رگین مه یین گرتی و چه‌کئی وان یی ژئی وه‌رگرتی. ٥- که‌مینه لسهر ریکیکن پيشمه‌رگین مه یین دانای و ب برینداری یین گرتی و تمام کری. ٦- ل ده‌مه‌کیدا پيشمه‌رگئی مه دژی رژیما به‌عس د شه‌ره‌کئی گران دا بوون، ئه‌وان خیزانین وان ل حاجی عمران توپ بازاران دکرن، دو‌ماهی کاری وان کوشتنا قوتابیه‌کئی کوردی په‌نابه‌ر بوو^(١). هه‌روه‌ها ئیزگئی ده‌نگی کوردستان د راپورتیه‌کا تیروته‌سه‌لدا به‌حسئی سه‌ره‌ده‌ریا حزبا دیموقرات و به‌شه‌ک ژ کادریین وی ل سالآ ١٩٧٩ و پاشقه‌ دگهل په‌نابه‌ران دکته، ئاماژه ب هنده‌ک که‌سین نیزیک قاسملووی دکته کو لژی‌ر فه‌رمانا ده‌زگایئ هه‌والگریا عیراقی و که‌سئی (خزعل تکریتی) دژایه‌تیا په‌نابه‌ران دکرن، ژوان ژئی: سید رسول بابی گه‌وره، سه‌عید به‌ده‌ل، سه‌ره‌نگ قادری، قادر لاجانی، سه‌عید دارایی^(٢). راپورت دیاردکته به‌ری په‌یوه‌ندیین پارقی دگهل وی حزبی تیک بچن دویر ژ هه‌ر به‌ایه‌کئی نه‌ته‌وه‌یی و مرو‌فایه‌تی و عاداتین کورده‌واری ئه‌وان سه‌ره‌ده‌ریه‌کا زور خراب دگهل په‌نابه‌رین کوردین کوردستانا عیراقی دکرن، ئه‌وژی ب دژایه‌تیکرنا زفرینا وان ژ شارین نافه‌راست و باشووری ئیرانی بو ده‌قه‌ریین کوردی ل بن کونترولا وانقه‌ و هه‌ر جیی ئه‌و شیا بن په‌نابه‌ر ژئی ده‌ر دئیخستن، ل دو‌ماهیئ ئه‌ف راپورتیه‌ ئاماژه دکته کو ل هنده‌ک جهان ژ ترسا کادریین دیموقراتی خه‌لکی نان ژئی نه‌ د فروته په‌نابه‌ران و وه‌کو دوژمنا سه‌ره‌ده‌ری دگهل وان دکرن^(٣).

سالار شه‌هید کاکو فه‌دگی‌ریت ئه‌وان و چه‌ند په‌نابه‌ره‌کین دی مینا: شه‌هید مامه‌ند، محسن خو‌شناو، سه‌باح سه‌دیق، کمال حافز ل سالآ ١٩٧٩ مالین خو ژ ته‌هران فه‌گوهاستنه کوردستانئ و ل گوندی (قوش قه‌لآ) سه‌ر رپکا مه‌باد- میانداو ل هنده‌ک خانین به‌تال د کارگه‌هه‌کا خشتین سورد ب هاریکاریا که‌سه‌کئی بناقی (قه‌ره‌نی) ئاکنجیوون، دیار دکته کو ئه‌ف که‌سه مرو‌فه‌کئی زوری باش و کوردپه‌روه‌ر بوو،

(١) راپورتی ئیستگهی ده‌نگی کوردستان عیراق، ژیدهری به‌ری، ل ٦-٧.

(٢) هه‌مان ژیدهر و هه‌مان لاپه‌ر.

(٣) هه‌مان ژیدهر و هه‌مان لاپه‌ر.

لێ خەلکێ گوندی دگەل وان زۆر د خراب بوون و بهاتنا وان د خۆشحال نەبوون^(۱)، رویارەك دناقبەرە مائین وان و خەلکێ گوندیدا هەبوو، دەمی نافەرەتین وان بۆ ئینانا ئافێ و جل و ئامان شوستنێ چووبانە سەر رویاری خەلکێ گوندی ئاخفتنێن کریت د گوتنێ و بەر د هافیتنێ و د گوتنە وان ئیرە چوول کەن و لقیەرە هەرن. دیژیت: "هەرو حالی مە ئەقە بوو هەتا ئەم نەدشیاین ل رویاری ژێ دەربازبیین"، پاشی پرسیارا شقانهکێ خەلکێ گوندی دکەت کابوچی قێ رهفتاری دگەل وان دکەن، دیژیت: "ئەو ل دەستی خۆدا نینە و هەندەکا یێ گوتی وەلێ بکەن، چونکە ئەف پەنابەرە هەمی جاشین ئیرانی نە"^(۲). پشتی هنگی ب هاریکاریا قەرەنی کومبوونەك دناقبەرە زەلامین گوندی و زەلامین پەنابەرەن ل مالا برا گەورێ وی گوندی دەیتە ریکخستن و هەندەك چەکارین حزباً دیموقرات کو بارەگایی وان ل وی گوندی بوو ئامادەبوون و پشتی پەنابەرەن پەوشا خۆ و ئەگەرین چوونا وان بۆ ئیرانی بۆ وان دیارکری، ئیدی ل ئیک گەیشتن و خەلکێ گوندی هاتنە گۆرین و هەرو سپیدی ماست و پەنیر بۆ وان دبرن^(۳).

سەبارەت هەلویستێ پارتین دی وەکی کۆمەلا شۆرەشگیر یا زەحمەتکیشین کوردستانا ئیرانی، ئەف ریکخراوا سیاسی وەکو پارتەکا چەپرەو یا کومونستی یا رادیکال ژبەر کاودانین وی دەمی یین ئیرانی ب گشتی و کوردستانێ ب تایهتی نەهاتبوو ئاشکراکرن^(۴). لێ د ئەدەبیاتین خودا سەرۆکێ قێ پارتی (ئبراهیمی عەلیزاد) ئاماژە

(۱) قەکولەرەکێ کورد دوێ باوهری دایە دلگرانوونا هەندەك ژ خەلکێ کوردستانا ئیرانی ژ پارتی و لایەنگرین وی بۆ دوو رویدانا دزقريت، ئەوژێ: کوشتنا (سلیمان موعینی) ئیک ژ سەرکردین (حدکا) ل باشوری کوردستانێ لسەر دەمی شۆرەشائیلولی و رویدانین شەری هەکاری دناقبەرە پارتی دیموکراتی کوردستان و ئیکەتی نیشتمانی کوردستاندا ل سالا ۱۹۷۸ کو وی دەمی پارتین کوردی یین رۆژەلات هەقسوز و لایەنگرین ئیکەتی بوون. بنیرە: د. هۆشمەند عەلی مەحمود، ژیدەرێ بەری، ل ۳۴۷.

(۲) سالار شەهید کاکو، ژیدەرێ بەری، ل ۳۱۰.

(۳) بنیرە: هەمان ژیدەر، ل ۳۱۲-۳۱۴.

(۴) ئەف پارتە ژلایی چەند قوتایه کین زانکویا تەهران یین داخبار ب هزرا کومونستی و سوشیالستی وەکی فوئاد موستەفا سولتان، حەمە حەسەن کەریمی، عەبدوللا موهتەدی و موحسین سالح رهحیمی ل سالا ۱۹۶۹ هاتیه دامەزرندن، لێ دگەل شۆرەشا ۱۹۷۹ چالاکیین خۆ ئاشکرا دکەت، بۆ زیدەتر زانیاریان لسەر قێ پارتی بەری خۆ بدە: بەهمەنی سەعیدی، خەبات بەرەو سەرکەوتن، کوردستان، ۲۰۱۲.

دکته ل ده‌مې په نابه‌رېونا خه‌لکې کوردستانا عیراقې ل سالا ١٩٧٥ کادرین وان د باژیراندا خه‌لک هاندان پیشوازیا په نابه‌ران بکه‌ن و نه‌و ریڅ و پیڅی و به‌رنامه‌ریژیا بو پیشوازیا وان هاتیه‌دانان هه‌می لایه‌نگرین وان بوون، لی وی ده‌می نه‌و نه‌دشیان خو‌ناشکرا بکه‌ن^(١). لی هه‌ر نه‌ف که‌ساتیه دانیدانې دکته کو پارتا وان هه‌ول دابوو نه‌و پارې ژ شو‌ره‌شا نه‌یلوولې مایه‌فه پشته‌ی ژنا‌فچوونا وی ببه‌ن، دیاردکته کو کوژمه‌کې زورې پارهی پارتی ب نه‌مانه‌ت راده‌ستی (مه‌لا سألج ره‌حیمی) مه‌لایې مزگه‌فتا باژیری نه‌غه‌ده‌ی کربوو، وی ژی گوتبوو کورین خو وی پارهی ل ژوره‌کا ژیر نه‌ردی فه‌شیرن، کوره‌کې وی بنا‌فې (موحسین ره‌حیمی) کادری کومه‌لې بوو دچپته نیک ئی‌براهیم عه‌لیزاده‌ی و بو دیاردکته کو سې گوینیین پری پین پارهی کو وی ب کوژمې (٢٠) ملیون دولار خه‌ملاندبوون، پارتی بربوونه مالاً وان، ژبه‌ر گرانیان وان ده‌ستپیکې وی هزر دکر ده‌بانجه‌نه، به‌لې ل ده‌می فه‌گوهاستنی وی ده‌ستی خو بربوو د ټیک ژوان گوینیاندا و (١٢٠٠٠٠) دینار ژې ئینابوونه‌ده‌ر، پاشی هه‌ردوو پیکفه پلانه‌کې دانن وی پارهی هه‌می ببه‌ن، لی پارتی نه‌وی پارهی فه‌دگوه‌یزیه ماله‌کا دی و پاشی که‌ره‌ج، هه‌تا نه‌ف هه‌ردوو که‌سه ب ترومیلان هه‌تا که‌ره‌ج دوپشرا چووبوون، به‌لې ناگه‌هنې و پلانا برنا وی پارهی سه‌رنه‌گرت^(٢).

به‌رنامه‌ی سیاسی یی کومه‌لا شو‌ره‌شگیران جوداهیه‌کا زور دگه‌ل پارتی دیموکراتی کوردستان هه‌بوو، سه‌رکردین پارتی تایه‌ت ئیدریس بارزانی بو زفراندنا مالین په‌نابه‌ران ل باژیرین فارس نشین بو کوردستانې و نه‌جامدانا چالاکیان پشت ب شیخ و ئاغا و که‌سایه‌تین جفاکی دبه‌ست و له‌وا پارتی پشته‌فانیا فی ته‌خا جفاکی دکر^(٣). دبه‌رامبه‌ردا نه‌ف چینه‌ژی نه‌ون پین د هزرا کومه‌لې و هه‌می پارتین کومونیستی دوژمنین سه‌رسه‌ختین وان، و ژلایه‌کی دپقه کومه‌له و ئیکه‌تی نیشتمانی کوردستان دگه‌ل ئیک هه‌فسوز بوون و لایه‌نگرین ئیک بوون^(٤). له‌وا دفی بواره‌ی ژیدا په‌یوه‌ندیین

(١) هه‌مان ژیده‌ر، ل ٤٩١.

(٢) به‌همه‌نی سه‌عیدی، ژیده‌ری به‌ری، ل ٦٠٥-٦٠٦.

(٣) د. هوشمند عه‌لی مه‌حمود، ژیده‌ری به‌ری، ل ٣٤٧.

(٤) به‌همه‌نی سه‌عیدی، ژیده‌ری به‌ری، ل ٤٩١، ٥٠٩.

پارتی و کومه‌لی دنه‌خۆش بوون، لی ئه‌و خالا ئه‌ف په‌یوه‌ندییه گه‌هاندینه دوماهیئ تا ئاستی شه‌رو په‌فچوونان، به‌شداربوونا کومه‌لی بوو د دراشتنا وان (هه‌شت) خالیئ راگه‌هاندنا مه‌بادی ل شواتا ١٩٧٩ بو دهرکرنا سه‌رکردایه‌تیا پارتی ل ئیرانی.

دقیه‌دا دیاردیبت لسه‌رده‌می رژیما په‌هله‌وی حکومه‌تا ئیرانی تایه‌ت ده‌زگایین ئه‌وله‌هیئ سه‌رده‌ریه‌کا توند دگه‌ل په‌نابه‌ران ئه‌نجامدا ئازادییا هاتن و چوونی و کومبوون و کارکرنا سیاسی لی قه‌ده‌غه‌کر، هه‌ولدا ژمارا مه‌زنتر ژوان قه‌گه‌رینه‌ عیراقی، حکومه‌تا عیراقی ژی ب رییکا هنارتنا شاندا هه‌می پیکول کرن باوه‌ریئ بو په‌نابه‌ران چیکه‌ت بریارا زفرینی بده‌ن. لسه‌رده‌می شوپه‌شا ئیسلامی بارودۆخی وان هاته‌گۆرین و ئازادییا سیاسی و لقینی بو هاته‌ره‌خساندن، به‌لی دگه‌ل پارتین سیاسی یین کوردی ل وی پارچا کوردستانئ توشی ناکوکیین سیاسی و شه‌رو په‌فچوونا بوون کو ب دیتنا قه‌کۆله‌ری ئه‌ف بابه‌ته‌ پیدقی قه‌کۆلینی هویتر هه‌یه‌هه‌تا کو ره‌وشا په‌نابه‌ران دقی هاوکیشه‌یا سیاسی دقی ماوی دیروکیدا به‌یته‌ زانین.

پشکا سییی

بارودۆخی گشتی یی پهنا بهرین کورد ل ئیرانی ۱۹۷۴-۱۹۷۹

تهوهری ئیکئی: بارودۆخی جفاکی یی پهنا بهران

۱- ههژینی و زارۆک بوون

۲- بارودۆخی تهنروستی یی پهنا بهران

۳- پهروهده و فیکرنا پهنا بهران

۴- ئاریشین جفاکی یین پهنا بهران

۵- چالاکیین وهرزشی یین پهنا بهران نهجام ددان

تهوهری دووی: ژلایی ئابوری فه

۱- بارودۆخی ئابوری یی پهنا بهران

۲- مووچه و هاریکاریین حکومهتا ئیرانی بو پهنا بهرین کورد

۳- دامهزراندن و کارکرنا پهنا بهران ل ههر دوو کهرتین حکومی و تاییهت

تهوهری سییی: ژلایی سیاسی فه

۱- دامهزراندن پارت و ریکخراوین سیاسی یین کوردی دناف پهنا بهراندا

۲- چالاکیین سیاسی یین پارتی دیموکراتی کوردستانی دناف پهنا بهراندا

۳- بهشداربوونا پهنا بهران دچالاکیین لهشکهریدا دژی حکومهتا عیراقی

پشکا سییی

بارودوخی گشتی یی په‌نابه‌رین کورد ل ئیرانی ۱۹۷۴-۱۹۷۹

په‌وشا په‌نابه‌ران ژلایئ جفاکی و ئابوری و سیاسی ل دویش پلانه‌کا دارشتی ژلایئ حکومه‌تا ئیرانی فه هاته ری‌کخستن، ب په‌نگه‌کی گشتی د چارچووئی یاسایا په‌نابه‌ران یا وه‌لاتئ ئیرانیدا ژلایئ جفاکی و ئابوریفه هنده‌ک ماف و ئم‌تياز دابوونه په‌نابه‌ران، بو وینه ماف دابووئی په‌نابه‌ر ژئ وه‌کی خه‌لکی ئیرانی مفای ژ هه‌می خزمه‌تگوزاریین هونه‌ری و جفاکی وه‌ربگرن، ئازادیا کارکنئ و پراکتیزه‌کرنا شیاینن خو یین پیشه‌یی و ب ده‌ستقه ئینانا مولکیه‌تی بو هاتبوو ره‌خساندن، و ئه‌و د ئازاد بوون د په‌رستنا ئاینی و جیبه‌جیکرنا مه‌راسیمین مه‌زه‌ه‌بی و په‌روه‌ده‌کرنا زاروکیین خو لسه‌ر بیرو باوه‌رین خو. هه‌روه‌ها په‌نابه‌ران ژئ ماف هه‌بوو ل ده‌می سه‌ریچی یان تاوانه‌ک به‌رامبه‌ری وان هاتباکرن په‌نایئ بینه به‌ر دادگه‌هین فی وه‌لاتئ، لی ئازادیا هه‌لبژاردنا جهئ ئاکنجیوونئ و ب ده‌ستقه ئینانا به‌لگه‌نامین گه‌شتکرنا ده‌رفه ب بابه‌تی ئه‌منی و یاسایین وه‌زاره‌تا نافخوؤه گری‌دابوون، به‌لئ ب چ ره‌نگان په‌نابه‌ران ماف نه‌بوو به‌شداری چالاکیین سیاسی بکه‌ن^(۱). دقئ به‌شیدا دئ به‌حسئ بارودوخی جفاکی و ئابوری و سیاسی و له‌شکه‌ری یی په‌نابه‌رین کورد ل ئیرانی که‌ین.

(۱) بو زیدته‌ر لسه‌رفی بابه‌تی بزفره: م. ل. ک. م ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۰۹-۱۵۵۲-۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

تەوهرئ ئیكی

بارودۆخی جفاکی یی پەنابەران

۱- هه‌قزینی و زارۆک بوون:

بابه‌تی پیکتینانا خیزانی دناقه‌را پەنابەران و خامپین ئیرانی د یاسایا پەنابەریی یا وه‌لاتی ئیرانی جهی خو گرتبوو، لی پشتی دابه‌شکرنا پەنابەران دناف کومه‌لگێ ئیرانیدا وه‌کو پشکه‌ک ژ سروشتی مروّقان په‌یوه‌ندیی جفاکی دناقه‌را واندا په‌یدا بوون، ژوان ژ ی بابه‌تی هه‌قزینی، ژبه‌ره‌ندی ژبو چاوانیا سه‌ره‌ده‌ریکرنی دگه‌ل فی بابه‌تی و ریکخستنا فی پرۆسی وه‌زاره‌تا نافخو یا حکومه‌تا ئیرانی دنقیساره‌کا فه‌رمیدا ژماره (۱۲۱۲م پ) ریکه‌فتی شه‌شی ئه‌یلوولا ۱۹۷۵ د چارچوخی پینمایین ریکه‌برنا کاروباریین پەنابەریین کوردیین عیراقی (دستور عمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراق)، ده‌رگه‌هه‌کی تایه‌ت ب بابه‌تی هه‌قزینی دناقه‌را پەنابەریین کورد و ئافره‌تین ئیرانیدا ته‌رخان کر^(۱)، تیدا چه‌ندین مه‌رج و پینمایي ديارکربوون کو پیدقی بوو هه‌ر کوره‌ک یان زه‌لامه‌کی پەنابەر ئه‌وان مه‌رج و پینمایان بجه‌بیت هه‌تا ریک دابووپی هه‌قزینی دگه‌ل کچه‌کا ئیرانی پیک بینیت، ژوان ژ ی:

۱- دقیت ساله‌ک لسه‌ر ئاواره‌بوون و مانه‌قا وی ل ئیرانی ده‌ربازبووبیت.

(۱) هه‌ژی گوته‌یی حکومه‌تی ل سیی کانونا ئیک ۱۹۷۷ دووباره‌گشتاندنه‌کا دی بو قان رینمایان ژیرنافی کورتیا رینمایین گریدایی هه‌قزینیا پەنابەران دگه‌ل خانمپین ئیرانی (خلاصه‌ی دستور عملهای مربوط بازدواج پناهندگان عراقی و بانوان ایرانی)، زیده‌باری خالی ده‌ستپیک چه‌ندین مه‌رجین دیژی لسه‌ر زیده‌کرن، ل قیره‌دا مه‌ ئاماژه ب خالی دۆماهی نقیسارا فه‌رمی کریه، بنیره: م. ا. ک. م ایران، وزارت کشور، خلاصه‌ی دستور عملهای مربوط بازدواج پناهندگان عراقی و بانوان ایرانی، شماره‌ سند (۰۰۳۱-۱۳۳۳۶۶-۲۹۳)، بخشنامه شماره ۶۹۲۲، ۱۲-۹-۲۵۳۶.

- ۲- دځیت شیانین کارکرنی و خهرجین ټن ټینانۍ هه بن.
- ۳- هر ژ ده می ټاوارابوونا وی ره زامه ندی لسه ره فتار و ره وشتی وی هه بیت و ژبو ځی ټکی پیدقیه پشته گریه کی ل بنگه هی پوليسان یان ده زگایۍ ټه منی یی جهی مانه فا خو بینیت.
- ۴- سوزنامه ک لسه ر بارودوخی په نابهری بهیته نقیسن و ټلایۍ بابی کچی یان وه لی ټه مرۍ ویځه بهیته ټیمزاکرن و ټه ف بهرچاف روونیه ټیدابن: ټه وژی
 ا- ره وشا وی یا ټابوری و داهاتی وی یی هه یفانه.
 ب- کاری وی.
 ج- بهری هنگی یی خیزاندار بوو یان نه.
 د- ره وشتی وی و جیاوازا مه زه ب و داب و نه ریتان.
 ه- ټه گه ریڼ (احتمال) ره فین یان ژی ده رکرنا ټه وی په نابهری ل دویف بهرژه ونه دیا وه لاتی.
 و- بهرچاف وه رگرتنا هه می ټایه ټه ندین وی.
- ۵- پیدقیه بنه مالآ کچی پشته چوار هه یشان ژ پوژا خواستنۍ پاشی به رسقا بنه مالآ کوری بدهن.
- ۶- پیدقیه ټه ف پینمایه ل دویف (ده ستوری کاروباریڼ په نابهرین عیراقی) د ریکا ده زگایۍ ټه وله هیۍ دا بهینه بجهینان.
- ۷- ټه گه ر کور موسلمان نه بیت و کچ موسلمان بیت پیتقیه دیده فانتین وان موسلمان بن.
- ۸- پیتقیه ټن سوزنامه کا فره می ټیمزا بکه ت، ناقی ټه و که سی شوی پی دکه ت دگه ل ټه و مه رجین سه ری هه می ټیدابن.
- ۹- ټه گه ر ټه و کچا شوی دکه ت ژیی وی ژ (۲۲) سالی کیمتر بیت، پیدقیه ره زامه ندیا بابی وی ژی دگه ل بیت.

۱۰- ئەگەر کور ژ (۲۲) سالیی و کچ ژى ژ (۱۸) کیمتریت، پیدقییه دادگهه ل دویف یاسایا پاراستنا خیزانی ژلایى ته مامبوونا له شی ریکى پى بدەت، و داکو ل پاشه رۆژى چ ئاریشه پهیدانه بن ئەو پینمایین دخالا (۴) بۆ بهینه رۆنکرن^(۱). خالا لسەر راوهستیانی ئەوه دقان پینمایاندا بتنى به حسى هه فزینیا دناقهه را کور یان زهلامین په نابەر دگه ل کچین ئیرانی کرییه و چ ئاماژه بۆ شوپکرنا کچین په نابهران ب کورین ئیرانی نه هاتیه کرن، ئەفه ژى رهنگه بۆ زۆربوونا دیاردا خالا ئیکى بیت، چونکه د ماوه کى کورتدا ژماره کا زۆر ژ کورین په نابەر کچین ئیرانی خواستن، لى بیچه وانه شوپکرنا کچین کوردین په نابەر ب خه لکى ئیرانى تایهت ملله تین نه کورد زۆرا کیم بوو ئەگەر نه بیژین هه ر نه بوویه.

لسەر قى بابەتی قائمه قامى شاروچکى سبزوار سەر ب خوراسانیقه سه رهه لدانا پروسا هه فزینیا کچین ئیرانی دگه ل په نابهران ب ره وشا ئابوری یا په نابهرانقه گریدهت، ئاماژه دکهت هه می ئەو په نابهرین ل دهقه را مه ئاکنجیکرین یین ل کارگه ه و ساریین حکومی هاتینه دامه زراندن، ئەوین نه خو ش و په ککهفتى ژى مووچه کى ژ حکومه تى وه ردگرن، زۆربه ی ئەف په نابهره د ژيانه کا ئارام و خو شدا دژین و یى خو دگه ل کومه لگه هى ئیرانى گۆنجاندى ئەف به ره ف پيشچوونه ژى یا بوویه ئەگەر ژماره کا کچین ئیرانى هه فزینى دگه ل گه نجین وان پیک بین^(۲). که واته مرو ف دشی ت بیژیت هه تا ره وشا ئابوری یا په نابهران به ره ف باشت نه چووی کچ و ژین ئیرانى بریار نه دان دگه ل وان هه فزینى پیکبین، هه روه کو ئەف خاله ئیک ژوان مه رجین حکومه تى ژى بوو بۆ نه نجام دانا قى پروسى^(۳).

سه بهاره ت ژدایک بوونا زاروکان دناف په نابهراندا، وه زاره تا نافخو یا حکومه تا ئیرانى

(۱) م. ا. ک. م. ایران، وزارت کشور، دستور العمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی درباره (تولد، فوت، ازدواج، تردد و غیره)، شماره سند (۰۰۱۵-۰۰۷۱۶۳-۰۰۲۹۳-۰۱)، ۳۴۷۶-م پ، ۲۰-۱۱-۱۳۵۴، بۆ دیتنا فان رینمایان به رى خو بده پاشکویى ژماره (۱۰).

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان سبزوار، صدر، به استناداری معظم خراسان، بررسی مسائل مربوط به امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۵۷-۱۳۳۳۳۱-۲۹۳)، ۱۱۸-م، ۲۶-۳-۲۵۳۶.

(۳) بۆ دیتنا چه ند نمونه کان ژ گریبه ستین هه فزینى دناقهه را کورین کوردا و کچین ئیرانى به رى خو بده پاشکویى ژماره (۱۱).

پښماین تابهت بو ریځخستنا فی بابته به لافکرن، تیدا هاتیه، ئیک: هر زاروکه کی ژ دایک یان بابی ئیرانی بیت کو ل (ئیرانی ژدایک بیت و هه لگری ره گه زناما ئیرانی بیت) ژ هه فزینیا دگه ل باب یان دایکه کا په نابهر ژدایک بو بیت ل دویف به ندی (٤) ژ مادئ (٩٧٦) ژ یاسایا سفیل ئه و زاروک دئ لسهر ره گه زناما دایکی یان بابی ئیرانی ل تومارا فه رمی یا دهوله تی هیتته تومارکرن، به لئ ده می ناسنامی بو دروست که ن دئ ژمارا ناسناما دایک و بابان ژئ لسهر یا وی زاروکی نفیسن. دوو: ئه گه زاروکه ک ژ دایک و بابین په نابهر ژدایک بوو، ریقه به ریا تومارکرنا نوی بوویان دئ بو وان باوه رناما ژدایک بوونی ده ریخت و دقیت ژمارا ده فته را په نابهری و جهی ناکنجیوونا وان ژئ تیدا بنفیسیت، پاشی کوپیه ک ژوی باوه رنامی د ریکا پاریزگه هان بو وه زاره تا نافخو هیتته ره وانه کرن داکو ناقی وی ل ده فته را په نابهری بهیته زیده کرن^(١). ژ فی به لگه نامی دیار دبیت هر زاروکه کی لقی وه لاتی ژ دایکه کا ئیرانی یان بابی ئیرانی ژدایک بیت دئ ره گه زناما وی وه لاتی وه رگرت، به لئ ئه گه هر دوو دایک و باب په نابهر بن زاروکی وان ژئ دئ هر ناسناما په نابهری وه رگرت. یا فه ره ئاماژئ پی بکه ین ژماره کا به چراف یا ژن و ژنخوازی دناقبه را کورین کوردان یین په نابهر و کچین ئیرانی په یدابوون و په نگه ژماره کا کیم یا کچین کوردین په نابهر ژئ هه بن هه فزینی دگه ل کورین فارس یان کوردین وی وه لاتی پیک هینابیت، به لئ چ سه رژمیرین گریدایی فان هه ردوو حاله تان ب ده ست مه فه نه که فتن، ههروه ها بو ژدایک بوونا زاروکان ژئ، گومان تیدا نیه ژماره کا زور یا زاروکی کورد ژ دایک و بابین په نابهر ل وی وه لاتی ژ دایک بوون، لی دیسا چ ئامار دناق ئه رشیفی وی وه لاتی ب ده ست مه نه که فتن.

(١) م. ا. ک. م ایران، وزارت کشور، دستور العمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی درباره (تولد، فوت، ازدواج، تردد و غیره)، شماره سند (٠٠٧١٦٣-٠٠٧١٦٣-٩١-٢٩٣)، ٣٤٧٦-م پ، ٢٠-١١-١٣٥٤.

۲- بارودۆخی تەندروستی یی پەنابەران:

دەمی حکومهتا ئیرانی پەنابەر وەرگرتین بارودۆخی تەندروستی یی وان ژێ بەرچاف وەرگرت، د کومبوونه کیدا کول باره گایی سەرۆک اتیا وەزیران ل ۱۵ ی حوزەیرانا ۱۹۷۴ ژبو پرسیا پەنابەرین کورد هاتیە گریدان، ئیک ژ بریارین وی وەزارەتا تەندروستی راسپارد ریکارین تەندروستی دناف کەمپین پەنابەران بگریتهر بەر^(۱). پاشی کۆمەلا شیر و پۆژ هاتە راسپاردن ب ئەرکی رێقه برنا کەمپان ژلایی دابینکرنا خوارن و قەخوارنی و تەندروستی وەکی دامەزراندنا تیمین نوژداری و دابینکرنا دەرمانان رابیت، ویژی بو هەر کەمپەکی نوژداری ئیرانی دگەل پیدفیی تەندروستی وەکی دەرمانان دابینکر^(۲). لی ئەقە وی چەندی ناگه هینیت کو کوردان بخوچ پۆل دفی بیافیدا نەبیت، بەلکو دناف هەر کەمپە کیدا سی دکتور و سی برینیچ دگەل دوو کارمەندی د دی ژبو خزمەتا نەخۆشان هەبوون، و ب ریکەفتنا سەرکردایەتیا شوپەشی و حکومهتا ئیرانی ئەف تیمین نوژداری بەرپرس بوون ل ئیدارەدانا کاروبارین تەندروستی یین پەنابەرین ناف کەمپاندا، ئانکو ئەم دشین بیژین هەتا پشتی ریکەفتنا جەزائیری «تەندروستی کەمپان ل دەستی کوردان بخو دابوو»^(۳).

پشتی نەمانا شوپەشا کوردی ئەف رەوشە وەکی هەمی بابەتین دی ب تەمامی هاتە گوهرین. هەرچاوا بیت، حکومهتا ئیرانی د رینمایین خو دا ماف دا پەنابەران ژێ وەکی هەر هاوالاتیەکی ئیرانی مفا ژ خزمەتگوزاریین تەندروستی و جفاکی وەر بگرن^(۴). لی دکەتواردا رەوشا ساخلمیا پەنابەران بابەتەکی دی بوو، ژبەرکو چوونا کوردان بو وی وەلاتی ب کوم و ژمارین مەزن بوو، ژ ئەنجامی برینا ریکەکا دویر کول هندەک دەقەران دگەهشتە (۶۰۰) کم دناف کەش و هەوا یەکی دژوار و هەلکیشانا سر و سەرمایەکا توند و نەبوونا خوارن و جلوبەرگین پیدفی چەندی جوری نەخۆشیان

(۱) م. ا. ک. م ایران، نسخت وزیري، صورت جلسه، شماره سند (۶۴-۰۰۱۴۸۹۹-۰۰۲۲۰)، ۲۵-۳-۱۳۵۳.

(۲) عەبدولموسەور بارزانی، ژیدەری بەری، ل ۲۰.

(3) NBR ½ FCO 8/2308, Kurds in Iraq, from Lieut-General Sir Alexander Drummond, to Patrick Wright, The Foreign Office, Kurdish Refugee, Document: (85), 2 November 1974; From Alexander Drummond, Kurd Refugee Camps, Op. Cit, The Times, 21 November 1974.

(۴) م. ا. ک. م ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۹-۱۰۵۲۲-۰۰۱۰۹۸-۲۹۳)، (ب، ت).

دناف پهنا بهرین سهرسنوری و کهماندا به لاقیبوون، لسه رفی ئیکی پوژنامه قانی ئه لمانی گوینتهر دیشنه ر کو دهه مان ده مدا دیده قانی وان پوژین کاره ساتبار بوو د میژوو یا گه لی کورد دا، دبیتیت: "دهمی ئه و ژن و زاروک گه هشتینه ئیرانی، هند داماو و وهستیاین ریکه کا دویر و دریت و زحمهت بوون، دلئ مروقی دما پیقه، هه می سهروه تی وان ئه و جلك بوون یین ل بهردا... هه می وه کو ئیک د برسی بوون و پیین هه مییان ستویر و بریندار بوون"^(۱).

زیده بوونا ژمارا پهنا بهر ان دناف کهماندا ژلایه کیقه بو هۆکاره ک ریکارین تهنروستی وه کو پیویست نه هینه گرتن، ژلایئ دی ژمارا نه خو شان به رامبه ر ئه و ستافی نوژداری یی هه ی زور زیاتر لیهات ب تایه قی زوربه ی وی خه لکی پشتی ژبه ر توپباران و بومبه بارانا هیژین حکومه تا عیراقی قه ستا ده قهرین سنوری و وه لاتی ئیرانی کری سر و سه قه مه کا دژوار ل ده می ریکی هه لکیشا بوو و ده می گه هشتینه دناف کهماندا زوربه ی وان د نه خو ش بوون یان ژی د ره وشه کا تهنروستی یا خرابدا بوون و بهرگرییا له شی وان زور لاواز بوو و نه دشیان خو لبه ر نه خو شییا بگرن^(۲). له وا ئه و ئامارین لدور نه خو ش کهفتن و مرنا پهنا بهر ان ل سئ که میین ئیرانیدا ل وی ده می هاتینه به لافکر ن زور مه ترسیدارن و قه بارئ مه زناتیا وی ئاریشا تهنروستی دریکا پهنا بهر اندا نیشان د ده ت، بو وینه ژمارا پهنا بهرین هه تا هه یقا چریا ئیکی ۱۹۷۴ توشی نه خو شیا هه ودانا ریثیکان بووین ل کهمپا زیوه (۱۰۰۰) توشبوو بوون ژوان (۹۸) کهس مرن کو هه می زاروک بوون، ل کهمپا ئاق بلاق (۵۰) کهس مردبوون ژوان (۴۵) زاروک بوون، ل کهمپا نه لیوان (۱۲۰) کهس مردبوون کو زوربه یا وان زاروک بوون^(۳). لی گوینتهر دیشنه ر د راپورته کیدا کو سه رچاوئ وی راپورته کا بالیوزخانا ئه لمانییا یه ل ته هرا ن، ریژا مرئی بقی رهنگی دیارکریه، زاروکی ن شیرخو ر (۱۰۰٪)، زاروکی ن کیتمر ژ دوو سالی (۷۰٪) و زاروکی ن ژ پینج سالی کیمتر ریژا مرئی (۳۰٪)^(۴).

(۱) بنیره: ژیده ری به ری، ل ۲۸۲.

(2) From Alexander Drummond, Kurd Refugee Camps, Op. Cit, The Times, 21 November 1974.

(۳) فاروق محمه د ئه مین، ژیده ری به ری، ل ۱۰۸.

(۴) گوینتهر دیشنه ر، ژیده ری به ری، ل ۲۸۲.

ژفان ئاماران خۆیا دبیت ریژا مرنا زارۆکان بتایهتی ئەوین ساقا دناف تۆشبوویاندا زۆرا بلند و مهترسیدار بوو ژ مهزنان، ئەفهژی قەدگەریتە لاوازبوونا بەرگریا لەشی وان کو ژ ئەنجامی کیم خوارنی و ماندیبوونا ریکی و سهرمای توش ببوون، ئەفه ههتا پایزا سالآ ۱۹۷۴ ل دەمه کیدا هیشتا شه پولا مهزن یا په نابهرین ۱۹۷۵ دەست پینه کربوو.

ههروهها ل دەستپیکا زستانا سالآ ۱۹۷۴ دناف په نابهراندا جوره نه خوشیه کا دی یا فایروسی بنافی (Pulmonary Tuberculosis) ئیلتهابا سیان، به لاقبوو و دناف ههه که مه کیدا ل دهوروبه ری (۲۰) حالهتان هاتنه تومارکرن، ژ بهر مه ترسیا وی لسهه ژ یانا په نابهران ئەلیکسندهر دراموند به لاقبوونا فان ئیشان ب مه ترسیدارترین ئاریشا وی ده می یا په نابهران دزانیته^(۱). ژ بهر هندی هوشداریی د دهت: "ئەگەر ههوه کا بهیزکرنا بهرگریا لەشی ب ریکا فاکسیندانی نه هیته دهست پیکرن ل ده مه کی ئیزیکدا ب دههان هزار زارۆک د چافه ریته بینه نیچره کا ب ساناهی بو فی نه خوشیی"^(۲). د راستیدا پیشینیا دراموندی راست ده رچوو و ژماره کا زۆر ژ زارۆکین ساقا و خوار ژیی پینچ سالی نه خوش بوون و گیانی خو ژ ده ستدان^(۳). لهوا نا فیری د په یوه ندیه کا تیله فونیدا ل ئیکی چریا دووی ۱۹۷۴ دگه ل پاتریک رایت (Patric Wright) ئیک ژ بهر پرسین به شی پۆژه لاتا نافه راست سهه ب وه زاره تا ده رفه یا حکومه تا بریتانیا سه رسامیا خو ده ر دبیریت و دیژیت: "ئەز شووک بووم ده می من په وشا که مپان دیتی، ریژا مرنی دناف په نابهراندا زۆرا ب هوژداری و بلنده"^(۴).

دیاره دراموندی ژ ئیک ده رگه ه زیاتری قوتایی و یی هه ولدای لسهه ئاستی حکومی و میدیایی کیشا په نابهرین کورد بگه هیته دونیایی تایبه تی هه ردوو حکومه تین ئیرانی و بریتانیا، لهوا چه ندین به لگه نامه لسهه نا فی وی هاتینه ئه رشیف کرن، ژبلی ئەف به لگه نامین مه به حسکرین دراموند ل دووی چریا دووی ۱۹۷۴ راپۆرته کا دی کو بو ههه ئیک ژ کومه لا شیرو پۆژ و وه زاره تا ده رفه یا حکومه تا بریتانیا هنارتبوو،

(1) NBR ½ FCO 8/2308, Kurds in Iraq, from P. R. H. Wright, MED, to Mr. Clark and Mr. Burton, Document: (87), 5 November 1974.

(2) NBR ½ FCO 8/2308, from Alexander Drummond, Op. Cit, Document: (85), 2 November 1974.

(3) Alexander Drummond, Kurd Refugee Camps, Op. Cit, The Times, 21 November 1974.

(4) NBR ½ FCO 8/2308, from P. R. H. Wright, Op. Cit, Document: (87), 5 November 1974.

تيدا دچيته سهر باسې دابنكرنا دهرمان و جلوبه‌رگين ستوير بو په نابه‌ران، و پيشنيار دكته راهينانين پيشه‌يي ب هندهك لاون كورد يين خوينده‌وار بهينه‌كرن دكو فيري فاكسين دانانې و بكارئينانا مايكروسكوپي بن پيخه‌مهت پشكينان بو فهديتنا حاله‌تين مه‌لاريايي و نه‌خوشيي دي يين فه‌گر بكن، هه‌روه‌ها بشين چاقديري نه‌خوشان ژي بكن. ل دوماهيي ناقبري داخوازي ژ كومه‌لا شير و روژ دكته رازي بيت نه‌و بخو ب وي نه‌ركي رابيت^(۱).

دهمه‌كي كورت ب سه‌رغه چوو ل ۲۱ ي چريا دووي ۱۹۷۴ دراموند راپورته‌كا دي بو روژناما تايمس (The Times) دهنيريت، تيدا به‌حسي ژماره‌كا دي يا وان نه‌خوشيان دكته يين دناف كه‌مپين په‌نابه‌راندا به‌لاقبووين، وه‌كو نه‌خوشيي هه‌ودانا ميشك و بربر پشتي (cerebro-spinal meningitis)، هه‌ودانا گه‌دهي (gastro-enteritis) و نه‌خوشيي تيفويي و په‌رسيقي ژ به‌كترييا په‌يدابن (typhoid and enteric group of fevers). هه‌روه‌ها هه‌ودانا سيهان (infective hepatitis) كو ل بهر بوو ببه‌نيش يين فه‌گوهيز (Epidemic) دناف هه‌مي په‌نابه‌راندا^(۲). سه‌باره‌ت زاروكين دناف كه‌مپاندا راپورتا نافهاتي ثماژه ب په‌وشا وان ژي دكته، ديار دكته: "سه‌ره‌راي هه‌بوونا خوارنا پيدفي دناف كه‌مپاندا، لي كيشا زوربه‌ي وان يا كيمه و نه‌خوشيا كيم خويني يا دناف به‌هراپتر واندا هه‌ي، ژماره‌كا به‌رچاف ژوان يين توشي نه‌خوشيا غودي (الغدده العنقيه، cervical glands) بووين، هه‌روه‌ها نه‌خوشيي وه‌كي كوخك و په‌رسيق و سوربوونا هه‌فكي و به‌لاعين ژ نه‌خوشيي به‌رلاقبوون"^(۳).

هه‌ژي گوتنييه، ل وي ده‌مي ټاكنجيين كه‌مپان به‌هرا پتر ژن و زاروك بوون، له‌وا بارودوخي ژني ژي د راپورتين دراموندي هاتيه به‌حسكن، د دوماهي راپورتدا ناقبري دياردكته زيده‌تر ژ (۳۱۱) ژ نافرته‌تين وان كه‌مپان دوو گيان بوون، و لدوري (۵۰۰) ژوان دماوي دوو هه‌تا سي هه‌يقاندا ل به‌ره زاروكي خو بينه سهر دونيايي^(۴).

(1) NBR ½ FCO 8/2308, from Alexander Drummond, Op. Ci, Document: (85), 2 November 1974.

(2) Alexander Drummond, Kurd Refugee Camps, Op. Cit, The Times, 21 November 1974.

(3) Ibid.

(4) Ibid.

دگەل ھندی پێخەمەت پێکارین تەندروستی و خۆپارێزیی باشتربن ژ سێ کەمپان دناف دوو ژوان سەرشوو ھاتبوونە چێکرن و پوژانە ئاڤا گەرم یا بەردەست بوو کو پەنابەر بشین سەرین خو و زارۆکین خو بشوون و جلو بەرگین خو پاقر بکەن، لئ ژبەر کیمیا ئاڤی دناڤ کەمپا سییدا پەنابەرین وی بۆ سەر شوشتنی ب پیکا پاسان دەاتنە ڤەگواستن بۆ نیزیکیترین باژیر^(۱).

ژلایەکی دیکە، عەبدولموسەور بارزانی سەرۆکی لژنا بلندا کاروباری پەنابەران لایەنی گەشی کەمی پەنابەران نیشان دەت و دەربارە ی ئەزمونا خو دگەل دەستەلاتدارین ئیرانی دیژیت: "حکومەتا ئیرانی پشتەڤانیەکا زۆر باش بو پەنابەران نیشاندا، ھاریکاریا مە کر بو دروستکرنا کەمپان، دەستپیککی خیفەت بوون پاشی گوهرین بو خانیان، خوارنا تەندروست و دەرمان دا بینکرن، کادری نوژداری یی ئیرانی دکەمپاندا ھەبوون، لئ ژلای پراکتیکیڤە دکیم شارەزایی بوون"^(۲). پەنگە ئەڤ گوتنا عەبدولموسەور بارزانی لسەر ھەمی کەمپان تاییەت پشتی زیدەبوونا پەنابەران جیبەجی نەبیت ب بەلگە پارێزگاری ئازەربایجانا پوژھەلات د نڤیسارەکیدا قایمەقامی مەراغە ئاگەھدار دکەت کو ل دویف ئاگەھیا وان ھەرچەندە تیمین کۆمەلا شیر و پوژ ژلای تەندروستیڤە ھەمی ھەولین دای، لئ ب وان دکتور و پەرستارین کیم دناڤ کەمییدا دشیاندا نییە پەنابەران چارەسەر بکەن و ریککی بگرن ل بەلابوونا نەخۆشیان دناڤ واندا^(۳). ژبو ریکریکرن ژ بەلابوونا نەخۆشیان دناڤ پەنابەراندا وەزارەتا تەندروستی یا حکومەتا ئیرانی ل ھەشتی کانونا دووی ۱۹۷۵ دەست ب ھەوہکا ڤاکسیندانئ دناڤ ھەمی کەمی پەنابەران و ئەو جەین ئەو لئ دژیان کر، لدۆر ڤی بەرنامە ی جیگری وەزیری تەندروستی رادگەھینیت کو وان (۱۴۰) ھزار کەس یین ڤاکسیندای^(۴).

ھەژی گوتنییە ل دویف پیکارین تەندروستی ئەگەر پەنابەرەکا دناڤ کەمییدا

(1) Ibid.

(۲) بنیرە: عەبدولموسەور بارزانی، ژیدەری بەری، ل ۲۰.

(۳) م.ا.ک.م. ایران، ازاستاندارتشد چرغمی، بەفرمانداری مەراغە، شمارەسند (۱۷-۱۱۱۶۳۱-۲۹۳-۱۹۰۶-۱۹۰۶-۱۳۵۳-۷-۱۳۵۳).

(۴) پناھندگان کرد واکسینە شدن: ۱۴۰ ھزار نفر پناھندە کرد علیە بیماری های مختلف مایەکوبی شدند، اطلاعات، شمارە (۱۴۶۲۰)، ۸ بہمن ۱۳۵۳.

توشی نه خوښیه کا دژوار ببا یان ب پيشمه‌رگه ک برینداری گه هاندبا ئیرانی پیدفی بوو ب پیکا کومه لا شیر و روژ هاتبا هنارتن بو نه خوښخانه کئی داکو چاره‌سهریا وی هاتباکرن، به لگه‌نامه کا وه‌زاره‌تا ده‌رغه یا بریتانیا ئاماژه ب حاله‌ته‌کئی دکه‌ت کو ئه‌فئی کومه‌لئ ل پایزا ١٩٧٤ داخواز کربوو برینداره‌کئی چه‌کئی فسفوری بنافئی (زاهر سهد) ژبو چاره‌سهری دپیکا خاچا سورا بریتانی دا لسهر خه‌رجیئن خو فرئی که‌ته وی وه‌لاقی^(١). ئه‌فه وی ئیکئی نیشان د ده‌ت کو سه‌ره‌رای به‌لاقبوونا نه خوښیان دناف په‌نابه‌رندا تایه‌ت شه‌پولا ئیکئی، لئ وی ده‌می ژلایئ ته‌ندروستیغه ئه‌فئی کومه‌لئ هه‌ول دایه ل دویف شیانئین خو چاقدیریا په‌نابه‌رین نه‌خوش بکه‌ت و ئه‌گه‌ر چاره‌سهری ل ئیرانی ژئ نه‌با هاتینه هنارتن بو ده‌رغه‌ی وی وه‌لاقی، به‌لئ زیده‌بوونا به‌رده‌وام یا په‌نابه‌ران ژ هه‌می لایه‌کیغه بارودوخ ئالوزتر لی‌کر.

ل ده‌می دابه‌شکرن و فه‌گوه‌استنا په‌نابه‌ران بو دناف که‌میئن باژیرین دویر وه‌کی پاریزگه‌ها ئازه‌ربایجانا روژه‌لات و ژبه‌ر کیم خوارنئ و پسیا ئه‌و جه‌یئن لئ ده‌اتنه ئاکنجیکرن، نه‌خوشی دناف زاروکین واندا به‌لاقبوون و ژماره‌کا وان گیانئ خو ژ ده‌ستدان، دناف ئه‌رشیفئ حکومه‌تا وی ده‌می یا ئیرانی دا ژماره‌کا دوسه‌یئن مرئ هه‌نه کو گه‌واهیده‌ریئ لسهر فئ چه‌ندی دده‌ن، بو وینه قایمه‌قامئ مراغه د نقیساره‌کیدل ل ٢٥ ئه‌یلوولا ١٩٧٤ پاریزگاری ئازه‌ربایجانا روژه‌لات لسهر مرنا زاروکه‌کا ده‌ه روژی بنافئ (نشیدجان قادر عمر) ل ویستگه‌ها شه‌مه‌نده‌فرا مراغه‌ی ئاگه‌هدار دکه‌ت^(٢). هه‌روه‌ها قایمه‌قامئ میانه‌ی ل ١٣ ی چریا دووی ١٩٧٤ هه‌مان لایه‌نی ئاگه‌هدار دکه‌ت کو زاروکه‌کا په‌نابه‌ر یا ئیک سالی بنافئ (گولنار مه‌لا ئیبراهیم نه‌جمه‌دین) دناف شه‌مه‌نده‌فریدا ژبه‌ر کیم خوارنئ (سوء التغذیه) گیانئ خو ژ ده‌ستدایه^(٣). پشتی ریکه‌فتنا جه‌زائیری سیاستا حکومه‌تا ئیرانی به‌رامبه‌ر په‌نابه‌رین کورد ل

(1) NBR ½ FCO 8/2308, from P. Wright, Medical. . ., Op. Cit, Document: (115), 25 November 1974.

(٢) م. ل. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان مراغه، به تیمسار ارتشبد چرغامی استاندار محترم استان ازربایجان شرقی، فوت دخترچه، شماره سند (١١١٦٣١-٠٠١٢)، ٦٢٥٦، ٣-٧-١٣٥٣.

(٣) م. ل. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان میانه، به مقام معظم استانداری ازربایجان شرقی، فوت دخترچه پناهندگان، شماره سند (١١١٦٣١-٠٠٠٣)، ٣٤٩، ٢٢-٨-١٣٥٣.

وی وەلّاتی ژ هەمی لایەکیفە هاتەگۆرین، ئیک ژوان هەلۆیستێ حکومەتێ بەرامبەر بریندارین سەنگەرەن بوو، راپۆرتەکا کۆمسیونا پەنابەرەن ل ۲۰ ئ تیرمەها ۱۹۷۶ ئاماژە دکەت کو ژمارا وان (۱۰۰) کەسن و هەندەک ژوان یین کۆرە بووین و هەندەکان ژێ دەستەک یان پێهەکی خۆ یی ژ دەست دای، حکومەتێ بیی گوهدانا رەوشا وان یا تەندروستی ل سەرانسەری وەلّاتی یین بەلاکیرین، بتنی مووچەکی (۶۰۰۰) ریالی هەیفانە یی بۆ فەبری داکو ژيانا خۆ و مالا خۆ پی دابین بکەن، زۆرجاران ئەف کەسە راستی بارگرانیەکا مەزن یا تیچوویی چارەسەریا خۆ دبن، هەندەک ژوان پیدقی ب (۱۰۰۰۰۰) ریالانە هەتا چارەسەریا خۆ بکەن و کۆمەلا شیر و پۆژ ژێ زۆر ب دەگمەن هاریکاریی پێشکیشی وان دکەت، لەوا پارقی دیموکراتی کوردستان نەچار دبوو ژ میزانیا خۆ بۆ چارەسەریی هاریکاریا وان بکەت^(۱).

هەر وەها ئەو پەنابەرین کورد یین ل دەفەرین باشووری ئیرانی هاتینە ئاکنجیکرن بارودۆخی وان خرابتر بوو، ب تایبەتی ژن و زارۆک ژبەر کەش و هەوایی هەشک و گەرم زۆر ژوان توشی نەخۆشیا بوون و ژمارەکا زارۆکان ژێ گیانی خۆ ژ دەستدان^(۲). د نھیسارەکیدا ل ۱۲ ی تیرمەها ۱۹۷۵ وەزارەتا نافخۆ پارێزگاری فارس ئاگەھدار دکەت کو راپۆرتەک ژ پولیسین سەرپەرپەرشتیا کەمپا دەشتا مورغاب گەهشتیە وان دیاردکەت هەتا نوکە (۴۰) پەنابەر ژبەر هەبوونا گیانەوهرین زیانبەخش وەکی دوپیشکان و نەبوونا ئاڤا پیدقی بۆ سەر شوستنی یین نەخۆش بووی، و دناڤ کەمپیدا دەرماتین چارەسەریی نینە، لەوا هەولین پیدقی بۆ سەلامەتیا وان بدەن و ئاڤی بۆ دابین بکەن^(۳). ژبەرکو ب ریکاکا تانکەرین سەربازی ئاڤ بۆ قی کەمپی دەهاتە دابینکرن، لەوا تیرا هەمی پیدقیین پەنابەرەن ژ فەخوارنی و دروستکرنا خوارنی و شوستنا سەر و جلکین وان نەدکر و گومان ژێ لسەر پاکژیا ئاڤا وان هەبوون، ژبەرھندی جارەکادی پارێزگار ریفەبەری تەندروستی یی پارێزگەها فارس ئاگەھدار دکەت کو (۱۰) پەنابەر ب توندی یین نەخۆش بووین، و داخواز کر ریکارین پیدقی بۆ چارەسەرکرن وان

(1) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(2) Ibid.

(۳) م.ا.ک.م. ایران، از طرف وزیر کشور، به استناداری فارس، شماره سند (۱۲۵-۰۱۳۴۱۳-۰۲۹۳-۹۸) ۱۰۵-۴۱-۲۱-۴-۱۳۵۴.

نه‌خوشان و په‌نابه‌رین دی ژی بهینه وه‌رگرتن، به‌لئى رېقه‌به‌رئى ته‌ندروستی به‌رسقا وی ددهت و دبیژیتئى مه‌نوژداره‌کئى سه‌ربازی یئى ل که‌مپئى جیگیر کرى و رۆژانه دئى نه‌خوشان بینیت^(۱). هه‌روه‌ها قایمه‌قامئى قه‌زوين ژى ل دوو نفیسارین جودا دا ل ۹ و ۲۲ ئى چریا ئیکئى ۱۹۷۵ پارێزگاری مه‌رکه‌زى لسه‌ر مرنا پینج زارۆکین په‌نابه‌ران ئاگه‌هدار دکه‌ت^(۲). ژ میژوويا مرنا قان زارۆکان کو دقان به‌لگه‌ناماندا ئاماژه پئى هاتیه‌کرن دیاردبیت د ده‌مئى دوو حه‌فتیاندا ئه‌قان زارۆکان گیانئى خوئى ژ ده‌ستدای، دیاره ئه‌فه‌ژى یا بئى ته‌گه‌ر نه‌بوویه، به‌لکو هه‌روه‌ک دبه‌شئى ئیکئیدا ژى هاتیه به‌حسکرن ژماره‌کا زۆرا په‌نابه‌ران ل قه‌زوين ل یاریگه‌هین وه‌رزى هاتبوونه ئاکنجیکرن کو چ خزمه‌تگوزاریین پاک و خافینیئى تیدا نه‌بوویه.

ده‌باره‌ی مرنا په‌نابه‌ران، مادئى (۷۷) ژ یاسایا تومارکنا سفیلان یا تابه‌ت ب مرنا بیانانقه ل وه‌لاتئى ئیرانى هاتیه: "هه‌ر که‌سئى ب هه‌ر ئه‌گه‌ره‌کئى گیانئى خو ژده‌ستدا پیدقییه پولیس به‌لگه‌ناما مرنئى بو ده‌رپینخن، کوپیه‌کا وئى بو وه‌زاره‌تا ده‌رغه و کوپیه‌ک ژى بو وه‌زاره‌تا نافخو ره‌وانه‌بکه‌ن داکو ناقئى ئه‌و که‌سئى مری ژ لیستا په‌نابه‌ران به‌پته ده‌رپینستن، هه‌روه‌ها خه‌رجیین کفن و قه‌شارتنئى ژى ژ میزانیبا باژیرفانیبا وئى ده‌فه‌رئى به‌پته خه‌رجکرن"^(۳). به‌لئى ژبه‌رنه‌بوونا ئامارین به‌رده‌ست ئه‌م نه‌شایین چ ژمارین دروست وه‌ربگرین کا چه‌ند ژوان په‌نابه‌رین چووینه وه‌لاتئى ئیرانى گیانئى خو ژده‌ستدان، لئى هه‌روه‌ک به‌رى نوکه ئاماژه پیهاتیه کرن ژماره‌کا ئیکجار زۆر تابه‌ت زارۆک بوونه قوربانى و گیانئى خو ژده‌ستدان، به‌لئى ژیده‌ره‌کئى رۆژنامه‌قانى ژمارا ئه‌و که‌سئى ل ده‌مئى چوونا ئیرانى ل هه‌ردوو شه‌پولین ۱۹۷۴-۱۹۷۵ برېقه بووینه قوربانى

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از استانداری فارس، به اداره کل بهداری و بهداشت استان فارس، شماره سند (۰۰۲۳-۱۳۴۱۳-۰۰۲۳)، ۱۳۵۴-۶-۱۰، ۱۳۵۴-۶-۱۰؛ از دکتر مسیح دانشی، مدیر کل بهداری استان فارس، به جناب آقای پیروز استاندار محترم استان فارس، شماره سند (۰۱۴۰-۱۳۴۱۳-۰۱۴۰-۲۹۳-۰۹۱)، ۱۳۵۴-۶-۱۹.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از سرپرست فرماندار شهرستان قزوین، به مقام معظم استاندار استان مرکزی، شماره سند (۰۰۹۸-۲۵۵۶۵-۰۲۵۵۶۵)، ۱۹۳-۱۷-۱۳۵۴-۷-۱۷، از سرپرست فرماندار شهرستان قزوین، به مقام معظم استاندار استان مرکزی، شماره سند (۰۰۹۵-۲۵۵۶۵-۰۲۵۵۶۵)، ۲۲۳-۳۰-۱۳۵۴-۷-۳۰.

(۳) م. ا. ک. م. ایران، وزارت کشور، دستور العمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی درباره (تولد، فوت، ازدواج، تردد و غیره)، شماره سند (۰۰۱۴-۰۰۷۱۶۳-۰۰۲۹۳-۰۹۱)، (ب، ت).

دناقبه‌را (۱۰۰۰۰-۵۰۰۰) كه‌سان قه‌له‌م دده‌ن^(۱).

ژبلی ئەو خزمه‌تا كه‌رتی ته‌ندروستی یا ئیرانی پێشکێشی په‌نابه‌ران کری، ژماره‌كا دکتور و په‌رستارین کورد یین په‌نابه‌ری وی وه‌لآقی بووین ژلایئ وه‌زاره‌تا ته‌ندروستی و ب هه‌فکاری دگه‌ل کۆمه‌لا شیر و رۆژ ل نه‌خۆشخانین وی وه‌لآقی هاتنه‌ دامه‌زراندن، بو وینه‌ دکتوره‌کی په‌نابه‌ر بناقی (نافع ئاکره‌یی) ل نه‌خۆشخانا هه‌واره‌اتنی یا کورشی مه‌زن (بیمارستان امدادی کورش کبیر) ل قه‌زوینی هاتبوو دامه‌زراندن و یئ به‌رده‌وام بوو هه‌تا پشتی لیبورینا دوماهیئ یا عیراقتی پاشی دژفیه‌ته‌فه^(۲). هه‌وره‌سا دکتور (شه‌وه‌که‌ت یه‌عقوب بایه‌زید) دگه‌ل خیزانا وی پیکهاتی ژ دایک و باب و هه‌فژین و چوار زارۆکان ل قه‌زوین ده‌یته‌ ئاکنجیکرن و هه‌ر ل نه‌خۆشخانا وی باژیری ده‌یته‌ دامه‌زراندن ب موچه‌کی هه‌یفانه (۵۲۰۵۰۰) ریلان^(۳)، کو بو وی ده‌می ئەف پاره موچه‌کی زۆری باش بوو و ئەفه وی ئیکی نیشان د ده‌ت ئەو په‌نابه‌رین خودان باوه‌رنامین ب‌لند تابه‌ت دکتوران ژيانه‌كا شایسته‌ ل ئیرانی ده‌ستپیکرن و ب خزمه‌تا نه‌خۆشان مفایه‌کی باش ژي گه‌هانه‌ده‌ سیسته‌می ته‌ندروستی یئ وه‌لآقی.

(۱) گوینته‌ر دیشنه‌ر، ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۸۲.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ قزوین، به‌ سازمان محترم امداد کل، درباری دکتور نافع عقرای، شماره‌ سند (۲۲۵-۰۲۵۵۶۵-۲۹۳)، ۸۴۰-م، ۷-۶-۲۵۳۵.

(۳) م. ل. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان قزوین، به‌ مقام معظم استانداری استان مرکزی، شماره‌ سند (۰۲۳۴-۰۲۵۵۶۶-۲۹۳)، ۱۱۳-م، ۱-۴-۲۵۳۵.

٣- په‌روه‌ده و فیکرنا په‌نابه‌ران:

ل ده‌ستیځکا چووناپه‌ران بۆ ئیرانی ل سالا ١٩٧٤ ژماره‌کا زؤرا په‌نابه‌ران دگهل وان بوون، له‌وا ههم سه‌رکردایه‌تیا شوپره‌شئ و ههم ژئ حکومتا ئیرانی هزر د په‌روه‌ده و فیکرنا واندا کرن، بۆ قئ مه‌ره‌مئ ئیک ژوان بریارین ل وی کومبونا ل سه‌روک اتیا ئەنجومه‌نئ وه‌زیران ل ١٥ ی حوزه‌یرانا ١٩٧٤ هاتیه به‌ستن گریدایی بابه‌تئ په‌روه‌ردئ بوو، تیدا وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردئ یا حکومتا ئیرانی هاته راسپاردن کار لسه‌ر فه‌کرنا قوتابخانان بۆ زاروکین په‌نابه‌ران بکه‌ت^(١). وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردئ یا حکومتا ئیرانی ب ریکا کومه‌لا شیر و پروژ هول و پیدقیین خواندنئ بۆ قوتابیان دابین کرن و ژبو فیکرنا ماموستایین کورد بۆ ههر که‌مه‌کئ دوو ماموستایین زمانئ فارسی ژئ دابینکرن^(٢). به‌لئ ب شیوه‌کئ گشتی پرؤسا په‌روه‌ردئ ل ده‌ستین کاربه‌ده‌ستین شوپره‌شیدا بوو، خواندن ب زمانئ کوردی بوو و ماموستایین وان ژئ کوردین عیراقئ بوون، هه‌تا ناقتین زۆربه‌ی قوتابخانان کوردی بوون یان ژئ لسه‌ر ناقتی که‌مپئ بوون، بۆ وینه ناقتی قوتابخانا که‌مپا ره‌به‌ت کوردستان بوو^(٣). ئەشان قوتابخانان رۆله‌کئ مه‌زن گیرا پیخه‌مه‌ت زاروکین په‌نابه‌ران ژ خواندنئ نه‌هیننه‌ دابراندن.

هه‌روه‌ها لژنا په‌روه‌ردئ یا سه‌ر ب شوپره‌شیقه‌ کو ههمی ئەو ماموستایین کورد بوون یین په‌نابه‌ر بووین بریاردان به‌رده‌وامیئ بده‌نه سالا خواندنئ (١٩٧٤-١٩٧٥)، بۆ قئ مه‌به‌ستی ههمی قوتابیین په‌نابه‌ر ئاگه‌هدارکرن کو ل مال وانه‌یین خۆ بخوینن دئ تاقیکرتین دؤماهیا سالی لسه‌ر هه‌مان سیسته‌مئ کوردستانا عیراقئ ئەنجام ده‌ن، بۆ وینه ههمی ئەو قوتابیین ل پؤلا شه‌شئ ئاماده‌یی کو نیشه‌کا سالا وان یا خواندنئ ژئ چووبوو ههر ژ نيسانا ١٩٧٥ ده‌ست بخواندنئ کرن و به‌شداربوون دتاقیکرتین دؤماهیا سالییدا و باوه‌رناما ئاماده‌یی ب ده‌ستخؤفه ئینان و شیان ب وی باوه‌رنامئ به‌رده‌وامیئ بده‌نه خواندنا خؤیا ئەکادیمی^(٤).

(١) م. ل. ک. م ایران، نسخت وزیري، صورت جلسه، شماره سند (٠٠٦٤-٠٠١٤٨٩٩-٢٢٠)، ٢٥-٣-١٣٥٣.

(2) FRUS, Telegram from the Consulate in Tabriz, Op. Cit, Document: (261), 4 September 1974.

(٣) سالار شه‌هید کاکؤ، ژیدهرئ به‌رئ، ل ١٦٤.

(٤) دیداره‌ک دگهل فریاد شه‌فیع بابو بارزانی، پیرمام، ٢، ئی چریا دووی ٢٠٢٣، ، نافبری دبیژیت پشتی دوو

ژبلی خواندنا فهرمی ههروهها دناف کهمپین په نابهراندا چه نیدین خولین پیشهیی (کار نامۆزی) یین جوراوجۆر بو ئه و خه لککئ حهزا فیربوونئ و کارکرنئ هه ی دهاتنه فه کرن وه کی خولین بیناسازی، لوله کیشی، شوفیری تایهت نامیرین چاندنئ وه کو تراکتور، دورینا جل و بهرگان، هونه ری وینه کیشانئ، چیکرنا مافیران، دارتاشی، ئەندازیاریا میکانیکی و فیربوونا خواندن و نقیسینا فارسی^(۱). به لئ ریژا به شداربوونئ دغان خۆلاندنا یا کیم بوو و زۆربه ی په نابهران ده مپین خو ب ههروه و یاریانقه دبوراندن^(۲). لهوا وه زاره تا کاروبارین جفاکی د نقیساره کیدا ل ۵ ئ تیرمه ها ۱۹۷۵ بو کۆمه لا شیرو پۆژ پيشنیار دکهت: "هه ر که سئ ئاماده نه بیت فیتری زمانئ فارسی بیت و به شدارئ خولین فیکراری نه بیت دقیت ژ که مپان بهینه ده ریخستن"^(۳). ئەف زمانئ ئاخفتنئ ژلایه کیشه ئامازه کا روون بوو بو سه رده مه کی نوئ یی په نابهران لقی وه لاتی کو ئیدی په نابهر نه چارن فیتری زمان و کارکرنئ بن یان ژ دی ژ ئیرانئ هینه ده ریخستن، ژلایئ دیقه هه ولین حکومه تا ئیرانئ لسه ر به لاقرنا ره وشه نبیریا ئیرانی ب تایهتی فارسی دناف په نابهرین عیراقیدا دیار دکهت.

ههروهها وه زاره تا په روه ردی یا سه ر ب حکومه تا ئیرانیقه د بریاره کیدا مافی دده ته زارۆکین په نابهران د قوتابخانین وی وه لاتیدا وه کی زارۆکین ئیرانی بخوینن، به لئ ب مه رجه کی دقیت ئه و قوتای فیتری زمانئ په روه ردی (فارسی) بن، ژبو قئ مه ره مئ نا قین هه می وان زارۆکان نقیسین یین لبه ر بوو بچنه قوتابخانئ و به ری ده ست ب خواندنئ بکه ن پیدقی بوو زمانئ فارسی زانیبا، لهوا خۆلین فیربوونا فارسیئ بو ده مئ هه یقه کی بو وان زارۆکان فه کرن و هه ر زارۆکه کی دوی ماوهیدا نه شیبا فارسی فه خوینیت و بنقیسیت

حه فتیا من لمال ده ست بخواندنئ کره فه و ل نه غه ده به شدارئ تاقیکر نیین شه شی ئاماده یی بووم و هه ر ب وی باوه رنامه ئ هز شیام بچمه ئه مریکا و ل وی ری کولییژی بخوینم.

(1) Alexander Drummond, Kurd Refugee Camps, Op. Cit, The Times, 21 November 1974;

خوشه وی عه لی باپیر، ژیدهری به ری، ل ۲۲۱

(۲) عه بدولموسه ور بارزانی، ژیدهری به ری، ل ۳۳.

(۳) م. ا. ک. م. ایران، از وزارت کار و امور اجتماعی، به مدیر عامل جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، شماره

سند (۱۰۷-۰۱۳۴۱۳-۰۱۳۴۱۳-۰۱۳۴۱۳)، ۷-۰۳۵-م پ، ۱۴-۴-۱۳۵۴.

ماوی خولی بۆ دريژ دکر^(۱). وه‌ها ديابوو بتنی ده‌می په‌نابه‌ر ل که‌مپاندا دژيان ماف هه‌بوو ب زمانئ دايکئ بخوينن، پشتی دابه‌شکرئ بتنی ب زمانئ فارسی دخواندن^(۲).

پشتی په‌نابه‌ر ل پایزا ۱۹۷۵ لسه‌ر باژیران دابه‌شکرین ژي ل سنورئ هه‌ر پاريزگه‌هه‌کئ په‌روه‌ردين وان ده‌رگه‌هين قوتابخانان ل به‌ر هه‌می زاروک و سنيله‌يين په‌نابه‌ران فه‌کرن، پيخه‌مه‌ت به‌رده‌واميئ بده‌نه خواندنا خو، ژبه‌ره‌ندی وه‌کو هه‌می زاروکين ئیرانی ريک نه‌دا که‌سین کيمتر دژيئ (۱۸) سالیئدا ژ په‌نابه‌ران کاربکه‌ن داکو ژ خواندنئ نه‌هينه فه‌قه‌تانندن، لسه‌ر قی هه‌لوئستی وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردئ ئيدريس بارزانی د نامه‌کيدا بۆ نوينه‌ري کوردا د کوميتا په‌نابه‌راندا لسه‌ر ئاريشا قوتابيه‌کا په‌نابه‌ر ل چالوسئ کو بۆ مه‌ره‌ما دويچوونا کيشا وي هنارتيه، د به‌شه‌کئ نقيسينا خوڊا ديده‌قانیئ دده‌ت، ديژيئت: "آموزش و پرورش زور يارمه‌تيمان ئه‌ده‌ن"^(۳). مه‌به‌ست پئ دام و ده‌زگايين په‌روه‌رده‌یی يين وي وه‌لائينه. هه‌روه‌ها لدور سه‌ره‌ده‌ريا ماموستايين ئیرانی دگه‌ل قوتابيين په‌نابه‌ر محمه‌د مه‌لا قادر په‌سنا وان دکه‌ت و ديژيئت: "بۆ ميژوو ده‌ليم، ماموستا ئیرانيه‌کان و به‌ريوه‌به‌ريش زور ريژي په‌ناهنده‌کانيان ده‌گرت"^(۴). هه‌روه‌ها ل ساليئ ده‌ستپيکا ئاکنجيوونا په‌نابه‌ران ل وي وه‌لاقي حکومه‌تا ئیرانی جلوه‌برگين قوتابخانی بۆ زاروکين په‌نابه‌ران دايين دکر، هه‌روه‌ه‌ وه‌زاره‌تا نافخو ل ۱۰ ئ ئادارا ۱۹۷۶ فه‌رمانئ ب پاريزگه‌هان دکه‌ت ب هه‌لکه‌فتا جه‌ژنا نه‌وروزئ جلوه‌برگين نوئ بۆ وان زاروکين په‌نابه‌ر بکرين يين دچنه قوتابخانی^(۵).

سه‌باره‌ت قوتابيين زانکويئ ل دويش برگا (۹) ژ ريئمايين ريغه‌برنا په‌نابه‌ران ئاماژه دکه‌ت وه‌زاره‌تا زانستئ به‌رنامه‌کئ دانای ئه‌و ژي مافي دده‌ته قوتابيين په‌نابه‌ر کا ل عيراقئ کيش قوناغا خواندنئ ب دوماهي ئينايه‌ ئه‌و دشين به‌رده‌واميئ بده‌نه خواندنا خو، به‌لئ ئه‌وين باوه‌رنامه دگه‌ل وان نه‌بن و ديژن ئه‌م قوتابيين زانکويئ

(۱) سالار شه‌هيد کاکو، ژي‌ده‌ري به‌ري، ل ۱۵۸-۱۵۹.

(۲) فه‌له‌که‌دين کاکه‌یی، ژي‌ده‌ري به‌ري، ل ۵.

(۳) بنیره: عبدالله ئاغای پشه‌ري، ژي‌ده‌ري به‌ري، ل ۱۷۹.

(۴) بنیره: ژي‌ده‌ري به‌ري، ل ۲۰۶.

(۵) م. ل. ک. م. ايران، از طرف وزير کشور، منوچهر آگان، به استنادار زنجان، شماره سند (۰۰۵۹-۰۰۲۴۲۰۵-۲۹۳).

۰۱۷۵-م پ، ۲۰-۱۲-۱۳۵۴.

نه پیدقییه د پیکا وهزارهتا دهرفه دا باوهرنامین خو پشت راست بکهن، پاشی ئه وژی دشین وهکی یین دی بهردهوامی بدهنه خواندنا خو، ههروهها ئه و کهسین کار دکهن ئه گهر ل زانکویان هاتنه وهگرتن کومیتا په نابهران دی ژ بودجا کومه لا شیر و رۆژ یا سالآ ۱۹۷۵ پارێ خواندنا وان بو خهرج کهت، پاشی بو سالآ دویفرا وهزارهتا زانست دی د بودجی خو دا جیگیرکهت^(۱). پشتی قان پینمایان ژمارهکا باش ژ کور و کچین په نابهران بهردهوامی دا خواندنا خو و شیان باوهرنامین جودا جودا ب دهستخوڤه بینن.

مه سعود بارزانی د پهرتوکا خو دا به حسێ وان دکهت و دیاردکهت: "گهنجیکی زور له ناو په نابهران له و بارودوخه ناله باره دا توانییان بخوینن و خویمان پی بگهیهنن، تهناهت له ناوهندهکانی خویندندا ئاستی زور بالا تو مار بکهن. هه میشه قوتابییه په نابهره کامان له قوتابخانهکانی ئیران، سه رباری هه ژاری و دهستکورتی، له قوتابییه زیرهک و یه کهمهکانی قوتابخانهکان بوون"^(۲). ئه م دشین بیژین وهزارهتا پهروهردی یا حکومهتا ئیرانی ئیک ژوان وهزارهتین سه رکهفتی بوویه د سه ره ده ریا خو دا دگهل په نابهران، چونکه د ماوی په نابهری هه میی دا مه نه دیت چ جوداهی دناقبه را زارۆکین ئیرانی و یین په نابهر د پروسا خواندنیدا کریت، به لکو هه ر قوتابییهکی د خواندنا خو دا هریین باش ب دهستخوڤه ئینابن ل زانکویین وی وه لاتی هاتینه وهگرتن و باوهرنامین بلند ژی وهگرتهنه.

هه ژی گوتنییه برگا (۱۰) ژقان پینمایین ئاماژه پیهاتیه دان ماف دابوو ماموستایین په نابهر پشتی فیره زمانی فارسی دبن د کهرتی پهروهردیدا کاربکهن، له وا وهزارهتا پهروهردی یا حکومهتا ئیرانی ژمارهکا بهرچاف ژ ماموستایین کورد د پیکا کومیتا په نابهراندا دامه زراندن، بو وینه د نفیسارهکا فهرمیدا ریقه به ریا گشتی یا پهروهردا خوراسانی بو ریقه به ریا پهروهردا سبزوار دیاردکهت: "ئهو په نابهرین کوردین عیراقی یین ژلایس کومیتا په نابهرانقه دهینه ناساندن و دیارکرن چ ریگری نینه ئه و ل قوتابخانان کاربکهن". بیگومان پشتی ل باوهرنامین وان پشت راست دبن، ههروهها داخواری ژی دکهت پاشی لیستا ناف و خهرجیین وان بو بهنیرن داکو مافی زه حمهتا

(۱) م.ا.ک. م. ایران، دستور العمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۰۰۰۳-۱۵۵۲-۰۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب،ت،د).

(۲) مه سعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه وهی.....، شۆرشى گۆلان، ل ۱۵۶-۱۵۷.

وان هه‌روه‌کی خه‌لکێ ئیرانی بۆ خه‌رج بکه‌ن^(۱). به‌لێ ئه‌و په‌نابه‌رین ل کاروبارین سیاسی تیوه‌گلایی تایه‌ت کادر و سه‌رکردین پارتی و شوهره‌شی حکومه‌تی ریک نه‌دایێ ل قوتابخانه و نافه‌ندی پهره‌ده‌یی کاربکه‌ن، لسه‌ر قی چه‌ندی محمه‌د مه‌لا قادر دیژیت: "پشتی من ناسیاری دگه‌ل ریشه‌به‌ری نافه‌ندی (ئاغای شه‌نتائی) په‌یداکی کو هه‌مان ئه‌و قوتابخانه بوو یا کچا من نازنازی لێ دخواند، داخواز ژ من کر ئه‌ز وانا عه‌ره‌بی بۆ قوتابیین وان بیژم، لێ پشتی هه‌یفه‌کی ریشه‌به‌ری گوته‌ من ب لیورینه‌ تونه‌شی دگه‌ل مه‌ به‌رده‌وام بی، وه‌زاره‌ت رازی نه‌بوویه تو ل که‌رتی پهره‌ردی کاربکه‌ی، چونکه‌ لقی وه‌لاقی حکومه‌ت ریکێ ناده‌ت بیروباوه‌رین سیاسی تیکه‌لی پهره‌رده و فی‌کردنی بن"^(۲).

حکومه‌تا ئیرانی دانپیدان ب باوه‌رنامین په‌نابه‌ران کر، ئه‌و به‌لگه‌نامین به‌رده‌ست قی چه‌ندی دۆپات دکه‌ن^(۳). ئه‌گه‌ر په‌نابه‌ره‌کی باوه‌رنامه‌ هه‌بیت و بۆ جه‌ین شۆله‌ژی سه‌لماندبیت کار ب باوه‌رنامین وان هاتیه‌کرن. چه‌ندین نمونه‌ لسه‌ر قی ئیکێ به‌رده‌ستن بۆ وینه‌ په‌نابه‌ره‌ک بناقی (محمه‌د ئەمین سه‌عید) کو هه‌لگری باوه‌رناما دبلومی بوو د بواری چاندنیدا و فه‌رمانبه‌ر بوو ل ریشه‌به‌ریا چاندنی ل هه‌ولپیری لسه‌ر ریشه‌به‌ریا چاندنی ل باژیری (گناباد) سه‌ر ب خوراسانیقه‌ ب هه‌مان پله‌ ده‌یته دامه‌زراندن^(۴). هه‌روه‌ها به‌لگه‌نامه‌کا دی کو دۆسه‌یا دکتوره‌کی په‌نابه‌ره‌ بناقی (نافع ئەیوب فه‌یزوللا) ژ باژیری قه‌زوینی هاتیه‌ هنارتن بۆ وه‌زاره‌تا زانست و خویندنا بلند یا وی وه‌لاقی داکو دویفچوونی بۆ بکه‌ن پیخه‌مه‌ت کار ب باوه‌رناما وی بکه‌ن و مفا ژ شیانین وی بینن^(۵). هه‌روه‌ها د چه‌ند نفیسینین فه‌رمیدا قایمه‌قامی قه‌زوین

(۱) م. ا. ک. م. ایران، وزارت آموزش و پرورش، از مدیر اداره کل آموزش و پرورش خراسان، معینی، به اداره آموزش و پرورش شهرستان سبزوار، شماره سند (۰۲۳۶-۱۳۳۴۷۶-۲۹۳)، ۸۴۲-م پ، ۲۴-۶-۲۵۳۶.

(۲) بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۰۴.

(۳) فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی ئاماژی دده‌ته هندی حکومه‌تا ئیرانی دانپیدان ب وان باوه‌رنامین په‌نابه‌ران نه‌کر بین ل عیراقی بده‌ستخوفه‌ ئینای، بۆ زیده‌تر زانیاریان بزقره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۵.

(۴) م. ا. ک. م. ایران، استانداری خراسان، اداره کشاورزی شهرستان گناباد، شماره سند (۰۰۲۵-۱۳۴۷۴۳-۲۹۳)، ۳۷۳-م، ۸-۱۱-۱۳۵۴.

(۵) م. ا. ک. م. ایران، از فرمانداری شهرستان قزوین به وزارت علوم و آموزش عالی، شماره سند (۰۰۲۵۵۶-۰۲۰۵)، ۳۷۳-م، ۸-۱۰-۱۳۵۴.

دۆسه یین (۱۰) ماموستایین کوردین په نابەر بۆ ریفه به ریا په روه ردی یا هه مان باژیر دهنیریت داکو وه کو ماموستا ل قوتابخانیین وی هه ریمێ ده ست بکاربن، پشتی نفیسار دگه هیته ریفه به ری گشتی یی په روه ردا پارێزگه ها نافه ندی (استانی مرکزی) د به رسقییدا داخوازی ژ ریفه به ریا په روه ردا باژیری قه زوین دکه ت ناف و ده مژمیریین کارکرنا وان ماموستایین په نابه ریین کورد یین ژلای قایمه قامی وی باژیریقه ل قوتابخانان هاتینه دامه زراندن بۆ وان بنیریت داکو مووچین وان بۆ بهینه خه رجکر^(۱). هه روه ها په روه ردا باژیری (اسفراین) نه ه په نابه ر ب مووچین (۷۵۰۰) ریالان وه کو کارمه ند لسه ر میلاکی خو دامه زرانده بوون^(۲). به لێ زۆرجاران ئەشان ماموستایین کورد ب ریکا نفیسارین فه رمی گله یین خو گه هاندینه به رپرسیین حکومی یین وی وه لاتی لسه ر گیروکرنا خه رجکرنا شایسته یین وان^(۳). ئەف به لگه نامه هه می ئامازه نه کو په نابه ران مفا ژ دام و ده زگایین په روه ردی یین وه لاتی ئیرانی وه رگرتبوون ئەفجا چ وه کو خواندن یان ژی کارکرن تیدا.

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از مدیر کل آموزش و پرورش شهرستانهای استان مرکزی به اداره آموزش و پرورش شهرستان قزوین، شماره سند (۰۱۳۴ - ۰۲۵۵۶۵ - ۲۹۳)، ۴۵۳۷، ۲۳-۱۱-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، وزارت آموزش و پرورش، اداره آموزش و پرورش شهرستان اسفراین، شماره سند (۰۰۴۸ - ۰۵۳۱۱۱ - ۲۹۷)، ۱۳۴-م، ۱۴-۳-۲۵۳۶.

(۳) بۆ دیتنا نمونهك ژ داخوازیین ماموستایین کورد به ری خو بده پاشکووی ژماره (۱۲).

۴- ئاریشین جفاکی یین په نابه‌ران:

دابه‌شکرنا په نابه‌رین کورد دناښ جفاکه کیدا کو ژلایي نه ته‌وه و زمان و مه‌زهه‌بیڅه جودا بوون، بو وان یا ب ساناهی نه‌بوو هه‌تا بشین خو دگهل وئ گوهریني بگونجینن، ژبه‌رهندي ژور جارن چ لسهر ناستي که‌سی یان خیزانی ئەف په‌نابه‌ره توشی ئاریشین جفاکی دبوون. هه‌روه‌کو بالیوزخانا بریتانیا ل ته‌هران د راپورتین خوډا به‌حس دکه‌ت کو په‌نابه‌ران سکالا لسهر په‌یدا‌بوونا ئاریشان دگهل ده‌سته‌ه‌لاتدارین خوجه هه‌بوون، ئە‌گه‌رین وان ژي بو نه‌بوونا ده‌لیڅین کاری و لیبرینا ده‌رمالین ژیانئ و کیشین ئاکنجی‌بوونی دزفرینن. لدور فی چهندي محهمه‌د شریف سه‌فتی دبیژیت: "پشتی لده‌می شه‌فی پاسامه‌ل قوتابخانه‌کا باژیری مه‌شه‌د خالی‌کری، خه‌لکی سپیدی لسهر دیوارا به‌ری خو دامه‌کا ئەم چ جوره‌ مروّقین، پشتی ده‌مه‌کی ئەم فه‌گوه‌استینه شوقه‌یان و هه‌ر ماله‌کی بتنی ژوره‌ک دایئ و خوارن و فه‌خوارن و نقشتن هه‌می دناښ وئ ژورئ دابوو، له‌وا خیزانین مه‌ روزه‌کی لبه‌ر ده‌رگه‌هی شوقئ و لسهر ره‌سیفی پرمیزین خو پی‌کرن بو پاتنا نانی، ئەف رویدانه بو ئە‌گه‌ری توره‌بوونا خودانی شوقان و بو ده‌نگه‌ ده‌نگا وی دگهل ئافره‌تان، پشتی ئەو دوکاندارین ده‌وروبه‌ر ژي خو هافیتیبه‌ دناښ کیشیدا، مه‌ژی هه‌می ئەو زه‌لامین دوان شوقاندا هی‌رش بره‌ سه‌ر وان و مه‌ بی ده‌نگ کرن"^(۱).

ئەم دشین بیژین دابه‌شکرنا ب زوره‌ملی و جوداهیا که‌لتوری هنده‌ک ئاریشه‌ دویش خوډا ئینان په‌نابه‌ر گه‌هاندنه‌ ناستی تیکچوونا ده‌رونی، چونکه‌ هنده‌ک تشت دیتن په‌نگه‌ بو وان یئ نامۆ بیت و د ژيانا خوډا هه‌ر گولی نه‌بیت، بو وینه‌ مادین هوشبه‌ر کو دناښ جفاکی ئیرانیدا ژور ده‌اته‌ بکارئینان، لی بوو په‌نابه‌ره‌کی کوردی عیراقی کو چ سه‌ررور و زانیاری لسهر نه‌بن په‌نگه‌ تشته‌کی ژور نامۆ بیت، بو وینه‌ دناښ به‌لگه‌ نامین باژیری (تربت جام) سه‌ر ب خوراسانیڅه‌ سکالایا په‌نابه‌ره‌کی کوردی کرپکار بناڅی (هاضم علی درویش)^(۲) لسهر که‌سه‌کی فارس بناڅی (سبحان) یا هه‌ی

(۱) دیداره‌ک دگهل محهمه‌د شریف سه‌فتی، پیرمام، ۱۵ ی ئەیلولا ۲۰۲۲.

(۲) بقی ره‌نگی ناڅی وی هاتیه، لی دبیت هاشم یان کاظم بیت.

كو ئەف كەسێ كورد ل چایخانهكێ روینشت بوو و گازنده یین ژ ئیشانا زكێ خوۆ کربوون، ئەو کابرایێ فارس ژێ یێ گوتیی ئەزدی دەرمانهكێ باش دەمه ته، یێ رابووی چایا وی یا تژی تریاک کری، پشتی ئەوی پەنابەری فەخواری هاش خوۆنەمایه و خەلکی یێ گەهانیدیە نەخۆشخانێ^(۱). هەرۆهە پەنابەرەكێ دی یێ كورد بنافی میرزا برایێ تەحسین بەگ میری ئیزدییان ل (خمین) ئاكنجی کربوو، ژبەر ئاینی نافیری ژلایێ خەلکی شیعه دژایهتیا وی زۆر دەهاته کەرن و هەتا وی ئاسته ی بیێ کو ئەو بزانی مادین هۆشبەر مینا تریاکێ د دانێ و توشی نەخۆشیا دەرونی (اعصاب) کر بوو، لەوا ئیدریس بارزانی د نامەکیدا ل نیسانا ۱۹۷۸ بوۆ نوینەری کوردا د کومیتا پەنابەرانداندا داخواز دکەت هەول بدەن ئەفی پەنابەری ل وی باژیری فەگوھیزن ئەگەر نە دی شیت بیت^(۲).

ئاریشین جفاکی دناف تەخا کپیکاراندا ژێ د سەرھەلدان، تاییەت بابەتین گپیدایی مەزھەبی، بوۆ وینە ل کارگەهەکا ئاسنی ل ئەسفەهان دنافبەرا کپیکارین پەنابەر و فارساندا ئاریشه لسەر هەردوو خەلیفین پیغەمبەری ئیسلامی (عومەر و عەلی) سەرھەل ددەت، کار دگەھیتە هندی خودانی قی کارگەھن (ئاغایی کەشمیری)، هەمی کپیکاران کوم دکەت و دبیتیت: "ئیرە جھئی سیاستی نییە، ئیرە جھئی کارییە بوۆ خوۆ کاربەکن، تویمەنەکێ هوین بخۆن و ئیکێ ئەز"^(۳). بەلێ زۆرجاران سەرا ناف و ناسناقین کەسی پەنابەر تۆشی حالەتین بەریەک کەفتنی دگەل خەلکەکێ ئاست نزم دبوون، بوۆ وینە ژبەر نافی وی، هەندەک کەسین فارس یین شیعه ب چەقویان هیرش کربوو سەر (عمر طە محمود شیقی)^(۴). بەلێ کارەساتا باژیری کەرمان هیشتا خورابت بوو، ئەوژی کپیکارەکێ کورد ژبەرکو نافی وی (ئەبوبەکر) بوو ئەو کپیکارین

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از شهربانی تربت جام، شبانکاری، به جناب آقای فرماندار محترم تربت جام، یکنفر پناهنده کرد، شماره سند (۰۲۴۱-۱۳۴۹۵۷-۱۳۹۳)، ۳-۴۶۰۳، ۳-۲۳-۱۳۵۴.

(۲) بنیره پاشکوی عبدالله ئاغای پشدری، ژیدەری بەری، ل ۱۸۷.

(۳) دیدارەک دگەل عەونی شکاک مزوری، پیرام، ۲۲ ی کانونا ئیکێ ۲۰۲۳.

(۴) نافیری ل سالا ۱۹۵۵ ژ دایک بوویە، سالا ۱۹۷۲ دبیت پشمرگە دنافا ریزین شۆرەشا ئەیلولیدا و سالا ۱۹۷۵ ئاوارەیی ولاتی ئیرانی دبیت و ل باژیری کەرمان ئاکنجی دبیت، سالا ۱۹۷۹ دووبارە پیووەندی ب ریزین پشمرگە دکەت و ل سالا ۱۹۸۲ شەھید دبیت. دیدارەک دگەل خیزانا وی بنافی (زوبەیدا سالح یاسین)، پیرام، ۲۶ ی تەموزا

فارس یین دگهل کار دکرن دبیژنن هه‌ره دناف (خه‌باتن) دا یا پیس بووی پاقر بکه، ده‌می نافبری دچپته تیدا ټیکسه‌ر خه‌باتن دده‌نه شولی و دکوژن^(۱).

ل ده‌می چوونا په‌نابه‌ران بو بازاران ژبه‌ر جوداهیا زمانى و لیک تینه‌گه‌شتنن زورجاران دگهل خه‌لکى فارس زمان توشى ناریشان د بوون، بو وینه چهنده په‌نابه‌ره‌ک چوبوونه بازارن کهره‌ج بو کرینا هنده‌ک جلوه‌رگان ټیک ژوان بناقن (که‌مال حافظ) دچپته دوکانه‌کیدا و داکو بیژیتن من چاکپته‌کى جوان دقیت ب فارسی دبیژیتن (آقا ییک کودک خوشکل میخوام) نانکو من زاروکه‌کى جوان دقیت، کابراین فارس زور توره‌دبیت و خه‌به‌رین کریت دبیژیتن و ده‌ست ده‌فاقپته داره‌کى کو لیده‌ت، که‌مال ژى هه‌ر دبیژیتن (آقا آرام باش من مى جنگم) براده‌رین وی یین کورد ځیرا دگه‌هن و پرسیار دکهن چ کیشه‌یه، پشتی بو دیارکری کو مه‌به‌ستا وی (کوت) نانکو چاکیت نه‌ک (کودک) ه کابراین فارس نارام دبیت و دبیژیتن هوین نه‌هاتبان نه‌ز دا فی که‌سى کوژم، پاشى داخوازا لیپورینن ژ که‌مالی دکه‌ت و چاکپته‌کى گرانها ژى دیاری دده‌تن^(۲).

ژ ناریشین دى کو دناف ئه‌رشیفن به‌لگه‌نامین پاریزگه‌ها فارسدا هاتپه دیتن، سکالایا که‌سه‌کى فارسه بناقن (ئیسماعیل جادری) ل دژى ریبه‌ره‌کى جفاکى (مه‌دکار اجتماعى) بناقن مه‌حمود جاف، تیدا داخوازا کوژمه‌کى زور یی پاره‌ی وه‌کو قه‌ره‌بوو ژ نافبری دکه‌ت بتنن کو چوو بوو کچا وی بو په‌نابه‌ره‌کى کورد بخوازیت، تیدا هاتپه: "نه‌ز سکالاین لقی که‌سى دکه‌م، چونکه مایټیکرنا دکارو‌بارین خیزانا مه‌دا یا کرى و شه‌رما خیزانا مه‌یا برى و یی هاتپیه خوازگینى، ژبه‌ره‌ندى نه‌ز ب هه‌ژى نابینم که‌سه‌ک پینگه‌مى خو خراب بکارینیت و بناقن ریبه‌رى جفاکى و ب جلو به‌رگین یاسایى، یاساین بشکینیت، له‌وا نه‌ز داخوازا (۱۰۰۰۰۰) تومه‌نان وه‌کو مافن پارستنا نامیسی و (۱۰۰۰۰۰) دى ژى بو زفراندنا پیگه‌ه و شه‌ره‌فا خیزانا خو ژى دکه‌م"^(۳). ل دريژاهیا قى سکالاییدا هاتپه نه‌گه‌ر نه‌ف ناریشه‌دریکا یاساین و لایه‌نین فه‌رمیدا چاره‌سه‌ر نه‌بیت، نه‌م دى په‌نایى به‌ینه به‌ر کوشتنا وی، چونکه

(۱) دیداره‌ک دگهل عه‌ونى شکاک مزورى، پیرمام، ۲۲ ى کانونا ټیکى ۲۰۲۳.

(۲) سالار شه‌هید کاکو، ژیدهرى به‌رى، ل ۲۱۸-۲۱۹.

(۳) م. ل. ک. م. ایران، به‌مقام معظم استنادار استان فارس، شماره‌سند (۰۰۴۳۸-۰۰۱۰۹۶۹-۰۰۲۹۳-۹۸)، ۲۹-۴-۲۰۳۶.

مه نه قییت ئەم ژده رفه ی خیزانا خو کچان بدهینه که سئ^(۱). ئەف سکالایه وئ ئیکئ نیشان د دهت کو هندهک ژ خه لکئ ئیرانئ ب چافه کئ کیم بهرئ خو دایه په نابهرین کورد و دانا کچان ب وان ب شه رمزاری بو خیزانین خو پیناسه کریه.

ژلایه کئ دیفه په نابهران ژئ ل ده مئ په یدابوونا ئاریشان دگهل خه لکئ ئیرانئ په نابریه بهر دام و ده زگایین یاسایی و جفاکی بو وینه په نابهرهک بناقئ (عه بدوللا دهرویش) ترومبیله کئ ل که سه کئ فارس خه لکئ ئه رده کان بناقئ (ئاغایئ حه جی حسین) ب (۱۱۰۰۰) تومه نان دکریت، پشتی چه ند پوژان بو دزفرینته فه، به لئ حه جی دیبژیتئ: "تو ئیک ملیون تومه نان بدهیه من ئەز نازفرینم". عه بدوللا دچیته بنگه هئ پولیسان و دادگه هئ ژئ به لئ دیبژیتئ ترومبیل نوکه یالسه ر ناقت ته، مائئ تهیه. پاشی ب ریکا هه قاله کئ فارس دچیته ریفه بهریا چاره سه رکنا ئاریشان، و چیروکا خو بو ئاغایئ ئەحمه دی، ریفه بهرئ وئ فه رمانگه هئ، دیبژیت، ئەوژئ ئیکسه ر تیله فونا حه جی دکهت و گازی دکه ته نیک خو، دیبژیتئ: "حه جی ماتو نه چوو په حه جئ بوچی ته فیلبازی ل میفانئ مه کرینه، دقیت تو ترومبیللا خو بزفرینی"، حه جی دیبژیتئ: "ئهوی ب که یفا خو یا کری، و ئەز نازفرینم". عه بدوللا دیبژیتئ ئەگه ر بزفرینیت بلا (۳۰۰۰) تومه نان بو خو راکهت، ئاغایئ ئەحمه دی دیبژیتئ: "نه خیر دقیت هه میان بزفرینیت ئەگه ر نه دئ ب تاوانا فیلبازی ده مه دادگه هئ"^(۲). و بقی رهنگی حه جی حسین ژ ترسادا رازی بوو ئەوئ ترومبیلئ وه رگریته فه و هه می پارین عه بدوللای بو بزفرینیت^(۳). ههروه ها ل باژیرئ شیراز په نابهره کئ کورد یئ کریچی بناقئ (عمر محمه د ئەمین قادر) ل ۱۲ ی ته باخا ۱۹۷۸ سکالایه کئ لسه ر خودانئ خانینئ ئەو تیدا دژیا بناقئ (عه زیز زاده حه قیقی) تومار دکهت کو ئەف کابرایه زور ئیزعاجیا مالا وان دکهت، تیدا دیار دکهت ئافا فه خوارنئ یا ل وان گرتی، و حه مام و ده ست ئاف و مه ته خ ژئ یین قوفل کرین و ناهیلئ ئەو و ژن و زاروکیین خو ب

(۱) همان مصدر.

(۲) عه بدوللا دهرویش عه لی، ژیدهرئ بهرئ، ل ۱۰۹-۱۱۲.

(۳) هه مان ژیدهر و هه مان لاپهر.

خۆشى بژین، لەوا داخوازی دكەت پولیس بچن دویفچوونا بابەتی وان بکەن^(۱).

لدۆماهیئ ژبەرکو پێکھاتەیا پەنابەران تیکەلەك بوون ژ خەلکی هەمی دەقەرین کوردستان، لەوا دەزگایی ساواکی شیا هەندەك خەلکی دناف ریزین خۆدا ریک پێخت داکو بو بەرژەوهندیا وان کاربکەن، ئەندامین ساواکی ب هاریکاریا فان کەسان هەول ددا تۆقی دوو بەرەکی دناف پەنابەراند بچین^(۲). د هەمان دەمدا راگەھاندنا حزبەکا نووی ژلایی جەلال تەلەبانیشە و دەستپێکرنا هەوێکا پۆژنامەفانی بو لیدانا پێگەھی پارتی و بەخشینا تومەتان بو کەسایەتیا بارزانی تۆقی دووبەرەکی هیشتا مەزنترلیکر^(۳).

لەوا کەشەك پەیدابوو هەندەك جارن ئاریشین جفاکی ژی دناف واندا سەرھەلبەدن، بو وینە دناف کەمپا جەھروم یا راھینائین پێشەبیدا زۆر جارن کیشین بچوک دناقبەرا ئیک دوو کەسان دەھاتنە مەزنگرن و دکرنە ئاریشین ناوچە ی و زاراقەیی ژی وەکی (بادینی و سورانی)، ژبەرھندی دووجارن دناف وی کەمییدا شەر دناقبەرا پەنابەرین بادینی و سورانی سەرھەلدا، لی د بەرامبەردا هەولەکا پێچەوانە ب هاریکاریا سەرکردایەتیا پارتی هەبوو کو دناف پەنابەراند کیشە دروست نەبن و بەردەوام هەولین ئیکگرتن و ئیکرزیی ددان، هەر وەکو سالار شەھید کاکو دنقیسیت: "دوژمن، ئەوێ پەسەند نەبوو حەزی بە یەکریزی ئاوارەکان نەدەکرد بۆیە ناوہ ناوہ کیشە و گرفتیان دروست دەکرد کە بیئە هۆی دووبەرەکی و رق ئەستووری^(۴). کار گەیشتە هندی پەنابەرین کەمپا جەھروم دناف خۆدا دوو کەسایەتی وەك برا گەرە بو چارەسەرکنا ئاریشان دەستیشان بکەن، ئەوژی (حەسو میرخان ژاژۆکی) بو پەنابەرین بادینی و (مام و سوو دزەیی) بو سورانی^(۵).

(۱) م. ل. ک. م. ایران، از عمر محمدامین قادر، به استانداری معظم استان فارس، شماره سند (۰۰۵۷ - ۰۱۵۹۶۹ - ۲۵۳۷-۵-۲۱، ۹۸-۲۹۷).

(۲) سالار شەھید کاکو، ژێدەری بەری، ل ۲۰۳.

(۳) بو دیتنا هەندەك ژوان بابەت و بەیاننامان بەری خۆ بده رۆژناما (الشرارە) ئیکەم زمانحالی ئیکەتی نیشتمانی کوردستان کو ل ئیککی چریا ئیککی ۱۹۷۵ ل دیمەشقی دەرکەفتیە.

(۴) سالار شەھید کاکو، ژێدەری بەری، ل ۲۰۳.

(۵) هەمان ژێدەر، ل ۲۰۳.

۵- چالاکیین وەرزشی یین پەنابەران ئەنجام ددان:

ئەو پەنابەرین قەستا وەلاتی ئیرانی کرین ژبلی مژیل بوونا وان ب کارو بارین، پوژانە، چەندین چالاکیین هزری و پەوشەنبیری و وەرزش و رابواردنی ئەنجام ددان، تیک ژوان چالاکیین دفی بوارەیدا پەنابەر پیتقە هاتینە گریدان وەرزش بوو، ئەبوو ل سەر دەست پیتقەری و پشەقانی ئیدریس بارزانی کومەکا لاوین پەنابەر ل کەمپا (رەبەت) کو زۆر بەی وان یاریزانیین یانا وەرشی یا هەولپیری بوون هاتنە ژینگرتن و تیمەکا توپاپی بناقی هەلبژاردەیی کوردستانی ل نافەرەستا سالا ۱۹۷۴ ژئی هاتە چیکرن و چەندین چالاکیین وەرزشی بقی نافی ئەنجامدان^(۱).

پشتی هنگی ژبەر زۆریا گەنجین خۆدان بەهرە دناق پەنابەراندە هەر دووی سالییدا تیبەکا دی یا وەرزشی بناقی (بروسک)^(۲) ل هەمان کەمپ هاتە دامەزراندن و ب ئامادەبوونا جەماوەرەکی زۆر ژ پەنابەران یاریین جوش و خرۆش دناقەرا هەردوو تیمین پەنابەران و باژپریین دی یین کوردستانا ئیرانی وەکی تیمین باژپریین سەردەشت و ئورمی و مهاباد و بوکان د هاتنە ئەنجامدان، بو وینە دیاریین نافەرەرا هەردوو تیمین بروسک و سەردەشتی دا هونەرەند (کەریم کابان) و چەندین کەسایەتیین سیاسی لەشکەری و جفاکی یین ئاکنجیین ئەووی کەمپی بو پشەقانیی ئامادە بوون^(۳).

ل کەمپا جەهروم ژی کو ژمارەکا زۆر ژ پەنابەران بو مەرەما بەشداربوونی د خۆلین پشەبییدا تیدا دژیان، ل دەمی بپنقەدانی و بیکاریی دەمی خو ب ئەنجامدانا چالاکیین وەرزشی قە د بوراندا، کومەکا ژوان گەنجان^(۴) بریاردان تیمەکا وەرزشی پیک بینن، دامەزراندنا فی تیمی نەهاتیە زانین، لی پەنگە دووماهیا سالا ۱۹۷۵ و دەستپیک

(۱) بژار عوسمان ئەحمەد، میژووی وەرزشی شاری هەولپیر، دەستنووسە و چاپ نەکراوە.

(۲) راهینەری فی یانی ئەفسەرەکی کوردی خەلکی کەرکۆکی بوو بناقی (میلایم خەیروللا) هەر دەما ئەرکی وی یی سەربازی دناق شۆرەشیدا ل کوردستانا عیراقتی تەمام ببا د چوو کەمپی و راهینانان ب گەنجین تیما نافیری دکر، هەر وەها هەندەک یاریزانیین وی ژی کەرکۆکی بوون، لی باراپتر یاریزانیین بەری یین تیما بروسک یا هەولپیری بوون هەر ژبەرەندی بقی نافی هاتەف نافکرن. بنیرە: سالار شەهید کاکۆ، ژیدەری بەری، ل ۱۶۷.

(۳) سالار گولچیی یەدەکی فی تیمی بوو، بنیرە: هەمان ژیدەر، ل ۱۶۷-۱۶۹.

(۴) هەندەک ژوان گەنجین دفی تیمیدا یاری دکرن (جەلعود، سمە گۆلی، خالید عەرەب، عەبدوللا شپروانی، زیاد، مەحمود) بوون، بنیرە: هەمان ژیدەر، ل ۲۱۱.

۱۹۷۶ بیت، چونکه ئەف كه مپه پشته دابه شكرنا په نابه‌ران ل پایزا ۱۹۷۵ هاته چيكرن و يا به‌رده‌وام بوو هه‌تا نافه‌راستا ۱۹۷۶. به‌لئ هه‌ر چ نافئ بو وئ تيمى پيشنيار دكر، تايه‌ت نافين كوردى ژلايى ريفه‌به‌رى كه مپيڤه دهاته ره‌تكرن، پاشى نه‌وى بخو نافئ وئ كره (كورش كيبر) ئانكو كورشى مه‌زن ئيك ژ پاشايين بنافو ده‌نگين ئيمپراتوريه‌تا فارس، هه‌رچه‌نده ئەف نافه يى بدلئ وان گه‌نج و ياريزانان نه‌بوو، لئ ب نه‌چارى رازييوون. د به‌رامبه‌ردا هه‌ر وئ سالى تيمه‌كا ديژى ژوان گه‌نجان هاته دروستكرن يين ل تيمه كورش نه‌هاتينه وه‌رگرتن، ئەوان ژى به‌رده‌وام راهينانين وه‌رزى ئەنجام د دان پاشان ئەوژى چوونه نيك ريفه‌به‌رى كه مپى بو وه‌رگرتنا ره‌زامه‌نديى، به‌رى به‌حسئ نافى به‌يته‌كرن ئەوان دزاني ئەو حه‌ش چ ناف دكه‌ت و دئ لسه‌ر چ رازى بيت، له‌وا نافئ وئ دكه‌نه (داريوش)، ژبه‌ره‌ندئ ريفه‌به‌ر هه‌ر زوى رازى دبیت و كه‌ل و په‌لین وه‌رزى ژى ده‌ته‌ئ^(۱). دقيره‌دا ديارديت بتنى ل سالىن ده‌ستپيكي ده‌مى په‌نابه‌ر ل كه‌مپان چ يين ئاكنجيوونى يان فيركاريى ريك ب وان دابوو تيبين مللى يين وه‌رزى دروست بكه‌ن، به‌لئ ژ سالا ۱۹۷۵ هه‌تا ۱۹۷۹ رژيما په‌هه‌له‌وى هه‌روه‌كو چالاكيين سياسى ب چ ره‌نگا ريك ب په‌نابه‌ران نه‌دا چالاكيين هونه‌رى يان بوونين نه‌ته‌وه‌يى ساخ بكه‌ن.

(۱) ژبه‌ر كو (سه‌باح سديق ئەحمه‌د) كو هه‌م وه‌كو راهينه‌ر و ياريزان يارى بو فئ تيمى دكر و پيشمه‌رگى به‌شى توپه‌افيژان بوو، له‌وا داخواز دكر نافئ تيمه‌وان (مه‌دفعه‌ئ) بيت، ژبه‌ره‌ندئ دناف خوډا دگوتئ تيمه‌مه‌دفعه‌ئ و ب فه‌رميش تيمه‌ داريوش بوو. سالار شه‌هيد كاكو، ژينده‌رى به‌رى، ل ۲۱۱.

تەوهری دووی

ژلایئ ئابوری قە

۱- بارودۆخی ئابوری یئ پەنابەران:

زۆربە ی ئەو پەنابەرین قەستا ئیرانی کرین د بارودۆخەکی نەخۆشدا دەربازبوون، ژلایەکیقە هیشتا کەش و هەوا یئ ساربوو و ریک دگرتی بوون و ژلایئ دی ژبەر ترسا هیرشا پیش وەخت یا سوپایئ عیراقئ خەلکەکی ئیکجار زۆر یئ مەدەنی رەقینە ئیرانی و دەلیقە بۆ هەمیان نەرەخسا کەل و پەلین خوارنی و ناق مائی دگەل خو بەن. هەرۆهە ژمارەکا زۆر ژ خەلکی باژیران هەرۆهک ل بەشی ئیکیدا ئاماژە پئ هاتیەدان، حکومەتی ژ مألین وان دەریخستن و نەهیلان چ کەل و پەلان دگەل خو بەن. دەمی ئەو لسەر کەمپ و گوند و شارین ئیرانی دابەش کرین باراپتر ژوان بارودۆخی وان یئ ئابوری زوری خراب بوو، چونکە باراپتر ژوان چ پارە دگەل دا نەبوون، و ئەگەر هەندەک ژوان پارەژی هەبن تیرا چەند پۆژەکی کیم دکر، چونکە هیشتا دەستپیک بوو و ب ساناهی ریک پئ نەدەتەدان ل کەمپان دەربکەفن و خو ئەگەر ریکیش پئ هاتبادان هیشتا پەنابەر شارەزایئ وی وەلاقی نەبوون کو بشین کارەکی ب دەست خوقە بینن یان ژئ هیشتا زەلامین زۆربە ی وان ل بەروکین شەری دابوون، ژبەرغان ئەگەران پەنابەر کەفتنە د بارودۆخەکی ئابوری یئ نەخۆشدا و ب هیقیا وان هاریکاریان بوون یئ حکومەتا ئیرانی پیشکیشی وان دکر^(۱). راپۆرتین کۆمسیونا بلندا پەنابەران ئاماژە دکن حکومەتا ئیرانی بۆ ئەو خەلکی دناف

(۱) پەیوەندی تیلفونی دگەل همایون کەمانگەر، ۸ ئی ئادار ۲۰۲۲.

که‌مپاندا دژیت که‌ل و په‌لێن خوارنێ دابین دکه‌ت، به‌لێ ئه‌و هاریکاریین مادی کو ده‌ستپێکن ددانه هه‌ر خێزانه‌کی یێن هاتینه برین^(١). ئه‌فه‌ژی دیاره ژبه‌ر زێده‌بوونا ژمارا په‌نابه‌ران کو د خواست و پێشبینیا حکومه‌تا ئیرانیدا نه‌بوون. هه‌روه‌ها ئه‌و خێزانێن ژ ده‌رفه‌ی که‌مپا دژیان د ئامارێن کۆمه‌لا شێر و پوژ دا بو هاریکاریان نه‌بوون، له‌وا ژماره‌کا خێزانێن په‌نابه‌ران ل باژێرێن وه‌کی شنوی و مه‌باد و نه‌غه‌ده زۆر ب نه‌خۆشی و مه‌ینه‌تی دژیان، دیاره هه‌تا هه‌می په‌نابه‌ر هاتینه وه‌رگرتن و ئاکنجیکرن ده‌مه‌کێ ب سه‌رفه‌چووی له‌وا ژماره‌کا زۆر ژوان دوێ چاهه‌روانییدا توشی کاودانێن سه‌ختین ئابوری بیوون، ژبه‌ره‌ندی پارقی دیموکراتی کوردستان بریارێ دده‌ت ژ ئه‌و پارێ ژ شوهره‌شی مایه‌فه هاریکاریا په‌نابه‌ران بکه‌ن^(٢).

نمونه لسه‌ر وی بارودۆخی ئابوری یێ نه‌خۆش یێ په‌نابه‌رێن کورد که‌فتینه تیدا دزۆرن، بو وینه‌هه‌زیز قازی سورچی کو ژۆره‌ک د خانیه‌کی کابرایه‌کی ئازه‌ریدا ل نه‌غه‌ده بکری گرتبوو، دبێژیت: "ئه‌م د مالا خۆدا هه‌فت که‌س بووین، زارۆکین من ل برسادا دگریان، ئه‌ژی نه‌دچوومه بازارێ ژ ترسین هندی کو ئیک من ببینیت دانه‌بێژیت هه‌زیز قازی نه‌گوت وه‌ره‌هه‌ر بچین چایه‌کی ل مالا فه‌خوین، ئه‌و پازده‌ پوژ بوو مه‌چ خوارنێن گه‌رم نه‌خواری، پوژه‌کی ئه‌ز چوومه‌ ناف بازارێ نه‌غه‌ده من دوو هه‌فالین خۆ کو ئه‌وژی ل هیزا رزگاری سه‌ه‌لق بوون، دیتن و پاشی مه‌ (عه‌لی عه‌بدوللا) دیت، گوته‌ من سه‌به‌ی وه‌ره‌ نیک من هاریکاریین خۆ وه‌ر بگه‌ره، ئه‌ژی پوژا باشتەر چووم و من ئه‌و هه‌فال ژ دگه‌ل خۆبرن، ژبه‌رکو ئه‌ز فه‌رماندی هیزێ بووم (٦٠) دینار دانه‌ من و هه‌ر ئیک ژوان ژ (٤٠) دینار دانێ، ل ده‌می زفرینێ به‌ری بچمه‌ مالا من هنده‌ک برنج و گوشت و روین کرین، وی ئیفارێ مه‌ خوارنه‌کا باش خوار، زارۆکین من ده‌ست ب که‌نیی کرن و گوتن سوپاس بو خۆدی ئه‌فرو مه‌ تیر خوار"^(٣). دقیره‌دا دیاردبیت ب په‌نگه‌کی گشتی ژيانا په‌نابه‌رێن کورد یی جوداهی

(1) From Leslei A. Goodyear, Repot No.2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975.

(2) مه‌سه‌عود بارزانی وی پاره‌ی ب سی ملیون دینارێن عیراقی دگه‌ل ئیک ملیون دولارێن ئه‌مریکی قه‌له‌م دده‌ت، ژبلی هاریکاریین په‌نابه‌ران پشتی هنگی ژبو کرینا چه‌کی و بریقه‌برنا چالاکیین شوره‌شا گولانی هاتنه‌ خه‌رجکر. بنیره: بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی..... شوهرشی ئه‌یلوول، ژیده‌ری به‌ری، ل ٣٩٦.

(3) بیره‌وه‌رییه‌کانی هه‌زیز قازی سورچی، ل ٤٤٦-٤٤٧.

دكاودانین دژواردا دەربازدبوو، چونكە ئەگەر ئەقە پەوشا بەرپرسەكی سەربازی یی شۆرەشی بیت پا پەوشا خەلكی ناسایی دئی یا چاوا بیت.

راپۆرتەكا پولیسین ئیرانی ل ۲۲ ئی تیرمەها ۱۹۷۵ ب پەنگەكی زۆر باش ئاماژی ب پەوشا ئابوری یا ژمارەكا پەنابەرین كورد، كو ل كارگەهەكا بەرھەمیین چاندنی بناقی (یەك و یەك) ل مەرغابی ئاكنجی كربوون، دكەت، تیدا هاتیە (۳۰۰) كەس ژوان دوئی كارگەهیدا ب موچین دناقبەرا (۵۰-۶۰) ریالان بو كەسین ژیی وان دناقبەرا (۱۲-۱۸)^(۱) سالی و (۱۰۰-۱۵۰) ریاال ژی بو مەزنان كار دكەن، لی ژبەر نەرازیبوونا وان ژ پەوشا ژيانا خو ئەقان پەنابەران دەست ژ كاری هەلگرتیه، بەلگەنامی هەندەك تیروتەسەلین هویر تیدا بەحس كرينە دیاردكەت: "ژ دوھی وەرە ئاف نیە و ئەقە چەند پوژن گازا سپی ژی لسەر وان دابەش نەكریه، و ئەق خەلكە ژی زۆرەیی یی نەدارە، لەوا د نەچارن زیڕ و كەل و پەلین خو یین نافمالی بفروشن، ئەندازپارین كارگەهی یی دبیژن ئەم نەشیین مووچی قان كریكاران زیدە بكەین و ل دەمی نوكەژیدا نەشیین بو وان گازی دابین بكەین، و ئەق ئیکە یا بوویە ئەگەری توره بوون و بیزابوونا قان كوردان"، ژبەرھندی سەرپەرشتین وان یی گوئی ئەم دئی قی كیشی گەهینە بەرپرسین حكومەتا ئیرانی و مەلا مستەفای داکو چارەسەریەكی بو ئاریشا مە فەیین. هەر ئەق بەلگەنامە دیاردكەت كو ئەق پەنابەرە نەشیین بچنە تەهران، لی سی ژوان بناقین (باپیر شوانی، سەید عەبدوللا بەرزنتی و عەلی روان) ژ كرماشان یین بەرەف مەباد چووین^(۲). پەنگە ئەق كەسە بو دیدارا بارزانی چووین، چونكە هەتا وی دەمی هیشتا بارەگا و مالا وی ل نەغەدە بوو.

(۱) یاسایی ئیرانی ریك نە د دا كەسین خوار ژیی (۱۸) كار بكەن، لی ژبەر كو ئەق دەستپیکا وان یا پەنابەری بوو ل وی وەلاتی، لەوا دیارە چاقین خو یین ل قی یاسایی نقاندى.

(۲) هەژی گوتیبە ئەق كریكارە دگەل سەروكی كارگەهی ژی كوم ببوون، لی داخوایا وان بو زیدە كرنا مووچەیی رەتكربوو، لەوا پشتی هەیفەكی شاندهكی كومەلا شیر و روژ بو چارەسەر كرنا كیشا قان پەنابەران دچیتە قی كارگەهی و مووچین وان جیگیر دكەت بو زاروكان (۵۰) ریاال و مەزنان ژی (۱۰۰) ریاال، دەه كەس ژوان زۆر دنەخوش بوون كریا وان ژی وەكی یین دی بو هەژمارت. بنیرە: م. ا. ك. م. ایران، ژاندارمى كسور، از ناحیه ژاندارمى فارس بە فرماندە ژاندارمى كسور، مرزبانى، شماره سند (۰۰۹۸-۰۱۳۴۱۳-۰۰۲۹۳-۰۹۸)، ۳۱-۴-۱۳۵۴؛ م. ا. ك. م. ایران، مصدر پشین، شماره سند (۰۰۲۶-۰۱۳۴۱۳-۰۰۲۹۳-۰۹۸)، ۳۰-۵-۱۳۵۴.

عه ونی شکاک مزوری پېشمه‌رگي په نابه‌ر لسهر ره‌وشا ټابوری یا ټهو ټیدا د ټیان دیاردکته:" زوربه‌ی په نابه‌ر تایه‌تی ل سالیڼ ده‌سټپیکا چوونا وان بو ټیرانۍ د ټیانه‌کا نه‌خوش و کوله‌مه‌رگیډا د ټیان، چونکه لده‌می په نابه‌ر بوونۍ، ټبلی جلو‌به‌رگین ل به‌ر مه‌دا، ټهم نه‌شیاین چ ټشتۍ دی دگه‌ل خو بیه‌ین، له‌وا ټه‌ز دشیم بیژم زوربه‌ی په نابه‌ران چ ټشتۍ نافمالۍ نه‌بوون، ده‌می من داوه‌تا خو کری ټهم ل بن خیفه‌ته‌کۍ د ټیاین و لسهر لایلونه‌کۍ دنقستین، ده‌مه‌کۍ دریژ چوو و من ده‌ست ب کارکرنۍ کر هه‌تا شیم مافیره‌کۍ بکرم کو وی ده‌می ټهو په نابه‌رین دگه‌ل مه‌که‌سۍ مافیر نه‌بوون"^(۱). ټهم دشین بیژین ره‌وشا باراپتر یا په نابه‌ران ل سالا ټیکۍ ژ گه‌هشتنا وان بو ټیرانۍ یا نه‌خوش بوو، چونکه هیشتا هه‌میان ده‌ست ب کاری نه‌کربوون و حکومه‌تی ژي ټه‌گه‌ر هاریکاری ژي دابنۍ ټیرا هه‌می خه‌رجیډن ټیانا وان نه‌دکرن، هه‌روه‌ک د دوو به‌لگه‌ناماندا دیاردبیت ژماره‌کا په نابه‌ران ل دوو ده‌قه‌رین جودا وه‌کی باژیری ټه‌سفه‌راین و شیروان ل پاریزگه‌ها خوراسانۍ داخوزنامان پېشکیشی ده‌سته‌له‌تداریڼ وان ده‌قه‌ران دکهن داکو کاره‌کۍ بده‌نه وان، چونکه خوډان خیزانن و نه‌شین ټیانا خو بریقه‌به‌ن، ټیدا دیار دکهن:" ټه‌فه‌ه‌چهن‌دین هه‌یفه‌ ټهم ل فیره‌بیکارین و حکومه‌ت ژي یا هاریکاریا مه‌ناکه‌ت"، هه‌تا هنده‌ک ژوان گوتیه:" ژبه‌ر بی‌پاره‌ی ټهم ل مزگه‌فتاندا دنقین"^(۲).

زیده‌باری نه‌داریڼ و بارودوخۍ تالی ټیانی، په نابه‌رین کورد دبوونه قوربانین گه‌فین سروشتی ژي، بو وینه به‌لگه‌نامه‌کا پاریزگه‌ها خوراسان ناماژه ب ره‌وشا مالا په نابه‌ره‌کۍ کورد بناقنۍ (حه‌یدهر فتاح یه‌عقوب) پیکهاتی ژ ده‌ه که‌سان دکته کو ژبه‌ر له‌هیه‌کۍ ل باژیری (ترتت جام) ل سالا ۱۹۷۶ هه‌می نافمالیا خو یا ژ ده‌ستدای و چ نامراه‌کۍ ټیانی بو وان نه‌مایه و ل ده‌می نوکه‌دا یین سه‌رگه‌ردان بووین و بیی نافمالی یی د ټین"^(۳). ټه‌گه‌ر ټهم لسهر قۍ رویدانۍ راوه‌ستین، دویف به‌لگه‌نامۍ له‌هی ل ده‌سټپیکا هه‌یقا دوو رویدایه و ټاگه‌هدارکرنا ده‌زگایڼ کاروباریڼ سروشتی ل نافه‌راستا هه‌یقا چوار بوویه، لڼ مه‌چ به‌لگه‌نامه

(۱) دیدار دگه‌ل ناقبری، پیرمام، ۲۳ ی کانونا ټیکۍ ۲۰۲۳.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از خواستاران محمد عبدی، احمد سلیمان، مصطفی سلیم، خالد رسول، به‌رئاست فرمانداری شهرستان اسفراین، شماره‌سند (۰۰۶۱-۱۳۴۹۵۷-۰۱۳۴۹۵۷-۰۱۳۴۹۵۷)، ۲۶-۱۱-۱۳۵۴؛ از عبدالله حسین.....، به‌فرمانداری شهرستان شیروان، شماره‌سند (۰۰۱۳۱-۱۰۸۴۱۹-۰۱۳۱)، ۱۴-۷-۱۳۵۴، بو دیتنا فان به‌لگه‌ناما بنیره‌پاشکوی ژماره (۱۳).

(۳) م. ا. ک. م. ایران، از اداره کل محیط زیست خراسان، به‌مقام محترم معاونت امور محیط طبیعی، پناهند کرد حیدر فتاح یعقوب، شماره‌سند (۰۰۳۳۷-۱۳۳۳۳۵-۰۲۹۳)، ۱۵-۴-۲۵۳۵.

نه دیتن کا ئایا ده زگایی نافیبری چ وهلام بۆ ههوارچوونا وی خیزانی هه بوویه یان نه و نه گهر هه بیت ژێ چه ند ده م ب سه رفه چوویه و چه هاریکاری بووینه، وه کی دی ئەف خیزانه دویر ژ کهس و کارین خو دوئی رهوشی دابووینه یا هاتیه به حسکرن.

ههژی گوتنییه، لسه ر ده می ده رکهفتنا خو پيشاندان و مانگرتاندا ل دژی دهسته هلاتا محهمه د رزا شاهي ده رته نجامین نه ریئی لسه ر په نابه ران په یداکرن، تايهت ته و په نابه ریئ خانه نشین و ئافره تین بئ سه رپه رشت و ته و په نابه ریئ ل دام و ده زگایین ده وله تی کار دکرن و موچی خو ل بانکان وه ردگرت، له وا ده می سه روبه ر ئالۆز بووی بانک هاتنه گرتن و (۳- ۴) هه یقان په نابه ر نه شیان موچی خو وه ربگرن، ئەف پيشهاته بوونه نه گهر رهوشا ئابوری یا زۆربه ی وان خراب بیت و تۆشی سه ر ئیشی و بارگرايه کا مه زن بۆ رابه راندنا ژيانا خو یا رۆژانه بن. ئەف کیشه د نفیساره کا فه رمی یا حکومه تی ژیدا هاتیه به حسکرن، بۆ وینه قائمه قامی قه زوین ل ۱۴ ی چریا دووی ۱۹۷۸ داخوای ژ پارێزگاری زنجان دکهت پارێ پیدقی بۆ مووچین په نابه ران کو هه ر مانگه کی (۱۰۰۰۰۰۰) ریالن بۆ هه رسئ مانگین (گۆلان و خزیران و تیرمه هی) ره وانه بکه ن، چونکه نه بوونا پاره ی یا بوویه ئاریشه کا مه زن بۆ وان و په نابه ران^(۱). ئەفی کیشی رهوشا پشکه کا مه زن ژ په نابه ران زۆر په ریشان کربوو، له وا بارزانی سه ره پای کو لژی چاره سه ریا دکتوران دابوو ل واشنت ب ریکا تیله فونئ دگه ل عه بدوللا پشده ری د ئاخقی و ل رهوشا په نابه ران د پرسیت و راو بوچوونان لسه ر فه دیتنا ریکه کی کو وان ل وی ته نکافی قورتال بکه ن لیک ئالوگۆر دکه ن، ته و بوو چوونا که سه کی ب نوینه راتیا پارقی و په نابه ران بۆ نیک شاهپوری به ختیار، سه رۆکی حکومه تی، (۱۹۷۹/۱۱/۴ - ۱۹۷۹/۱۲/۱۱) ب باشتین ریگ هاته دیتن. پاشی عه بدوللا پشده ری راپۆرته کا به رفه ه ب زمانئ فارسی لسه ر دیروکا گه لی کورد ل کوردستانا عیراقی و ته و بارودۆخی په نابه ریئ کورد ل ئیرانی تیدا دژیان بۆ سه رۆک وه زیری د نفیسیت، ئەف راپۆرته کو هه رسئ ته ندامین دی ژێ یین لژنا سه رپه رشتیا کاروبارین په نابه ران (رشید سندی و محهمه د ئەمین به گ و عه بدولوه هاب ئەتروشی) ئیمزایی لسه ر کریه، ب دوو داخوایین سه ره کی ب دوماهی ده یت، ئەوژی ۱- داخوای دکه ن کو هه رچی زوییه مووچی به رپرسیئ شو ره شی و خه لکی پیر و په ککه فتی کو

(۱) م. ل. ک. م. ایران، از فرماندار قزوین داداش زاده، به استان زنجان، شماره سند (۰۰۷۳-۰۲۵۶۰۱-۲۹۳)، ۲۶۴-

چهند هه‌یفه‌که وهرنه‌گرتی بۆ خه‌رج بکه‌ن. ۲- هه‌روه‌ها دیاردکه‌ن ئه‌و په‌نابه‌رین د کارگه‌هین حکومی و تایبه‌تدا هه‌تا نوکه کارکری یین شیای گۆزه‌رانیای خیزانین خۆ دابین بکه‌ن، لی ژبه‌ر فی سه‌روه‌ری ئالۆز کارین وان ژی یین راوه‌ستیای نوکه د په‌وشه‌کا نه‌داری و هه‌ژارییدا دژین، داخوازی دکه‌ن چاره‌سه‌ریه‌کی بۆ وان ژی بیین خۆ ئه‌گه‌ر ب وه‌ختی ژی بیت^(۱).

پاشی د سه‌ره‌دانه‌کا تایبه‌ت و زه‌حمه‌تدا عه‌بدوللا پشده‌ری خۆ دگه‌هینته‌ نفیسنه‌گه‌ها سه‌روک وه‌یزیری و ئه‌وی پاپورتی راده‌ستی سکرتری وی دکه‌ت^(۲)، پشتی دوو پوژان تیله‌فونا وی دکه‌ن و دبیزنی سه‌روک وه‌یزیری ره‌زامه‌ندی یا دای هه‌می مووچین په‌نابه‌ران لسه‌ر ئیک و ل بانکا سوپا بۆ به‌ینه‌ خه‌رجکرن^(۳). به‌لی ده‌مه‌کی دریز ب سه‌ره‌فه‌ نه‌چوو شوپه‌شا ئیسلامی ل شواتا ۱۹۷۹ هاته‌ به‌ریاکرن و رژیمه‌کا نووی ده‌سته‌لات وه‌رگرت، ژبه‌ره‌ندی په‌نابه‌ر تایبه‌ت سالا ئیکتی ژ سه‌رده‌می نووی دووباره‌ توشی ئاسته‌نگین زۆر دبه‌فه^(۴)، له‌وا کۆمسیونا په‌نابه‌ران ل ته‌باخا ۱۹۷۹ شانه‌کی بۆ هه‌له‌سه‌نگاندنا په‌وشا په‌نابه‌ران ده‌نیرته‌ ئیرانی، ئه‌فی شانه‌دی د پاپورتا خۆدا دیارکربوو: "ریژا بیکاریی زۆرا بلنده، ژ ئه‌گه‌ری فی ئیکتی ژی په‌نابه‌ر د ریزا ئیکتی ده‌ین ژ وان که‌سین که‌فتینه‌ به‌ر فی کاریگه‌ریی"^(۵). هه‌روه‌ها دفی پاپورتیدا، کو مفا ژ دیداره‌کا ره‌شید سندی و عه‌بدوللا پشده‌ری وه‌رگرتیه، ئاماژه‌ دکه‌ت: "۸۰٪ ژ ئه‌و په‌نابه‌رین ل که‌رتی پیشه‌سازی و چاندنی کار دکرن، نوکه د بیکارن، و ۵٪ ژ په‌نابه‌ران کو هاریکاری ژ حکومه‌تی وه‌ردگرتن ئه‌فه‌ پینچ هه‌یفه‌ چ وه‌رنه‌گرتیه، له‌وا هنده‌ک ژوان بریارا دای بزقرنه‌ کوردستانی و هه‌تا عیراقی ژی"^(۶).

(۱) بۆ دیتنا وی بنیره: عبدالله ئاغای پشده‌ری، ژیدهری به‌ری، ل ۴۹-۵۵.

(۲) ب دروستی نه‌هاتیه‌ دیارکرن کا که‌نگی ئه‌ف راپورته‌ دایه‌ نفیسنه‌گه‌ها سه‌روکی حکومه‌تا ئیرانی، لی ره‌نگه‌ ده‌ستییکا سالا ۱۹۷۹ بیت، چونکه‌ شاهپور به‌ختیار وی ده‌می (۴ ی کانونا دووی- ۱۱ ی شواتا ۱۹۷۹) سه‌روک وه‌زیران بوو. بنیره:

<https://www.britannica.com/biography/Shahpur-Bakhtiar>, access (15 May 2024).

(۳) عبدالله ئاغای پشده‌ری، ژیدهری به‌ری، ل ۴۶.

(۴) ئه‌ف بابته‌ ب دریزی ل به‌شی دووی هاتیه‌ به‌حسکرن.

(5) From -uan Amunategui, Mision to Iran, Op. Cit, Document: (1028), 17 August 1979.

(6) Ibid.

۲- مووچه و هاریکاریین حکومهتا ئیرانی بۆ پهنا بهرین کورد:

هاریکاریین حکومهتا ئیرانی بۆ پهنا بهرین دناف که مپاندا باراپتر د گشتی بوون، مینا دروستکرنا که مپین نوئی و دامه زراندا خیقتهت و ئافا کرنا کابینه و هۆلان و راکیشانا ئاف و کاره بی و دابینکرنا خوارن و فه خوارینی^(۱). پشتی ریکه فتتا جه زائیری و پهنا بهر بوونا چه کدارین شوژه شی هنده ک پینمایین نوئی ده رکه فتن و پهنا بهر لسه ر سئ کۆمان هاتنه دابه شکر، ئه ووژی: ۱- پهنا بهرین ئاسایی، ۲- ئه ندامین سوپا و ده زگایین ئه منی، ۳- فه رماندین بلن دین سوپا و سه روک هوز و بهر پرسین حکومی^(۲). و هاریکاریین حکومهتی ژی بقی رهنگی بوون: کۆما ئیککی مووچین وان ل دویش ژمارا ئه ندامین خیزانی و جهی ئاکنجیبوونی دی ژ (۲۰۰۰۰-۵۰۰۰) ریال بن، کۆما دوئی ژی لسه ر چوار پولان دابه شکر بوون سه ربازی ساده ژ (۶۰۰۰-۴۰۰۰) ریال و ئه گه ر پله ک هه بیت (۶۰۰۰-۵۰۰۰)، ئه فسه ر ژی ژ (۱۶۰۰۰-۹۰۰۰) ریال و ئه فسه ری پله دار ژ (۲۵۰۰۰-۱۵۰۰۰) ریال، به لئ بۆ کۆما سین بریار دابوو ده زگای ساواکی مووچه و جهی ئاکنجیبوونا وان دیار بکه ت^(۳). به لئ پشتی پهنا بهر لسه ر باژیران دابه شکرین بریاره کا نوئی ده رباره ی پیدانا هاریکارییان ده ریخست، ب په نگه کی جیاوازی دنافه را ئه و که سین شیانین کار کرنی هه یین و ئه وین نه شین کار بکه ن هاته کرن، هه روه ها که سین سه لت و خیزاندار ژی هاتنه جودا کرن و کا هه ر خیزانه کی چه ند زارو ک ژی هه نه و بۆ هه ر که سه کی ژ ئه ندامین خیزانی مانگانه کۆژمه کی پاره ی کو ل ده ستپیککی (۴۰۰) ریال بوون هاتنه دیار کرن، ئانکو کا هه ر خیزانه ک ژ چه ند که سان پیک ده ات ئه ف کۆژمه لیکدانی ژمارا ئه ندامین هه ر خیزانه کی دکر، دقئ قوئاغیدا کو (۳-۲) هه یقان فه کیشا هه می پهنا بهر ان مووچه یه ک وه کو هاریکاریکاری وه ردگرت، به لئ پیدقی بوو دقئ ده میدا ئه و پهنا بهرین شیانین کار کرنی هه یین ل هه ردوو که رتین

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، به سازمان امداد مرکز کل، وضع پرداخت هزینه های مربوط به پناهندگان، شماره سند (۰۰۳۱-۰۱۴۸۹۹-۰۰۲۲)، ۲۱-۹۶۹، ۱۲-۸-۱۳۵۳.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۸-۱۵۵۲-۰۰۰۱۰۵۲-۲۹۳-۹۸)، (ب، ت).

(۳) همان مصدر.

حکومی و تایبته بهینه دامه‌زراندن و وه‌کی هه‌ر هاولاتیه‌کئی ئیرانی ژيانا خو دابین بکه‌ن، و نه‌و مووچه و هاریکاریین دانه‌که‌سین پیر و په‌ککه‌فتی ژ پیشمه‌رگه و خه‌لکئی ئاسایی چ ژن یان می‌ر بیت به‌رده‌وام بوون^(١).

رینمایین حکومه‌تا ئیرانی بو هاریکاریکرنا په‌نابه‌ران گۆرینه‌کا نوئی ب سه‌ردا هات، قی جاری هنده‌ک پیقه‌رین دی ل شوینا پیقه‌رین که‌فن گرتن، و باوه‌رنامه و پلا هه‌ر که‌سه‌کئی د حکومه‌تا عیراقی یان د شوهرشا ئیلوولیدا بو دیارکرنا کوژمی وی پاره‌ی هاتنه‌ دیارکرنا، ئانکو ئه‌گه‌ر په‌نابه‌ره‌ک ل عیراقی فه‌رمانبه‌ر یان ماموستا بو بیت کا موچی قی ته‌خی ل ئیرانی چه‌نده وه‌کی وان بو هاته ژمارتن، به‌لئی سه‌رکرده و فه‌رماندین سیاسی و سه‌ربازی یین شوهرشا ئیلوولی کو دهاتنه ناسین ب سه‌رکرده‌ین په‌نابه‌ران (سران پناهندگان) موچه‌یه‌کئی هه‌یفانه یی تایبته ل دویش پلا وان بو هاته قه‌برین^(٢). عه‌زیز قازی دیاردکه‌ت: "پشتی فان پی رابوونان ره‌وشا ئابوری یا په‌نابه‌ران به‌ره‌ف پیشقه‌چوو و ئه‌م شیان خو لسه‌ر پیین خو بگرین و هه‌تا هاریکاریا وان په‌نابه‌ران ژ بکه‌ین یین کیم ده‌رامه‌ت"^(٣).

وه‌سا دیاره ژماره‌کا زور ژ په‌نابه‌ران نه‌و هاریکاریین وه‌ردگرتن تیرا خه‌رجیین ژيانا

(١) م. ا. ک. م. ایران، از وزیر کشور، به جناب آقای استاندار.....، شماره سند (١٥١/١٦٣٠٠٧١٦٣-٢٩٣-٩١)، ٥٥٩-م پ، ١-٧-١٣٥٤.

(٢) عه‌بدوللا ناغا پشده‌ری کو ئه‌وژی ئیک ژوان که‌سان بوو یین ئه‌ف پاره وه‌ردگرت، دیاردکه‌ت ئه‌ف مووچه ژ (١٥٠) دینارین عیراقی ده‌ست پی دکر هه‌تا (٣٠٠) دیناران و زورتین موچه‌ژی (٤٥٠) دینار بوون بو هنده‌ک که‌سان ژ مالباتا بارزانی، لی دیار نه‌کریه‌ ئه‌و که‌س کی بوون و ژمارا وان ژی چه‌ند بوو. به‌لی د راستیدا ده‌می مه‌ به‌ری خو‌دایه به‌لگه‌نامین حکومه‌تا ئیرانی یا وی ده‌می وه‌سا دیاردبیت نه‌و پاری بو قی ته‌خی ژ په‌نابه‌ران هاتیه خه‌رج کرن زور زیده‌تر بوو، چونکه ئه‌گه‌ر دگه‌ل به‌ایی پاری ئیرانی ل وی ده‌می کو نافبری هه‌ر (١) دینار به‌رامبه‌ر ٢٠ ریلان) لیک‌دایه‌فه، که‌واته مووچی سه‌رکرده‌ین شوهرشی دنافه‌را (٦٠٠٠-٣٠٠٠-٨٥٠٠) ریلان دابوو. بنیره: ژیدهری به‌ری، ل ١٥، لی د راستیدا مووچین په‌ککه‌فتی و بی سه‌رپه‌رستان ژ (٣٠٠٠) ریلان ده‌ست پی دکر دگه‌ل کرییا خانی یین هنده‌کان دبوونه (٤٠٠ هه‌تا ٦٠٠٠) ریلان، هه‌رل دویش فان به‌لگه‌نامان دیاردبیت مووچین هنده‌ک ژ پله‌دارین شوهرشی کو ژ ئاستی بلند ژی نه‌بوون دنافه‌را (١٠٠٠٠-١٣٠٠٠) ریلان دابوو. بنیره: م. ا. ک. م. ایران، لیست پرداخت و کمک معاش و اجاره مسکن، پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (١٠٧٧٦٢-١٠٧٧٦٢-٢٩٣)، اسفند-١٣٥٧؛ سند هزینه پرداخت و مستمری پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (١٠٧٧٦٢-١٠٧٧٦٢-٢٩٣)، اسفند-١٣٥٧.

(٣) بیره‌وه‌ریه‌کانی عه‌زیز قازی سورچی، ل ٤٤٧-٤٤٨.

وان نه دكرن و لسهر قى ئىكى چهندين به لگه نامه ل بهردهستن، بو وینه په نابهرهك بناقنى (محمهد عهبدى هسهن شه رهفانى) داخوازنامه كى ناراسته ی قائمه قامى باژيرى (اسفراين) سه رب پاريزگه ها خوراسانيقه دكهت، تيدا دياردكهت كو ئه و ل كوردستانا عيراقى جيگرى ئه فسهر بوويه دناف سوپاين عيراقى و شوړه شيډا، به لى ئه و مووچى د دهنه وى تيرا خودانكرنا (۹) كه سان ناكهت، له وا داخوازى دكهت مووچى وى بو زيده بكه ن داکو ژ ته نگافيين ژيانى رزگار بيت^(۱). به لى د به رسفا ئه قى داخوازييدا كاره به دهسته كى پاريزگه ها خوراسان گوتى بيژنه نافبرى بلا بوخو كار بكهت داکو ژيده رى ژيانا خو داين بكهت^(۲).

كوميتا بلندا په نابهران د كومبوونه كيدا ل ۲۰ ئى ئه يلوولا ۱۹۷۵ پيداچوون د رينماين پيدانا هاريكاريان بو په نابهران كر و برياردا ئه و كوژمى بو ههر خيزانه كى بهيته ته رخانكرن بقى رهنكى لخوارى بيت، سه روک خيزان پوژانه (۸۰) ريال، هه قزين (۴۰) ريال، بو ههر زاروکه كى (۲۰) ريال، به لى نايبت ئه و پارى ههر خيزانه ك پوژانه وه ردگريت ژ (۲۰۰) ريالان ببووريت، ئانكو ئه گهر خيزانه ك ژ ده ه كه سان ژى پيكهاتبا بتنى دايك و باب دگهل چوار زاروكان بو دهاتنه هه ژمارتن. ههروه ها خيزانين دوو كه سى (۱۳۰) ريال، خيزانه ك كو كه سه كى سه لته بيت چ كور يان كچ (۱۰۰) ريال، ههروه ها دقنى نقيساريدا هاتيه ئه ف هاريكاريه دى بو ده مى دوو هه يقان بيت و پيدفييه ژلايى وه زاره تا كارقه دوى ده ميذا بهينه دامه زراندن و پاشى دى هينه كيمكرن بو نيقى و پشتى سى هه يقان ژدانى دى ئه وژى هينه برين^(۳). ئه فه ژى ئاماژه كا روئه كو ئه و پارى ده ستپكى حكومه تا شاهه نشاه بو پيدانا په نابهران بريار لسهر داى پشتى چهنده مه هه كان هاته كيمكرن. بو جييه جيكرنا قى بريارى د ريكا وه زاره تا نافخوډا (بانكا مللى ئيران) داخوازى ژ پاريزگه هان دكهت هه مى سه روک خيزانين

(۱) م. ا. ك. م. ايران، از محمد عبدی حسن شرفانی، به فرماندار شهرستان اسفراين، شماره سند ۱۳۴۹۵۷-۰۰۸۶-۲۹۳، ۱۰-۲۳-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ك. م. ايران، از رئيس اداره سياسى و انتظامى استاندارى خراسان، شيخ الملوکى، به فرماندار اسفراين، شماره سند ۱۳۴۹۵۷-۰۰۷۹-۲۹۳، ۱۱-۲۷-۱۳۵۴.

(۳) م. ا. ك. م. ايران، از وزير کشور، به جناب اقاى استاندار.....، شماره سند ۰۰۷۱۶۳۰۱۵۱-۲۹۳-۹۱، ۰۵۵۹-م پ، ۱-۷-۱۳۵۴.

په‌نابه‌ران ئاگه‌هدار بکه‌ن داکو بهین ژمارا بانکی دروست بکه‌ن و ب پیکا وی ژماری هه‌یفانه مووچه و هاریکاریین خو وه‌ربگرن^(۱).

دقی قوئاغیدا ژبلی مووچی ئه‌و که‌سین هاتینه دامه‌زراندن و ل سکتهرین جودا کار دکرن، چوار جورین مووچه‌ی ژلایی حکومه‌تا ئیرانیقه‌سه‌ر په‌نابه‌رین دی دهاتنه دابه‌شکرن، ئه‌وژی ۱- مووچی هه‌یفانه یی خانه‌نشینی (مستمری بگیری)، زۆربه‌ی که‌سین دانعه‌مر و سه‌رکردین شوژه‌شی ژی مفادربوون. ۲- هاریکاریین هه‌یفانه بو ئه‌و که‌سین ژبه‌ر ئه‌گه‌ریین ته‌ندروستی نه‌شیایی کار بکه‌ن (معلول). ۳- هاریکاریین هه‌یفانه بو ئه‌و که‌سین شایین کارکرنی هه‌ین، به‌لی هیشتا نه‌هاتینه دامه‌زراندن (کمک معاش بگیری)، لی ئه‌ف پاره یی ده‌مکی بوو پشته‌ی په‌نابه‌ران ده‌ست ب کارکرنی کری هاته‌برین. ۴- کرییا نیشه‌جی بوونی (کرایه‌مسکن)، ئه‌و په‌نابه‌رین ل ده‌رفه‌ی ئافاهیین حکومه‌تی هاتینه ئاکنجیکرن هاریکاریه‌کا هه‌یفانه بو کرییا خانی له‌سه‌ر مووچی وان زیده‌دبوو، به‌لی ئه‌و که‌سین داها‌تی وان یی پۆژانه ژ (۲۰۰) ریا‌لان ده‌ربازبا ئه‌ف هاریکاریه‌ ژوان نه‌دگرت، بقی ئیکتی ژی ژماره‌کا زۆر ژ ئه‌و په‌نابه‌رین ده‌ستبکارکرنی کری ئه‌ف پاره ژیه‌اته‌برین، بو وینه د کومبوونا خویا ئاساییدا ل دووی شواتا ۱۹۷۷ کومیتا په‌نابه‌ران ل باژیری (طبس) رادگه‌هینیت کو وان مووچین هاریکاریی یین هفت په‌نابه‌رین کورد یین برین ژبه‌رکو داها‌تی وان یی پۆژانه دگه‌هیته (۲۰۰) ریا‌لان^(۲). لی ئه‌و کریکاریین ژمارا ئه‌ندامین خیزانین وان د زۆربان کرییا نیشه‌جی بوونی بو ده‌اته‌ خه‌رجکرن^(۳).

ژبو جیه‌جیکرنا به‌رنامی هاریکاریا په‌نابه‌ران حکومه‌تی (۸۲۸۰۰۵۰) ریا‌ل ته‌رخانکرن، ژقی پاره‌ی د هه‌رسی مانگین ئیکیدا (۲۷۰۰۰۰۰) ریا‌ل بو کرییا

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از اداره مرکزی بانک ملی ایران، علی اکبر ربانیان، به وزارت کشور، جناب آقای ابراهیم خلیل حشمتی، شماره سند (۰۰۷۱۶۳۰۱۴۸-۲۹۳-۹۱)، ۱۷-۱۶، ۱۴-۲۵۳۵.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، استانداری خراسان، فرمانداری طبس، صورت جلسه، شماره سند (۰۰۰-۱۳۳۴۷۳-۲۹۳)، ۱۳-۱۱-۲۵۳۵، هه‌روه‌ها لدۆر هه‌مان پرس بنیره: م. ا. ک. م. ایران، از فرماندار تربت جام، شبانکاره، به مقام معظم استانداری خراسان، شماره سند (۰۱۱۵-۱۳۲۷۷۱-۲۹۳)، ۲۰۵-م، ۱۴-۴-۲۵۳۵.

(۳) م. ا. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان سبزوار، صدر، به استانداری معظم خراسان، بررسی مسائل مربوط به امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۵۷-۱۳۳۳۱-۲۹۳)، ۱۱۸-م، ۲۶-۳-۲۵۳۶.

په‌نابه‌ران ژبو زیده‌کرنا هاریکاریین وان یین هه‌یقانه هه‌نارتبوو، ل هه‌شتی شواتا ۱۹۷۶ رادگه‌هینیت ئەم نه‌شیین مووچین وان زیده‌بکه‌ین، ل جهی هندی دبیژیستی یاباش ئەوه ئەو په‌نابه‌ر بخۆ کار بکه‌ن داکو ژيانا خو خوشتر لیبکه‌ن و دره‌فاهیه‌تیدا بژین^(۱).

ره‌وشا ئابوری یا هنده‌ک ژفان په‌نابه‌ران هه‌ر وه‌کی خو مابووڤه و چ پیشقه‌چوون بخۆڤه نه‌دیت بوو، له‌وا قائمه‌قامی (اسفراین) ل ۲۰ ئ شواتا ۱۹۷۶ نقیساره‌کی ئاراسته‌ی پاریزگاری خوراسان دکه‌ت و تیدا به‌حسی ره‌وشا ئەوان خیزانان دکه‌ت یین ل وی باژییری ئاکنجی، تیدا هاتیه‌ ئەو که‌سین ل ده‌زگای ژینگه‌هی هاتینه دامه‌زراندن زور ب رژی یی کار دکه‌ن، لی ژبه‌رکو ده‌لیقیین کاری د کیمن، چوار سه‌روک خیزان یین بیکار مایه‌ڤه و نه‌شین پیدقیین ژیانی بو مالتین خو دابین بکه‌ن، چونکه ل فی باژییری ده‌زگایین پیشه‌سازی نینن، له‌وا مه‌ب شیوه‌کی به‌روه‌خت یی ل شاره‌وانی داینه کاری. ل دو‌ماهی ئه‌ڤ قائمه‌قامه دووباره داخووازا فان په‌نابه‌ران بلند دکه‌ت داکو جاره‌کادی پیداچوون د دۆسیه‌یین وان یین خانه‌نشینیدا به‌یته‌ڤکرن^(۲). بو ریگری کرن ل فان جوړه داخوویان کومیتا بلند په‌نابه‌ران د کومبوونه‌کید ل هه‌فتی ئادارا ۱۹۷۶ راگه‌هاند هاریکاری بتنی دی بو وان که‌سان بن یین نه‌شین کاربکه‌ن، تیدا هاتیه:" دناف په‌نابه‌رین کوردین عیراقتیدا هنده‌ک که‌سین هه‌ین ب ئەگه‌رین نه‌خۆشیی و ته‌مه‌نی نه‌شین کاربکه‌ن، پیخه‌مه‌ت هاریکاریین حکومه‌تی بو وان دبه‌رده‌وام بن، پیدقییه دکتوری ده‌زگای دلیا جفاکی (سازمان تأمین اجتماعی)، و ئەگه‌ر ئەوژی نه‌بوو لژنه‌کا ته‌ندروستی ژ سه‌روکی ته‌ندروستی وی ده‌ڤه‌ری دگه‌ل دوو دکتوران ب سه‌لمین کو ئەڤ که‌سه پیدقی هاریکاریی یه"^(۳). دانانا فان مه‌رج و پینمایان بو هندی بوویه ژمارا ئەو په‌نابه‌رین پالپشتی دانایه سه‌ر هاریکاریین حکومه‌تی کیم بکه‌ن و بتنی وان بهیلن یین دروستی نه‌شین کاربکه‌ن.

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از طرف وزیر کشور ابراهیم خلیل حشمتی، به استناداری خراسان، شماره سند (۰۰۸۲)-۱۳۴۹۵۷-۲۹۳، م-۳۳۴۰، ۱۹-۱۱-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از فرمانداری شهرستان اسفراین، صدقیانی، به استناداری معظم خراسان، شماره سند (۰۰۷۲)-۱۳۴۹۵۷-۲۹۳، م-۳۶۶، ۶-۱۲-۱۳۵۴.

(۳) م. ا. ک. م. ایران، از وزارت کشور، به جناب آقای استناداری (.....)، آقای فرمانداری کل، خیلی محرمانه، شماره سند (۰۰۷۱۶۳-۰۰۷۰-۲۹۳-۹۱)، م-۵۳۱۷، ۲۵-۱۲-۱۳۵۴.

لسه‌ر فان بنه‌مایان مروّف دشیّت بگه‌هسته وئی باوه‌ریی، بابه‌تی هاریکاریین حکومه‌تی بۆ په‌نابه‌ران یی ده‌مکی بوو و بریارا ئیکلاکه‌ر ئه‌بوو په‌نابه‌ر کاربکه‌ن، له‌واژی وه‌زاره‌تا نافخو دویف نفیسارا ژماره (۲۱۲۶) ل ۲۳ ی چریا ئیککی ۱۹۷۶ جاره‌کادی رادگه‌هینیت: "هه‌می په‌نابه‌ریین ساخله‌م بۆ په‌یدا کرنا پیداو یستیین ژيانا خو دقیت کار بکه‌ن"^(۱). له‌وا کاربه‌ده‌ستیین حکومه‌تا ئیرانی ب روئی داخواز ژ په‌نابه‌ران کرن کاره‌کی بۆ خو په‌یدا بکه‌ن. بۆ وینه‌ پاریزگاری که‌رمان د فه‌رمانه‌کیدا بۆ قایمه‌قامی جیرفت دیاردکه‌ت دقیت ئه‌و په‌نابه‌ریین کورد یین ژیر هه‌ر نافه‌کی هه‌ی کار ناکه‌ن، تیبگه‌هینن کو مووچئی هاریکاریین په‌نابه‌ریی هه‌تا هه‌تا یی به‌رده‌وام ناییت، ژبلی که‌سین ب ته‌مه‌ن و نه‌خووش، ئه‌فین دی دقیت بۆ خو کار بکه‌ن، داکو داهاهه‌کی ب ده‌ست خوڤه‌ بینن، ل دویف یاسایین په‌نابه‌ریی یین جیهانی و ئیرانی ژ په‌نابه‌ران ژ ئه‌رکین لسه‌ر مللی هه‌ین، له‌وا: "پیدقییه‌ عه‌قلیه‌تا ئه‌و وه‌لاتی ژیهاتی پاڤیژن"^(۲). به‌لی هنده‌ک کاربه‌ده‌ستیین حکومه‌تا ئیرانی ب چاڤه‌کی دی به‌ری خو د دا په‌نابه‌ران، چونکه‌ دناڤ که‌تواری دابوون و ره‌وشا ژيانا په‌نابه‌ران د دیت، هه‌روه‌ک (ئه‌سه‌دوللا ده‌هش) قایمه‌قامی طبس دنامه‌کا فه‌رمیدا ل ۱۷ ی گولانا ۱۹۷۷ دیاردکه‌ت: "ئه‌و کرپکاریین کار دکه‌ن هاریکاریین حکومه‌تی یین لی هاتینه‌ برین، لی ئه‌و هه‌می د هه‌ژینه‌ فان هاریکارییان وه‌ر بگرن، ده‌قه‌را مه‌ که‌ش و هه‌وایی گه‌رمه‌ و کارگه‌ه ژ لی نینن، بۆ چاره‌سه‌ر کرنا قی کیشی ئه‌ف په‌نابه‌ره‌ یی داخوازا فه‌گوهاستنی بۆ جهه‌کی دی دکه‌ن کو یی گه‌رم نه‌بیت و ده‌لیقین کاری ژ لی هه‌بن"^(۳). قی به‌رپرسی حکومی یی قیایی په‌یامه‌کی بگه‌هینته‌ ده‌سته‌هلاتداریین سه‌رخودا کو برینا هاریکاریین حکومه‌تی ژ په‌نابه‌ران ل ده‌ف وان کاریگه‌ری یا لسه‌ر ژيانا وان کری، له‌وا یا پیدقییه‌ ئه‌و ژ ده‌قه‌را وان به‌ینه‌ فه‌گوهاستن بۆ هنده‌ک جهین دی ده‌لیقین کاری یین باشت لی هه‌بن. ب شیوه‌کی گشتی حکومه‌تا ئیرانی نه‌چوو دبن بواری

(۱) م. ا. ک. م. ایران، از فرماندار شهرستان طبس، به استناداری معظم خراسان، شماره سند (۰۰۱۹-۱۳۳۴۷۳-۲۹۳)، ۲۵۳۵-۱۱-۵ م.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از فرماندار قزوین داداش زاده، به استان زنجان، شماره سند (۰۰۱۰۷)، ۶۱۱، ۶-۶-۲۵۳۵ م.

(۳) م. ا. ک. م. ایران، از سرپرست فرمانداری طبس، اسداله دهش، به استناداری خراسان، شماره سند (۰۰۳۱-۱۳۳۲۳۱-۲۹۳)، ۵۹-م پ، ۲۷-۲-۲۵۳۶ م.

به پرسياره تيې و د هاريكاريكړنا په نابهراندا سوزين خو وه كو پيدفي بجه نه ئينان،
 ژبلى سه ركده كين شوړه شى و نه و كه سين پير و نه خو ش كو هاريكاريه كا رهمزي
 وهردگرتن، برياردا نه قين دى ههميان ب موچه كى زور كيم بده نه كارى هه تا پيدفيين
 ژيانا خو دابين بكه ن.

۳- دامەزراندن و کارکرنا پەنابەران ل هەر دوو کەر تین حکومی و تاییەت:

پشتی ژمارەکا زۆرا پەنابەران دناڤ که مپاندا ئاکنجی بووین کاربە دەستین حکومەتا ئیرانی هزر دووی ئیکیدا کرن ئەوی خەلکی ب هەندەک کارانقە مژیل بکەن، ل بەر رۆناهیای قی دیتی ئیک ژوان بریارین ل کومبونا ۱۵ ی حوزەیرانا ۱۹۷۴ یا ژمارەکا بەرپرسین حکومەتا وی وەلاقی ل سەرۆک اتیا ئەنجومەنی وەزیران هاتیە دان ئەف بابەتە بوو، تیدا وەزارەتا کار و کاروبارین جفاکی هاتە راسپاردن کار ل سەر بکارخستنا پەنابەرین دناڤ که مپاندا بکەت^(۱). بۆ قی ئیک ریڤەبەرین که مپان ژبلی خۆلین فیکاری، هەر وەها ژمارەکا زۆر ژ پەنابەران تاییەت تەخا گەنجان دانە کاری، هەر وەک لژنا سەرپەرشتیارا که مپین پەنابەران ل هەریم دزفول د کومبونا خۆ یا ئاساییدا ل ۱۲ ی چریا دووی ۱۹۷۴ دیار دکەت ژبەرکو (۴۰٪) ژ گەنجان دناڤ که مپاندا بیکار کومفەبووینە، لەوا دناڤ هەر که مپەکیدا نیزیکی (۴۰) که سان بۆ کارین جودا مفا ژئ هاتیە وەرگریە، وەکی شارەوانی و پاکژکرن و کاروبارین ریکخستنا نافخویا که مپان^(۲). دشیان دایە بیژین زۆربەیا پەنابەران دبئ باوەرنامە بوون و ب کاری چاندنی و خۆدانکرنا تەرش و تەوالی سەربور هەبوون، لەوا دەمی چووینە ئیرانی باراپتر ژ وان ژقی کومی بوون، ژبەرەندی ژمارەکا بەرچاڤ ژوان د بواری چاندنییدا دەست بکاربوون، بۆ وینە بتنی ل که مپا دەشتا مورغابی یا پارێزگەها فارس زیدەتر ژ (۵۳۰) پەنابەر دقئ بوارەیدا هاتنە دامەزراندن^(۳).

حکومەتا ئیرانی پێخەمەت پەنابەران دگەل جفاکی ئیرانی باشتەر تیکەل بکەت و وان ژ کاروبارین سیاسی و هزرین نەتەووی دویریخت پلانەک دانا کو هەمی ئەو پەنابەرین شیانین کارکرنی هەین بەنە کاری^(۴)، بقی ئیک دی خەرجین پەنابەران

(۱) م. ل. ک. م. ایران، نسخت وزیر، صورت جلسه، شماره سند (۲۶-۰۰۱۴۸۹۹-۰۰۶۴)، ۲۵-۳-۱۳۵۳.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، شهرستان دزفول، صورت جلسه، شماره سند (۲۴-۰۰۰۲۴۸-۰۰۲۹۳)، ۲۱-۸-۱۳۵۳.

(۳) م. ل. ک. م. ایران، از ناحیه ژاندامری فارس به فرماندهی ژاندامری کشور، مرزبانی، پناهندگان کرد، شماره سند (۱۱۳-۰۰۱۳۴۱۳-۰۰۲۹۳-۹۸)، ۲۷-۲۷۶، ۳۱-۴-۱۳۵۴؛ از استان فارس به وزارت کشور، شماره سند (۱۳۴-۰۰۱۳۴۱۳-۰۰۲۹۳-۹۸)، ۳۱-۴-۱۳۵۴.

(۴) بەلی هەر وەکو پێشتر هاتیە باسکرن پیدقی بوو ئەمەنی (۱۸) سالی تەمام کربیت، چونکە وی دەمی یاساین ئیرانی ریک نەدا زاروک کار بکەن، ل سەر قی ئیک سنیلەکی کوردی پەنابەر دژی پازدە سالییدا ب ریکا ناسیارەکی

کیم بن و باری دارایی یی حکومه‌تی ژێ سڤکتر لیهیت، د راستیدا ئەوان پلان هه‌بوو ئەفان په‌نابه‌ران ژ ئیک ب هێزترین بنه‌مایین جفاکی کوردی کو خزمایه‌تی و هوزایه‌تی بوو دویرپیخن، بو وینه وه‌زاره‌تا کاروبارین جفاکی د راپورته‌کا درێژدا ل پینجی تیرمه‌ها ۱۹۷۵ ئاماژه ب چه‌ندین خالان دایه کو ئەفی به‌رنامه‌ی لسه‌ر وان جیه‌جی بکه‌ن، ب کورتی تیدا هاتیه: "په‌خه‌مه‌ت په‌نابه‌ران ژ کومین وان یین هوزگه‌ری دورپیخین پیدفیه ئەم کرپکارین ساده هه‌ر زوی بدهینه کاری و ئەوان نه‌چار بکه‌ین ده‌ست ژ هوزایه‌تی به‌رده‌ن و ل جهی وی یاسا و ریساین کارگه‌هان بجه‌بین، بو فی ئیک وه‌کو ده‌سپیک دی په‌نابه‌ران ب کومین بچوک (۲۰-۲۵) خیزانی لسه‌ر پارێزگه‌هین مه‌رکه‌زی و ئەسفه‌هان و خوراسانی دابه‌ش که‌ین"^(۱).

هه‌ژی وی ئیکیه به‌یته دیارکرن کو به‌ری په‌نابه‌ر ده‌ست ب کارین خو بکه‌ن، ژوان ده‌اته خواستن سوزنامه‌ک بنافی (داخوازکرن مانه‌فی و پابه‌ندبوون ب کاری ل ده‌وله‌تا شاهه‌نشاه یا ئیرانی) ئیمزا بکه‌ن، و ئەگه‌ر یی خیزانداربا پیدفی بوو هه‌می ئەندامین خیزانا وی ژێ ئەف سوزنامه ئیمزا کربان، ئەفه‌ژی په‌خه‌مه‌ت سه‌روک خیزانی ب دوو سوزانقه به‌یته پابه‌ندکرن، ئیک یا ده‌وله‌تی و یا دووی ژێ یا خیزانی. ب کورتی دفی سوزنامه‌دا هاتبوو: "ئەز (.....) کورێ (.....) په‌نابه‌ری عیراقی ئاکنجی که‌مپا (.....) ل باژیری (.....) داخوازا دابینکرن ده‌لیفا کارکرنی دکه‌م و یی رازیمه‌ دگه‌ل ئەندامین خیزانا خو بو هه‌ر جهی به‌یمه‌ فه‌گواستن و ب هه‌ر ریکا حکومه‌تی پی باش بیت، سوزی دده‌م ریزی ل یاسا و بریارین ده‌وله‌تا شاهه‌نشاهی یا ئیرانی یین گریدایی په‌نابه‌ران بگرم، و هه‌رده‌می من ئەف سوزه بجه‌نه‌ئینا و ب پیچه‌وانه‌ی یاسا و بریاران من کاره‌ک ئەنجامدا ئەز سوزی دده‌م دگه‌ل ئەندامین خیزانا خو لسه‌ر

دچیته‌سه‌ر کاره‌کی ل کارخانا دروستکرن پیلان ل ته‌هران، پشتی چه‌ند روژان ئەندازیاری وی کارگه‌هی دبینیت و دیبیت تو چ دکه‌ی لیره ئەوژی دیبیت ئەز کرپکارم، پاشی گازی دکه‌ته ئوفیسا کارگه‌هی و روژانین وان چه‌ند روژین کار کری بو خه‌رج دکه‌ت و دیبیت سبه‌ی نه‌هیه‌ف کاری، چونکه‌ یاساری ب ته‌مه‌نی ته‌ ناده‌ت تو کاربکه‌ی. بنیره: سالار شه‌هید کاکو، ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۲۳-۲۲۴.

(۱) م. ا. ک. م ایران، از وزارت کار و امور اجتماعی، به جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، شماره سند (۱۱۱-۰-

ئەردی ئیرانی بچم^(۱). دیاربوو ب هەر ئەگەرئ هەبیت هەندەك پەنابەرانی پیگری ب نافەرۆكا فی سوزنامی نەکرییە، ژبەرەندی دەستەلاتدارین خۆجە پیرابوون ل دژی وان گرتینەبەر و لایەن سەرخۆدا ئاگەهدار کرینە، هەرۆه کو بەلگەنامەکا پارێزگاری فارس لدۆر پەنابەرین دەشتا مورغابی وەسا دیاردکەت کو وان ئاریشا پەیدا کرنا دەلیقین کاری بو پەنابەرین ئەفسەر و پلەدارین شوپەشی یا هەی، چونکە ئەو د رازی نینە وەکو کرپکارین سادە دکارگەه و زەقیین چاندنییدا کاربکەن، لەوا لسەرجمی (۱۲۳۹) کەسان ل وی کەمی بتنی (۱۵۰)^(۲) کەس دکارگەهەکییدا بناقی (یەك و یەك) ب مووچی (۱۰۰-۱۵۰) ریلان کار دکەن، هەرۆهها دیژیت ژبو چارەسەرکرنا کیشا وان بەرپرسەکی پەنابەرانی ل تەهران یی هاتیە شیراز و دگەل ریفەبەریا کاری و بەرپرسین ساواکی دیدارین سازگری^(۳). میژوویا فی نفیساری نەهاتیە دیارکرن، لی دیت هافینا سالا ۱۹۷۵ بیت، چونکی وی دەمی پەنابەر فەگوهاستبوونە فی کەمی.

پلانا کارپیکرنا پەنابەرانی یا هەفتەریب بوو دگەل بەرنامی دابەشکرنا وان، بەلکو بەری دەست ب دابەشکرنا وان بکەن پیکشە هەرسنی ریفەبەریین (کار، راهینان، سەرچاوین مروقی) ل وەزارەتا کاروبارین جفاکی ئامارەکا دروست دناف کەمیین پەنابەرانی ئامادەکرن و بو هەر پەنابەرەکی ئەف پیزانینە دانە حکومەتا وەلاتی خو وەکی (تایبەتمەندیین کەسی، شیائین وی یین کاری، بواری جفاکی و هوزا وی)^(۴). داکو ل دەمی دابەشکرنا واندا مفا ژی بهیتە وەرگرتن، بو وینە د نفیسارەکییدا ل ۵ ئ تیرمەها ۱۹۷۵ ریفەبەری سەرچاوین مروقی ل وەزارەتا نافیری دیارکربوو هەردوو دەقەرین دەشتا مورغاب و کەرەج پیدقی ب کرپکارین سادەنە، لەوا د دابەشکرنا پەنابەرانی

(۱) م. ل. ک. م. ایران، فورم درخواست اقامت و تعهد اشتغال در کشور شاهنشاهی ایران، شماره سند (۰۳۴۶) -

۱۳۴۹۵۷-۲۹۳)، (ب. ت). بو دیتنا نمونەکا فی فورمی بنیره پاشکویی ژمارە (۱۴).

(۲) ل دوماهی ئەف ژمارە بلند دیت هەتا دگەهیتە زیاتر ژ (۵۳۰) کەسان، هەرۆه بەری نوکە هاتیە باسکرن.

(۳) م. ل. ک. م. ایران، استانداری فارس، خلاصه پرونده پناهندان کرد عراق مقیم دشت مرغاب، شماره سند (۰۱۵۰) -

۰۱۳۴۱۳-۲۹۳-۹۸)، (ب. ت).

(۴) م. ل. ک. م. ایران، از وزارت کار و امور اجتماعی، به جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، شماره سند (۰۱۰۷) -

۰۱۳۴۱۳-۲۹۳-۹۸، ۷۰۳۵، ۱۴-۴-۱۳۵۴.

پیدقییه تایبه‌تمندیین جهی و شیانین په‌نابه‌ران به‌رچاف بهینه وه‌رگرتن^(١).

ل دویف (دستوری کاروباریین په‌نابه‌رین کوردین عیراقی) په‌نابه‌ر لسه‌ر (١٠) پولان هاتنه دابه‌شکر، ئه‌وژی: ١- سه‌رکردین په‌نابه‌ران، کومیتا په‌نابه‌ران دی بریاری لسه‌ر مووچه و هاریکاریین وان ده‌ت و دی به‌رده‌وام بیت هه‌تا سال ١٩٧٦. ٢- په‌نابه‌رین ژ هوزا بارزان و خیزانین تیزیک مه‌لا مسته‌فا بارزانی، ژمارا وان تیزیکی ده‌ه هزار که‌سانه و لسه‌ر دوو باژیرکین پاریزگه‌ها کرماشان دابه‌ش بکه‌ن، پشکه‌ک ل (سراب له) و پشکه‌ک ژی ل (سراب نیلوفر)، کومه‌ک ژوان دی ب کاری خودانکرنا ته‌رش و ته‌والی رابن و وه‌زاره‌تا چاندنی دی سه‌رپه‌رشتیا وان که‌ت و پشکه‌ک ژی دی ب هنده‌ک کاریین دی وه‌کی چاندنی رابن و وه‌زاره‌تا هاریکاری و کاروباریین گوندان دی سه‌رپه‌رشتیا وان که‌ت، ئه‌ف به‌رنامه دی هه‌تا دو‌ماهیا ١٩٧٥ بیت پشتی هنگی وه‌زاره‌تا کار دی وان ژی لسه‌ر کاران دابه‌ش که‌ت. ٣- ئه‌فسه‌ر و په‌لهداریین سوپا و پولیس و ده‌زگایین ئاسایشی یین عیراقی، لیستا ناڤین فان که‌سان ژلای ساواکیقه دی بو وه‌زاره‌تا نافخو هینه ئاماده‌کرن پاشی ب ریکا کومیتا په‌نابه‌ران لسه‌رانسه‌ری وه‌لاقی دی هینه دابه‌شکر و هه‌ر ئیک ل دویف پیگه‌هی خو دی مووچه‌کی وه‌رگریت، پشتی شه‌س هه‌یقان ب ریکا وه‌زاره‌تا کار دی بو وان کار هینه فه‌دیتن. ٤- کادریین کارگیری و ریقه‌به‌ریین میری و هونه‌ری یین شوپه‌شا کوردی، ب ریکا کومیتا په‌نابه‌ران دی هه‌روه‌کی سه‌رباز و ئه‌فسه‌ریین عیراقی سه‌رده‌ده‌ری دگه‌ل هیته‌کرن. ٥- کادریین ته‌ندروستی وه‌کی نوژدار و هاریکاریین نوژداری و برینیچ، ب ریکا کومه‌لا شیر و روژ و وه‌زاره‌تا ته‌ندروستی ل دویف باوه‌رنامین وان دی ل که‌رتی ته‌ندروستی یی ئیرانی هینه دامه‌زراندن. ٦- پیشمه‌رگه، ژمارا وان دناڤه‌را (١٠-١٢) هزار پیشمه‌رگایه هنده‌ک ژوان سه‌لته‌نه و هنده‌ک ژی خیزاندارن، ب ریکا وه‌زاره‌تا کار و ده‌زگایین ژینگه‌هی هزار که‌س ژوان ل هه‌یقا ئه‌یلوولا ١٩٧٥ ل سه‌رانسه‌ری وه‌لاقی دی هینه دابه‌شکر و دامه‌زراندن، ئه‌قین دی ژی ب ریکا هه‌مان وه‌زاره‌ت دی کار بو هیته‌دیتن. ٧- خیزانین بی سه‌رپه‌رشت (خیزانین شه‌هیدان) و که‌سین ب ته‌مه‌ن و په‌که‌فتی، ئه‌ف کومه هیشتا یین ل که‌مپاندا ماین هه‌تا کو وه‌زاره‌تا کار پولینه‌کی بو وان ئاماده‌دکه‌ت

ژبو دیارکرنا شیاین وان و پەیداکرنا کارەکی بو وان. پاشی ئەوژی دئی هینە دابەشکرنا و ئەو کەسین پیر و پەککەفتی ژى ب ریکە وەزارەتین نافخو و پیشخستنا جفاکی دئی هاریکاریهەك بو وان هیتەفەبرین. ۸- پەنابەرین ئاسایی، ئەف کومە زۆربەى جوتیار و کرپیکار و گوندینە، وەزارەتا کار ژلایى خۆفە دئی رابیت ب ئامادەکرنا بەرنامەکی راهینانین پیشەى بو وان، پاشی ل دویف شیان و شارەزایا وان دئی هینە دابەشکرنا ل سەر کاران. ۹- قوتابی^(۱). ۱۰- ماموستا، ژبەرکو بەهرا پتر ژوان زمانى فارسی نزانن، لەوا ژلایى وەزارەتا پەرورەدیفە خۆلین زمانى دئی بو وان هینە فەکرنا پاشی دئی ل کەرتى پەرورەدئ مفا ژ شیاین وان هیتە وەرگرتن^(۲). بەلئى ئەف بەرنامە هەمی وەکو خو نەهاتە جیبەجیپکرنا تاییەتی د بابەتئ دابەشکرنا پەنابەراند.

وەزارەتا کار و کاروبارین جفاکی ل دویف یاسایا پەنابەریئ یا ئیرانئ بەرپرس بوو د بابەتئ دامەزراندنا پەنابەراند، لەوا ل سەر وی پیتشی بوو ئامارەکا دروست ل سەر هەمی پەنابەران هەبیت و بزائیت کا هەر ئیک ژوان چ باوەرنامە یان سەربورا کاری هەیه و دشیت چ کاری بکەت، و ئەوین چ کاران نەزانن دئی ب ریکە خۆلین فیرکاری هینە ئامادەکرنا^(۳). وەزارەتا نافبری ب ریکە ریفەبەریین خو ل هەمی باژیریئ ئیرانئ ب هەماهەنگی دگەل لایەنن ئەولەهی و قائیمەقام و پاریزگارن ئەرکی پەیوەندیکرنا ب خۆدانکاران و دابینکرنا دەلیقین کاری بو پەنابەران ئەنجام د دا، هەمی پەنابەرین ل سەر کاران چ حکومی یان تاییەت هاتینە دامەزراندن ریفەبەریین ئەفئى وەزارەتئ فەرمان پئ دەرکرنا^(۴).

دیاربوو ل زۆر دەفەرین ئیرانئ هەندەك پەنابەر ژوان کاران رازی نەدبوون یین بو هاتیە دەست نیشانکرنا و داخووا گۆهرینی ژ دەستەهلاتین خوچە دکرنا، ژبەرەندئ داكو ریگریئ لقان کەسان بکەت، وەزیریئ نافخو دفرمانەکیدا ل ۲۶ ئ تیرمەها ۱۹۷۵ بو هەمی پاریزگەهان سئ ریکارین توند رادگەهینیت، ئەوژی ۱- هەر کەسئ ژ پەنابەران کاری خو بجه بهیلت دئی ل سەر سنوری رادەستی هیژین عیراقئ هیتەکرنا.

(۱) د بابەتئ پەرورەدئ دا بەحسئ وان هاتیەکرنا.

(۲) م.ا.ک. م.ایران، دستور العمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی، شماره سند (۱۱-۰۰۱۱۵۵۲-۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب،ت).

(۳) م.ا.ک. م.ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۰۰۴-۱۱۵۵۲-۰۰۲۹۳-۹۸)، (ب،ت).

(۴) همان مصدر.

٢- ټه و که سین کاری خو بجه دهیلن ریک پی ناهیتته دان فه‌گرنه که میپیدا. ٣- هه‌ر په‌نابه‌ره‌کی هاتیبته دامه‌زراندن و ناماده نه‌بیت کاربکته دی راده‌ستی ده‌سته‌لاتین عیراقی هیته‌کرن^(١). قی بریارا حکومه‌تا ئیرانی و خراب بوونا پوژ بو پوژئی یا ره‌وشا ئابوری یا په‌نابه‌ران ټه و نه‌چارکرن پله و رابردوویی خو ژبیربکه‌ن و ده‌ست ب کارکرنی بکه‌ن، له‌وا دی بینین پشتی ده‌مه‌کی ژمارا ټه و په‌نابه‌رین دزه‌قی و کیلگه‌هین کارگه‌ها (یه‌ک و یه‌ک) ل پاریزگه‌ها فارس ژ (١٥٠) که‌سان دگه‌هیته زیده‌تر ژ (٥٣٠) که‌سان^(٢).

ناریشا زوربه‌ی په‌نابه‌ران دگه‌ل قان پینمایان گریدایی جهی ئانکجیوونئ و جورئ کاری و کریین وان بوو، چونکه ټه‌ف خاله‌هه‌لئاردنا واندا نه‌بوون، به‌لکو لسه‌ر وان دهاتنه‌سه‌پاندن، له‌وا نه‌رازیبوون دناف په‌نابه‌راندا هه‌بوو، لی حکومه‌تا ئیرانی دیاربوو یا رژد بوو لسه‌ر سزادانا وان که‌سین پیگری بقان پینمایان نه‌دکرن، هه‌روه‌ک دنقیساره‌کا زور نه‌پینیدا ل ٢٢ ی چریا ئیکئ ١٩٧٥ وه‌زیری نافخو بو پاریزگه‌هان داخوازی ژئ دکه‌ت ناقین وان په‌نابه‌ران بو به‌نیرن یین بریاردای ل ئیرانی مینن و پیگری ب پینمایین حکومه‌تی ده‌رباره‌ی جهی ئانکجیوونئ و کارکرنی نه‌کری، هه‌روه‌ها (٩ ی کانونا ئیکئ ١٩٧٥) وه‌کو دوماهی ژقان لسه‌ر جه‌گورینا په‌نابه‌ران دیاردکه‌ت و فه‌رمانئ پی دکه‌ت لیستا ناقین سه‌رپیچکاران به‌ری ده‌می دیارکری بو بالیوزخانا عیراقی به‌نیرن^(٣).

ل ژیر روناهیا قی فه‌رمانئ قایمه‌قامئ (ئه‌لیگودرز) دنقیسنه‌کا فه‌رمیدا بو پاریزگاری لورستانئ دیاردکه‌ت: "هه‌شت که‌س ژ په‌نابه‌رین کورد کو ل باژیرفانیا شاروچکئ (ئه‌زنا) هاتینه‌ دامه‌زراندن، ژبه‌ر پالنه‌رین سیاسی یئ کارناکه‌ن ټه‌فه‌ژی یا بوویه ټه‌گه‌ری دودی و گو‌مانا ده‌سته‌لاتدارین خو‌جه، ټه‌گه‌ر دوه‌ختی خودا ټه و سه‌رکردين سیاسی بووبن ټه و سه‌رده‌م ب سه‌رچوو، ټه‌م باش دبیین بزقرنه‌سه‌ر خزمه‌تا خو

(١) م. ل. ک. م. ایران، وزارت کشور، شماره سند (٠٠٧٦-٠١٣٤١٣-٢٩٣-٩٨)، ٤٨٤٩-م، ٤-٥-١٣٥٤.

(٢) م. ل. ک. م. ایران، مصدر پیشین، شماره سند (٠١١٣-٠١٣٤١٣-٢٩٣-٩٨)، ٦٧-٢٧٦، ٣١-٤-١٣٥٤.

(٣) م. ل. ک. م. ایران، وزارت کشور، از وزیر کشور به استانداری استان مرکزی، شماره سند (٠٢٥٧-٠٥٧٢٢٥-٢٩٣)، ١٢٥٩-م، ٣٠-٧-١٣٥٤. راستید ناف ئینانا بالیوزخانا عیراقی بو هندی دزفریت هه‌ردوو حکومه‌تان هه‌ما هه‌نگی کربوو لسه‌ر زفراندن په‌نابه‌ران و حکومه‌تا عیراقی ژئ ١٠ کانونا ئیکئ ١٩٧٥ وه‌کو دوماهی ژقان بو په‌نابه‌ران دیارکربوو. ټه‌ف بابه‌ته ب دریزئ ل به‌شی دووی هاتیه‌به‌حسکرن.

ل باژیرفانیی^(۱). پارێزگاری لورستان ل پینجی چریا دووی ۱۹۷۵ دەرسقیدا دبیتتی: "بگویرهی فرمانا وهزارهتا نافخو ئەفان کهسان سوزنما په نابهریی یا ئیمزاکری و یی پیگری ب وی سوزی ناکهن، لهوا ئیکهم جار دگهل وان پاخفن، ئەگەر هەر بهردهوام بوون لسهه خهلهتیا خو نافین وان بدهنه کومیتا په نابهران داکو پیرابوونان لدژی وان بگرنه بهر"^(۲). پشتی هنگی پارێزگاری لورستان دیریکا فرمانه کا دیدال سیی ئادارا ۱۹۷۶ بو قائمه قامی ئەلیگودرزدا په یامه کئی بو وان په نابهران دهیتریت یین رازینه بووین وان کاران بکهن یین بو هاتینه دیارکن، دقئ فرمانیدا هاتبوو: "دویف فرمانا وهزاری (۱۳۶۰ پ، ۱۶ ی شواتا ۱۹۷۶) ده ربارهی ئەو په نابهرین پیگری ب سۆزنا کارکنی نه کری و بی مولهت جهی ئاکنجیوونا خو گوهری، کومیتا لوه کی یا په نابهران بهرگری ل وان ناکهت، لهوا ئەوژی وهکو که سین ئاسایی دقیت کاربکهن و ژیان و گۆزه رانییا خو دابین بکهن". ههروهها فرمانی ل قائمه قامی وی باژیاری دکهت ههکه سئ دژی فان رینمایان راوهستیت نافین وان بلند بکهن، داکو پی رابوون ل دژی وان بهینه وهگرتن"^(۳).

وهها دیاره بریارین حکومهتا ئیرانی بوونه ئەگه ری نه رازیوونا هندهک په نابهرین کورد، لهوا سه روکی ده زگایی ساواکی جه نه رال نه سیری فرمانی ب وهزارهتا نافخو دکهت سه ریچکاران سزا بدهن، د نفیسارا ویدا کو ل ۱۶ ی ته باخا ۱۹۷۵ ده رکریه، دبیتتی: "په خمهت ریگریکن ژ مانگرتنی و دروستکرنا فه وزایی ژلایی په نابهرین کوردین عیراقشه و جیبه چیکرنا بریارین دروست و بلهز، بریار هاته دان هه ر کورده کئی جهی کاری خو بهیلت و بزقریته که میان، ئیکسه ر رادهستی دهسته لاتین عیراقی لسهه سنوری بکهن"^(۴). پشتی قئ بریاری وهزارهتا نافخو د فرمانا خو یا ژماره (۱۲۵۹ م پ)

-
- (۱) م. ل. ک. م. ایران، فرمانداری شهرستانی الیگودرز، شماره سند (۱۱۷-۰۰۷۱۶۳-۲۹۳-۹۱)، ۱۴۶-م، (ب، ت).
 (۲) م. ل. ک. م. ایران، از استاندار ابراهیم فرحبخشیان استانداری لرستان، به فرمانداری شهرستانی الیگودرز، شماره سند (۰۰۷۱۶۳-۲۹۳-۹۱)، ۱۱۳۸-م، ۱۴-۸-۱۳۵۴.
 (۳) م. ل. ک. م. ایران، از استاندار ابراهیم فرحبخشیان استانداری لرستان، به فرمانداری شهرستانی الیگودرز، شماره سند (۰۰۷۱۶۳-۲۹۳-۹۱)، ۱۷۶۶-م، ۱۳-۱۲-۱۳۵۴.
 (۴) م. ل. ک. م. ایران، از رئیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور، ارتشبد نصیری، به وزارت کشور، پناهندگان، شماره سند (۰۰۲۳۹۶۵-۲۶۴)، ۸۲۳-۷۱۶۴۵، ۲۳-۵-۱۳۵۴.

رێکه‌فتی ٢٥ ئی چریا ئیککی ١٩٧٥ راگه‌هاند دقیت هه‌می ئه‌و په‌نابه‌رین بریاردا‌ی ل ئیرانی به‌ینن کار بکه‌ن، پێدقییه سوزنامه‌کی ئیمزا بکه‌ن کو هه‌ر جه‌ئ وان لئ تاکنجی دکه‌ن و هه‌ر کاره‌کی بۆ ده‌یته دیارکرن پئ رازی ببن و بی گازنده ئه‌نجام بده‌ن^(١).

لسه‌ر فی بابه‌تی راپورته‌کا کۆمسیونا بڵندا په‌نابه‌ران کو ل تیرمه‌ها ١٩٧٦ هاتیه ئاماده‌کرن، دیارده‌که‌ت چه‌ندین ئه‌وین هاتینه تومارکرن کو ژلایئ رێقه‌به‌ریا کاری یان ساواکیقه‌گه‌فین ده‌رکرنه‌ وان ژ ئیرانی لئ هاتینه‌خوارن، پشتی ئه‌و په‌نابه‌ر به‌رده‌وام بووین لسه‌ر گله‌یی و نه‌رازیبوونئ لسه‌ر شیوازی کارکرنه‌ خو، ئه‌فه‌ژی نه‌وه‌ک بتنی گه‌فا رێقه‌به‌ریا به‌رپرسه‌کی پله‌ نزمئ ده‌زگایه‌کی ئه‌منی بوویه، به‌لکو وه‌کو سیاسه‌تا نیشتمانی هاتیه په‌یره‌وکرن^(٢). هه‌روه‌ها دناف وان به‌لگه‌نامین حکومه‌تا شاهه‌نشاهی یین به‌ر ده‌ست ئه‌ف حالته‌ د که‌تواریدا دگه‌ل په‌نابه‌ران هاتیه پراکتیزه‌کرن، بۆ وینه د کومبوونه‌کیدال حه‌فتئ ئه‌یلوولا ١٩٧٦ ئه‌ندامین کومیتا په‌نابه‌ران تایی پارێزگه‌ها خوراسانی بریارئ ده‌رحه‌قی (١٠) په‌نابه‌ران د ده‌ن و فورمین فه‌گه‌راندنا عیراقئ بۆ وان پردکه‌ن پشتی ئه‌و په‌نابه‌ر رازی نه‌بووین ل شاره‌وانیا مه‌شه‌د و هنده‌ک جه‌ین پێشه‌سازی وه‌کو کرێکار کار بکه‌ن^(٣).

پشتی به‌رنامئ دابه‌شکرنا په‌نابه‌ران ب دووماهی هاتی، وه‌زاره‌تا نافخۆ د فه‌رمانه‌کا نویدا، ژماره (١٣٦٠٠ م پ) ل رێکه‌فتی ١٦ ی شواتا ١٩٧٦ جاره‌کادی دوپاتی لسه‌ر فه‌رمانا خو یا چوویدا کر، تیدا راگه‌هاند: "چ که‌س یئ لیوری نابیت ژ بریارا کارکرنئ و ل هه‌ر پارێزگه‌هه‌کا په‌نابه‌ر هه‌نارتینئ هنده‌ک ده‌لیقین کاری یین بۆ هاتینه دیارکرن و دئ رێقه‌به‌ریا کاری ئه‌وان لسه‌ر کاران دابه‌ش که‌ت، له‌وا هه‌ر که‌سئ ل جه‌ئ مانه‌فه

(١) م. ا. ک. م ایران، از طرف وزیر کشور ابراهیم خلیل حشمتی، به جناب آقای استاندار.....، شماره سند (٢١٩-٠٠٧٢٢٥-٢٩٣)، م پ، ١٢٥٩-٣، ١٣٥٤-٨-٣.

(2) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(٣) ئه‌و که‌س ئه‌فه‌ بوون: جاسم حه‌سه‌ن نه‌بی، ئه‌حمه‌د عومه‌ر حه‌سه‌ن، خالد مه‌حمود ئه‌حمه‌د، حسین مسته‌فا حه‌سه‌ن، ئه‌حمه‌د حسین ئه‌حمه‌د، ئه‌حمه‌د مه‌حمه‌د فه‌قی، زوبیر حارس مه‌حمه‌د، ئیجباری ده‌رویش، جه‌مال عه‌بدوله‌حمان، حاجی عه‌زیز یونس. بنیره: م. ا. ک. م ایران، وزارت کشور، استانداری خراسان، صورت جلسه‌ کمیته‌ امور پناهندگان، شماره سند (٢٩٣-١٣٥٨٣٩-٠٠٩١)، ٢٥٣٥-٦-١٦.

و کاری خۆ بۆ مۆلەت بچیت دى ھىتە سزادان"^(۱). ھەروەھا دیارکریوو، ئەو کەسین پلەدار ژى وەکو مروۆقین ئاسایی بەرپرسن ژ داينکرنا ژيانا خو، ژبەرھندی ئەوژى نەچارن کاربکەن"^(۲). د راستیدا، ژبلى بابەتتى دارایی، ئارمانجا سەرەکی ژفان بریارین وەزارەتا نافخۆ ئەو بوو پەنابەرەن مژویل بکەن ب رىقەبرنا ژيانا خو داکو د ماندى بن و دەرەفەتا چ لڤینان نەبیت، چونکە کرپکارەك سپىدى زوى راببیت و ھەتا ئىقارى کاربکەت دەمى وى ھەر ھند تىرى دکەت ب شەفى بېھنا خوڤەدەت داکو یى ئامادەبیت بۆ رۆژەکا دی یا کارکرنى.

پىخەمەت رىک نەھىتە دان پەنابەر ل ئىك جە کومبىن و پىکھە کاربکەن، پىشتى وەرگرتنا وان ژلاى رىقەبەریین کاریقە ل ھەر پارىزگەھەکى دەست ب بەلاڤکرنا وان د ھاتەکرن و ھەر ھندەك د برنە گۆندەکى یان شاروچکەکى، بۆ وینە سەنتەرى کارى ل شىراز سەر بڤى رىقەبەریقە د نڤیسارەکا فەرمیدا ل ۲۹ ئى ئەیلوولا ۱۹۷۵ بریارا دابەشکرنا (۸۰) خىزانین پەنابەرەن دەردئىخیت، تىدا ھەر ھندەك ژوان ل دەڤەرەکا وى باژىرى د دتە کارى و ئاکنجى دکەت، ئەوژى (۱۰) خىزان ل کارگەھا شەکرا شىروان، (۲۰) خىزان ل کىلگەھا مەنسوران، (۲۴) خىزان ل کىلگەھا خرم ئاباد، (۱۸) خىزان ل کىلگەھا مفرنقا، (۸) خىزان ل کىلگەھا جرتودە. ھەروەھا ل دوپڤ وى نڤیسارى پىدڤى بوو پەنابەر پابەندى سى خالان بن، وەکو، ئىك: ناچىبیت ئەف پەنابەرە جھى کارى بھیلن. دوو: تیمەکا تەندروستى دى چیتە وىرى چارەسەریا وان کەت. سى: ئەگەر پىدڤى تىشتەکى بوون تیمەکا کۆمەلا شىر و رۆژ دى سەرەدانا وان کەت"^(۳). ژڤى نڤیسارى دیاردبیت ئەف پەنابەرە وەکو بارمتە و کوپلان سەرەدەرى دگەل ھاتیەکرن، دناف زەڤیین چاندنیدا کار پى ھاتیەکرن و نەھىلايە ل جھى کارى خو دویربکەفن ئەگەر ب مەرەما وەرگرتنا چارەسەریا پزىشکى ژى بیت.

(۱) م. ا. ک. م ایران، از طرف وزیر کشور ابراهیم خلیل حشمتی، به جناب آقای استاندار.....، شماره سند (۲۱۹-۰۰۵۷۲۲۵ - ۲۹۳)، م-پ، ۲۷-۱۱-۱۳۵۴.

(۲) همان مصدر.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از مرکز کارى و اشتغال شیروان، به فرمانداری شهرستان شیروان، پناهندگان کرد، شماره سند (۱۴۸-۰۰۱۸۴۱۹ - ۲۹۳)، ۷۵۶، ۷-۷-۱۳۵۴.

ژلایه‌کی دیفه حکومه‌تا ئیرانی ژبو جیبه‌جیکرنا به‌رنامی ئاماده‌کرن و کاریکرننا په‌نابه‌ران د کهرتین جودا جودا دا، که‌مپه‌کا تاییه‌ت ل جه‌هروم بنافی (اردوگای آموزشی جهروم) ل نیزیک باژیری شیراز^(۱) تاییه‌ت بو ئه‌نجامدانا خولین پیشه‌یی ل پایزا ۱۹۷۵ فیه‌کر، پاشی ناڤین وان که‌سان یین ژلایئ ته‌مه‌ن و ساخله‌میڤه‌ شیانین کارکرنی هه‌ن و هیشتا دناف که‌مپاندا ماین، نفیسین و فه‌گوه‌استنه‌ جه‌هروم، هه‌روه‌ها ژماره‌کا زورا په‌نابه‌ران ژی پشتی ل باژیران هاتینه‌ جیگیرکرن جاره‌کادی زفراندنه‌ فی که‌مپی، هه‌ژی گوتنییه‌ ئافره‌ت و زاروک ژی دفی که‌مپی‌دا هاتنه‌ ئاکنجیکرن، به‌لی بتنی گه‌نج و زه‌لامین دژیئ (۱۸-۴۰) سالییدا د خولاندا به‌شدارئ پیهاته‌ کرن، و هه‌ر خیزانه‌کی ژی بو ئاکنجیوونئ خیفه‌ته‌ک دناف که‌مپی‌دا د دایئ کو ژمارا خیفه‌تین وی بگویره‌ی گوتنا به‌شداره‌کی دنافه‌را (۲۰۰۰-۳۰۰۰) خیفه‌تان دابوون و هه‌ر خیزانه‌ک یان که‌سه‌کی سه‌لته‌ گه‌هشتبا به‌ر ده‌رکی که‌مپی ب پیکا بلندگوئیان ناڤی سه‌روکی وی خیزانی یان وی که‌سی سه‌لته‌ ده‌اته‌ گازیکرن داکو ئه‌گه‌ر خزم و که‌س و کارین وی دکه‌مپی‌دا هه‌بن چووبان بو فه‌دانا خیفه‌تان و ئاکنجیکرنا وان هاریکاریا لی بکه‌ن^(۲).

ده‌باره‌ی ئامارین ل به‌ر ده‌ست یین په‌نابه‌رین ئاکنجیین که‌مپا ناڤیری، یا ئه‌ندامه‌کی کومیتا په‌نابه‌ران د کومبوونه‌کا ئاساییدا ل ۱۴ ی کانونا ئیکئی ۱۹۷۵ دیار دکه‌ت کو ژمارا په‌نابه‌رین فی که‌مپی دگه‌هیته‌ (۹۰۰۰) که‌سان^(۳). ئه‌فه‌ ژبلی هه‌فژین و زاروکین وان هه‌لبه‌ته‌ ئه‌گه‌ر هه‌میان پیڤکه‌ کوم بکه‌ین دی ژمارا وان زور زیده‌تر بیت. به‌لگه‌نامه‌کا کومسیونا په‌نابه‌ران ژی ئاماژه‌ دکه‌ت (۲۴۰۰) خیزان کو سه‌رجه‌می وان دبنه‌ (۱۰۰۰۰) که‌س ل که‌مپا جه‌هروم بو مه‌ره‌ما ئه‌نجام دانا راهینانین پیشه‌یی د بورای میکانیکی و ئه‌لیکترونی و دارتاشی و هوستایین بیناکاریی دا لژی چاقدیریا کومه‌لا شیر و پوژ هاتینه‌ ئاکنجیکرن، به‌ری د سکه‌ته‌رین بارزگانی و ئاڤاکرنی یین فی

(۱) ئه‌ف باژیره‌ دکه‌فیه‌ت باشوری ئیرانی، ژبه‌رهندي ژوره‌ی به‌شداربوویین فی خولی و خه‌لکی دکه‌مپا جه‌هرومدا مایه‌فه‌ گزندا وی ئیکئی دکرن کو ژبه‌ر که‌ش و هه‌وایی گه‌رم نه‌شیاپینه‌ سه‌بری بکیشن هه‌روه‌کو سالار شه‌هید کاکو دیار دکه‌ت کو ل ده‌می نیڤرو هه‌ر تشتی لبن خیفه‌تی با دکه‌لی. بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۰۱.

(۲) هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۹۵-۲۰۱، دیدار دگه‌ل عه‌ونی شکاک مزوری، پیرمام، ۲۳ ی کانونا ئیکئی ۲۰۲۳.

(۳) م. ل. ک. م ایران، جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، صورت مزاکره‌ های جلسه‌ کمیته‌ هم‌هنگی امور پناهنگان، شماره‌ سند (۲۳۹۶۵-۰۰۲۱-۳۶۴)، ۲۳-۹-۱۳۵۴.

وہلاتیدا بہینہ دامہزراندن^(۱).

بۆ بریقہ چوونا خۆلان خیقہتین مەزن وەکو ھۆل ھاتبوونہ قەدان و ھەر خیقہتەك یا تاییەت بوو ب جورەكی راھینانی. ئەو سیکتەرین خۆل بۆ ھاتیە قەكرن ئەقەبوون (میکانیکی و فیتەری، شوفیری ترومییل، شوفیری ئامیرین ئافاكرنی و چاندنی، كارەبایی، ھوستایی دیواران، بوریچی، دارتاشیا دەرگا و پەنجەرا، ئاسنگەریا دەرگا و پەنجەرا، روپیو، نەخشەكیشانا ئافاھیان). ھەر خۆلەك ل دەوروبەری شەش ھەیفان قەدكیشا، پشتی تەمام بوونا خولین وان باوہرناما دەرچوونی د دایی و جارەكادی لسەر باژیران دەاتنە دابەشكرن، لی دابەشكرنا وان یا قیجاری مەرچ نەبوو ب بەنەف جەھئ ئاكنجیوونا وان یا بەری ھنگی یان ژى ھەر دگەل وان خیزانابن یین بەری خولی دگەل ئیك. لدۆر قی ئیكى دیدەقانەك دیاردكەت كو ھەرکەسى ئەف باوہرنامەیە وەرگرتبا دەلیقین کاركرنی زویتر ل ھەردوو سكتەرین حكومی و تاییەت بۆ پەیدا دبوون^(۲). ھەر وہا ئیسماعیل گەیلانپور د دیدارەكا تاییەتدا ل تیرمەھا ۱۹۷۶ دیبژیتە لیسلی گودییر نوینەری كۆمسیونا پەنابەران ل تەھران: "ھەمی ئەو پەنابەرین ل كەمپا جەھروم راھینان پی ھاتینەكرن یین لسەر كاران ھاتینە دامەزراندن ب مووچین زۆر باش، ب پەنگەك مووچی ھندەك ژوان پۆژانە دگەھیتە (۱۸۰۰) ریلان بەرامبەر (۲۵) دولاران"^(۳).

وہزارەتا نافخو د دیاركرنا ئارمانجین كەمپا جەھرومییدا ل ۲۹ ئ تەباخا ۱۹۷۶ نفیسایە: "ئارمانجا دامەزراندنا قی كەمپی بۆ فیكرنا بواری تەكنیکی و پیشەیی یی گروپین پەنابەرانە، و خەرچكرنا كۆژمەكی مەزنی پارەى بۆ قان خۆلان بتنى بۆ ھندیە ئەف پەنابەرە لسەر پیین خۆ راوہستن و نەبنە بارگرانی بۆ سەر كومەلگەھی"^(۴). ھەر وہا د

(1) 100.IRN.KURDS, vol. 2, P.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Repot No.10 on Mission to Tehran-Kurds, Document: (253), 15 December 1975; From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(۲) سالار شەھید كاكو، ژیدەری بەری، ل ۲۰۲.

(3) From Leslei A. Goodyear, Discussions with Red Lion..., Op. Cit, Document: (529a), 31 -uly 1976.

(۴) م. ا. ك. م. ایران، از طرف وزیر كشور، ابراهیم حشمتی، بە استانداری استان مرکزی، شماره سند (۰۱۱۴) - ۲۵۳۵-۶-۷، م-۲۷۷۴، (۲۹۳-۱۵۱۰۰۷).

په‌سنا ده‌رچووین فئی که‌مپیدا، وه‌زاره‌تا نافبری دلخوشیا خو ب نه‌نجامین وی که‌مپی ده‌ردبریت و دیاردکه‌ت: "زۆربه‌ی ئه‌و په‌نا‌به‌رین ژ که‌مپا جه‌هروم هاتینه فه‌گوه‌استن یین فی‌ری کارین میه‌نی بووین و هه‌ر زوی یین چووینه د که‌رتی تایه‌تدا"^(۱).

ژبه‌رکو باراپتر ئه‌و که‌سین خو ل ب دو‌ماهی ئینای فه‌گوه‌استبوونه قه‌زوین، ژبه‌ره‌ندی بو جارا دووی وه‌زاره‌تا نافخو پارێزگاری پارێزگه‌ها مه‌رکه‌زی ناگه‌هدار دکه‌ت ئه‌وان که‌سان بده‌نه کاری، دنا‌ما ویدا هاتیه: "زۆربه‌ی ئه‌و په‌نا‌به‌رین ژ که‌مپا جه‌هروم هاتینه فه‌گوه‌استن، یین فی‌ری کارین پێشه‌یی بووین و هه‌ر زوی سرنجا ده‌زگایین که‌رتی تایه‌ت یین راکیشای، کو د بنیاتدا ئارمانجا مه‌ ئه‌و بوو ژمارا هه‌ره مه‌زن ژفی خه‌لکی لسه‌ر کاران دا‌مه‌زینن، چونکه بریار ئه‌وه پینگاف پینگاف هاریکاریین دارایی به‌ینه راگرتن، ژبه‌ره‌ندی په‌نا‌به‌ر نه‌چارن رازی بن کاربکه‌ن و گوهداریا رینمایین ده‌وله‌تا شاهه‌نشاهی یا ئیرانی بن، و هه‌ر که‌سی پینچه‌وانه‌ی بریاران راوه‌ستا مه‌ ناگه‌هدار بکه‌ن دا‌کو سزا بده‌ین"^(۲). پارێزگاری فارس ژی د نفیساره‌کا فه‌رمیدا بو ریقه‌به‌ری کومپانیا ریک و بانان نا‌قین (۱۷) په‌نا‌به‌رین کورد ده‌نیریت و داخوازی ژی دکه‌ت کو فان که‌سان وه‌کو شو‌فی‌ر بده‌ته کاری، چونکه ئه‌فان که‌سان به‌لگه‌نامین پیدفی یین شو‌فی‌ری یین وه‌رگرتین"^(۳). به‌لی راپو‌رتین نوینه‌راتیا کومسیونا په‌نا‌به‌ران کو لسه‌ر فئی پرسی هاتینه ئاماده‌کرن دیاردکه‌ن هه‌می ئه‌و په‌نا‌به‌رین ئه‌ف خو له ب دو‌ماهی ئینای ل دویش تایه‌ته‌ندیا وان لسه‌ر خواندی نه‌هاتینه دامه‌زراندن، بو وینه ژماره‌کا په‌نا‌به‌ران باوه‌رنامین گه‌شه‌پیدانا جفاکی وه‌رگرتبوون، به‌لی وه‌ک کریکاریین ری‌کخستنا دارستانان یین هاتینه دامه‌زراندن"^(۴).

دامه‌زراندنا هه‌می په‌نا‌به‌ران دنا‌ف ده‌زگایین حکومه‌تا ئیرانیدا ئاریشه بو ژماره‌کا وه‌زاره‌ت و لایه‌نین په‌یوه‌ندی‌دار چی‌کر، له‌وا جواد شه‌رستانی، وه‌زیری فه‌گوه‌استن و

(۱) م. ل. ک. م. ایران، مصدر پیشین، شماره سند (۱۱۴-۰۰۷-۱۵۱-۲۹۳)، ۲۷۷۴-م، ۶-۷-۲۵۳۵.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، ازطرف وزیر کشور، ابراهیم حشمتی، به استناداری استان مرکزی، شماره سند (۱۹۷-۰۰۷۲۲۵-۰۵۷۲۲۵)، ۲۹۳-م، ۲۷-۶-۲۵۳۵.

(۳) م. ل. ک. م. ایران، از استنادار فارس، منوچهر پیروز، به جنابی آقای کمال دری مدیر عامل ریاست هیئت مدیره شرکت ترابری زمینی، شماره سند (۰۰۵۶-۰۱۳۴۱۳-۰۰۶۹۳-۹۸)، ۲۸-۵-۱۳۵۴.

(4) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

رێك و بانان، د نقیساره كیدا ل ۳ ئی كانونا دووی ۱۹۷۶ بۆ وهزیری دهزگایى بهرنامى بودجه رادگههینیت ژ بهر دهلیقین كیم یین کاری و سنورداریا بودجا مه ل دهمی نهادا دشیاندا نیه ئەم ئەفان په نابهران دامهزینین، بهلئى ئەگەر بریار ئهوبیت ژمارهكا وان ل دهزگایین حكومهتئى بدهنه کاری، (۲۶) ریشه بهریین رێك و بانان یین سه ر ب وهزارهتا مه فه ههین و ئەگەر هه ر ئێك ژوان (۲۰) كهسان دامهزینیت سه رجهمی وان دئى بنه (۵۲۰) كهس و بودجا پیدئى بۆ مووچین وان دئى بیته (۱۲۷۶۸۰۰۰۰) ملیون ریال^(۱). بهلئى ژ بهركو د بنیادا حكومهتئى مه ره مین تایهت بقئى بریارئى فه هه بوون، لهوا هندهك ژ كاربه دهستین وئى درژد بوون له سه ر جیه جیكرنا وئى پلانئى، ههروهك قایمه قامئى سبزواری د نقیساره كا فه رمیدا ل ۲۷ ئی كانونا ئیكى ۱۹۷۶ دبیژیت: "ههروهك بریار هاتیه دان ئەو په نابهرین هاتینه ئیرانئى هه رچی زوییه دگهل جفاكئى ئیرانئى هه ل بن و ژبو قئى مه ره مئى دقئیت ئەوژئى وهكى هه مى خه لكئى ئیرانئى كاربه كن، لهوا هه مى ئەو په نابهرین شیائین كاركنئى هه ل جهئى ئاكنجیوونا وان بدهنه کاری، داکو له سه ر به ره مئى كاركرنا خو بژین"^(۲).

ژلایه كئى دیشه دامه زانندن و پهیداكرنا کاری بۆ په نابهران ل وى ده می كاره كئى ئاسان نه بوو، ئەف پروسیسه توشی گه له ك ئاسته نگیان دبوو، ژ هه میان بهرچاقتر گیروبوونا دۆسیین دامه زانندا وان بوون، دیسا مایتیکرنا ساواكئى دكاروباریین وان یین پوژانه کاریگه رى ل وئى پروسیسئى كربوو، ئەگەر په نابهره كئى كارهك بخو ل كارگه ه و سازیین تایهت بیئ موله تا وان پهیداكرنا رێگری لئى دكرن و نه دهیلا وى كاره ی ئەنجام بدهت^(۳). بهلگه نامه كا كۆمسیونا بلندا په نابهران ژئى وى ده می به حسئى ئەفئى خالئى كریه و دیاردكهت: "هه ر په نابهره كئى له سه ر كاره كئى بهیته دامه زانندن پیویسته ره زامه ندیا ساواكئى له سه ر بیت ئەفئى ژئى چاقره پیوونه كا زۆر دقئیت هه تا په نابهر دهینه دامه زانندن، سه ره رای قئى ئیكى كریا وان یا پوژانه

(۱) م. ا. ك. م ایران، از جواد شهرستانی، وزیر راه و ترابری، به جناب آقای دکتر مجیدی، وزیر مشاور و سرپرست سازمان برنامه و بودجه، شماره سند (۰۰۰۷-۱۵۳-۰۰۰۰-۲۲۰)، ۶۳۴۰-م، ۱۳-۱۰-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ك. م ایران، از فرماندار شهرستان سبزواری، صدر، به اداره محیط بانى شهرستان سبزواری، شماره سند (۰۱۶۴-۱۳۳۴۷۵-۱۳۳-۲۹۳)، ۷۴۰-م، ۶-۱۰-۲۵۳۵.

(۳) شهريف هه زارى، ژئیده رئى به رئى، ل ۲۸۳.

بتنی (۱۸۰)^(۱) ریلان، ل ده‌مه‌کیدانه و دشین هه‌مان کار بوخو په‌یدابکه‌ن ب کرییا (۶۰۰) ریالین پوژانه، به‌لئ ده‌زگایئ ناقبری ده‌ستویریئ ناده‌تی^(۲). ریقه‌به‌ریا کاری ل هه‌ر باژیره‌کئ هاتبوو راسپاردن ده‌لیقیئ کاری بو هه‌می کوردین په‌نابه‌ر په‌یدا بکه‌ت، لئ ژبه‌ر بالاده‌ستیا ساواکئ لسه‌ر هه‌می ده‌زگا و ریقه‌به‌ریئ حکومی چ کار بیئ فه‌رمانا وی نه‌دهاتنه جیبه‌جیکرن^(۳). لئ سه‌روکئ به‌ریئ یئ لژنا کاروبارین په‌نابه‌ران یا سه‌ر ب شوهره‌شیقه دوی باوه‌ریئ دابوو کو د بنه‌ره‌تدا ئه‌رکئ دامه‌زراندن و دیتنا ده‌لیقیئ کاری بو په‌نابه‌ران ب ساواکئ هاتبوو راسپاردن، داکو ب ساناهی چاقدیریا په‌نابه‌ران بکه‌ن و ئه‌رکئ لسه‌ر ملیت حکومه‌تی ژئ سفق بکه‌ن^(۴).

هه‌ژی ئاماژه پیکرتییه، ریك ب په‌نابه‌ران نه‌هاته‌دان ل ده‌می کارکرنی جلو به‌رگین کوردی بکه‌نه به‌رخو، ئه‌فه‌ژی مه‌ دزفرینته‌ف سه‌ر وی خالی کو ئارمانجین فه‌شارتی یین حکومه‌تا ئیرانی ل به‌رنامی دابه‌شکرن و کارپیکرنا په‌نابه‌ران ژنافرنا که‌لتوری کورده‌واری یئ په‌نابه‌ریئ کورد بوو، بو وینه د کومبوونا خو یا ئاسایدا ل ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۶ کومیتا په‌نابه‌ران ل باژیری (تربت جام) رادگه‌هینن: "په‌خه‌مه‌ت هه‌ما هه‌نگی دگه‌ل کومه‌لگه‌هی ئیرانی هه‌بیت، مه‌ بریاردا ب ریکا پولیسین مه‌ده‌نی هوشداریی بده‌ینه وان کریکارین لقیه‌ر کاردکه‌ن کو جلو به‌رگین کوردی نه‌که‌نه به‌رخو"^(۵).

ل وی ده‌می هه‌می لفینین په‌نابه‌ران ژلایئ ده‌زگایین ئه‌وله‌هیقه د بنچافکری بوون، وه‌زاره‌تا نافخو ب ریکا ریقه‌به‌ری و ده‌زگایین خو یین تابه‌ت ده‌سته‌لاتا راسته‌وخو بوو لسه‌ر هه‌می چالاکي و بزاقین په‌نابه‌ران، د فه‌رمانه‌کا نه‌ینیدا بو پاریزگه‌هان داخوازی دکه‌ت هه‌می پیزانینان لسه‌ر ئه‌وان په‌نابه‌ریئ کار دکه‌ن و جه و جورئ کاری

(۱) د راستیدا کریین روژانه یین زوره‌ی ئه‌وان په‌نابه‌ریئ دوی ده‌میدا کار دکر ژفی بهای کیتمتریوون، ئه‌گه‌ر ئیکئ بسپوره‌ک هه‌با روژانا وی گه‌هشتبا (۱۵۰) ریالان، ئه‌گه‌ر نه روژانین کریکاری ساده ل ده‌وروبه‌ی (۱۰۰) ریالان بوو، و هه‌تا لسه‌ر باژیران نه‌هاتینه دابه‌شکرن کریین وان ژئ نه‌هاتنه زیده‌کرن.

(2) From Leslei A. Goodyear, Op. Cit, Document: (282B), 3 February 1976.

(3) Ibid.

(۴) عه‌بدو لموسه‌ور بارزانی، ژیده‌ری به‌ری، ل ۵۴.

(۵) م. ا. ک. م ایران، استانداری خراسان، فرمانداری تربت جام، صورت جلسه، شماره سند (۰۲۱۷-۱۳۴۹۵۷-۲۹۳).

وان و مووچئی وان د لیسته کیدا بو وان رهوانه بکهن، ههروهها ئه و په نابهرین بیکار و نه گهرین بیکاریا وان ژى روون بکهن^(۱). پشتی قی فه رمانی ل هه می ناحی و قه زایین په نابهر لی هه یین ب ریکا پارێزگه هان پیزانین لسه ر په نابهران هاتنه رهوانه کرن، بو وینه به لگه نامه کا پولیسین شیروان کو ژبو مه ره ما دو یفچوونا په نابهران هنارتیه، دیار دکه ت لسه رجه می (۵۵۴) په نابهران ل ده می نوکه دا (۳۰) خیزان ل کیلگه هه کا چاندنی و کارگه ها شه کرا شیروان کار دکه ن^(۲). د راستیدا ئه رکن پولیسان نه بوو مایتیکرنی ل دۆسه یین کار کرنا په نابهران بکهن، به لی ئه ف دهسته هاته دابوونه هه می ده زگایین ئه وله هیی دا کو دو یفچوونی لسه ر هه می لقیین وان بکهن و ژ کونترولا وان ده رنه چن.

بالیوزخانا بریتانیا ل ته هران ژى به حسى رهوشا په نابهرین کورد ل ئیرانی ب گشتی و ته خا دهستی کاری د نامه کیدا بو حکومه تا وه لاتى خو دکه ت، تیدا هاتیه: "هه ر لشینه کا وان یا کونترول کریه ژلایى ده زگایین ئه منیشه، هه تا ریک ب وان ناهیته دان دگه ل کوردین ئیرانی ژى تیکه ل ببن، زۆرا ب زه حمه ته بو که سه کى نه خوینده وار هه تا بشیت خو ئا فا بکه ت، له وا زۆر ژ په نابهرین خوینده وار داخواز دکه ن بچنه بریتانیا"^(۳). که واته مروقی نه خوینده وار نه شیایه ب ساناهى کاری ب دهستخوفه بینیت و خو دگه ل قی رهوشى رابینیت، چونکه ده لیقیین کاری بو وان دسنوردار بوون و ئه قین هه یین ژى چ وان بقیت یان نه و دگه ل هیز و ته مه نی وان بگونجیت یان نه، هه می د ده ستین هیزین ئه منى دابوو، لی بو مروقی خوینده وار ژى هه می ریک دقه کری نه بوون، ژبه رهندي ئه وان په نابهران ب باشر دزانی هه م بو ب دهستخستنا کاره کى ژ هه ژى و هه م ژى بو به رده وامیدان ب خواندنا خو و پیشخستنا شیاین خو قه ستا ده رفه ی ئیرانی تابه ت وه لاتین رۆژ ئا فا بکه ن.

هه ژى ئاماژه پیکرنیه، رهوشا کړیکارین کورد و جودا هیا ده لیقیین کاری و کرین

(۱) م. ل. ک. م. ایران، از طرف وزیر کشور ابراهیم خلیل حشمتی، شماره سند (۰۳۰۸-۰۲۵۶۰۱-۲۹۳)، (۲۹۳-۳۵۵۶) م (پ) ۱۳۵۴-۱۱-۲۵.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، استانداری خراسان، اکراد عراق، شماره سند (۰۰۹۴-۱۰۸۴۱۹-۲۹۳)، (۲۹۳-۷-۲۲-۱۳۵۴).
(3) NBR348/3, FCO 8/3028, Kurds in Iran, from Tehran to Miss Sandra Woodhouse, Home Office, Visas for Kurds Visiting UK, Document: (46), 30 March 1977.

وان یین پوژانه ل دهفهره کئی یان پاریزگهه کئی بو ئیکادی د جودا بوون، ئهفهژی ژ ته گهری هه لکه فتا جوگرافی و نابوری یا وی دهفهره په نابهر هنارتین، زوربه ی ئه و په نابهرین هنارتینه باشووری ئیرانی گازنده دکرن کو نه شین دگهل کهش و هه وایی وی دهفهری بگونجن و دهلیقین کاری ژی زور دکیم بوون، ئه و په نابهرین کار ژی ب دهست کهفتی ژ موچئی خو درازی نه بوون^(۱). ئاریشا په نابهران ب شیوه کئی گشتی دگهل جورئی کاری و بهایی کارکرنی هه بوو، چونکه کاره کئی زور و گران به رامبه ر موچه کئی کیم ئه نجام د دان. وه سا دیاره ئه ف رهوشه پشتی دوو سالان هیشتا یا به رده وام بوو، بو وینه لیسلی گو دییر ئه نجامی سه ره دانه کا خو ل هاقینا ۱۹۷۶ بو باژییری ئیسفه هان بو جیگری سه روکئی کومه لا شیر و روژ دیاردکته وی چاف ب ژماره کا خیزانین په نابهر ل وی باژییری کهفتیه، دیبژیت راسته هه می یین لسه ر کاران هاتینه دامه زراندن، لی ئه وان گازانده دکرن کو وان چ ماف نه بووینه د هه لئاردنا وان کاراندا یین ژلایی ریقه به ریا کاریفه بو وان هاتینه دیارکرن^(۲).

ریقه بهری و کاربه دهستین حکومه تا ئیرانی گه له ک جاران ریگ ل په نابهران دگرتن کو کاره کئی دی دهستخو فیه بینن، د راپورت ه کیدا گو دییر لسه ر قی پرسئی چه ندین نمونان لدور نه دادوه ریاا کاربه دهستین حکومه تی به رامبه ر کریکارین په نابهر د ئیخیته بهرچاف، دیبژیت: "یا روون و ئاشکرایه ل هه می دهفهره زوری یا ل کوردان دهیته کرن داکو ب مووچه کئی کاربکه ن کو چاریکا کریکارین فارسه، چه ندین کریکارین کورد پوژانه (۱۲) ده مژمیران کاردکه ن بو (۱۴۰) ریا لان، به لی دگهل وان کریکارین ئیرانی (۴۰۰) ریا لان وه ردگرن"^(۳). ل چه ندین جهان خو دانین کارگه هان داخواز دکرن ده لیقی ب ده نی مووچین کریکارین کورد زیده بکه ن، به لی ژلایی ریقه به ریا کاریفه هاتیه ره تکرن^(۴). خیزانه کا یازده که سی یا کرس تیان ل مه شهه د کو د خانیه کئی بچو ییکا

(1) From Leslei A. Goodyear, Repot No.7, Op. Cit, Document: (240), 25 November 1975.

(2) From Leslei A. Goodyear, discussions with Red Lion..., Op. Cit, Document: (529a), 31 -uly 1976.

(3) From Leslei A. Goodyear, discussions with Red Lion..., Op. Cit, Document: (529a), 31 -uly 1976.

(۴) هه ره وه ها که سایه تی کورد مسته فامحه مه د جه میل پاشال دهستی کا سال ۱۹۷۹ سه ره دانا باره گایی (UNHCR) ل جنی قی دده ت، ده ربه ری ره وشا کریکارین کورد ل ئیرانی ئاماژه دکته: " بهری ره وشا نابوری تیگ بچیت کریکارین کورد ب روژانا (۳) دولاران به رامبه ر (۱۰) دولاران بو کریکارین ئیرانی کار دکرن"، لی پاشی ئه وژی

دژین، زهلامی فئی مائی بسپوریا میکانیکی یا ترومیلان یا هه ی و کومپانیه کا ئەلمانی دهلیقه کا دایئ کو دگهل وان ل ئەهواز کاربکهت ب مووچی هه یفانه (١٢٠٠٠٠) ریلان بهرامبهه (١٧٠٠) دولاران، لئ حکومهت دهلیقی نادهتئ وی کاره ی وهبرگریت^(١). دوو پهنا بهرین دی یین کورد یین بسپور ئیک د بواری راکرن و دانانا تهقه مه نیان و ئیک ژی د بواری گازیڤا ژلایئ کومپانیه کا ئەلمانی بو دروستکرنا ریك و بانان و ئیک ژی ژلایئ پالوگه هه کا گازی کار ب وان هاتیه دان، لئ ساواکئ مولهت نه دایئ، ب بیانویا وی ئیکئ نابیت کورد ل جهین هه ستیار و بابه تین گریدایی تهقه مه نیاندا کاربکهن^(٢). عهونی شکاک مزوری، دیاردکته وی ده می ئەو گه نه کئ لسه ر خو بوو، د گارگه هه کا ناسنیدا وی دگهل دوو که سپن فارس کار دکر، به لئ ژلایئ شیانا هندی هه ردووکان کار دکر تایهت کارین ب زهحمهت، لهوا داخوازی ژ سه ره رشتئ کاری دکته مووچی وی بو زیده بکهن، ئەوژی دبیژیتئ: "ئه گه ر ئەز بچمه بازارئ دئ (٥) ریلاب وان ده م، به لئ دئ (٢) ریلاب ته ده م، چونکه ئەو فارسن و توژی پهنا بهه ر"^(٣). د راستیدا ئەف نمونه تیرا هندی هه نه وینه کئ رو ن لسه ر جوداه ی و زورداریا ب بهرنامه ری کخسته ی یا بهرامبهه پهنا بهه رین کوردستانا عیراقئ دهاته پهیره وکرن، نیشان بدهن.

ئامارین حکومهتا ئیرانی زور راستیان لدور رهوشا پهنا بهه ران و ئەو کارین وان ئەنجام د دان دیاردکهن، بو وینه ئەگه ر سه ره ژمیپریا ئەوان پهنا بهه ران بکهینه نمونه یین ل باژیری شیراز دژیان، ئەوژی ژ سه ره جه مئ (٤٦٦) خیزانان (٤٧) که سان کو دبوونه ریژا (٢٣,٨٪) ژ پهنا بهه رین وی باژیری ب ئەگه رین مه زناتیا ته مه نی و نه خو شییان کارنه دکرن و مووچی خانه نشینی دویف هنده ک پیقه ران وه کی زاروک و سالیین خزمهتئ ژ حکومهتئ وه ردگرت، د بهرامبهه ردا (١٥١) که سان کار دکر، ژقی ژمارئ (١٦) که س شوفیر و (٨) که س ماموستا و سه ره ره رشتئ جفاکی بوون، کارمه ند و فه رمانبهه ر (٦) که س،

بو وان نه ما. بنیره:

100.IRN.KURDS, vol. 17, from R. Yazgi, Chief, Middle East and North Africa Section, to the High Commissioner, Situation of Iraqi Kurds in Iran, Document: (1004), 29 -anuary 1979.

(1) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(2) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(٣) دیداره ک دگهل نافبری، پیرمام، ٢٢ ئ کانونا ئیکئ ٢٠٢٣.

زېږه‌فان (۶) کهس، (۲) کهس ژى میکانیک بوون، نه‌فین دی هه‌می کو دبنه (۱۱۲) کهس کرپکارین ناسای بوون، ژ سه‌رجه‌می (۱۵۱) کهسان (۱۴۱) کهسان ل کهرتی تایهت وه‌کو کارگه‌ه و کومپانیین ئافاکرنی و هوتیلان کاردکرن و بتنی (۱۰) کهسان ل ریښه‌به‌ریڼ حکومی وه‌کی شاره‌وانی و پاریزگه‌ه و په‌روه‌دی کاردکرن^(۱). ئانکو ریژا (۷۱،۲٪) ژ په‌نابه‌ریڼ ل شیراز د ژیان د کهرتی تایه‌تدا کاردکرن، د به‌رامبه‌ردا ریژه‌کا زور کیم کو (۵٪) ژوان ل کهرتی حکومی دامه‌زرابوون، به‌لی ئه‌و ئامارین به‌رده‌ست بتنی باسی (۱۹۸) سه‌روک خیزانان ژ سه‌رجه‌می (۴۶۶) سه‌روک خیزان دکهن و (۲۶۶) سه‌روک خیزانان، کو زیده‌ترن ژ نیشا هه‌می په‌نابه‌ریڼ وی ده‌قه‌ری چ پیزانین لسه‌ر وان بده‌ست مه‌نه‌که‌فتن.

هه‌روه‌ها ئامارین سه‌نته‌ری کاری یی قه‌زوین (مرکز کاریابی قزوین) لدور په‌نابه‌ریڼ ل وی باژیری کاردکرن چه‌ندین راستی لسه‌ر شیوازی کارکرن و بارى وان یی جفاکی دیار دکهن. بو وینه ژمارا وان (۲۱۳) کرپکار بوون و سه‌رجه‌می نه‌ندامین خیزانین وان (۹۵۸) کهس بوون، ژیی فان کرپکاران دناقبه‌را (۱۸-۶۰) سالیین دابوون، لی ئه‌و که‌سین ژیی وان دناقبه‌را (۳۰-۵۰) ژ هه‌میان پتر بوون. سه‌باره‌ت ئاستی خویندنئ، بتنی پیچ که‌سان ژوان دناقبه‌را (۲-۶) سالان خاندبوون، نه‌فین دی کو دبنه (۲۰۸) کهس نه‌خوینده‌وار بوون، ئانکو ریژا (۲،۳٪) خواندن و نقیسین دزانین و نه‌فین دی کو دبنه (۹۷،۷٪) نه‌خوینده‌وار بوون، له‌وا دی بینین زوربه‌یا هه‌ره زور ژفان په‌نابه‌ران ب کرپکارین ساده‌هاتینه دامه‌زراندن، و بتنی (۹) کهس ژوان وه‌کو میکانیک و (۷) کهس ژى وه‌ک ئاسنگه‌ر و له‌حیمچی هاتینه دامه‌زراندن^(۲). هه‌روه‌ها ئامارین باژیری (سبزوار) یی سه‌ر ب پاریزگه‌ها خوراسانیفه‌ بقی ره‌نگی خوارینه، ژمارا سه‌روک خیزانان (۱۰۲) کهس بوون و سه‌رجه‌می نه‌ندامین وان خیزانان (۴۲۶) کهس بوون، ژفی ژمارى (۷۸) سه‌روک خیزان ب ریژا (۷۶،۵٪) ژ ره‌گه‌زی نیر ژلایى حکومه‌تی هاتبوونه دامه‌زراندن ژوان (۵۱) ژینگه‌ پاریز و (۲۷) خزمه‌تگوزار بوون ل ریښه‌به‌ریڼ مینا ژینگه‌هی و په‌روه‌دی. هه‌روه‌ها (۲۴) سه‌روک خیزان ب ریژا

(۱) م.ا.ک. م ایران، وضعیت اشتغال پناهندگان که ساکن شهرستان.....، شماره‌سند (۰۳۲۰-۰۳۸۹۷۲-۲۹۳)، (ب،ت).

(۲) م.ا.ک. م ایران، از وزیر کشور، به‌استاندارى استان مرکزی، شماره‌سند (۰۲۹۶-۰۲۵۵۷۰-۲۹۳)، ۱۱۱-م‌پ‌۴-۶-۱۳۵۴.

(۲۳,۵٪) کو (۳) ژوان ئافره تین بیسه رپهرشت بوون وه کو که سین بیکار مووچه کی هه یفانه ژ حکومتی وهر دگرتن^(۱). ژ ئامارین فی باژی ری دیار دبیت هه می په نابهران چ وه کو خانه نشین یان کارمهند مووچه ک ژ حکومتی وهر دگرت ئانکو که س نه بوو کو چ داها ته ک نه بیت، به لی چ په نابهران ل که رتی تایهت کار نه دکر..

بیگومان ئەف ئاماره ژ باژی ره کی یان پارێزگه هه کی بو ئیکادی دجودا بوون، بو وینه ئەگه ر ئەم داتایین سه رجه م په نابهرین پارێزگه ها خوراسان لیک بدهین بقی ره نگییه، ژ سه رجه می (۷۱۴) خیزانان کو ل (۱۵) قه زا و ناحیین وی دابه شکر بوون (۲۸۲) که س ل ریقه به ریه کا حکومی بناقی ده زگای ژینگه هی (سازمان حفاقت محیگ زیست) وه کو کرپیکارین هه می شه یی بناقی (شکاربان) پارێزه رین ژینگه هی هاتبوونه دامه زراندن، کو ریژا وان دبیته (۳۹,۴٪). لدوری (۲۹۲) که سان ژ ی ب ریژا (۴۱٪) نه خو ش و په ککه فتی و که سین ب ته مه ن بوون و مووچی خانه نشینی وهر دگرت. ئەفین دی (۱۴۰) سه روک خیزانان کو دبه (۱۹,۶٪) دیکار بوون^(۲). دقیره دا دیار دبیت ل ده ور به ری (۸۰٪) ژ په نابهرین پارێزگه ها خوراسان مووچه هه بوون و خودان کاربوون و هه میان ژ ی ل که رتی حکومی کار دکرن، بتنی لده ور به ری (۱۹,۶٪) ژوان ل سالتین ده ستییکا ئاواره یی دیکار بوون^(۳).

خالادی یا بالکیش دفان داتایاندا ئەوه بتنی نافین زه لمان یین هاتینه نقی سین و چ ئماژه بو ئافره تان نه هاتیه کرن، ئەفه ژ ی چونکه ده ستییکت باراپتر بو زه لمان ده لیقین کار کرنی هاتبوونه ره خساندن و ئافره تین بی باوه رنامه زور به ی کابانیین مالتی بوون، بتنی ل ده می پرکنا فورمین شولکرنی یین زه لمان نافین ژن و زارو کین وان ژ ی هاتینه تومار کرن، به لی ئەگه ر ئافره ته ک خودان باوه رنامه بیت ل دو یف

(۱) م. ل. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان سبزوار، صدر، به استانداری معظم خراسان، آمار پناهندگان سبزوار، شماره سند (۰۰۸۶ - ۱۳۴۲۵۰ - ۲۹۳)، ۴۰۶-م، ۶-۹-۲۵۳۶.

(۲) م. ل. ک. م ایران، از اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان، به اداره محترم سیاسی و انتظامی استانداری خراسان، شماره سند (۰۰۴۲۱ - ۱۳۴۹۵۷ - ۲۹۳)، ۸۴۵۸، ۲۹-۱۱-۱۳۵۴؛ م. ل. ک. م ایران، از اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان، علی کاظمیان، به ریاست شهربانی تربت جام، شماره سند (۰۰۳۶۱ - ۱۳۳۳۳۵ - ۲۹۳)، ۳۴۶۲، ۲۱-۴-۲۵۳۵.

(۳) بو زیده تر زانیاریان لسه ر ره وشا ئابوری و شیوازی کارکرنا په نابهرین کورد ل ئیرانی، به ری خو بده خشتی ژماره (۵) دبیتا پاشکویاندا.

باوه‌رنا وی کار پښه‌تیه‌دان نه‌وژی زوربه‌ی ل که‌رتین په‌روه‌ردی و نه‌ندروستی بوون، بو وینه‌بتنی ل قه‌زوین چه‌ندین په‌نابه‌رین ژن وه‌کی خانم (فریال عبدولعه‌زیز، وه‌زیرا پیر داود، نه‌وروز عه‌زیز نه‌حمه‌د و گولئ فقی رسول مه‌حمود) وه‌ک ماموستا ل قوتابخانین وی باژیری هاتبوونه دامه‌زراندن^(۱).

ژلایه‌کی دیشه ل قه‌زوین کومیتا په‌نابه‌ران تایئ وی باژیری د نقیسه‌اره‌کیدل ل ۱۱ ی کانونا ټیکئ ۱۹۷۶ چه‌ندین خالین نه‌رینئ لسه‌ر په‌وشا ژین و ژیارا وان په‌نابه‌رین کورد یین ل وی وی باژیری ټاکنجی کریبه، تیدا هاتیه: ۱- ل قه‌زوین هیشتا (۱۵۵) خیزان یئ ل بن خیفه‌تان د په‌وشه‌کا خرابدا دژین. ۲- نه‌قه سئ هه‌یفه‌ موچه و هارټکاریین وان یین دارای هاتینه برین. ۳- سه‌ره‌رای نه‌و ده‌لیفین کاری یین ل قه‌زوین هه‌ین هیشتا ژماره‌کا زور ژوان ب نه‌گه‌رین جودا د بیکارن. ۴- هیشتا سه‌رژمیریه‌کا دروست بو که‌سین نه‌خوش و په‌ککه‌فتی و بی سه‌رپه‌رشتان و خودان موچه‌یین به‌رده‌وام نه‌هاتیه‌کرن. ۵- هیشتا مافین نه‌و په‌نابه‌رین ل په‌روه‌ردا فی باژیری هاتینه دامه‌زراندن نه‌هاتینه خه‌رجکرن^(۲).

بو پیدچوون ل موچین کریکارین کورد د نقیسه‌ینه‌کا فه‌رمیدا نه‌سکه‌نده‌ر فه‌یروز، سه‌روکئ ده‌زگایئ ژینگه‌هئ، د یاداشته‌کیدل بو وه‌زاره‌تا نافخو داخوازی ژئ دکه‌ت ب ریکا کومیتین لاه‌کی یین په‌نابه‌ران ل هه‌ر پارژگه‌هه‌کئ دویفچوونا باوه‌رنامه و په‌یین له‌شکه‌ری یین په‌نابه‌ران بکه‌ن کو ل عیراقئ ب ده‌ستخوڤه ټینایی، و پشتی هه‌لسه‌نگاندن و باوه‌ری پیدانا وان بدوماهی ده‌یت ناقین وان بو مه‌بلند بکه‌ن داکو مافی وان نه‌هیته‌ به‌رزه‌کرن^(۳). لسه‌ر فئ ټیکئ ده‌مئ ټامارین په‌نابه‌رین هه‌ر باژیره‌کئ هاتینه هنارتن د خشتئ واندا خانه‌کا تایه‌ت ب ئاستئ خواندنئ و کاری وی یئ به‌ری ل عیراقئ هاتیه‌دانان، و نه‌گه‌ر په‌نابه‌ره‌کئ پشتی هنگی باوه‌رنامه خو بو

(۱) م. ا. ک. م ایران، از فرمانداری شهرستان قزوین، به اداره کل آموزش و پرورش شهرستان قزوین، شماره سند ۰۱۴۷-۰۲۵۵۶۵-۰۲۹۳، ۳۰۴-م، ۱۱-۹-۱۳۵۴.

(۲) م. ا. ک. م ایران، وزارت کشور، از کمیته فرعی شهرستان قزوین، به ریاست محترم کمیته اجرائی امور پناهندگان، خیلی محرمانه، شماره سند (۰۱۵۹-۰۲۵۵۶۶-۰۲۹۳)، ۸۴۰۳-م، ۲۰-۹-۲۵۳۵.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از سازمان حفاظت محیط زیست، به وزارت کشور، کمیته پناهندگان، تأیید مدارک و درجات نظامی اکراد، شماره سند (۰۰۷۱۶۳۰۱۶۸-۰۲۹۳-۹۱)، ۶۱۷-۳-۱۳۸-۳۱-۹-۲۵۳۶.

وان بریت دووباره پیداجوون ب دۆسیا ویدا هاتیه کرن، بۆ وینه سه روۆکی ده زگایی ژینگه هئی ل پارێزگه ها مه رکه زی دوسه یا کرێکاره کئی (شکاربان) ه کورد ل قه زوینی بناقی (دیار ده رویش) بۆ پارێزگاری وئی هه رییمی ده نیییت و داخوازی ژئی دکه ت نافو نیشانین کاری وی ژ خزمه تگۆزار بگۆرن، چونکه نافبری باوه رناما پولا شه شی زانستی یا هه ی^(۱). د فه رمانه کا دیدا کومیتا په نابهران سالیین خزمه تی بۆ هه می وان په نابهران د هه ژمییریت یین ل ریقه به ریین حکومی هاتینه دامه زراندن، که واته نه گه ر کارمه نده کئی سالیین خزمه تا خو ب به لگه به رامبه ر کومیتا په نابهران ل هه ر باژیره کئی سه لماندبا گۆرانکاری د مووچه یی ویدا ل دویف خزمه تی دهاته کرن^(۲). هه ژئی گوته نییه زۆر ژ په نابهران پشتی قئی بریاری مفاداربوون و گۆرین ب سه ر مووچه و ده رمالین وان هاتنه رویدان، به لئی نه گه ر به لگه نامین هه ر په نابهره کئی دروست نه بان پیرابوون ل دژی وی وه ردگرتن، هه روه کو د نفیساره کیدا ده زگایی ژینگه هئی یی باژیری بجنورد ل ۱۵ ی چریا دووی ۱۹۷۷ قایمه قامی وی باژیری ئاگه دار دکه ت مووچین شه ش په نابهران ژ (۱۸۰۰۰) ریالان کیم بکه ن بۆ (۹۰۰۰) ریالان، چونکه باوه رنامین وان نه هاتنه په ژراندن^(۳). وه سا دیاره نه فان کرێکاران به لگه نامین ساخته بۆ زیده کرنا مووچین خو رادهستی ده زگایی نافبری کربوون.

ل دویف سه رژییری و ئامارین نه وان په نابهرین ل ئیرانی کار کرین وه سا دیاردییت زۆرتین ریژا نه و په نابهرین ل کهرتی حکومی هاتینه دامه زراندن ل ده زگایی ژینگه هئی بوون، ب په نگه کئی ل هنده ک پارێزگه هان نیشه کا په نابهران دفی ده زگایدا کاردکرن و نیقادی ل ریقه به ریین دی یین حکومی و زه فیین چاندنی و کارگه هین پیشه سازی بوون، په نگه پارێزگه ها خوراسان نمونه کا به رچاچ بیت کو به ری نوکه به حسی وئی هاتیه کرن، ل دویف دوماهی ئامارا کرێکاریین کورد یین قی ده زگای ژمارا وان ل

(۱) م. ا. ک. م ایران، از رئیس اداره کل حفاظت محیط زیست استان مرکزی، به جناب آقای استاندار معظم استان مرکزی، تغییر شغل اکراد، شماره سند (۰۰۰۶-۰۲۵۵۶۵-۲۹۳)، ۱۳-۱۸۳، ۱۷-۱۳۵۵.

(۲) م. ا. ک. م ایران، از اداره کل حفاظت محیط زیست فارس، به استانداری معظم فارس، کمیته پناهندگان، تأیید سوابق خدمتی اکراد، شماره سند (۰۰۱۱-۰۳۸۹۷۲-۲۹۳)، ۲۵-۱۱-۲۵۳۵.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از اداره حفاظت محیط زیست بجنورد، به فرماندار شهرستان بجنورد، تقلیل حقوق شکاربان کرد، شماره سند (۰۰۲۲-۱۳۲۱۷۱-۲۹۳)، ۲۴-۸-۱۳۵۶.

ده‌وروبه‌ری (۱۱۰۰) که‌سان بوو^(۱). ئەفه‌ژی ژماره‌کا کیم نییه یا کرپکارین کورد ل تیک ده‌زگادا بهینه دامه‌زراندن. دیسان ئەو په‌نابه‌رین خۆدان باوه‌رنامه یان خۆدان شاره‌زایه‌کا پیشه‌یی بن ل که‌رتین باش هاتینه دامه‌زراندن بۆ وینه ژماره‌کا نفیسارین فرمی دناقبه‌را په‌روه‌دا قه‌زوین و قایمه‌قامی وی باژیری و پاریزگاری مه‌رکه‌زی هه‌تا وه‌زاره‌تا نافخو تیدا ناقتین (۱۰) که‌سان هاتینه کو خودان باوه‌رنامه‌ین به‌کالیورس و دبلومی نه و پیشتر ژلای پی‌روه‌دا ره‌به‌ت وه‌کو ماموستا ل که‌مپا (ره‌به‌ت) یا په‌نابه‌ران هاتبوونه دامه‌زراندن، له‌وا دغان نفیساراندا دیاردیت د ریکا قایمه‌قامی قه‌زویندا داخوازا زفراندنا قان که‌سان بۆ که‌رتی په‌روه‌دی هاتیه‌کرن^(۲).

وه‌ها دیاره هنده‌ک کاربه‌ده‌ستین حکومی ب شیوازه‌کی باش سه‌ره‌ده‌ری دگه‌ل په‌نابه‌ران تایه‌ت که‌سین خۆدان بسپوری دکرن، د به‌لگه‌نامه‌کیدا ل ۱۷ ی شواتا ۱۹۷۶ ل قه‌زوین ئەندازیاره‌کی په‌نابه‌ر بناقی (عه‌بدولقادر ناصح ئیبراهیم) ژلای کومپانیا دروستکرنا ترومبیلین ئیرانی (بوش) ده‌یته دامه‌زراندن^(۳). هه‌روه‌ها ریقه‌به‌ری سه‌رچاوین مروقی ل وه‌زاره‌تا کار رادگه‌هینیت وان (۲۰) په‌نابه‌رین شوفیر یین ل که‌مپه‌کا لورستانن هنارتینه ته‌هران داکو شاره‌زایا خۆ پیشببخن و ل که‌رتی ئابوریدا پۆلی خۆ بینن^(۴). دقیره‌دا دیاردیت د بابه‌تی دامه‌زراندنیدا حکومه‌تا ئیرانی ب شیوه‌کی گشتی باوه‌رنامه و شیائین په‌نابه‌ران به‌رچاف وه‌رگرتبوون، به‌لی ئەف چه‌نده بۆ هه‌می په‌نابه‌ران و ل هه‌می باژیران وه‌کی تیک نه‌بوویه، هه‌روه‌ک ریقه‌به‌ری ته‌ندروستیا پاریزگه‌ها خوراسانن د نفیساره‌کیدا ل ۳۰ ی چریا ئیکی ۱۹۷۵ رادگه‌هینیت: ئەو که‌سین

(۱) م. ا. ک. م ایران، از اداره حفاظت محیط زیست، به اداره کل حفاظت محیط زیست، شماره سند (۱۲۱-۰۲۵۶۰۱-۰۲۹۳)، ۱۳۲۸، ۳۱-۴-۲۵۳۷.

(۲) م. ا. ک. م ایران، از فرمانداری شهرستان قزوین خسرو اتابکی، به اداره کل آموزش و پرورش شهرستان قزوین، شماره سند (۱۴۷-۰۲۵۶۰-۰۲۹۳)، ۳۰۴-م، ۱۱-۹-۱۳۵۴؛ همان مصدر، شماره سند (۱۴۴-۰۲۵۶۰-۰۲۹۳)، ۳۲۸-م، ۱۸-۹-۱۳۵۴؛ از استاندار استان مرکزی علی دفتریان، به جناب آقای خدایاری مشاور عالی وزیر کشور، شماره سند (۱۴۵-۰۲۵۶۰-۰۲۹۳)، ۳۲۲۶-م، ۱۸-۹-۱۳۵۴.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از فرمانداری شهرستان قزوین، به مقام معظم استاندار استان مرکزی، شماره سند (۱۲۴-۰۲۵۶۰-۰۲۹۳)، ۴۸۵-م، ۲۸-۱۱-۱۳۵۴.

(۴) م. ا. ک. م ایران، از وزارت کار و امور اجتماعی، به جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران، شماره سند (۱۱۲-۰۱۳۴۱۳-۰۲۹۳-۹۸)، ۷۰۳۵، ۱۴-۴-۱۳۵۴.

باوەرناما وان ژ دبلومی کیمتریت ل دویش پیدقیاتیی کاری بدەنی و ل دەمی نهادا ل ریفەبەریا مە دەلیفتین کارکرنی بتنی بو شوپیر و پاقرکەرەن یین هەین"^(۱).

سەبارەت مووچین پەنابەرەن، بیگۆمان ل دویش جورئ کاری دەهاتنە دیارکرن و ل دویش خزمەتا وان دەهاتنە زیدەکرن، مووچین کارمەند و کرپکاران ب شیوەکئ گشتی دەستپیکئ دناقبەرا (۳۰۰۰-۱۱۰۰۰) ریالین هەیفانە دابوون، لی ریژا پتر ژوان دناقبەرا (۴۰۰۰ هەتا ۹۰۰۰) ریالان دابوون، ئانکو پەنابەر هەبوون (۳۰۰۰) ریال وەردگرتن و هەبوون ژ د هەمان دەمدا (۱۱۰۰۰) ریال وەردگرتن، هەروەک عەلی گۆران کو دگەل ژمارەکا پەنابەرەن ل کومپانیەکا نەفتی وەکو زێرەقان هاتبوونە دامەزراندن، دیارکەت دەستپیکئ مووچین وان (۳۰۰۰-۴۰۰۰) ریال بوون پاشی هیدی هیدی زیدەبوون هەتا چوار سالان گەهشتیە (۷۵۰۰) ریالان^(۲). بەلی کرین کارمەند و کرپکاران ژ ل کومپانیەکئ بو ئیکەدی یان جور و شیوازی کاری دکارگەهەکیدا وەکی ئیک نەبوون، دویش وان بەلگەنامین بەردەست کرپکارین ئاسایی ل کەرتی حکومی وەکو دەزگایئ ژینگەهئ پۆژانە (۲۰۰) ریال وەردگرتن، و ئەو کارمەند و کرپکارین د بوارەکیدا شارەزایەک هەبا وەکو میکانیک و کارەبایی ...هتد کو ل ریفەبەری و کارگەهین پیشەسازی کاردکرن پۆژانە (۳۰۰) ریال وەردگرتن و ئەگەر کاری زیدە ئەنجامدبان (۱۵۰) ریالین دی پۆژانە د چوونە سەر مووچئ وان، لی ئەو کەسین بسپوریەکا بئند هەمی مینا دکتور و ئەندازیاران موچەیهکئ زور باش لدوری (۵۰۰۰۰-۶۰۰۰۰) ریالان هەیفانە وەردگرتن^(۳). بەلی ریژا کەسین خودان بسپوری ل چاف ژمارا پەنابەرەن زۆرا کیم بوو.

وەسا دیارە هەندەک ژ کرپکارین کەرتی حکومی مووچئ وان تیرا خەرجیین ژیانا وان نەکرییە، لەوا دی بینین هەندەک ژوان ب ئەگەرین کیمیا مووچەهی دەستئ ژ کاری

(۱) م. ا. ک. م ایران، از مدیر کل بهداری خراسان، به بهداری شهرستان شیروان، استخدام، شماره سند (۰۰۵۴-۱۰۸۴۱۹-۲۹۳)، ۴۰۳۱، ۸-۱۳۵۴.

(۲) یادگار چاوشین، ژیدەری بەری، ل ۵۴.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان، به اداره محترم سیاسی و انتظامی استانداری خراسان، شماره سند (۰۴۲۱-۱۳۴۹۵۷-۲۹۳)، ۸۴۵۸، ۲۹-۱۱-۱۳۵۴؛ از فرماندار شهرستان قزوین، به مقام معظم استانداری استان زنجان، شماره سند (۰۳۱۵-۰۰۱-۲۶۵۰۱-۲۹۳)، ۴۲۳-م، ۲۷-۲۰۳۳۷.

حکومی کیشای و یی هه‌و‌ل‌دای کارین ئازاد ئه‌نجام بدهن یان په‌نایی ببنه بهر که‌رتی تاییه‌ت، چونکه کرپیکاری ئاسایی هه‌روه‌کو به‌ری نوکه هاتیه به‌حسکرن مووچه‌کی زور کیم چاف ئیرانیان وه‌ردگرت. بو وینه د نفیسینه‌کیدا سه‌روکئی ده‌زگایی ژینگه‌هی ده‌ستکارکیشانا په‌نابه‌ره‌کی بناقی (فه‌خه‌دین سه‌عید مه‌لاشین) بو وه‌زاره‌تا نافخو ده‌نیریت کو ژبه‌ر ئه‌گه‌رین کیمیا مووچه‌ی ده‌ستکار کیشایه^(١). هه‌روه‌ها ریقه‌به‌ری ژینگه‌ها خوراسانی ژي ناقتین (١٠) کرپیکارین کوردین ده‌ستکارکیشایی ب‌لند دکه‌ت کو ژبه‌ر هه‌مان ئه‌گه‌ر ل (تربت جام) ده‌ست ژ کاری به‌ردابوون^(٢). لسه‌ر کیمیا مووچین کرپیکار و کارمه‌ندین په‌نابه‌ر لیسلی گو‌دییر نوینه‌ری کو‌مسیونا په‌نابه‌ران لسه‌ر سنوری عیراقی ل ده‌می زفرینی چا‌فپیکه‌فتنی دگه‌ل هنده‌ک په‌نابه‌ران ئه‌نجام دده‌ت دا‌کو فه‌کو‌لینن لسه‌ر ره‌نگی زفرینا وان بکه‌ت، ئیک ژوان گو‌ت‌بوو: "ئه‌ز ل عیراقی ماموستا بووم، لقیه‌ر من ل کارگه‌ه‌کیدا ل باژیری یه‌زد ب کرییا پوژانه (٤٠) ریالان کو دبوو (٦٠) سه‌نت کار دکر"^(٣). د راستیدا ئه‌گه‌ر ئه‌فه‌ راست بیت، ئه‌فه‌ کیمترین مووچه‌یه دنا‌ف به‌لگه‌نامین حکومه‌تا شاهه‌نشاهی و کو‌مسیونیدا مه‌ دیتی، که‌واته ئه‌گه‌ری زفرینا وی ژي هه‌ر بابته‌ی دارایی بوویه.

نه‌رازیبوونا په‌نابه‌ران لسه‌ر مووچه‌ی زورجاران ب ریکیین که‌سی دگه‌ه‌شتنه سه‌رکردایه‌تیا پارتی پیخه‌مه‌ت مایتیکرنی تیدا بکه‌ن، بو وینه نامه‌کا ئیدریس بارزانی ل کانونا دووی ١٩٧٨ د رییکا نوینه‌ری خو د کومیتا په‌نابه‌راندا گازندیین په‌نابه‌ره‌کی بناقی ئه‌حمه‌د ده‌شتی ئاکنجیی (گنبد کاوس) کو وه‌ک ماموستا ب موچن (٢٠٠٠) تومه‌نان هاتیه دامه‌زراندن دگه‌هینته لایه‌نی فه‌رمی یی حکومه‌تا ئیرانی، ئه‌قی ماموستای تیدا دیارکریه کو ئه‌و پاره تیرا خه‌رجیین پوژانه و کرییا خانی ناکه‌ن و ئه‌و بخو ته‌کنیک کاره د بواری که‌هره‌بیدا، ژبه‌ره‌ندی داخوازی دکه‌ت فه‌گو‌ه‌یزنه سه‌ر کاره‌کی

(١) م. ا. ک. م ایران، از رئیس سازمان حفاظت محیط زیست، منوچهر فیلی، به وزارت کشور، کمیته اجرائی امور پناهندگان، شماره سند (٠٢٠٤ - ١١١٧٦٣ - ٢٩٣)، ٣٩٤٢، ٩-١١-٢٥٣٦.

(٢) م. ا. ک. م ایران، از اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان، به اداره کل گارد محیط زیست، استعفا‌ی ١٠ نفر اکراد، شماره سند (٠٢٨٣ - ١٣٢١٧١ - ٢٩٣، ٩٨٣-م، ٩-١٣-٢٥٣٦).

(3) From Leslei A. Goodyear, Repatriation-Kurds, Op. Cit, Document: (556), 19 October 1976.

كو دگەل تاییه‌تمەندیا وی بگونجیت بەلکی موچئی وی زیده‌تر بیت^(۱).

بەلئی دەنگئی هەمی کپیکاریین کورد یین پەنابەر نەدگەشته کەرەج، لەوا ب رپکا دام و دەزگاییین فەرمی یین حکومەتا ئیرانی گازندە ژ رەوشا خو دکرن، بو وینه ئەسەدوللا دەهش، قایمەقامی طبس، ل دوو نقیسارین فەرمیدا ل ۱۷ ی گۆلانی و ۱۸ ی حوزەیرانا ۱۹۷۷ دیاردکەت ئەو کپیکاریین دگەل کومپانیا دروستکرنا رپکا (فردوس- طبس) کار دکەن یی گازندی دکەن کو نەشین لژیر پلەیین بڵندیین گەرمی کاربکەن و دی توشی نەخۆشیین خوینبەر بوونی و میشکی بن، لەوا پیخەمەت رەوشا ژيانا وان چارەسەر بیت بەردەوام یی داخواری دکەن ب بەنە جەهکی کو کەش و هەوایی وی یی نافجی بیت و دەلیقیین کاری ژ یی هەبن، نافبری داکو پالپشتیا گۆتا وان بکەت، دیاردکەت زۆربە ی کپیکاریین نافخویی ژ یی ژبەر گەرمی و نەبوونا کارگەهان ل دەمی هافینی دچنە دەفەرین دی یین ئیرانی کار دکەن^(۲).

رپیکاریین دەست ژ کاربەردانا کارمەندیین کورد ژلایی حکومەتتیقە هاتبوو دیارکرن، پیدقی بوو ب رەنگەکی فەرمی دەستکارکیشانا خو پیشکیشی وی جەمی کربا یی لی کاردکر و ئەوان ژ یی ب نقیسارەکا فەرمی لایە یین سەرخوذا ئاگەهدار دکرن هەتا دگەهشته وەزارەتا نافخو و کومیتا بڵندا پەنابەران داکو (تەسفیا) دارایی بو هاتبا کرن و نافی وی ژ لیستا کارمەندان دەرتیخستبا. بو وینه دەزگایی ژینگەهی یی پاریزگەها مەرکەزی (قەزوین) نافین دوو کەسان (عەلی مەلا حەسەن یوسف و محەمەد یوسف مەلا حەسەن)، ژ نافین وان دیارە هەردوو مام و برازانە، ژبەر ئەگەرین جفاکی دەست ژ کاری خو دکیشن و دەستکار کیشانا وان هاتیه رەوانە کرن بو وەزارەتا نافخو و کومیتا پەنابەران^(۳). بەلئی دەستکارکیشانا کپیکاریین کورد و پەنابرن بو کاریین ئازاد جەئی رەزامەندیا دەزگاییین ئەمنی نەبوو، چونکە ئەو دووی باوەریی

(۱) بو دیتنا فی نامی بنیره: عبدالله ئاغای پشدهری، ژیدەری بەری، ل ۱۷۱.

(۲) م. ل. ک. م. ایران، از سرپرست فرمانداری طبس، اسداله دهش، به استناداری معظم خراسان، شماره سند (۰۰۳۱ - ۱۳۳۳۱ - ۲۹۳)، م-۵۹، پ، ۲۷-۲۰۳۶؛ شماره سند (۰۱۰۳ - ۱۳۷۱۷۴ - ۲۹۳)، م-۱۰۹، پ، ۲۸-۳-۲۵۳۶.

(۳) هەژی گوتنییه ژمارەکا بەرچاف بەلگەنامین فی جوری ل بەردەستن، وەکو نمونە بەری خوبە: م. ل. ک. م. ایران، از موجتبی موثقی رئیس اداره کل حفاظت محیط زیست استان مرکزی، به جناب آقای استنادار معظم استان مرکزی، استعفاي ماء مورين کرد، شماره سند (۰۱۷۲ - ۲۵۵۶۵ - ۲۹۳)، ۶۶۱۰-۱۳-۱۳۸، م-۲-۲۵۳۵.

دابوون ئەف په‌نابه‌ره دی ل کونترولا وان ده‌رچن. هه‌روه‌ک وه‌ک پولیسێ خوراسانی د نامه‌کیدا هه‌لۆیستی خۆ ل ده‌ستکار کیشانا دوو په‌نابه‌رین دی یین کورد بناقی (حه‌سه‌ن ئیبراهیم حاجی و رفعت حاج‌عه‌لی) ل ده‌زگایێ ژینگه‌هی ل خوراسانی نیشان دده‌ت، تیدا هاتیه‌: "ئه‌قان په‌نابه‌ران ب بیانویا نه‌شیانا کارکرنی ده‌ستی ژ کاری کیشای، لی ل هه‌مان رۆژ یین چوووه‌ باژیری مه‌شه‌د ده‌ست ب کاری ئازاد کری و ئەفه‌ژی دی کونترولا مه‌سه‌ر وان کیمتر لیکه‌ت"^(۱). که‌واته‌ ئەف گوته‌ دی مه‌به‌ته‌ سه‌ر وی خالی کو د بنیاتدا ئیک ژ ئەگه‌رین دی یین دامه‌زراندنا په‌نابه‌ران ئەو بوو داکو ب سانه‌ی دویفچوون و کونترولکرنا وان به‌یته‌کرن.

ئهو کرپیکاری ژ به‌ر ئەگه‌رین ته‌ندروستی نه‌شیابان به‌رده‌وامی بده‌نه‌ کارین خۆ دا بریکار ریفه‌به‌ریین وان هه‌نیرن بو لژنه‌کا تایه‌مه‌ند یا ته‌ندروستی، و ئەگه‌ر د راپورتا خۆدا لژنا ناقری بریار له‌سه‌ر دۆسه‌یا هه‌ر که‌سی دابا کو ئەف که‌سه‌ یی نه‌خۆشه‌ یان هه‌نده‌ک ئەگه‌رین ته‌ندروستی یی ل پشت کو نه‌شیت یان نابیت کار بکه‌ت، ئیدی ئەوی کرپیکاری کار نه‌دکر و ناقی وی دچوو لیستا نه‌خۆش و په‌که‌فتیاندا (معلول) و موچه‌ک وه‌کو هاریکاری بو ده‌اته‌ فه‌برین. قایمه‌قامی که‌ره‌ج ل سی نقیسارین جودا دا ناقی سی په‌نابه‌رین کورد بناقین (ئه‌حمه‌د ره‌مه‌زان ئەحمه‌د و عه‌لی حه‌دو عوسمان و ئەحمه‌د ئەمین قه‌هره‌مان) بو ته‌ندروستیا وی باژیری ده‌نیريت داکو ژلای لژنه‌کا ته‌ندروستیقه‌ به‌ینه‌ پشکین کا ئایا دشین کار بکه‌ن یان نه‌^(۲). هه‌روه‌ها د کومبونا خویا ئاساییدا کومیتا په‌نابه‌ران تایێ خوراسانی ل ۲ شواتا ۱۹۷۶ بریاری ده‌رباره‌ی دۆسه‌یین (۲۲) په‌نابه‌رین ئاکنجیین قه‌زا و ناحیین وی پارێزگه‌هی دده‌ن کو زۆربه‌ی وان ژ به‌ر ئەگه‌رین ته‌ندروستی یان بلند بوونا ته‌مه‌نی نه‌شین کاربکه‌ن^(۳).

(۱) م. ل. ک. م ایران، از فرمانده ناحیه ژاندرماری خراسان، سرلشکر دانش، به تیمسار فرماندهی ژاندارماری کشور، استعفای شکاربان کرد، شماره سند (۰۰۲۲-۱۳۲۱۷۱-۲۹۳)، ۱۴۶۰-۰۲-۲۱-۱۲-۲۵۳۶.

(۲) م. ل. ک. م ایران، از فرماندار شهرستان کرج، خسرو سامانی، به اداره بهداری و بهزیستی کرج، شماره سند (۰۰۲۳-۱۵۱۱۲۴-۲۹۳)، ۴۴۸-م-۱۷-۴-۱۳۵۷؛ شماره سند (۰۰۴۷-۱۵۱۱۲۴-۲۹۳)، ۹۲۹-م-۸-۱۳۵۷؛ شماره سند (۰۰۶۱-۱۵۱۱۲۴-۲۹۳)، ۱۱۹۸، ۱۳۵۷-۱۲-۵.

(۳) م. ل. ک. م ایران، وزارت کشور، استانداری خراسان، صور تجلسه، ۱۳-۱۱-۱۳۵۴، شماره سند ۰۲۴۸-۱۳۵۸۳۹-۲۹۳. بو دیتنا نمونه‌کا داخوایین لی به‌خشینا کارکرنی به‌ری خۆ بده‌ پاشکویی ژماره (۱۵).

بەلئى وەھا دیارە نەچوونا پەنابەرین کورد بۆ سەر کارین خو تا ئاستەکتى ببوو دیارە دناڤ ھندەك ژوان، ئەوان ژبەر ھەر ھۆکارەکتى ھەبیت بىئى مولەتا فەرمى بریارا نەچوونا سەر کارى د دان، لەوا ژبۆ مەرەما دوپچوونئى و وەرگرتنا پیرابوونان ل دژى وان، ژلايئى ئەو جھئى لئى کاردکرن پولیسئى ئیرانئى و ساواک ژئى دەھاتنە ئاگە ھدارکرن، لدۆر قئى چەندئى ژمارەکا باش یا ئاگە ھدارکرنئى بنگەھئىن پولیسان دناڤ دۆسەھئىن پەنابەرین کورد دا بىن ھەین، بۆ وئینە رێڤەبەریا ژینگەھا قەزوين ناڤئى کړیکارەکتى کورد بناڤئى (قوربان قەدرى) دگەل کوپپەکا فورما کارکرنای بۆ بنگەھئى پولیسان دەنپیریت و ئاگە ھدار دکەت کو ئەڤ کړیکارە ئەڤە دەمەکە نەچوویە سەر کارى، لەوا داخوایئى ژئى دکەت دوپچوونای وى بکەن^(۱). وەسا دیارە ئەڤ نەئامادە بوونە بئى سزا، چ دارایی یان گرتن، دەرباز نەبوویە ھەر وەك بنگەھئى پولیسئى قەزوين دوسیا پەنابەرەکتى دى بناڤئى (سەباح حاجى گە) بۆ قایمەقامئى وى باژپىرى دەنپیریت کو وان ئەڤ کەسە یئى گرتى و سزادای ب دوو سەد ھزار رىالان و زیندانکرنئى، ژبەر دوو ئەگەرەن ئیک ژوان نەچوونای وى یە بۆ سەرکارى ب بیانویا نەدانا مووچەھى^(۲).

سەبارەت شیانئىن کړیکارئىن کورد دکارگەھ و دەزگایئىن حکومیدای، ژبەرکو زۆربەھى وان پاشخانەکا گۆندەوارىئى ھەبوون، لەوا وەکو پئویست شارەزایى د بواری کړیکارى و کارکرنای د کارگەھاندا نەبوو و دەمەکتى قیایى ھەتا پەنابەر شیانئىن خو دگەل قى کەتواری بگۆنجینن، لەوا دەمئى ئەم بەرئى خو د دەینە ئەنجامئىن (فیدبەکتى) وان چەندین خالیئى نەرئى ل سەر وان ھاتینە نقیسین، ھەر وەك پارێزگارىئى فارس دنقیسینەکا نھئینیدا ل ۲۲ ئى گۆلانا ۱۹۷۷ بەحسئى وان دکەت، دپێژیت ژبەر چەند ئەگەرەن زۆربەھى پەنابەرین کورد وەكى پیدڤى خزمەتئى ناکەن و نەشیانە خو دگەل کارکرنئى بگۆنجینن، ھندەك ژوان ئەگەرەن: ۱- پەنابەر کەسئىن ریکخستى نینە و پابەندى سیستەمئى کارگەھان نینە. ۲- خو ژ ئەنجامدانای کارى دویر دگرن و ب بیانویئى

(۱) م. ا. ک. م ایران، از اداره حفاظت محیط زیست قزوین، خسرو افشار، به فرماندهی محترم گروهان ژاندارمری قزوین، شماره سند (۰۰۲۶ - ۰۲۵۵۶۵ - ۲۹۳)، ۱۶۲ - ۳ - ۵ - ۲۶ - ۱ - ۲۵۳۵.

(۲) م. ا. ک. م ایران، از رئیس شهربانی قزوین، به فرمانداری شهرستان محترم قزوین، شماره سند (۰۰۵۴ - ۰۲۵۵۶۵ - ۲۹۳)، ۷ - ۸۰ - ۲۷، ۱۹ - ۱ - ۲۵۳۵.

جودا پاش دئوخن. ۳- د نافخودا که سین ئیکگرتی نین و نه‌گه‌ر ژماره‌کا وان د ئیک جهدا کاربکه‌ن ئاریشه ژئ په‌یدادبن. ۴- بین راهاتی بیئ نه‌نجام دانا کاره‌کئ پاره‌ی وهردگرن. ۵- د بنیاتدا په‌روه‌دا کرپکاری لده‌ف وان نینه و روحیه‌تا پیدفی د کارگه‌هاندا نیشان ناده‌ن^(۱). د راستیدا ئەف چه‌نده بو نه‌بوونا سه‌ربورا کارکرنی وه‌کو کرپکاری کارگه‌ه و که‌رتی پیشه‌سازی ل ده‌ف کوردان دزفریت، چونکه زوره‌ی هه‌ره زور ژوان پاشخانه‌کا جوتیاری هه‌بوو. زیده‌باری هنده‌ک دیاردین جفاکی دناف گه‌لی کورد دا هه‌ر ژکه‌فندا هه‌تا نوکه مایه، ئه‌وژی بابه‌تی نه‌ئیکگرتنی و کارکرن وه‌ک ئیک تیم. دیاربوو پشتی فان نه‌نجامان بریار هاته‌دان هه‌ر په‌نابه‌ره‌کئ پیگیرنه‌بیت ب ده‌واما خو و یئ ریخستی و گوهدارنه‌بیت بو ریقه‌به‌ر و به‌پر سپن کاری خو به‌ینه سزادان، و سزایی وان ژئ سزادانا دارایی هه‌تا ده‌رکرن وان لسه‌ر کاری بوو، هه‌روه‌ک د نفیسینه‌کا فه‌رمیدا سه‌روکئ ژینگه‌ها پاریزگه‌ها فارس پاریزگاری وئ هه‌ریمی ئاگه‌هدار دکه‌ت کو کرپکاره‌کئ کورد بنافی (ع.ع.ا)^(۲) یئ پیگیر نیه ب رینمایین ده‌وامئ و گوهداریا سه‌ره‌رشتین خو ناکه‌ت و کرپکاره‌کئ ری‌ک و پیک نیه پشتی چه‌ندین جاران ژئ هاتیه ئاگه‌هدارکرن لی هه‌ر نه‌هاتیه گورین، له‌وا مه یئ ژکاری وی ده‌ریخستی^(۳). هه‌روه‌ها ل پاریزگه‌ها خوراسانی ژئ چه‌ندین به‌لگه‌نامه هاتنه دیتن کو به‌حسئ ده‌ریخستنا کرپکارین کورد دکه‌ن ژبه‌ر نه‌پیگیریا وان ب ده‌وامئ. هه‌روه‌ک ده‌زگایی ژینگه‌ها خوراسانی نافین دوو کرپکارین کورد بنافین (ص.ع.ع، خ.م.ب)^(۴) بو پاریزگه‌ها وئ هه‌ریمی ده‌نیريت داکو ل کومیتا په‌نابه‌ران بریاری لسه‌ر ده‌ریخستنا وان ژ کاری بده‌ن^(۵).

(۱) م. ا. ک. م ایران، از استناداری فارس، به وزارت کشور، کمیته اجرائی امور پناهندگان، شماره سند (۲۰۰۲۰۰۶ - ۳۵۰)، م-۲۲۲، ق، ۱-۳-۲۵۳۶.

(۲) ژبه‌ر هنده‌ک ئیعتبارین جفاکی مه پی باشر بوو نافئ فی په‌نابه‌ری نه نفیسین.

(۳) م. ا. ک. م ایران، از اداره حفاظت محیط زیست فارس، به استناداری فارس، امور پناهندگان، شماره سند (۲۰۰۴۲ - ۰۳۸۹۷۲ - ۲۹۳)، م-۵۵۶، ۲۷-۶-۲۵۳۶.

(۴) دیسا ژبه‌ر هنده‌ک ئیعتبارین جفاکی مه پی باشر بوو نافین فان په‌نابه‌ران ژئ نه نفیسین.

(۵) م. ا. ک. م ایران، از اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان، علی کاظمیان، به معاونت دفتر امور سیاسی و انتظامی استناداری خراسان، عدم صلاحیت شکاربانان کرد، شماره سند (۲۰۲۱۹ - ۱۳۳۲۳۵ - ۲۹۳)، ۵۶۵۵، ۱۰-۶-۲۵۳۵.

پەنابەرین کورد زۆرجاران ل دەمی کارکردیدا تۆشی ئاریشان د بوون و ئەو ئاریشه جوراو جور بوون چ دگەل خودانین کارگەه و پرۆژین کاری یان ژى دگەل کړیکارین خەلکى خۆجە، بۆ وینه ل کارگەهە کارستن و چینیى بناقى (ناھید) ل ئەسفەهانى (۸۴) کړیکارین کورد ب هەردوو رەگەزین نیر و می کار دکر، ل دەمەکی ئاریشه و دەمەقالی دناقبەرا کړیکارەکی کورد و ئیکى فارس پەیدادبیت، بۆ ئەگەر هەمی کړیکارین کورد بۆ دەمی دوو پرۆژان مانبگرن و نەچنە سەر کاری و دبیزنە ریفەبەری خۆ: "ئەم ژبەرەندى یى لقیەرە، چونکە مە ستەما بەعسیا یا رەتکری لقیەرە ژى ئەم ناھیلین کەس ستەمی مە بکەت"، دەمی ئەف کیشە دگەھیتە حکومەتی چوار ژ نوینەرین کړیکارین کورد^(۱) دەینە داخوازکرن بۆ کومیتا پەنابەران ل پارێزگەھا ئەسفەهانى تیدا شەش ژ بەرپرسی حکومەتا نافخویى ئامادەدبن ژوان ژى سەرۆک و ئەندامین کومیتا نافبری دگەل (جان قوربانى) بەرپرسی ساواکى ل وى پارێزگەھى، تیدا ناخفتین کیم و ناشرین ئاراستەى وان دکەن کو یا ژ هەمیا خۆشتر (پدر سوختە) ئانکو باب سوتى بوو، و دبیزتی دیارە: "هەو دەقیت لقی کارگەھى شۆرەشا مەلا مستەفا بارزانى دەست پى بکەنەقە و خەلکی ئازار بەدن و زیانى بگەھینە کار و کارگەھین گەلی مە و مانگرتنا ب کومەل ئەنجام دەن"^(۲). پاشى بەرپرسی ساواکى ب دەنگەکی بلند و ژ خۆ تیر دبیزتی: "هەوە عیراق پیچ کر، و ہزر دکەن ئیران ژى وەکی عیراقیہ و دى ہەرفینن؟ ئەم زۆر باش دزانین دەستى ہەوە یى دناق کار و کومبوتین نھینی یین حزیدا و ئەم دزانین ژى ئەف دەستپوہردانە ل کیش سەرچاوەی ئاقى قەدخوت"^(۳). ل دوماھیی نەچار دکەن سۆزنامان پرېکەن کو نابیت ژ رینمایین وان دەرېچن و ہەر ئاریشه کادی دناق واندا سەرھەلبەت و ئەو بەرپرسن ژ خەلەتین پەنابەرین دی ژى، ئەگەر نە گەفین رادەستکرنان وان ب دەستەلاتین عیراقى لى دکەن^(۴).

(۱) ئەو چوار نوینەر ئەف کەسە بوون ۱- خۆشەوی عەلى باپیر، ۲- باقى مەسیح بابەکر، ۳- کەریم عەبدوڵلا کەریم،

۴- مستەفا مالخۆ ئوخەن، بنیرە: خوشەوی عەلى باپیر، ژیدەری بەری، ل ۲۳۰.

(۲) هەمان ژیدەر و هەمان لاپەر.

(۳) هەمان ژیدەر و هەمان لاپەر.

(۴) هەمان ژیدەر و هەمان لاپەر.

بېگومان نه فان بهرپرسي ټيرانۍ ب مەرهم يۍ فياي كيشا دناقبه را دوو كړيكاران مهزن بكنه و بكنه كيشه كا سياسي داكو مەرهمين خو كو نه وان ب ترسينن و كونترول او لسهر وان ب سهپينن. ل دوماهيۍ نه دشين بيژين ته خا كړيكاران ژ هه مي په نابهرين دي پتر كه فتنه بهر باري گرانۍ ژيانا په نابهرينۍ، چونكه هاتنه نه چاركون لژير ژماره كا مەرچ و رينمايين توند ب مووچه كي كيم كار بكنه داكو ژيانا خيزانين خو دا بين بكنه.

تهوه ری سییی

ژلایی سیاسی قه

۱- دامهزراندنا پارت و ریخراوین سیاسی یین کوردی دناق پهنا بهر اندا:

ژلایه کیشه یاساین حکومتا ئیرانی ریك نه دا پهنا بهر د چالاکیین سیاسیدا به شداربن یان پارت و ریخراوین سیاسی دروست بکه ن^(۱). ژلایی دیشه ژ ده رته نجامین ریكه فتننا جه زاییری کاریگه ریه کا راسته وخۆ لسه ر دۆزا سیاسی یا گه لی کورد ل کوردستانا عیراقی دروستکر، ئه وژی ژ نافچوونا سه رکر دایه تیا ئیکگرتی یا بزوتنه وا رزگار یخوازا گه لی کورد کو وی ده می پارتی دیموکراتی کوردستان ب سه رۆک اتیا مه لا مسته فا بارزانی ریبه رایه تیا وی دکر^(۲)، ژ بهر کو هه فرکیین سه رۆکی قی پارتی که سایه تیین مینا جه لال تاله بانی و فواد مه عسوم و عادل مراد هنده ک که سین دی بوون کو وه کو باسکی مه کته با سیاسی یا پارتی دهاتنه ناسین، هه ر زوی ئوبالا شکه ستنا شوپره شی ئیخسته سه رملیت بارزانی و به ره یه کی هه قده ژ راگه هانندن و خو دناق ریخسته نه کا سیاسی یا نوی قه جه مانند و پارتیه کا نوی بناقی ئیکه تی نیشتمانی کوردستان ل ئیک

(۱) م. ل. ک. م ایران، قوانین و مقررات کشور در مورد امور پناهندگان، شماره سند (۹۸-۲۹۳-۰۰۱۰۵۵۲-۰۰۰۹)، (ب، ت).

(۲) مه سعود بارزانی دوی باوه ری دابه وی ده می بارزانی گه هشت بوو ته مه نه کی هه م ته ندروستیا وی و هه م ژی ژیی وی ریك نه ددا سه رکر دایه تیا شه رین پارتیزانی بکه ت و پیدقی بوو بیناخو قه ده ت، به لی د دۆماهی کومبوونا سه رکر دایه تیا پارتیدا راگه هانند کو ئه وی ئاماده یه سه رکر دایه تیا شوپره شی بده ته ده ستی هه رکه سه کی نه گه ر بقیته به رده و امیی بده ته شه ری. بنیره: بارزانی و بزوتنه وه ی..... شۆرشه ئیلوول، ل ۱۷۱، ۱۸۰-۱۸۱.

حوزهیرانا ١٩٧٥ دامه زراندا^(١).

بهری بارزانی ب ئیکجاری بچیته تههران کومبوونه کا جه ماوهری دگهل پهنا بهران له نهغه ده نهجامدا و تیدا خه لک هاندا خوراگربن و داخواز ژیکر نه ئومیدی دل و دهروونی وان داگیر نه کهت^(٢)، ههر دوی کومبوونیدا مه سعود بارزانی داخوازی لی دکهت ریکی ب دهتی ده ست ب خه باتی و دروستکرنا ده زگایین سیاسی و ریكخستنئ بکه ته فه، وی ژی ب خوشحالیقه نه و داخوازی په سهند کر و ههمی دهسته هلاتین خو دانه کوری خو^(٣). ده مه کئ زور ب سهرقه نه چوو ژبو چاره سهریا نه خوشیا خو بارزانی سهره دانا وه لاتی ئه مریکا کر، و پشتی دوو سهره دانا ل وی وه لاتی ئاکنجی دبیت، به لئ چالاکی و بزاقین سیاسی لی دهینه قه دهغه کرن، ئه ف چهنده بو ئه گهر تا ئاسته کئ بارزانی ل گوره پانا سیاسی دویر بکه فیت، به لئ ژبه رکو دهسته هلاتین خو دابوونه کوری خو مه سعود بارزانی، له وا وی ژی بو دووباره ریكخستن و ریقه برنا پارقی دگهل برایی خو ئیدریس بارزانی ل گولانا سالآ ١٩٧٥ ب نهینی په یوهندی ب ژماره کا کادرین سیاسی و سهر بازی یین پارتیقه دناف پهنا بهراندا کرن^(٤). پشتی هنگی سهر کردایه تیه کا بهروه خت بو پارقی ل ئه یلوولا ١٩٧٥ ژئ هاته به رهه م کو پاشی هاته

(١) ژبه رکو ئه ف حزبه ل سوریی هاتیه دامه زراندن، ژبه رهندی ژئ زور بهی لایه نگرین وی قه ستاوی وه لاتی کرن و هنده ک ژئ زفرینه ف عیراقی و ژماره ک ژئ چوونه ئه روپا، ئانکو گوره پانا سیاسی دناف پهنا بهرین ئیرانی بو پارتی هیلا، ژبه رهندی ل ده رقه ی سنوری بابه تی مهیه له وا ئه م به حسی وی ئا کهین. ژبو زیده تر لسه ر دیروکا فی حزبی بنیره: سهروره عه بدولره حمان عومه، په کیتی نیشتمانی کوردستان دامه زراندن و ده ست پی کردنه وهی شوره ش ١٩٧٥-١٩٧٦، سلیمانی، ٢٠٠٢.

(٢) میژوو یا فی کومبوونی نه هاتیه زانین، لی دبیت دو ماهیا ئه یلوولا ١٩٧٥ بیت، چونکه ههر وه کو پیشتر هاتیه باسکرن بارزانی هه تا وی ده می ل نهغه ده بوو و پشتی وی ده می ب ئیکجاری ل کوردستانی دچیت و ل که ره ج ئاکنجی دبیت.

(٣) بارزانی و بزوتنه وهی..... شورشئ ئه یلوول، ل ٢٤٠.

(٤) زور بهی وان ئه ف که سه بوون (جه وهه ر نامق سالم، ئازاد به رواری، سامی عه بدولره حمان، فازل میرانی، عارف ته یفور، عه بدول کریم سولتان شنگالی، محه مه د ره ز، ته حسین عه بدوللا ئه تر وشی، عه بدوللا سه دیق مایی، فره نسو حه ریری، که مال که رکوکی، شیخ عه زیز سه رگه لو، یونس محه مه د روژ به یانی، شیر کو شیخ عه لی، صالح ئه حمه د پی داوی)، ههر وه ها (شه عبان غه فار بی دو هی، محه مه د خالد بو سه لی، عه بدولره حمان صالح و سیسو درئ هه رکی بنه چی) وه کو پوسته چی دگهل وان کار دکرن، بنیره: حبیب محمد کریم، تاریخ الحزب ال دیمقراطی ال کوردستانی - العراق فی محطات رئیسیه ١٩٤٦-١٩٩٣، دهوک، ١٩٩٨، ص ١٤٧.

ناسین ب (القيادة المؤقتة) و ئەندامین وی (مهسعود بارزانی، ئیدریس بارزانی، سامی عەبدولرەحمان، نوری شاوھەیس، عەلی عەبدوللا بوون، پاشی جەوھەر نامق سەلم، ئازاد بەرواری، ئازاد خەفاف، فازل میرانی، عارف تەیفور، عەبدالکریم سولتان شنگالی، محەمەد رەزا، وریا ساعاتی، غازی زیاری، سەلح عەبدولرەحمان پێداوی هاتنە دگەل و یا بەردەوام بوو هەتا کونگرێ نەهێ یی پارتی ل سالا^(۱) ۱۹۷۹.

دووهم کۆما سیاسی یا کوردی پشتی ژ ناچوونا شوپەشا ئەیلوولێ دناف پەنابەرین ئیرانییدا سەرھەلدا بزووتنەوا سوسیالیستا کوردستان بوو، هزرا دامەزراندنا ئەقی حزباً نوێ دەرتەنجامی کومبوونەکی بوو ل نیسانا ۱۹۷۵ ل باژیری ئورمی ب نامادەبوونا هەرتیک ژ (عەلی عەسکەری، رەسول مامەند، مەلا ناسیح، عەبدولرەحمان گۆمەشینی، تاهیر عەلی والی بەگ، سەلیم ئاغوک، کەمال محیەدین و چەند کەسین دی)^(۲). بەلێ ھندەک ژیدەرین دی ئاماژە دکن ژبلی ئەف کەسین مە ئاماژە پیکری ھەرھەھا ھەر ئیک ژ (خالد سەعید، عەلی ھەژار، ئیبراھیم ئەحمەد، کاردۆ گەلالی، جەمال حەکیم) نامادەبوون و ئەف کومبوونە ل مالا عومەر مستەفا بوو، ھندەک ژوان پێشیار کربوو ل سەر ناقتی پارتی بەردەوامی بەدەنە خەباتی، لی ئیبراھیم ئەحمەد ئامۆژگاری لیکربوون بناقەکی دی خەباتی بکن داکو دگەل سەرکردایەتیا پارتی توشی ئالۆزیان نەبن^(۳).

ھەژێ گوتنییە، ھەر ل دەستپیکە ھەیشا گولانا ۱۹۷۵ (CIA) راپۆرتەکا تیرو تەسەل بناقتی (دەرتەنجامین ریکەفتنا جەزائیر) بەلافکر، تیدا پێشبینیا ئەقی پێشھاتا سیاسی کربوو، د بەشەکی ویدا ھاتیە: "ریکەفتنا شاھی دەستھەلات و ناف و دەنگی بارزانی کیمکر، چ سەرکردەکی دی یی لەشکەری ئەو پێگەھ نیە جھێ وی بگریت، ژبەرھەندی سەرکردایەتیا ئیکگرتی یا کوردی رەنگە ژناف بچیت و ژمارەکا گروپین

(۱) جەمال فەتحوڵا تەیب، بزوتنەوی رزگاربخوازی کورد لە باشووری کوردستان (۳۱-۳-۱۹۷۵-۲۸-۱۱-۱۹۸۰) لیکولینەوہیەکی میژوویی سیاسی، ھەولێر، ۲۰۱۲، ل ۷۵.

(۲) سەلام عەبدولکەریم، ژیانی سیاسی لە باشووری کوردستان، سلیمانی، ۲۰۱۱، ل ۳۹-۴۹.

(۳) شەمال عەبدوللا، یەکیتی نیشتمانی کوردستان ئاسویەک بو گوران و نوپوونەوہ، سلیمانی، ۲۰۰۵، ل ۱۰۴.

دی یین سەر بە خو دەست ب خەباتا چە کداری دژی بە غدا بکەن"^(۱). د پراستیدا وەسا دەرنە چوو وەکی بە شئ ئیکئ یئ فئ بە لگە نامئ پیشبینئ بو کرى، بە لکو ب پیچە وانە قە ئە گەر بارزانی ل گورە پانا سیاسی یا کوردستانی دویر ژى کەفت بیت، لئ ئامادە بوونا سەدان هەزار کەسان ل رپورە سمین ب خاک سپاردنا وی بە لگە کا روونە کو کاریگەری و کاریزمایا وی ل سەر ژمارە کا زۆر ژ کوردان هەبوو و یا مای ژى، بە لئ سەبارەت درۆستبوونا کومین سیاسی یین نوئ ئە قە دیار دە کا نورمالە د هەمی خەبات و بزاقین سیاسیدا پشتی نە مانا شوپە شئ یان هە تا گە هشتنا وی بو قوئاغە کا نوئ بیر و ئایدلوجیین سیاسی یین جیاواز دنا قدا سەر هەل د دەن، بزۆتنە وا گە لئ کورد ل کوردستانا عیراقئ ژى ئیک ژوان نمونایە.

(1) FRUS, The Implications of the Iran- Iraq Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 May 1975.

۲- چالاکیین سیاسی یین پارتی دیموکراتی کوردستان دناف پەنابەراند:

شکەستنا شوڤەشا ئەیلوولۆ و پەنابەر بوونا زۆربەى هەرە زۆر ژ سەرکردایەتیا پارتی دیموکراتی کوردستان بو دەرڤەى کوردستانا عیراقۆ زۆربەى کارو چالاکیین وی ژى راوەستیان و ئەف حزبە بەرەف لاوازبوونۆ قە چوو، لۆ تاکە ئەگەر هیلاى ئەف حزبە خو ل بەر کاودانین پشتی نسکووی بگریت و بەردەوام بیت هەبوونا مەلا مستەفا بارزانی و هەردوو کورین وی ئیدریس بارزانی و مەسعود بارزانی و ژمارەکا کادرین پیشکەفتی بوو دگەل ئاپۆرەیا جەماوەرۆ پەنابەر ل ئیرانی، ئانکو راستە شوڤەش ژناڤچوو و سەرکردایەتی دەر بەدەر بوو، لۆ هەر دگەل پەنابەراند بوون و دەمان کاودانین سیاسی و جفاکیدا دژیان. لەوا پشتی دەمەکی کورت ژ ئانجیبوونا مەلا مستەفا بارزانی و سەرکردایەتیا پارتی ل باژیری نەغەدە یی کوردستانا ئیرانی دووبارە ب پەنگەکی نوۆ کو دگەل کاودانین وی دەمی بگونجیت دەست ب بزافین سیاسی دناف پەنابەراند هاتە کرن، پیخەمەت دووبارە خو ریکپێخەنە قە، ئیدریس بارزانی و مەسعود بارزانی پە یویندی ب ژمارەکا کادرین پیشکەفتی یین پارتی دکەن و چەندین کومبوتین نەیتی بو بەردەوامی دان ب چالاکیین حزبی دناف پەنابەراند ئەنجام دەن^(۱).

پارتی دڤیا دگەل ئەو رەوشا هاتیە پیش خو بگونجینیت و دناف وەلاتۆ ئیرانیدا و ب فەرمی بەردەوامی ب کاروچالاکیین خو بدەت، لەوا هیشتا چەند پوژەك ل سەر چوونا وان بو ئیرانی دەر باز ببوون، شاندهکی بئندی پارتی ب سەرۆک اتیا مەلا مستەفا بارزانی و ژمارەکا کادرین سەرکردایەتیا وی حزبی پیخەمەت پیشکیشکرنا چەند داخوازیان لدۆر رەوشا ژین و ژیارا پەنابەران ب گشتی ل وی وەلاتۆ ل دووی نیسانا ۱۹۷۵ سەرەدانا تەهران دکەن و دگەل هەر ئیک ژ وەزارەتین نافخو و پەروەردۆ و دام و دەزگایین دی یین حکومەتۆ دیداران سازدکەن^(۲). محسن دزەیی کو ئەوژی ئەندامۆ قی شاندهی بوو دیاردکەت چوونا وان بو تەهران ل سەر داخوازیا حکومەتا ئیرانی و سەرپەرشتیا ساواکۆ بوو، پیخەمەت پرسا کاروبارین پەنابەران دگەل

(۱) جەمال فەتحووللا تەیب، ژیدەری بەری، ل ۷۵.

(۲) فەلەکەدین کاکەیی، ژیدەری بەری، ل ۵.

کاربه‌ده‌ستین حکومه‌تی گوتویژ بکه‌ین، لی دیارناکه‌ت کو وان چهند سه‌ره‌دان نه‌جامدان، نه‌ندامین شاندی وان نه‌فه بوون: مه‌لا مسته‌فا بارزانی، ئیدریس بارزانی، مه‌حمود عوسمان، سامی عه‌بدولره‌حمان، هه‌ژاری شاعیر و چهند زیه‌فانین تایه‌ت وه‌کی حاجک محمه‌د، مه‌لا برایم، عه‌لی سلیمان و عه‌لی عه‌لی بوون، ل ویژی ژی شه‌فیک قه‌زاز و شه‌مه‌دین موفتی و شیخ محمه‌د هه‌رسینی و سه‌ردار حه‌مه‌غا ل نوینه‌راتیا شوپه‌ش ل ته‌هران گه‌ه‌شته‌ن وان، پشتی دوو پوژان بو هه‌مان مه‌ره‌م هاواری کاکه‌ زیاد و عه‌زیز شیخ ره‌زا نوینه‌رین شوپه‌ش ل هه‌ردوو وه‌لاتین بریتانیا و لوپانئ گه‌ه‌شته‌ن ته‌هران^(۱). نه‌و داخوازیین شاندی پارقی ژ حکومه‌تا ئیرانئ کرین، چوار خالین سه‌ره‌کی تیدابوون کو دوو ژوان په‌یوه‌ندی ب بابه‌تی پاشه‌ پوژا سیاسی یا پارقی فه‌ هه‌بوون، وه‌کی:

۱- نه‌وان ب په‌نابه‌رین سیاسی وه‌رېگرن.

۲- ریک بو ریکخستن و کاری حزبیه‌تی دناقه‌نابه‌راندا هه‌بیت.

۳- ریکه‌برنا که‌مپان ل ده‌ستی په‌نابه‌ران دابیت.

۴- خویندن دناف په‌نابه‌راندا ب کوردی بیت.

به‌لی حکومه‌ت لسه‌ر زوربه‌ی وان داخوازیان رازی نه‌بوو و دووباره‌ گوته‌ وان هه‌وه ب په‌نابه‌رین سیاسی وه‌رناگرین و ریکخستن سیاسی ژی دناف په‌نابه‌راندا قه‌ده‌غه‌یه، سه‌باره‌ت هه‌ردوو خالین دی حکومه‌تی ره‌زامه‌ندی ده‌ربری هندی په‌نابه‌ر د که‌مپاندا بژین خویندن دی ب زمانئ کوردی بیت و ریکه‌برنا که‌مپان ژی دی یا هه‌قه‌ش بیت، لی نه‌و چهنده‌ژی گوتبووی په‌نابه‌ر چهند ل که‌مپان بمین سئ هه‌یقین دی تیناپه‌ریت^(۲).

پشتی پارقی ل حکومه‌تا ئیرانئ بیهیچی بووی، لژنه‌ک ژ ژماره‌کا کادرین حزبئ وه‌کو (محمه‌د مه‌لا قادر وه‌کی به‌رپرس و قادر جه‌باری و خورشید شییره و عبدولمه‌یمن بارزانی و عبدالکه‌ریم سولتان شنگالی و مه‌جید ئەمین) وه‌کو نه‌ندامین وی لژنئ هاته‌

(۱) بنیره ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۴.

(۲) شاخه‌وان شو‌رش، قادر شو‌رش چل سال خه‌بات و تیکو‌شان دیوی ناوه‌وی هه‌ندی لایه‌نی میژووی خه‌باتی نه‌ته‌وه‌ی کورد له نیوان سالانی ۱۹۴۶-۱۹۸۳، کوردستان، ۲۰۰۲، ل ۷۰.

پێکئێنان پێخەمەت سەرپەرشتیا پەنابەرەن بکەن و رێنمایین سەرکردایەتیا حزبى بدەنە وان، ئێک ژ رێنمایین وان ئەو بوو، ئەو کەسین چ بەرپرسایەتیهک دناف رێزین پارتی یان دسۆرەشیدا نەبووبن دشیت فەگەر نە عیراقی، بەلێ ئەقین دى چ کادری حزبى یان پێشمەرگە بیت باشتەرە ل ئیرانی مینن، چونکە ئێک: هیشتا مەترسی ل سەر ژ یانا وان هەبوو، دوو: رەنگە د پاشە رۆژەکا نێزیکدا جارەکادی دەست ب چالاکیین پارتیەتی و شۆرەشێ بکەنەفە^(۱). و بۆ وان یا ئاشکرا بوو کو هەر ئەف پەنابەرەنە دى بنە هیقینى ئەوی بزاقا داهاقی، کەواتە ئەم دشین بێزین ئەفە پینگا ئیکى بوو پارتی دیموکراتی کوردستان هەوڵدای ل دویف شیانا جەماوەری خو ل دەردۆرین خو کوم بکەت و بەردەوام دگەل وان ل سەر هیل بیت بۆ هەر ئەگەرەکی کو رەنگە ل دەمی داها تیدا روی بدەت، بقى چەندی پارتی شیا ژمارەکا باش ژ کادر و پێشمەرگین خو ل ئیرانی بهیلت، راستە نەشیان چالاکیین سیاسی ئەنجام بدەن، بەلێ وەکو شانین نغستی یین حزبى دناف پەنابەرەندا بوون.

سەرکردایەتیا پارتی تاییەت مالباتا بارزانی هەر زوی هەوڵدا ل چارچووقى پەنابەریی سنوران بشکینن بۆ دلنەوایی و ئارامکرنا دلێ وان و هايدار بوون ل بارودۆخى ژ یانا وان بەردەوام د پەيوندی دابوون دگەل پەنابەرەن، لژنین پارتی کو ب سەرپەرشتیا راستەوخو یا ئیدریس بارزانی کاردکرن، ب سەر فە ژبوو کاروبارین پەنابەرەن هاتن و چوونا وان دکرن، لى د راستیدا ئارمانجین فەشارتی یین وان دووبارە خو ریکخستن و بریقفە برنا هەندەک کاروبارین سیاسی ژى بوون. لدور قى ئیکى ئازاد بەرواری، ئیک ژ ئەندامین سەرکردایەتیا وی دەمی یا پارتی د دیدارە کیدا بۆ رۆژناما (خەبات) دیژیت: "دەستپیکى چەند لژنەک هاتنە چیکرن و هەنارتن بۆ دناف پەنابەرەندا ب مەرەما هاریکاریکرنا وان، د ریکا وان لژنان ژى هەندەک کەس هاتنە راسپاردن پەيوەندی ب کادرین حزبى بکەن داكو جارەکادی شانین حزبى دروست بکەنەفە"^(۲). هەر وەها ملازم یونس رۆژبەیانى ئیک ژ ئەندامین وان لژنان دیدارکەت ژ لایى ئیدریس

(۱) محەمەد مەلا قادر، ژیدەرێ بەرى، ل ۱۶۵.

(۲) هاتیه فەگوهاستن ژ: کاروان جوهر محمد، ئیدریس بارزانی (۱۹۴۴ - ۱۹۸۷) ژیان ورۆلی سیاسی و سەربازی لە بزووئەوێ رزگاریخوآزی کورددا، هەولێر، ۲۰۱۹، ل ۲۳۷.

بارزانی و مه‌سعود بارزانی فه‌رمان ب وی هاتبوو کرن سه‌ره‌دانا که‌مپا (سه‌راب نیلۆفه‌ر) ل کرماشان بدهت و دگه‌ل پێشمه‌رگان روینیت و وره‌یا وان ب‌لند بکه‌ت داکو ل ده‌رفه‌ته‌کی‌دا جاره‌کادی به‌نپینه‌ف کوردستانی^(۱).

بێگومان ژبه‌رفان ئه‌گه‌ران حکومه‌تا عیراقی داخووا دویره‌یخستنا هه‌می په‌نابه‌ران تایه‌ت سه‌رکردایه‌تیا پارقی ل ده‌فه‌رین کوردی ژ حکومه‌تا ئیرانی دکه‌ت، پێخه‌مه‌ت رۆل و پێگه‌هێ وان دناف په‌نابه‌راندا کیم بکه‌ن^(۲).

پشتی بریارا حکومه‌تا ئیرانی بو دابه‌شکرن و دویره‌یخستنا په‌نابه‌ران که‌فتیه د بواری جێبه‌جێکرنیدا و هه‌ر چه‌ند خێزانه‌ک بو باژیره‌کی هاتینه فه‌گوه‌استن، لسه‌ر راسپارده‌یا مه‌سعود بارزانی بو هه‌ر باژیره‌کی ب نه‌ینی لژنه‌کا حزبی یا بچویک هاته دیارکرن داکو سه‌ره‌رشتیا په‌نابه‌رین وی ده‌فه‌ری بکه‌ن، عومه‌ر عوسمان می‌رگه‌سوری ئاماژه دکه‌ت به‌ری ئه‌و بچه‌ پارێزگه‌ها که‌رمان مه‌سعود بارزانی هنده‌ک ئامۆژگاری ل وی کربوون و گو‌تووین: "به‌ری هوین بچن دقیت تو که‌ریم شه‌نگالی بینی"، له‌وا به‌ری ئه‌و ل پاسی سواربن، شه‌نگالی دی‌ژیت: "تو دی به‌رپرسی لژنا سه‌ره‌رشتیا په‌نابه‌رین سنوری کرمان بی، کو ژ ته و هوشیار ره‌ئوف و کاک بیلال پیک ده‌یت"^(۳).
 زیده‌باری قی، ئیدریس بارزانی به‌رده‌وام ب ریکا ناما په‌یوه‌ندی ب وان کادر و فه‌رماندین سه‌ربازی یین شو‌ره‌شی دکه‌ت^(۴). پاشی لژی‌ر چاقدیریا ئیدریس بارزانی، فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی ب نه‌ینی یاداشته‌کی لسه‌ر په‌وشا خرابا په‌نابه‌ران دنقیسیت و بریکین تایه‌ت ده‌نی‌رتیه نوینه‌راتیا پارقی ل لهنده‌ن، پشتی ئه‌ف به‌یاننامه ل رۆژنامه‌ین بریتانی وه‌کی گاردیان (The Gardian) و هنده‌کین دی به‌لاف بووی، حکومه‌تا ئیرانی زۆر پی دلگران دبیت، لی هه‌روه‌ک کاکه‌یی دیاردکه‌ت وی به‌یاننامی کاریگه‌ریا خوژی هه‌بوو و حکومه‌تی هنده‌ک په‌نابه‌ر ل جه‌ین نه‌گونجایی فه‌گوه‌استنه جه‌ین باشت^(۵).

(۱) هه‌مان ژیده‌ر، ل ۲۳۸.

(۲) مه‌سعود بارزانی، بارزانی و بزۆتنه‌وه‌ی..... شو‌رشه‌ی ئه‌یلوول، ل ۲۳۹.

(۳) دیداره‌ک دگه‌ل ناقبری، پیرمام، چواری شواتا ۲۰۲۴، هه‌روه‌ها بنیره: ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۰۲.

(۴) عبدالله ئاغای پشه‌ری، ژیده‌ری به‌ری، ل ۲۰.

(۵) فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی، کو‌به‌ره‌م، به‌رگی یه‌که‌م، هه‌ولیر، ۲۰۱۵، ل ۳۳.

پشتی ئەقی بەیاننامی ھندەك ژ ئارمانجین خو ب دەستقە ئینای لسەر داخوایا نوینەراتیا پارتی ل لەندەن راپۆرتەكا دی لسەر رەوشا پەنابەرین كورد ل ئیرانی دەیتە ئامادەكرن ب مەرەما گەھاندنا وی بو رایا گشتی یا جیھانی و ریکخراوین بسپور د بواری پەنابەراندە وەکی کۆمسیونا بلندا پەنابەران و خاچا سورا ناقدەولەتی، و پیخەمەت راپۆرت یا باوەرپیکری بیت ب ریکا ژمارەكا پەنابەرین باوەرپیکری ب نھینی چەندین پیزانینین گرنگ و داتایین ھویر لسەر پەنابەران ل سەرانسەری ئیرانی کوم دکەن و قی راپۆرتی ژێ وەکی یا بەری وی ب ریکین تاییەت رەوانە ی بریتانیا دکەن^(۱). ھەرچەند پشتی ھەمی پەنابەر ژ کوردستانی ھاتینە دویرئێخستن کاریگەرەکا مەزن لسەر کاروبارین حزبی و پەیوەندی وی دگەل جەماوەری وی ل دەفەرین دویرەدەست کر، لی دویف شیانان سەرکردایەتیا پارتی لسەر بدەنگقەچوونا پەنابەران بەردەوام بوون، بو ویئە ھەر دگەل گەھشتنا ئە و خیزانین قە گوھاستینە کەرەج شیخ محەمەد خالد و ئیدریس بارزانی و مسعود بارزانی سەرەدانا مایین ھەمیان دکەن و ل رەوشا وان د پرسن و بخیرھاتنی لی دکەن^(۲).

ژلایەکی دیقە، رەوشا پەنابەران پوژ بو پوژێ د بواری دابینکرنا جھین ئاکنجیوونێ و دەلیقیین کاری و پیدقیین پوژانەدا خرابتر لیدھات، ژبەرھندی پەنابەران چ ب راستەوخو یان ب ریکا ریکخراوین بیانی پەیوەندی ب بالیوزخانین وەلاتین پوژئاقایی قەدکرن داکو وان ل وەلاتین خو وەر بگرن، دەستپیکێ ئەوی پروسێ بی بەرنامەیی پیقە دیاربوو و چەندین ھەیف دەربازبوون زۆربە ی وان داخوایان بی بەرسف مابوون، پارتی دیموکرات ژێ ھەزدکر ژمارەکا کادریین حزبی و ئەمنی و سەرکردین شوپەشی و ھندەك قوتابیان بەنیریتە دەرڤە ی ئیرانی، تاییەت وەلاتین پوژئاقایی داکو بھینە پاراستن و ل ویری ژێ بو بەردەوامی دان ب خەباتا سیاسی و د پاشەپوژەکا نیزیك یان دویر مفا ژ شیانین وان بھیتە وەرگرتن، ژبەرھندی پیدقی بوو ھەم ژلایین ریکخستنا نافخوی قە و ھەم ژێ لایەنەکی دەرەکی ھەبیت پەیاما پەنابەران بگەھیتنە قان وەلاتان، ئەبوو کۆمسیونا بلندا پەنابەران یا سەر ب ریکخراوا نەتەوین ئیکگرتی

(۱) فەلەکەدین کاکەیی، ژیدەری بەری، ل ۳۴.

(۲) محەمەد مەلاقادر، ژیدەری بەری، ل ۱۷.

قه وه کو باشتین ئامراز هاته دیتن سه‌په‌رشتیا وی پروسئ بکه‌ت. ژبو قئ مه‌ره‌مئ مه‌لا مسته‌فا بارزانی بخو ده‌یتنه سه‌ره‌یل و نامه‌کئ ل ۱۷ ی ته‌باخا ۱۹۷۵ بو سه‌روکئ وی ری‌کخراوی سه‌دره‌دین ئا‌غاخان ده‌نی‌ریت و داخو‌زئ ژئ دکه‌ت هاریکاریا وان په‌نابه‌ریڼ کورد بکه‌ن یین دخوا‌زن ژ ټیرانئ ده‌ر بکه‌فن، دناما ویدا هاتبوو: " به‌ری چنه‌د مه‌هه‌کان مه‌ په‌یوه‌ندی ب چنه‌د حکومه‌تانقه یا کری پی‌خه‌مه‌ت ژماره‌کا قوتا‌ی و ده‌رچوو‌یین کولټیژان و که‌سین ئه‌کادیمی وه‌کو په‌نابه‌ر ل هنده‌ک وه‌ل‌اتین دی به‌ینه وه‌رگرتن، دا‌کو بشین بو‌خو کاره‌کئ په‌یدا بکه‌ن یان به‌رده‌وامی بده‌نه خواندنا خو و پاشه‌پوژه‌کئ بو خو دامه‌زینن"^(۱). هه‌روه‌ها دب‌یژیت: " ئه‌م هه‌ست دکه‌ین کومسیونا بلندا په‌نابه‌ران باشتین ئامرازه هاریکاریا خه‌لکئ مه‌ بکه‌ت و ل شوینا وان په‌یوه‌ندی ب حکومه‌تا نه‌مسا و حکومه‌تین دی یین پوژن‌ئا‌قایی بو ده‌س‌تی‌کرن پروسا پی‌ش‌ک‌ش‌کرنا مافی په‌نابه‌ریڼ ل وان وه‌ل‌اتان بکه‌ت"^(۲).

ژلایی خو‌قه سه‌روکئ کومسیونا په‌نابه‌ران ژئ هه‌ر زوی هاته پیش و بتنی پشتی پینچ پوژان ژفی نامئ به‌رنامه‌ک بناقئ گود ئوفیس (Good Offices) رادگه‌هینیت و ل پیش په‌نابه‌رانقه ل ۲۲ ی ته‌باخا ۱۹۷۵ نامه‌کئ بو وه‌زیرین ده‌رفه یین ژماره‌کا وه‌ل‌اتین پوژن‌ئا‌قایی^(۳) ده‌نی‌ریت و داخو‌زئ ژئ دکه‌ت هه‌ر ئیک ژوان دویف شیانین خو ژماره‌کا په‌نابه‌ریڼ کوردین عیراقئ یین ل ټیرانئ مایه‌قه وه‌ر‌ب‌گری‌ت^(۴).

پارتی دیموکراتی کوردستان پی‌خه‌مه‌ت گری‌دانا په‌یوه‌ندیان دگه‌ل ری‌کخراو و بالیوزخانین پوژن‌ئا‌فا و سه‌په‌رشتی‌کرن پروسیسا هنارتنا په‌نابه‌ران بو ده‌رفه لژنه‌ک ژ هنده‌ک کادریڼ سه‌ر‌کر‌دایه‌تی دامه‌زراند. ئه‌رکئ وی نفیسینا نا‌قین په‌نابه‌ران و ری‌کخستن و هه‌ماهه‌نگی بوو دگه‌ل ری‌کخراو و نوینه‌راتیڼ وه‌ل‌اتین پوژن‌ئا‌فا ل ته‌هران.

(1) 100.IRN.KURDS, vol 1, Part 2, from Mustefa Barzani, to His Excellency Sadr Al-Din Aga Khan, UN High Commissioner for Refugees, Geneva, Document: (158a), 17 August 1975.

(2) 100.IRN.KURDS, From Mustefa Barzani, Op. Cit, Document: (158a), 17 August 1975.

(۳) دبه‌شئ چواری دا ب دیژئ به‌حسئ وان هاتیه کرن. بو دیتنا فان هه‌ردوو نامان به‌ری خو بده پاشکو‌یین ژماره (۱۶، ۱۸).

(4) 100.IRN.KURDS, vol 1, Part 2, from Saddrudin Aga Khan, United Nations High Commissioner for Refugees, to The Minister for External Affairs (.....), Document: (168), 22 August 1975.

دویف ژیده ریڼ به رده ست (حه مه د ئەمین به گ، جه رجیس فتح الله، محسن دزه یی، سامی عه بدولر حمان، شه فیق قه زاز و محمه د سلیمان) ژوان که سان بوون یین د ئەفی لژنیدا کار دکرڼ، لئ هه ر چوار ناڤین دو ما هیئ ئیک دویف ئیک و هه کو که سی ئیک و بهر پرسی وان په یوه ندیا هاتبوونه راسپاردن و هه می دو سه یین فه رمی چ ناڤین په نابهران بن یان په یامه کا حزبی بیت بو دبلوماتکار و نوینه رایه تیین بیانی و ری کخراوین نافده وله تی د ری کا واندا دهاته ره وانه کرن^(۱). هه روه ها زور که سین خوینده وار دناڤ په نابهراندا هاریکاریا فی لژنی د نفیسینا ناڤان و پرکرن فورماندا دکرڼ^(۲). ئەندامین فی لژنی ئاسته نگ و زه حمه تیین زور دیتن هه تا بشین ئەفی پرسی بریقه بهن، چونکه ده می پرسی ناڤ تومارکرنی بو چوونا وه لاتین پوژناڤا ده ست پیکری حکومه تا ئیرانی دوو پرسی د بریقه دبرن، ئەوژی گرنا که مپان و دابه شکرنا په نابهران بوو ل سه رانه ری وه لاتی کو ب چ رهنگان ری که نه دا په نابهران یی ده ستویری هاتن و چوونی بکه ن، یادیزی کارکرڼ بوو دگه ل حکومه تا عیراقی بوو زفراندنا زورترین په نابهران^(۳).

ژبه رهندي پیدفی بوو لژنا سه ره په رشتیا په نابهران یا پارقی دویر ژ چاڤدیریا ساواکی په یوه ندیی ب وان په نابهرانقه کربا یین بو چوونا پوژناڤا ژلای پارتیقه هاتینه هه لبژاردن داکو بهینه ئاماده بکه ن بو چاڤیکه فتنی، لسه ر فی بابه تی نوینه ری کومسیونا په نابهران ل ته هراڼ لیسلی گو دییر دیده فانی دده ت و دبیتیت: "نوینه ریڼ کوردان زور ب چالاکانه یی کار دکه ن، داکو په یوه ندیی ب زورترین که سقه بکه ن و ئەوان پیزانینا لسه ر وان ئاماده بکه ن یین بالیوزخانین بیانی ژنی دخوازن، ئەف ئەرکه

(۱) دکتور پیرو ت دیاردکته کو ئەف لژنه ب سه ره په رشتیا ئیدریس بارزانی هاتبوو چیکرن و هه ریئیک ژ (سامی عه بدولر حمان، فه له که دین کاکه بی و دکتور پیرو ت ئەحه د) تیدا ئەندامبوون، بنیره: کاروان جوهر محمد، ژیده ری به ری، ل ۲۸۰، به لی عه زیز قازی سورچی بتنی ناڤین، شه فیق قه زاز و دارا تهوفیق و حمه د ئەمین به ط، دئینیت، لی وه سا دیاره گورانکاری ب سه ر ئەندامین وی دا هاتیه کرن تاییه ت پشتی فه گوهاستنا وان بو که ره ج، بنیره: بیره وه ریبه کانی عه زیز قازی سورچی، ل ۴۵۴.

(۲) بو زیده تر بزقره: محمه د مه لاقادر، ژیده ری به ری، ل ۲۰۱، هه روه ها فان به لگه نامین لخوا ری.

From Leslei A. Goodyear, Report No: 2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975; Report No: 11, Document: (281) 3 February 1976.

(۳) ئەف بابه ته ل به شی چواری ب دریزی هاتیه به حسکرڼ.

ژ هه می ټه‌رکین دی زه‌حمه‌تره، چونکه ټه‌ف په‌نابه‌ره لسه‌رانسه‌ری ټیرانن ډبه‌لاقن و زور جارن نافو نیشانین وان دیار نینن^(۱).

د راپورته‌کا دیدا لدور ټاریشین چوونا په‌نابه‌ران بو وه‌لاتین رورژټاڅا گودییر دیاردکته رازینه‌بوونا ده‌سته‌لاتدارین ټیرانن لسه‌ر ټه‌نجام دانا چاڅپیکه‌فتنان ب په‌نگه‌کئ ټازاد دگه‌ل په‌نابه‌ران یان نه‌دانا ده‌ستویری بو وان په‌نابه‌رین هاتینه هه‌لبژاردن بچنه ته‌هران مه‌زنتین ټاریشه بوون د ریکا وی پروسیدا، ژبو زال‌بوون لسه‌ر فان ټاسه‌نگان وان ټورگانین پارقی دیموکراتی کوردستان بکارهینا بوون^(۲). دڅیره‌دا رولن پارقی و کادرین وی د پرسا ریڅخستن و ره‌وانه‌کرنا په‌نابه‌ران بو وه‌لاتین رورژټاڅا باش دیاردییت، چونکه ټه‌گه‌ر پارقی د ریڅکین خوینن ټایه‌تدا په‌یوه‌ندی بقان په‌نابه‌رانڅه نه‌کربا زور ژوان نه‌دشیان فن گه‌شتی بکه‌ن. له‌وا پشتی کارکرنا پازده هه‌یفان دگه‌ل نوینه‌رین پارقی جاره‌کادی گودییر رادگه‌هینیت: "ټه‌ز هه‌ست دکه‌م کو ټه‌ز نه‌شیم تشته‌کئ باشتر ژ نوینه‌ری باوه‌ریڅکری یی سه‌رکردایه‌تیا کوردان^(۳) بو په‌نابه‌ران بکه‌م، ټه‌فه پازده هه‌یفه یی دگه‌ل من کار دکه‌ت، که‌سه‌کئ زور زیره‌که، زور په‌وشه‌نبیره و زور ژی گه‌شینه". لدور پرؤسا ره‌وانه‌کرنا په‌نابه‌ران گودییر گوتنه‌کا ټه‌وی نوینه‌ری پارقی ل دو‌ماهیا راپورتا خو‌دا دنڅیسیت، دبیژیت: "پشتی سئ سالان لڅی وه‌لاتی ټه‌ز هه‌ست دکه‌م کو ټه‌زی نه‌چارم بجه به‌یلیم، چونکه هه‌رده‌می ته‌فیا خزمه‌تا هاو‌نیشتمانیین خو بکه‌ی دیواره‌ک دی که‌فیته د ریکا ته‌دا، ژبه‌ره‌ندی مه

(1) From Leslei A. Goodyear, Repot No.7, Op. Cit, Document: (240), 25 November 1975.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Resettlement of Kurds in the U.S.A, Document: (552A), 11 October 1976.

(۳) نافن وی نه‌نڅیسیه، لی مه‌به‌ست پی د، شه‌فیی قه‌زازه، چونکه د به‌لگه‌نامه‌کا دیدا ده‌می به‌حسئ ره‌وانه‌کرنا کومه‌کا په‌نابه‌ران بو ټه‌مریکا دکه‌ت، گودییر، نوینه‌ری کومسیونا په‌نابه‌ران دبیژیت هه‌شت زاروکیڼ ل بن ژبی (۱۲) سالی دگه‌ل دابوون و لسه‌ر پلیټا وان نفیسا بوو لبن ژبی (۲) سالی، له‌وا ل فروڅخانن ټاریشه بو گه‌شتا وان چی بوون و کارمه‌ندیڼ کومپانیا (Iran Air) رازی نه‌بوون ټه‌و زاروک سوار بن هه‌تا د شه‌فیی قه‌زاز پیش وانڅه پارن گوه‌رینا پلیټین وان کو (۵۰۴۳۰) ریال بوون ژ میزانیا حزبی دای. بنیره:

100.IRN.KURDS, vol.7, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Payments to Iran Air, Document: (503A), 13 -uly 1976.

بتنن ئومیداب بەرنامی کوچکرنی هەی، چونکە سەرکەفتن ئینا^(۱).

ژ چالاکیین دی یین پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ پەنابەران ئەنجامدای بابەتی لوبیکرنی بوو، ئەو ژ ی چ ب پیکا نوینەراتیای خۆیا فەرمی ل ئەوروپا کو باره‌گایی وی ل باژیری لهندهن بوو، یان ژ ی ب پیکا وی خەلکی کورد یین بەری وی دەمی چووینە ئەوروپا و ئەمریکا و پەپوهندی دگەل هندهک کەسایەتی و نافەندیین سیاسی یین پۆژئافایی هەین، ئیک ژوان کاران ژ ی سەرەدانا عصمت شریف وانلی نوینەری پارتی و شۆرەشی ل دەرڤە بۆ باره‌گایی سەرەکی یی کۆمسیونا پەنابەران ل ۱۹ ی ئەیلوولا ۱۹۷۵ ل باژیری جنیف، ل دیدارا خۆدا دگەل بەرپرسی کۆمسیونن وانلی دیاردکەت: "ئەو پەنابەریین دڤیت ژ ئیرانی دەرکەفتن ژمارا وان بتنن چەند سەد کەسن و زۆر بەی وان ئەکادیمی و قوتابی و کەسین ئەمنی یین پارتی نە و حکومەتا عیراقی چ کیشە لسەر چوونا وان بۆ پۆژئافا نینە و ئەگەر وی کیشە ژ ی دڤی بواریدا هەبیت، دی هەولاً رازیکرنا وی دەم و تیگەهینم کو چوونا وان کەسا بۆ هەمی لایەکی یا باشە هەتا بۆ حکومەتا عیراقی ژ ی"^(۲).

ژبۆ دویڤچوونا وی پرسن شاندهکن^(۳) دی یی نوینەراتیای پارتی ل ۲۴ ی ئەیلوولا^(۴) ۱۹۷۵ ئانکو پستی پینچ پۆژان ژ سەرەدانا عصمت وانلی سەرەدانا وی ریکخراوی

(1) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(2) From K. Lyonette, Visit of Mr. Vanly, Op. Cit, Document: (191e), 19 September 1975.

(۳) ل دویڤ بەلگەناما (UNHCR) ئەف شانده ژ دوو کەسان پیکهاتبوو و بقی رەنگی داینە ناسین (- Messrs.). هەردڤی کومبونیڤا ئەوان نوینەریین پارتی بەرپرسی کومسیونا پەنابەران ئاگەهدار کربوون کو ژبەر هەلوپستیین وی یین سیاسی (عصمت شریف وانلی) باوەریا سەرکەدایەتیا پارتی یا ژ دەستدای و ژ ئیرە ویڤه ئەو نوینەراتیای پارتی ل دەرڤە ناکەت. بنیرە:

100.IRN.KURDS, vol.1, p.1, from - Ali, The Kurdistan Democratic Party, Foreign Representation, London, to Charles H. Mace Deputy High Commissioner for Refugees, Geneva, Document: (192), 26 September 1975.

رەنگە ئەو ئاخفتینن وانلی بەری هنگی دگەل بەرپرسی کومسیونا پەنابەران کرین، کو زۆر بەی وان دەر بەری دەستەلاتداریین عیراقی د ئەریینی بوون، بووبنە ئەگەر پارتی وی بریاری بدەت.

(۴) هەر وهەل تیرمەها هەمان سال کەسەک بناقی کەریم وه کو نوینەری پارتی سەرەدانا کومسیونا پەنابەران ل جنیفی دکەت و لیستەکا نافیین وان کەسان رادەستی بەرپرسیین وی ریکخراوی دکەت یین ژلایی حکومەتا نەمسافه وه کو سەرەتایی رەزامەندی لسەر هاتیەدان. بنیرە:

100.IRN.KURDS, vol.1, p.2, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Geneva, Note for the file,

دکهن و دگهل سئ ژ بهرپرسيئ وئ کوم دبن ژوان ژي جيگري سهروکئ کومسيونئ چارلس مهيس، نوينهريئ پارتي جارهکادي دپواتي و حهزا خو لسهر بهرنامئ قه گوهاستنا (۱۴۰۰) په نابهرين کورد د ريکا کومسيونا په نابهران بو وهلائين سيئ ديارکرن. د گوتئين واندا هاتيه کو نايت ئيران وهکو وهلائي ئيکئ يئ وهرگرنا په نابهران بهيته هه ژمارتن، چونکه ههف په نابهره ده مئ ژ عيراقئ هاتين ژبلي ئيراني چ هه لبارديئ دي ل بهر ده ستئ وان نه بوون، و نوکه ههفي وهلائي دقئت هه فان په نابهران دناف خودا هل بکته و ناسناما وان وهکو کومه کا نه ته وه يئ ژناف بهت^(۱). ههروهها ههردوو نوينهريئ پارتي به حسيئ ناماده کاربيئ حزبي دکن لسهر ناماده کرنا ليستا ناقيئ وان که سان يئ ل بهره بهنيرنه وهلائين روژنافا. دو ماهيئ ژبو هاندانا حکومه تين وان وهلاتان کو لهزي د بهر سفدانا ناما ۲۲ ئ ته باخي يا سهروکئ کومسيونئ و ريکارين وهرگرنتئ بکن، ههف نوينهره ناماژي ب هندهک وهلاتان دهن کو د ناماده نه په نابهران وهر بگرن ههگر کومسيون سهرپه رشتيا قئ پروسي بکته، ژبو دوپاتيا گوتئين خو دوو نامين ههريک ژ حکومه تين هو له ندا و ئه مريکا لسهر رازي بوونا وهرگرنا په نابهرين کورد د دهنهف بهرپرسيئ کومسيونئ^(۲). پشتي نوينهريئ پارتي گوهداريا ئاخفتنين جيگري سهروکئ کومسيونئ سهارهت ههو ناستهنگين دکه قنه د ريکا وهرگرنا په نابهراندا کري، ديار کربوون کو وان ل زوربه ي وهلائين روژنافا نوينهريئ هين و په يوه نديئ باش يئ دگهل روژنامه فائين وان وهلاتان هين، ههگر ده ست ب هه وهکا ميديايي داکو گفاشتنئ لسهر حکومه تين روژنافايي بکهن لسهر وهرگرنا په نابهرين کورد هوين بيژن هه و حکومهت لهزي د بريارين خودا ناکهن، بهلئ بهرپرسيئ کومسيونئ هه و پينگاف ب تشته کئ باش نه ديتيه و ترسيان کاریگهريئ نه ريئ ل دويش خودا بينيت^(۳).

Document: (191H), 24 September 1975.

(1) Ibid.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.1, p.1, from -. H. Zeevalking the Vice-Minister of -ustice, The Hague, to the Initiatief Groep of Koerdistan, Utrecht, Admission of Kurds, Document: (192), 16 -uly 1975; from -ames L. Carlin, Director of The Office of Refugee and Migration Affaires, to -erome -. Shestack, Chairman of the Board of The International League for the Rights of Man, UN, New York, Document: (192a), 19 August 1975.

(3) From K. Lyonette, Op. Cit, Document: (191H), 24 September 1975.

ژلایەکی دێشە، فەرە ئاماژە بەیته کرن بارزانی و هەردوو کورین وی ئیدریس و مەسعود پۆلەکی زۆر کاریگەر د چاره سەرکرن و کیمکرنا نەهامەتیین پەنابەرانداندا گێرا، ئیک ژ ئەندامین سەرکردایەتیا پارتی دیدەفانیی د دەت پستی نەخۆش بوونا مەلا مستەفا بارزانی و چوونا وی بو ئەمریکا دیوانا وی ل میثانان خالی نەبوو، بەلکو کورین وی تاییەت ئیدریس بارزانی بەردەوام پێشوازی ل پەنابەری سەرانسەری باژیری ئیرانی دکر و گوهداریا گلە و گازندیان وان دکر و هەول ددا ل دویش شیان کیشین وان چاره سەربکەت و ئەو باری ل سەر ملیان وان سقک بکەت، و ژبەرکو دناف هەمی ئەندامین سەرکردایەتیا پارتی یا بەروەخت ئەو بتنی ل ئیرانی مابوو فە و ئەقین دی ژوان ژی برایی وی مەسعود ژ ئیرانی دەرکەفتبوون، لەوا گوشارین حکومەتا ئیرانی و ئاریشین پەنابەران ژی هەر ل سەر ملیت وی بوون، ژبەرەندی ئیک ژ هەفالیان وی دیژیت پەنگە ئەو چەند سالیان ئیدریس بارزانی ل ئیرانی بۆراندی ماندیتین سالیان تەمەنی وی بن^(۱).

بالیوزخانا بریتانیا ل تەهران دیدەفانیی د دەت سەرەپرای دابەشکرن و پەرت و بەلافکرنا پەنابەران ل سەرانسەری ئیرانی، لی بارزانی و ئەو (۵۰-۶۰)^(۲) مالیان ل کەرەج سەرکردایەتیا پارتی د کەن تا وی دەمی ژی کاریگەریەکا راستەوخو ل سەر پەنابەران هەبوو و ب دیتنا نفیسەری بەلگەنامی ئار. جی. ئالیستون (R. G. Al-iston) ئەو دابەشکرن لدۆر مەودا دی وی کاریگەریی کیم کەت^(۳). پەنگە نافبری سنوردارکرنا هاتن و چوونا پەنابەران و برینا پەیوەندیان وان کریتە گروقی گوتناخو، لی د راستیدا ب بۆرینا دەمی ئەف گوتنە راست دەرئەچوو، بەلکو پەنابەر شیان خو بگونجینن و دگەل سەرکردایەتیا پارتی ب ریکین نەپنی بەردەوام د پەیوەندیی دابن. چونکە ئەو پەنابەری بریاردا ل ئیرانی مینەفە باراپتر ئەو بوون یان هیشتا سوز و پەیوەندیەکا بەیژ دگەل پارتی و بارزانی هەین. ل دویش هەمان

(۱) محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۱۷.

(۲) د راستیدا ئەو مالیان دگەل بارزانی ل کەرەج هاتینە ئانجی کرن (۱۰۳) مال بوون، د بەشی ئیککی دا باسی وان هاتیە کرن.

(۳) شەریف هەزازی، ژیدەری بەری، ل ۲۴۵.

به‌لگه‌نامه ژماره‌کا زۆر کیم ژ په‌نابه‌ران ب سیاستا جه‌لال تاله‌بانی د سهرسام بوون و زۆر به‌ی وان ل ده‌لیقه‌کی دگه‌ریان ژ ئیرانی ده‌ربکه‌فن و خو بگه‌هینه‌ف ئه‌وی حزبی^(۱) یا وی ل سوریی پراگه‌هاندی^(۲).

پارقی داکو ژ نیزیقه ل په‌وشا په‌نابه‌ران ئاگه‌هدار بیت و هه‌ولا چاره‌سه‌ر کرنا ئاریشه و ئاسته‌نگین دکه‌فنه د پیکا واندا بدهت، ره‌زامه‌ندیا حکومه‌تا ئیرانی وه‌ردگریت کو نوینه‌ره‌کی تابه‌ت بو قی مه‌ره‌می د کومیتا په‌نابه‌راندا یا سه‌ر ب وه‌زاره‌تا نافخویا وی وه‌لاتیقه هه‌بیت، و چه‌ندین که‌سایه‌تیین کورد ئه‌فی ئه‌رکی وه‌ردگرن ژوان ژی (شه‌مه‌دین موختی، شه‌فیق قه‌زاز، محسن دزه‌بی، فه‌تاح ئاغای محمه‌ ئه‌مین ئاغای و دو‌ماهی که‌س ژی عه‌بدو‌للا ئاغای پشده‌ری) بوو ل سالآ ۱۹۷۷ هه‌تا ۱۹۷۹، ژبلی ئه‌و موچنی فه‌رمی یی حکومه‌تا ئیرانی د داینی ژلاینی خوڤه ئیدریس بارزانی ژی مانگانه (۱۰۰) دینارین عیراقی بو خه‌رجیین هاتن و چوونی د داننی^(۳). ژبه‌رکو ئه‌ف که‌سه ژلاینی ئیدریس بارزانی وه‌کو سه‌ره‌شتیاری په‌نابه‌ران ده‌اتنه دیارکرن، له‌وا زۆر به‌ی ئه‌و گازنده و ئاریشین دگه‌هشتنه وی ب نامه و ده‌ست خه‌تی خو بو نوینه‌ری په‌نابه‌ران د هنارتن، داکو ئه‌وژی بگه‌هینته کومیتا ناقبری و هه‌ولا چاره‌سه‌ر کرنا وان ژی بدهت. بو وینه د ئیک ژوان نامادا ل ۲۶ ئی کانونا ئیکتی ۱۹۷۷ بو عه‌بدو‌للا پشده‌ری هنارتبوو هه‌ولا چاره‌سه‌ر کرنا کیشا که‌سه‌کی ب ته‌مه‌ن د ده‌ت، تیدا دیار دکه‌ت:" هه‌لگری نامه حاجی محمد عقراوی (۴) سه‌رخیزانه، ئه‌م کابرایه پیره‌میرده دانیشتیوی ته‌رانه- به‌قراری گی تقاعد کراوه به‌لام ۳ مانگه معاشیان بریوه، تکایه به‌لکو له کومیته هه‌و لبدن معاشه‌که‌ی بدریت زور ممنون ئه‌بم". هه‌روه‌ها دانمه‌کا دیدال ۱۶ ی چریا ئیکتی ۱۹۷۸ ئاریشا ئافره‌ته‌کا بیکه‌س و کار و خودان زاروک بو ناقبری ده‌نی‌ریت داکو ئه‌وژی بگه‌هینته کومیتا په‌نابه‌ران، تیدا هاتیه:" دایکه هه‌تیویک به‌ناوی گولی ابیراهیم سلیمان له قه‌زوین دئه‌نیشیت- میردی شه‌ید کراوه له شورش- ده‌وله‌تی ایران یارمه‌تی نادات وادیاره که‌س نیه لی بپرسیته‌وه، داوام لی کرد عریچه

(۱) مه‌به‌ست پی ئیکه‌تی نیشتمانی کوردستانه.

(۲) شه‌ریف هه‌ژاری، ژیدهری به‌ری، ل ۲۴۵، د لاپه‌رین داهاتیدا دی به‌حسی وی حزبی که‌ین.

(۳) عبدالله ئاغای پشده‌ری، ژیدهری به‌ری، ل ۳۱-۳۳.

یەك بنوسیت بۆ فرمانداری قزوین- وینە ی بدات بە کومیتە. تکایە بە هەمو توانا هەوڵبەدن بە لکو یارمەتیەکی مانگانە ی بدیریتی لە قزوین زور ممنون ئەبم"^(۱).

دەزگای ساواکی د بەلگەنامەکا دویفچوونیدا ئاماژە دکەت بارزانی (۲۰۰۰۰) تومەن بۆ پەنابەرین کورد یین هنارتی و کورێ وی ئیدیریس ژێ کۆژمەکی نیزیکی وی پارە ی بۆ پەنابەرین کەمپا کەرەج و دەشتا مەرەبێ یین هنارتی داکو هندەک پیدقیین ژیانێ بۆخۆ پێ دابین بکەن^(۲). د راستیدا مەرەم ژ نقیسینا قێ نامێ ئەو دەاکو دویفچوونێ بکەن کا ژبەرچی هەردوو بارزانیان ئەف پارە دایە پەنابەران، چونکە ب چ رەنگا رێک نەدا پارە هاتبا هنارتن یان بزاقەک هاتبا ئەنجامدان ئەگەر مەرەمەکا سیاسی ل پشت با. ئیدیریس بارزانی بەری هەیشا چریا دووی ۱۹۷۸ سەرەدانا بابێ خۆ ل ئەمریکا بکەت، چەند ئەندامین سەرکردایەتیا پارقی وەکی عەبدولوهەاب ئەتروشێ، عەبدوللا ئاغا پشدری، محەمەد ئەمین بەگ، رەشید سندی ل جەهێ خۆ دەستنیشان کرن، داکو کاروبارین پەنابەران رێفەبەن و هەر پەنابەرەکی دەست کورت بیت هاریکاری بۆ بکەن و عەبدولموهەیمن بارزانی ژێ رادسپیریت ئەرکی مەزاختنا وان هاریکاریان دابین بکەت^(۳).

سەرەرای ئەوی چاقدیریا توندا لسەر پەنابەران ب گشتی و مالباتا بارزانی ب تایبەتی و سنوردارکنا هەمی لقیین وان، لئ ئیدیریس بارزانی بەردەوام بوو لسەر پەیوەندیین خۆ یین نهیینی دگەل پەنابەران و ئامادەکرنا وان بۆ کارێ سیاسی یی داهاقی د کومبوونەکا نهیینیدا ل کەرەج ئەقێ راستیی بۆ ئیک ژ پیشمەرگان بناقێ مەلا شیم حەمەدی حاجی ئومەرانی ئاشکرا دکەت، ژبەرەندی ناقری د پەرتوکەکییدا دبێژیت: "کاک ئیدیریس بارزانی هەرچەند لە دەست دەولەتی ئیران و ساواکی شاهەنشاهی وەک تۆپە بەفری ناو دەست گۆشراوو، بەلام لەگەل

(۱) بۆ دیتنا ئەو نامین ئیدیریس بارزانی بۆ نوینەری کوردا دوی کومیتێ دا هنارتین بنێرە: عبدالله ئاغا پشدری، هەمان ژێدەر، ل ۱۷۰- ۱۸۹.

(۲) م. ا. ک. م. ایران، از ساواک، به وزارت کشور، کمک مالی به پناهندگان، شماره سند (۱۱۹-۰۲۳۹۶۵-۰۲۶۴)، ۲۱-۵-۱۳۵۴، لسەر قێ چەندی فەرەنسو حەریری ئاماژەدایە هندی کو ئەو هاریکاریین ئیدیریس بارزانی پیشکشی پەنابەران دکرن ژوی پارێ شۆرەشی بوون یین ل نیک وی مایەفە، بنێرە: کاروان جوهر محمد، ژێدەری بەری، ل ۲۸۴.

(۳) عەبدوللا ئاغا پشدری، ژێدەری بەری، ل ۴۳.

ئەوێشدا، زۆر خۆراگر و وره بهرز و بههیا بوو"^(۱). ساواکێ هەرچی ل دەست هاتبا بۆ رێگریکردن و دووڕێخستنا مالباتا بارزانی تایبەت ئیدریس بارزانی ژ کارین سیاسی ئەنجام د دا، بۆ وێنه جارهکێ ئەف دەزگایه نافیری دبهنه پێش قیلایه کا گرانبها دناق باغهکێ مهزندا و دبیژنێ ئەگەر تۆ دەست ژ سیاسهتێ بهردهی ئەفا تۆ دبینی دی دەینه ته"^(۲)، لی ئیدریس ئەفی بهخشیشی گرانبهها رهت دکهت. پشتی ئەفی ریکێ سهرنهگرتی دهزگایێ نافیری پهنا بهره بهر ریکین گهف و ترساندنێ و ئیدریس بارزانی نهچار دکهن سۆزنامهکێ ئیمزا بکهت کو بهرپرسه ژ لقیین هه می پهنا بهران، ههروهها گوتبووی: "هه ر پێشمه رگه ک ژ عیراقی بهیته ئیرانی چ بۆ چاره سه ری یان هه ر ئەگه ری دی بیت، حکومه تا ئیرانی ئیکسه ر دی ئیدریسی گریت و ب خیزان و کهس و کارین و یقه راده ستی حکومه تا عیراقی کهت"^(۳). ژ بهرهندي زۆرجاران ئەوی دگوت: "ئەز دزانم چ مه ترسی یا لسه ر ژيانا من هه ی، به لێ ئەگه ر من سیداره ژی بدهن، بۆ من جیئ شانازی یه"^(۴). لهوا قادر قادر بهرپرسی دهزگایێ ئەیلوول یی پارقی د چاڤیکه فته کیدا لدور ئەوی رۆلێ ئیدریس بارزانی دفی بابه تیدا گیرای دبیژیت: "کا ک ئیدریسی هه میسه زیندوو نه بوایه ساواک مال و مندالی ئیمه ی هه موو قولبه ست ده کرد و ته سلیم به رژیمی ئیراقی ده کرد"^(۵).

ژبو خو پاراستن ژ چاڤین ئەندام و کرێ گرتیین ساواکێ ئەندامین پارقی کومبوونین بچوک کری ئەنجام ددان، بۆ وێنه هه ر شانە کا بنه کی ل باژیره کێ (۲-۳) ئەندامان هه بوون و ب نهینێ ل ماله کێ ئیکو دوو د دیت و هه ر ریکخراوه کێ ژ (۳-۵) شانین سه ره کی هه بوون ئەو ژ ل ماله کادی کوم دبوون، پیدقی بوو ئەو مالا ئەو تیدا دکومبوون دوو هه وش یان خانیین پشت په نجه ربن و کولائین بن به ست نه بن، داکو

(۱) مه لاشیم هه مه دی حاجی ئومه رانی، سه ره تای شوړشی نوێ سالی ۱۹۷۶ چۆن ده ستی پی کرد؟!، هه ولیر، ۱۹۹۲، ل ۲۷.
 (۲) قاره مان مه هدی، ئیدریس بارزانی و چه ند لاپه ره یه ک له ژیان و تیکۆشانی، هه ولیر، ب.س، ل ۵۸.
 (۳) فه له که دین کاکه یی، ژیده ری به ری، به رط ۸، ل ۱۰۱.
 (۴) سه عید مه موزینی، ئیدریس بارزانی پی او ی میژوو، هه ولیر، ۲۰۰۸، ل ۱۳.
 (۵) هاتیه وه رگرتن ژ: سه فه ر یوسف میرخان ژاژوکی، ئیدریس بارزانی ئەو سه ره کرده یه ی میژوو له یادی ناکات، چ ۲، هه ولیر، ۲۰۱۲، ل ۶۰.

جەپین دەربازبوونی هەبن ئەگەر هات و ساواکی ب سەردا گرت^(۱).

ئیک ژوان ئۆنن دى یین هەوار چوونا مالباتا بارزانی ل پەوشا پەنابەران ئەبوو دەمی ل سالا ۱۹۷۸ بیقەلەرزهکی ل باژیری (طبس) ل پارێزگەها خوراسان دای و ژمارەکا ئیکجار زۆر ژ خەلکی وی باژیری بووینە قوربانی ئیدریس بارزانی پیخەمەت پەوشا وان پەنابەران بزانی کۆچ دەنگ و باسەک ل سەر وان نەبوو، هەر ئیک ژ حەسو میرخان دولەمەری و محەمەد مەلا قادر راسپاردن سەرەدانا وی باژیری بکەن، کۆ (۱۲۰۰) کم و ۲۲ دەمژمیرا ب پاسی یی ژ تەهران دویر بوو، پشتی چوار پینج پوژین لی گەریانی ب هاریکاریا محەمەد رهحیم (هەفال جوجەله) پیشمەرگە و کادری دیرین یی پارتی ئەف کەسە شیان محەمەد حەسەن باجلوری پەیدابکەن و ب ریکا وی ژى ل پەوشا وان مالین دى ب پرسن کۆ هەمی د سەلامەت بوون و پاشی ب دلەکی خۆش ئەف خەبەرە گەهانده ئیدریس بارزانی^(۲).

ژلایهکی دیقە، رویدانا کۆچا داوی یا مەلا مستەفا بارزانی ل ئیکى ئادارا ۱۹۷۹ ئیک ژوان رویدانین گرنگ بوو یین کاریگەریهکا زۆر ل سەر پەنابەران کری، راستە دوی دەمیدا رویدانەکا خەمناک بوو بۆ زۆربەى گەلی کورد تایبەتی پەنابەران، بەلی ئەفی کۆچی جۆشەکا مەزن ل سەر دۆبارە بلند بوونا هەستی نەتەوهی و پارتایەتی ل دەف پەنابەران پەیدا کر، ب رەنگەکی دگەل بەلاقبوونا دەنگ و باسی کۆچا بارزانی ل سەرانسەری ئیرانی ب هزاران پەنابەر بەرەف کەرەج و مالا بارزانیقە چوون^(۳)، ئەفەژی نیشانا وی ئیکییە کۆ پەنابەر د هەر کاودانەکیدا بن د ئامادەبوون ل دۆر سەرکردایەتی خۆ کۆمبەن، ل دەمەکیدا زۆربەى وان د پەوشەکا ئابوری یا خرابدا بوون و ژبەر شۆرەشا ئیسلامی بازار ب گشتی و کەرتی وزی ب تایبەتی دوچاری تیکچوونی ببوو لەوا ب وەرگرتنا چەند لیتین گاز و بەنزینا پیدقی بوو پوژەکا تەمام ل ساریی

(۱) دیدارەک دگەل عەونی شکاک مزوری، بیرمام، ۲۳ ی کانونا ئیکى ۲۰۲۳.

(۲) محەمەد مەلا قادر، ژیدەری بەری، ل ۲۱۵-۲۱۶.

(۳) رۆژناما (اطلاعات) کۆ رۆملا وی رویدانی دکر د بابەتەکیدا ژیرنافی (جسد بارزانی بخاک سپر دەشد) ل ۱۶ اسفندی ۱۳۵۷ (۷ ئادارا ۱۹۷۹) دیارکروبو (۳۰۰۰۰) کەس ئامادەى رپۆرەسمین فەشارتتا جەنازی بارزانی بوون و سەد هزار کەسان ژى ل عیرافی و تورکیی دقیا بەشداربن، لی ریک ب وان نەهاتەدان بچنە دناف ئیرانی دا.

راوه‌ستانان، ټه‌فه ژبلی سروسه‌رمایا ریځی کو دوی ده‌می سالیډا به‌فره‌کا زور باری بوو، به‌لی دگه‌ل هندۍ ژۍ ټه‌ف خه‌لکه یی ټاماده‌بوو بو ده‌برینا وه‌فاداری بو سهرۆکی خو سهدان کیلومه‌تران بېرن^(۱).

پشتی کوچا داوییا بارزانی، ب ده‌مه‌کی کورت پارتی ده‌ست ب دووباره خو ریځخستنۍ کره‌فه، پیځه‌مه‌ت ریځخستنا په‌نابه‌ران ژلایۍ پارتایه‌تیښه کومبونه‌ک ل باره‌گایۍ بارزانی ب سهرپه‌رشتیا هه‌ر ټیک ژ مه‌سعود بارزانی و ټیدریس بارزانی ب ټاماده‌بوونا نیژیکۍ (۳۰) که‌سان ژ ټه‌ندامین سهرکردایه‌تیا پارتی و کادرین پیښکه‌فتی هاته ټه‌نجامدان و ټیدا بریاردا «لژنا ریځخستنا پارتی» ب سهرپه‌رشتیا ټیدریس بارزانی و ټه‌ندامه‌تیا هه‌ر ټیک ژ محمه‌د مه‌لا قادر و ټازاد قه‌ره‌داغی و نه‌جمه‌دین یوسفی به‌یته پیځ ټینان و خانین محمه‌د سعید جاف کو وی ده‌می چوول کربوو و فه‌گه‌ریابوو عیراقۍ ب ره‌زامه‌ندیا حکومه‌تا ټیرانۍ هاته ته‌رخانکرن بو راپه‌راندا کارۍ فی لژنۍ^(۲). ټیکه‌م کارۍ فی لژنۍ سهره‌دانا هه‌می وان باژیران کرن یین په‌نابه‌ر لۍ هه‌ی و دووباره ده‌ست ب ریځخستنا وان هاته‌فکرن و دماوۍ سی هه‌یقاندا دناقبه‌را (۲۳-۲۵) لژنین ریځخستی دروستکرن کو ده‌سته‌لاتین لژنین ناوچا هه‌بوون و پشتی هنگی ریځخراوین جه‌ماوه‌ری وه‌کو ټیکه‌تیا قوتالی و لاوان و ټافره‌تان هاتنه پیځ ټینان و زوربه‌ی کارۍ وان ژۍ خوبه‌خشانه بوو^(۳)، بو وینه لسهر فی بریاری ل سنوری خوزستانۍ (خالد شلی، عه‌لی گوران، خه‌سرو محمه‌د کاوانی، حاجی گوله‌باخ کویی و شه‌وکه‌ت نیروه‌یی) ریځخراوه‌ک بنافی (ریځخراوا خوزستان) دامه‌زراندن و ژبو مه‌ره‌ما دووباره ریځخستنا وان و ټاگه‌هدارکرن وان لسهر پیښه‌اتین نوۍ سهره‌دانا په‌نابه‌رین هه‌رسۍ باژیرین (به‌نده‌ربوشه‌هر، به‌هبه‌هان و دزفول) کرن و ناقین وان ژۍ د توماره‌کیډا نقیسین^(۴).

پشتی هنگی ټاماده‌کاری بو گریډانا کونگری پارتی و هه‌لېژاردنا سهرکردایه‌تیه‌کا

(۱) ژبو زیډه‌تر لسهر فی بابه‌تی بنیره: عه‌بدولا ده‌رویش عه‌لی، ژیدهرۍ به‌ری، ل ۱۸۹.

(۲) محمه‌د مه‌لا قادر، ژیدهرۍ به‌ری، ل ۲۲۸-۲۲۹.

(۳) هه‌مان ژیدهر، ل ۲۲۹-۲۳۰.

(۴) یادگار چاوشین، ژیدهرۍ به‌ری، ل ۵۷.

نوۆ ھاتنەكرن، ئیکەم کومبوون ب سەرپەرشتیا مەسعود بارزانی ل ۲۶ ئۆ گۆلانا ۱۹۷۹ ل شنووی ھاتە ئەنجامدان تیدا لژنا ئامادەکارا کونگرەیی ھاتە پیکئینان و ھەر ئیک

۱- ەلی ەبدوللا وەکو سەرۆکی لژنی

۲- ئیدریس بارزانی

۳- رەشید سندی

۴- محەمەد مەلا قادر

۵- عارف تەیفور

۶- کەریم سنجاری

۷- وریا سەعاتچی وەکو ئەندامین وی لژنی ھاتنە دەست نیشانکرن.^(۱)

پاشی ب ئامادەبوونا نیزیکی (۳۳۲) ئەندامان کو زۆربەیی وان پەنابەر بوون ل ھەر باژیرەکی ئیرانی چەند نوینەرەك ھاتبوونە دیارکرن، کونگرۆ نەھی یی پارتی ل چریا ئیکۆ ۱۹۷۹ ل گوندی مەرگە و کەمپا زیووی یا پەنابەران ھاتە بەستق و تیدا مەسعود بارزانی وەکو سەرۆکی پارتی و ئەندامین ھەر ئیک ژ کومیتا ناڤەندی و مەکتەبا سیاسی ھاتنە ھەلبژاردن. دشیان دایە بیژین ئەف کونگرۆ پارتی کونگرۆ پەنابەران بوو، چونکە ھەر ژ ئامادەکاریان و بەشداربوونا ئەندامان و ھەتا ب دووماھی ھاتنا کارپن وی بەھرا پتر پەنابەر بوون.^(۲) پشتی فان پینگاڤان پارتی دیموکراتی کوردستان لقەکا تاییەت بو سەرپەرشتیکرنا کاروبارپن پارتیەتی یین پەنابەرپن ل ئیرانی بناڤق لقا ھەشت ل کەرەج دامەزراند، وەکی ئورگانەکا چالاك ب پەنگەکی فەرمی دەست ب ریکخستن و چالاکیین حزبی دناڤ پەنابەراندا ل ھەمی باژیرپن ئیرانی کر.^(۳) ستافی وی لقی ژقان کەسان پیک دەت محەمەد مەلا قادر بەرپرس بوو و کارگیرپن وی ژی ئەفەبوون ۱- رشید عارف ئەتروشی، ۲- عوسمان قازی کو ماوہکی بەرپرسی لقی

(۱) محەمەد مەلا قادر، ژیدەرۆ بەرۆ، ل ۲۲۹-۲۳۰.

(۲) ھەمان ژیدەر، ل ۲۳۰.

(۳) ھەمان ژیدەر و ھەمان لاپەر.

بوو، ۳- دكتور شه‌وكهت، ۴- مه‌حمود محمه‌د، ۵- سه‌بري ده‌روپش، ۶- سه‌رباز نادر هه‌ورامی.^(۱) بقی ره‌نگی پارتی دیموکراتی کوردستان دناڤ په‌نابه‌رېن ټیرانیدا وه‌کو هیزه‌کا سیاسی رابووف سه‌رپیښ خو و بنگه‌هی چالاکیښ خو یښ سیاسی و چه‌کداری دناڤ واندا دامه‌زراند. پیژانین لسه‌ر قی قوناغا دیروکی د زورن و په‌وشا سیاسی یا پارتی و شوپره‌شا کوردی دچیته د قوناغه‌کا نویدا، لی سنوری فه‌کوئینا مه‌ه‌تا ټیره‌یه له‌وا ئه‌م دی ل قیره‌ راوه‌ستین.

(۱) محمه‌د مه‌لا قادر، ژیدهری به‌ری، ل ۲۴۶.

۳- بەشداربوونا پەنابەران دچالاکیین لەشکەریدا دژی حکومەتا

عیراقتی ۱۹۷۶- ۱۹۷۹:

پشتی چەند حەفتیان ژ نسکویا شۆرەشی^(۱)، ل نیسانا ۱۹۷۵ لژیڕ سەرپەرشتیا مەسعود بارزانی ژلایئ عەبدولموسەور بارزانی، (ئەفسەرئ پۆلیسان)، قە ب نەینی پەیوەندی ب ژمارەکا ئەفسەرین کورد^(۲) دناف پەنابەراندا ل مهابادی هاتە کەرن بۆ قەگەریانا وان بۆ کوردستانا عیراقتی و بەردەوامیدان ب شۆرەشی، بۆ قئی مەرەمی کومبوونەکی دگەل مەسعود بارزانی ل نەغەدەیی ئەنجام ددەن و بریارئ ددەن ریکخراوەکی بناقتی (ئەفسەرین ئازادبخواز) دروست بکەن، پشتی ژلایئ مادی و مەنەویقە پشتگیریا وان هاتیە کەرن و پارەیی پیدقتی ژئ بۆ هەنارتنا وان بۆ دناف سنورئ عیراقتیدا هاتیە تەرخانکەرن، بریارئ ددەن پەیوەندیئ ب ژمارەکا ئەفسەر و چە کدارین دناف کەمپا کرماشاندا بکەن، ب پەنگەکی کۆ دەهان ئەفسەر و سەدان چە کداران ئامادە بکەن دووبارە دەست ب شەرین پارتیزانی ل دژی هیژین عیراقتی بکەنە قە، لی ژبەر بریارا دابەشکرنئ و دویریئخستنا فان ئەفسەران ژلایئ حکومەتا ئیرانیقە ئەف پلانەژی ژناقچوو^(۳). هەرۆهەا ل نیسانا ۱۹۷۵ مەسعود بارزانی دگەل ژمارەکا کادرین پیشکەفتی یین قوتابی و لاوان مینا (عادل مورا، عەبدولرەزاق میرزا فەیلی، رەنج

(۱) هزرا دووبارە دەستپیکرنا شۆرەشەکا دی دناف پیشمەرگەیی و سەرکردایەتیا پارتیدا هەبوو، لەوا ل دەمی پەنابەربوونا وان، هەرچەندە پیدقتی بوو بەری ل سنوری دەرباز بین چەکی خۆرادەستی هیژین حکومەتا ئیرانی بکەن، لی زۆر پیشمەرگە بی چەک چوونە ئیرانی، هەندەک ژوان ژ تورەیا شاهی چە کین خۆ دەفایین یان دشکاندن، بەلی ژمارەکا زۆرا چەکی تاییەت چەکی گران پیخەمەت ل پاشەرۆژی مفاژی بھیتە وەرگرتن ل جھین ئاسی و دکوگەهین قەشارتیدا لژیڕ سەرپەرشتیا مەسعود بارزانی هاتنە پاراستن، بنیرە: گوینتەر دیشنەر، ژیدەری بەری، ل ۲۹۸؛ موحسین دزەیی، ژیدەری بەری، ل ۱۸، ژبلی چەکی دیارترین دەزگایئ راگەهاندا شۆرەشی کۆ (ئیزگی دەنگئ کوردستانئ) بوو، هاتبوو پاراستن و سەرکردایەتیا کاتی یا پارتی شیا ل شۆرەشا گۆلانئ مفای ژئ ببینیت و دووبارە پەخشئ وی دەست پی بکەتە قە، دیدارەک دگەل عومەر عوسمان میرگەسوری، پیرمام، چوارئ شوانا ۲۰۲۴، هەرۆهەا ژلایئ سەرکردایەتیا شۆرەشیقە هەندەک پیشمەرگە هاتنە راسپاردن خۆ رادەست نەکەن و ل دەقەرین سیگۆشا سنوری بمین و ئەف چە کدارە بوونە هیقیتئ دەستپیکرنا شۆرەشەکا دی، بنیرە: سامی شۆرش، کوردستان و الاکرد: الحركه القومية و الزعامه السياسيه ادریس بارزانی فوذجا، اربیل، ۲۰۰۱، ص ۱۴۲.

(۲) هەندەک ژوان ئەفسەران ئەقەبوون (رەشید سندی، جەمال ئەحمەد، ملازم قەرەنی، عەلی خەلیل)، عەبدولموسەور بارزانی، ژیدەری بەری، ل ۴۸.

(۳) هەمان ژیدەر، ل ۴۵- ۵۳، ۵۹.

نوری شاوهیس و ئازا محمهد خه فاف) کوومبوو و راسپاردن بو دهستیپکرنا خه باتا سیاسی و چه کداری بچنه سویری و (نوری شاوهیس) ژى بهرپرستی وان بیت، ئەف کومه ل ١٢ ی نیسانا ١٩٧٥ گه هشتنه بهیروتی، لی ژبه ر دابه شبوونا نافخویى ئەف ئەرکه وه کو خو نهاته بجه ئینان^(١).

ههروهال هه یفا ته باخا ١٩٧٥ کومه کا دی یا شازده که سی ب سه په شتیا (محمود ئیزدی و فوئاد میرانی) ل نه غه ده ئەسعه د خو شه فی دینن و په یامه کی بو ئیدریس بارزانی ده نیرن کو ئەو د ئاماده نه بچنه سویریا، ئەو ژى هه ر زوی د ریکا هه مان که س به رسقا وان دده ت و دبیزیتى: "مه ژى هه ر ئەفه دقیت"، پشتگیریا وان دکه ت بو وى سه فه رى و نافى هه ر ئیک ژ (محمهد خالد بو سه لی و عه بدولره حمان سألح) د ده تی داکو په یوه ندیى پی بکه ن بو دووباره خو ریکه ستن و دهستیپکرنا شو ره شی، و کو ژمه کی پاره ی بو ریکا وان خه رج دکه ت و نامه کی ژى د ده ته فی بو که سه کی بنافى عادل به گ ل گوندی (ئهمبى) داکو هاریکاریا وان ژده ربازبوونا سنوران بکه ت^(٢).

دیاربوو دهستیپکرنا شو ره شه کا دی دوی بارودوخیدا ل ئیرانى زورا ب زه حمه ت بوو، له واهه سعود بارزانی و ئیدریس بارزانی دبه رده وام بوون لسه ر هه نارتنه کاداران بو ده رقه تاییه تی سویریا، ئەبوو ل هافینا سالا ١٩٧٥ عه لی شنکاری و عومه ر عوسمان و سه ردار ئەبو به کر دگه ل چه ند که سین دی هاتنه هه نارتن بو سویریا، پاشی جه وهه ر نامق سالم و که ریم شنگالی ژى ل پایزا هه مان سأل ره وان هه ده فه را سنورى دنافه را تورکیا و عیراقى کرن و ده ست ب چالاکیین نه ینى یین سیاسی و به لافکرنا ئیکه م به یاننا دهستیپکرنا شو ره شی ل ١٠ ی کانونا ئیکى ١٩٧٥ کرن^(٣). بقى ره نگى پارقی شیا هه تا زستانا ١٩٧٥ ژماره کا باش یا کادرین خو یین سیاسی و سه ربازی ره وان هه کوردستانا عیراقى و سویریا بکه ت، ژبه رهندی ئەم دشین بیژین په نابه رین چووینه ئیرانى پشکا

(١) عه لی ته ته ر، ژیدهرى به رى، ل ٦٠.

(٢) دیداره ک دگه ل فوئاد عه بدوللا خه له ف (فوئاد میرانى)، دهوک، ١٥ ی شوانا ٢٠١٦. هاتیه فه گوهاستن ژ:

کاروان جوهر محمد، ژیدهرى به رى، ل ٢٧٥ - ٢٧٦.

(٣) عه لی ته ته ر، ژیدهرى به رى، ل ٦٩ - ٧٦.

شیری بەردکەفیت ل دووبارە دەستپیکرنا بزافا رزگاربخوازا گەلی کورد ل کوردستانا عیراقی، چونکە پشتی فان پینگافان دگەل تیکەم چریسکا ئاگرئ شۆرەشا نووی ل ۲۶ ئ گۆلانا ۱۹۷۶ ژى پەنابەرین کورد کو هەرچەندە ل سەرانسەری ئیرانی دپەرت و بەلاقبوون و زۆر ژوان دەست ب کارکرنی و ژیانەکا نووی کربوون، لی دەست ژى بەردان و ب نەینی قەستا دناق ریزین شۆرەشی کرن. هەرۆهک مەسعود بارزانی لدۆر رولی کاریگەری پەنابەران دشۆرەشا گولانیدا گیرای دبیژیت: "لە کاتیکدا کە ژمارەیهکی بەرچاویان لە باروودۆخیکی قورسی ژیان و هەژاریدا دەژیان، کەچی بە خۆراگریان بوونەوه هۆکاری دەستپیکرنەوه و بەرەوپیشەوه بەردنی شۆرش و بەهیزمانەوهی پارقی لە گۆرەپانی خەبات و تیکوشاندا... دلسوزی و خۆراگریی پەنابەران بو پارقی و شۆرش بەشیۆهیهک بوو کە نیوهی داهاقی رۆژانهیان دەکرده دیاری بو بەرەکانی شەر و دابینکردنی پیوستیهکانی پیشمەرگە قارەمانەکان"^(۱).

هەرۆهها محەمەد مەلا قادر ئیک ژ سەرکردین بەشدار دشۆرەشا گۆلانیدا بقی رەنگی پەسنا وان دکەت، دبیژیت: "ئافەرین و سەد ئافەرین بو ئەو خەلکە قارەمانەیی لە سەرتاسەری ئیران دابەشکرابوون، کە بەهوی قورسی ژیان و دووریان لە کوردستان و کەسوکاریان لە عیراق زۆر ناخۆش بوو بویان، بەلام بەرخودانی ئەم پەناهنەندانە و ئاوارەکان بە گشتی لە هەندەران، بەرخودانی خەلکی کوردستان شۆرەشی گۆلانی لیدروست بوو، هەرۆهها راپەرینی لی هاتە کایەوه"^(۲). لی پیشمەرگە خوشەوی خەلیل کانیهلنجی پەنابەرین سالا ۱۹۷۵ ب چرای ئاگرئ شۆرەشا گۆلانی پیناسە دکەت، دبیژیت: "پەنابەرانی سالی ۱۹۷۵ چرای نەکوژاوهی گری شۆرەشی مەزنی ئەیلوول و بەردی بناغە و بنیاتنانەوهی وەرچەرخانن و بەتیشک و تروسکی هەمان چرا ئاگردانی شۆرەشی (۲۶) ی گۆلانی پیشکەوتنخوازی گەلەکەمان هەلگیرسایەوه"^(۳).

فەرە بیژین سەرەرای ئەو گوشارین ژلای دەزگایین ئەمنیقە تاییەت ساواکی لسەر وان و بارئ گرانئ سەر ملیت وان ل ژیان پەنابەریی کو هەمی هیمەتا وان دابینکرنا

(۱) مەسعود بارزانی، بارزانی، بەرگی چوارەم، شۆرشی گۆلان، ل ۱۵۶-۱۵۷.

(۲) بنیژه: ژیدەری بەری، ل ۲۴۸.

(۳) خوشەوی عەلی باپیر، ژیدەری بەری، ل ۱۱۸.

پاری ئی ژیا نا زارۆ کین خو بوویه، به لئ دیار بوو هیشتا گیانی کوردایه تی و خه باتی دنا ف زۆر به ی پیشمه رگه و خیزانی ن پهنا بهراند ا مابوو، ژبه رهندي ل سه رانسهری ئیرانی وان په یوه ندی ب سه رکردایه تیا پارتي فیه کرن و ئاماده یا خو دیار کرن کو بچنه دنا ف شو په شا گولانی دا، ئه و بوو ئیدریس بارزانی کو سه رپه رشتیا راسته و خو یا دووباره خو ریکخستن و ئاماده کاری ن ده ستی پکرنا شو په شه کا نو ی ل کوردستانا عیراقی دکر چه ند که سه ک راسپاردن بو بری فیه برنا فی ئه رکه ی، ژوان ژی (فه ره نسو حه ریری و محه مه د مه لا قادر و خورشید شی ره و ره سول فه قی و عه لی شه عبان)^(١). ئه و خه لکی دفا بچنه دنا ف شو په شی دا ده ستی پکی ب شی وه کئ زۆر نه ینی دچوونه عه زیمیه ل که ره ج و چه ند رۆژان ل مای ن فان که سین ئاماژه پی هاتیه دان دمان و پاشی ب ترومبیلین که سی یین کادری ن پارقی ده نارتنه شنوی و ل ویری ژی ب ریکا که سین باوه ر پیکری ده اتنه وه رگرتن و ره وانه کرن بو سنوری کوردستانا تورکیا و ل ویری ژی بو دنا ف شو په شی دا، ئه ف کاره هه می لدوری سی هه یقان فه دکیشا هه تا دشیان ژماره کا بهرچا ف یا چه کداران ره وانه بکه ن، و ئیکه مین ده سته یین پیشمه رگه ی ژ ئیرانی چوویه دنا ف شو په شی دا ب سه رپه رشتیا (حه مید ئه فه ندی و ملازم یونس رۆژبه یانی و عه بدولره حمان حاجی عه لی) بوون^(٢).

ههروه ها ل هه ر باژیره کئ چه ند که سه کین جه ی باوه ری و ه کو زنجیرا په یوه ندی دنا فبه را پهنا بهرا و سه رکردایه تیا حزبی ب نه ینی هاتنه راسپاردن و ئه وان که سان زی ده باری کار و که سه به تا خو یا رۆژانه زۆر ب باشی ئه رکئ شو په شی ژی دری فیه دبرن. ته هرا ن سه ره رای پای ته ختی ده وله تی بوو و بنگه هی ساوا کئ و چه ندین دام و ده زگایین ئاسایشی بوو، لی دگه ل هندی ببوو سه نته ری پی گه هشتنا پهنا بهرا ن، ئه و خه لکی دفا بچیه دنا ف شو په شی دا بریکا نوینه ری ن ئیدریس بارزانی ل باژیری ن دی دا په یوه ندی ب وان که سان فه که ن یین ل ته هرا ن هاتینه دیار کرن. بو وینه ئیدریس بارزانی که سه کئ بنا قی کا کو عه زیز خه لکی هه ولیری ل ته هرا ن رادسی پیت و دیژی تی هنده ک که س ل باژیری ن دی په یوه ندی ب ته فه که ن و توژی هه ر چ تشتی پیدیه

(١) محه مه د مه لا قادر، ژیدهری به ری، ل ٢٠٧.

(٢) هه مان ژیدهر و هه مان لاپه ر.

پیشمنقە بۆ وان ئەنجام بەدە وەکی برینا تکتیتا پاسی و گەھاندنا وان بۆ گەراجی و نافو نیشان و ژمارا تیلەفونا ئەو کەسی ل ئورمی هاتیه دیارکرن بۆ پیشوازی و گەھاندنا وان بۆ کوردستانى بەدەقى. سالار کورئ کاکوی دیاردکەت: "ژبەرکو بابى من لژیر چاقدیریا ساواکئ دابوو، ل جهئ وی ئەز ب بیانوويا چوونا سەر شولى دا روخسەتئ ژ خۆدانئ دوکانئ وەرگرم و دچوومە دوکانئین فروتنا کەل و پەلئین سەربازی ل فلکا (مەیدانا گومرکئ) بۆ کرینا کەل و پەلئین پیشمەرگایەتیی بۆ ئەوان کەسین دەهاتنە مالا مە ب مەرەما چوونا دناف شوپەشیدا، پاشان دا دگەل چمە گەراجی هەتا سواری پاسی دبوون"^(۱). بقى رهنگى دویر ژ چاڤین دەزگایین ئەمنی چەندین پیشمەرگە د ریکە تەهران را بۆ ناف شوپەشئ هاتنە رهوانەکرن.

ژلایەکی ديقه، وەك ئەمانەتا دیروکی فەرە رولئ گوندیین دەقەرا هەرکی بنەچی^(۲) نەهیتە ژبیرکرن، چونکە پشتی هەولئین راگهاستنا وان ل ۲۵ ئ چریا دووی ۱۹۷۵ بۆ باشوورئ عیراقئ هاتیه دان ژمارەکا زۆر کو دبوونە (۵۳۲) مآل و سەرۆک خیزان و هەمی پیکفە لدۆرئ (۱۱۲۸) کەسان بوون، بریار دان خو رادەستی هیژین سوپایئ عیراقئ نەکەن و دناف خۆدا ژ ئەو کەسین شیانین شەرکرنئ هەین هیژەکا چەکدار ژ (۶۰) کەسان دروست دکەن و ژبو تەکتیکا شەری پارتیزانی و بەرهفانیئ دابەشی سەر چوار مەفرەزین (۱۵) کەسی دکەن کو هەر ئیک ژ وان (سیسو مشۆ دری، شەوکەت عەزو دری، عەزتخان شیخۆ دری، عەبدولعەزیز هاجو دری) سەرپەرشتیا وان دکرن، ئەف هیژە شیان خەلکئ خو دویر ژ چاڤین سوپایئ تورکیا دەربازی لایئ دیئ سنوری بکەن و لسەر خزم و کەسین خویین وی وەلآقی دابەش بکەن^(۳). هەرۆهە ژبو وەرگرتنا راو بوچووین سەرکردایەتیا پارتی ب نهیئى (سیسو مشۆ دری و شەوکەت عەزو دری و عەبدولعەزیز هاجو دری) بۆ دیتنا مەلا مستەفا بارزانی و ئیدریس بارزانی

(۱) سالار شەهید کاکو، ژیدەری بەری، ل ۲۶۴.

(۲) هەرکی بنەچی ئیک ژوان حەفت هوزانە بیئ ب ئارەزومەندانە چووینە دناف ئیکەتیا هوزگەری یا بارزان ب سەرپەرشتیا شیخین بارزان، جهئ وان یی جوگرافی دکەفیتە باکورئ ناوچا میرگەسور- بارزان نيزیک سنورئ تورکیا، بۆ زیاتر لسەر گوندین قئ هوزئ بنیرە: عەبدولرەحمان مەلاحە بیب ئەبوبکر، عەشیرەتی بارزان لەنیوان ۱۹۳۱-۱۹۹۱، چ، ۱، (هەولئ، ۲۰۰۱).

(۳) خوشەوی عەلی باپیر، ژیدەری بەری، ل ۵۶.

سه‌ره‌دانا كه‌ره‌ج ده‌كه‌ن و عه‌زه‌تخان شێخۆ درى ژى وه‌كو سه‌ره‌رشته‌ى پێشمه‌گه‌ى ل ده‌قه‌رێن سنورى دمينيت، نه‌بوو ئه‌ف كه‌سه‌ ل ۲۰ ئى كانونا ئىكۆ ۱۹۷۵ گه‌ه‌شته‌نه كه‌ره‌ج، پشتى چه‌ند رۆژان و وه‌رگرته‌ن پێنمايێن پیدى كۆ ئىك ژوان ل ده‌مى نوكه‌دا ده‌قیت هه‌ولبده‌ن ل به‌رچاڤا نه‌بن و هندی بشین خو ل چالاكیین سه‌ربازى دویربگرن، ژبه‌ركو ل هه‌مى لایه‌كێفه‌ دۆرپێچ دای بوون، هه‌روه‌ها دروستكرنا كه‌ناله‌كۆ مروۆفى یى په‌یوه‌ندیا بوو دناڤه‌را وان و كه‌ره‌ج بى كۆ پیدى بكه‌ت ئه‌و بخو بچنه ئیرانى^(۱). چونكه‌ چاڤى ساواكۆ لسه‌ر هه‌مى لڤینین كوردان بوو و كاره‌كۆ بڤى ره‌نگى مه‌ترسى تیدابوو، له‌وا هنده‌ك كه‌سین باوه‌رپێكرى ل ده‌قه‌رێن سنورى ده‌ست نیشانكرن داكو هاتن و چوونا هه‌ردوو لایان بكه‌ن و پێزانینان ئالۆگۆر بكه‌ن. پاشى ئه‌ف هه‌رسى پێشمه‌رگه‌ جاره‌ك دى ب نه‌ینى د زفرنه‌ف سه‌نگه‌رین خو‌دا و بارزانى ژى بو ئه‌ندامیین هه‌مى خیزانیین دگه‌ل واندا په‌نا‌به‌ر بووى دوو دینار بو کرینا پیلانان وه‌كو دیارى هنارتن^(۲).

ئه‌ف هێزه‌ شیا پاراستنى لسه‌ر هه‌بوونا خو ل ده‌قه‌رێن ئاسى یین سنورى بكه‌ت و ژمارا خو ژى بو پتر ژ (۱۵۰) چه‌كداران زیده‌ بكه‌ت، ژلایه‌كۆ ديفه‌ ل ده‌قه‌را دوسكى ژۆریا ژى هێزه‌كادى ب سه‌ره‌رشته‌یا چه‌جى عومه‌ر شه‌توینسى دروست ببوو^(۳)، و پشتى بو جارا دووى شه‌وكه‌ت عه‌زو درى ل ۱۴ ی نیسانا ۱۹۷۶ ئانكو ب هه‌یفه‌كۆ به‌رى راگه‌هاندا ده‌ستپێكرنا شوپه‌شا گۆلانى ل كه‌ره‌ج ئیدریس بارزانى دبینیت بریار ده‌یته‌دان چه‌ند كادریین ئیدارى و سیاسى و له‌شكه‌رى ل ئیرانى به‌ینه‌ هنارتن بو دناڤ ریزین واندا، ئه‌و بوو ئیکه‌م كادر سه‌ید چه‌سه‌ن ناسناڤ (رزگارى) هاته‌ ره‌وانه‌كرن بو سه‌ره‌رشته‌یكرنا هه‌ردوو هێزیین میحوه‌رى درى و دوسكیا و ده‌ست ب جموجولین سیاسى و له‌شكه‌رى ل سیگوشا سنورى كرن^(۴). پشتى هنگى ئه‌ف

(۱) هه‌مان ژیده‌ر، ل ۵۸.

(۲) خوشه‌وى عه‌لى باپیر، ژیده‌رى به‌رى، ل ۵۹.

(۳) ژبلى فان ناڤین هنده‌ك كه‌سین دى ژى ده‌ینه‌گوتن كو په‌یوه‌ندى بڤان چه‌كدارنه‌هه‌ كریبون، وه‌كى مه‌لا عیسا كه‌تینه‌یى، به‌كر خان بیروخی، جه‌میل هه‌رگۆشى و فه‌تحى هه‌رگۆشى، بنیره: هاشم رمضان عبدالله، المحترقون الكورد (الحياة و الموت)، ج ۱، ارپیل، ۲۰۰۵، ص ۵۹.

(۴) خوشه‌وى عه‌لى باپیر، ژیده‌رى به‌رى، ل ۶۰.

ده‌قه‌ره هاته نافكرن ب هه‌رێما ئێك یا چالاكیین سه‌ركردایه‌تیا به‌روه‌خت یا پارتی و جه‌وه‌ه‌رنامه‌ق ساڵم ژى دبیته سه‌ره‌په‌رشته‌یارى چالاكیین وى هه‌رێمى^(١).

ئیدریس بارزانى ژبو خورتكرنا شوپه‌ش و سه‌ره‌په‌رشته‌يكرنا به‌ره‌یین وى ل دوماهیا ساڵا ١٩٧٦ د كومبوونه‌كیدا كو لدورى (٣٠-٤٠) كه‌سان ئاماده بوون بریاردا هنده‌ك ژ كادرین دى ب مالفه به‌نپه‌رته سوریا، داكو خیزانین وان ل ویرى ئاكنجى ببن و ئەو ژى بچنه دناف شوپه‌شیدا، چوار كادر هاتنه ده‌ست نیشانكرن ئەوژى (خورشید شی‌ره و نه‌جمه‌دین یوسف و محمه‌د مه‌لا قادر و فازل سورانى) بوون، به‌لئى حكومه‌تا ئیرانى ب پێكا ده‌زگایین ئەمنى و جاسوسى ئاگه‌ه ژ هنده‌ك جموجولین پارتى هه‌بوویه، له‌وا پى راگه‌هاندبوو كو هه‌ر كه‌سى ب مالفه ل ئیرانى ده‌ربكه‌فیت رێك پى ناهیته‌دان جاره‌كادى فه‌گه‌رنه فى وه‌لاقى و حكومه‌تا سوریا ژى ب پێكا كه‌نالیین تاییه‌ت سه‌ركردایه‌تیا پارتى ئاگه‌هدار كر كو ئەو تنى دى كه‌سین سه‌لته وه‌رگرت، بقی ره‌نگى ئەو پلان هاته ژناقبه‌رن^(٢).

ژلایى خوڤه، پزێما به‌عس ژبو كیمكرنا چالاكى و بزاقین چه‌كدارى یین پارتین كوردی هزر دوئى ئێكیدا كر ژمارا وى خه‌لكى ل ده‌رقه‌ی عیراقى كیم بكه‌ت، و پێخه‌مه‌ت باوه‌ریا وان بوخو راکیشیت، لیبوورینه‌كا دى ل ١٦ ی ته‌باخا ١٩٧٦ بناقى یاسایا لیبوورینا سه‌رباز و سفیلین كورد راگه‌هاند، د راستیدا هه‌لبژاردنا قى به‌روارى جهى سه‌ر راوه‌ستیانیه، چونكه ئەو پوژه یا پارتى دیموكراتى كوردستان تیدا هاتیه دامه‌زراندن و دقئ پوژیدا رېكخستن و چه‌كداریین پارتى ژ هه‌مى پوژین دى چالاكترن، ئەفجا دیارنیه‌كا ئەف پوژه ب مه‌ره‌م هاتیه دیاركرن یان نه. هه‌روه‌ك پيش وه‌خت ئاماژه پیهاتیه‌دان دويف قى یاسایى هه‌ر چ كوردى ریزین سوپا و ده‌زگایین ئەمنى بجه هیلای و ئەو فه‌رمانبه‌ر و كړیکاریین كه‌رتى مه‌ده‌نى ده‌ست ژ كارى هه‌لگرتى ل ناف عیراقى یان ل ده‌رقه‌ بیت و ل ده‌مى كاریکرن قى یاسایى خو بگه‌هینته بنگه‌هه‌كى سه‌ربازى یان مه‌ده‌نى دى ژ

(١) محمه‌د مه‌لا قادر، سه‌ربورده‌ی نه‌مران، هه‌ولپ، ٢٠١٤، ل ٢٣١-٢٣٥.

(٢) محمه‌د مه‌لا قادر، ژێده‌رى به‌رى، ل ٢٠٨.

هه‌می سزایان هێته به‌خشین^(۱). به‌لێ ئه‌قی یاسایی ب چ ره‌نگا کاریگه‌ری له‌سه‌ر جۆشا په‌نابه‌ران نه‌کر، به‌لکو به‌رده‌وامی ب هه‌نارتنا پێشمه‌رگه و کادران بو دناڤ رێژین شوپه‌شیدا هاته‌دان، هه‌روه‌ک ئیدریس بارزانی ل ناڤه‌راستا حوزه‌یرانا ۱۹۷۷ به‌ری سه‌ره‌دانا بابی خو ل واشنتن بکه‌ت کومبوونه‌کا نه‌ینی دگه‌ل نیزیکی (۲۸) ژ کادرین بلن‌دین پارقی ل که‌ره‌ج ئه‌نجام دده‌ت و تیدا بریارێ دده‌ن لژنه‌ک به‌یته پیکئینان بو تومارکنا ناڤین وان په‌نابه‌ران یین بقین دووباره چه‌کی شوپه‌شی هه‌لبگرن، پاشی لژنه‌کا مه‌زن هاته پیکئینان و ژ پێخه‌مه‌ت سانه‌یکرنا کاری خو ئه‌ندامین وی لژنی له‌سه‌ر چه‌ند ناوچه‌کان هاته‌دابه‌شکرن، ئه‌وه‌ژی بقی ره‌نگی: بو ده‌ڤه‌را هه‌ولپیری (فه‌ره‌نسو هه‌ریری، ره‌سول فه‌قی، محه‌مه‌د مه‌لا قادر و خو‌رشید شی‌ره) بو ده‌ڤه‌را بادینان (حمید هه‌فزو‌للا، سه‌ید سالج، عریف یاسین، مه‌سته‌فا نیروه‌یی) بو ده‌ڤه‌را سلیمانی (مه‌حمود عه‌زیز به‌گ، قادر قادر، ئه‌کبه‌رحه‌یده‌ر) و بو ده‌ڤه‌را که‌رکوکی ژ (ئازاد قه‌ره‌داغی، وچه‌ند که‌سین دی) هاته‌ ده‌ست نیشانکرن، ئه‌ف لژنه‌ شیا لیسته‌کا پیکهاتی ژ ناڤین (۶۰۰) په‌نابه‌ران ئاماده‌ بکه‌ن و پشتی ئیدریس ژ گه‌شتاخو زفریبه‌ڤه (۳۵۰) که‌سان ژوان ره‌وانه‌ی ناڤ شوپه‌شی کرن^(۲). جیی ئاماژه‌ پیکرنیبه‌ ئه‌و که‌سین وه‌کو ئامر فه‌وج ده‌هاته‌ ده‌ست نیشانکرن ئیدریس بارزانی هه‌ر ئیکی کوژمه‌ک ژ ئه‌و پارێ پشتی شوپه‌شا ئه‌یلوولئ مایه‌ڤه‌ بو کرینا چه‌کی دایی و ئه‌وین مالیین وان ل ئیرانی ژی خه‌رجیین خیزانیین وان ب ستوی حزیڤه‌ گرتن^(۳).

دیاره‌ ده‌زگایین ئه‌منی یین حکومه‌تا ئیرانی ئاگه‌ه ژ هه‌نده‌ک بزاق و لقینیین پێشمه‌رگین کوردستانا عیراقتی هه‌بوون، له‌وا بو سنوردارکرن و رێگریکرنا وان وه‌زاره‌تا نافخو یا وی وه‌لاتی ل دووی حوزه‌یرانا ۱۹۷۸ فه‌رمانه‌کا توند ل دژی وان ده‌رکر، تیدا هاتبوو: "ده‌رباره‌ی ئه‌و په‌نابه‌رین بیی ده‌ستویری جه‌ئ مانه‌ڤا خو ده‌یلن و دچه‌

(۱) م. ل. ک. م. ایران، آگهی از سفارت جمهوری عراق در ایران، درباره‌ عغو عمومی کردهای عراقی، شماره سند (۰۰۳۸ - ۱۳۳۴۷۶ - ۲۹۳)، (ب، ت).

(۲) دیداره‌ک دگه‌ل خو‌رشید شی‌ره، هه‌ولپیر، ۱۶ ی کانونا دووی ۲۰۱۶، ناڤبری ئیک ژ که‌سایه‌تیین نیزیکیین ئیدریس بارزانی بوو، هاتیه‌ ڤه‌گوه‌استن ژ: کاروان جوهر محمد، ژیدهری به‌ری، ل ۲۵۵.

(۳) کاروان جوهر محمد، ژیدهری به‌ری، ل ۲۵۵.

عیراقی و جارەكادی دزقنەفە بریارەكا توند دەرحەقی كەسین سەرپنچیکار دەربەكەن، بگرن و رادەستی (ساواک) بکەن داکو ئەو پیرابوونان دژی وان بگرنەبەر^(۱). لى د راستیدا وەنەبیت ئەف كارى مەترسیدار بیى سزادان ب دوامهى هات بیت، بەلكو زورجاران كادر و پیشمەرگین پارتی دكەفتنە دەستین هیژین ئەمنیدا و سزاین توند ژى وەكى گرتنى د دانانە سەر وان، بو وینه ژبەر چالاكیین وان دناف پەنابەران و خەلكى سەر سنورى دەزگایى ساواکى هەر ئىك ژ(عارف تەیفور و محەمەد رەزا و شیرو بورهان ئاغا دزەیی و غازى ئەتروشى) سى ژ كادرین بلندین پارتی جودا جودا گرتن و هەتا مەسعود و ئیدریس بارزانى لسەر ئاستى بلندى قى دەزگای مایتیکرن تیداکری پشتی چەند هەیفان هاتنە ئازادکرن، و ل دەمى ئازادکرنى ژى چەند مەرج بو وان دیارکربوون، بو وینه بنتى دوو روژ مولەت دابوونە غازى ئەتروشى ل ئیرانى مینیت^(۲). ئەفین دى ژى پارتی وەکو پەنابەر رەوانەى نەمسا کرن^(۳).

سەرھندپرا ھنارتنا كادر و پیشمەرگان ب شیوی نھینی بو كوردستانا عیراقى یا بەردەوام بوو، لى پشتی شوپەشا گەلین ئیرانى ل ۱۹۷۹ و ژ نافچوونا پزیمما شاهی و ھەلەوشیانا دەزگایى وی یى پولیسی (ساواک) لسەر فەرمانا ئیدریس بارزانى زوربەى پەنابەران مالین خو فەگواستنە كوردستانا ئیرانى و دەلیشا چوونا چەكداران ژ ئیرانى بو دناف ئاخا عیراقیدا زور ب ساناهیت لیهات، ئەوبوو شوپەش شیا خو لسەر پیین خو بگریت و دەقەرەكا مەزن ژ كوردستانا عیراقى ئازاد بکەن و بو بنگەھەك بو بەردەوامى دانا شوپەشى.

(۱) م. ل. ك. م. ایران، از طرف وزیر کشور، کامران فیلسوفی، به استاندار زنجان، شماره سند (۰۱۶۰ - ۰۲۵۶۰۱ -

۲۹۳)، ۱۹۲۵-م پ، ۱۲-۳-۲۵۳۷.

(۲) کاروان جوهر محمد، ژیدەرى بەرى، ل ۲۴۸؛ موحسین دزەیی، ژیدەرى بەرى، ل ۷۸.

(۳) موحسین دزەیی، ژیدەرى بەرى، ل ۷۹.

پشكا چوارئ

هەلۆيستی توركيا و ھندەك وەلاتتین رۆژئاقايی ژ

پەنابەرین كورد ل ئیرانی ۱۹۷۴-۱۹۷۹

تەوهرئ ئیكى: هەلۆيستی توركيا

تەوهرئ دووی: هەلۆيستی ھندەك وەلاتتین ئەوروپي

۱- شاھەنشينا بریتانیا

۲- شاھەنشينا ھۆلەندا

۳- كۆمارا نەمسا

۴- كۆمارا فیدرالی یا ئەلمانیا (ئەلمانیا رۆژئاقا)

۵- كۆمارا سويسرا

۶- وەلاتتین ئسكەندنافی (دانیمارك، سوید، فنلەندا، نەروېژ)

۷- فەرەنسا، بەلجیکا، لوكسومبورگ

۸- كۆمارا ئییرلەندا

تەوهرئ سییی: هەلۆيستی ھندەك وەلاتتین دی بیین رۆژئاقايی

۱- ویلايەتتین ئیگرتی بیین ئەمریکا

۲- كەنەدا

۳- ئوسترالیا

پشكا چوارئ

هه لۆیستی توركيا و هندهك وه لاتین پوژئافیی ژ په نابهرین

كورد ل ئیرانی ۱۹۷۴-۱۹۷۹

هه لۆیستی وه لاتین ههریمی و نافدهولهتی ژ دۆزا گه لی كورد و ب تایهتی په نابهران گرنگیهكا تایهت یا هه ی، چونكه به شهك ژ رویدانیی دیروكا گه لی كوردستان ل دویف هه لۆیست و سه ره ده ریا قان وه لاتان گورانکاری ب سه ردا هاتیه، پرسا سه ره هه لدانا دۆزا په نابهرین كورد ژئ ئیک ژوان بابه تایه كو وه لاتین ههریمی و پوژئافیی په یوه ندی پیقه هه یین، ژبه ركو ژمارهكا زور ژ په نابهرین كورد هه ر ژ ده سته پیکا سه ره هه لدانا قی رویدانی و هه تا چوونا وان بو هندهك ژقان وه لاتان چافی وان ل هه لۆیستی حكومهت و سازیین قان وه لاتان بوو.

تەوەر ئ ئیکئ

هەلۆیستی تورکیا

تورکیا وەکو وەلاتەکی هەریمی هەر ژ دەستییکا سەرھەلانا شۆرەشا ئەیلوولی چاقدیریا وی رویدانی دکر، هەرچەندە چ مایتیکرتین راستەوخو تیدا نەکن، بەلئ ژبەر هەبوونا ژمارەکا مەزن ژ ھاولاتیین کورد ل وی وەلاتیدا و هەبوونا پەیوەندیین بهیز دناقبەرا هەردوو حکومەتاندا، ژبەرھندی حەزدکر عیراق یا سەرکەفتی و زال بیت د چارەسەکرنا کیشین نافخویدا^(۱). ژلایەکی دبقە تورکیا زۆر جارن نیگەرانیین خو گەھاندینە شاھئ ئیرانی لسەر پشتەفانیکرنا وی بو شۆرەشا کوردی و دگوتئ: "ئەری یا بەرەقەلە بو ب دەستقە ئینانا سەرکەفتنی پشتەفانی ل کوردان بهیتەکن؟ هوین بقی کاری دئ کوردان داننە د پیگەھەکیدا کو بشین ل داھاتیدا ل تورکیا و هەتا ئیرانی ژی داخوازا مافین خو بکن"^(۲). تورکیا لسەر قی هەلۆیستی بتنی نەراوہستی، بەلکو دگەل دووبارە سەرھەلانا شەپری دناقبەرا شۆرەشا کوردی و پژیما بەعس ل سالآ ۱۹۷۴ حکومەتا تورکیا سوپایی خو لسەر سنورئ عیراقئ بەلاڤکرن و ئەو سنور ب تەمامی گرت، د بەرامبەردا سەرکردایەتیا شۆرەشا کوردی مەترسیا قئ پینگافی بو لایەنئ ئەمریکی دیاردکەت و گومائین خو قەناشیریت کو پەنگە هەردوو دەولەت پیکفە دژی کوردان راوہستئ^(۳). هەر وہا سەرۆکئ دەزگایئ ساواکئ نیعمەتوللا نەسیری ژی حکومەتا ئەمریکا لقئ لەشکرکیشیا تورکیا ئاگەھدار دکەت و

(1) FRUS, The Implications of the Iran- Iraq Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 May 1975.

(۲) گوتارەکا گونتەر دیشنەر، کورد نەتەوہی بی دەولەت، دپەرتوکا بەھرام وەلەد بەگی دا، ژیدەری بەری، ل ۸۳۳.

(3) FRUS, Station Chief Met General Barzani..., Op. Cit, Document: (242), 18 March 1974.

دیاردكەت مەرەم پئی ئابلوقەدانا دەفەرین ژیر دەستەهلاتا شۆرەشا كوردایە^(۱).

ژلایئ خۆفە پۆژنامەقانیای جیهانی ژى رۆمالا ئەوئ رویدانی دكر، بۆ وینە پۆژناما (كیهان) ل ۱۴ ی ئادارا ۱۹۷۴ بابەتەك بەلافكربوو كو پەيامنیرین فەرەنسی و ئەلمانی دیاردكەن: "توركیا بریارا دای سنورئ خو دگەل عیراقئ بگریت دا نەهیلیت شەپۆلا پەنابەران بەرەف وی وهلاقی بچن"، هەر وهە دياركر: "حكومەتا توركیا هەمی ریکین گەهاندا هاریکاریان ژى یین گرتی و چ هاریکاری نە د ریکان ئەسمانی و نەژی زەمینى ناگەهیتە پەنابەران"^(۲). ژبەرهندي پۆژنامەشان گوینتەر دیشنەر دوئ باوهریئ دایە هاریکاریا توركیا دگەل حكومەتا عیراقئ بۆ ئەگەر ئەف دۆرپچا ئابوری لسەر دەفەرین باكور ئیکجار توند و موکم بیت"^(۳). بەلئ چەند مەهەك لسەر شەری دەربازبوون پۆژناما (اطلاعات) ل ۲۳ ئ چریا ئیکئ ۱۹۷۴ راگەهاندا پەيامنیرئ پۆژناما رویتەرزی (Reuters) ل ئەنقەرە ژ بەرپرسیئ وی وهلاقی فەگوهاستیه كو ل دەمەكئ كورتدا (۲۰۰۰) پەنابەر دەربازی دناق سنورئ توركیا بووینە و بقی ئیکئ ژى ژمارا پەنابەرین كورد ل وی وهلاقی گەهشتە نیزیکی (۴۰۰۰) كەسان دگەل (۱۵۰۰۰۰) سەرین مەر و مالاتی و زۆر بەی وان ل سیگۆشا سنورئ دناقبەرا توركیا و عیراق و ئیرانی دژین^(۴). د راستیدا پەنگە ئەف كەسە باراپتر خەلكئ گوندەوارین سیگۆشا سنوری بن كو زۆر بەی وان دگەل خەلكئ لایئ دیئ سنوری كەس و كارین ئیکن و ل هەمان پیکهاتەیا جفاکینە وهکی هەركی و گەردی وی دەمی باراپتر ژوان مژیلی خۆدان کرنا مەر و مالاتی بوون.

ژبەر هەلوئستئ توركیا یئ نەریئى ژ پەنابەرین كورد ب گشتی ریکخراوین مافی مروقی ژى بەر دەوام دویفچوونا رەوشا پەنابەرین سەر سنورئ توركیا دكرن و داخواز ژ حكومەتین وهلاتین خو دكرن گوشارین خو بكاربینن داكو کارەساتین وان ب دوماهی بهین، بۆ وینە سەرۆكئ سەنتەرئ مافی مروقی ل بریتانیا دیاردكەت كو ئەو خەلكئ دناقبەرا هەردوو سنوران ئاسی بووین دەینە ژمارتن كەسین بی مال

(1) Ibid.

(۲) جنگ ارتش عراق با کردها آغازشد، کیهان، شماره (۹۲۸۵)، ۲۳ اسفند ۱۳۵۲.

(۳) بنیره: ژیدەری بەری، ل ۳۶۵.

(۴) ۲ هزار کرد عراقی به ترکیه پناهنده شدند، اطلاعات، شماره (۱۴۵۴۰)، ۱ آبان ۱۳۵۳.

(displaced persons) و ژبه رکو حکومه تا عیراقی چ هاریکاریان پیکیشی وان ناکهت، لهوا پیدفیه تورکیا رازی بکهن سنوری خو فه کهت و ئهوی خه لکی وه کو په نا بهر وه برگیریت^(١). به لئ حکومه تا بریتانیا ئه ف پینگا فا تورکیا وه کو هه وه له کا حکومه تا وی وه لاتی بو زیاتر خوشکرنا په یوه ندین خو دگه ل حکومه تا عیراقی دایه ناسین و رهت دکهت مایتیکرنی دفی بابه تیدا بکهت^(٢). هنده ک نفیسه ران دیارکریه ئه ف هه لوپستی تورکیا بو هندی دزفریت کو پیش وه خت سه دام حسین سوزدا بوو تورکیا کو دی به رده وام گازی هنیرنه وی وه لاتی ئه گه ر حکومه تا تورکیا دفی شه ریدا هه م یا بی لایه ن بیت و هه م ژی سنوری خو دگه ل عیراقی بگریت^(٣).

هه ژی گو تنییه، ده فه را به هدینان ژلایئ سوپایئ عیراقی فه هاتبوو دۆر پچدان و ژ سه رکر دایه تیا شو ره شی ل ده فه را باله کایه تی هاتبوو لیك دابراندن و خه لکی وی توشی چاره نفیسه کی نه دیار بیوون. ژ بهر مه ترسیا فی پلانی شانده کی ریکخراوا هه وار هاتا رۆژ ئاقایی ل ئادارا ١٩٧٥ هاتبوونه کوردستانی د یاداشته کیدا دیار دکه ن ئه گه ر تورکیا سنورین خو بو هاریکاریین مرو فی فه بکهت دی هنده ک ژوی کاره ساتا ب سه ر په نا بهرین کورد لسه ر سنوران هاتی کیم بیت^(٤). حکومه تین تورکیا و عیراقی هه ول د دان ئه ف کیشه نه بیته بابه ته کی میدیایی یان سیاسی لسه ر ئاستی ده رفه، لی ژ بهر قه بارئ وی کیشی نه شیاینه ریکئ ل به لاقبوونا ده نگ و باسین وی بگرن، هه روه کو راپورتا خاچا سورا نافده وله تی کو ب ریکه هنارتییین نهینی شیابوون خو بگه هینه سنورین په نا بهر لی ئاسی بووین^(٥)، ژلایه کی دیشه رۆژ ناما تایمس (The Times) یا بریتانی شیا بوو راپورته کا وینه دار لسه ر په وشا په نا بهران یا کاره ساتبار دناقه را سنوری تورکیا و عیراقی بگه هینته بووچوونا جیهانی^(٦). به لگه نامه کا (CIA) باس ل

(1) NBR ½ FCO 8/2308, Kurds in Iraq, from Kenneth A. Lee, to David Ennals, Secretary of State, Document: (not mentioned), 19 November 1974.

(2) NBR ½ FCO 8/2309, from T. - Clark, MED, to Mr. Weir and Mr. Coles, House of Commons, Kurdish Refugees, Document: (137), 19 December 1974.

(3) Michael Merrick, Op. Cit, p 19.

(4) -ohn Stathatos and others, Kurdish problem and Britain, The Times, Wednesday, 26 March 1975.

(٥) شیرکو حبیب، المصدر السابق، ص ٨١-٨٤.

(6) Andrew Murray, Relief officials barred from aiding Kurdish civilians in Iraq area, The Times, Thursday,

نافه روکا داخوایه كا مهلا مستهفا بارزانی بو ئه مریكا دكهت كو ئه وژی داخوایۆ ژ تورکیا بكهن ریکۆ ل (۴۰۰۰۰۰)^(۱) په نابهران فه كهن بچنه دناڤ وی وه لاتیدا یان ریکۆ بدهنۆ د ریکا سنورۆ تورکیادا ده ربازی ئیرانی بن، چونکه وه رزی زستانی یۆ نیزیکه و دۆ په وشا وان زۆر په ریشان بیت^(۲).

پشتی ریکه فتنه جه زائیری ل ئادارا ۱۹۷۵ حکومه تا تورکیا ب دهنگو باسی وی ریکه فتنۆ خوشحالیا خو ده ربیریت کو ب دیتنا وی بوویه ئه گهرۆ ب دو ماهی ئینانا بزاقه كا کوردی یا جودا خواز^(۳). تورکیا ژ بهر هه بوونا ژماره كا مهزن یا هاولاتیین کورد دناڤ وه لاتی ویدا، پیخوش نه بوو کورد ل عیراقۆ بگه هنه ساده ترین مافین خو، لهوا پیش وهخت پلانهك دناقه را هه ردوو حکومه تین عیراقۆ و تورکیا بو فی بابه تی هه بوو، ژ به رهندي دگه ل راگه هاندنا فی ریکه فتنۆ و چوونا شه پولین په نابهرین کورد ل ئادارا ۱۹۷۵ به رهف سنوران جاره کادی تورکیا ده رگه هیین خو لسه ر وان گرتن و نه هیلا چ په نابهر بچنه وی وه لاتی و ریک ژ نه دایۆ ئاخا وی بکاربینن بو ده ربازبوون بو ئیرانی^(۴). زیده باری فی ئیکۆ تورکیا ریک نه دا چ ریک خراوین بیانی ژ خوارن و کهل و په لین ته ندروستی د ریکا وی وه لاتی را بگه هینه کوردستانا عیراقۆ، ئه ف هه لوستی تورکیا بو ئه گه ر پوژنامه كا بریتانی فی کیشی ب مه ترسیترین قه یران د شه ری کورد و حکومه تا عیراقیدا پیناسه بکه ت^(۵).

ژ به رهندي فه کرنا سنورۆ تورکیا ئیک ژ داخوایین به رده وام یین سه رکر دایه تیا شو ره شا کوردی و نوینه راتیا وی لده رقه بوویه، هه تا دو ماهی کومبوونا بارزانی دگه ل شاهۆ ئیرانی و به رپرسی (CIA) ئیک ژ داخوایین وی دووباره فه کرنا سنورۆ

27 March 1975.

(۱) ههروهك دبهشی ئیکۆ دا هاتیه دیار کرن ژمار په نابهران دوی ده میدا ژ سه د هزار که سان نه دبوو ری، لۆ رهنگه بارزانی مه رهم پی ئه و خه لکی سفیل بن یین ل ده فه ریین شو ره شی پیدفی ب هه وار چووین مرو فی هه ین.

(2) FRUS, Text of General Barzani's Letter, Op. Cit, Document: (264), 2 November 1974.

(3) FRUS, The Implications of the Iran- Iraq Agreement, Op. Cit, Document: (286), 1 May 1975.

(۴) ترکیه، کردها را راه نداد، اطلاعات، شماره (۱۴۶۶۷)، ۷ فروردین ۱۳۵۴.

(5) Martin Huckerby, Turkey urged to allow aid in for Kurds, The Times, Tuesday, 14 -anuary 1975.

تورکیا بوویه لسه‌ر په‌نابه‌ران^(۱). درێژه کێشانا گرتنا سنوری لسه‌ر په‌نابه‌ران ژلایئ ده‌سته‌ه‌لاتدارێن تورکیا‌قه و ئه‌و کاره‌ساتین ب دویف خۆدا ئینای ببوونه جه‌ئ گرنگی پیدانا رۆژنامه‌شان، بۆ وینه‌ رۆژناما (کیهان) ل ئیک ئیسانا ۱۹۷۵ به‌لاف دکه‌ت: "ئه‌و کوردین دقیان بچنه‌ تورکیا هه‌می یین هاتینه‌ فه‌گه‌راندن و وه‌خته‌کێ زۆر یی ل وان چووی، له‌وا دقێ که‌ش و هه‌وایی ساردا ره‌نگه‌ هه‌می نه‌شین به‌ری ب دوامه‌ی هاتنا موله‌تا ده‌ربازبوونی خۆ بگه‌هینه‌ ئیرانی"^(۲).

ژبه‌رفی هه‌لوێستێ تورکیا ژماره‌کا مه‌زن لدورئ (۵۰۰۰۰) که‌سان ژ په‌نابه‌رین پارێزگه‌ها ده‌هۆکێ مانه‌ ئاسی و که‌فتنه‌ دنابقه‌را له‌شکرئ عیراقئ و له‌شکرئ تورکیا لسه‌ر سنوران، ئه‌ف ئیکه‌ بۆ ئه‌گه‌ر هه‌تا دناف خۆیا تورکیا دا ژئ ده‌نگین نه‌رازیبوونی دژئ سیاسه‌تا حکومه‌تا وی وه‌لاقئ به‌ینه‌ بیستن، ئیک ژوان (توران گونش) وه‌زیرئ به‌رئ یی کاروبارین ده‌رفه‌ یی تورکیا ژ پارتا گه‌ل یا کۆماری بوو، ناقیری دکونگره‌کێ رۆژنامه‌فانیدا ل چوارئ نیسانا ۱۹۷۵ ره‌خنئ ل سیاسه‌تا تورکیا به‌رامبه‌ر په‌نابه‌رین کورد دگریت و ئاماژه‌ دکه‌ت پیدقییه‌ تورکیا پیدچوونی د بریارا خۆدا بکه‌ت و ریکئ بده‌ت په‌نابه‌رین کورد د ریکا وی‌را بچنه‌ ئیرانی، هه‌روه‌ها ئاماژه‌ دکه‌ت دقیت ل سیاسه‌تا ده‌رفه‌ یا تورکیا دا مافی مرۆفی ل به‌رچاف به‌هتته‌وه‌رگرتن و نابیت ژبه‌ر بابه‌تین گریدای ئاسایشا وه‌لاقئ ئه‌ف تیبینییه‌ به‌ینه‌ پشتگوه‌ ئیخستن^(۳).

سه‌ره‌رای فان داخوازیان، حکومه‌تا تورکیا نه‌بتنی سنورئ خۆ لسه‌ر په‌نابه‌رین کورد فه‌نه‌کر، به‌لکو ئه‌گه‌ر کورده‌کێ ژ عیراقئ د ریکا وی وه‌لاقئ ب قاچاخئ ژئ هه‌ولدا‌با ده‌ربازی سنورئ ئیرانی ببا ژلایئ هیزین ئه‌منی یین وی وه‌لاقئ ده‌اته‌ گرتن، بو وینه‌ کومه‌کا په‌نابه‌ران کو ژ (۴۹) زه‌لام و ژن و زارۆکان پیکه‌تابوون ب سه‌ره‌رشتیا

(۱) دیاره‌ حکومه‌تا تورکیا گوه‌ نه‌دایه‌ چ گوشاران، له‌وا گرتنا وی سنوری درێژه کێشا هه‌تا پشتی ریکه‌فتنا جه‌زائیری ژئ، ژبه‌ره‌ندی بۆ به‌رسفا دوامه‌ی ناما بارزانی ل ئادارا ۱۹۷۵ بۆ هاریکاریین ته‌میریکا و فه‌کرنا وی سنوری نوینه‌ری ته‌میریکا دگه‌ل شاه‌ی کوم‌دبیت و شاه‌ سوزئ دده‌ت کو دئ دگه‌ل لایه‌نئ تورکی ئاخقیته‌ کو ریکئ بده‌نه‌ په‌نابه‌رین کورد ل ریکا ئاخا وی وه‌لاتی دا به‌ینه‌ ئیرانی، بزفره‌:

FRUS, Message from the Ambassador to Iran, Op. Cit, Document: (282), 19 March 1975.

(۲) کیهان، شماره (۹۵۲۳)، ۱۲ فروردین ۱۳۵۴.

(۳) توران گونش: مرزه‌های ترکیه باید بروی پناهندگان کرد باز شود، اطلاعات، شماره (۱۶۷۲)، ۱۶ فروردین ۱۳۵۴.

(رشید عەبدولقادر كوڤلی و كەرىم حەبیب حاجی) و ل تەباخا ١٩٧٥ ب ئارمانجا چوونا ئیرانی ب نەیتی ل دەڤهرا دوسکیان، پارێزگەها دەوکی دەریازی سنوری تورکیا دبن، بەلێ دناڤ ئاڤا تورکیادا دكەڤنه كەمینەكا جەندرمین وی وهلاقی و دەینه ڤه گوهاستن بو زیندانەكا باژیری جوله میرگی، پشتی چەندی هەیف د زیندانییدا بوورانیدین، ب روتینی دەینه دادگەهەرن، هەرچەندە ڤان پەنابەران چەندی داخووزنامە پیشکیشی حکومهتا وی وهلاقی کرن کو دلۆڤانیی پێ ببهن، ب مفاوو، ل دوماهی ل چریا دووی ١٩٧٦ هەمی ب زوری ل پاسان سوارکرن و ل دەرگههئ سنوری ئیبراهیم خەلیل رادهستی حکومهتا عیراقی کرن، وان ژ ی پشتی لپرسینی هەمی نەفیکرنه گوند و شاروچکین دەردوری رومادی ل پارێزگەها بابل^(١). هەر وهه بهلگهنامهكا کۆمسیونا پەنابەران کو میژوویا وی دزڤریتەڤه ئەیلوولا ١٩٧٥ بەحسئ رویدانهکی دکەت کو ژلای نوبه رین پارتیڤه ل ئەوروپا گههاند بوو بەرپرسی وی ریکخراوی ئاماژە دکەت کو (٢٢) پەنابەران هەول دابوو د ریکا تورکیارا بچنه ئیرانی، بەلێ ژلای هیژین ئەمنی یین وی وهلاقی هاتنه گرتن و رادهستی عیراقی کرنهڤه^(٢).

سەرچاوی کوردی ئاماژە دکەن ل دەمی سەرەدانا خۆدا بو تورکیا ل ئەیلوولا ١٩٧٥ شاهئ ئیرانی دگەل هەر ئیک ژ حکومهتا عیراقی و تورکیا ریکهفت بوو کو حکومهتا ئیرانی گۆشاری ب ئیخته سەر پەنابەرین کورد و هان بدەت بزڤرنه عیراقی^(٣). د ڤیره دا دیاردبیت تورکیا نەبتنی دەرگههئ خو ل سەر پەنابەران گرتبوو، بەلکو دگەل عیراقی هەولادای ئیرانی ژ رازی بکەن سەرەدەریه کا توند دگەل پەنابەرین کورد بکەت دا کو زۆر بهی وان ڤه بگهرن، چونکه ل دویر مهودا هەر بزاقه کا ژلای وان پەنابەرانه یان هەر گروپه کی کوردی بهیته ئەنجامدان ئەوان ب مهترسی ل سەر دەولهتین خو دزانی. بڤی رهنگی دیار بوو وهلاقی تورکیا هەلوێسته کی نەرینی د پرسا پەنابەرین کورد دا گیرا و لجهئ هاریکاریا وان بکەت ب گرتنا دەرگههین خو یین سنوری کارهسات و نهخۆشیین پەنابەران زیده کرن.

(١) کریم حیب حاجی، مذکراتی فی ثورق ایلول و گولان المجیدتین، ط٢، دهوک، ٢٠١٦، ص ٣٩-٤٩.

(2) From K. Lyonette, Op. Cit, Document: (191H), 24 September 1975.

(٣) شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص ٤٤٢.

تهوهرئ دووئ

ههلوئستئ هندهك وهلاتين ئهوروپي

رؤل و پيگههكئ وهلاتين ئهوروپي د زوربه ي پرسين جيهانيدا ل سهدي بيستئ يئ بهرچاف بوون، د دؤزا گهلي كورد دا ئي بتايهتي پشتي شكهستنا شوڤهشا وان ل ئادارا ١٩٧٥ و په نابهر بوونا وان ژمارهكا زور ژوان بو ئيرانئ ئەف پرسه گهرمتر ليهات، لئ پشتي سهروكئ كومسيونا بلندا په نابهران ل تهباخا ١٩٧٥ ب فهرمي داخواز ژ ژمارهكا حكومهتئين پوژئافايي و ئهوروپي كرى دقئ پرسيدا هاريكاريا په نابهرين كورد ل ئيرانئ بكن و ژمارهكا وان وهبرگرن، ههر ئيك ژفان وهلاتان بگويره ي رهوشا نافخويا خو سهرهدهري دگهل وي پرسئ كرن و هندهك ژوان برياردان مافئ په نابهرين بدنه ژمارهكا په نابهرين كورد.^(١)

(١) دقئ بابتهيدا هندهك ژيدير بهحس ل نامهكا بارزاني دكهن دهمل ل سالا ١٩٦٧ ب ريكا رۇژنهفان رينئ موريس (Rene Morris) بو جهنه رال ديگول (General De Gul) سهروكئ فه رهنسا هنارتى داكو چهكى نه فروشيتته حكومهتا عيراقئ، چونكه دئ زاروك و ژنين كوردان پئ كوژيت و گوندين كوردستانئ پئ سوزيت، ژبهرفئ نامئ فه رهنسا ريكهفتنا فروتنا چهكى بو عيراقئ راگرت، بنيره: رۇژناما الدستور، ٧-٨-٢٠١٢، هاتيه وهرگرتن ژ: بهجت بنيامين الريكانى، العلاقات بين فرنسا و اقليم كردستان - العراق ٢٠٠٣-٢٠١٩، رساله ماجستير قدمت لجامعة الشرق الأذنئ، قبرص، ٢٠٢٠، ص٧.

۱- ھەلۆیستێ شاھەنشینا بریتانیا:

حکومەتا بریتانیا بەردەوام ب چاڤێ بەرژەوھەندیین خو بەرێ خودایە پرسا کوردی ل عیراقێ، ھاوکیشین وی پرسێ دگەل بەرژەوھەندیین خو لیک د دانەڤە، ب دیتنا وی بزوتنەوا چەکداری یا کوردی ل کوردستانا عیراقێ مەترسییە لسەر بەرژەوھەندیین بریتانیا ل کەرتێ ووزا قی وەلآقی، بەلێ دەھمان دەمدا دیت ھەبوونا شوڤەشا کوردی زوربەھێ سوپایێ عیراقێ ل باکوری یێ مژیلکری و ئەگەر ئەو شوڤەش ب دوماھی ھات حکومەتا عیراقێ ژلایێ لەشکەرێڤە دی بەیژ کەڤیت و ڕەنگە ببیتە مەترسی لسەر کەنداڤی و ھەردوو دەولەتین ئیرانی و ئیسرائیلی ژێ^(۱).

پشتی چوونا پەنابەرین کورد ل بەھارا ۱۹۷۴ بۆ ئیرانی دۆزا پەنابەرین کورد لسەر ئاستێ دەرفە سەرھەلدا، لێ ھەولدان پەنابەرین کو ل پایزا ۱۹۷۴ دەربازی سنوورین تورکیا بن و گرتنا سنوری ژلایێ حکومەتا وی وەلآتیڤە ئەڤ رویدانە وەکو قەیرانەکا مرقۆقی ھاتە نیشاندان. لەوا ئەڤ کیشە گەھشتە لایەنێن جودا ژ دام و دەزگایین فەرمی و نە فەرمی یین وەلآتی بریتانیا^(۲). ژوان دەزگا و کەس و لایەنان بۆ وینە پەرلەمانتەر تام دالیال (Tam Dalyell) ل ۱۵ ی کانونا ئیکتی ۱۹۷۴ دنامەکیدا بۆ حکومەتا وەلآتی خو ھەلۆیستێ خو ژێ د ئیختیە سەر ھەلۆیستێ یان مەكدونالی (Iain McDonald)^(۳)، سەرۆکی ریکخراوا شەر لسەر ھەزان (War on Want)، کو داخواز کربوو حکومەتا بریتانیا ھیزا خو یا دبلوماسی بکاربێنیت دگەل حکومەتا

(۱) شەریف ھەژاری، ژیدەری بەری، ل ۶۱-۶۲.

(۲) ژبو ژیدەتر زانیاریان لدۆر ھەلۆیستێ دام و دەزگایین وەلآتی بریتانیا بەرامبەر دۆزا گەلی کورد دڤی قوناغا میژوویدا بەری خو یدە: میھفان محمد حسین، المصدر السابق، ص ۱۴۹-۲۲۵.

(۳) ناقبری دناما خودا بەحسی کورتیەکا میژووپی لدۆر ئەو پەیمان و ریکەفتنێن بریتانیا دگەل حکومەتا عیراقێ ھە ی دگەت کو د چارچووڤی ئەڤی دەولەتا نویدا مافیین کوردان بەیئە پاراستن و ھەر دەمی عیراقێ ئەو ریکەفتن بن پێ کرن ب ئەرکی بریتانیا دزانیت کو مایتیکرنی د بابەتی پاراستنا کورداندا بکەت، و ژبو پشتگیریا چەندین نمونان دیار دگەت، وەکی بریندار کرنا گەنجەکی کورد ب چەکیین فسفوری کو وی دەمی لژیر چارەسەری بوو ل ھەندەن و برسیکرنا خەلکی کوردستانێ. بۆ ژیدەتر زانیاریان بزڤرە:

NBR ½, FCO8-2309, Kurds in Iraq, from Iain Macdonald, Director of War on Want, to Mr. T. Dalyell, MP, House of Commons, Document: (142), 13 December 1974.

تورکیا داکو سنورئ خو بهرامبه‌ر په نابه‌رین کورد فه‌که‌ت^(۱). لئ د به‌رسقیدا وه‌زاره‌تا نافخو بئ ئاگه‌هیا خو ژ ده‌نگو باسین گرتا سنوری دیاردکه‌ت و دوپاتیئ ل هندئ دکه‌ت: "ئه‌گه‌ر بووچوونه‌کا گشتی ژئ دناف خه‌لکئ بریتانیا سه‌باره‌ت کیشه‌کا ده‌ره‌کی سه‌ره‌له‌بده‌ت، لئ حکومه‌تا شاهه‌نشاہ یا بریتانیا د چه‌ندین بوونه‌یاندا پراگه‌هانیدی کو مایتیکرنئ د کاروبارین هاولاتیئین ده‌ولاتین دیدا ناکه‌ت، چونکه دئ بیته‌ئه‌گه‌رئ تیکچوونا په‌یوه‌ندیئین وه‌لاتئ مه‌دگه‌ل حکومه‌تین وان وه‌لاتان"^(۲). حکومه‌تا بریتانیا هه‌ول د دا لسه‌ر ئاستئ ده‌رغه ئیک هه‌لوئستی د پرسا په‌نابه‌رین کورد دا هه‌بیت، له‌وا پشکا کاروبارین پوژه‌ه‌لاتا نافه‌راست ل وه‌زاره‌تا ده‌رغه ل ۱۲ ی کانونا ئیکئ ۱۹۷۴ ئه‌فئ به‌رسقئ بو گورونی روپیرتز (Lord Goronwy Roberts)، ئه‌ندامئ په‌رله‌مانی کو ل به‌ر بوو ل دیه‌یته‌کئ لسه‌ر پوژه‌ه‌لاتا نافین به‌شداربیت و چافه‌رئ ده‌اته‌کرن پرسیار لدور دوژا کوردی ژئ به‌ینه‌کرن، ده‌نیریت و دیژیته‌نافیری، بیژه: "حکومه‌تا شاهه‌نشاہ یا ئاگه‌هداره لسه‌ر ئه‌وئ په‌وشا نه‌خازراو ل عیراقئ، به‌لئ کارئ مه‌نیه لایه‌نین باش و خراب یین فئ ئاریشئ دیاربه‌کین، چونکه ئه‌ف کیشه یا تابه‌ته ب عیراقئفه و ئه‌م د ئاگه‌هدار نینه لدوری سه‌د هزار په‌نابه‌رین کورد یین ده‌ربازی سنورئ ئیرانی بووین کو ب باشترین شیوه‌ ژلایئ کومه‌لا شیر و پوژ یا ئیرانی چاقدیریا وان یا هاتیه‌کرن"^(۳). لئ یا سه‌یر دقئ به‌رسقیدا ئه‌وه چاوا بریتانیا یا ئاگه‌دار نه‌بوو لسه‌ر ئه‌وئ ژمارا زوراپه‌نابه‌ران، به‌لئ یا ئاگه‌داربوو کو حکومه‌تا ئیرانی خزمه‌ته‌کا باش یا پیشکشی وان کری.

ژلایه‌کئ دیفه ژماره‌کا ئه‌ندامین په‌رله‌مانئ بریتانیا جودا ژ هه‌لوئستئ حکومه‌تا وه‌لاتئ خو هه‌لوئسته‌کئ ئه‌رینی هه‌بوون، و ئه‌وان زیده‌تر دوپاتی لسه‌ر لایه‌نی مروؤفی یئ فئ کیشئ دکرن لسه‌ر هه‌ول و گوشارین خو د به‌رده‌وام بوون، پیخه‌مه‌ت هنده‌ک ژوان ئیش و ئازارین ب سه‌ر کورداندا هاتین چ ل نافخویا عیراقئ یان د که‌مپین په‌نابه‌راندا کیم بکه‌ن، هنده‌ک ژوانا شیاوون ب ریکین نه‌په‌نی به‌ری هنگی

(1) Ibid.

(2) NBR ½ FCO 8/2309, from Clark, Kurdish Refugees, Op. Cit, Document: (137), 19 December 1974.

(3) NBR ½ FCO 8/2309, Kurds in Iraq, G. S. Burton, MED, Note for the file, Document: (not known), 12 December 1974.

ئیکئ یا په نابه‌رین کورد ل زستانا ۱۹۷۴ وی دهمی ژى یاداشته کا فهرمی دده ته حکومتا بریتانیا و پوژناما تایمس (The Times) ژى کوپیه کا وی یاداشتی به لاف دکهت، چونکه په رله مانتهری نافرئ ئاماژه ب دوو راپورتین وی پوژنامئ کربوو کو ل هه یقین (چریا ئیکئ و چریا دووی ۱۹۷۴) لسه رپه وشا کوردان هاتبونه به لافکرن. بکورتی جونسون دیاردکتهت کو حکومتا عیراقئ ب چه کین گران یین سو فیه تی ل ئه رد و ئه سمانا هیرشه کا به رفهه یا کریهه سه ر کوردان و ژماره کا زور ژسقیلان یئ دبنه قوربانی، وان نه تیرا هندئ دکتور و تیمین نوژداری هه نه فی خه لکی چاره سه ر بکه ن نه ژى ده رمان و پیدقیین ته ندروستی، هه تا نوکه چ ریکخراوین نافده وله تی ژى ل هه وارا وان نه چووینه، ئه ف خه لکه دقئ زستانئ دا دئ ژ برسادا مرن یان هینه ژناقبرن، ژبه رهندئ داخوایئ ژ حکومتا بریتانیا دکه م دویف ریکه فتنا ئینتدابا ۱۹۲۵ یا کومه لا گه لان به رپرسایه تیا خویا سیاسی و مروقی به رامبه ری وان بجه بینیت و مایتیکرنئ تیدا بکه ت^(۱).

پاشی ب ئاماده بوونا په یقدهاری فهرمی یئ حکومتئ ل په رله مانئ گفتوگویه کا توند هاته کرن، به رسقا حکومتئ ژى ئه و بوو: "هه رده مئ (UN) یان هه ر وه لاتئ دی داخوایه کا لقی جوره ی بکه ت، هاریکاریین بریتانیا دئ هینه پیشکیشکرن". ژبه رهندئ جونسن دیژیتئ هیقیه ئه م تیبگه هین کو مه ده وله تا عیراقئ یا دامه زراندى، لهوا به رپرسایه تیه کا تایهت یا لسه ر مه دژى فی شه ری قکرئ راوه ستین و ژلایئ مروقی فه هاریکاریا په نابه ران بکه ی^(۲). هه روه ها لیسلی کیرکلی (Leslie Kirkley)، سه روکئ کونگرئ هه میشه یی یئ بریتانی بو هاریکاریا په نابه ران، ژى لهه مان ده م داخوایئ دکهت بریتانیا و هه فیه یمانین وی یین ئه وروپی تورکیا وه کو ئه ندامه کا ریکخراوا مافئ مروقی هانبدن داکو سنورین خو به رامبه ر گه هاندنا هاریکاریین سه ره تایی وه کو که ل و په لین پزیشکی و خواریئ بو په نابه رین دورپیچ دایئ فه کهت، چونکه بدیتنا وی فه کرنا ده رگه هین سنوری یین تورکی دئ کاره ساتین مروقی یین

(1) From Mr. Russell -ohnston, Liberal MP for Inverness, Scotland. The Times, (date of issue not known .(

(۲) گوینته ر دیشنهر، ژیدهرئ به ری، ل ۲۷۹.

وان پەنابەرەن بدۆماهی ئینیت^(۱). بەلئی بەرسقا حکومەتا بریتانیا بوۆ فان داخوازیان هەرۆهک بەرئی بوو و هەمان هەلۆیست بوو، ئەوژی: "مە چ پەیوەندی ب بابەتیفە نینە و مایتیکرنا مە چ تشتەکی بەرەف باشتەر ناگۆریت، بەلکو دی پەیوەندیین مە گەل هەردوو حکومەتین تورکیا و عیراقی ئالۆزکەت"^(۲).

پەرلەمانتار ئیان کریست و خانم پام کوفیلد (Miss Pam Coffield و I . Crist) هەلۆدان حکومەتا وەلاتی خوۆ رازی بکەن و پشتگیریا ئەندامبوونا شاندهکی کوردی ل کونفرانسێ دووی یی نافدەولەتی ل جنیف لژیئر درۆشمی (یاسایا هاریکاریین مروۆفی ل ناکوکیین چەکداری دا) بکەن داکو کیشا پەنابەرین کورد باس بکەن کو ل بەر بوو دنابقەرا شوات - نیسانا ۱۹۷۵ بەیتە ئەنجامدان، لی د بەرسقا خوۆدا بوۆ وی نامی حکومەتا بریتانیا ئەو داخوازی رەتکر بیانوویا وی چەندی کو دەنگدان بوۆ ئەندامین نووی ناھیتە کرن، هەرچەندە هەندەک ژ ئەندامین وی کونگرەهی بناقی بزوتنەوین رزگاربخوازی یین وەلاتان بەشداربوون^(۳). زیدەباری وی پەرلەمانتار ولیەم مولی (William Moly) ژی ل ۱۷ ی ئادارا ۱۹۷۵ وەزارەتا دەرڤە یا وەلاتی خو هان ددەت د چارەسە کرنا پرسا پەنابەرین کورد ل سەر سنورێ تورکیا هاریکارییت^(۴).

ژلای خوقە پۆژنامە فان و ریکخراوین مافی مروۆفی دویفچوونا دەرئەنجامین وی ریکەفتنی تایبەتی ژلای مروۆفی ل سەر گەلی کورد دکر. بوۆ وینە شاندهکی بریتانی کو نوینەراتیا ریکخراوا هەوارهاتنی یا پۆژئاقای دکر ل دەمی پراگەهاندنا ریکەفتنا جەزائیری ل دەرڤە رین کوردی بوو و ئەو کارەسات ب چاڤین خو دیت بوون، لەوا ل ئادارا ۱۹۷۵ د یاداشتەکیدا بناقی (بریتانیا و کیشا کوردی) داخوازی ژ حکومەتا وەلاتی خوۆ دکەن د هەوارا کوردان بەین و گفاشتنی ل سەر عیراقی و ئیرانی بکەن لیبوورینی درپژبکەن داکو ئەو کەسین مەترسی ل سەر ژیانان وان هەین دەرڤەتا دەر باز

(1) H. Leslie Kirkley, Relief for the Kurds, The Times, 24 -anuary 1975.

(2) FO 1/2, FCO 8/2535, from I. T. M. Lucas, MED, to Mr. Weir and Coles, House of Commons, Landon, Document: (46), 17 March 1975.

(3) NBR 245/2 FCO 8/3394, Kurds in Iraq, from the Minister of State, to I. Crist MP, House of Commons, Document: (115), 7 April 1975.

(4) FO 1/2, FCO 8/2535, from I. T. M. Lucas, Op. Cit, Document: (46), 17 March 1975.

بوونی هه بیت^(١). به لئ پیچه وانه ی قی یاداشتت حکومه تا بریتانیا پیشوازی ل ریکه فتنا جه زائیری کر، ههروهک به پرستی به شی رۆژه لاتا ناقتین ل وهزاره تا دهرفه یا بریتانیا أ. ت. م. لوکاس (A. T. M. Lucas) د نامه یه کیدا ل ١٤ ی ئادارا ١٩٧٥ بو بایوزخانا وه لاتت خو ل به غدا دیار دکهت: "حکومه تا بریتانیا ل ده مه کتت نیزیك دت هه لویستت خو راگه هینیت و هه رچهنه چافه رتت ژت دکهت کو دت کاره ساتین مروقی ژلایتت حکومه تا عیراقتت ب سهر کورداندا هین، لئ دت پیشوازیتت ل ویت ریکه فتنتت کهت، چونکه ب دیتنا وان پشتی شاه و سه دام ریکه فتت زورا ب زه حمه ته لسه رتشته کتت نه به رکه فتت کو کوردن ده ولهت دۆژمنایه تیا ئیکدی بکهن"^(٢).

سه ره رای بئ هه لویستتیا حکومه تا بریتانیا لدور پرسا په نابهرین کورد، به لئ دناف ئه ندامین په رله مانی و ریکه خراوین مافی مروقی به رده وام ئه و دهنگ بلند د بوون کو بریتانیا هه لویستته کتت روون و ئه رینتت به رامبه ر فان په نابهران هه بیت و پیخه مهت ژ نیزیکه ده دویچه وونا پرسا کوردی و ب تایه تی په نابهران بکهن ل نیسانا ١٩٧٥ ریکه خراوهک بناقتت کومه لا دۆستایه تی یا بریتانی- کوردی دروستکرن و به رده وام راپورت لسه ره وشا کوردان د دانه دام و ده زگایین فه رمی و میدیایه یین وه لاتت خو^(٣). ئه ویتت په وشتت کار گه هانده ویتت چه ندتت هندهک په رله مانته رین بریتانی ب ئاشکرایه داخوازیتت ژ حکومه تا وه لاتتت خو بکهن، دانپیدائتت ب ویتت ریکه فتنتت نه کهت، به لکو کار لسه ره هه لوه شاندا ویتت بکهت، چونکه ب دیتنا وان ئه و ریکه فتت لسه ره که د و مافی گه لئ کورد هاتیه ئیمزاکرن و کاره سات بو قی گه لی ب دویف خودا ئینانه^(٤).

(1) -ohn Stathatos and others, Kurdish problem, Op. Cit.

(2) ژبو پتر پیزانین لدور هه لویستتت فه رمی یئ بریتانیا بزقره: به لگه ناما

FO, 1/2, FCO, 8/2536, from - A. M. Graham, Op. Cit, Document: (85), 15 May 1975.

FO 1/2, FCO 8/2535, from I. T. M. Lucas, MED, to - A. M, Graham, British Embassy, Baghdad, Confidential, Document: (92), 14 March 1975.

(3) دبه شتت ئیکتت دا به حستت قی کومه لئ هاتیه کرن.

(4) ژوان په رله مانته ران پام گو فیلد و ئیان کریست د نامه کا فه رمیدا بو وهزاره تا دهرفه سه ره رای ره خنتت ل هه لویستتت حکومه تا وه لاتتت خو به رامبه ر کوردان دگرن و ویتت داخوازیتت ژت دکهن، بو پتر بزقره: خلیل علی مراد، میهفان محمد حسین: موقف بریتانیا من القضية الكوردية فی العراق (١٩٦١-١٩٧٥م)، بحث منشور فی مجله جامعه زاخو، ب- العلوم الإنسانیه، المجلد (٤)، العدد (٣) ٢٠١٧م، ص ٦١٣.

بەلئى بەرسقین کاربەدەستین حکومەتا بریتانیا زۆربەى وەكو ئىك بوون، پەيقدارەكئى سەرۆك وەزیران دنامەكیدا ل گۆلانا ۱۹۷۵ كو وەكو وەلامدانەك بوو بۆ ھېرن كوپ (Herrn M Kop)، كو ئىك ژوان كەسایەتیين د رېكا بالیوزخانا بریتانیا ل ئەلمانیا داخووازا ب ھەوارقە چوونا پەنابەرین كورد كرى، دىيژیت: "حكومەتا بریتانیا ژى ھەر وەكو ھەو ھەو گرنگىي ب لایەنئى مرۆقى يى قئ كيشى ددەت، بەلئى ئەم باوهرناكەين چ كارەكئى مە مفايەك ھەبیت، حكومەتا بریتانیا پيشوازی یا ل ريكەفتنا دنابقەرا عیراقئ و ئیرانیدا كرى كو بوویە ئەگەرئى ب دوماھى ھاتنا كيشين دنابقەرا ھەردوو وەلاتاندا"^(۱).

داكو حكومەتا بریتانیا ھەلوئستئى خو ب شيوەكئى رونتر دەربارەى دوژا پەنابەرین كورد ل ئیرانئى دیار بكەت و دوماھىئى بقان داخووازان بینیت، ئاموژگاربیان ل نوینەراییەتى و دەزگایین خو یین فەرمى دكەت كو لدەمئى سەرەدەریئى دگەل وئى كيشى دكەن پیدقییە ھەستیاریا حكومەتا عیراقئ ل بەرچاف وەربگرن، و پیخەمەت پاراستنا بەرژەوہندیین خو دگەل وى وەلاقئ "میشكى دگەل دلى بكار بینن". ژبو قئ یەكئى ئا. ج. بریمیلو (A. J. Brimelow) ئىك ژ بەرپرسین بەشى پوژھەلاتا ناڤین ل وەزارەتا دەرڤە یا بریتانیا ل دوو نامین جودا دا كو ب دوو ھەلكەفتین جودا ل گۆلانا ۱۹۷۵ ھنارتینە بو ھەر ئىك بالیوزئى وەلاتئى خو ل بەغدا و ئەندامەكئى پەرلەمانئى وەلاتئى خو دوپاتئى لسەر ئىك گوتاریا دەزگایین بریتانى دكەت، ئەوژى بریارا كاینا حكومەتئى یە كو ببیژن: "ئەف كیشە كیشە یا عیراقیانە"^(۲).

بەلئى داخووازی و یاداشت ژلایئى كەسایەتى و پەرلەمانتارانقە بو حكومەتئى ب دوماھى نەھاتن، و ژمارەكا زۆر ژ پەنابەران ژى ب رېكا بالیوزخانا وئى ل تەھران داخووازا مافئى پەنابەرئى ل بریتانیا كربوون، ھەرۆھەا ل نىسانا ۱۹۷۵ سامى عەبدولرەحمان، نوینەرئى پارتى دیموكراتى كوردستان، ل لەندەن د رېكا وەزارەتا دەرڤە یا وى وەلاتئى داخووازی ژ حكومەتا بریتانیا دكەت وەكى كارەكئى مرۆقى ھندەك كورسیين خواندنئى بدەنە قوتابیین كورد ل كەمپین ئیرانئى و خەرجیين وان ژى داين بکەن، بەلئى بەرسقا

(1) NBR ½ FCO 8/2536, Kurds in Iraq, From A. -. Brimelow, to Herrn M Kop, British Embassy, Bonn, Document: (214), 16 May 1975.

(2) NBR ½ FCO 8/2536, Kurds in Iraq, From A. -. Brimelow, Op. Cit, Document: (214), 16 May 1975.

حکومه‌تا بریتانیا یا ئه‌رینی نه‌بوو و دیار کر کو ئه و نه‌شین پیکه (٥٠) قوتابیان وه‌ریگرن، لئ ئه و قوتابی دشین دپیکا نوینه‌راتیین مه پیشکیشی خواندنی ل بریتانیا بکه‌ن^(١). ئه‌ف ئیکه وه‌کو ره‌تکرنا نه‌راسته‌وخۆ بۆ داخوایا نوینه‌ری پارتی ده‌یتته هه‌ژماردن. له‌وا په‌رله‌مانتار راسل جونسون جاره‌کادی د یاداشته‌کا فه‌رمیدا داخوای ژ حکومتا وه‌لاتی خو دکه‌ت کاره‌کئ بۆ قان په‌نابه‌ران بکه‌ت، پاشی وه‌زیری نافخۆ ژبۆ گوشارا په‌رله‌مانته‌ر و ری‌کخراوین مافی مروقی لسه‌ر وان هه‌ی کیم بکه‌ت ل ١٩ ی گولنا ١٩٧٥ ل په‌رله‌مانی پراگه‌هاند ئه و دی به‌شه‌ک ژوان کوردان وه‌کو په‌نابه‌ر وه‌رگرن^(٢).

ژلای خوقه سه‌ده‌ره‌دین ئاغاخان سه‌روکئ کۆمسیونا بندا په‌نابه‌ران ل ٢٢ ی ته‌باخا ١٩٧٥ نامه‌کئ بۆ حکومتا بریتانیا و نه‌ه وه‌لاتین دی یین روژئاڤای ژبۆ وه‌رگرتنا به‌شه‌کئ په‌نابه‌ری کورد ل ئیرانی ده‌نی‌ریت، ژوان ژی (ئوسترالیا، نه‌مسا، که‌نه‌دا، دانیمارک، کۆمارا فیدرالی یا ئه‌لمانیا (ئه‌لمانیا روژئاڤا)، هۆله‌ندا، سوید، سوپسرا، ئه‌مریکا)^(٣)، ئاغا خان د به‌شه‌کئ ناما خوڤا گوته‌بوو: "جه‌ئ شانازی یه ئه‌ز بارودوخئ ژماره‌کا کوردین عیراقئ ته‌ویین ل به‌ر په‌وشا ده‌قه‌ری هاتینه ئیرانی بۆ هه‌وه ره‌وانه بکه‌م، ئه‌ف که‌سین هه‌نی نه‌شین بزقرنه وه‌لاتی خو و نه‌قی‌ت ژی ب ئیکجاری ل ئیرانی ئاکنجی بن، ژمارا وان (٨٨٠) دوسیه‌نه و سه‌رجه‌می وان هه‌میان دینه (١٤٠٠) که‌س، و زۆربه‌ی وان زه‌لامین گه‌نجن یین سه‌لته دگه‌ل ژماره‌کا کیم یین خیزاندار، ئه‌ف که‌سه زۆربه‌ی وان مروقیین خوینده‌وار و خودان باوه‌رنامین دانپیدان کرینه د بواری چاندنی، ئه‌ندازیاری، ئه‌لیکترونی، نوژداری و زانستین کۆمه‌لایه‌تی. ئه‌وان دقی‌ت شیانین خوین زانستی یین کو هه‌تا نوکه ب ده‌ستقه ئینای یان ژی کو ل پاشه‌روژئ ب ری‌کا خواندنی به‌ره‌ف پیشقه دبه‌ن ب په‌نگه‌کئ هه‌ژی بکاربینن داکو ژیانه‌کا

(١) میه‌فان محمد حسین، المصدر السابق، ص ١٣٤.

(٢) محمود محمد محمود زايد، موقف بريطانيا من اتفاقية الجزائر ١٩٧٥، مجلة جامعه الازهر، كلية اللغة العربية، العدد (٣٦)، ٢٠٢٣، ص ٢٢٦٢ - ٢٣٣٠.

(٣) هه‌روه‌ها چوار وه‌لاتین دی یین ئه‌وروی وه‌کی فنله‌ندا، ئیر له‌ندا، لوکسومبورک و نه‌رویج ئیخست بوونه دلیستا (B) داکو دفوناغادووی یافی پروسی ل پایز ١٩٧٦ بۆ هه‌مان مه‌ره‌م په‌یوه‌ندی ب حکومتین وان ژی هاته‌کرن. بنیره: 100.IRN.KURDS, vol.8, from K. Lyonette, to Miss. R. Knight, Chief, Secretariat, Letter to Governments on Resettlement of Kurds, Document: (549), 6 October 1976.

شایسته بو خو و کەس و کارین خو دایین بکەن و خزمەتا وان وەلاتان ژێ بکەن یین ئەوان وەردگرن"^(۱).

پاشی ئەف نامە ب ریکاکا نوینەراتیین فان وەلاتان هاتە هنارتن، ل دەمی وەرگرتنا وی کیشن برونس (Mr. Kiven Bruns) بەرپرستی پەیوەندیان ل نوینەراتیایا بریتانیا دیاردکەت:" ئەف کیشە ل پەرلەمانی مە ب ئامادەبوونا وەزیری نافخو هاتیە گەنگەشە کرن و حکومەتا بریتانیا بریارا دای ئەو حالەتین تاکەکەسی کو پەیوەندی دگەل هاولاتیین بریتانی هەین یان سپونسەر هەین وەربرگیت، بەلی ژبەر بلنڊبوونا ئاستی بیکاریی و ئەو سەرپۆرا نەخۆش یا حکومەتا بریتانیا دگەل پەنابەرین وەلاتی شیلی هە ی ئەز باوەر ناکەم بەرسفەکا گەرمو گۆر بو وەرگرتنا ب کوم یا پەنابەرین کورد هەبیت"^(۲).

فەرە ئاماژە پی بهیته کرن کو ژمارەکا بەرچاڤ یا پەنابەرین کورد چەندین مەهان د چاڤەری بەرسفەکا بالیوزخانا بریتانیا دا مابوون، بەلی دیار بوو چ بەرسفین ئەری نەدابوونی، لەوا ژمارەکا پەنابەرین کورد پەنابەرە بەر ریکین قاچاخ، بو وینە (۲۲) کوردان بیی فیزا و ب ریکاکا دوو فروکان ب قاچاخی ل هافینا ۱۹۷۵ خو گەهانند بریتانیا، هەرچەندە نوینەراتیایا پارقی زۆر هەولندان وەزارەتا نافخو یا وی وەلاتی رازی بکەت مافی پەنابەراییا سیاسی بدەنە وان، لی نە بتنی داخواییا وان هاتە رەتکرن، بەلکو حکومەتا بریتانیا شاھی ئیرانی ژێ لسەر وی پینگافی ئاگەهدارکر داکو ریکریی ل هەر پینگافەکادی یا ل وی جوری بکەت و راگەهانند نابیت چ کورد بیی فیزا ژ ئیرانی قەستا بریتانیا بکەن"^(۳).

ژبەر گفاشتین بەردەوام یین پەرلەمانتەرین مرووف دۆست یین وی وەلاتی مینا راسل جونسون کو بو جارا دووی لسەر قی بابەتی ل ئەیلوولا ۱۹۷۵ پەیوەندیی ب

(۱) هەژی گوتنی یە ناما ئاغاخانی وەلامدانەفا نامەکا مەلا مستەفا بارزانی بوو کو ل ۱۷ ی تەباخا هەمان سال بو مەرەما پشەقانیکرنا داخوایی پەنابەرین کورد ل ئیرانی هنارتبوو:

From Saddrudin Aga Khan, Op. Cit, Document: (168) 22 August 1975.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from K. Lyonette, High Commissioner's letter to ministers on Kurds in Iran, Document: (170), 2 September 1975.

(3) NBR ½ FCO 8/2536, Kurds in Iraq, from P. -. Westmacott, British Embassy, Tehran to -. H. Mallett, Migration and Visa Dept, Kurdish Refugees, Document: (232), 26 -une 1975.

و ههزارهتا دهرفه دهکته و داخوای زۆی دهکته حکومهتا بریتانیا ب پرێکا بالیوزخانا خو تههران و نوینهری وهلاتی خو ل کۆمسیونا پهنا بهران ههمی ههولا بدهن داکو هندهک ژ نهخووشی و کارهساتین پهنا بهرپێن کورد کیم بن و هاریکاریا وان بکهن یین بقیین قهستا بریتانیا و وهلاتین دی یین پوژن ئافایی بکهن^(١). ژ بهر گوشارین نافخویی و دهرفه حکومهتا بریتانیا ل پایزا ١٩٧٥ راگه هاند کو دی هندهک ژ قوتابیین پهنا بهر وهگریت و کورسیین خواندن و خهرجیین وان ژ ی بو دابین کهت^(٢). لسهر ئاستی پراکتیکی دهزگایی خزمهتگوزاریین زانکویی یین جیهانی (World University Services) بهرنامه کت تایهت بو وهگرتن قوتابیین کورد ل بریتانیا دانا، ئه وژی ژ سه رجه می (٦٠٠) قوتابی و ئه کادیمیین کورد یین دنا ف که میین ئیرانیدا کو پیشکیشی خواندن کری، (٥٠) ژوان بهینه ژ یگرتن و کورسیین خواندنا بلند دبوارین جیا وازدا بو وان بهینه دابین کرن کو خهرجیین سالانه یین خواندن و مانه فا هه ر قوتابییه کت د بوونه (١٤٢٠) پاهوند و سه رجه می هه میان د بوونه (٧١٠٠٠) پاهوند^(٣). لی ئاریشا سه ره کی ئه ف بهرنامه پیدفی پالپشتهیه کا دارایی یا مه زن بوو کو دشیانین پهنا بهراندان بوو وی پاره ی دابین بکهن، لهوا ئه ف بهرنامه هاته پیشکیشکرن بو ئه نجومه نی ریکخراوین بریتانی بو هاریکاریکرنا پهنا بهران (SCBOAR)، ژلای خوقه فی ئه نجومه نی بریاردا ل شو اتا^(٤) ١٩٧٦ کونفرانسه کت تایهت لسهر فی بابته ی بکهن، تیدا ژبلی هه ر ئیک

(1) FO 1/2, FCO 8/2537, from, Russell -ohnston, House of Commons, to David Ennals, FCO, London, Confidential, Document: (259), 18 September 1975.

(2) FO 1/2, FCO 8/2537, from I. T. M. Lucas, to I. Duff, Special Secretary of UNHCR, Confidential, Document: (78), (...) October, 1975.

هه ژ ی گوتینی هه تا هه یفا چریا دووی ١٩٧٥ بالیوزخانا بریتانیا ل تههران چا قییکه فتن دهگه ل (٥٢) که سان ئه نجام دابوو، ژوان (٢٤) هاتبوونه په سه ندکرن (٦) که س هاتبوونه ره تکرن و (٢٢) که سین دی ژ ی لژی ر لیکولینی دابوو. بنیره:

From Leslei A. Goodyear, Repot No.5, Op. Cit, Document: (233), 11 November 1975.

(٣) میهفان محمد حسین، المصدر السابق، ص ١٣٢.

(٤) ههروه ها دوو کونفرانسیین دی ل حوزه یران و ئه یلولا ١٩٧٥ تایهت ب پرسا پهنا بهرپێن کورد قه گیرابوو، تیدا داخواز کربوو ب رژی دی کار لسهر پرسا پهنا بهرپێن کورد بکهن تایهت بابته ی قه گه راندانا وان بو عیراقی، بو پتر بنیره: 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, SCBOAR, from M. Arnaout, to K. Lyonette, Standing Conference of British Organizations for Aid to Refugees: Consideration of the Kurdish problem, Document: (260), 7 -anuary 1976.

ژ نوینەرێ کوردان ل ئەوروپا و نوینەرێ پارقی و نوینەرێن چەند ریکخراوین خودان رۆل و کاریگەر ئامادەبوون وەکی خاچا سورا بریتانی (Cross Red British) و ریکخراوا کریستیان یا هاریکاریان (Christian Aid) و کۆمەلا دۆستایەتیا بریتانی- کوردی و ریکخراوا شەر لەسەر حەزان (War on Want) و دەزگای (WUS) و نوینەرێن بریتانیا ل کۆمسیونا بڵندا پەنابەران دگەل چەندین دەزگایین دی یین گریڤایی دفی بوارەیدا، دفی دیداریدا چەندین بریار و پیشنیار هاتەدان، ئیک ژوان دگەل وەزارەتا نافخو ب ئاخفن کا بوچی دگەل دەزگا و کەسایەتیین سپونسەری و پشتەقانی ئینانا پەنابەرین کورد دکەن ل دژی وان پیرابوون گرتینەبەر و لپرسین دگەل وان هاتیەکرن کو ئیک ژوان (ئیان مەكدونال) بەشدارێ فێ کومبوونێ و سەرۆکێ ریکخراوا شەر لەسەر حەزان بوو^(۱). ئیک ژوان پیرابوونان پولیس چوو بوونە مالبین وان کەسان و لیکولین دگەل کربوو کا بوچی خو وەکو سپونسەر ناف نفیس کرینە و فورمەک دابوو فێ کو ئەو ل ژيانا وی پەنابەری بەرپرسیارن هەتا ئەو دشیخو بریفە بەت و زەمانەتا هندی بکەت ئەو کەسێ دەیتە بریتانیا داخوازا هاریکاریێ ژ حکومەتی نەکەت، ئەف پیرابوونە ببوو ئەگەر هەندەک سپونسەر دلسار بن و حەز نەکەن خو ل وی بەرپرسیاریەتی بدن سەرئەنجام کاریگەریەکا نەرینی لەسەر فی بەرنامە ی هەمیێ هەبوو^(۲).

جیگەر هیدلەر (Jiger Hiedler)، ژ نوینەراتیا بریتانیا ل کۆمسیونا پەنابەران ب بەشدارین دیداری رادگەهینیت: "بگویره ی یاساین بەردەست حکومەت نەشیت مافی پەنابەری بدهتە چ کەسان ل دەرڤە ی سنوری بریتانیا، بقی رەنگی ئەو پەنابەرین کوردین ل ئیرانی نەشین مافی پەنابەری ل بریتانیا وەر بگرن"^(۳). لی نافبری ژبو فەدیتنا دەرگەهەکی، پیشنیار دکەت کو ئەو خەلک د ریکا ئوفیسا کوچ و کوچەری بلا داخوازی بکەن ریک ب وان بەیتەدان بەیتە بریتانیا، ئەوژی دقیت قوتابی بن و رازیوونین زانکوی هەبن و ژبو خواندنێ بەیتە بریتانیا، یان ژی کرێکار بن و بەلگەنامەکا دامەزراندنێ لەسەر کارەکی ل بریتانیا هەبیت، یان ژی

(۱) شەریف هەژاری، ژیدەری بەری، ل ۲۱۶.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, SCBOAR, from M. Arnaout, Op. Cit, Document: (260), 7 -anuary 1976.

(۳) شەریف هەژاری، ژیدەری بەری، ل ۲۱۶.

که سائین پاره داربن و پالپشتیی لسه ر خوبکه ن^(١). رهنگه مه ره م پی وه به رهینه ربن کو دوی ده میدا هه بوونا قی ده سته بزاریی دنا ف پهنا بهراندان یا ب زه حمه ت بوو. پشتی هنگی به شدارین کونفرانسی بریاردان وه کو هاریکاریه کا مرؤقی ئه وی پاره ی ب ریکین جودا کوم بکه ن، بو وینه هنده ک ژوان ریکخراوین هاریکاریین دارایی به خشین یان بریاردای کار لسه ر بکه ن، ریکخراوا هاریکاریا یا کریستیانی (Christian Aid) و ریکخراوا پاراستنا زاروکان (Save the Children Fund)^(٢) و ریکخراوا ئوکسفام (Oxfam)^(٣) یا خیرخوازی بوون، کو ئه فا دو ماهیئ بتنی (٥٠٠٠) پاهوند به خشین^(٤). و سه رجه می ئه و پارئی هاتیه کومکرن هه تا ته باخا ١٩٧٦ (٢٠٠٠٠) پاهوند بوون^(٥).

ژبو ته مامکرنا کوژمی پیویست یی وی پاره ی ده زگایئ خزمه تگوزاریین زانکوی ل هاقینا ١٩٧٦ داخواز ژ وه زاره تا په ره پیدانا ده رقه (Ministry of Overseas Development) یا حکومه تا بریتانیا کر (٢٥٠٠٠) پاهوندا بو به نامی وان یی هاریکاریکرنا پهنا بهرین کورد به خشیت، لی ترس دنا ف ده زگایین حکومه تا بریتانیا دا لسه ر قی به نامه ی هه بوو کو دی ئه و هاریکاری کاریگه ریئ ل به رژه وه ندیین وان دگه ل

(١) هه مان ژیدهر و هه مان لاپهر.

(٢) هه ژی گو تنیبه ژبه ر رولی ئه و تیما نوژداری یا قی ریکخراوی ب سه روکاتیا دکتور ده قید نابارو هنارتیه کوردستانی د چاره سه رکرنه خوش و بریندارن دنا ف پهنا بهراندان گپرای، حکومه تا عیراقی ب فه رمی ره خنه ل حکومه تا بریتانیا گرتن و داخواز ژئ کر کارین وی راگرت، هه رچهنده هنده ک کاربه ده ستین حکومه تا بریتانیا دگه ل داخوازی عیراقی هه فربوون، لی نه شیان کاری قی ریکخراوی راگرن، چونکه ده زگایه کی (NGO) بوو، به لی داخوازی ژئ دکه ن ب چ رهنگا نیژیکی سنورین عیراقی نه بن. بنیره:

NBR ½ FCO 8/2309, Kurds in Iraq, from Graham, Baghdad, to Foreign Office, Confidential, Document: (139), 19 December 1974; from Callaghan, Foreign Office, to Baghdad, (141); from T. -. Clark MED, to Mr. Weir and Mr. Coles House of Commons, Kurdish Refugees, Document: (142), 19 December 1974.

(٣) هه ره وه ها ئه ف ریکخراوه رابوو ب هنارتنا ده رمان و جل و بهرگان دگه ل (٥٠٠٠) به تهنیان بو پهنا بهرین کورد دنا ف که میین ئیرانیدا، بنیره:

NBR ½ FCO 8/2308, Kurds in Iraq, from A. B. Fayle, D/ Sales Supply, Loose Minute, Document: (95), 25 October 1974; from Alexander Drummond, Kurdish Refugee, Op. Cit, Document: (85), 2 November 1974.

(٤) شه ریف هه ژاری، ژیدهری به ری، ل ٢٢٠-٢٢٥.

(5) 100.IRN.KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, to The High Commissioner, Kurds- Migration to the UK, Document: (535), 3 August 1976.

عیراقي كەن^(١). لەوا د رەشەنوسى وى راپورتا بەشى رۆژەهەلاتا نافەراست ب نەينى بۆ وەزارەتا نافەرى ەنارتى د بەرگا (٧) دا ئاماژە كەبوو: "وەزارەتا دەرڤە ب توندى دژى ەەر بەرپارەكئىە كو بەيتە بەخەشىن بۆ قوتابەين كورد"^(٢). چونكە ب ديتنا وان دى كاريگەرى لەسەر پەيوەندىين وان دگەل حكومەتا عيراقى يا زەنگين ب نەفتى كەت، و بۆ خوقەدزىن ژ ەەر بەرپرسىارىەكا مەروڤى و ياساى دارىژەرىن راپورتى دياركەبون بيزنە ئەوان پروفيسور و ئەندام پەرلەمان و ريكخراوين وى داخوازى دكەن ەاريكارين مە لەسەر ئاستى "حكومەت بۆ حكومەتى يە" و ەهەتا نوکە حكومەتا عيراقى چ داخوازيەكا ل وى جورەى ل مە نەكرىيە و ەەر جورە ەاريكارىەك بىي رەزامەنديا عيراقى بۆ قوتابەين كورد دى چيتە د چارچوقەكئى نە ياساى دا^(٣). لژير رۆناھيا قى ديدى پشكا پەرورەدە و زانست ل وەزارەتا نافەرى ل حوزەيرانا ١٩٧٦ د نامەكيدا بۆ وان كەسايەتى و لاينەنان دياردكەت كو ل دەمى نوکەدا چ بەر پارەيەك بۆ قوتابەين كورد ناھيتە تەرخانكەرن و ئاموژگاريان ژى ل وان دكەت كو ل جھن چاقەرئيا ەواكارين حكومەتى بن، باشتەر ئەو داخوازا ەاريكارين ل ريكخراو و دەزگايين پەرورەدەيى بين سەربەخو بکەن^(٤).

بەلى ئەف كەسايەتى و ريكخراو بەردەوامبون لەسەر ليدانا ەمى دەرگەھان و قەدیتنا كەنالىن جودا پيخەمەت ەاريكاريا پيشكيشى ئەوان پەنابەران بکەن، ژبو قى ئيكي كينيس لى، ئەمىندارى كۆمەلا دوستايەتيا بریتانى-كوردى و جيگرى سەرۆكى

(١) دەھەلکەفتە کادیدا خانم جوديس هارت (udith Hart) وەزیرا قى وەزارەتى ل ١٦ ی گۆلانا ١٩٧٥ بۆ مەترانى ستينى تريفور ەادلستون (Trevor Huddleston, Bishop of Stepney) كو داخواز كەبوو ەاريكاريان پيشكيشى قوتابەين كورد بين پەنابەر ل ئيرانى بکەت، دبیژيتى: "رەوش ل باکورى عيراقى يا ئاساى بووى و ئەو قوتابى دشىن بزفرنە عيراقى و بەردەوامىي بدەنە خواندنا خو". بنیرە: مېھفان محمد حسين، المصدر السابق، ص ١٣٤.

(2) NBR 245/3, The Situation of Kurds in Iraq, from I McCluney, MED, to Mrs. B M Kelly, Ministry of Overseas Development, Document: (25), 10 -une 1976.

(3) NBR 245/3, The Situation of Kurds, Op. Cit, Document: (25), 10 -une 1976.

د راستیدا حكومەتا عيراقى دژى ەەر جورە چالاكیەكئى يان ەاريكارىەكئى بوو كو ژلايى دام و دەزگايين بریتانیاھە بو پەنابەرىن كورد بەيتە پيشكيشكەرن و ژبو قى ئيكي دريكا باليوزخانا خوڤا ل نەندن نەرازىبوونەك دابوو حكومەتا بریتانیا. بۆ دیتنا وى بنیرە: مېھفان محمد حسين، المصدر السابق، ص ١٤٢.

(4) NBR 245/3, The Situation of Kurds in Iraq, from C. F. Hill, Cultural Echange Department, FCO, to Trevor Huddleston, the Bishop of Stepney, Document: (26), 10 -une 1976.

ټه نجومه نئ ریکخواوین بریتانی بو هاریکاریکړنا په نابه‌ران (SCBOAR)، گه‌شته کا ده ه پروژی ل هافینا ۱۹۷۶ بو ټیرانئ ټه‌نجامدا و سه‌ره‌دانا چه‌ندین که‌مپین په نابه‌ران کر و دگه ل لایه‌نین په یوه‌ندیدار وه‌کو پارټی دیموکرات و بالیوزخانا بریتانیا ل ته‌هران و کومسیونا په نابه‌ران کومبوو پیخه‌مه‌ت ژ نیزیکه‌ه ره‌وشا په نابه‌ریڼ کورد ب هه‌لسه‌نگینیت و که‌ناله‌کئ راسته‌وخو دگه ل وان فه‌که‌ت^(۱). پشتی ژ ټیرانئ زفریه‌فه ژبو هه‌مان مه‌ره‌م سه‌ره‌دانا وه‌زاره‌تا نافخو دکه‌ت و چاف ب ټه‌لیکس (Mr.Alex)، جیگری و ه‌زیرئ ده‌رفه، ژی دکه‌فیت کو ب سه‌ره‌دان ل هه‌مان وه‌زاره‌ت بوو، (لی) کو وی ژی د هه‌مان ده‌مدا ناقئ خو وه‌کو سپونسه‌ری و ه‌رگرتنا په نابه‌ریڼ کورد نفیسی بوو، وئ دیدارئ ب ده‌رفه‌ت دزانیټ پرسیاری ژ ټه‌لیکسی سه‌باره‌ت دوامی پیشه‌اتین و ه‌رگرتنا په نابه‌ریڼ کورد بکه‌ت، ټه‌وژی د به‌رسفیدا دیاردکه‌ت: "ټه‌گر ژمارا وان هه‌ر (۵۰) که‌س بن ټه‌ز باوه‌رم ناکه‌م چ ټاسته‌نگ بکه‌فنه د ریکا هاتنا وان بو دناق وه‌لاتئ مه‌دا، به‌لئ بتنی ب مه‌رجه‌کئ ټه‌و که‌سئ داخواز پیشکیشکری دقیت که‌سه‌کئ بریتانی بناسیت". د به‌رسفیدا جاره‌کادی (لی) نیگه‌رانینن خو لسه‌ر خاقی بریقه‌چوونا و ه‌رگرتنا په نابه‌ریڼ کورد و شیوازی لئ پرسینا دگه ل وان ده‌یته‌کرن ده‌ردبریت، تابه‌ت هه‌ردوو پرسیاریڼ: کا ته‌ چه‌ند پاره هه‌نه؟ یان ناقئ وی که‌فیلی بیژه یئ سپونسه‌ریا ته‌ یا دارایی دکه‌ت؟. هه‌روه‌ها دیاردکه‌ت هه‌رکه‌سئ ټه‌نجومه‌نئ ریکخواوین بریتانی بو هاریکاریکړنا په نابه‌ران (SCBOAR) پشتگیریا وی بکه‌ت پیدفی ناکه‌ت بالیوزخانه داخوازا که‌فیلان ژئ بکه‌ت^(۲).

ټه‌و په نابه‌ریڼ حکومتا بریتانیا هه‌تا سالآ ۱۹۷۶ و ه‌رگرتین (۷۹) که‌س بوون^(۳). به‌لئ ده‌مئ کومسیونا په نابه‌ران قو‌ناغا دووئ یا ره‌وانه‌کړنا (۶۰۰-۵۰۰) په نابه‌ریڼ دی یین کورد بو وه‌لاتین پروژئاقل پایزا ۱۹۷۶ راگه‌هاندی، حکومتا بریتانیا ژی د لیستا وان وه‌لاتاندا بوو کو دووباره داخوازا و ه‌رگرتنا ژماره‌کا دی یا په نابه‌ران ژئ هاتیه‌کرن،

(۱) شه‌ریف هه‌ژاری، ژیدهرئ به‌ری، ل ۲۸۰.

(۲) هه‌مان ژیدهر، ل ۲۸۹.

(3) 120.IRN, vol.17, from K. Mor-ane, UNHCR, Tehran, to Mr. M. Davoudi, Director, 1st Political Department, Imperial Ministry for Foreign Affairs, Document: (934), 17 -anuary 1978.

د نامهیه کیدا کو جیگری سەرۆکی کۆمسیونا بلندا پهنا بهران چارلس مهیس (Charles Mace) ل ٢١ ئی چریا ئیکتی ١٩٧٦ ئیمزا لسه کرینه داخوای ژ حکومتا بریتانیا دکهت ژمارهکا دی یا پهنا بهرین کورد وهر بگریت، دقئ نامیدا هاتیه: "ههروه کو هوین دزانن ئه و کوردین ههتا نوکه ل وهلاتین سییی^(١) هاتینه ئاکنجیکرن، که سین پیشه کارن و حهزهکا رژد یا ل دهف وان هه ی کو شیائین خو پیشیخن و خو دگه ل سیسته می وان وهلاتان یین وهر گرتی بگونجینن، ئه قین مایه فه ئه وژی ههروه کی وانه و دی ئامۆژگاریان ل ئیک دی وهر گرن لسه ر شیوازی ئاکنجیوونی ل هه ر وهلاته کی"^(٢). د بهرسقیدا حکومتا بریتانیا بریاردا ده رگه هی پیشکیشکرئی بو وهلاتی وان ل بالیوزخانا ته هرا بۆ ده وروبه ری (٥٠) که سین دی یی فه کری بیت، ب رهنگه کی ژمارا هه می وان پهنا بهرین وهر دگریت هه تا (١٠٠) دۆسه یان بیت^(٣).

بریتانیا خو ژ وهر گرتنا پهنا بهرین سیاسی د پاراست، هه تا ئه و که توماتین ب پاسپورتا ئیرانی ژی چووینه وی وهلاتی به رده وام ل ژیر چاقدیریا وهزاره تا نافخودا بوون و ب چ رهنگا خواستا بریتانیا لسه ر مانا وان یا ب ئیکجاری ل وی وهلاتی نه بوو^(٤). چونکه ب دیتنا حکومتا وی وهلاتی: "راسته ئه و پهنا بهر قوتابی یان که سین ئه کادیمی بوون،

(١) ئه و دهه وهلاتین روژ ئافایی بوون یین دناما سه روکی کومسیونا پهنا بهراند ل به شی سییی ئامۆزه پی هاتیه دان.
(2) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Charles Mace, Deputy High Commissioner, Geneva, to Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, London, Document: (569), 21 October 1976.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.9, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Resettlement of displaced Iraqi Kurds: Phase II, Document: (585B), 3 December 1976.

(٤) لسه ر فی بابه تی بهلگه نامه کا بالیوزخانا بریتانیا ل ته هرا بۆ وهزاره تا ده رفه یا وهلاتی خو هنارتیه به حسی که یسی سی پهنا بهرین کورد دکهت ژوان ژی (عمر بابز دزه یی، ئه یوب بابو بارزانی و شایس رهنگه مه ره م پی روژ نوری شایس بیت)، دیاره ئه ف که سین هه نی ب پاسپورتا ئیرانی گه شتا وی وهلاتی کر بوون و ل ویری داخو ا مافی پهنا بهرین ژ حکومتا بریتانیا کر بوون ب بیانویا گوشارین سه روان ژلایی سافاکئی فه، لی چونکه ئه ف نافه که سین نیزیکین سه ر کردایه تیا پارتی بوون، له وانه و دودل بوون لسه ر رازی بوون یان رازی نه بوونی، بو فی ئیکتی بوو چوونا بالیوزخانا خو ل ته هرا وهر دگرن، ئه وان ژی دیار کر بوو رهنگه گوتینن وان راستبن و ب زوری بهینه بکارئینان ژلایی ساواکی فه داکو سیخوریی لسه ر بارزانی و محسن دزه یی بکه ن کو ل وی ده می ل ئه مریکا بوون. بنیره: NBR348/3, FCO 8/3028, Visas for Kurds Visiting UK, From P. -. Westmacott, Tehran Embassy, to I. McCluney, MED, Omar Baiz Dizayee and Ayoub Babo Barzani, Document: (44), 17 March 1977.

لێ زۆر به‌ی وان مه‌ژیه‌کی سیاسی هه‌بوو"^(۱). بۆ وێنه‌ ل روینشته‌ن کیدا دناقه‌ر به‌شی پۆژه‌لاتا ناڤین و به‌رپرستی بایوزخانا بریتانیا ل ته‌هران مینا روپێرت ئالیستون (Robert Alliston) و پیتهر ویستماکوت (Peter Westmacutt) به‌حسێ وان که‌سان هاته‌کرن یین ب پاسپورتا ئێرانی چوو به‌ بریتانیا، ئالیستون دبیژیت: "بایوزخانه نه‌شیت د ریکین روتینیرا ئه‌فی باه‌تی چاره‌سه‌ر بکه‌ت، به‌لکو وه‌کو کیشه‌کا سیاسی پیدفیه‌ د ریکا وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یان ساواکیرا به‌یتته‌ چاره‌سه‌رکرن، پیدفیه‌ بۆ ده‌سته‌لاتدارین ئێرانی روون بکه‌ین کو بریتانیا هه‌ز ناکه‌ت لسه‌ر خواترا وه‌رگرتا شوپه‌شگێرین کورد، عیراقیان دلگران و توره‌ بکه‌ت"^(۲). هه‌روه‌ها ناڤه‌ری فه‌ناشیریت کونترولکرنا ئه‌و کوردین ب پاسپورتا ئێرانی دچنه‌ بریتانیا دێ ب زه‌حمه‌تر بیت"^(۳).

ژلایه‌کی دیفه‌، دیاربوو کیشا وه‌رگرتا قوتابیین کورد ل زانکۆیین بریتانیا ژبه‌ر باه‌تین دارایی به‌رده‌وامی هه‌بوو، له‌وا سامی عه‌بدولره‌حمان نوینه‌ری پارتی ل وی وه‌لاتی نامه‌کی بۆ په‌رله‌مانتار ستان نیونز (Stan Newens) ده‌نیریت و پاشی ل ناڤه‌راستا ۱۹۷۷ ل ئافاهیین په‌رله‌مانی دگه‌ل کوم دبیت پێخه‌مه‌ت کاره‌کی بکه‌ن وه‌زاره‌تا گه‌شه‌پێدانا ده‌رفه‌ رازی بکه‌ن هاریکاریا قوتابیین کورد بکه‌ت"^(۴).

ئهم دشیین بیژین حکومه‌تا بریتانیا د پرسا په‌نابه‌رین کورد تایه‌ت ئه‌وین ژ ده‌رفه‌ی به‌رنامه‌ی کۆمسیونا بندا په‌نابه‌ران قه‌ستا وی وه‌لاتی دکرن یا توند بوو، لێ فه‌کۆله‌ره‌کی کورد دوێ باوه‌ریی دایه‌ ئه‌گه‌ری فی توندیی بۆ هندی دزفریت ژماره‌کا سه‌رکرده‌ و کادریین به‌ری یین شوپه‌شا ئه‌یلوولی ب پاسپورتین سه‌خته‌ چوو بوونه‌ فی وه‌لاتی"^(۵). ژبه‌ره‌ندی سامی عه‌بدولره‌حمان نوینه‌ری پارتی ل ده‌رفه‌ ژ له‌ندن د

(1) 100.IRN.KURDS, vol.8, from Leslei A. Goodyear, to The High Commissioner, Kurds- Migration to the UK, Document: (535), 3 August 1976.

(2) NBR 245/1, FCO 8/3000, Kurds in Iran, from I. McCluney to Mr. -ames, Kurds, Document: (3), 25 May 1977.

(3) Ibid.

(۴) میه‌فان محمد حسین، المصدر السابق، ص ۱۳۶.

(۵) بۆ زانینا زانیاریین زیده‌تر لسه‌ر وان سه‌رکردان و هه‌لوپستی حکومه‌تا بریتانیا به‌ری خو‌بده: میه‌فان محمد حسین، المصدر السابق، ص ۲۰۱-۲۲۵.

په یوه ندییه کا تیله فونیدا ل ۲۱ ئی حوزهیرانا ۱۹۷۷ دگه ل کیفن لیونیت سکریتیری ئوفیسا کۆمسیونا نافبری دیاردکته: "حکومهتا بریتانیا مهرج و ریکارین توند یین دانایه بهر په نابهر و ئه و که سین داخوازا مافی په نابهری لقی وه لاتی دکهن، ژماره کا کوردان ژ دهرفه ی بهرنامه ی کۆمسیونا بلندا په نابهران بو مه ره ما چاره سه ریا ته ندروستی پیشکیشی قیزایی کر بوون یین هاتینه ره تکرن"^(۱). ل دو ماهیئ حکومهتا بریتانیا لدوری (۵۰) په نابهرین دی یین کورد بو سال ۱۹۷۷ لسه ر بنیاتی دو سه یین که سی وه رگرتن، به لئ ل بن مه رجین زور و چاقدیرییه کا توند پیخه مه ت دلئ هه می لایه کی ژ خو رازی بکه ت.

(1) 100. IRN. KURDS, vol.12, from K. Lyonette, to the High Commissioner, Kurdish Resettlement-1977, Document: (713), 21 -une 1977.

۲- شاهه‌نشینا هۆلەندا:

هۆلەندا ئیک ژوان وه‌لاتان بوو هەر ژ ده‌ستیکی ب ریکا ریکخواوین خیرخوازی هاریکاریین مروقی گه‌هاندنه خه‌لکی ده‌فه‌ریڼ ژیر ده‌سته‌ه‌لانا شوپه‌شی، بو وینه ریکخواوا (Terre des Hommes) یا هوله‌ندی ئیک ژوان ریکخواوان بوو کو دگه‌ل به‌ریابوونا شهرئ ۱۹۷۴ دناقه‌ه‌را شوپه‌شی و پژیما عیراقئ هەر زوی ده‌ست ب کومکرنا هاریکاریان کر و بیی گوهدانا گه‌فین پژیما عیراقئ گه‌هاندنه خه‌لکی لیقه‌ومایی ل کوردستانا عیراقئ^(۱). حکومه‌تا هۆلەندا به‌ری زۆربه‌ی وه‌لاتین ئه‌وروپی و پوژتافیی په‌نابه‌ریڼ کورد ل ټیرانئ وه‌رگرتن، ئەف راستیه د نامه‌کا بریکاری وه‌زاره‌تا داد یا وی وه‌لاقی کو ل ته‌موزا ۱۹۷۵ بو گروپی ده‌ست پیشخه‌ریڼ کوردستانئ ل ئوتریختئ (the Initiatief Groep of Koerdistan) هنارتیه دیاردبیت، تیدا دبیت: "حکومه‌تا هۆلەندا یا ناماده‌یه ژماره‌کا زۆتر ژ ئەف کوردین هه‌تا نوکه هاتی ب خیزانفه وه‌رگریت، به‌لی ژبه‌ر ئه‌گه‌ریڼ سیاسی هه‌زناکه‌ت ئاشکرایت کو ئیکه‌م وه‌لاته دی ئەفئ چهن‌دی که‌ت"^(۲). هه‌روه‌ها خوشحالیا خو ده‌ردبیت کو سه‌روکی کۆمسیونئ ل به‌ره نامه‌کی بو ژماره‌کا وه‌لاتین ئه‌وروپی ژوان ژئ هۆلەندا به‌نیریت بو وه‌رگرتنا کوردان کو پاشی ئه‌و کینشا سیاسی بخو دی چاره‌سه‌ر بیت. که‌واته هۆلەندا به‌ری ناما سه‌روکی کۆمسیونا بلندا په‌نابه‌ران هنده‌ک کورد وه‌رگرتبوون، به‌لی زۆربه‌ی وان ئه‌و بوون یین ب ریکین قاچاخ و تاک و ته‌نیا پشتی نسکویا ئه‌یلوولی چووینه وی وه‌لاقی، هه‌ر دقئ نامیدا به‌حس دکه‌ت بالیوزخانا مه‌ل ته‌هران و نوینه‌ری پارتی ریکه‌فتینه کو ژ ئیره ویشه هه‌ماهه‌نگیئ لسه‌ر فی بابه‌تی بکه‌ن ب په‌نگه‌کی پارتی لیستا ناغان ناماده بکه‌ت و ئه‌وژی چاف پیکه‌فتنی دگه‌ل بکه‌ن و هنده‌کان ژئ بگرن^(۳). لسه‌ر قئ ئیکئ نوینه‌ری کۆمسیونا په‌نابه‌ران دوئ باوه‌ریئ دایه کوئه‌ف ده‌ستیپشخه‌ریا حکومه‌تا هۆلەندا ئه‌گه‌ره‌ک بوو کو وه‌لاتین دی ژئ چاف ل هۆلەندا بکه‌ن^(۴).

(1) Edward Mortimer, International charities, Op. Cit.

(2) From -. Zeevalking, Admission of Kurds, Op. Cit, Document: (192), 16 -uly 1975.

بو دیتنا وی به‌ری خو بده پاشکوی ژماره (۱۹).

(3) Ibid.

(4) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

پشتی هنگی حکومهتا هۆله ندا ب ریکا بالیوزی خو ل کۆمسیونا په نابهران ل جنیفی ل ریکهفتی ۱۶ ی چریا ئیکتی ۱۹۷۵ ئەو ریکخراو ناگه هدارکر کو وان بریارا دای دۆسیهیا (۵۰) په نابهرین کورد ل ئیرانی بیی مهرج وه بگرن، به لئ دگه ل هندئ ژى حکومهتا هۆله ندا د خواست ل ده می چاف پیکهفتنی قان سئ پرسیارا ل وان بکهن، ئایا بوچی وان که سا زوی دقیت ژ ئیرانی دهر بکه قن و بهینه هۆله ندا، ئایا ئەوان که سان چ خزماتیهک دگه ل هاوالاتیین هولهندی ههیه، و ئهرئ به گره واندى ئەکادیمی و خواندنئ یئ ئەقان که سان چیه ژ بهر پروسا تیکه لبوونا وان دناف جقاکی هولهنديدا^(۱)، به لئ تیروته سه لئین بابەتی د نامه کا نوینه رئ ریکخراوا ناقبری ل هۆله ندا بو ئوفیسا سه ره کی ل جنیفی کو ل ۲۳ چریا ئیکتی هنارتیه دیاردکته د چارچوئی به رنامئ وه رگرتنا په نابهرین کورد ل ئیرانی هه تا وی ده می (۱۷) که س ب قاچاخی د ریکا کومپانیا فروکه قانیا فه رنسی (France Air) چوونه ئە مستردام و دوسیا (۳۳) که سین دی ژى بالیوزخانا وی وه لاتی ل ته هران دئ ژیک فاقیریت^(۲). به لئ د راپورتا لیسلی گودییر نوینه رئ کۆمسیونا په نابهران ل ته هران وه سا خویا دبیت کو سه رجه م ئەندامین وان (۵۰) خیزانین پیشکیشی هۆله ندا کرین د بوونه (۱۴۸) که س ئەقه ژى زور زیده بوون ژوی ژمارا حکومهتا وی وه لاتی داخوازکری، ژ به رهندي دیاردکته کو پشتی دگه ل بالیوزی وی وه لاتی ل ته هران ئاخفتی ئەو یئ ئامادهیه ئەو (۱۷)^(۳) که سین تاک تاک چووین ژ قئ لیستئ جودا بکهت و زاروکان ژى نه هه ژمیریت داکو حکومهت بریارا دوماهیئ لسه ر وه رگرتنا دوسیه یین وان بدهت^(۴).

ل دوماهیئ حکومهتا هۆله ندا بریاردا ده ست ب فه گوهاستنا وان که سا بکهت

(1) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, from - K. Leyonett, to the High Commissioner, Iraqi Kurds in Iran: Netherlands reply, Document: (209), 17 October 1975.

(2) 100.IRN.KURDS,vol.1,P.1, from the UNHCR Representative in The Hague, to Mr F- Homann-Herimberge, UNHCR Headquarters, Geneva, Kurds in Iran, Document: (213), 23 October 1975.

(۳) دراپورته کا کومسیونا په نابهران دیاردکته ئەف (۱۷) په نابهره بهری به رسفا حکومهتا هولهندا ب پاسپورتین عیراقئ چوو بوونه وی وه لاتی و ده می ئەف بابته ئاشکرا بووی حکومهتا هولهندا هه ست ب شه رمزاری کر به رامبه ر ده سته لاتدارین عیراقئ، لهوا هولهندا نه چاروو ریکارین په نابهری لسه ر وان جیه جئ بکهت. بنیره:

From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(4) From Leslei A. Goodyear, Report No: 2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975.

یښ دۆسه یښ وان هاتینه وه‌رگرتن و تیچوو یښ قه‌گواستنا وان ژى ب ریژا ۸۰٪ ب ستویځ خوځه‌گرتن نه‌قا مایى کو (۲۰٪) پارتي دیموکراتي کوردستان خه‌رجکرن^(۱). و ئیکه‌مین کۆما په‌نابه‌ریڼ فه‌رمى کو ژ (۱۹) که‌سان پیک دهات ل ۲ ئ شواتا ۱۹۷۶ ژ فروکخانا ئاریامیهر ل ته‌هران به‌ره‌ف نه‌مسترداما پایته‌ختی هۆله‌ندا ب ریکه‌فتن^(۲). ئیک ژوان (خلیل شنگالی) د بیره‌وه‌ریښ خوځا ئاماژه دکه‌ت نه‌و ب فروکه‌کا هیلا نه‌سمانی یا شاهه‌شینا هۆله‌ندا هاتنه ره‌وانه‌کرن و ژلایځ نوینه‌ریڼ کۆمسیونا په‌نابه‌ران وه‌زاره‌تا په‌وشه‌نبیری و کاروباریڼ جفاکی یا حکومه‌تا وی وه‌لاقی هاتنه پیښوازیکرن و بو ده‌می سی هه‌یفان ل هوتیلا (ئیتونیل) ل نه‌مستردام هاتنه ئاکنجیکرن و پاشی هاتنه قه‌گوه‌استن بو یه‌کین ئاکنجیبوونئ و هه‌ر ل شواتا وی سالی ده‌ست ب خواندنا زمانئ هولهندي کرن^(۳).

هه‌رچه‌نده بو خوځا دووی ژى ل پایزا ۱۹۷۶ کۆمسیونا په‌نابه‌ران په‌یوه‌ندی ب حکومه‌تا قی وه‌لاقی قه‌ کر، به‌لئ د به‌رسقیدا نوینه‌ری هۆله‌ندا ل کۆمسیونا ناقبری ل ۱۹ چریا دووی هه‌مان سال راگه‌هاند هۆله‌ندا نه‌شیت ژمارا نه‌و کوردیڼ وه‌رگرتی زیده‌بکه‌ت^(۴). ئانکو حکومه‌تا هۆله‌ندا دیارکر نه‌شیت چ په‌نابه‌ریڼ دی یښ کورد وه‌ربگریت، به‌لئ به‌رپرسیڼ کۆمسیونا په‌نابه‌ران لسه‌ر هه‌ولین خو د به‌رده‌وام بوون، بو وینه د سه‌ره‌دانه‌کیدا بو ته‌هران س. براور (C. Brouwer) نوینه‌ری ریخخراوا ناقبری ل هۆله‌ندا د کومبوونه‌کا هه‌قبه‌شدا دگه‌ل بالیوزخانا وی وه‌لاقی و نوینه‌ری کۆمسیونئ ل ته‌هران دیاردکه‌ت کو دی هه‌ولین رژد ئیخنه‌کار بو وه‌رگرتنا ژماره‌کادی یا په‌نابه‌ریڼ کورد، بو قی ئیکئ بالیوزخانا هۆله‌ندا ژى ئاماده‌یا خو دهردبریت بو هه‌ر پښگافه‌کئ^(۵). لئ پشتی دادگه‌ها بلند (Suprem Court) یا هۆله‌ندا ل ته‌باخا

(1) From K. Lyonette, Resettlement of Iraqi Kurds, Op. Cit, Document: (259), 7 -anuary 1976.

(2) From Leslei A. Goodyear, Repot No.11, Op. Cit, Document: (281), 3 February 1976.

(۳) حسو هورامی، مسار مناچل خمسون عاما من النچال ۱۹۶۸-۲۰۱۸: مژکرات خلیل سنجاری، اربیل ۲۰۱۸، ص ۴۶.

(4) 100. IRN. KURDS, vol.9, from C. A. van der Klaauw, Ambassador, Geneva, to the High Commissioner, Resettlement of Kurds of Iraqi origin, Document: (584), 19 November 1976.

(5) 100. IRN. KURDS, vol.10, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to The High Commissioner, Migration Kurds to Netherlands, Document: (655A), 26 April 1977.

۱۹۷۸ ئەو كوردین هەتا وی دەمی چووینە فی وەلاتی ب پەنگەکی فەرمی و دویش یاساین پەنابەریی وەكو پەنابەر ناساندی، هاندان بوۆ حكومەت و بالیوزخانا وان ل تەهران چیبوو كو ب ئەرینی بەرسقا داخوایین داهاقی یین كۆمسیونتی دەربارە ی پەنابەرین كورد ل ئیرانی بدەن^(۱). دقیرەدا دیاربوو هۆلەندا ئیک ژوان وەلاتان بوو یین هەر ژ دەستیکی هاریکاریا پەنابەرین كورد کری و ئیکەم كۆما وان ژی وەرگرتی.

(1) 521. IRN, vol.17, from K. Mor-ane, to The High Commissioner, Note for the file, Document: (989), 14 November 1978.

۳- کۆمارا نه‌مسا:

نه‌مسا ژى ژ وه‌لاتین ده‌ستپیکڻ بوو کو هه‌ر زوی به‌رسقه‌کا ئه‌ریڼى بو وه‌رگرتنا هنده‌ک په‌نابه‌ریڼ کورد دایه ده‌ستى سه‌رکردایه‌تیا پارتی ل ته‌هران^(۱)، و ده‌مى کۆمسیونا بلندا په‌نابه‌ران ژى ئه‌و داخواز ژى کرى بالیوزى وى ل کۆمسیونا نافبرى ل جنیفى مارتن ره‌دۆلف (Martins Radulf) ل دوو نامین جودا هه‌ر ئیک ژ سه‌رۆکى کۆمسیونى و جیگرى وى ئاگه‌هدار دکه‌ت کو حکومه‌تا وه‌لاتى وى بریارا دای (۱۰۰) په‌نابه‌ریڼ کورد ل ئیرانى فه‌گوه‌یزیته نه‌مسا و مافى په‌نابه‌ریڼى بده‌تى^(۲)، هه‌روه‌ها دیاردکته‌ت کو وان که‌مپا ترايسکیرخن (Traiskirchen) وه‌کو فه‌حه‌واندنه‌کا ده‌ستپیکى بو ئه‌وان په‌نابه‌را یا دابینکری و وان پيخوشه ژفانى گه‌هشتنا وان پيش وه‌خت بزنان داکو به‌ره‌فه‌یین پيشوازیا وان باش بکه‌ن^(۳). د به‌رامبه‌ردا جیگرى سه‌رۆکى کۆمسیونى چارلس مه‌یس (Charles Mace) ل پيش سه‌رۆک ی ویشه د ریکا نوینه‌رى وى وه‌لاقى سوپاسیا حکومه‌تا نه‌مسا دکه‌ت کو لسه‌ر ده‌ست پيشخه‌ریا وان رازى بووی و وه‌کو کاره‌کى دۆستانه بو کۆمسیونى و هاریکاری بو ملله‌تى کورد نیشان دده‌ت و داخوازى ژى دکه‌ت بو ته‌مامکرنا وى پروسى هه‌ردوو نوینه‌رى کۆمسیونى لیسلى گودییر و بالیوزخانا وى وه‌لاقى ل ته‌هران دگه‌ل ئیک هاریکارین^(۴).

پاشى ژلايى نوینه‌رى پارتی و کۆمسیونا په‌نابه‌ران (۱۰۰) فورم ژ نافین وان خیزانا کو دفيان بچنه نه‌مسا هاتنه ئاماده‌کرن و سه‌رجه‌مى هه‌میان د بوونه (۱۲۳) که‌س، ژبه‌ره‌ندى پیدفى بوو دووباره پیدچوون ل وى لیستیدا به‌یته‌کرن داکو دگه‌ل خواستین

(۱) بارزانى دناما خۆدا بو سه‌روکى کومسیونى ل ۱۷ ی ته‌باخى ۱۹۷۵ ئاماژه بقى ئیکى دابوو. بو زیده‌تر بنیره: 100.IRN.KURDS, vol 1, Part 2, from Mustefa Barzani, Op. Cit, Document: (158a), 17 August 1975.

from Radulf Martins, Austorian Ambassador, to Mr. Charles H., ۱.P, ۱.IRN. KURDS, vol. ۱۰۰ (۲) ۲۲ October ۱۹۷۵, Mace Deputy High Commissioner, Geneva, Document (۲۱۱a).

بو دیتنا فى نامى بنیره پاشکویى ژماره (۲۰).

(3) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, from Ambassador Radulf Martins, Mission of Austria, Geneva to Sadrudding Aga Khan UNHCR's Higher Commissioner, Document: (197), 3 October 1975.

(4) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, from Charlec. H. Mace, Deputy High Commissiner, to His Excellency Mr. Radulf Martins Ambassador and Permanent Representative of Asturia, Geneva, Document: (210), 22 October 19.

حكومه تا نه مسا بگونجیت. سه ره نه نجام دیار بوو (١٠) كه س زفریوونه عیراقی و حهفت كه سیش چوو بوونه وه لاته كئی دی، لیستا مای بوونه (١٠٦) كه س دگه ل (١٣) كه سین دی كو بهری هنگی پیشكیشی فیزایی كربوو، ژبه ر زیده بوونا ژمارا وان ژوئی یا حكومه تا نه مسا رازی بوون له سردای نوینه ری كۆمسیونئ ل ته هرا ن د نامه كیدا بو سه رو كئی كۆمسیونئ داخوازی دكه ت هه ول بهینه دان ئه ف گروپه هه می بهینه وه رگرتن^(١).

حكومه تا نه مسا داكو گوشاری ن حكومه تا عیراقی له سه ر خو كیم بكه ت، د ریكا بالیوزخانا خو ل ته هرا ن دیار كر مه رجه ئه و كه سین دچپته وی وه لاتی دقیت مایتێكرنی دكارو بارین سیاسیدا نه كه ت^(٢). له وا پشتی نه هه یقی ن چافه ری بالیوزخانا نه مسا نوینه ری پارقی ناگه هدار كر بگویره ی رینمایین حكومه تا وان ئه و لیستا بهری نوكه دوو كه س تی نه بن ئه قین دی هه می دی هی نه ره تکر ن، چونكه ئه و مه رج تیدانینه یین مه دقین. هه روه ها دیار كربوو كو وان قوتابی و كه سین ئه كادیمی و پروفیشنال نه قین، ئه وان كریكارین گه نج و شاهه زا كو خودان خیزانین بچوك بن دقین^(٣). ژفی هه لو یستێ حكومه تا نه مسا دیار دبیت كو ئه فی وه لاتی زیده تر ژبه ر به رژه وه ندیین ئابوری ب ده ست ئیخستنا ده ستی كاری یئ ئه رزان ئاماده بوو په نابه ری ن كورد وه ربگری ت، نه ك ژبه ر لایه نی مرو فقی.

ئه ف هه لو یستێ نوئی ئاریشه كا مه زن بو پارقی و په نابه ران په یدا كر، چونكه پشتی ده مه كئی درێژ ئه و خه لك ب هی قیا چوونا نه مسا مابوونه هه لاویستی، ئه فجا سه ر ژنوئی دقیت ل ریكه كا دی بگه ری ن بو ته مینكرنا چاره نفیسی وان، ژبه رهنه دی نوینه ری پارقی دبیزیتێ: "ئه ز نه شیم پشتی نه هه هیقا ئه فی لیستی بگۆرم و ئه و گه نجین ل دو یف ساخله تین هه وه دنا ف وان په نابه راندا نه ماینه یین ل ئیرانی ماین و ئه گه ر

(1) From Charlec. H. Mace, Op, Cit, Document: (210), 22 October 19.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, from Mr. V. Dayal, UNHCR Representative at UN Headquarters, New York to Ghassan Arnaout, Chief, Middle East and North Afarica Section, Report on Mr. Goodyear's Mission to Iran, Period 7-14 October, , Document: (211), 21 October 1975.

(3) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Roger Booth, Resident Representative of UNDP in Iran, to Mr. Homann Herimberg, Deputy Directer UNHCR, Document: (269), 20 -anuary 1976.

هه‌بن ژێ خێزانێن بچووک نینه"^(۱). به‌لێ هه‌لۆیستێ حکومه‌تا نه‌مسا نه‌هاته‌گورین، له‌وا پارتی و کۆمسیونا په‌نا‌به‌ران نه‌چاربوون مه‌رجیێن حکومه‌تا نه‌مسا جێ به‌جێ بکه‌ن، ئه‌وژێ ب گۆرینا لیستا ناغان کو هه‌می که‌سێن سه‌لته‌ ژێ ده‌ریخست و بتنی خێزان هێلان و سوزنامه‌کا نفیسی بو سهرۆکێ کۆمسیونێ و د رێکا وی ژێ را بو حکومه‌تا نه‌مسا هنارت تیدا دوو خال دیارکرن، ئه‌وژێ: ۱- چ ژ فان کانیدان ئه‌ندامه‌کێ کارا یێ شوهره‌شا کوردی نه‌بوو، ۲- چ ژ فان که‌سان هندی ل وی وه‌لاتییه حکومه‌تا نه‌مسا شه‌رمزار ناکه‌ت ب به‌شداربوونا چالاکییێن سیاسی^(۲). ل دوماهیێ ئیکه‌م کۆما په‌نا‌به‌ران کو ژ (۴۱) که‌سان پیکهاتبوون ل ۳۱ ئادا‌را ۱۹۷۶ ژ ته‌هران به‌ره‌ف قیه‌نا ب ریکه‌فتن و دووه‌م کوم ژێ (۱۹) که‌س بوون ل ۵ ئی نیسانی چوون و سییه‌م کوم ژێ (۳۵) که‌س بوون ئه‌وژێ ل سیی گۆلانا هه‌مان سال گه‌شتکرن، سه‌رجه‌مێ هه‌میان بوونه (۹۵) په‌نا‌به‌ر، ئه‌و پینچ که‌سێن مای ژێ هیشیا به‌رسفا حکومه‌تا نه‌مسا مان، سه‌باره‌ت خه‌رجیێن گه‌شتیێن وان، یین کۆما ئیکێ (۶۰٪) کۆمسیونێ دان و (۴۰٪) ژێ پارتی دیموکراتی کوردستان پيش وانفه‌ دان، و خه‌رجیێن هه‌ردوو کومین دوماهیێ ژێ (۵۰٪) کومپانیا فروکه‌فانیا (Iran Air) داشکاندن بو کر و نیفا دی ژێ کۆمسیونێ دان^(۳).

سه‌باره‌ت خو‌لا دووی یا فه‌گه‌هاستنا په‌نا‌به‌ران، نه‌مسا ژێ ژوان وه‌لاتیێن دی یین پوژنئافیی بوو یین کۆمسیونا په‌نا‌به‌ران ل ۲۲ ئی چریا ئیکێ ۱۹۷۵ دووباره‌ داخواز ژیکری ژماره‌کادی یا په‌نا‌به‌رین کورد وه‌ربگرن، لئ حکومه‌تا فی وه‌لاتی چ به‌رسف نه‌ ئه‌رینی و نه‌ژێ نه‌رینی نه‌ددان، دیاربوو نه‌دقیئا ژمارا ئه‌و په‌نا‌به‌رین وه‌رگرتی زیده‌ بکه‌ت، ژبه‌ره‌ندی دوێ په‌یوه‌ندیئا تیله‌فونی یا سامی عه‌بدولره‌حمان دگه‌ل به‌رپرستی به‌رنامان و ئوفیسا سه‌ره‌وکی کۆمسیونا په‌نا‌به‌ران کیفن لیونیتی ل حوزه‌یرانا ۱۹۷۷ ئه‌نجامدای، دبیتیتی یا گرنکه‌ جاره‌کادی په‌یوه‌ندیی ب حکومه‌تا نه‌مسا بکه‌ن، چونکه‌ زیده‌تر ژ (۳۰) که‌سان ژ سه‌رجه‌مێ وان (۱۰۰) په‌نا‌به‌رین نه‌مسا وه‌رگرتی ئه‌و وه‌لات یی بجه‌ هیلای و یین چووینه به‌لجیکا و هو‌له‌ندا و فنله‌ندا^(۴). هه‌ر دقئ په‌یوه‌ندییدا

(1) Ibid.

(2) From Leslei A. Goodyear, Report No: 5, Op. Cit, Document: (233), 11 November 1975.

(3) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976.

(4) From K. Lyonette, Kurdish Resettlement-1977, Op. Cit, Document: (713), 21 -une 1977.

عەبدولرەحمان رادگەهینیت: "ل دەمەکیدا گفاشتنن ساواکی لسەر پەنابەرەن یین توندتر لیهاتی، لی بریقه چوونا بەرنامی خۆلا ۱۹۷۷ یا سستە و ئەف پاش ئیخستە دەی خەلکی توشی نەرحەتی و بیھیقی بوونی کەت"^(۱). هەرۆهەا دبیزیتی: "ئەگەر پیدفی بکەت ئەم دەی مایتیکرنی دفی ئاریشیدا کەین و دگەل حکومەتان ئاخفین"، بەلی کیفن لیونیت هەرۆهکی بەری ئامۆژگاریی لی دکەت کو چ پینگاڤین ئیکلایهنە نەهاڤیژن، چونکە دەی کاریگەریین نەرینی لسەر هەلوئستی حکومەتان هەبن"^(۲). دڤیره دا ئەم دشین بیژین نەمساژی ئیک ژوان وەلاتان بوو کو حکومەتا وی هەرزیو رەزامەندی لسەر دەستپیشخەریا وەرگرتنا پەنابەرین کورد دای، لی ژبەر مەرچین وەرگرتنی و گوهرینا لیستا نافان دقوناغا ئیکیدا ئەفی پرۆسی دەمەکی دریژ فەکیشا ب پەنگەکی هەندەک پەنابەر بیھیقی دبن و دزقرنە عیراقی، بەلی دقوناغا دووی دا یا سست بوو و حەز نەدکر چ پەنابەرین دی وەرگریت.

(1) Ibid.

(2) Ibid.

٤- کۆمارا فیدرالی یا ئەلمانیا (ئەلمانیا پوژنافا):

حکومەت و گەلی ئەلمانیا چ ب ریکار پوژنامەفانان^(١) بیت یان ریکراوین مافی مروۆفی لسه ر پسا گەلی کورد ل کوردستانا عیراقی و تایهت پهوشا هاوالاتین وی د ناگه هداربوون، ژلای خۆقه سه رکرایهتیا شوپهشا ئەیلوولی پیخه مەت راسته وخۆ په یاما خۆ بگه هینه سیاسه ته دار و کاربه ده ستین حکومه تین ده رفه ل هافینا ١٩٧٤ شانده کۆ ده نیرنه ژماره کا وه لاتین ئەوروپی ئەوروپی ژوان ژى ئەلمانیا، ئەف شانده ژ محسن دزه یی و سامی عه بدولره حمان پیکهاتبوو و مه ره ما سه ره کی یا وان کومکرنا هاریکاریان بو شوپه شی^(٢). د سه ره دانا خۆدا زور هه ولدان دگه ل به رپرسین سیاسى و حکومى یین ئەلمانیا دیداران ساز بکه ن، لی چ به رپرس نه ل وه زاره تا ده رفه و نه ژى ل وه زاره تا هاریکاری و دارایی ئاماده نه بوون دگه ل وان کوممب، هه تا به رپرسین پارتا سوشیال دیموکرات (Social Democratic Party) یا ده سته لاتدار ژى ئاماده نه بوون وان بینن، چونکه وان دۆزا کوردی و داخوایین وان ب پرسه کا نافخویى یا عیراقی پیناسه دکر، بتنئ دوو به رپرسین پارتا ئیکه تیا دیموکرات یا کریستیان (Christian Democratic Union Party) ئەوژی ئەلیوس میرتس (Alios Mertz) نوینه ری قئ پارتئ د په ره مانیدا و فرانس پوزیف شتراوس (Franz Posiff Strauss)^(٣) سه رکرده و وه زیرئ به ری یئ قئ پارتئ گوهداریا داخوایین شاندى کوردی کرن^(٤).

پیچه وانه ی هه لوئستی حکومەت و سیاسه ته دارین وه لاتئ خۆ (١٠) کومه له و ریکراوین خیرخوای یین ئەلمانی د یاداشته کیدا ل پایزا ١٩٧٤ بو ده زگاین حکومى و نه حکومى داخوایئ دکه ن هاریکاریین مروۆفی ب زویترین ده م بگه هینه په نابه رین

(١) رهنگه بهرچا فترین نمونه روژنامهفان گوتتهر ديشنه ر (Gunther Deschner) نفيسه رى پهرتوكين (Die Kurden, das betrogene Volk, Die Kurden, Volk ohne Staat) بيت، ئانكو كورد ئەو مللته ئى هافيتى و بى دهولت. ئەف هه ردوو په رتوکه نها هاتينه وه رگيران بو سه ر زمانى کوردی. نافبرى سه ره دانا ده فەرين شوپه شی کریيه و رهوشا په نابه ران و دوماهى روژانين وی دگه ل بارزانى به حس کرينه و دروژنامين ئەلمانيدا به لافه کرينه. (٢) گوینتهر ديشنه ر، ژبده رى به رى، ل ٢٧٩.

(٣) مه سعود بارزانى ئاماژه دکه ت ئەفى که سايه تى ل سالا ١٩٦٩ ژ ميزانیا پارتا خۆ دوو مليون فرانك پيشکيشى شوپه شی کربوون. بنپره: بارزانى و بزووتنه وهى... شوپه شی ئەیلوول، ل ٢٣٥.

(٤) گوینتهر ديشنه ر، ژبده رى به رى، ل ٢٧٩.

كورد لسه‌ر سنورێ ئیرانی، و سه‌رسامییا خوۆ ده‌ردبرن كو هه‌تا وی ده‌می نه‌ خاچا سوورا نافده‌وله‌تی و نه‌ژی خاچا سوورا ئەلمانی چ هاریکاری پیشکیشی وان په‌نابه‌ران نه‌کرینه^(۱). هه‌روه‌ها پوژنامه‌فانی ئەلمانی گوینته‌ر دیشنه‌ر به‌حسێ ژماره‌كا ماموستایین زانکۆیی وه‌کی (ئیمانویل گایس، ئارنست بلوخ، ئوسیب فلخت هایم و هلموت گولفتزر) و ژماره‌كا قه‌شان وه‌کی (قه‌شه‌ هاینرش ئەل‌برش، قه‌شه‌ ئەنگبورك دریفیتس) پیکشه‌ بانگه‌وازه‌کێ ژیر درۆشمێ (په‌نابه‌رین کورد رزگار بکه‌ن) به‌لاف دکهن و پشتگیریا خوۆ بوۆ دۆزا کوردین ئاواره‌ دیاردکه‌ن^(۲). لی د راستیدا داخوایا فانی که‌سایه‌تی و ریکخراوان بی به‌رسف دمینیت و حکومه‌تا وی وه‌لاتی چ کاردانه‌فه‌ بوۆ وی پرسا مروۆفی نه‌بوون. دیسان ب درێژه‌دان بوۆ ئاگه‌هدارکرنا گه‌لی ئەلمانی لسه‌ر رویدانین وی ده‌می ل کوردستانا عیراقی، که‌نالی دوو یی ئەلمانی ل هه‌یقا کانونا ئیکێ ۱۹۷۴ ئەو نه‌خوۆشی و کاره‌ساتین حکومه‌تا عیراقی ب سه‌ر کورداندا ئینای دسی زنجیره‌ به‌لگه‌فیلماندا به‌لافکرنا، دوان فلماندا چا‌فیکه‌فتن دگه‌ل ئەو خه‌لکی په‌نابه‌ربووین ئەنجام دابوون و تیدا دیارکربوو رژیما عیراقی ب ریکا هیزا خوایا ئەسمانی بیی دلۆفانی یا گه‌لی کورد کومه‌لکوژ دکه‌ت^(۳). ئەم دشین بیژین بوۆ وی ده‌می ئەف جوره‌ راگه‌هاندنه‌ وه‌کی بالیوزه‌کێ بووینه بوۆ گه‌لی کورد، چونکه‌ وی ده‌می زوۆرا ب زه‌حمه‌ت بوو بوۆ کوردان هه‌تا بشین ده‌نگی خه‌لکی خوویی سته‌م دیتی بگه‌هینه جیهانا ده‌رفه‌.

سه‌باره‌ت پرسا چوونا په‌نابه‌ران بوۆ فی وه‌لاتی، ل ده‌ستپیکا ئەیلوولا ۱۹۷۵ حکومه‌تا فی وه‌لاتی د ریکا نوینه‌ری خوۆ روۆتجیر (Mr. Rotger) ب پلا قونسل ل کۆمسیونا بلندا

(۱) ژوان ساریان (کومه‌لا ئیکه‌تیا لایین ئازاد ل هامبورگ، کومه‌لا سه‌ندیکیاین هامبورگ، کومه‌لا ئیکه‌تیا لایین خیرخواز، کومه‌لا لایین کریستیان، کومه‌لا سه‌ندیکیاین ئەلمانی، لایین پروتستانت ل هامبورگ، کومه‌لا لایین پروتستانتین میتودیست، لایین وه‌رزشفان بین هامبورگ، لایین کاسولیک، کومه‌لا کور و کچین سکاویتین کریستیان). بنیره: دعوت ده‌ سازمان مذهبی و خیریه‌ آلمان برای کمک به‌ پناهندگان کرد عراقی، اطلاعات، شماره ۱۹، آبان ۱۳۵۳.

(۲) ناقیری نه‌ میژوویا فی بانگه‌وازی و نه‌ژی کا بوۆ کێ هنارتیه‌ دیارنه‌کرینه. بنیره: ژیدهری به‌ری، ل ۲۷۸.

(۳) نمایش حمله‌های هوایی عراق به‌ کردها در تلویزیون آلمان، اطلاعات، شماره (۱۴۵۹۰)، ۳۰ آزر ۱۳۵۳؛ شماره (۱۴۵۹۱)، ۱ دی ۱۳۵۳؛ شماره (۱۴۵۹۵)، ۷ دی ۱۳۵۳.

پهنابه‌ران ناما سه‌روکئی ریڤخراوا نافبری وه‌رگرت، ل دویف سه‌رچاویڤن وی ریڤخراوی هه‌تا وی ده‌می دناب‌ه‌را (٩٠-٥٠) په‌نابه‌ریڤن کورد نافین خو ژبو مافی په‌نابه‌ریڤن بو فی وه‌لاقی نفیسی بوون^(١). به‌لئ ئه‌و سال ب دوماهی ژی هات هیشتا حکومه‌تا ئه‌لمانیا چ به‌رسف نه‌دابوون، لئ ده‌له‌که‌فته‌کا کومه‌لا په‌تیدا ل ته‌هران نوینه‌ری کومسیونئ و بالیوزئ ئه‌لمانیا روژئاڤا ئیک دی دبینن و گویدیروئ ده‌لیقه ب فهر دبینیت و پرسیارئ لسه‌ر دوماهی هه‌لوئستئ ئه‌لمانیا ژئ دکه‌ت، د به‌رسفیدا بالیوز دبئزیتئ: "هه‌ر به‌رسفه‌کا به‌یته‌دان دئ یا ئه‌رینی بیت"^(٢). پشتی هنگی نوینه‌ری کومسیونئ سه‌ره‌دانا بالیوزخانئ بخو دکه‌ت و دگه‌ل د. و. نواک (Dr. W. Nowak) کونسل ل وی بالیوزخانئ کوم دبیت. دکتور نواک دبئزیتئ: "مه‌ پئ باشه‌ ئه‌و دو‌سیه‌یڤن په‌یوه‌ندیا زمانی و نه‌ته‌وه‌ی و خیزانی دگه‌ل ملله‌تئ ئه‌لمان هه‌ین پئشکیش بکه‌ن"، چونکه ب دیتنا وی دئ ب سانه‌ه‌تر پروسا وه‌رگرتنا وان که‌سا برئقه‌چیت، هه‌روه‌ها ئاماژه دکه‌ت ژبه‌ر په‌رتوکا (Travels in Wild Kurdistan) گه‌شته‌ک بو نواف کوردستانا کیفیدا، کول ده‌مه‌کئ په‌رتوکا خواندنئ یا زوربه‌ی گه‌نجین ئه‌لمانیا بوو، ملله‌تئ ئه‌لمانی هه‌ست و سوزین به‌رامبه‌ر کوردان هه‌ین^(٣). ل دوماهیئ دبئزیت ژبه‌ر رو‌ناهییا وی راپورتا وانلی^(٤) ده‌رباری سه‌ره‌ده‌ریا خرابا حکومه‌تا ئیرانی دگه‌ل کوردان دایه حکومه‌تا ئه‌لمانیا ئه‌ز باوه‌رناکه‌م چ په‌نابه‌ریڤن کورد به‌ینه‌ره‌تکرن، به‌لئ ئه‌و کوردین بقیت ل ریڤکا ئه‌لمانیا^(٥) بچنه‌ ئه‌مریکا دقیت لسه‌ر گه‌شتناما وان به‌یته‌ نفیسیڤن «مرو‌قین بئ

(1) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from K. Lyonette, to The High Commissioner, The High Commissioner's letter to governments, Document: (177), 5 September 1975.

(2) From Leslei A. Goodyear, Report No: 11, Op. Cit, Document: (281), 3 February 1976.

(3) Ibid.

(٤) دیاره عصمت شریف وانلی کول ده‌مه‌کئ وه‌کو نوینه‌ری شوره‌شئ ل ده‌رفه کارکریه راپورته‌کا لسه‌ر ره‌وشا په‌نابه‌ریڤن کورد و سه‌ره‌ده‌ریا خرابا حکومه‌تا ئیرانی دایه حکومه‌تا ئه‌لمانیا، له‌واژئ به‌رپرسه‌کئ وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌یا ئیرانی وی راپورتئ ب نه‌راست پئناسه دکه‌ت، لئ مخابن ئه‌م نه‌شیاین وی راپورتئ ب ده‌ستخوفه‌ بینین.

(٥) هه‌ژئ گوتنییه حکومه‌تا ئه‌لمانیا چه‌ند جهه‌ک ل فرانکفورتئ بو وان په‌نابه‌ران کو ب شیوه‌کئ به‌روه‌خت بو چاف پیکه‌فتنی لئ بمین پئشنیار کربوون ئه‌وژئ (Hostel Youth Frankfort The و King Camp)، لئ ل دوماهیئ ئافه‌یه‌ک بنافی (Kur-klinik) ل (Budingen) بو ماوی بیست هه‌فتیان هاته‌گرتن و خه‌رجیڤن وی ژئ (٧٥٦٠٠) دولار بوون و کومسیونئ دابینکرن، بنیره:

100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from K. Lyonette to the High Commissioner, Meeting with INS officials in

دەولەت ژ ئێرانئ" و بەحسێ عێراقی نەهێتەکرن، چونکە دوی دەمیدا پیکارین توند لسه وان کەسان بوون یین ژ وهلاتین عەرەبی د چوون و عێراق ژى ژوان وهلاتان بوو^(١).

پاش بوورینا پینج هه یقان، حکومهتا ئەلمانیا د پیکا کارل میورخ (Karl Moersch)، وهزیرى خویى دەرڤه، ل ٢٠ ی کانونا دووی ١٩٧٦ بەرسقا فەرمى یا ناما سەدرەدین ناغاخان ددەت، بەرسقا وی ژى وهکی یا هەندەک وهلاتین دی یین ئەوروپی لایەنئ نەرینى زیدەتر پیڤه دیاربوو و دوپاتی لسه دوسیه یین تاکەکەسى کربوو. تیدا هاتبوو: "حکومهتا فیدرالی یا ئەلمانیا ژبەر یاساین گریدایی وهلاتی خو داخوازا لیبورینی دکەت کول دەمئ نهادا نەشیت پەنابەرین کورد ب کوم وهربگریت". هەر وهها دیاردکەت: "ژبەر خرابیا بازاری کاری و قەلەبالغیا زانکۆیان زۆرا ب زەحمەتە پەنابەر بشین خو دگەل ژيانا ئابوری و دام و دەزگایین زانستی یین ئەلمانی بگونجینن". لدوماهیئ ئاماژە دکەت کو "یاسا ریکئ دەن ئەگەر ئیکئ پەیهوئندیەکا نیزیک دگەل خەلکئ ئەلمانیا هەبیت یان ژبەر بابەتین مرؤفایهتی ئەگەر ئەندامین خیزانەکا پەنابەر یا کورد ل ئەلمانیا هەبن و بقین ئیکبگرن ئەم دی دوسیه یین وان وهگرین"^(٢).

ئەلمانیا د قۆناغا ئیکیدا ژمارهکا پەنابەرین کورد ب شیوی دوسه یین کەسى وه رگرتن، بەلئ پشتی ژمارهکا پەنابەرین کورد دریکا ئەلمانیا را چوینه ئەمریکا دیاره ژبەر ریک و پیکیا وان و ئاستئ وان یی زانستی و مەعریفی هەلوپستەکی ئەرینی دناڤ جڤاک و سازیین وی وهلاتی بەرامبەر وان پەیدابوو، ئەڤ چەندە د گوتنا بالیوزئ نوئ یی وی وهلاتی ل تەهران خویا دبیت و دیاردکەت نوکە دەمەکی باشه کورد پیشکیشی مافی پەنابەریئ ل ئەلمانیا بکەن^(٣). لەوا دەمئ کۆمسیونا پەنابەران قۆناغا دووی

Frankfurt, Document: (267), 19 -anuary 1976.

هەر وهها بو دیتنا وان ئافهیی پەنابەر ل ئەلمانیا ب شیوی بەروەخت لی ئاکنجیکرین بەری خو بدە پاشکویئ ژماره (٢١)

(1) From Leslei A. Goodyear, Report No: 11, Op. Cit, Document: (281), 3 Febraury 1976.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Karl Moersch, Minister of State in The Foreign Office, Bonn, to His Excellency Prince Sadruddin Aga Khan, High Commissioner of UNHCR, Geneva, Document: (269A), 20 -anuary 1976.

بو دیتنا بەرسقا حکومهتا ئەلمانیا بەری خو بدە بەلگەناما ژماره (٢٢).

(3) 100.IRN.KURDS, vol.7, From Leslei A. Goodyear, to The High Commissioner, Possible acceptance of

یا ره‌وانه‌کرنا کوردان بۆ ده‌رفه ل پایزا ١٩٧٦ را‌گه‌هاندی، ژلایئ ویقه وه‌سا ده‌اته پیش‌بینی‌کرن ژ سه‌رجه‌مئ (٣٠٠) که‌سین پیش‌کیشی مافی په‌نا‌به‌ریئ ل ئە‌لمانیا کری ل ده‌وروبه‌ری (٢٠٠ - ٢٥٠) په‌نا‌به‌ران وه‌ر‌ب‌گ‌ری‌ت^(١)، تاییه‌تی ئە‌و که‌سین کو قوتابی نه‌بن و په‌یوه‌ندییه‌کا خیزانی د‌گه‌ل ئە‌و کوردین ل ئە‌لمانیا د‌ژین هه‌بن، به‌لئ د هه‌مان ده‌مدا دیار‌د‌که‌ت کو ئە‌نجام‌دانا چالاکیین سیاسی ژلایئ په‌نا‌به‌ریئ کورد ل ئە‌لمانیا ره‌نگه‌ قئ پروسئ سست ب‌که‌ت^(٢).

کۆمسیونا په‌نا‌به‌ران ئیکه‌م لیستا ناڤین (٥٩) په‌نا‌به‌ریئ د خواستن ب‌چنه ئە‌لمانیا ل ئادارا ١٩٧٧ راده‌ستی بالیوزخانا وی وه‌لاقی ل ته‌هران کرن، و درۆنکرنا خۆدا نقیسیه هنده‌ک ژفان که‌سان د‌گه‌ل کومپانیین ئە‌لمانی ل ئیرانی کار د‌که‌ن و هنده‌کان ژئ په‌یوه‌ندیین سۆزداری یین د‌گه‌ل ئە‌لمانان هه‌ین، هنده‌ک ژئ به‌ری نوکه‌گه‌شتا ئە‌لمانیا یا کری، ئە‌فین دی هه‌ز د‌که‌ن ل ئە‌لمانیا ب‌ژین و حکومه‌تا ئیرانی ژئ یا ئاماده‌یه‌گه‌شتامان بده‌ته وان^(٣). به‌لئ د به‌رسقا داخوازیین واندا حکومه‌تا ئە‌لمانیا را‌گه‌هاند چ ژفان دۆسه‌یان وی ئیکئ نا‌گه‌هینیت کو پیدقییه ئە‌م مافی په‌نا‌به‌ریئ بده‌ینئ، چونکه نه کارکرنا د‌گه‌ل کومپانیین ئە‌لمانی و نه‌ژئ په‌یوه‌ندیین سۆزداری و هه‌بوونا سه‌ربۆرا چوونا ئە‌لمانیا نابنه په‌یوه‌ندیین خیزانی یین نیزی‌ک، له‌وا بریاردا قافارتئ بۆ هنده‌ک دۆسه‌یین دی ب‌که‌ن^(٤). ئە‌وبوو هه‌تا پایزا ١٩٧٨ ناڤین (١١٠) په‌نا‌به‌ریئ دی هاتنه ئاماده‌کرن، لی ژبه‌ر دۆماهی هاتنا ئە‌رکئ نوینه‌ری کۆمسیونا په‌نا‌به‌ران ل ته‌هران، ریکخراوا به‌رنامئ گه‌شه‌پیدانی (UNDP) وه‌کو ریکخه‌ر دناقبه‌را بالیوزخانا وی وه‌لاقی و نوینه‌ری په‌نا‌به‌ران کار د‌کر، پاشی ژقئ ژمارئ (٨٧) که‌س ژلایئ بالیوزخانا

Kurds by West Germany, Document: (523), 24 -uly 1976.

(1) 100.IRN.KURDS, vol.7, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Kurdish Resettlement, Document: (511), 16 -uly 1976.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.9, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Note for the file, Document: (588), 21 December 1976.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.10, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to Dr. H. Burger, Embassy of the Federal German Republic, Tehran, Document: (631), 9 March 1977.

(4) 100.IRN.KURDS, vol.11, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Note for the file, Document: (735), 4 -uly 1977.

قی وه لاتی هاتنه ژێگرتن و ل زستانا ١٩٧٨ ب رێكا كۆمپانیا فروكه فانی (-Luffhan sa) هاتنه رهوانه كرن بۆ ئەمانیا و خه رجیین گه شتا وان ژى رێكخراوا كوچا ئەوروپی (ICEM) ب ستویى خوڤه گرتن^(١).

ژلایه كى ديقه حكومه تا ئەمانیا هه روه كى بۆ قوئاغا ئێكى ژى رێكارین چوونا په نابهران بۆ ئەمریکا ب سانهی كرىن، قى جارێ ژى هه لۆیسته كى ئەرىنى به رامبه ر قى پرۆسى دياركر، ئەف ئێكه د به رسف نامه كا وه زاره تا نافخو یا قى وه لاتی ل چوارى نيسانا ١٩٧٧ بۆ داخوازيه كا كۆمسيونى ژ حكومه تا ناقبرى دياردبيت، ده مى ديژيتى: "مه چ رېگرييه ك نيه په نابهرين كورد د رېكا فرانكفورتييرا بچنه ئەمریکا و مه وه زاره تا ده رقه يا ئاگه هدارى كرى فه رمانى ل باليو زخانا مه ل ته هيران بكه ت داكو فيزايى بدنه په نابهرين كورد"^(٢).

(1) 521. IRN, vol.17, from K. Mor-ane, to The High Commissioner, Note for the file, Document: (989), 14 November 1978.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.7, from Euchen, Der Bundesminister Des Inneren, Bonn, to, Hohen Flüchtlingskomissar der Vereinten Nationen, Amt des Vertreters in der Bundesrepublik Deutschland, Transitaufenthalt Kurdischer Flüchtlinge, Document: (654), 4 April 1977.

۵- کومارا سویسرا:

حکومه‌تا سویسرا د به‌رسقا ناما سه‌روکټی کومسیونا په نابه‌راندا دیاردکته دقئ ده‌مئ نهادا د به‌رنامئ واندا نیه چ په نابه‌ران ب کوم وه‌ر بگرن، به‌لئ ټه دئ هه‌لسه‌نگاندنئ بو هندهک دوسیه‌یین که‌سی که‌ن، لئ مه‌رجه ټه و که‌سین پیشکیشی سویسرا دکهن، داکو دوسیه‌یین وان به‌ینه وه‌رگرتن دقئت په یوه‌ندیه‌کا خیزانی دگه‌ل هاولاتیئ سویسرا هه‌بیت^(۱). ژبه‌ر قئ هه‌لوئسته‌ی نوینه‌ریڼ پارقی دلساربوون ل پیشکیش کرنا وی وه‌لاقی، چونکه دزانی دئ یا بزه‌حده بیت هندهک په نابه‌ران فه‌بیین ټه ف مه‌رجه ژیبگرن، به‌لئ کومپانیا فروکه‌فانی (Swissair) یا وی وه‌لاقی داشکاندنه‌کا تایه‌ت بو فه‌گوه‌استنا په نابه‌ران ژ ته‌هران بو فه‌نا پایته‌ختئ نه‌مسا کربوو^(۲). دوماه‌یی حکومه‌تا سویسرا ره‌زامه‌ندی دا دناقبه‌را (۱۰-۵) قوتابیئ کورد ل ټیرانئ بچن ل وی وه‌لاقی بخوینن^(۳).

هه‌روه‌ک دیاربوو ده‌ستپیکئ هندهک وه‌لات د بابه‌تئ وه‌رگرتنا په نابه‌ریڼ کورد دست بوون و هه‌لوئسته‌کئ ټه‌ریڼی بو ټه‌قئ پروسئ نیشان نه‌دان، سویسرا ژئ ژوان وه‌لاتان بوو ژبه‌ره‌ندی ژماره‌کا زور کیم ژ قوتابیئ کورد شیان بچنه ویږئ بخوینن. به‌لئ پشتی دووباره کومسیونا په نابه‌ران ل ۲۱ چریا ټیکئ ۱۹۷۶ په یوه‌ندی ب حکومه‌تا وی وه‌لاتیقه کری، ژلایئ ویقه دهاته پیشبیینکرن سویسرا ژئ بو قوناغا دووی کومه‌کا په نابه‌ران لدورئ (۵۰) که‌سان وه‌ر بگریت^(۴). له‌وا وه‌زاره‌تا ده‌رفه یا حکومه‌تا سویسرا د به‌رسقا خو‌دا داخوازییا کومسیونئ بو وه‌رگرتنا په نابه‌ریڼ کورد رته نه‌کر و پراگه‌هاند یه‌کا پولیسئ سویسرا ره‌زامه‌ندی بتنی بو ټیکگرتنا ټه‌ندامیئ خیزانئ یا دای^(۵). لئ ده‌مئ پولیسئ سویسرا مه‌رجین حکومه‌تا وه‌لاتئ خو بو دانا مافئ په نابه‌ریڼ پراگه‌هاندی تا ئسته‌کئ زور د ه‌شک بوون،

(1) From Leslei A. Goodyear, Migration to Austoria, Op. Cit, Document: (211a3), 21 October 1975.

(2) From Leslei A. Goodyear, Movement of Kurds, Op. Cit, Document: (282), 3 Febraury 1976.

(3) From K. Lyonette, Resettlement of Iraqi Kurds, Op. Cit, Document: (259), 7 -anuary 1976.

(4) From K. Lyonette, Kurdish Resettlement, Op. Cit, Document: (511), 16 -uly 1976.

(5) 100.IRN.KURDS, vol.9, from F. de Ziegler, Fedral Political Department, Department of International Organizations, Berne, to The High Commissioner, Document: (581), 17 November 1976.

بۆ وێنه پراگه هاندبوو ئەم دى بتنى وان كه سان وه رگرين يين يوه ندييه كا خيزانى يا راسته وخو دگه ل كه سه كى هه لگرى ره گه زناما سويسرى هه بيهت وه كى ژن و مي ريان داىك و باب و زاروكان و ژ ده رفه ي قى بازنى ل ده ف حكومه تا سويسرى نه ده اتنه هه ژمارتن په يوه نديا نيزىك يا خيزانى^(١).

وه ها دياره ري كخراو و ره فه ندا كوردى ژى ل نه وروپا د ناگه هدار بوون ژ نه فى هه لويستى حكومه تا سويسرا له وا وان ژى ژلايى خو ف هه و لدايه دگه ل ده سته لاتدا رين قى وه لاقى پاخفن داكو هه لويستى خو به رامبه ر په نابهرين كورد نه رم بكه ت، بۆ وێنه سامى عه بدولره حمان ل كانونا ئيكى ١٩٧٦ سه ره دانا ژني ف دكه ت و هه و ل دده ت دگه ل كوميتا سويسرى بۆ پشتگيريا گه لى كورد (-Swiss Com mittee for the Support of the Kurdish People) په يوه نديى ب لايه نين په يوه نديدار يين حكومه تا سويسرا فه بكه ن پيخه مه ت هه رچه بيه ت (٢٥-٣٠) په نابهرين كورد وه ربگرن، هه روه كو سكرتيرى سه رو كى كو مسيونا په نابهران ديار دكه ت سه رو كى قى كومه لى بناقى فه له كس (Mr. Flaks) ئەم يين ناگه هداركرين كو لسه ر بلن دترين ئاستى سياسى يى سويسرا وه كو سه رو كى وه لاقى نامه ك يا بۆ وان ها تيه ه نارتن كو ئەو دى د به رژه وه نديا وه رگرتن كورداندا بريارى دن^(٢). به لى پيناسا وه زا ره تا داد و پوليسى سويسرى بۆ په يوه نديا خيزانى هه روه كى به رى بوو، ژبه رهندي كوميتا سويسرى بۆ پشتگيريا گه لى كورد پراگه هاند دى دووباره په يوه نديى ب ئوفيسا په نابهرينى يا حكومه تا سويسرا فه كه ت و دى ناما سه رو كى سويسرا ژى گه هينته وان داكو د پيناسه يا خو دا بۆ «په يوه نديا نيزىك يا خيزانى» پيچه ك دگه ل كوردان دنه رم بن، هه روه ها ئەو دى هه وه كا لوبى كرنى ل سويسرا ده ست پي كهن و بۆ قى ئيكى ئەوان پشته فانيا جقاتا حكومه تا خو جه يا جنيفى هه ر نو كه يا ب ده ستخو ف ه ئيناي^(٣). ل في ره دا ديار دبته لسه ر ئاسته كى بلن د كو سه رو كى وه لاقى يه پشتگيريه كا سياسى بۆ په نابهرين كورد ل سويسرا هه بوو، به لى دنا ف

(1) 100.IRN.KURDS, vol.9, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Note for the file, Document: (593), 6 -anuary 1977.

(2) Ibid.

(3) From K. Lyonette, Op. Cit, Document: (593), 6 -anuary 1977.

دام و دهزگایین حکومه تا سویسرا وه کو وهزاره تا داد بوچوونه کا دی هه بوو، لهوا پرسا چوونا وان (۲۵ - ۳۰) په نابهرین کورد ل سالآ ۱۹۷۷ بو وه لاتئ سویسرا دمیتته هه لویستی و چ به لگه نامه ب ده ست مه نه که فتن پشت بکه ت کو ئه ف په نابهره شیان بچنه فی وه لاتی یان نه.

۶- وەلاتین ئسكەندینافی (دانیمارك، سوید، فنلەندا، نەرویز):

دانیمارك، ل ۲۹ ژی تەباخا ۱۹۷۵ مستەر لیهمەن (Mr. Lehmann)، سكرتیری ئیكی یی نوینەراتیا دانیمارکی ل كۆمسیونا پەنابەرەن، ناما سەرۆكی كۆمسیونی ژبو وەرگرتنا ھندەك پەنابەرین كورد ژ لیونیت سكرتیری ئوفیسا سەرۆكی ریکخراوا نافبری وەرگرت، پشتی لیک گۆرینا بیرو بوچوونا لسەر وی پرسى نوینەری دانیمارکی سوزدا زویترین وەخت وی نامی بگەھینتە حكومەتا وەلاتی خو و داخوازی بەرسقا وی ژى بکەت، بەلی وی ئیكی ژى فەناشیریت كو پپویستە حكومەتا دانیمارك ھەستیاریا حكومەتا عیراقی لسەر بابەتی دۆزا كوردی ل بەرچاف وەربرگیت ھەرۆه كو ل دەستپیک ئەف سالە ل كومیئا مافیئ مروفی ل دەمی بەحس كوردان ھاتیە كرن عیراقی خو نەرازی كریوو، ھەرۆهھا ئاماژە دكەت ناییت ئەف بابەتە كاربگەریی ل دانوستاندنن دنافەرا عەرەبا و جقاتا ئابوری یا ئەوروپی (EEC) بکەت^(۱). بەلی د نامەكا فەرمیدا ل كانونا ئیكی یا ۱۹۷۵ بالیوزی دانیمارکی كاستوفت (H. E. Kastoft) ل كۆمسیونا بلندا پەنابەرەن سەرۆكی ریکخراوا نافبری ئاگەھداردكەت: "حكومەتا وەلاتی وی بریازا دای چ پەنابەرین كورد وەرئەگریت، چونكە ژمارەكا پەنابەرین ئەمریکا لاتین یین وەرگرتی"^(۲). ھەرۆهھا ل دوو راپورتین كۆمسیونا پەنابەرەن كو تاییەت بوون ب بابەتی وەرگرتنا پەنابەرین كورد ل وەلاتین سی، ئیک ل دەستپیک سال ۱۹۷۶ و یا دووی ژى ل كانونا ئیكی ۱۹۷۶ ئانكو دۆماھیا وی سالی، د برگا تاییەتدا ب ھەلوئستی دانیماركئقە خویا دكەن حكومەتا فی وەلاتی ل بەر نییە چ كوردان وەربرگیت^(۳). بقی ئیكی دیاردبیت دوان سالاندا حكومەتا دانیمارکی چ پەنابەرین كورد وەرئەگرتن.

(1) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from K. Lyonette to The High Commissioner, High Commissioner's appeal for resettlement of Kurds in Iran, Document: (171), 2 September 1975.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from H. E. Kastoft Ambassador and Permanent Representative of Denmark, to The United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva, Document: (A248), 3 December 1975

بۆ دیتنا بەرسقا حكومەتا دانیمارکی بەری خو بدە بەلگەناما ژمارە (۲۳).

(3) From K. Lyonette, Resettlement of Iraqi Kurds, Op. Cit, Document: (259), 7 -anuary 1976; vol.9, from K. Lyonette, Resettlement: Phase II, Op. Cit, Document: (585B), 3 December 1976.

سه‌بارهت وه‌لاتی سویدی، سوید ژي ژوان وه‌لاتین ده‌ستپیکي بوو یین بریکا ریکخراوین خیرخوازی هاریکاری گه‌هاندینه په‌نابه‌رین کورد، بو وینه ریکخراوا (Agartz of Sweden) باره‌گایه‌ک ل ئورمی قه‌کر و هه‌ر زوی خو گه‌هاندنه وان جهین په‌نابه‌ر لئ کومفه بووین و لوریه‌کا که‌ل و په‌لین ته‌ندروستی گه‌هاندنه سیگوشا سنوری بو هاریکاریکرنا په‌نابه‌رین لسه‌ر وان سنورا ئاسی ماین^(١). لسه‌ر قی ئیکي محسن دزه‌یی، ئیک ژبه‌پرسی و ی ده‌می یین شوپه‌شی، دیده‌قانی دده‌ت هه‌تا وی ده‌می بتنی وه‌لاتین ئیران و هو‌له‌ندا و سویدی ل دویش داخوازی وان هاریکاری پیشکیشی په‌نابه‌رین کورد کربوون^(٢).

جهی ئاماژه‌پیکرنیه وه‌کو پیدقی چ به‌لگه‌نامه ب ده‌ست مه نه‌که‌فتن کو هه‌لوپستی حکومه‌تا سویدی به‌رامبه‌ر پرسا چوونا په‌نابه‌رین کورد بو وی وه‌لاتی دیاربکه‌ت، لئ بتنی د به‌لگه‌نامه‌کا کۆمسیونیدا ل تیرمه‌ها سالاً ١٩٧٦ نافین وان وه‌لاتین په‌نابه‌ر وه‌رگرتی یین هاتینه نفیسین، تیدا دیاردییت سویدی ژي (١٢) که‌س وه‌رگرتبوون^(٣). به‌لئ ده‌می نافین وان حکومه‌تان هاتینه ئاماده‌کرن کو دووباره په‌یوه‌ندی پی بکه‌ن، وه‌لاتی سوید دناقدا نه‌بوو، ئه‌فجا دیارنیه‌کا ئه‌ری سه‌رۆکی کۆمسیون د ناما خو‌دا بتنی ئاماژه‌بنافی قی وه‌لاتی دایه و د بنیاتدا نامه بو نه‌هنارتیه یان بابه‌ته‌کی دیه.

ده‌باره‌ی هه‌لوپستی فنله‌ندا، حکومه‌تا فنله‌ندا ژي دلیستا وان وه‌لاتاندا نه‌بوو یین ده‌ستپیک کۆمسیونا په‌نابه‌ران داخواز ژیکری په‌نابه‌رین کورد وه‌رگرن، لئ دپاڤورتا خویا ژماره (٣) د ل ٢٩ ی چریا ئیکي ١٩٧٥ گو‌دییر راگه‌هاند بوو حکومه‌تا فنله‌ندا ژي هه‌روه‌کی فرانس سوزادای زه‌مالاً خواندنن بده‌ته (٥) قوتابیین کورد ل ئیرانی^(٤). به‌لئ بو کۆمسیونا په‌نابه‌ران ئه‌فه بتنی ته‌مام نه‌بوو، ژبه‌ره‌ندی ده‌می بو خولا دووی هه‌وه‌کادی ل پایزا ١٩٧٦ هاتیه راگه‌هاندن حکومه‌تا فنله‌ندا ژي ژوان وه‌لاتان بوو یین داخوازا وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران ژیهاتیه‌کرن، د ناما کۆمسیونا

(1) Telegram from the Embassy in Iran, Kurdish Refugees, Document: (283), 23 March 1975.

(٢) سرمای سخت صدها هزار پناهنده کرد را تهدید می کند، اطلاعات، شماره (١٤٥٥٥)، ١٩ آبان ١٣٥٣.

(3) From Leslei A. Goodyear, Migration- Kurds, Op. Cit, Document: (495), 6 -uly 1976.

(4) From Leslei A. Goodyear, Report No: 3, Op. Cit, Document: (220), 29 October 1975.

په‌نابه‌راندا زێده‌باری ئاماژه ب وان (٦١٤) په‌نابه‌ران دابوو یین هه‌تا وی ده‌می هاتینه وه‌رگرتن، هه‌روه‌ها داخواز کربوو فنله‌ندا ژێ ژماره‌کێ ژوان (٦٠٠) په‌نابه‌ریین کورد وه‌رگریت یین نه‌فیت ل ئیرانی مینن^(١).

هه‌ژێ گوته‌ییه شیوازی نقیسینا وان نامین بو حکومه‌تان هاتینه هنارتن وه‌کو ئیک بوو بتنی نافین وه‌لاتان هاتینه گوهرین. به‌لێ سامی عه‌بدولره‌حمان د په‌یوه‌ندییه‌کا تیله‌فونیدا دگه‌ل کیشن لیونیت ل ٢١ ئی حوزه‌یرانا ١٩٧٧ ئاماژه دکه‌ت کو ل ده‌وروبه‌ری (٣٠) ژوان (١٠٠) په‌نابه‌ریین ده‌ستپیکێ نه‌مسا وه‌رگرتین یین چووینه فنله‌ندا و به‌لجیکا^(٢). ئه‌فه‌ژێ نیشانا وی ئیککیه‌ کو ئه‌گه‌ر ب راسته‌وخوژی نه‌بیت لێ وی ده‌می حکومه‌تا فنله‌ندا ماف دابوو ژماره‌کا کیم یا په‌نابه‌ریین کورد ل وی وه‌لاتی ئاکنجی بن.

سه‌باره‌ت نه‌رویه‌ژ، پشتی کۆمسیونا په‌نابه‌ران ل ٢١ چریا ئیکێ ١٩٧٦ د چارچووقی خو‌لا دووی ب په‌نگه‌کێ فه‌رمی داخواز ژ حکومه‌تا نه‌رویه‌ژ ژێ بو وه‌رگرتنا ژماره‌کا په‌نابه‌ریین کورد کری، د به‌رسفیدا وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌ یا قی وه‌لاتی ل ١٦ ی چریا دووی هه‌مان سال نامه‌کێ بو کۆمسیونا په‌نابه‌ران ده‌نیريت و داخوازا لیبورینێ دکه‌ت کو حکومه‌تا نه‌رویه‌ژ نه‌شیت چ په‌نابه‌ریین کورد وه‌رگریت، چونکه‌ دوی ده‌میدا مژیلی وه‌رگرتنا په‌نابه‌ریین شیلی و ئه‌رژه‌نتینی و فیتنامی بوو، به‌لێ ل جه‌ئ هندی ئاماده‌یا حکومه‌تا نه‌رویه‌ژ ده‌دبریت بو هه‌ر هاریکاریه‌کا دارایی ئه‌گه‌ر کۆمسیونێ دقئ پروسیدا پیدقی پی هه‌بیت^(٣). د به‌رامبه‌ردا چارلس مه‌یس، جیگری سهرۆکی (UN-HCR)، سوپاسیا حکومه‌تا وی وه‌لاتی دکه‌ت و پی رادگه‌هینیت کو ئه‌وان زور پیدقی ب هاریکاریا وان یا دارای یا هه‌ی، چونکه‌ ژ سه‌رحه‌می (٥٠٠٠٠٠) دولاران بو وی

(1) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Charles Mace, Deputy High Commissioner, to The Minister for Foreign Affairs, Document: (567) 21 October 1976.

ژبو دیتنا ناما دووی یاکۆمسیونا په‌نابه‌ران بو ژماره‌کا حکومه‌تین رۆژ ئافایی هنارتی به‌ری خو‌بده به‌لگه‌نامه‌ژماره (٢٤).

(2) From K. Lyonette, Kurdish resettlement 1977, Op. Cit, Document: (713), 21 -uly1977.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.9, from S. - G-ellum, Secretary General, Royal Ministry of Foreign Affairs, Oslo, to Mr. Charles Mace, Deputy High Commissioner, Document: (580), 16 November 1976.

ژبو دیتنا به‌رسفا حکومه‌تا نه‌رویه‌ژ به‌ری خو‌بده به‌لگه‌نامه‌ژماره (٢٥)

به‌نامه‌ی هیشتا بتنی (۱۵۰۰۰۰) دولار ل به‌رده‌ستی وان بوون^(۱). د فیره‌دا دیاردبیت هه‌رچه‌نده حکومه‌تا نه‌رویژ دوی ده‌میدا ره‌تکر په‌نابه‌رین کورد وه‌ر بگریت، لی ئاماده‌یا خو نیشاندا ژلایئ داراییقه، کو بو وی ده‌میدا زور پیدفی بوون، هاریکاریا په‌نابه‌رین کورد بکته‌ت، چونکه هه‌روه‌ک به‌ری نوکه هاتیه دیارکرن تیچووین فی پروسئ هه‌میئ زور بوون و به‌شه‌ک ژوان ری‌کخراوین خیرخوازی دابینکربوون.

(1) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Charles Mace, Deputy High Commissioner, to Mr. S. - G-ellum, Secretary General, Royal Ministry of Foreign Affairs, Oslo, Document: (585c), 3 December 1976.

٧- فەرهنسا، بەلجیکا، لوکسومبورگ:

ئەم دشیین بیژین نفیسەر و پوژنامهفانیین فەرهنسی^(١) ژوان کەسان بوون یین هەر زوی د پرسیا کوردیدا ئاخفتنا خوۆ هەین و پۆلهکی مەزن گێراییی د گەهاندا ئەوئی پرسی بوۆ ناقدەندیین جیهانی، بوۆ وینە پشتی پەنابەر بوونا ژمارەکا زوۆرا خەلکی بوۆ دەقەرین سنوری پەیانمیریین پوژنامیین رویتەر ز و لوموندی خوۆ گەهاندا وان دەقەران و راپوۆرت ل سەر پەوشا پەنابەران دروستکر، رویتەر زئی ل هەیفقا چریا دووئی ١٩٧٤ بابەتەک بەلافکر کو سەرمایا زستانی گەفا ل سەدەها هەزار پەنابەرین کورد دکەت، و بەحس دکەت پوژانە (٢٠) کەس ژوان ژبەر بارینا بارایتین زوۆر و سەرمايي دمرن، هەر و هە پەيامەکا محسن دزەیی وەزیری نافخوۆ یی شوپەشی بوۆ ب هەوارقە چوونا وان پەنابەران دگەهینتە کومەلگەهی نافدەولەتی^(٢). پوژناما (Le Mound) ژئی ل هەیفقا کانونا ئیککی ١٩٧٤ بابەتەک ل سەر هەمان پرس بەلافکر و تیدا ئاماژە دکەت حکومەتا عیراقی یا کوردان کومەلکوژ دکەت و ژبەر پەوشا هەیی پوژانە نیزیکی (٣٠) کەس تاییەت زاروک یی گیانی خوۆ ژ دەست دەن^(٣). دیسان ب سەرپەرشتیا پوژناما لوموند ژمارەکا رەوشەنبیر و هەلگریین خەلاتی نوبل وەکی (سیمون دی بوڤوار، روجیە گارودی، جان پول ارتەر) هاتنە دەنگ و داخوازکرن دژایەتیا ئەوئی کومەلکوژییا دژی نەتەوہکی ل عیراقی دەیتە ئەنجامدان، بەیتەکرن^(٤). د راستیدا ئەقی بژاردەیی ژ کومەلگەهی فەرهنسی د پرسیا کوردیدا بەردەوام پۆلهکی ئیکجار کاریگەر هەبوو، لەوا پشتی هنگی ریکخراوا مافی مروقی نیگەرانیین خوۆ گەهاندا حکومەتا عیراقی و ئەو وەلات ل سەر کومەلکوژیا کوردان تاوانبار کر^(٥).

(١) ئیک ژوان نمونان هەر و هە کو بەری نوکە هاتیە بەحسکرن رۆلی رۆژنەفان رینی موريس بوو دەمی هاتیە کوردستانی و چەندیین بابەت ل سەر پرسیا کوردی بەلافکرین، و نامەکی ژ بارزانی بوۆ سەر وکی فەرهنسا دگەل خوۆ دبەت کو بوویە ئەگەر فەرهنساریکەفتنا فروتتاچەکی بوۆ عیراقی راگرت. دلایەرین چووی دابەحسی وی هاتیە کرن.

(٢) سرمای سخت صدەها هزار پناهنده کرد را تهدید می کند، اطلاعات، مصدر پیشین.

(٣) هاتیە فوگواستن ژ: اطلاعات، شماره (١٤٥٩٧)، ٩ دی ١٣٥٣، ژیرناقی (نویسندگان لوموند از جنگ بی رحمانه در کردستان سخن می گویند: عراق، کردها را قتل عام می کند).

(٤) گوینتەر دیشنەر، ژیدەری بەری، ل ٢٧٨.

(٥) اتحاديە حقوق بشر بە کشتار کردەا در عراق اعتراض کرد، اطلاعات، شماره (١٤٦١٢)، ٢٨ دی ١٣٥٣.

سه‌بارهت وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران، حکومه‌تا فهره‌نسا وی ده‌می چ په‌نابه‌ریڼ کورد وه‌رنه‌گرتبوون، لئ دیارنیه کا نایا په‌نابه‌ران پیشکیشی فی وه‌لاقی نه‌کربوون یان یاساین وی یین وی ده‌می ریځ نه‌ددا حکومه‌ت هه‌می جوړین په‌نابه‌ران وه‌ربگریټ، چونکه ناقف فهره‌نسا دناف لیستا وان وه‌لاتان ژئ نه‌بوو یین سه‌روکئ (UNHCR) ل ٢٢ ئ ته‌باخی داخواز ژئ کری هنده‌ک په‌نابه‌ریڼ کورد ل ټیرانئ وه‌ربگرڼ. لئ به‌لگه‌نامه‌کا نه‌پینی یا وه‌زاره‌تا ده‌رقه‌ یا بریتانیا ئاماژه ب گوتنا بالیوزه‌کئ فهره‌نسا دکه‌ت و دیبژیت «فهره‌نسا چ په‌نابه‌ریڼ کورد وه‌رنه‌گرتینه»^(١).

به‌لئ به‌لگه‌نامه‌ک دناف ئه‌رشیفئ کومسیونا بلندا په‌نابه‌ران ب ده‌ست مه‌کفت کو دیاردکته فهره‌نسا و چه‌ند وه‌لاتین دی یین ئه‌وروپی ژماره‌کا کیم یا په‌نابه‌ریڼ کورد وه‌رگرتبوون، ئه‌وژئ کیشن لیونیت سکرټیری سه‌روکئ وی ریځخراوی پیشنیار دکه‌ت کو فهره‌ جاره‌کادی دگه‌ل هنده‌ک حکومه‌تین ئه‌وروپی ب ئاخفین داکو ئه‌وژئ هنده‌ک کوردان وه‌کو په‌نابه‌ر وه‌ربگرڼ ژوان ژئ فهره‌نسا و فنله‌ندا و سویسرا و به‌لجیکا^(٢) کو ل دویف گوتنا ناقبری دوی ده‌میدا هه‌ر ټیک ژ هه‌رسئ وه‌لاتین ټیکئ فیزا دابوو (٥-١٠) قوتابیڼ کورد و به‌لجیکا ژئ لدوړئ (٢٠) قوتابیڼ کورد وه‌رگرتبوون، به‌لئ حکومه‌تا به‌لجیکا پیش وه‌خت پراگه‌هاندبوو کو ماوئ فیزایا وان هنده‌هه‌تا خواندنا وان ب دوماهی ده‌پت و مه‌رجه‌ پشتی هنگی فه‌گه‌رنه‌ف ټیرانئ^(٣). لئ د کومبونه‌کیدنا دناقبه‌را پیتهر مؤله‌ر سه‌روکئ گروپئ ده‌ستپیشخه‌ریڼ هولهندي بو کوردستانئ و ستافئ کومسیونا په‌نابه‌ران ل جنیفئ ناقبری رادگه‌هینیت

(١) دقئ به‌لگه‌نامیدنا نه‌ ناقف وی هاتیه و نه‌ژئ دیارکریه کا بالیوزئ فهره‌نسا ل کیش وه‌لاتی یان ریځخراوی یه، بو پتر بزقره: شه‌ریف هه‌ژاری، ژیدهرئ به‌ری، ل ١٩٣.

(٢) ده‌می خو‌لا دوی هاتیه راگه‌هاندن ژبلی سویسرا کو د لیستا وه‌لاتین ټیکئ دابوو، نامه بو چوار وه‌لاتین دی ژئ هنارتن ئه‌وژئ (فنله‌ندا، ئیرله‌ندا، نه‌رویچ و لوکسومبورط)، ئانکو کومسیونئ نه‌ بو خو‌لا ټیکئ و نه‌ژئ یا دووی داخواز ژ فهره‌نسا و به‌لجیکا نه‌کر بوو په‌نابه‌ریڼ کورد وه‌ربگرڼ، بتنی وه‌کو پیشنیار کیشن لیونیتئ گوتبوو ئه‌گه‌ر قان وه‌لاتین دی چ په‌نابه‌ریڼ دی وه‌رنه‌گرتن وی ده‌می رنکه‌ داخوازئ ژقان هه‌ردوو وه‌لاتان ژئ بکه‌ین، بنیره:
From K. Lyonette, Kurdish resettlement 1977, Op. Cit, Document: (713), 21 -uly1977

(3) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Stanley Wright, UNHCR Representative in Belgium, to The High Commissioner, Kurd Students, Document: (252), 15 December 1975; from K. Lyonette to the High Commissioner, Proposed Resettlement in Third Countries of Iraqi Kurds, Op. Cit.

كو وان پیزانین یین ههین به لجیكا دی (٢٠) په نابهران وه رگریت و فەرهنسا ژی (٥-٦) و سویرا ژی (٢٥)^(١). هه رچاوا بیت ههروه كو بهری نوکه مه ئاماژه پیکری ژماره کا په نابهرین کورد د ریکا نه مسارا چوو بوونه ئه وروپا و پشتی هنگی ژماره کا کیم ژوان ل به لجیكا ژی ئاکنجی بیوون^(٢).

سه بارهت وه لاتئ لوکسومبورگ، حکومه تا قی وه لاتی ژی ل ٢١ ئ چریا ئیکئ ١٩٧٦ داخوازناما وه رگریتا په نابهرین کورد ژ کۆمسیونا په نابهران پیگه هشت^(٣)، لئ دیار بوو یا سست بوو د بابه تئ وه رگریتا په نابهرین کوردا ئه ف چهنده د دوو نامین کیفن لیونیت دا دیارد بیت ده مئ دیژیت هیشتا حکومه تا لوکسومبورگ چ به رسف نه دانه مه و پیدفی ده می یه هه تا به رسفا مه ددهت^(٤). لئ د راستیدا ده مئ مه به ری خۆدایه ئه رشیفئ کۆمسیونا نافبری مه چ به لگه نامه نه دیتن دیار بکهت قی وه لاتی په نابهرین کورد وه رگریتن یان ژی د بنیاتدا چ به رسقین ئه ری نی نه دانه.

(1) 100.IRN.KURDS, vol.2, p.2, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Dutch Initiative Group for Kurdistan, Document: (229), 10 November 1975.

(2) From K. Lyonette, Kurdish resettlement 1977, Op. Cit, Document: (713), 21 -uly 1977.

(٣) هه ژی گو تئیه ناما وه لاتئ لوکسومبوگی ب زمانئ فەرهنسی هاتبوو نقیسین و هه مان نافه ره کا نامین وه لاتین دی تیدایه.

100.IRN.KURDS, vol.9, from Charles Mace, Haut Commissaire Ad-ooint, to Ministre des Affaires Etrangeres, Luxembourg Document: (566), 21 October 1976.

(4) From K. Lyonette, Resettlement: Phase II, Op. Cit, Document: (585B), 3 December 1976.

٨- کۆمارا ئیڕلندا:

حکومه‌تا ئیڕلندا د لیستا وان وه‌لاتاندا نه‌بوو یین کۆمسیونا بلندا په‌نابه‌ران بو وه‌رگرتا ژماره‌کا کوردان د قۆنغا ئیکیدا نامه بو ه‌نارتی، ب بیانویا وی چهندی کو چ په‌نابه‌ره‌کی داخواز نه‌کربوو بچنه وی وه‌لاتی، به‌لی به‌ری هنگی نوینه‌ری پارتی ل ده‌رفه‌ جه‌مال عه‌له‌مدار (Mr. J. Ali) ژ چارچووخی په‌یدا کرنا پشتگیریا نافده‌وله‌تی بو په‌نابه‌رین کورد سه‌ره‌دانا دبلن پایته‌ختی کۆمارا ئیڕلندا دکه‌ت و نامه‌کی دگه‌هینته د. گاریت جیرالد (Dr. Garret .F Gerald). وه‌زیری ده‌رفه‌ یی وی وه‌لاتی، تیدا ژبلی کورتیه‌کی لسه‌ر بارودوخی کوردان یی پشتی ریکه‌فتنا جه‌زاییری به‌حس دکه‌ت، هه‌روه‌ها داخوای ژی لی دکه‌ت ئیڕلندا هاریکاریا هنده‌ک ژوان قوتابیین کورد بکه‌ت یین د که‌مپین ئیرانییدا دژین، تیدا دبێژیت: "پیوستیا بله‌زا قان قوتابیان ئه‌وه‌ ل زانکو و په‌یمانگه‌هان به‌ینه‌وه‌رگرتن، گه‌شتنامه و هاریکاریین دارایی بو به‌ینه‌ دابینکرن، ئه‌گه‌ر ئه‌ف کاره‌ ب زه‌حمه‌تب و هه‌رگرتا وان وه‌کو په‌نابه‌ر ل وه‌لاتی هنگو دی هاریکاریه‌کا مه‌زن بیت"^(١).

ژبو دویقچوون و ب ده‌ستفه ئینانا پیزانیین زیده‌تر لسه‌ر بابه‌تی په‌نابه‌رین کورد دونال کلارک (Donal Klarke)، نوینه‌ری ئیڕلندا ل کۆمسیونا بلندا قه‌نابه‌ران ل ٢١ یی کانونا دووی ١٩٧٦ نامه‌کی بو هومان هیرمییرگ جیگری به‌رپرسی به‌رنامی هاریکاریی ده‌نیری و پشتی هه‌فته‌یه‌کی ژی سه‌ره‌دانا وی بخو دکه‌ت. نوینه‌ری ئیڕلندا دقیا گوتین نوینه‌ری پارتی لسه‌ر ره‌وشا په‌نابه‌ران و ژمارا وان قوتابیین ل که‌مپاندا دژیان پشت راست بکه‌ت، د ناما خودا بیی ئاماژی ب وان ئه‌گه‌ران بده‌ت دبێژیت: "ژبه‌ر ژماره‌کا فاکته‌ران، له‌وانه‌یه‌ زۆرا ب زه‌حمه‌ت بیت قوتابیین کورد دگه‌ل جفاکی ئیڕلندی تیکه‌ل بکه‌ین"^(٢). هه‌روه‌ها پشتی ناقبری دگه‌ل هیرمییرگ ژی کومبووی

(1) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from -. Ali, The Kurdistan Democratic Party, Foreign Representation, London, to H. E. Foreign Minister, Department of Foreign Affairs, Dublin, Document: (270), 11 April 1975.

ژبو دیتنا نافه‌ روکا وان نامین نوینه‌راتیا پارتی ل ده‌رفه‌ داینه‌ حکومه‌تای ئیڕلندا به‌ری خو‌بده‌ به‌لگه‌نامین ژماره‌ (٢٦). (٢) هه‌ژی گوتنییه‌ دناما خودا نوینه‌ری ئیڕلندا پرسیار کربوو ئه‌ری راسته‌ (٢٠٠٠) قوتابیین کورد دکه‌مپانغه‌ دژین و دخوازان ژ ئیرانی ده‌ربکه‌فن؟ هه‌رچه‌نده‌ به‌ری هنگی نوینه‌ری پارتی دناما خوایا ئیکي دا ل نیسانا ١٩٧٥ گوتبوو

دیارکر ئەو دێ نامەکی بۆ وهزیری دەرڤه یی حکومهتا وهلاتی خو هینریت، بهلی ژبه رکو ل دەمی نوکه دا ئاستی بیکاریی ل ئیرلهندا زوری بئنده، لهوا ئەگەر حکومهتی بهرسقه کا ئه رینی ژێ ژبو وه رگرتنا په نابهرین کورد هه بیت هه رهنده (٣-٤) دۆسیه یا وه ربگریت^(١).

به لی ئەقی هه ولی سهرنه گرت، لهوا ژلای خوقه بۆ ره وهندا دووی کۆمسیونا په نابهران ل ٢١ ئی چریا ئیککی ١٩٧٦ ب فهرمی داخواز ژ حکومهتا ئیرلهندا کر ژماره کا په نابهران وه ربگریت^(٢). حکومهتا فی وه لاتی هه رچهند خو وه سا نیشان د دا کو یا هه فسوزه دگه ل پرسا په نابهران ل سهرانسه ری جیهانی، لی ل بهر نه بوو مافی په نابهری بده ته چ کوردان، ئەف چهنده د نامه کا وه زاره تا دەرڤه یا حکومهتا ئیرلهندا ل ٤ ئی چریا دووی ١٩٧٦ بۆ کۆمسیونی ب رۆنی دیاردبیت، دەمی دیبژیت: "مه ئەف کیشه یا به رچاڤ وه رگرتی، لی ب لیویرنقه ئەم هه ست دکه ین دقی ره وشا نوکه دا یا ب زه حمه ته ئەم بشین په نابهرین کورد وه ربگرین"^(٣). وه زاره تا ناقبری ئەگه رین فی بریاری ژێ بۆ ره وشا خرابا دارایی و بئندبوونا ئاستی بیکاریی دزفرینیت^(٤). ژبه رهندي کیشن لیونیت دەمی هه لویستت وه لاتان بۆ سه روکی کۆمسیونی دکه ته راپۆرت دیاردکته ئیرلهندا په نابهرین کورد وه رناگریت^(٥). وه کو

(٢٠٠٠) قوتابینه و پاشی ل ناما خویا دووی دا ل چریا دووی هه مان سال دیبژیت (٥٥١) قوتابین زانکوی نه و (٣٥٠٠) ده رچووین ئامادهینه، بۆ زیاتر بنیره فان هه ردوو به لگه نامان ل پاشکوی ژماره (١٨):

100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from -. Ali, on behalf of The Kurdistan Democratic Party, Foreign Representation, London, to Dr. Garret FitzGerald, Foreign Minister, Dublin, Document: (270a), 27 November 1975.

100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Donal Klarke, Deputy Permanent Representative of Ireland, UNHCR, Geneva, to Mr. Homann Herimberg, Personal, Document: (270b), 21 -anuary 1976.

(1) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Homann Herimberg, Deputy Director of Assistance, to Mr. L. Goodyear and Mr. K. Lyonette, Iraqi Kurds at present in Iran, Document: (279), 2 February 1976.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Charles Mace, Deputy High Commissioner, to the Minister for Foreign Affairs, Dublin, Document: (565) 21 October 1976.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.9, from P. Murphy, Counselor, Department of Foreign Affairs, Dublin, to Mr. Charles Mace, Deputy High Commissioner for Refugees, Document: (572) 4 November 1976.

(٤) Ibid. ژبو دیتنا به رسقا حکومهتا ئیرلهندا به ری خو بده به لگه ناما ژماره (٢٧)

(5) From K. Lyonette, Resettlement: Phase II, Op. Cit, Document: (585B), 3 December 1976.

دیار ئیرله ندا سه ربووره کا کیم هه بوو لسه ر چوونا په نابهران بو وی وه لاتی، به لکو وی بخو پاشخانه کا میژووی یا کیشین نافخوی و کوچه ریئ بو ولاتین دی هه بوو، له وا ره نگه ژبه ر شان هۆکاران بیت حکومه تا فی وه لاتی ل وی ده می به رده وام د راگه هاند کو یا ب زه حمه ته په نابهرین کورد بشین دگه ل جفاکی ئیرله ندی تیکه ل بین.

تەوەرئ سېيى

ھەلۆيىستى ھندەك وەلاتىن دى يىن رۆژئافايى

۱- ويلايەتتىن ئىگىرتى يىن ئەمىرىكا

۱- كورتىەك لدۆر ھەلۆيىستى ئەمىرىكا ژ پىشھاتىن شۆرەشا ئەيلوولئ ۱۹۷۴- ۱۹۷۵:

سىياسەتا ويلايەتتىن ئىگىرتىن ئەمىرىكا دگەل كوردان ھەر ژدەستىكى گىدايى سىياسەت و دىتتا وەلاتىن ھەرىمى بوو بۆ وى پرسى، تايەت لسەر دەمى شەرى ساردا (۱۹۶۶- ۱۹۹۱) كو ھەر مانورەكا سىياسى يان سەربازى ژلايى ئەمىرىكا يان ھەفپەيمانىن وئفە ھاتبا ھافىتىن دەبىت دويىف ستراتىجىيەت و تەكتىكىن وى قۇناغا مېژووويى بان، لدۆر قى مەسەلئ ھەردوو نقىسكار ئىدموند غەرىب و مايكل گونتەر بو ھندى دچن كو بەرژەوۋەندىن ئەمىرىكا دگەل كىنە ئەوئ باشە و دژى كىنە ئەوئ خرابە، مۇنە لسەر قى چەندى كورد ئىك نەتەوۋنە چ ل توركىا بن يان عىراقى، لى ژبەركو دەولەتا توركىا ھەفپەيماننا وى بوو كوردىن وى ل دەف ئەمىرىكا كوردىن خراب (Bad Kurds) بوون، ھەروەھا عىراق ھەفپەيماننا ئىكەتيا سوفىەتتى بوو، لەوا كوردىن وى بۆ ئەمىرىكا كوردىن باش (Good Kurds) بوون^(۱).

سەبارەت كوردىن كوردستانا عىراقى، ھەرچەندە نقىسكار ماريانا خاروداكي دويى باوهرىيى دايە كو چ بزاقىن كوردان وەكى شۆرەشا ئەيلوولئ د سىياسەتا دەرڧە يا ئەمىرىكادا گىرنگيا خۆ نەبوويە و ئەو بۆ جارا ئىكى بوو پەيوەندىيان دگەل كوردىن

(۱) ھاتىە وەرگرتن ژ: لوقمان مەحو، دۆزى كورد لە سىياسەتى دەرەوۋى ويلايەتە يەكگرتوۋەكان دا (كتىبى بەلگەنامەيى)، سلىمانى، ۲۰۰۹، ۲۶.

عێراقی وکو لایەنەکی دەرفەهی حکومەتی گری بدهت^(١). بەلای دگەل هندی ژێ حکومەتا ئەمریکا تاییەت لسهردەمی ئیدارا هەردوو سەرۆک ان ریچارد نیکسون (Richard Nixon) (١٩٦٩-١٩٧٤) و جیرالد فوردی (Gerald Ford) (١٩٧٤-١٩٧٧) دگەل رژیما محمد رزا شاه د ماوی شوپهشا ئەیلوولیدا تاییەت دنایهرا سالی ١٩٧٢-١٩٧٥ سیاسەتەک پەیرهوکر کو نه کورد بشکین و نه ژێ سەرکهفتنهکا ئیکجاری ب دەستقه بینن، پیخه مەت مژویلکرنا لهشکهری عێراقی ب شهرین نافخویشه، داکو بهشداریهکا کاریگەر د شهرین عەرەب و ئیسرایلی دا نهکەت و ژلایهکی دیقه نه بیته مهترسی بو سەر جیرانا خو "هه فیه یمانا رۆژئافا" ئیرانی و شوپهشا کوردی وه کو "برینهکا فه کری ل گیانی عێراقی" دا مینیت، بقی پلانی بو ئیکهتیا سوقیهتی ژێ دیاربهکن عێراق و رۆژههلاتا نافین گوره پانهکا ب ساناهی نینه بکه یفا خو یاریی تیدا بکهن^(٢). لهوا ده می بارزانی ل ئادارا ١٩٧٤ داخوازا بلندکرنا ئاستی هاریکاریان بو دا بینکرنا چه کین پیشکهفتی و پشتگری دامه زانندا حکومهتهکا ئوتۆنۆمی بو ده فهرین شوپهشی کری^(٣)، وه زارهتا دهرفه یا ئەمریکا ئەو داخوازی ره تکر و رازی نه بوو چه کین زور پیشکهفتی بو کوردان دا بین بکهت، چونکه د بنیاتدا پلانا وی ژیاندا شوپهشی بوو نهک دامه زانندا حکومهتهکا کوردی ل کوردستانا عێراقی، بیانوو یا وی بو قی چهندی

(١) الکرد و السیاسه الخاریه الامریکیه العلاقات الدولیه فی الشرق الأوسط منذ ١٩٤٥، ت: خلیل الجیوسی، بیروت، ٢٠١٣، ص ٢٨٩.

(٢) ژبو زیاتر لدور سیاسهت و پلانی ئەمریکا و ئیرانی لسهر شورهشا کوردی بنیره فان به لگه نامان:

FRUS, Memorandum of Conversation, Participants, Henry A. Kissinger Assistant to the President, Richard Helms US Ambassador to Iran, Harold H. Saunders NSC Staff, Washington, Document: (24), 23 -uly 1973; Memorandum of Conversation, Participants, The Shah of Iran, Ardeshir Zahedi Ambassador of Iran, Henry A. Kissinger Assistant to the President for National Security Affairs, Richard Helms; U.S. Ambassador to Iran, Harold H. Saunders NSC Staff, Washington, Document: (27), 24 -uly 1973; Memorandum from the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, Washington, Document: (207), 29 March 1973.

(٣) ژبو پتر زانین لدور ئەو داخوازی بارزانی ل ئادارا ١٩٧٤ پیشکشی شاهێ ئیرانی و ئەمریکا کرین بهری خو بده فان به لگه نامین لخوازی:

FRUS, Station Chief met General Barzani, Op. Cit, Document: (242), 18 March 1974; Memorandum from Director of Central Intelligence, Colby, to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger), Mulla Mustafa Barzani's Requests for Additional Assistance, Washington, Document: (243), 21 March 1974.

ئەبوو کو ئیران یا رازی نیە و دقیت هەستیاریا تورکیا و دەولەتین عەرەبی ژى ل بەرچاڤ وەر بگرین^(١).

مەلا مستەفا بارزانی هەست ب گاریگەریا ئەمریکا لسەر ئاراستەیا سیاسەتا دەقەرئى دکر، ژبەرەندئى بەردەوام د پەيام و چاڤیکەفتین خۆدا هەولدايه دیار بکەت کو کورد خو ب دۆست و هەڤهیمائین ئەمریکا دزانن و بتنى باوهرى یا ب وان هەى و د ئامادەنە بەرژەوهندیین خو دگەل ئەمریکا بگەهینە ئیک، هەتا یئ ئامادەیه هەمی ژیدەرین گازا کوردستانئى پیخته ژیرخزمەتا بەرژەوهندیین ئەمریکا^(٢). هەر وه کو دەمئى د دیدارە کیدا دگەل رۆژناما نیویورک تایمز (New York Times) کو ب دەمە کئى نەئى د ریز بەرى نسکویى بە لاقبوو بارزانی ب رۆنى وئى چەندئى را دگەهینیت: "ئەگەر کوردستانئى سەر بەخویى ب دەستڤه ئینا دئى بیتە ئەندامەکا باوهر پیکرى ژلایئ ئەمریکا ڤه دریکخراوا ئویک دا"^(٣). لئ ئەڤ چەندە نەبوونە ئەگەر ئەمریکا کوردان ژ یاری پیکەرە کئى تەکتیکى بکەتە دۆستە کئى ستراتىجى، بو وینە دەمئى هیرشین پزیمما بە عس ل پایزا ١٩٧٤ بو سەر دەقەرین شوڤەشئى دژوار بووى بارزانی د چەندین بوونەیاندا داخوازئى دکەت بچیتە واشنتون بو دیدارا وەزیرئى دەرڤه هیئرى کيسنجەر و زیدە کرنا قەبارئى هاریکاریین ئەمریکا، لئ ئەو داخوازی ب بیانووین هەستیاریا بابەتین ئەمنى دەتاهە رەتکرن^(٤).

پشتى ریکەفتنا جەزائیرئى ل شەشئى ئادارا ١٩٧٥ هاوکیشین سیاسى ل دەقەرئى هاننە گۆرین، ئەمریکا بەرژەوهندى دگەل کوردین کوردستانا عیراقئى نەمان، لەوا دەستەهلاتدارین وئى پشتا خو دا شوڤەشا کوردان. شکیب ئاکرەیی، دوی باوهری دایه پشتى خەلکئى کوردستانئى ب ریکە بەشئى عەرەبئى یئ دەنگئى ئەمریکا گوهداریا بەیاننامەکا وەزارەتا دەرڤه یا ئەمریکا ل هەشتئى ئادارا ١٩٧٥ کرى کو تیدا دیارکربوو

(1) FRUS, Backchannel Message from the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, Scowcroft, to the Ambassador to Iran, Helms, Washington, Document: (244), March 26, 1974.

(2) ئیدموند غەریب، دەنگى دپهات، هاتیه وەرگرتن ژ: لوقمان مەحو، ژیدەرئى بەرى، ل ٧٣.

(3) هەمان ژیدەر ژرۆژناما نیویورک تایمز وەرگرتیه.

(4) FRUS, Memorandum, from Peter W. Rodman of the National Security Council Staff, to Secretary of State Kissinger, Reply to Letter from Barzani, Washington, Document: (272), 6 February 1975.

مه چ زانیاری لسه ر شوپه شا کوردان و ریکهفتنا جه زائیر نینه، کاریگه ریه کا نهرینی ل هه می خه لکئ کوردستانی کر، چونکه بهری هنگی دوی باوه ریئ دابوون کو دهوله ته کا مه زن یا لپشت وان، لی ئه فئ دانپینه دانا وان بو کیشا کوردی ههروه کو دربه کئ بوو بو سهر مورالا خه لک و شورشگیرین کورد و بقی رهنگی توشی بیهقی بوونی بوون^(١).

پشتی ریکهفتنا جه زائیری و په ریشان بوونا ملله تی کورد دفی ده می ته ناگافدا بارزانی ل ١٠ ئادارا ١٩٧٥ نامه کئ بو کاربه ده ستین ئه مریکا تایهت بهرپرستین (CIA) و وه زیری ده رفه وه کو لایه نین په یوه نیدار دهنیریت؛ دناما خودا بارزانی ژبلی کو داخواری ژ حکومتا ئه مریکا دکهت د هه وارا کوردانقه بهیت به حسئ وی هیرشا درندانه بو سهر کوردستانی و رهنگه دانا وی لسه ر خه لکئ سقیل و شوپه شگیران دکهت، دیارکتهت: "ئو بهرده وام دگه ل هندئ یه کیشین دنابقه را وه لاتان ژوان ژی عیراق- ئیران ب ئاشتیانه بهینه چاره کرن"، بارزانی قیایه بیژیت به لی پا نه لسه ر کیسئ پرسا کوردی، لهوا بقان په یقان هه ستئ خو دهربریه: "دلیت مه خوینا لی دباریت ده می دبینیت چیکرنا قئ ریکهفتنا بله ز ئنا فبرنا ملله تی مه یئ بی گونه هه، ژبه رکو ئیرانی سنورین خو لسه ر مه گرتن و هه می هاریکارین خو ل مه برین، عیراقئ ژی ده ست ب مه زترین هیرش د میژوو یا خودا [بو سهر مه] کر، بقی رهنگی خه باتا گه لی مه ب په نگه کئ نه چافه ری کری دگه ل بی ده نگیا هه میان یا

(١) انظر: المصدر السابق، ص ٤١٨. هیئری کیسنجه ر، وه زیری ده رفه، و داریزه ری سیاستا ئه مریکا یا وی ده می به رامبه ر کوردان پشتی بیست و پینج سالان دبیره وه ریئ خودا بیانوو یان بو سیاستا ئه مریکا یا وی ده می دبینیت و دیار دکهت ئه واه بو کوردان کری هه ر هند دشیان دابوو، به لکو پشتی بیست سالان ژ ئه واه ب ده ستقه ئینای باشتر نییه (مه به ست پئ ديفاکتویا ئوتونومی یا پشتی سه ره له دانا ١٩٩١ یه)، ههروه ها پیقه دچیت دیار دکهت کو: "پاراستنا کوردان دابینه ئه گه ری فه کرنا به ره یه کئ نوی یئ شه ری ل کومه کا چپایین سه خت و دژوار نیژیک سنورین سو قیه تی، ژبه ر هندئ یا ب زه حمهت بوو شه ره کئ ب ستویئ خو فقه بگرین بو ئه مریکیان یئ نامو و دویره ده ست بیت ". کیسنجه ر ئاخفتنا خو لدور قئ مه سه لی ب شیوه کئ روون و ئاشکرا ب دو ماهی دبینیت کو سیاستا مه دخولگه یا بهر ژه وه ندیاندا دفریت ده می دبیزت: "شاهی ئیرانی بریارا خو دابوو، نه د بهر ژه وه ندیا مه دا بوو نه ژی چ ستراتجیئ گرنگ تیدا بوون کو دژ بریارا شاهی را وه ستین، کوردان هند گرنگیا خو نه بوو کو لسه ر وان هه فیه یمانه کئ خو ل ده ست بده یان یان ژی کورد د سیاستا ده رفه یا ئه مریکا دا کارا کته ره کئ هندئ ستراتجی نه بوو کو چ بگوره ک بونه بیت ". انظر: المصدر السابق، ص ٥٠٨.

دهیته ژناقبرن"^(١). ههروهها بارزانی بیرا ئەمریکال کەلتوری دیموکراسی و باوەربوون ب ریکین ئاشتی و مافین گەلان د ئینتەفه و داخواز دکەت حکومەتا ئەمریکال ریکێ ل بەر قێ چەندی بگریت، سۆزا خۆ بجهینیت و دقیت دەهوارا کوردانقە بهیت ههروهکو کا چاوا وان ژێ د خەباتا خۆدا بەرژەوهندیین ئەمریکال بەرچاف گرتبوون^(٢). د بەرسقیدا هاریکاری هینری کیسنجەری بو کاروبارین ئاسایشا نەتەوهیی نامەکا زارەکی یا کیسنجەری بو بالیوزخانا وهلاتی خۆ ل تەهران دەنیریت داکو ئەوژی بگههینە نوینەری بارزانی ل تەهران، تیدا هاتبوو وان ریز بو خەباتا گەلی کورد یا هە ی و «دی لاقان بوکەن»، و بو پرسین هاریکاری ژێ دی دگەل براین ئیرانی ئاخقین و پاشی پهیونیدی ب جەنەرال بارزانیقە کەین^(٣).

بەلی ل جەهی پهیوهندی ب بارزانیقە بکەن، جەنەرال ولیەم کولبی (W.E. Colby) ریفههەری (CIA) دنامەکیدا بو کیسنجەری دوماهی ب بەنامی هاریکاریکنا کوردان د ئینیت، ب بیانویا وی چەندی کو: "هەمی هاریکاریین مە بو شوپەشا کوردی د ریکا ئیرانیروون و شاهی هاریکاریین خو یین دارایی و لەشکەری بو وی بزاقی یین راگرتین، لەوا مەژی چ ریک نەمان ژبلی راگرتنا وان هاریکاریان بو کوردان"^(٤).

پشتی هەقپهیمانین بەری، د وی کاودانی دیروکی و هەستیارداییلەن بووین و ئەمریکال چ کارقەدان بو ئەو چاره‌نقیستی چاقه‌ری کوردان دکر نیشان نەدایی، بارزانی دوو دەمژمیران بەری باره‌گایی خۆ بجە بهیلت دبیزیتە پۆژنامەفان گۆنتەر دشنەر: "مەزنترین خەلەتی دژیانا مندا، باوەرکرن بوو ب ئەمریکال"^(٥). ههروهها د نامەکا دریزدا بو سەرۆک جیمی کارتەر (Jimmy Carter) (١٩٧٧-١٩٨١) ل شواتا

(1) FRUS, Message from the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, to Secretary of State, General Mulla Mustafa Barzani's letter, Washington, Document: (278), 10 March 1975.

(2) Ibid.

(3) FRUS, Backchannel Message from the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, to the Ambassador to Iran, Washington, Document: (281), 16 March 1975.

(4) FRUS, Memorandum from Director of Central Intelligence, Colby, to the President's Assistant for National Security Affairs, Kissinger, Termination of the Kurdish Assistance Program, Washington, Document: (289), 4 -une 1975.

(5) بەهرام وه‌لەد بەگی، ژیدەری بەری، ل ٨٣٦.

١٩٧٧ بارزانی دبیژیتی: "ئهم ژلایئ سهربازیقه نه‌شکه‌ستین، ئهم ژبه‌ر دۆستین خو هه‌رفین"^(١). ژبه‌ره‌ندی هه‌ردوو نفیسه‌ر (جورج لینه‌سوفسکی و ئارسه‌ر تیرنه‌ر) ئاماژه‌یه‌کا روژ بو ئه‌مریکا دکهن کو ئه‌ون ئه‌گه‌ری ئه‌فا ب سه‌ری کوردان هاتی، لینه‌سوفسکی دبیژیت: "ریکه‌فتنا جه‌زایر لژیر ده‌ستی دلۆفانی ئه‌مریکا هاتیه ئه‌نجامدان، و وه‌کو ریکه‌فتنا یه‌لتایه"^(٢) بو ناسیونالیستین کورد"^(٣). هه‌روه‌ها تیرنه‌ر د سرنجین خودا بو رویدانی دیاردکته و دبیژیت: "ئه‌ف ریکه‌فتنه تیکستا په‌رتوکه‌کا نمونه‌یی یه بو کرنه قوربانیا ملله‌تان بو به‌رژه‌وه‌ندیین وه‌لاتین زله‌یز"^(٤).

ل دوماهیئ سهرۆکئ (CIA) ب رازیبونا وه‌زیر کیسنجه‌ر و سه‌رۆک فوردی ل نافه‌راستا ئادارا ١٩٧٥ هه‌ول دده‌ت ئه‌وی کوژمئ پارئ هه‌یفانه کو ژبو چالاکیین شوپه‌شئ پیش وه‌خت هاتبوو ته‌رخان کرن، هه‌رچه‌بیت به‌شئ ئاداری بناقئ هاریکاریین مروؤی د ریکا حکومه‌تا ئیرانی‌دا بگه‌هینته کوردان^(٥). هه‌لبه‌ت ئه‌فه هه‌می پیخه‌مه‌ت وی ئیکئ بوو داکو ژلایه‌کیفه وه‌سا خو نشان بده‌ن کو وان سوزین خو به‌رامبه‌ر کوردان جیه‌جیکرن، و ژلایئ دی خو‌دویر بگرن ژ ره‌خنین پوژنامه‌شان و سیاسه‌تمه‌دارین نافخوئی کو دوی ده‌میدا به‌رده‌وام دویفچوونا وی پرسئ دکرن، لی دیار بوو ئه‌فه‌ژی وه‌کو پیدقی نه‌هاتیه جیه‌جیکرن، له‌وا یا چاقه‌ری کریوو دناق خویا ئه‌مریکا دا تیرا هندی خه‌لکی مروؤ دۆست هه‌بیت بی ده‌نگی بشکین، ئه‌وژی هنده‌ک ژوان پوژنامه‌شان و چالاکفانی مافی مروؤی بوون، لی هه‌تا دناق ئه‌ندامین کونگریسی و چیکه‌ریین بریارین ئه‌مریکا هاتنه سه‌رخه‌ت.

(١) به‌هرام وه‌له‌د به‌گی، ژیده‌ری به‌ری، ل ٨٤٧.

(٢) کونگری یه‌لتا ل شواتا ١٩٤٥ دناقه‌را ده‌وله‌تین هه‌فه‌ییمان وه‌کو ئه‌مریکا و ئیکه‌تیا سوڤیه‌تی و بریتانیا ل یه‌لتا، فه‌ره‌نسا هاته به‌ستن، تیدا ئه‌فه هه‌رسی حکومه‌تین زله‌یز دناقه‌را خودا ریکه‌فتن بو دابه‌شکرنا ئه‌وروپا لسه‌ر دوو بلوکان و دانانا نه‌خشه‌ریکه‌کی بو ریقه‌برنا جیهانا پشتی شه‌ری جیهانی یی دووی. بو زیده‌تر بنیره:

David Reynolds, *SUMMITS: Six Meetings that Shaped the Twentieth Century*, New York, 2007, pp, 96-150.

(٣) روژه‌لاتی ناوه‌راست له کاروباری جیهاندا، هاتیه وه‌رگرتن ژ: لوقمان مه‌حو، ژیده‌ری به‌ری، ل ٧٧.

(٤) ، ناسیونالیزمی کوردستان، ١٩٨٨، هاتیه وه‌رگرتن ژ: هه‌مان ژیده‌ر و هه‌مان لاپه‌ر.

(5) FRUS, Message from the Central Intelligence Agency, to the President's Deputy Assistant for National Security Affairs, Scowcroft, Washington, Document: (280), 13 March 1975.

لسەر فئ پرسی کونگریسی ئەمریکا لژنەکا تایبەت ژێرنافی لژنا ژێگرقتی بۆ کاروبارین سیخوری (The House Select Committee on Intelligence) بۆ مەبەستا قەکۆلینی د رولئ دەزگای سیخوری یئ ئەمریکا د هەندەک پرسی نەفخوی و دەرفەدا ب سەرۆک اتیا کونگریسمان ئوتیس پایک (Otis Pike) سەرۆکئ لژنا ئاسایش ل کونگریسی ئەمریکا پیکئینا، ئەفئ لژنئ گوهدارییا چەندین کاربەدەستین حکومەتا ئەمریکا تایبەت وەزیری دەرفە هینزی کیسنجەر و بالیوزئ ئەمریکا ل ئیرانی و ریفەبەری (CIA) و کاربەدەستین بلندین فئ دەزگای کرن، دەمی ئەندامین فئ لژنئ پرسیار لدۆر رولئ دەزگای نەفیری د ئوپەراسیونین دەرفەدا گیرایی، کو ئیک ژوان شۆرەشا کوردین عیراقی بوو، ژ بەرپرسەکئ بلندئ حکومەتا ئەمریکا کری، کو رەنگە کیسنجەری وەزیری دەرفە و ریفەبەری ئەنجومەنئ ئاسایشا نەتەوہی یا ئەمریکا بیت، د بەرسفیدا دیژیت:" نایب کارئ سیخوری دگەل کارئ بەلافکرین ئایینی تیکەل بیت"^(١). ئانکو کیسنجەر دوئ باوہری دابوو نایب د بابەتەکئ سیخوری یان لەشکەریدا ھاوسوزی و راستگویی ل بەرچاف بەیتەوہرگرتن، بەلکو بەرژوہندی چاوا دخوازیت ئەو بەیتە پراکتیزەکرن. پشتی کارئ وان ب دوماہی ھا قئ ئەفئ لژنئ راپۆرتەکا نھینی ل شواتا ١٩٧٦ پیشکشی کونگریسی کر کو ھا تە ناسین ب راپۆرتا پایک (Pike Report)، کورتیا فئ راپۆرتی دیارکر ئەمریکا بۆ بکارئینانا کارت کوردی دژی عیراق و سوڤیەتئ مایتیکرن د شۆرەشا کوردیدا کریە و دەمی شول پئ ب دوماہی ھا تە دەست ژوان بەردا و ھیلانە د چارەنڤیسەکئ نەدیارد^(٢).

ئاشکرا بوونا راپۆرتا پایک رەنگەدانەکا مەزن دویف خودا ئینا دەمی نافەرۆکا فئ راپۆرتی بۆ ھندەک رۆژنامەفان ئاشکرا بووی و بابەت لسەر بەلافکرین، ئیک ژوان رۆژنامەفانین زۆر کاریگەر ولیەم سافیر (William Safire) بوو دگوتارەکیدا ژیر دروشمئ فروتا نھینی یا بەرئز فوردی (Mr. Ford's Secret Sellout) ل رۆژناما نیویورک تایمس (New York Times) ل چوارئ شواتا ١٩٧٦ بەلاڤەکر رەخنەیین توند

(1) Philip Agee, Op. Cit, p. xiii.

(٢) بۆ خواندنا تەمامیا ئەفئ راپۆرتی بزفرە:

Pike Committee Report, available on [https://archive.org/details/Pike Committee Reports](https://archive.org/details/Pike%20Committee%20Reports), Access (3 December 2022).

ل حكومهتا ئەمريكا يا وى دەمى لسەر شىوازى سەر دەريا دگەل كوردان گرتن، سافىرى دياركر سەرۆك فوردى نەك بتنى داخوازا بارزانی بو دەهوار چوونا كوردان پشتگوە ئىخست، بەلكو ئامادە نەبوو هاريكارين مرؤفى ژى راستەخو پيشكىشى وان بكەت، لى دەمى وەزارەتا دەرفە ئەو بابەت بى بنەما سالوخەت داى، ئىدموند غەريب نافەرۆكا ئەقى راپورتى^(١) ل گوڤارا (Village Voice) دەنگى گوندى ل ١٦ ي شواتا هەمان سال بەلاقەر و حكومهتا ئەمريكا توشى شەپولەكا توندا رەخنەيىن نفيسكارين مرؤف دوستين وى وەلاقى كر^(٢).

(١) هەژى گوتنيە دريكا رۆژنامەڤان دانييل سكور (Daniel Schor) ئەڤ راپورته دزه پيكربوو وى گەھاندبوو گوڤارا نافىرى، لى پشتى رازينەبووى سەرچاوين خۆ بو كونگريسى ئاشكرا بكەت، ژ كارى وى ل تورا ميديايى (CBS) هاته دەريخستن. بنيره:

Philip Agee, Op. Cit, p. vii.

(٢) ژوان نفيسەرين ديار يين وى دەمى رەخنە ل سپاسەتا ئەمريكا سەبارەت پرسا كوردى گرتين جوناسان راندال (onathan Randal-) و روھام ئەلقەندى (Ruham Alvandi) و وليەم سافير (Willaim Saffire) و ئىدموند غەريب (Edmund Ghareeb) بوون، ژبو پتر لدور قى پرسى بزفره: Ryan Gibson, Op. Cit, p. xx. هەژى گوتنيە ل حەفتى نيسانا ١٩٩١ جارەكا دى سيناتور كرانتون بيرا ئەمريكا دوان روويدانين بەرى دئيتەڤە دەمى دبىت: "زور دكىمن ئەو مللەتەن هەندە دەردەسەرى ديتبن و دگەل هەندى هاتبە پشت گوە هافيتن". هەر وەها ئامازە دكەت: "هينرى كيسنجەر وەزيرى دەرفە يى ئەمريكا و شاھى ئيرانى ريكەفتنامەك دناڤەراستا ساليڤ حەفتيان ئيمزاکر، مە پشتا خۆ دا كوردان كو بەرى هنگى هەڤەيمانين مە بوون، ب وى ريكەفتنى مە رى ل بەر تەپەسەر كرنەكا خويناوى خوشكر كو دئەنجامدا ب دەهان هزار ژوان بوونە قوربانين شەر و كوشتار و زيندانيكرنى و نيف مليون ژى لسەر ئاخا چيایی يا باب و باپيران ل كوردستانى هاتنە دەربەدەر كرن". بنيره: لوقمان مەحو، ژيدەرى بەرى، ل ٢٠٩١.

ب- هه لۆیستی ئەمریکا بهرامبەر پیدانا مافی پهنابهری بۆ سه رکرده و پهنابهری کورد:

سه بارهت پرسا چوونا مهلا مستهفا بۆ ئەمریکا و دانا مافی پهنابهری ژلای وی وه لاتی قه زۆر ناخفتن لسه هاتنه گوتن. بارزانی دناقههرا ١٩ و ٢٠ ج ئادارا ١٩٧٥ چاڤیکهفتن دگهله هندهک پوژنامه فائین پوژنای مینا جیم هوگلاند (Jim Hoag-land) ژواشتون پوست و گوین روبیرتز (Gwen Roberts) ژرویتهرزی و لیروی وودسون (Leroy Woodson) ژ تایمزه گهزین (Times Magazin) ئەنجام دابوون، دقان دیداراندا بارزانی دانپیدان ب شکهستنا شوپهشی کربوو و راگههاندبوو هه ده می بۆ وی ئاشکرا بوو حکومهتا عیراقی یا جینوسایدی بهرامبهر کوردان بکار دئینیت ئەو دی داخوازا هاریکاری ژ ئەمریکا کهت، ژوان ژی لهوانه یه داخوازا مافی پهنابهری بۆ خو و کهسین نیزیکی خو بکهت. ئەف گوتنا بارزانی وهسا هاته لیکدان کو یی داخوازا مافی پهنابهری ل ئەمریکا دکهت، لی هه زوی بالیوزخانا وی وه لاتی ل تههران ئەو چه نده تکر کو بارزانی چه داخوازیه کا بقی رهنگی راستهوخو ل وان کریت^(١). ههروهها رادیویا لهندهن و پوژنامه فائین ئیرانی ژی ل ئادارا هه مان سأل ئەو دهنگوباس رهتکر^(٢). لی یا سهیر ئەوبوو هیشتا بتنی ههوال بوو یه کا پاراستنا بهرزه وهندیین ئەمریکا ل بهغدا کا چاوا بهری هنگی دژی پیشوازا نوینه ری بارزانی ل واشنتون و هنارتنا هاریکاریین لهشکهری بوون بۆ کوردان، دقان کاودائین نازکدا جاره کادی دژایه تیا خو دهردبرن بۆ پیدانا مافی پهنابهری بۆ بارزانی و بههوله ک دژی ناسایکرنا په یوهندیین وه لاتی وان دگهله عیراقی پیناسه دکهن^(٣).

پشتی بارزانی نهخوش بووی ئیدریس بارزانی داخواز ژ حکومهتا ئیرانی کر ریکی بدهنی ببهنه دهرفه، بهلی دهستیکی ئەو داخوازی هاته پشتگۆه هافیتن، لی

(١) ل شهرێ سال ١٩٧٤ د چاڤیکهفتنه کا دیشدا بارزانی ئاماژه کربوو: "ئه گه ره ئەمریکا هاری کوردان نه کهت و چه کی پیدی نه دهته مه حکومهتا عیراقی دی ب سه رکه قیت و ئەژی دی نه چاریم داخوازا مافی پهنابهری ل ئەمریکا بکهم"، بهلی وی ده می ئەو په یام وه کو گفاشته کا سیاسی یا بارزانی بۆ ب دهستقه ئینانا هاریکاریین پتر یین ئەمریکی ژلای بالیوزخانا وی وه لاتی ل تههران لیکدانه قه بۆ هاتبوو کرن، بۆ پتر بزفره:

FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, Op. Cit, Document: (283), 23 March 1975.

(٢) ملا مصطفی، پناهندگی به امریکارا تکذیب کرد، اطلاعات، شماره (١٤٦٦٥)، ٥ فروردین ١٣٥٤.

(3) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, Op. Cit, Document: (283), 23 March 1975.

پشتی چەندین هەولان ریک دایى بچیتە دەرفە، بەلئى بۆ ئەمریکا نەك ئەوروپا، لىدۆر قى ئىكى مەسعود بارزانی دياردكەت ئەمریکا ئاستەنگ بۆ چوونا بارزانی بۆ دەرفەى ئیرانى دروست دكرن، چونكى ترس هەبوو بارزانی وى دەلیقى بكاربنیت و پەردى لىسەر رویدانىن جەزائىرى قەدەت و ئەمریکا ژى تومەتبار بکەت^(١). بەلئى پىکارین رهوانه کرنا وی بۆ ئەمریکا د ناڤهرا ساواکى و (CIA) هاته ریکخستن، لهوا پشتی راویژکار و ریفه بهرین دەزگایى ئەمریکی هەلسەنگاندن بۆ وى سەرەدانى کرى بۆ لایه نین سەرخودا دياردكەن ئەو خالین ئیرینی یین ریکى دەنه بارزانی بهیتە ئەمریکا زۆرتەرن ژوان یین نەرینى، چونکە ئەگەر ریک لقی سەرەدانى بهیتە گرتن دى پىگههئى بارزانی بلىندترلپهیت و لهوانه یه هاریکاریین مە بۆ کوردان ئاشکرابن. پەنگە مەرەم پى دناڤ رهخەنگر و پۆژنامەفانىا ئەمریکی بیت. ل دۆماهیى (CIA) دوى باوهریى دابوو کو بقی چوونى دى دەرفەت پەیدا بیت ئەو راستەوخو لىدۆر هەلۆیستى ئەمریکا لىسەر پرسا کوردی و ریکەفتنا جەزائىرى دگەل بارزانی پاخفن^(٢). بەلئى مەرجه رپیدان بۆ چوونا بارزانی ئەبوو نابیت چاڤینکەفتنن پۆژنامەفانى ئەنجام بدەت و داخوازا دیداران دگەل بهرپرسین وی وهلاقی بکەت^(٣).

پشتی بارزانی ل ئەیلوولا ١٩٧٥ گەهشتیه ئەمریکا داخوازى دکەت بۆ مەرەما گەهاندنا پەياما مللەتى کورد دگەل ئیک ژ بهرپرسین ئەمریکا لىسەر ئاستى بریار دەرین سیاسى کوم بییت، لى کەس ئامادەنەبوو گوهداریا وی بکەت و هەتا ریک ب پۆژنامەفانىان ژى نەهاتەدان دیداران دگەل ساز بکەن^(٤). بتنى بۆ بهرچاڤ رۆنکرنا بارزانی کو ئەمریکا دەست د ریکەفتنا جەزائىرىدا نەبوویه، جوزیف سىسکو (Joseph Sisko)، هاریکاری وهزیرى دەرفە، جارهکى سەرەدانا وی ددەت و ریزین حکومهتا

(١) بارزانی و بزووتنەوهى... شۆرشى ئەیلوول، ل ٢٤٢-٢٤٣.

(2) FRUS, Memorandum from Rob Roy Ratliff, of the National Security Council Staff, to Secretary of State, Kissinger, U.S. Medical Treatment for Barzani, Washington, Document: (293), -uly 24, 1975.

(٣) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوهى... شۆرشى ئەیلوول، ل ٢٤٣.

(4) FRUS, Memorandum from Director of Central Intelligence, Colby, to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger), Mulla Mustafa Barzani's Request to Meet with a Policy Level American Official, Washington, Document: (299), September 26, 1975.

خۆژی د گەهینتە بارزانی^(١). پشتی ب نەچاری زفرییهف ئیرانی جارە کادی تەندروستیا بارزانی بەرەف خرابوونێشە دچیت، لێ دیسا هەردوو دەزگایین سیخوری ساواک و (CIA) ئاستەنگ بوو سەرەدانا دووی یا بارزانی دروستکرن، ژبەرەندی پێخەمەت چ ئاستەنگی بوو و سەرەدانی تاییەت پروسا فیزایی نەهینە پێش محەمەد سەعید گەرماقی (دوسکی)، سەرۆکی کۆمەڵا کوردی-ئەمریکی (Kurdish-American Society)، لایەنی ئەمریکی ئاگەھدارکر کو نە بارزانی و نەژی هەقالین و ئی چ مەرەم نینە ل میدیایا ئەمریکی و مەیدانا سیاسی یا وی وەلاتی چالاکیان ئەنجام بدەن، چونکە وان نەقیت چ ئارێشە بوو بەرنامی کۆمسیونا بلندا پەنابەرەن ل سەر رەوانەکرنا وان (١٤٠٠) پەنابەرین کورد ل ئیرانی بوو وەلاتین سین ژوان ژێ ئەمریکا دروست بن، هەرەها وان نەقیت سەرەدانا وان کاریگەرین ل ژيانا مالباتا بارزانی و هزاران پەنابەرین دی ل ئیرانی بکەت^(٢).

حکومەتا ئەمریکا یا دوو دل بوو ل دانا فیزی بوو بارزانی، چونکە ژلایەکیشە ئەگەر فیزی بدەتی دی حکومەتا عیراقتی نیگەرەن بیت و کاریگەری ل سەر بەرژەوەندیین ئەمریکا هەبیت و ئەگەر نەدەتی ژێ دوسکی و کومەکا سیناتور و کونگریسمانان دی ل سەر ئاستی میدیایی رەخنان ل وان گرن و کاریگەرین ل سەر رایا گشتی کەن^(٣). هەرەها ترسا وان ئەو بوو بارزانی داخوازا مافی پەنابەرین بوو خو و مالباتا خو ل ئەمریکا بکەت، ژبەرەندی ئەوان پێشنیارکر ئەگەر بارزانی داخوازییەکا وەسا کر، ئەم دی بیژینی بلا وەکی پەنابەرین دی یین کورد ب ریکا کۆمسیونا پەنابەرەن ل تەهران وی داخوازیی پیشکیش بکەت^(٤). لەوا دوسکی راپۆرتەکی ژ دکتور جیمس رۆی ماکفرسن (Dr. James Row Mcferson)، رێفەبەری نەخۆشخانا مایو کلینیک (Mayo Clinic) وەردگریت کو تیدا ئاماژە کر بوو پیدفییە بارزانی بوو چارەسەرین

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوو تەوێ... شۆرشێ ئەیلوول، ل ٢٤٧-٢٤٨.

(2) FRUS, Action Memorandum from the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs, Atherton, to Secretary of State, Kissinger, Barzani's Request to Visit the United States for Medical Treatment, Washington, Document: (308), April 27, 1976.

(3) Ibid.

(4) FRUS, Barzani's Request to Visit the United States, Op. Cit, Document: (308), April 27, 1976.

بەیتەف نەخۆشخانە، و کۆپەکا قی پاپۆرتی دەتە ژمارەکا سیناتور و پۆژنامەفان و سەندیکیان، دیارە وان ژێ گفاشتتین ل وەزارەتا دەرڤە کەرن کو دڤیت ریکت بدەنە بارزانی بەیتە ئەمریکا ئەگەر نە دێ ئەفی هەلۆیستی دەینە بووچوونا گشتی^(١).

ژبەر وان ئەگەرین هاتینە باسکەرن، وەزارەتا دەرڤە ل دۆماهی رازیوونا خو ل سەر دانا فیزیائی بو بارزانی و هەفالتین وی ل دویف هەمان مەرچین سەرەدانا تیکت دەربری، و ل ١٩ ی حوزەیرانا ١٩٧٦ بارزانی و کورێ خو مەسعود و چەند هەفالتین وی بەرەف ئەمریکا ب ریکەفتن^(٢). بەلێ بەرنامی سەرەدانا وان دویف حەزا حکومەتا ئەمریکا بریقە نەچوو تایبەت پشتی بارزانی ب پەنگە کت فەرمی ل ٢٩ ی حەزەیرانی داخوازا دیدارە کت ل بەرپرستین وەزارەتا دەرڤە کەرن، و ترسا وان ئەو بوو بارزانی داخوازا مانەفی ل ئەمریکا بکەت کو ئەف چەندە ب دیتنا لایەن ئەمریکی دێ ئاریشین مەزن دپیکا خورتکەرن پەیوەندیین وەلاتی وان دگەل عیراقی دروست کەت، و لایەن ئێرانی ژێ دێ نیگەرەن کەت، ژبەرەندێ کێسنجەر د نامە کیدا بووچوونا هەرسێ بالیوزخانین وەلاتی خو ل لەندەن و تەهران و بەغدا ل سەر قی پێشەت وەردگرت. زۆر بەی بووونین وان وەکی ئیک بوون، لی بەشی پاراستنا بەرژە وەندیین ئەمریکا ل بەغدا دیاردکەت ئەگەر کومبوون ل سەر ئاستی ریقە بەرە کت ل وەزارەتا دەرڤە بیت پەنگە چ کێشان دروست نە کەت، بەلێ مانەفا بارزانی ل ئەمریکا دێ حکومەتا عیراقی زۆر توره و نیگەرەن کەت، چونکە ئەو د بنیاتدا دژی وەرگرتنا پەنا بەرین کورد بوو ژلای عیراقی حکومەتا ئەمریکا کەت^(٣).

دیار بوو ئیک ژ ئەگەرین نیگەرانیین عیراق و ئێرانی ئەو بوو کو بوونا بارزانی ل ئەمریکا و ئەو پەیوەندیین وی دگەل سیناتور و پۆژنامەفان و ریکخراوین بیانی هە ی دێ کارڤە دانە کت دەتە رەڤەندا کوردی ل دەرڤە تایبەت ئەنجامدانا چالاکیین

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوو تنە وە ی... شۆرشێ ئەیلوول، ل ٢٤٩.

(٢) هەمان ژێدەر، ل ٢٥١.

(3) FRUS, Telegram from the Department of State, to the Embassy in Iran and the Interests Section in Baghdad, New Development in Barzani Visit, Washington, Document: (310), -une 30, 1976.

سیاسی دژی پزێما بەعس^(١). لسه رقی ئیککی نقیسکاری ئەمریکی دەیفد کورن (Da-vid Korn) دنقیسیت: "پشتی ساواک و (CIA) نهشیاین بارزانی ب نهچاری شهگهرینه ئیرانی، حکومهتا ئەمریکا خهرجیین مان و چارهسه رکنا وی برین"^(٢). ئەف سه ره ده ریا حکومهتا ئەمریکا دگه له هه فیه یمانی خوی ب هری و سه رکردی ملله ته کئ سته م لیکی ره نگه دانا وی د نامه کا مه سعود بارزانی دا بو هه قاله کئ بارزانی بناقی (عه زیز قازی سورچی) کو وی ده می ل وی وه لاتی ببوو په نابهر ب روونی دیاردبیت، دبیتیت: "برام بو ئاگاداریت ئیستا من له گه لبام هاتووم بو ئەمریکا بو چاره سه ری و ئەله م دویلا هیچی وانیه، به لام له ژیر چهند شروتیک هاتووینه ئیره و ته قریه ن وه ک ئیقامه ی جه بریه و نازادیمان نیه له بهر عیلاج نه بووایه به و شکله قهت نه ده هاتین، داوامان کردوو ره یگه مان پی بده ن سهرتان لی بده ی، به لام نازانم موافقه ت ده که ن یان نا، ئەگه ره یگه یان نه داین تکایه ببوون و بزانی چاره مان نه بووه"^(٣). به لی سه ره پای قی سانسورا دانایه سه ر بارزانی دوی ده می مایه فه ل ئەمریکا شیا په یوه ندیین به رفه ره دگه ل ژماره کا سیناتور و کونگریسمان و کاربه ده ستین به ری یین کارگیری ئەمریکا و رۆژنامه شان و نقیسه رین ئەمریکا دروست بکه ت و ئەوان ل پرسا کوردی و هه لویستی ئەمریکا ژ شوهرشا وان ئاگه هدار بکه ت، له وا ئەم دشیین بیژین ئیدی پرسا کوردی

(1) Ibid.

(2) ده ستییکی (CIA) مه زاختیین کلینیکی و حه ب و ده رمان و کرییا ئەوی شوفا سویت یا بارزانی ل هوتیل شورهام تیدا دژیا خه رج دکرن، لی پشتی هه لویستی بارزانی محمه د سه عید دوسکی خانیه ک ل جورج تاون بو ب کری گرت و پشتی سه لاه کئ چوو نه خانیه کئ دی ل (مه کلین) هه ر ل وی ری دمینیت و چاره سه ری وه ردگری هه تا دچیه به ر دلوقانیا خۆدی. ئەف بابه ته دیقید کورن ل گو قارا رۆژه لاتا نافه راست یا وه رزی (The Middle East Quarterly) ل حزه یرانا ١٩٩٤ به لافکر، و به شه کئ وی ب کوردی به هرام وه له دبه گی به لافکر بنیره: ژیده ری به ری، ل ٨٩٦، هه ره ها مه سعود بارزانی ژي ئاماژه دکه ت ئەمریکا لژی رگفاشتان رازیبوو بارزانی بو چاره سه ری بمینیت، به لی لسه ر حسابا خو، بنیره: مه سعود بارزانی، بارزانی و بزووته وه ی... شو رشی ئەیلوول، ل ٢٥١. (3) بیره وه ریبه کانی عه زیز قازی سورچی، ژیده ری به ری، ل ٤٦٧. هه ژي گو تییبه زیده تر ژ دوو ده هان بوورین مه سعود بارزانی هیشتا ئەو سه ربورا تالا سالی ن ئاواره یی ل ئەمریکا وی و بابی خو دیتین ژیر نه کربوون. ژبه رهندی دبوونه کیدا ل ١٩٩٧ دبیتیت: "مه سه ربوره کا تال ب ده ستی حکومه تا وی لایه تین ئیکگری یین ئەمریکا دیت، سالا ١٩٧٥ هه فیه یمانی لسه ر که دا ئیش و نازارین ملله تی مه بو به رژه وه ندیین خو گو رین". بنیره: لوقمان مه خو، ژیده ری به ری، ل ٢٨.

وه‌کې به‌ریڼ نه‌ما بتنئ دفایلیڼ فه‌شارتی یین (CIA) دا بیت^(١).

سه‌باره‌ت وه‌رگرتنا په‌نابه‌ریڼ کورد ل ټه‌مریکا، بالیوزخانا ټه‌مریکا ل ته‌هران مفا وه‌رگرتن ژ دیدارا دوو په‌نابه‌ریڼ کوردین خوینده‌وار، دیاره ټه‌و ژى بو هه‌مان مه‌ره‌م چوبوونه بالیوزخانا نافېری، لئ نافئ وان نه‌ئینایه، دیاردکه‌ن زوربه‌ی ټه‌و که‌سین د خوازن وه‌کو په‌نابه‌ر ل ټه‌مریکا به‌ینه وه‌رگرتن که‌نجن و خودان باوه‌رنامه‌نه وه‌کو (دکتور و ټه‌ندازیار) ټه‌فه ژى پیخه‌مه‌ت پاراستنا ژيانا خو و ب ده‌ستفه ټینانا کاره‌کئ، لئ ژبه‌رکو باراپتر په‌نابه‌ریڼ کورد ژ به‌گره‌وه‌ندی جوتیار و شقانان، له‌وا ټه‌وان نه‌فیت ل وه‌لاتین رۆژئاڅایی بژین، په‌نگه‌ بخوازن ل ټیرانئ مینن^(٢). هه‌روه‌ها پارقی ژى پئ خوش بوو زوربه‌ی ټه‌و خه‌لکئ دچیته ده‌رفه‌ی ټیرانئ که‌سین ټه‌کادیمی و خوینده‌واربن، ژبه‌ره‌ندی باوه‌رنامه‌ ټاماده‌یی دانابوو وه‌کو کیمترین پیقه‌ر بو هه‌ر که‌سئ داخوازا چوونا وه‌لاتین رۆژئاڅا تاییه‌ت ټه‌مریکا بکه‌ت^(٣). د راستیدا زوربه‌ی ټه‌و په‌نابه‌ریڼ وی ده‌می چووننه ټه‌مریکا که‌سین خوینده‌وار و خودان باوه‌رنامه بوون، دیاره ټه‌ف پیقه‌ره ب دروستی یئ هاتیه جیبه‌جیکرن.

ژبلی فئ چه‌ندین ټاسته‌نگین دی دریکا پیشکیشکرنا په‌نابه‌راندا بو فئ وه‌لاتیدا هه‌بوون، ژبه‌ره‌ندی ژماره‌کا ریکخراو و که‌سایه‌تیین ټه‌مریکی هه‌لوئست وه‌رگرتن هه‌ول دان که‌نالین جودا بو وی پرسئ فه‌بینن داکو هنده‌ک ژوی بارگرانیئ لسه‌ر په‌نابه‌ران کیم بکه‌ن، ژوان ریکخراوان ژى کومه‌لا نافده‌وله‌قی یا مافین مروقی (The International League for the Rights of Man) سه‌روکئ وی جیروم شېستاک (Jerome J. Shestack) دنامه‌کیدل ریکه‌فتی ١٨ ی خزیرانئ ١٩٧٥ بو هیئزى کیسنجه‌ر وه‌زیرئ ده‌رفه یئ ټه‌مریکا دیاردکه‌ت کو ژماره‌کا مه‌زن ژ په‌نابه‌ران تاییه‌ت ټه‌فین ده‌ست د شوپه‌شیدا هه‌ی نه‌ویرن بزقرنه عیراقئ و ټه‌و ب زه‌حمه‌ت دبینن کو بشین ل ټیرانئ ژى مینن، له‌وا داخوازئ ژ وه‌زاره‌تا ده‌رفه یا ټه‌مریکا دکه‌ت ټاسانکاریان بکه‌ت ل وه‌رگرتنا هنده‌ک ژوان په‌نابه‌ران. د به‌رامبه‌ردا ریقه‌به‌ریئ نقیسینگه‌ها کاروبارین کوچ

(١) بو‌دیتنا فین هنده‌ک ژوان که‌سایه‌تیان بنیره: مه‌سعودبارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی... شو‌رشى ټه‌یلوول، ل ٢٥٢.

(2) FRUS, Telegram from the Embassy in Iran, Op. Cit, Document: (283), 23 March 1975.

(3) From K. Lyonette, Meeting with INS, Op. Cit, Document: (267), 19 -anuary 1976.

و کوچبه ران ل وه زاره تا دهرفه پیش کیسنجه ریقه به رسقا وی دهت و دیاردکته کو ژلایى مرووفیقه ئەو ژى د نیگه رانیى داینه بو ئەفا ب سه رى وان په نابهران دهیت، به لى یاسایا ئەمریکا یا تایهت ب کوچبه ریی ریکى نادهت ئەو کورد ل ئیرانى پیشکیش بکهن، ژبه رهندي وان داخواز یا ژ (UNHCR) کرى ریکه کى بو وان بینیت داکو بشین ل سه نته رین وه رگرتنى ل ئەوروپا پیشکیش بکهن^(١).

حکومه تا ئەمریکا ئیک ژوان وه لاتین پوژتافایى بوو یین سه دره دین ئاغاخان سه روکى کومسیونا په نابهران ل ٢٢ ى ته باخا ١٩٧٥ نامه ژبو وه رگرتنا هنده ک په نابهرین کورد ل ئیرانى بو هنارتى، ژلایى خو فقه ئەو بیه رسقه کا ئه رینی بو قى داخوازى هه بوو و بالیوزخانا وى زورترین ناف ژ نوینه رین پارتي و کومسیونا په نابهران وه رگرتن کو ژمارا وان (٧٠٠) کهس بوون زیده بارى (٦٠) نافین دى یین وی خه لکى تاک تاک و جودا پیشکیشی مافى په نابهریى کرین^(٢). به لى چوونا په نابهران بو ئەمریکا پروسه کا ئالوز و دو م دریزبوو و زور ئاسته نگین ته کنیکى ل پیشیا په نابهران هه بوون، ئاریشا سه ره کى ئەو بوو ئەو که سین پیشکیشی مافى په نابهریى ل ئەمریکا کربا نافین وان ل بالیوزخانا وى ل ته هرا دهاتنه نفیسن، به لى دقیت بو چا قییکه فتنى چووبانه ئیک ژ سه نته رین ئەمریکى یین وه رگرتنا کوچبه ران ل ئەوروپا (Immigration and Natu-ralization Service Offices)^(٣) ئەقى ژى وه خته کى دریز قه دکیشا و شوله کا مهزن

(1) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, from -ames L. Carlin, Director of The Office of Refugee and Migration Affaires, to -erome - . Shestack, Chairman of the Board of The International League for the Rights of Man, UN, New York, Document: (192), 19 August 1975.

ژبو دیتنا ئیکه مین هه لویستى حکومه تا ئەمریکا لدور پرسا چوونا په نابهرین کورد بو وی وه لاتى به رى خو بده به لگه نامه ژماره (٢٨).

(٢) ئەف ژماره بلند دبیت هه تا دگه هیته (٨٨٠) نافان، به لى حکومه تا ئەمریکا پیش وه خت راگه هاندبوو کو دقیت دادوه رى هه بیت د به شداریکرنا وه لاتین په نابهرا وه رگرتن، ئانکو زورا ب زه حمهت بوو ئەف هه مى که سه بهینه وه رگرتن. بوزیاتر بزقره:

100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from K. Lyonette to the High Commissioner, Note for the file, Document: (190e), 17 September 1975.

(٣) وی ده مى چوار سه نته رین وه رگرتنى ل ئەوروپا هه بوون ئەو ژى ل (نه مسا، ئەلمانیا، یونان و ئیتالیا)، به لى چ سه نته ر ل روژه لاتا نافه راست نه بوو و بتنى بالیوزخانه هه بوون و ب ریکا بالیوزخانان خه لک بو چا قییکه فتنى رهوانه ی وان سه نته را دکرن، هه مان ژیدهر.

ژی دڤیا، چونکه ئیکه جار پیویست بوو ئەف کەسە ل سەرانسەرئ ئیرانی هاتبانە کومکرن و ڤه گوهاستن بوو تەهران، هەر وهه ئەڤان کەسان هەمیان وه کو ئیک ژ مەرچین پیشکیشکرنئ پشکینین نوژداری دڤیان کو ئەڤان هەمی پینگاڤان ژبلی وه خته کئ زور تیچوونه کا زور ژئ لئ دچوو کو نه دشیانین په نابهران و نه ژئ دشیانین پارقی و کۆمسیونا بلندا په نابهران دابوون^(١).

ژبوو چاره سەرکرنائ کئیشئ کۆمسیونا په نابهران چ ل جنیڤی یان ژئ هەردوو نوینه راتیین وی ل تەهران و نیویورک هەولدان دگەل لایه نئ ئەمیریکی چاره سەر یه کئ بینن، دنامه کیدا بوو سەرۆک اتیا کۆمسیونئ ل ١٨ ی ئەیلوولئ ١٩٧٥ ئوفیسا وی ل نیویورکئ پشتی دگەل ویلسن کارلین (Wilson Carlin)، بهرپر سه کئ ئوفیسا کوچ و کوچبه ریئ (Refugees and Migration Office) یا حکومه تا ئەمیریکا، کوم بووی دیاردکەت کو وان هەولدان کرینه حکومه تا ئەمیریکا رازی بکەن کارمه ندین خزمه تگوزاریین وه رگرتنا په نابهران (INS) بچنه تەهران داکو پروسا وه رگرتنا په نابهرین کورد هەر ل ئیرانی بریڤه بچیت، به لئ ژبەر هنده ک مادین یاسایا په نابهریئ زوړا ب زهحمه ته حکومه تا ئەمیریکا لسەر وی پیشنیاری رازی بیت، چونکه ل دویڤ کئ یاسایئ ئیران ناھیته هەژمارتن وه لاتئ وه رگر، لهوا ئوفیسا (INS) ب توندی دژئ وی پینگاڤییه، به لئ ئەف ئاسته نگه دئ رابن ئەگەر وه زیرئ دەرڤه و داواکاری گشتی یین ئەمیریکا داخوازه کئ پیشکیش بکەن بوو گورینا ئەوان برگه و مادین ریگر ژوئ یاسایئ، لئ دڤیت رهزاهه ندیا کونگریسی ژئ لسه ربیت. به لئ ژبهرکو ئوفیسا کوچ و کوچبه ریئ یا ئەمیریکا (ORM) ب دویر دزانیت کونگریس رازی بیت، لهوا ل جهئ هندی تاماده یا خو دهربریه بوو چاره سەرکرنائ پرسا ڤه گوهاستنا په نابهران بوو سه نته رین وه رگرتنئ ل ئەوروپا د ریکا کۆمسیونا بلندا په نابهران و ریکخواوین دی یین سپونسەر هاریکاریه کا کیم پیشکیشی وان بکەت^(٢).

(1) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Migration Kurds- USA, Document: (211a4), 21 October 1975.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from UNHCR Representative in New York, to Mr. Ghassan Arnaout, UNHCR Head Quarter, Geneva, incoming cable, Document: (191c), 18 September 1975.

ژلایڤ خوڤه ژى نوینهرى كۆمسیونا بڵندا په نابه ران ل ئیرانى لیسلى گودییر د راپۆرتە کیدا پروسا وه رگرتى و وان ئاستهنگان ب مه ره ما فه دیتنا چاره سه ریه كا گونجایی بو شیوازی چوون و خه رجیین وان بو ئه وروپا بو سه روکى كۆمسیونا نافری ده نیريت. گودییر دیاردکەت کو ئەفان که سان پاسپورت نینه له وا دقیت حکومه تا ئیرانى رازی بکه یین گه شتنامان (Travel Document) بو هه میا دروست بکه ت و دگه ل کومپانیا فروکه فانی یا ئیرانی پاخفیت داکو ئه و کورسیین مینه به تال بده ته په نابه ران یان ژى داشکاندنئ هه تا ٤٠% هه روه کو کاربه ده ستین حکومه تی بو هه میان بکه ت. هه روه ها دیاردکەت کو دقیت ئه و وه لآتین ئه م په نابه ران بو چاڤیکه فتنی ده نیرینی رازی بن و جه یین فه حه واندنئ و کاروبارین ئه منی بو دا یین بکه ن، ئه وان حکومه تاژى گه ره نتیا زفرینا ئه و که سین ل چاڤیکه فتنی ده رنه چن بو ئیرانى دقیت، لی وی ئیکى ژى فه ناشیريت کو ژبه ر هزاران په نابه ریین لبنانی و سه دان که سین روسی نوکه لوده کئ مه زن و سرا یه کا دوور ل وان سه نته را هه یه^(١). نافری لسه ر قئ کیشی پئقه دچیت و هه ولده ت هنده ک چاره سه ریا ژى بیینیت، بو وینه پئشنیار دکەت دگه ل حکومه تا ئه مریکا ب رژدی هه ول به یینه دان داکو ئه ف پروسه وه کی هه می وه لآتین دی ل ته ه ران به یته ئه نجامدان و ئه گه ر ژبه ر یاسایین گریدایی وی وه لاتی سه رنه گرت، بو کیمکرنا ده می، نیقه کا پروسی ل ته ه ران به یته ئه نجامدان، وه کی پرکرنا فورما پئشکیشکرني و ئه نجامدانا پشکینان ل نه خو شخانا پارس کو خه رجیین وان بو مه زنا (١٥) دولا ر و زاروکان ژى (١١) دولا رن و سه رجه مئ وان دبه نه (١٠٠٠٠) دولا ر و ژبو دا یینکرنا قی پارهی یان به شه ک ژقی پارهی دی داخوازی ژهنده ک ریکخواوین مافی مروقی که یین^(٢).

دوی ده میدا هه رکه سه ی پئشکیشی مافی په نابه ریی ل ئه مریکا کرنا حکومه تا ئه مریکا دگه ل پئشکیشکرنا فورمی و هه تا گه یشتنا وان بو فروکخانیین ئه مریکا داخوازا سپونسه ره کئ ژى دکر، ژبه رهندي گودییر بو چاره کرنا وی کیشی ژى پئشنیار

(1) From Leslei A. Goodyear, Migration Kurds- USA, Op. Cit, Document: (211a4), 21 October 1975.

(2) لدوماهی کومه لاشیر و رۆژ ئه رکى خه رجیین وان پشکینا ب دستوی خوڤه گرتن. بزفره:

From Leslei A. Goodyear, Migration Kurds- USA, Op. Cit, Document: (211a4), 21 October 1975.

دکته کۆمه لا دوستایه تی یا ئه مریکی- کوردی (The Kurdish-American Society) یان ژێ ریکخراوا خیرخوازی یا خاچا جیهانی (W.C.C) و یان ئوفیسا کوچ و کوچبه ران یا ئه مریکی (ORM) وی روله ی بینن^(١). به لئ ریکخراوا (World Church Service) کو باره گایی وی ل نیویورکی بوو دنامه کئی دا بو (UNHCR) داخوازی دکته ئه و به رنامه سهرۆکی وی ریکخراوی پراگه هاندی نه بنئی بو پهنا بهرین کورد بیت، به لکو ئه گهر هنده ک که م نه ته وه و گروپین ئایینی ژێ ل وی ده قهری ده مان رهوش دابن، ئه وژی بهینه بهرچاف وه رگرتن^(٢). دیاره مه به ستا وی کریستیانین کوردستان و عیراقی بوون، له وا په یقداری کۆمسیونا بلندا پهنا به ران رادگه هینیت کو ئه و دی په یوه ندیی ب نوینه رایه تیپن خو ل ته هران و به یروتی فه که ن و ئه گهر نموتین وه سا هه بن ئه و دی مه ئاگه هدار که ن^(٣).

پاشی گودییر دراپورتین خودا دیاردکته، لدوری (٢٠٠٠) هزار کریستیان یین دگه ل کوردان ره قین، به لئ زوربه ی وان نا قین خو یین نفیسی کو بزقرنه عیراقی و بتنی سی خیزان، ئه وژی خیزانا (چکو، ئیشوو، توما) کو ژمارا وان (٢٠)^(٤) که سن یین پیشکیشی مافی پهنا به ری ل ئه مریکا کرین^(٥). به لئ ژبه رکو پروسیسا وه رگرتنی ل وی وه لاتی پیدقی ب دلنایی (Assurance)^(٦) بوو، ژبه رهندی گودییر بو وی مه ره می

(1) Ibid.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from UNHCR Representative in New York, to Mr. Arnaout, incoming cable, Documents: (182), 10 September 1975; from E.-. Homann Herimberg, to The High Commissioner, Meeting with Mr. M. Dabiri, First Secretary of Permanent Mission of Iran, Geneva, Document: (190a), 17 September 1975.

(3) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from UNHCR, Geneva, to HICOMREF, New York, Outgoing Cable, Document: (185), 12 September 1975.

(٤) بو خۆلا دووی ژێ ل سالا ١٩٧٧ (٦٠) پهنا بهرین دی یین ئاشوری دریکا کومسیون دی پیشکیشی ئه مریکا کربوون، و بشی رهنگی ژمارا وان هه تا وی سالی گه هشت بوو (٨٠) که سان. بنیره:

100.IRN.KURDS, vol.9, from K. -. Lyonette, to Leslei A. Goodyear, Charge of the Mission, Tehran, Candidates for Resettlement ex- Iran, Document: (599), 13 -anuary 1977.

(5) From Leslei A. Goodyear, Report No: 2, Op. Cit, Document: (211a2), 21 October 1975; 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to The High Commissioner, Assurance for Kurds Moving to The USA, Document: (280), 3 February 1976.

(٦) ژبو دیتنا هنده ک نمونین فورما دلنایی و سپونسه ران به ری خو بده به لگه نامین ژماره (٢٩ و ٣٠).

په یوهندی ب هندهك ریکخراوین به لافکه رین ئایینئ کریستیانی دکهت داکو وی ئهرکی ب ستوین خوڤه بگرن، پاشی ریکخراوا (W.C.S) سپونسه ریا وان دکهت^(١). پشتی کونگریس ل ١٩ کانونا دووی ١٩٧٦ ره زامهندی لسه ر چوونا وان دای، حکومهتا ئه مریکا ئه رکی سپونسه ریا هه می په نابهرین کورد یین ل بهر بوو بچنه وی وه لاتی داف ژماره کا ریکخراوان، ئه وژی کومیتا هه وار چوونا نافده وله تی (-The International Res-cue Committee) و ریکخراوا خزمه تگوزاریین که نیسن (World Church Service) و کوربه ندی کاسولیکین ئه مریکا (The US Catholic Conference) و ئیکه تیا لوسه ریین جیهانی (Lutheran World Federation or Lutheran Immigration and Refugee Service) ده زگایئ تولوستویی (Tolstoy Foundation) و (International Catholic Migration Commission) و ریکخراوا هیاس (HIAS)، کو هه می لژی ده سته یه کا بلند بناقی ئه نجومه نئ ریکخراوین خوبه خش یین ئه مریکی (American Council for Voluntary Agencies) کاردکرن^(٢).

ئه قی کیشی به رده و امیدا گفتوگو و جموجولین به رپرسین کومسیونا په نابهران دگه ل هنده ک ژ فه رمانبه ریین حکومه تا ئه مریکا ل هه ردوو ئاستین دبلوماسی و کارگیری، بو وینه کومبونه کا به رفه ه ل کانونا دووی ١٩٧٦ ل فرانکفورتی دناقه را به رپرسین سه نته ریین وه رگرتا په نابهران ل ئه وروپا و به رپرسین کومسیونا په نابهران کو گودییر ژی تیدا ئاماده بوو هاته ئه نجامدان، زوربه ی ئه و کیشین ته کنیکی هاته به حسکرن و دوماهیئ ریکه فتن کو نیقه کا پرۆسی ل ته هران بریقه بچیت و نیقا دی ل ئه لمانییا و که سه کئ کوردی زمانزان ژی په ییدا بکه ن وه رگیرانی بکه ت بو وان که سین ئنگلیزی نزانن، به لئ دقیت ئه و که سه نه دناق په نابهراندا بیت و نه ژی پیشکیشی مافی په نابهریی کریت بو ئه مریکا^(٣). هه ر دووی کومبوونیدا بریار هاته دان هه می په نابهرین

(1) From Leslei A. Goodyear, Op. Cit, Document: (280), 3 February 1976.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from K. Lyonette to The High Commissioner, Proposed resettlement of Iraqi Kurds at present in Iran: Discussion with US Mission in Geneva, Document: (261), 8 -anuary 1976; 100. IRN. KURDS, vol.5-6, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Geneva, Situation of Kurds in Iran, Document: (453c), 11 -une 1976.

(3) From K. Lyonette, Meeting with INS, Op. Cit, Document: (267), 19 -anuary 1976.

پیشکیشی ئەمریکا کرین لسه سئ کومین (٢٠٠) کهسی دابهش بکهن و پوژانه چاڤیکهفتنی دگه (٤٠) کهسان بکهن و د ماوی (٥-٦) هفتیاندا هه می گروپی ئەمریکا ب بهنه ئەلمانی و ئیکهه کوم ژی ل ئادارا ١٩٧٦ بهرهف ئەمریکا ری پیخن^(١).

حکومهتا ئەمریکا بالیوزخانا خو ل تههران ئاگه هدارکر کو نابیت چ سوزان بدهنه کومسیونا بلندا پهنا بهران سه بارهت ژمارا وان (٧٥٠) کهسین پیشکیشی ئەمریکا کرین و بتنی بیژنی ژماره کا دادوهرانه ئەم دئی وهگرین و (٣٠٠) فورمین پیشکیشکرنی بو کوما ئیکتی هنارتنه بالیوزخانا خو، ژبهرفی هه لوئستی نوینه ری کومسیونا پهنا بهران پیشنیارکر کو ئەگه ئەلمانی و دانیمارک و سوید و بهلجیکا ژی هه ر ئیک لدوری (٥٠-١٠٠) کهسان وهبرگرت ئەف کیشه دئی ب ساناهی چاره سه ربیت^(٢). ل دوماهیئ حکومتا ئەمریکا رازی بوو ل دهووربه ری (٧٠٠) کهسان وهبرگرت و ل ٢٥ نیسانا ١٩٧٦ (٢٠) کهس وه کو ئیکهه کوما پهنا بهرین کورد ب فروکه کا کومپانیا (Iran Air) ب داشکاندنا (٥٠٪)^(٣) بهرهف فرانکفورتنی ل ئەلمانی^(٤) بریکرن و پشتی ته مامکرنا دوسیه یین وان ل سه نته ری فیزا ئەمریکی ل وی باژی ری، ل ٣٠ ئی نیسان (١٨) ژوان ب فروکه کا کومپانیا (Pan American) هاتنه رهوانه کرن بو ئەمریکا^(٥). کوما دووی (٣٨) کهس

(1) Ibid.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Movements of Kurds, Document: (245), 1 December 1975.

(3) ئەو پاری مایی کو (١٥٠٠٠٠) دولار بوون کومسیونا پهنا بهران ژ سندوقا تابهت (٧٧/١.RF/SA/GFR) بقی بهرنامه یقه خه رجکر کو ئەوژی ژلایی ریکخرا Intergovernmental Committee for European Migration ((ICEM)) هاتوو دابینکر. بنیره:

100.IRN. KURDS, vol.4, from Homann Herimberg, to K. Lyonette, Costs of Kurdish Transit of Frankfurt, Document: (376), 26 April 1976.

ههروهه حکومتا ئەمریکا ژی (١٥٠٠٠٠) دولار به خشیبوونه بهرنامی فه گوهاستنا کوردان ژ ئیرانی بووی وهلاتی کو (٨٣٥١٠) دولار ژ فی پاره ی بو فی خولی هاتنه خه رجکر و (٦٦٤٩٠) دولار ژی بو خولا دووی ل ١٩٧٧. بنیره: 100. IRN. KURDS, vol.12, from K. -. Lyonette, The High Commissioner, Movement of displaced Iraqi Kurds ex Iran to USA 1977, Document: (769), 21 -uly 1977.

(4) ژبلی کارمه ندین کومسیونئ سئ کهسین کورد بنافین (سیامه ند بهنا و تارق ئاکره یی و هه فزینا وی) فه دهاتنه پیشوازی کرن، ئەرکی فان کهسان وهگرانا زمانی بوو دنافه را پهنا بهران و لایه نین په یوه نیدار بقی بهرنامه ی فه ل فرانکفورتنی. بنیره: بیره وه ربیه کانی عه زیز قازی سورچی، ژیدهری به ری، ل ٤٦١.

(5) دناف واندا ئافره ته کا دوو گیان هه بوو، ژبه رهندي ئەو و هه فزینی وی ل نه خوشخانه کا وی باژی ری هیلان و

و یا سیی (٥٠) كەس بوون ل ٤ و ٩ ئی گولانی ب هەمان ری هاتنە رهوانە كرن بو ئەمریکا^(١). و تا هەیفە حوزەیرانا ١٩٧٦ كۆمسیونا پەنابەرانا (١١٠) سەرخیزان كو ژمارا ئەندامین وان دنایبەرا (٢٠٠-١٥٠) كەسان دا بوون دگەل خیزانین چكوی و توما و ئیشو یین ئاشوری ئەوژی (٢٠) كەس بوون رهوانە ی ئەمریکا كرن^(٢). ل ٢٨ ئی تیرمەها ١٩٧٦ دوامە ی كۆما پەنابەرین كورد ژ خۆلا ئیكی كو ل سالا ١٩٧٥ چاڤیكەفتن دگەل وان هاتبوو كرن ژ ئەلمانیا بەرهف ئەمریکا هاتنە رهوانە كرن^(٣). بقی رهنگی ژ سەرجه مئ (٤٠٠) پەنابەرین د قۆناغا ئیكیدا ل ئەمریکا هاتینە وه رگرتن، بنتی (٣١٤) كەس ژوان (٢٤١) مەزن و (٥١) زارۆكین كیمتر ژ دوازدە سالی و (٢٢) ژ زارۆكین كیمتر ژ دوو سالی شیا بوون هەتا تەباخا ١٩٧٦ وی گەشتی بكەن، ئەفین دی ب هەر هوکارەكی هەبیت نەشیان بچنە وی وه لاتی^(٤).

فەرە ئاماژی پی بکەین، هەر پەنابەرەكی ل فرانكفورتی بەرهف ئەمریکا ب ریکەفتی حکومەتا وی وه لاتی ب ریکا ریکخراوان نامەكا بەرچاڤرۆنیی لسەر ژيانا وی یا داهاقی دابووئی، ب کورقی پەياما ئەمریکا بو وان ئەو بوو کو: "هوين وه کو پەنابەر ب سپونسەریا هندەك ریکخراوان یین هاتینە وه رگرتن، ئەگەر ل دەمی چاڤیكەفتنی تە بالیوزخانا ئەمریکا لسەر هەبوونا خزمەکی یان هەقالەکی ل ئەمریکا ناگەهدارکریت ئەو دی وی کەسی بووتە ئامادەکەن داکو ل دەمی ئاکنجیکرنا تە یا بەروەخت یان هەتا کارەکی بو تە دبینن هاریکاریا تە دگەل وان ریکخراوان بکەت، و ئەگەر تە چ خزم و کەس و کار نەبن ئەو ریکخراوا سپونسەریا تە کری دی بو تە کەسەکی دا بین کەن داکو بقی ئەرکە ی رابیت". خالا بالکیش تیدا هاتبوو دیارکرن: "ئەو کاری بو تە

خەرچین وی ژی کومسیونا پەنابەرانا دان، بو زیدەتر زانیاریان بنیرە:

100. IRN. KURDS, vol.4, from Pi-nacker Hordi-k, UNHCR Representative in Germany, to K. Lyonette, Geneva, Processing of Iraqi Kurds in Frankfurt to USA, Document: (391), 3 May 1976.

(1) Ibid.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.4, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Geneva, Kurdish Resettlement, Document: (343), 6 April 1976; and Document: (378), 26 April 1976.

(3) 100. IRN. KURDS, vol.7, from Pi-nacker Hordi-k, UNHCR Representative in Germany, to Theo H. Bakkers, Chief, Liaison Mission of I. C. E. M, Document: (528), 29 -uly 1976.

(4) From K. Lyonette, Kurdish Resettlement, Op. Cit, Document: (511), 16 -uly 1976.

دینن مه‌رج نییه تویی پی رازی بی و دگه‌ل سه‌ربورا ته‌یا به‌ری نوکه بگه‌نه ئیک، به‌لی دی هیزی ده‌ته ته‌ کو ده‌ست ب ژیا‌نه‌کا نوئی ل ئە‌مریکا بکه‌ی^(١).

پشتی ئە‌ف قو‌ناغه ب سه‌رکه‌فتیا‌نه ب ئە‌نجام گه‌یشتی و ژماره‌کا په‌نابه‌ران ل وی وه‌لاقی ئاکنجی بووین، ده‌ست ب ه‌نارتنا نامه و کارتین سوپاس گوزاریی بو وان که‌س و ریکخراو و لایه‌نین دگه‌ل وان ه‌اریکار بووین کرن، بو وینه د نامه‌کیدا چوار په‌نابه‌رین کورد کو بتنی‌ حه‌فته‌ک لسه‌ر چوونا وان ده‌رباز ببوو ل ١٦ ی تیرمه‌ها ١٩٧٦ دوو نامین جودا بو ه‌ه‌ر ئیک سه‌ده‌ره‌دین ئاغان و کیفن لیونیت سه‌روک و سه‌کرتری سه‌روکی (UNHCR) ده‌نی‌رن، تیدا ژبلی سوپاسین خو ئاراسته‌ی وان دکهن، به‌حسی وان نه‌خو‌شی و قوربانین گه‌لی کورد لسه‌ر ده‌ستی حکومه‌تا عیراقی دیتی دکهن، ه‌ه‌روه‌ها دیاردکهن ه‌یشتا ژماره‌کا زور ژ په‌نابه‌ران یی د ژیا‌نه‌کا زور نه‌خو‌شدا ل ئیرانی ماین، له‌وا داخو‌ازی ژئی دکهن ه‌اریکاریا وان ژی بکه‌ن کو ژوی وه‌لاقی ده‌ربکه‌فن، دو‌ماهی به‌حسی وی ئازادیی و ریزگرتنا مافین مرو‌فی دکهن یا‌کو ل ئە‌مریکا ب ده‌ست وانقه‌ه‌اتی^(٢).

ژلایه‌کی دیقه، کو‌مسیونا په‌نابه‌ران ل تیرمه‌ها ١٩٧٦ دووباره ده‌ست ب نفیسینا نا‌قین وان که‌سان کریه‌قه یین ه‌یشتا ه‌زا کوچکرنی ه‌ه‌ین، ژ سه‌رجه‌می (٦٠٠)^(٣) نا‌قین نوئی کو‌مسیونی چاه‌ه‌ری دکر به‌ه‌را ئە‌مریکا دنا‌فه‌را (٢٠٠-٣٠٠) که‌سان

(1) 100. IRN. KURDS, vol.4, from Theron Van Scoter, Secretary Committee on Migration and Refugee Affaires, to Mr. Kiven Lyonette, Office of the UNHCR, Geneva, a message to refugees being resettled in the U.S, Document: (389), 29 April 1976.

(٢) ئە‌وه‌ه‌ر چوار په‌نابه‌ر (مه‌مه‌د سه‌عید مارونسی، روژها مارونسی، حوسین حاجی مارونسی، مه‌مه‌د حاجی مارونسی) بوون، بو دیتنا نمونه‌کی ژوان نامه و کارتین په‌نابه‌ران ه‌نارتی به‌ری خو بده پاشکویی ژماره (١٩). (٣) د نامه‌کیدا کیفن لیونیت به‌رپرۆسی به‌رنامان ل (UNHCR) دیاردکته بو قی قوناغی نا‌قین (٩٠٠) په‌نابه‌ران ه‌اتبوونه نفیسین، لی ه‌ه‌تا ئە‌وه‌ی پروسی ده‌ستپیکری ب دو‌ماهی ه‌اتی باراپتر ژوان یان ل ئیرانی مانه‌قه یان ژی رییا خو ل جه‌ه‌کی دی دیتن. ئە‌فه‌ژی ژبو بیه‌یقی بوونا وان دزفریته‌قه. بنیره

: 100.IRN.KURDS, vol.17, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Resettlement of displaced of Iraqi Kurds, Document: (910), 29 September 1977.

بیت^(١). بەلێ ئەنجومه‌نی رێکخراوی خۆبەخشی یێن ئەمریکی بۆ کاروبارین پەنابەرانی (ACVA) پراگەهاند کو دفتی خۆلیدا ئیکگرتنا خێزانان تانکو ئەوین بەری نوکه چووین دگەل کەس و کارین وان یێن ل ئیرانی ماین دی سەرپشک بیت، لەوا پشتی قی هەلۆیستی دهاته پیشبینیکرن ئەف ژماره زۆر کیمتر لئ بهیت^(٢). هەرچاوا بیت پشتی وهزاره‌تا ده‌رفه یا ئەمریکا ل ٢١ چریا ئیکتی ١٩٧٦ داخوواناما کۆمسیونی وه‌رگرتی ل ١٢ چریا دووی هه‌مان سال ئیدوارد برینان (Edward T. Brennan) کونسولی کاروبارین مروفتی ل هه‌مان وه‌زاره‌ت ده‌می د نامه‌کیدا به‌رسقا حکومه‌تا وه‌لاتی خۆ دگه‌هینته کۆمسیونی چهن‌دین پرسیاران لسه‌ر چاوانیا تومارکرن وان کەسان ل کۆمسیونی دکه‌ت، وه‌کی ئه‌ری کۆمسیونی نافین وان کەسان تومار کرینه و هه‌زا وان بۆ ئاکنجیوونا وه‌لاتین سیی چیه و ئەوان کیش وه‌لات هه‌لبژاردینه؟ ئه‌ری کۆمسیونی داخواز ژ چ وه‌لاتین دی کریه و ئایا به‌رسقا وان چ بوویه؟ ئه‌ری چهن‌د ژفان کەسان پیشکیشی مافی پەنابەری ل ئەمریکا کریه؟ ل دۆماهی دیاردکەت کو ئەمریکا یا ئاماده‌یه ل ده‌می نوکه‌دا (٨٦) پەنابەرین دی وه‌ربگریت داکو دگەل خولا ئیکتی سه‌رجه‌می وان بیته (٤٠٠) کەس هه‌روه‌کو به‌ری هنگی ئەو لسه‌ر قی ژماری ریککه‌فتی^(٣).

ژلای خۆفه مه‌لا مسته‌فا بارزانی کو ئه‌وژی ئەو ده‌مه‌ک بوو ژبه‌ر وه‌رگرتنا چاره‌سه‌ریا نه‌خۆشیا خو ل ئەمریکا دژیا ب هه‌لکه‌فتا دووباره هه‌لبژاردنا وی وه‌کو سه‌رۆکتی ئەمریکا ل ٩ ئی شواتا ١٩٧٧ نامه‌کا درێژ بۆ سه‌رۆک جیمی کارته‌ر (Jim- my Carter) ده‌نیریت و ب داخوازییه‌کی ناما خۆ ب دۆماهی دئینیت، و دبێژیته: "هیقیدارم ژماره‌کا زۆتر ژ پەنابەرین کورد ل ئیرانی وه‌ربگرن و کوژمه‌کی پاره‌ی بۆ قی مه‌ره‌می ته‌رخان بکه‌ن"^(٤).

(1) From K. Lyonette, Kurdish Resettlement, Op. Cit, Document: (511), 16 -uly 1976.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.8, from Charles Sternberg, Chairman, Committee on Migration and Refugee Affairs, to Charles Mace, Deputy High Commissioner, Document: (540), 16 September 1976.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Edward T. Brennan, Counselor for Humanitarian Affairs, US Mission to International Organizations, Geneva, to Mr. Charles Mace, Deputy High Commissioner, Document: (578), 12 November 1976.

(٤) به‌هه‌رام وه‌له‌د به‌گی، ژێده‌ری به‌ری، ل ٨٤٧.

هه‌تا به‌هارا ١٩٧٧ کۆمسیونا په‌نابه‌ران و بالیوزخانا وی وه‌لاقی ل ته‌هران قافارتن بۆ به‌لگه‌نامین (٢٠٤) کاندیدان ئه‌نجامدان^(١). به‌لێ ژبه‌رکو پرۆسا پشتگیری و ئاکنجیکرنا په‌نابه‌رین د چوونه ئه‌مریکا ده‌ستێ ریکخراوین خیرخوازی و خۆبه‌خش دابوو، له‌وا ئه‌نجومه‌نی ریکخراوین ئه‌مریکی یین خۆبه‌ش ل نیسانا ١٩٧٧ کۆمسیونا په‌نابه‌ران ئاگه‌هدار کر کو وان هه‌تا وی ده‌می بتنی (١٠٤) جه بۆ ئاکنجیکرنا په‌نابه‌رین کورد یین ئاماده‌کری و ئه‌و چاقه‌ری ده‌ستپیکرنا پرۆسا فه‌گواستنی دکهن^(٢). و د به‌رنامی وان دابوو هه‌ر هه‌یقی (٥٠) په‌نابه‌ران ژ ته‌هران بۆ ئه‌مریکا فه‌گوهینن^(٣). به‌لێ دیاربوو کۆمسیونا په‌نابه‌ران به‌رده‌وام د په‌یوه‌ندی دابوو و جاره‌کادی ل حوزه‌یرانا ١٩٧٧ په‌یوه‌ندی ب نوینه‌راتیا فی وه‌لاقی دکهنه‌فه، له‌وا ژبه‌ر زۆریا ژمارا ئه‌و که‌سین دخواستن بچنه‌ فی وه‌لاقی و داخوایین کۆمسیونێ و که‌سایه‌تین کورد مینا بارزانی حکومه‌تا ئه‌مریکا د ریکا نوینه‌ری خودا ل کۆمسیونا ناڤیری ل ٢٣ حوزه‌یرانا ١٩٧٧ پراگه‌هاند کو ئه‌و د رازینه بۆ خولا دووی ژێ (٣٠٠) په‌نابه‌رین دی یین کورد وه‌ر بگرن و ریکارین دانا فیزایی ژێ دی هه‌روه‌کو خولا ئیکتی بن^(٤). ئانکو نیفا ئه‌و خه‌لکی بۆ قۆناغا دووی ناڤین وان هاتیه‌ نڤیسین بوونه به‌هرا حکومه‌تا ئه‌مریکا.

(1) 100. IRN. KURDS, vol.10, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to Dr. - Stempel, U.S. Embassy, Tehran, Document: (659), 2 May 1977.

تشتی سه‌یر ئه‌وه به‌روارا ژ دایک بوونی یا زۆربه‌ی په‌نابه‌ران (١ تیرمه‌هی) بوو و ئه‌فه ببوو جه‌ی سه‌رسورمانا زۆربه‌ی کارمه‌ندیان وان لایه‌نین ئه‌ف پرۆسه بریقه‌ دبرن، هه‌تا کار گه‌یشته‌ بوو هندی نامه و لیک گورینا بیرو بوچوونا له‌سه‌ر دروست ببوو، پاشی گویدیر د راپورته‌کیدا دیارده‌که‌ت کو: "ل دویف یاسایا عیراقی هه‌ر که‌سی رۆژا دایک بوونا خو نه‌زانیت ١ تیرمه‌هی بۆ دنڤیسن و ئه‌فه حالی زۆربه‌ی عیراقیا په". بنیره:

100. IRN. KURDS, vol.10, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Movement of Kurds to the USA, Document: (660), 3 May 1977.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.10, from Theron van Scoter, ACVA, New York, to Mr. Kiven -. Lyonette, UNHCR, Geneva, Document: (657), 27 April 1977.

(3) 100.IRN.KURDS, vol.10, from K. -. Lyonette, Office of UNHCR, Geneva, to Mr. -ohn McCarthy, Chairman, ACVA, Washington DC, Document: (647), 29 March 1977; from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to Colonel E. Gilanpour, Deputy Administrator, Red Lion and Sun Society, Document: (673), 11 May 1977.

(4) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Edward T. Brennan, Counselor for Humanitarian Affairs, US Mission to International Organizations, Geneva, to Mr. Kiven -. Lyonette, U.N. High Commissioner for Refugees, Geneva, Document: (720A), 23 -une 1977.

ل دۆماهیی پیخەمەت کورتکرنا دەمی و بەری سالا نوۆی یا بودجە ی ل ئەمریکا دەسپێ بکەت کو ریکەفتی ئیکتی چریا ئیکتی ١٩٧٧ بوو، بریار هاتەدان هەیفانە ژمارەکا زۆتر هەتا سەد کەسان دۆسەییان وان تەمام بکەن و بەرەف ئەمریکا بری پیخن، ئەبوو پرۆسا فەگواستنی ل تیرمەها ١٩٧٧ دەستپیکر و هەتا ٣٠ ئەیلوولا ١٩٧٧ (٣٠٤) پەنابەر د پیکار ئەلمانیا^(١) را هاتنە رەوانە کەرن بوو ئەمریکا^(٢). و پیکهاتە جفاکی یا قی کومی ژ ی ل دویف بەلگەنامین کۆمسیونا پەنابەران ژ سەرجه م ئەو ناڤین هاتینە ئامادە کەرن ب نیزیکی نیفا وان زەلامین سەلتە و سەرۆک خیزان بوون و نیفا دی ژ ی ژن و زارۆک بوون^(٣).

بقی ئیکتی ژ ی قۆناغا دووی یا فەگواستنا پەنابەران بوو ئەمریکا ب دۆماهی هات، و دقیرەدا ئەم دشین بیژین پروسا وەرگرتنا پەنابەران ل ئەمریکا یا دۆم دریز و ئالۆز بوو و ب زەحمەتیان زۆردا دەر بازبوو، لی د راستیدا حکومەتا قی وەلاتی مەزنتین ژمارا پەنابەرین کورد ل چاف وەلاتین دی وەرگرتن کو هەتا دوماهی ١٩٧٧ سەرجه می وان بوونە (٦١٨) کەس، ئانکو ریژا (٥٠٪) ئەو پەنابەرین ژ ئیرانی چووینە وەلاتین سیی ل ئەمریکا ئانجیبوون و زۆر بەی وان کەسین خواندی و خودان بروانامین جورا و جور بوون. لەوا پشتی ئەف قۆناغە ژ ی ب دۆماهی هاتی جوھن مە ککارسی (John McCarthy)، سەرۆکی ئەنجومەنی ریکخراوین خۆبەخش یین ئەمریکی، د نامە کیدا ل

(١) هەژ ی گوتییە بوو خۆلا دووی کومسیونا پەنابەران دوو هوتیل ل نیزی ک فروکەخانا فرانکفورتی بوو ئانجیکرنا پەنابەران ب کری گرتبوون، وەکی هوتیلا لیندنهۆف (Lindenhof Hotel) و زوم تاوینتگراند (Zum Taubengrund Hotel)، خەرجین مانەفی و هاتن و چوونا نافخوی و وەرگیرانا زمانی کو قی جاری ژ ی کومسیونی (سیامەند بەنا و تارق ئاکرەبی) راسپاردبوون بەرامبەر (٦٠٠٠) دۆلاران وەرگیرانی بوو بکەن، و سەرجه م ئەو پارێ بوو مانەفا پەنابەران ل فرانکفورتی هاتیە خەر جکرن (٩٦٣٣٥) دۆلار بوون و ئەف پارە کومسیونی ژ سندوقەکا تایبەت بقی بەرنامە ی فە خەر ج کەرن، پشتی هەر کومەکا چافیکەفتین وان ل سەنتەری ئەمریکی یی فیزیایی ب دۆماهی دەهاتن دماوی چەند هەفتیاندا دۆسەییان وان تەمام دکرن و پلیتین فروکی بوو دابین دکرن و ب ریکا کومپانیا (Pan American) دەهاتنە رەوانە کەرن بوو نیویورکی، بنیرە:

100. IRN. KURDS, vol.12, from K. -. Lyolette, The High Commissioner, Movement of displaced Iraqi Kurds ex Iran to USA 1977, Document: (769), 21 -uly 1977.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.11, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Movement of Kurds to the USA, Document: (738), 27 -une 1977.

(3) From K. -. Lyolette, Op. Cit, Document: (647), 29 March 1977.

٢٨ ئی چریا ئیکێ ١٩٧٧ په‌سنا وان په‌نابه‌ران دکه‌ت و دیاردکه‌ت: "هه‌می ده‌ما دگه‌ل وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران ئەم چاڤه‌ری ئاریشی‌ن نه‌رازیبوونی و نه‌گونجیانێ دگه‌ل یاسایین په‌نابه‌ریی دکه‌ین، به‌لێ دگه‌ل فان په‌نابه‌ران (په‌نابه‌رێن کورد) مه‌ه‌یش چ ئاریشان نه‌بوویه، نوکه‌ ئەو هه‌می یی کار دکه‌ن و یی سه‌لماندی کو دشین خو بگۆنجین و خو بگۆرن، د راستیدا ئەو مروۆقین زۆر باشن"^(١). ل دو‌ماهیی پشته‌ی سوپاسیا ستافی کۆمسیونی دکه‌ت، دیبژیت خوۆزی بو هه‌می به‌رنامین وه‌رگرتنا په‌نابه‌ران چاڤ لقی به‌رنامه‌ی هاتبا کرن^(٢). هه‌روه‌ها سه‌روکێ کۆمه‌لا کوردی - بریتانی ده‌رباری وان په‌نابه‌رێن چووینه ئه‌مریکا دیبژیت: "ئهو خه‌لکێ د رێکا ئه‌لمانیا چووینه ئه‌مریکا هندی که‌سین ژینگرتی و خودان ره‌فتاره‌کا جوان بوون ده‌سته‌ه‌لاتدارین وی وه‌لاقی (مه‌به‌ست ئه‌لمانیا) پی داخبا ببوون"^(٣).

هه‌ژی ئاماژه‌ پیکرنییه، پشته‌ ره‌وشا نافخویا ئیرانی ل سالا ١٩٧٨ تیکچووی جاره‌کادی ژماره‌کا په‌نابه‌رێن کورد لدوری (١١٦٣)^(٤) که‌سین دی د رێکا پارتی و کۆمسیونا په‌نابه‌راندا نافین خو نفیسین و هه‌ولدان ژفی وه‌لاقی ده‌ربکه‌ن و چاڤی وان ژی باراپتر لسه‌ر ئه‌مریکا بوو، له‌وا کۆمسیونی بریادا ژماره‌کا دی یا په‌نابه‌ران تابه‌تی بو مه‌ره‌ما «ئیکگرتنا خیزانی» د رێکا ئیتالیا دا ره‌وانه‌ی ئه‌مریکا بکه‌ن^(٥). هه‌روه‌ها مه‌لا مسته‌فا بارزانی ژی دووباره‌ هه‌ول د دا حکومه‌تا ئه‌مریکا رازی بکه‌ت هه‌تا (٢٠٠٠) په‌نابه‌رێن دی یین کورد وه‌ربگریت^(٦). لئ ئەه‌ف پرۆسه‌ پشته‌ی کوده‌تایا ئیسلامی و گۆرینا رژیمی ل ته‌هران تۆشی ئاسته‌نگیین زۆر بوو، به‌لێ چ داتا ب ده‌ست مه‌

(1) 100. IRN. KURDS, vol.17, from -ohn E. McCarthy, Chairman, Committee on Migration and Refugee Affairs, to Mr. Chales Mace, Deputy High Commissioner, Document: (924), 28 October 1977.

(2) Ibid.

(3) From K. -. Lyonette, Kurdish Movement, Document: (date and issue is not known).

(٤) ژفی ژماری (١٦٤) ئەو کاندید بوون یین ل سالا ١٩٧٧ نافین خو تومارکین و هیشتا چاڤه‌ری وه‌رگرتنی بوون ژلایی وه‌لاتین سیی و (٩٩٩) که‌سین دی ژی ل سالا ١٩٧٨ نافین خو تومارکرن. بنیره:

From Kamel Mor-ane, Rapport de Misson a Teheran, Document: (940), 10 February 1978.

(5) 100. IRN. KURDS, vol.17, from -. Amunategui, Reg. Representative for the Midle East, UNHCR, Beirut, to The High Commissioner, Iraqi Kurds in Iran, Document: (1048), 14 -anuary 1980.

(6) From Kamel Mor-ane, Rapport de Misson a Teheran, Op. Cit, Document: (940), 10 February 1978.

نەكەفتن كا چەند ژوان شيان ژ ئيرانى دەرېكەفن و چەندىن ژى حكومه تا ئەمريكا
وەرگرتن.

ج- هه‌لوئستی حکومه‌تا ئه‌مریکا به‌رامبه‌ر فه‌گه‌ران‌دنا په‌نا‌به‌رین کورد بۆ عیراقی:

سه‌باره‌ت هه‌لوئستی حکومه‌تا ئه‌مریکا ژپرسا فه‌گه‌ران‌دنا په‌نا‌به‌رین کورد ل ئیرانی بۆ عیراقی، حکومه‌تا وی وه‌لای ب ریکا بالیوزخانی خول هه‌ردوو وه‌لاتان به‌رده‌وام پیزانین لسه‌ر ره‌وشا په‌نا‌به‌ران ب گشتی و قی رویدانی ژی دگه‌هشتتی، لی ژبه‌ر پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندیین خو نه‌دقی‌ا راسته‌وخو ماییتیکرنی دق‌ی بابه‌تیدا بکه‌ت، هه‌ر چه‌ند یا ب گوومان بوو کو ئه‌و پروسه‌ یا خوبه‌خشانه‌ بیت، چونکه‌ به‌ری هنگی ژلای بایوزخانا خو‌فه‌ ل ته‌هران لسه‌ر جوهره‌کی ریکه‌فتنی دنا‌فه‌را عیراق و ئیرانی هاتبوو ئاگه‌هدارکرن^(١). و یا پشته‌فان بوو کو کاره‌ک بۆ راگرتنا وی ریکه‌فتنی به‌یته‌کرن، به‌لی نه‌ ب ریکا وی. بۆ وینه‌ د دیداره‌کیدا دگه‌ل لیسلی گو‌دییر نوینه‌ری کۆمسیونا بلندا په‌نا‌به‌ران ل ئیرانی ته‌ندامه‌کی نوینه‌راتیا ئه‌مریکا ل باره‌گای سهره‌کی یی وی ریکخراوی ل جنیف بنا‌فی ستین (Mr. Stien) ئاماژه‌ ب چه‌ندین خالی‌ن گرنگ دکه‌ت، نا‌فیری دبیت: "مه‌ پیزانینی نه‌ینی یین هه‌ین کو عیراق و ئیران یین ریکه‌فتین لسه‌ر زفراندنا ده‌وروبه‌ری پینجی هزار په‌نا‌به‌ران، و سه‌رچاوین مه‌ (ره‌نگه‌ بالیوزخانا ئه‌مریکا بیت ل ته‌هران) گو‌مانا لسه‌ر سروشتی خوبه‌خشانه‌ یی زفرینا فی خه‌لکی هه‌ی، به‌لی ژبه‌رکو ئه‌ف بابه‌ته‌ زوری ئالوزه‌ ئه‌وان ئیه‌ت نیه‌ ماییتیکرنی تیدا بکه‌ن، له‌وا ئه‌و باش دبینن کو کۆمسیونا بلندا په‌نا‌به‌ران ئه‌رکی پاراستنا وان ببینت"^(٢).

هه‌لبه‌ت حکومه‌ت و دبلوماتکارین ئه‌مریکا پیزانین پشت راستکری لسه‌ر ره‌وشا په‌نا‌به‌ران ل ئیرانی هه‌بوون، به‌لی نه‌دقیان ماییتیکرنی د بابه‌ته‌کیدا بکه‌ن کو بۆ وان «نه‌یی گرنگ و ستراتیجی بیت"، بۆ وینه‌ پشتی چه‌ند روژان ب ره‌نگه‌کی فه‌رمی دونیلی (Mr. Donelly)، به‌رپرسی په‌یوه‌ندیان ل نوینه‌راتیا ئه‌مریکا ل کۆمسیونا په‌نا‌به‌ران، ب ریکا تیله‌فونئ په‌یوه‌ندی ب سکرتریه‌تا کۆمسیونئ دکه‌ت و دبیتیتی ژلای حکومه‌تا مه‌ فه‌ ئه‌زی هاتیمه‌ راسپاردن چه‌ند تبینیا بگه‌هینمه‌ هه‌وه‌. گرنگترین خالی‌ن وی ئاماژه‌ پیکری ئه‌فه‌ بوون: ئیک، هه‌ردوو حکومه‌تین عیراقی و ئیرانی خاله‌کا لسه‌ر ریکه‌فتنا خو زیده‌کری بۆ زفراندنا (٤٠٠٠٠ - ٥٠٠٠٠) کوردین

(1) FRUS, Kurdish Refugee Situations, Op. Cit, Document: (300), October 6, 1975.

(2) From Leslei Goodyear, discussion with US delegation, Op. Cit, Document: (194), 2 October 1975.

عیراقی. دوو، ئه ری کۆمسیونا بندا په نابهران یا ئاگه هداره یان چ پیزانین لسه ر قی بابه تی هه نه. سئ، هه لۆیستت فهرمی یئ ئه مریکا بگه هینه کۆمسیونئ کو زفراندنا شان کوردان یا ئاره زومه ندانه نیه و پیدفیه کۆمسیون ده سته لاتدارین شان هه ردوو حکومه تان رازی بکه ت ئه قئ بریارئ جئ به جئ نه که ن^(١). ئه مریکا لسه ر ئاستئ ریکخراوین مافئ مرؤقی و کۆمسیونا په نابهران نیگه رانیا خو ده ردبری لسه ر فه گه راندنا په نابهرین کورد ژ ئیرانئ بو عیراقئ، به لئ د که تواریدا چ هه ول نه دان بو راکرتنا وی پروسئ، چونکه کاره کئ وه سا دژی به رژه وه ندیین وی یین سیاسی و ئابوری بوو ل لشان هه ردوو وه لاتان.

(1) From K. Lyonette, Note for the file, Op. Cit, Document: (190e), 17 September 1975.

٢- که نه دا:

پشتی داخوایا وه‌رگرتنا په نابه‌ران ل ته‌باخا ١٩٧٥ گه‌هشتیه ده‌ستی نوینه‌رین قی وه‌لاتی ده‌ستی‌کی چ به‌رسقین فه‌رمی نه‌دانه کۆمسیون، ده‌می نوینه‌ری قی ری‌کخراوی سه‌ره‌دانا بالیوزخانا که نه‌دا دکه‌ت بالیوزی ویژی ل ته‌هران دیارکر کو ئه‌وان چ پینمایی ژ حکومه‌تا خو ب ده‌ست نه‌گه‌هشتینه لسه‌ر وه‌رگرتنا ب کوم یا په‌نابه‌ران، لی نوینه‌ری که نه‌دا ل کۆمسیونا په‌نابه‌ران ل جنیفی پینمایی داینه مه کو ئه‌گه‌ر که سه‌کی پیشکیشی مافی په‌نابه‌ریی ل که نه‌دا کر هه‌له‌سه‌نگاندنی بو دوسیا وی ل دویف ری‌کارین کوچبه‌ریی یین وه‌لاتی مه بکه‌ن کو پیدفیه ئه‌و که س پروفیشنال و ته‌کنیککار بن^(١).

پشتی هنگی ئالن ماک ئیخن (Allan J. MacEachen)، وه‌زیری ده‌رغه یی که نه‌دا، د نامه‌کا فه‌رمیدا ل دووی کانونا ئیکی ١٩٧٥ به‌رسقا حکومه‌تا وه‌لاتی خو لسه‌ر داخوایا سه‌روکی کۆمسیونا په‌نابه‌ران دا و راگه‌هاند وه‌لاتی وان دی (١٠٠) ژوان کوردین ل ئیرانی مایه‌قه وه‌رگیت^(٢). پاشی لیسته‌ک هاته‌ ناماده‌کرن بو پیشکیشکرنا مافی په‌نابه‌ریی لقی وه‌لاتی و ئیکه‌مین چاف پیکه‌فتن ژلایی بالیوزخانا وی دگه‌ل وان په‌نابه‌ران هاتیه ئه‌نجامدان ده‌ستی‌کا هه‌یقا شوباتا ١٩٧٦ بو، ژبلی فان مه‌رجین به‌ری نوکه بالیوزخانی دیارکر پیدفیه ئه‌وان که‌سان پشکینین نوژداری ژ دی دگه‌ل بن و لسه‌ر گه‌شتنامین وان هاتبته‌ نفیسین "که‌سین بی ده‌وله‌ت (Stateless)"^(٣). هه‌روه‌ها بالیوزخانی ب نوینه‌ری کۆمسیون ری‌اگه‌هاند بو کو ئه‌وان هنده‌ک پاره یی ل به‌ر ده‌ست بو هاریکاریا فان په‌نابه‌ران ئه‌فجا چ بو فه‌گوه‌استنا وان بیت یان پیشوازی و ئاکنجیکرنا وان، به‌لی ئه‌وان خالا دووی پی باشته^(٤).

هه‌ژی گوتنیه تیچووین فه‌گوه‌استنی ژ ئیرانی بو که نه‌دا بو مه‌زنان (٤٠٠) دولار

(1) From K. Lyonette, Resettlement of Iraqi Kurds, Op. Cit, Document: (259), 7 -anuary 1976; from Leslei A. Goodyear, Migration to Austoria, Op.Cit, Document: (211a3), 21 October 1975.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.2, P.1, from Allan - MacEachen, Secretary of Sate for External Affaire, Ottawa, to His Excellency Prence Sadruddin Aga Khan, High Commissioner of UNHCR, Geneva, Document: (246 a), 2 December 1975. (31) ةرامذامانه‌طلة بقده‌بو خیری‌ة باده‌نة کاته‌موکحاطسرة باننیدوب (31).

(3) From Leslei A. Goodyear, Reput No.11, Op. Cit, Document: (281), 3 Febraury 1976.

(4) Ibid.

بوون، ژبەرەندی داخواز ژ کومپانیا (Iran Air) هاتە کەرن داشکاندنێ بو پەنابەرەران بکەت، ویژی (٣٥%) داشکاندن کر، لەوا هەر پەنابەرەك پیدقی بوو بو پلێتا فروکی (٣٥٠) دولاران بەت، ئەوبوو ئیکەم کۆما پەنابەرەران کو (٧٥) کەس بوون ب سێ گروپان ل نێسانا ١٩٧٦ هاتنە فەگوهاستن بو کەندا، پاشی ئەوین ماینه فە ل دەمی داها تیدا ب هەمان ریک فەگوهاستن و ژمارەك ژوان هەر زوی ل سەر کاران هاتنە دامەزراندن^(١).

بو گەرا دووی ژی کو ل پایزا ١٩٧٦ ژلای کۆمسیونا پەنابەرەرانقە هاتە راگەهانن و دووبارە داخواز ژ کەنەدا ژی هاتە کەرن ژمارە کادی یا پەنابەرەراين کورد وەر بگریت، د بەرسقیدا ر. هاری جە (R. Harry Jay)، بالیوزی فی وەلاقی ل کۆمسیونا نافیری، ل پیش وەزیری دەر فە یی حکومەتا کەنەدا دیارد کەت کو: "ئەم دی دەرگە هی پیشکیشکرنی بو ژمارەکا پەنابەرین کورد ل سەر بنیاتی تاکە کەسی فە کەین و رازیوون و رەتکرنا وان دی ل دەستی پشکا قیزایی بیت ل بالیوزخانا مە ل تەهران و دی ل سەر هندی بیت کا ئەو پەنابەر دی چەند سەرکەفتی بن د بەرسقین خۆدا". هەژی گۆتییە دقێ نامیدا ئەو خالین بالیوزخانە ل دەمی چاڤیکەفتنی دگەل پەنابەرەران ل بەربوو ل سەر رابوەستن دیارکربوون، وەکی هەبوونا مەترسیەکا راستەقینە ل سەر ژيانا پەنابەرەران و ئەو هۆکارین ئەو هانداين ژ ئیرانی دەر بکەفن، یان دەمی دچیتە کەنەدا چاوا و چەند دەم یی پویستە هەتا بشیت ب سەرکەفتیانە خو دگەل ژيانا وی وەلاقی بگونجینیت^(٢). پاشی بالیوزخانا فی وەلاقی ل تەهران دەرگە هی پیشکیشکرنی بو پەنابەرین کورد فە کر و بریاردا قافارتنی بو هەتا (٥٠) دۆسەیان بو سالا ١٩٧٧ بکەن^(٣). لی ل چریا دووی ١٩٧٧ دەنگو باسین رەتکرنا قان دۆسەیان ب بیانویین وی ئیکتی کو هەندەک

(1) 100. IRN. KURDS, vol.4, from Leslei A. Goodyear, UNHCR Tehran to the High Commissioner, Report No:18 Mission to Tehran- Kurds, Document: (356),13 April 1976; from Leslei A. Goodyear, Report No:19, Op. Cit, Document: (364), 20 April 1976.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.10, from R. Harry -ay, Ambassador and Permanent Representative, Mission of Canada, to Mr. Charles Mace, Deputy High Commissioner, Document: (622), 2 March 1977.

(3) 100. IRN. KURDS, vol.10, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Displaced Iraqi Kurds in Iran, Document: (664), 9 May 1977.

ژ ئه و په نابه‌رین بهری هنگی چووینه که نه‌دا نه‌شیانه ب سه‌رکه‌فتیانه خو دگه‌ل ژيانا ئابوری یا وی وه‌لاقی بگونجینن گه‌هشتنه کۆمسیونا په‌نابه‌ران، له‌وا به‌رپرستین کۆمسیونئ سه‌رسام بوون، کو چاوا ئه‌و کوردین چووینه ئه‌مریکا زور ب باشی دگه‌ل ژيانا وی وه‌لاقی تیکه‌ل بووینه، به‌لئ ل وه‌لاته‌کئ جیران شکه‌ستن ئینایه^(١).

به‌رسقا فه‌رمی یا حکومه‌تا که نه‌دا ل ٣٠ ئ کانونا ئیکئ ١٩٧٧ گه‌هشته کۆمسیونا په‌نابه‌ران و تا ئاسته‌کئ زور یا نه‌رینی بوو، د نامه‌کا دريژدا چه‌ندین خال به‌حسکر بوون کو هه‌می ئاماژه بوون ئه‌ف وه‌لاته‌ چ په‌نابه‌رین دی یین کورد وه‌رناگریته، د به‌شه‌کئ ویدا هاتبوو: "هه‌روه‌ک هوین د ئاگه‌هدارن مه‌هنده‌ک ئاریشین رژد دگه‌ل ژماره‌کا په‌نابه‌رین کورد یین سالا چووینی هاتینه وه‌رگرتن هه‌بوو، ئه‌و ب خو به‌خشانه یین زفرییه‌ف ئیرانی، ئه‌وان هه‌ست دکر کودئ ل ئیرانی باشتر ژيانا خو دابین که‌ن". د به‌شه‌کئ ویدا هاتیه: "پشتی بالیوزخانا مه‌فه‌کۆلینین هویر لسه‌ر دوسه‌یین وان کوردین قئ دو ماهیئ پیشکیشی مافی په‌نابه‌ریئ کرین، ئه‌نجامدای، بو مه‌دیاربوو کو ره‌وشا ئابوری یا وان زورا باشه‌ و ئه‌و کارین ئه‌و دکهن ل دویف شیاینن وان"^(٢). هه‌روه‌ها دیاردکه‌ت کو زوربه‌ی ئه‌و په‌نابه‌رین چاڤیکه‌فتن دگه‌ل هاتیه ئه‌نجامدان ژ ره‌وشا ئابوری یا خو درازیبوون، دگه‌ل هندئ زور کیم ژوان فه‌ره‌نسی یان ئینگلیزی دزانی، به‌لئ زوربه‌ی وان فارسیه‌کا باش دزانی، و ئه‌م دوئ باوه‌ریئ دانینه‌ چ مه‌ترسی لسه‌ر ژيانا وان هه‌بن یان ب زوری ئیران وان فه‌بگه‌رینته عیراقئ، له‌وا د ده‌مئ نوکه‌دا حکومه‌تا که نه‌دا پئ باشتره په‌نابه‌رین باشووری ئاسیا (Indochina) و شیلی وه‌ربرگریته، چونکه ئه‌و پتر ژ کوردان یین د مه‌ترسییدا^(٣).

پشتی قئ هه‌لوئستی کۆمسیونا په‌نابه‌ران بیه‌یقی نه‌بوو تاییه‌ت پشتی ل سالا ١٩٧٨ ره‌وشا وه‌لاتئ ئیرانی تیکچوو، ب ده‌رفه‌ت دیت جاره‌کادی داخوازی ژ

(1) 100. IRN. KURDS, vol.17, from Homann Herimberg, Acting Director of Assistance, to The Representative, UNHCR Branch Office for Canada, Resettlement of Kurds in Canada, Document: (927), 29 November 1977.

(2) 100. IRN. KURDS, vol.17, from M. -. Molloy, Director, Refugee Policy Division, to Mr. -. Terlin, Representative in Canada for UNHCR, Document: (931), 30 December 1977.

(3) Ibid.

بالیوزخانا که نه دا ل ته هرا ن بو وه رگرتنا په نابهرین کورد بکه ت، لی حکومتا فی وه لاتی دووباره ب نه ری نی به رسقا فی داخوازی د ده ت، به پرسنی ئوفیسا په نابهری دیاردکه ت: "ده ستیکی پی دقییه ئەم میکانزما وه رگرتنا په نابهران بگورین، هنده ک ریخراوین خوبه خش سپونسه ریا وان بکه ن و ل جهی حکومتی ب ئه رکی ئاکنجیکرنا وان رابن" (١). ئانکو دقا وه کی ئەمریکا داکو ئەو بارگرانی لسه ر حکومتی سفا بیت. به لی بالیوزخانا فی وه لاتی د دیداره کیدا گوتبوو کامیل مورگان (Kamel Morjane)، نوینه ری کۆمسیونا په نابهران: "د راستیدا ل دویش مه رجین په نابهری ئەم نه شیین کوردین عیراقی ل ئیرانی وه کو په نابهر ب هه ژمیرین، چونکه لقی وه لاتی چ مه ترسیین ژناقبرنی لسه ر وان نینه" (٢). هه روه ها دیارکربوو یاسایا نوئی یا په نابهری ل که نه دا کو ژفانه ل هافینا ١٩٧٨ بکه فیه بواری جیه جیکرئیدا دی هیشتا توندتریت، له وا ئەم دی پشتی وی یاسای به ری خو دهینه هه ر دۆسیه کی کو مه ترسی لسه ر ژيانا وی هه بن (٣). به لی نوینه ری کۆمسیون و ه سا تیگه هشت بوو کو ئەف هه لویستی نوئی یی حکومتا که نه دا ده رباره ی په نابهرین کورد دزفریته فه بو وی ئیکی پشتی (١٩) په نابهرین کورد ل وی وه لاتی ل نیسانا ١٩٧٦ هاتینه وه رگرتن جاره کادی زفرینه ئیرانی و ئەفی ئیکی ژی دهسته ه لاتدارین وی وه لاتی زور دلگران کربوون (٤). ژبه رهندي ئەو په نابهرین بو گه را دووی دناقبه را سالی ١٩٧٧-١٩٧٨ پیشکیشی که نه دا کرین نه هاتنه وه رگرتن.

(1) From Nicholas Morris, Note for the file, Op. Cit, Document: (941), 13 February 1978.

(2) From Kamel Mor-ane, Rapport de Misson a Teheran, Op. Cit, Document: (940), 10 February 1978.

(3) Ibid.

(4) From Kamel Mor-ane, Rapport de Misson a Teheran, Op. Cit, Document: (940), 10 February 1978.

٣- ئوسترالیا:

دهمى ناما ٢٢ ى ته باخا ١٩٧٥ يا سه‌رۆكى كۆمسيونا په نابه‌ران گه‌هشتيه ده‌ستى خانم جنيفه‌ر تورنبال (Miss Turnbull Jennifer)، سكرتيرا ئيكي يا نوينه‌رتيا ئوستراليا ل وى ريڤخراوى، ئه‌وى څى سوزدا كو دگه‌ل ئوفيسا كوچه‌ريى ل وه‌زاره‌تا ده‌رقه‌ يا وه‌لاتى خو ب رڅدى كار لسه‌ر وى نامى بكه‌ت و بگه‌هينته ده‌ستى وه‌زيرى كاروباريى ده‌رقه‌، به‌لى چونكى دوى ده‌ميدا ل ئوستراليا څى ئاستى بيكارىي زور بلند بيوو، هه‌روه‌ها حكومه‌تا ئوستراليا مڅيلى كيشا په‌نابه‌ريى ئيندوچانيا و تايمور بوو، له‌وا خانم جنيفه‌ر څلايى ته‌كنيكيڤه‌ باش نابينيى جاريى بابه‌تى كوردان څى به‌نه‌ سه‌ر ميڙا كاينا حكومه‌تى، چونكه‌ دبیت برياره‌كا ئه‌ريى ب دلى كۆمسيونى نه‌ده‌ن^(١). هه‌روه‌ها دياردكه‌ت ئه‌ف نامه‌ دى ل ئوفيسا كوچه‌ريى مينيت هه‌تا ده‌مى گونجايى ده‌يت و ئه‌و دى لڙير روناهايا: "ياسايا نوى يا كوچه‌ريى يا وه‌لاتى ئوستراليا كو تاراده‌كى زور نه‌رمتر و هه‌ڤه‌متره‌ دگه‌ل كوچه‌ران"، بو بريارا دوماهيى دى به‌نه‌ ئه‌نجومه‌نى وه‌زيران. جنيفه‌ر باش څى دبينيى ته‌گه‌ر وه‌لاتين دى ب ئه‌ريى به‌رسفا ناما سه‌رۆكى كۆمسيونى دا وى ئاگه‌هدار بكه‌ن داكو ئه‌وڅى كاربه‌ده‌ستين حكومه‌تا وه‌لاتى خو ئاگه‌هدار بكه‌ت به‌لكى كاريگه‌ريى لسه‌ر بريارا وان څى بكه‌ت^(٢). لى وه‌ها ديار بوو حكومه‌تا څى وه‌لاتى د به‌رنامى وان دا نه‌بوو په‌نابه‌ريى كورد وه‌بگريت، چونكه‌ وى پى باشتروو مافى په‌نابه‌ريى بده‌ته‌ خه‌لكى وه‌لاتين نڙيكي خو^(٣).

پشتى حكومه‌تا ئوستراليا چ به‌رسف نه‌داينه‌ كۆمسيونا په‌نابه‌ران، نوينه‌رى كۆمسيونى ل ته‌هران ل ٢٤ تيرمه‌هى ١٩٧٦ سه‌ره‌دانا باليوزخانا وى وه‌لاتى د ده‌ت و دووباره‌ ئه‌ڤى بابه‌تى دگه‌ل باليوز باودن (Mr. Bowden) ڤه‌ دكه‌ت، لى چ به‌رسف نه‌ ئه‌ريى و نه‌څى نه‌ريى څ كانبيرا (Canberra) نه‌ها‌تبوون، ل دويڤ ديتنا گودبيريى،

(1) 100. IRN. KURDS, vol.1, P.2, from K. Lyonette, to The High Commissioner, High Commissioner's letter concerning resettlement of Kurds in Iran, Document: (169), 1 September 1975.

(2) From K. Lyonette, High Commissioner's letter, Op. Cit, Document: (169), 1 September 1975.

(3) IRN. KURDS, vol.1, P.1, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Resettlement of Kurdish displaced persons, Document: (196), 3 October 1975.

بالیوزی تیگه هشتنه کا باش لسه ر پرسا په نابهرین کورد هه بوو، گوتبوویی: "وی لبه ره ل پایزا هه مان سال بزقریته وه لاتی خو، وی ده می دی جار هه کادی ئەقی بابه تی دگه ل حکومه تی فه که ت و وان هانده ت به رسفه کا ئەرینی بده ن"^(١). دو ماهی و پشتی زیده تر ژ (١٧) هه یقین چاقه ری بالیوزخانا ئوسترالیا ل ته هران به رسفا حکومه تا وه لاتی خو گه هانده نوینه ری کۆمسیون، به لی ههروه کو گودییر دیارده که ت چ گه شینی د به رسفا ئوسترالیا دا نه بوو، و ههروه کو به ری راگه هاند بوو: "ژ بهر کیشین ئابوری و وه رگرتنا په نابهرین پوژه لاتا ئاسیا ل ده می نوکه دا زه حمه ته حکومه تا ئوسترالیا بشیت پاکینه کا تابه ت بو کوردان چیکه ت"^(٢). به لی دگه ل هندی ئاماده یا خوژی دیارکبوو کو هه ر دو سه کا پیشکیشی وی وه لاتی بکه ت دی لژی بوارئ په نابهریا ئاسایی سه ره ده ری دگه ل هیته کرن و دقیت هنده ک شیان ل ده ف وان هه بن"^(٣).

ژ بهر فان ئاسته نگان و زه حمه تیا وه رگرتن کۆمسیون بریاردا بتنی (٤-٥) دو سه یان کو هه میان ژ باوه رنامین باوه رپیکری هه بن بو قی وه لاتی ئاماده بکه ن و دگه ل بالیوزخانا وی وه لاتی ریکه فتن کو ئەگه ر وان که سان پیشکیشی وه لاته کی دی ژ کریت دو سه یین وان نه هینه راوه ستاندن"^(٤). په نگه ئەقه ژی بو هندی بزقریت کو د بنیاتدا کۆمسیون یا ژ حکومه تا ئوسترالیا بیه یقی بوو. به لی کیشن لیونیت ل ده می دیارکنا دو ماهی هه لویستی وه لاتان دیارده که ت کو (٢٥) که سان ل دو یف یاساین کوجه ری ی پیشکیشی بالیوزخانا ئوسترالیا کرین و دو سه یین وان ب ئەرینی یین هاتینه به رچاف وه رگرتن"^(٥). لی د راستیدا چ ئاماژه یه ک ب ده ست مه نه که فت کو دیاربه که ت ئەف په نابهره هاتنه وه رگرتن یان شیابن بچه وی وه لاتی.

(1) 100.IRN.KURDS, vol.7, from Leslei A. Goodyear, to The High Commissioner, Possible acceptance of Kurds by Australia, Document: (522), 24 -uly 1976.

(2) 100.IRN.KURDS, vol.9, from Leslei A. Goodyear, UNHCR, Tehran, to The High Commissioner, Geneva, Migration Kurds-Australia, Document: (601A), 18 -anuary 1977.

(3) Ibid.

(4) Ibid.

(5) 100. IRN. KURDS, vol.10, from K. Lyonette, to The High Commissioner, Migration of displaced Iraqi Kurds in Iran 1977, Document: (632), 9 March 1977.

ل دووماهیا فی به شی، ئەم دشین بیژین ژ سەرجه می (١٤٠٠ - ١٥٠٠) که سین دەستیکی نافی ن خۆ تومارکری ن بو نیشته جی بوونی ل وه لاتی ن پوژنای یی، د قو ناغا ئیکیدا (١٩٧٥ - ١٩٧٦) هه تا ئیک ی ته باخا ١٩٧٦ بتنی (٦٢٦) که س شیا بوون د پیک کۆمسیونا په نابهراندا ژ ئیرانی دهر بکه فن و ئەو ی کوچ ی بکه ن، ئە فین دی ب هه ر ئە گه ری هه بیت تابهت ژ بهر زفرینا زور ژوان بو عیراق ی نافی ن وان هاتنه ژ پرن. و بو قو ناغا دووی ل هافینا ١٩٧٦ ده ست ب نفیسینا کومه کا دی یا په نابهران هاته کرن و هه تا پایزا هه مان سال ژمارا وان ژ ی گه هشته (٥٠٠ - ٦٠٠) که سان، لی ژفی ژمار ی ژ ی بتنی (٣٤٩) که س د پیک کۆمسیونیدا ل سال ١٩٧٧ ژ ئیرانی به ره ف وه لاتی ن پوژنایا دهر که فتن^(١). به لی ژ بهر رهوشا سیاسی و جقاک ی و ئابوری یا ئیرانی ل ١٩٧٨ - ١٩٧٩ په نابهر و سه رکردایه تیا پارتی لسه ر هه ولین خۆ بو دهر که فتن ژ فی وه لاتی د به رده وام بوون^(٢).

(1) From Leslei A. Goodyear, Kurds in Iran, Op. Cit, Document: (516), 20 -uly 1976; from K. Mor-ane, to Mr. M. Davoudi, Op. Cit, Document: (934), 17 -anuary 1978.

(٢) بو زانیاری ن زیده تر لسه ر ئاماری ن وه رگرتنا په نابهران ژلای ی وه لاتی ن پوژنای ی هه بر ی خۆ ده خشتی ژماره (٦) دلستانا پاشکۆ یاندا.

نه نجام

پشتی دووباره سهرهه لدا نا شه ری دنا فبه را سوپای عیراقی و له شکه ری شوره شگیرین کوردستان ل سالآ ١٩٧٤ ژماره کا زور ژ خه لکی نیزیك هیلین شه ری دنا فبه را پیشمه رگه و سوپای عیراقیدا مالین خو فه گوهاستنه گوند و چوله وانین دویتر و ئارامتر ل نیزیك سنوری عیراق- ئیرانی، ئەف هه می مرو فقه بوونه بارگرانی بو شوره شی، چونکه ژلایه کیتفه پیویست بوو به ره فانی ل وان هاتبا کرن و ژلای دیشه دابینکرنا پیداویستیین رۆژانه ژ خوارنی و که ل و په لین تهن دروستی و نه بوونا نوژداران رهوش ئالوزتر لیکر. ژبو سقکرنا باری سهرملین شوره شی و پاراستنا گیانی وی خه لکی سهرکردایه تیا شوره شی داخواز ژ حکومه تا شاهه نشاهی کر نه وی خه لکی وه کو په نابهر وهر بگرن، ئەوبوو ل هافینا ١٩٧٤ سنور به رامبه ر شه پولا په نابهران بوو چوونا وی وه لاتی هاتنه فه کرن. لدور قی رویدانا میژووی ئەف فه کولینه گه هشته چهند نه نجامان، ئەوژی:

ئیک: هه تا نوکه جوداهییه کا زور دنا فبه را ژیده ری دیروکی لسه ر ژمارا وی خه لکی یا هه ی، لی دویف خواندنا مه ئەو په نابهرین قه ستا وه لاتی ئیرانی کرین دوو شه پولا بوون، یا ئیک ل سالآ ١٩٧٤ و ژمارا وان لدوری (١١٠٠٠٠) که سان، و ب ریژا (٩٠٪) ژوان ژن و زاروک بوون، ئەقین دی نیزیکی (٧٪) که سین ب ته مه ن بوون، یین دی ژی کاربه ده ست و سهرپه رشیتین که میان بوون، لی پشتی ریکه فتنا جه زائیری ل ئادارا ١٩٧٥ شه پولا دووی یا په نابهران بوو وی وه لاتی ده ست پیکر، ئەفی جاری ژی لدوری (١٠٠٠٠٠) که سین دی قه ستا ئیرانی کرن، ژبلی ژن و زاروکان هیژین چه کدارین

شۆپەشی ژێ دگەل بوون، بەلێ پشتی راگەھاندنا لیبورینا ئیکێ یا حکومەتا عیراقی ژمارەکا ئیکجار مەزن کو زیاتر بوو ژ نیفا پەنابەران ژ ئاداری هەتا تیرمەها ١٩٧٥ قەگەریانە عیراقی. لدۆری (٩٠٠٠٠) پەنابەر ل وی وەلآقی مان، بەلێ حکومەتا عیراقی ب هەفکاری دگەل حکومەتا ئیرانی ب بەرنامەکی دارشتی شیان نیزیکی (٥٦٠٠٠) کەسین دی ژێ هەتا دۆماھیا سالآ ١٩٧٥ قەگەرینەف عیراقی و بتنی دنآقبەرا (٣٥٠٠٠-٤٠٠٠) پەنابەر ل ئیرانی مان.

دوو: حکومەتا ئیرانی کا چاوا شۆپەشا ئەیلوولی وەکو کارتەکا گۆشاری دژی عیراقی بکاردھینا وەساژی دقیا پەنابەرین کورد وەکو کارتەک دژی وی وەلآقی ل دەستی وی دابن، بۆ وینە هندی عیراقی ریکەفتنا سنوری جیبەجی نەکری حکومەتا ئیرانی ئەو پەنابەر ل نیزیکی سنورین وی هیلان، بەلێ دەمی عیراقی ریکەفتنا پاشکۆیین ئەمنی و دیارکرنا سنورین ئافی ل شەتولعەرەب ئیمزا کرین حکومەتا ئیرانی دەست ب دوو پرۆسان کر، ئەوژی زفراندنا پەنابەران بۆ عیراقی و دویریئخستنا ئەوین ل وی وەلآقی مایەقە بۆ دویرترین جە ل سنورین عیراقی. ژبەرھندی دشیاندايە بیژین حکومەتا شاهی دقیا دلێ هەمی لایەکی ژخو رازی بکەت، ئەو ژێ ب ریکەفتن دگەل عیراقی ژمارا هەرە مەزن کو حکومەتا وی وەلآقی دقیا زفراندن و دگەل کوردان و کۆمسیونا بلندا پەنابەران ریکەفت ئەو ژمارا وان ژێ دقیا کو (١٤٠٠-١٥٠٠) کەس بوون ریکێ بدەتی بچنە وەلآتین پۆژئاڤا.

سێ: ژ ئەنجامین دی یین قی قەکۆلینی دەرکەفتنا وینەکی روونی سیاسەتا حکومەتا ئیرانی یە بەرامبەر پەنابەرین کورد ل وی قۆناغا میژوویی، کو ئەوژی ل قان خالاندا کورت دبن.

أ- دابەشکرنا وان: هەمی ئەو پەنابەرین بریارداين ل ئیرانی مینن کەفتنە بەر سیاسەتا حەلکرني بۆ جفاکەکی ئیرانی، و بەرچاڤترین ریک ژێ هاتیە بکارئینان دابەشکرنا و پەرت و بەلافکرنا وان بوو ل باژیری فارس نشین ل سەرانسەری وەلآقی، ب رەنگەکی دویراتیا هندیەک ژوان ل کوردستانێ ریکە حەفتیەکی بوو ب ترومیلی. هەرەها مەرەما دووی ژقی دابەشکرني دویریئخستنا وان بوو ژ گۆرەپانا سیاسی ل

هه‌ردوو به‌شێن کوردستان، رۆژه‌لآت و باشوور.

ب- سنوردارکرنا ئازادیان وه‌کی ئازادیان هاتن و چوونێ و کارێن سیاسی. ژلایێ ده‌زگایێ ساواکیته گۆشاره‌کا مه‌زن لسه‌ر وان بوو، ب چ ره‌نگا په‌نابه‌ران ماف نه‌بوو بۆ ده‌رفه‌ی باژیری خۆ بێ موله‌ت هاتن و چوونێ بکه‌ن یان چالاکیین سیاسی و کومبوونا ساز بکه‌ن و هه‌ر په‌نابه‌ره‌کێ سه‌رپه‌چیه‌کا کیم به‌رامبه‌ر رینمایین وان نه‌نجام دابا، سزایی وان یان گرتن بوو یان ژێ راده‌ستکرنا وان بوو بۆ حکومه‌تا عیراق.

ج- سیسته‌می دامه‌زراندنێ و کارکرنێ. هه‌ژێ گوتنیه‌ هه‌ر په‌نابه‌ره‌کێ لسه‌ر کاره‌کێ هاتبا دامه‌زراندن پیدفی بوو ده‌ستپیکێ ساواک لسه‌ر رازیبا، سه‌ره‌پرای چافه‌رپوونه‌کا زۆر هه‌تا په‌نابه‌ر ده‌هاتنه دامه‌زراندن، لێ کرییا وان یا رۆژانه ل کارگه‌هیین حکومی زۆر کیمتربوو ژکارگه‌هیین تابه‌ت، به‌لێ ساواکێ موله‌ت نه‌دایێ بکه‌یفا خو کاربکه‌ن، هه‌روه‌ها جوداهیه‌کا مه‌زن دنابه‌را مووچین کرپیکاری کورد و فارسدا هه‌بوون، بۆ وینه‌ ته‌گه‌ر کرپیکاره‌کێ کورد هه‌مان شولا کرپیکاری فارس کرییت و هندی وی ژێ کارکرییت، مووچی وی نه‌دگه‌هسته نیقیما مووچی کرپیکاری فارس.

چوار: ژماره‌کا به‌رچاف ژ کرپیکاری کورد ته‌وین کار ل دام و ده‌زگایین حکومی و کارگه‌هیین تابه‌تدا ل ئیرانی کاردکرن شیان بگه‌هه‌ خزمه‌تا خانه‌نشینی و تا ته‌فرۆژی مووچی خۆ ل حکومه‌تا ئیرانی وه‌ردگرن. به‌لێ یا فه‌ره‌ بیژین هه‌تا نوکه‌ژی پشکه‌کا مه‌زن ژ ته‌و په‌نابه‌رین سالا ١٩٧٥ چووینه ئیرانی ب زمان و داب و نه‌ریتین هه‌مه‌ جور مینا رازاندنا مائی و ره‌نگین خوارنێ یین خه‌لکێ وی وه‌لآق کاریگه‌ر بوونه، له‌وا یا گرنگه‌ ته‌ف بواره پتر ژلایێ جفاکناسانفه به‌یته لیکولین کرن.

پینج: پشتی سه‌رکه‌فتنا شوپه‌شا گه‌لین ئیرانی و گورینا رژیما شاهی ل سالا ١٩٧٩ سه‌رکرده‌یه‌تیا پارقی هه‌ر زوی په‌یوه‌ندی دگه‌ل سه‌راتین وی شوپه‌شی گریدان، ته‌فی ئیکێ ژێ کاریگه‌ریین ئه‌رینی لسه‌ر په‌وشا په‌نابه‌ران ب گشتی په‌یدا کرن و ریک ب هه‌می په‌نابه‌ران هاته‌دان ل وان ده‌قه‌ریین ب زۆره‌ملی لیهاتینه ئاکنجیکرن

و فهگه رنهف كوردستانا ئیرانی و هه ر ئیک ب ئاره زویا خو ل وان گوند و شارین وان بقیئت ئاکنجی بوون، ئەفقی پیشهاتی گیان بو په نابهران زفرانده فه و زۆربه ی وان جاره کادی دناف ریکخستین جه ماوه ری و سیاسی و له شکه ری یین پارتین کوردی تاییه ت پارتی دیموکراتی کوردستان خو دیته فه و بوونه پالنه ر و پشته قانین به یز یین شوپره شا گۆلانی و شوپره شا نوی.

شه ش: ده رباره ی چوونا په نابهران ژ ئیرانی بو وه لاتین پوژناتی، فه کۆلین گه هشته شان ئەنجامان، بریارا هنارتنا به شه کی په نابهران بو ده رفه ی ئیرانی ده رئه نجامی گۆشارین ده زگایین ئاسایشی یین وی وه لاتی لسه ر په نابهران و سیاسه تا دابه شکر و په رت و به لافکرنا وان بوو، ژبه رهندي سهرکردایه تیا پارتی ب گرنگ زانی ژماره کا په نابهران د ریکا کۆمسیونا بلندا په نابهراندا ره وانه ی ده رفه ی ئیرانی بکه ت کو ئەفه ئیکه م جار بوو د میژووپی کوردان یا هه فچه رخدا ریکخراوه کا نافده وله تی کیشا په نابهرین کورد بکه ته پرسه کا جیهانی و چه ندین وه لاتین پوژناتی هه ر ژ ئوسترالیا هه تا ئه وروپا و که نه دا بینته سه رخه ت و ب ریکا وان ژى نه راسته وخو بابه تی سته م و زۆرداری و پیشیلکرنا مافین کوردان ل عیراقی چوو لسه ر میزا ژماره کا کاربه ده ستین وان وه لاتان.

بو قی مه ره مئى نافین (١٤٠٠-١٥٠٠) که سان هاتنه نفیسین کو زۆربه ی وان که سین خواندی و خو دان باوه رنامه بوون، لی پشتی چافه رییه کا دریز و زیده بوونا ئاسته نگ و مه رجین حکومه تین پوژناتا دناقه را (١٠-١٥٪) ژوان په نابهران بیه یی بوون و ده ست ژوی پروسی به ردان بتنی لدوری (١٠٠٠-١١٠٠) ب ره زامه ندى و هاریکاریا حکومه تا ئیرانی شیان وی گه شتی بکه ن، ئەفین دی کو لدوری (٤٠٠-٥٠٠) که سان بوون، هنده ک ژوان لسه ر باژیرین ئیرانی وه کی په نابهرین دی دابه شبوون و هنده ک ژى ب ریکین قاجاخ ژ ئیرانی ده رکه فتن و ریکا خو ل هنده ک وه لاتین دی دیت و هنده ک ژى گه هشته نه بزاقا رزگاریخوازیا کوردی ل کوردستانا عیراقی. ئەف په نابهره باراپتر کادرین پیشکه فتی و خه لکی خو دان باوه رنامه و قوتابی و لاو بوون، ئانکو بژارده یا ره وشه نبیرا په نابهران بوون.

حەفت: وەسا دیار بوو چوونا په نابهران بو وەلاتین پوژتافا ژ هەمی روبه کێڤه ژ چوونا وان بو ئیرانی جودا بوو، ژبەر نێزیکیا سنوری کوچا کوردان بو ئیرانی ئەو جارا ئیکێ نەبوو، لەوا ژینگهه و کومه لگهه ئیرانی ل دەف وان زۆر یا غەریب نەبوو، بەلێ کوچکرن بو وەلاته کێ دویر ب پیکاکا فروکێ کو پەنگه زور ژوان ئەو ئیکه جار بیت ل فروکێ سیاربن و ب هزاران کیلومه ترا دویر ژوئی ئاف و ئاخا ئەو تیدا مەزن بووی دگەل ژینگهه و کومه لگهه کێ زۆر جیاواز هەسته کا کویر لیک مروڤی پەیدا دکەت، ژبەر هندی «نسکویا وان بوونه دوو نسکو، چونکه هەڤال و براده رین وان ب خیزانڤه کوچ کرن و ئەو د چوونه فروکخانا ئاریامیهر بو خواتر خواستنی".

هەشت: وەلاتین پوژتافی هەر ئیکێ ل دویف بەرژه وەندیین خو بەری خۆدایه پرسا کوردی ل کوردستانا عیراقی، حکومه تین وان ب باش نەزانییه ماتیکرنی د کاروبارین دەوله ته کا خودان سەر وهری وه کو عیراقیدا بکەن، چونکه دا کاریگه ری ل بەرژه وەندیین وان یین ئابوری کەت، بەلێ ژماره کا پەرله مانتار و که سایه تی یین ئەکا دیمی و ریکخراوین جفاکی هەلوپسته کێ پپچه وانە وه رگرتن، هەم هاریکاری گهاندنه که سین لیقه ومایی و هەم ژي گوشار ل حکومه تا وەلاتی خو دکرن هاریکاری کاریا گه لی کورد دوان کاودانین زه حمه تدا بکەت. هەر ژبەر گوشارین وان بوو حکومه تا بریتانیا رازی بووی مافی په نابهری بده ته ژماره کا که سایه تی و قوتایی کورد.

نهه: وەلاتین دی یین ئەوروپی و پوژتافی وان ژي نه فیایه دکیشین سیاسیدا مایتیکرنی بکەن، لی لسەر بابەتی په نابهران زۆربه ی وان، دانیمارک ژي دەر بچیت کو وی ژبەر بەرژه وەندیین سیاسی و ئابوری دگەل جیهانا عەرهبی نەدقیا په نابهرین کورد وه رگریت، ئەڤین دی هەلوپسته کێ جودا هەبوون، ئەوژی دهینه دابه شکرن لسەر دوو لیستان، هنده ک ژوان وه کی (هۆلەندا، نەمسا، ئەلمانیا و کەنەدا) هەلوپسته کێ ئەرینی راگه هاند و ژ سه رجه می (١٥٠٠) په نابهرین پیشکشی دەرڤه کرین هەر ئیکێ ژوان دنابهره (١٠٠-٥٠) دۆسه یا وه رگرتن. لی هنده ک وەلاتین دی مینا (سویرا، فەرهنسا، ئیرلەندا، ئوسترالیا، بەلجیکا، سوید و فنلەندا) بگویره ی کاودانین گریدای وەلاتی خوڤه سست بوون د بابەتی وه رگرتنا په نابهرین کوردا و هنده ک ژوان ژمارا

ئەو فیزیاین داینه پەنابەرین کورد ل ژمارا تەلین دەستان نەدبوورین.

دەھ: وەرگرتنا پەنابەران ژلای ئەمریکا قۆناغەکا دی یا پەیوندیین کورد و ئەمریکایە، ئەو جارا ئیککی بوو ژمارەکا زۆرا کوردان پیکشە ل وی وەلاتی ئاکنجی ببن، ژ سەرجه مئ (١٥٠٠) پەنابەران لدۆری (٦٥٠-٧٠٠) کەسان پیشکیشی مافی پەنابەریی ل قی وەلاتی کرن و زۆربە ی وان هاتنە وەرگرتن، بەلئی ئیک بوو ژ زەحمەترین پرۆسان، ژبەرکو هەتا بەرنامە ی دەست پیکری پەنابەر ل سەرانسەری ئیرانی هاتنە بەلافکرن، لەوا ژبوو ئاف نقیسینا وان پیدقی بوو هەمی بەینە ئاگە هدارکرن و قەگواستن بوو پیشکینان ل تەهران پشتی هنگی بوو چاقپیکهفتنی پیدقی بوو بچنە ئورپا، ئەگەر دۆسەیا پەنابەرەکی ژ ی هاتبا رەتکرن مەرج بوو جارەکا دی و پشتی چەند مەهان قەگریاباف ئیرانی. ژبەر قان ئاستەنگیان خەلکەکی زۆر پیخەمەت «ژکەو و کرکاکا بی بارنەبن" بەری دەمی لیبوورینا حکومەتا عیراقی ب سەر قە بچیت نەچار بوون چارەنقیسی خو بدەنە دەستی قەدەری و قەبگەرنەف عیراقی.

پا شکو

خشتى ژماره (١) ئامارين چونا په نابهران بو ئيرانى.

ژماره	چونا په نابهران بو ئيرانى	سال	ژمارا په نابهران
١	قوناغائىكى	ژ هافينا ١٩٧٤ ههتا ئادارا ١٩٧٥	دهوروبهري ١١٠٠٠٠
٢	قوناغا دووى	ئادارا ١٩٧٥	دهوروبهري ١٠٠٠٠٠
٣	سهرجهمى ههردوو قوناغان		٢١٠٠٠٠

خشتى ژماره (٢) پىكهاتا په نابهرين كورد ل ئيرانى.

ژماره	جورى وان	زاروك	ژن	پيرو كال	زهلام	سهرجهم
١	په نابهرين قوناغائىكى (١٩٧٤).	%٧٠	%٢٠	%٧	%٣	%١٠٠
٢	په نابهرين قوناغا دووى (١٩٧٥).	%٤١	%٢٤	-	%٣٥	%١٠٠
٣	سهرجهمى ههردوو قوناغان %٥٥,٥		%٢٢	%٣,٥	%١٩	%١٠٠

(١) ئەف خشته فه كۆلهرى ب پالپشت ب ژیدهريىن حكومهتا ئيرانى و كۆمسيونا په نابهران ئاماده كړيه، كو د بهشى ئىكىدا هاتينه بكارئينان.

(٢) ئەف ژمارين دقى خشتهيدا هاتينه بكارئينان ريژهيينه، فه كۆلهرى پالپشت ب ژیدهريىن رۆژنامهفانى و حكومهتا ئيرانى و كۆمسيونا په نابهران ئاماده كړيه كو د بهشى ئىكىدا مفا ژى هاتيه وهرگرتن.

خشتی ژماره (٣) هندەك ئامارین دابەشكرنا پەنابەران لسەر باژیری ئیرانی.

سەرجهمی ئەندامین وان	ژمارا خیزانان	پاریژگه یان باژیر	سەرجهمی ئەندامین وان	ژمارا خیزانان	پاریژگه یان باژیر
زیاتر ژ ٣٠٠٠ كهسان بوون	زیاتر ژ ٨٠٠ خیزان	پ. خوراسان، ئەوژی بقی رهنگی:	١٠٠٠	-	تههران
-	١٧٢	مهشهەد	٣٩٥٠	١٠٠٠	كهرهج (گهوهەر دهشت، حصاروك، خارم ئاباد، کردان)
٥٥٤	-	شیروان	-	١٠٣	كهرهج (عهزیمیه)
٤٢٦	١٠٢	سبزواری	١٢٣٩	٤٦٦	پ. فارس (دهشتی مهراغاب، شیراز)
٢٧٥	٦٧	بجنورد	-	٥٠	پ. مازندهران (ئامۆل)
٣٨٣	٦٧	بیجند	٢٠٠	٣٦	بوشهەر
١٨٣	٢٩	كاشمر	١٥٣	٢٥	پ. گهیلان (لاهیجان)
٢١٤	٥٤	ئەسفراین	-	١٢	پ. یەزد (ئەردهكان)
٢٣٢	٤٦	نیشابور	-	١٨	پ. کرمان (سیرجان)
١٩٤	٣٦	ترت حیدریه	٩٥٨	-	پ. مەرکەزی (قەزوین، ئەراک)
٦٣	٢٥	قوچان	-	٩٥	زنجان
٧١	١٦	ترت جام	-	٣٠٠	شاهرود
٨٩	٢١	طبس	-	١٥	پ. کرمانشاه (روانسر)
٧١	١٣	فردوس			
٥٧	٧	گناباد			
-	١١	درگز			
١٩	٤	باخرز			

(٣) ئەف خشته ژلای قەكۆلەری قە هاتیە ئاماده کرن پالپشت ب بەلگەنامین (مرکز اسناد و کتابخانی ملی ایران) کو دبهشی ئیکیدا ژفی تیزی مفا ژیهاتینه وهرگرتن.

خشتی ژماره (٤) ئامارین زفرینا په‌نابه‌ران ژ ئیرانی بۆ عیراقی.

ژماره	زفرینا په‌نابه‌ران بۆ عیراقی	سال	ژمارا په‌نابه‌ران
١	زفرینا په‌نابه‌ران بۆ عیراقی لدویف بریارا لیبوورینائیکی	ژ ئادارا ١٩٧٥ هه‌تا تیرمه‌ها ١٩٧٥	٩٧٠٠٠
٢	زفرینا په‌نابه‌ران بۆ عیراقی لدویف بریارا لیبوورینا دووی	ژ تیرمه‌ها ١٩٧٥ هه‌تا ١٠ ئی کانونا ئیکی ١٩٧٥	٥٦٠٠٠
٣	زفرینا په‌نابه‌ران بۆ عیراقی لدویف بریارا لیبووریناسی	ژ ته‌باخا ١٩٧٦ هه‌تا ١٥ ی چریا دووی ١٩٧٦	٥٠٠٠ - ٤٥٠٠
٤	زفرینا په‌نابه‌ران بۆ عیراقی لدویف بریارا لیبوورینا چواری	ژ کانونا ئیکی ١٩٧٧ هه‌تا شواتا ١٩٧٨	که‌س نه‌زفری
٥	سه‌رجه‌م په‌نابه‌رین ژ ئیرانی زفرین	ژ ئادارا ١٩٧٥ هه‌تا چریا دووی ١٩٧٦	١٥٨٠٠٠
٦	سه‌رجه‌می په‌نابه‌رین ل ئیرانی ماین	هه‌ر ژ سال ١٩٧٧ هه‌تا ١٩٧٩	٤٠٠٠٠ - ٣٥٠٠٠

(٤) ئەف خشته فه‌کۆله‌ری ب پالپشت ب ژیده‌رین حکومه‌تا ئیرانی و کۆمسیونا په‌نابه‌ران ئاماده‌کریه، کو دبه‌شی دووی دا هاتینه بکارئینان.

خشتي ژماره (٥) رهوشا ئابوري و كاركرنا په نابهران.

بازيريان پاريزگه	ژندهري ئابوري	ژمارا په نابهران	ريژا سه دي	تبييني
شيراز (پاريزگه ها فارس)	په نابهرين ل كه رتي حكومي كار دكرن	١٠	%٥	ئهف ئاماره بنتي باسي (١٩٨) سه روك خيزان دكهن، ل ده مه كيذا ژمارا خيژانين ل شيراز ئاكنجي (٤٦٦) بوون.
	په نابهرين ل كه رتي تايبهت كار دكرن	١٤١	%٧١,٢	
	خانه نشين	٤٧	%٢٣,٨	
	سه رجه م	١٩٨	%١٠٠	
سبزوار (پاريزگه ها خوراساني)	په نابهرين ل كه رتي حكومي كار دكرن	٧٨	%٧٦,٥	دفي بازيريدا ديار دببت چ په نابهران ل كه رتي تايبهت كار نه كرييه.
	په نابهرين ل كه رتي تايبهت كار دكرن	--	--	
	خانه نشين	٢٤	%٢٣,٥	
	سه رجه م	١٠٢	%١٠٠	
ئامارين پاريزگه ها خوراساني ب گشتي	په نابهرين ل كه رتي حكومي كار دكرن	٢٨٢	%٣٩,٤	ب شيوه كن گشتي ل پاريزگه ها خوراساني چ په نابهران ل كه رتي تايبهت كار نه كرييه.
	په نابهرين ل كه رتي تايبهت كار دكرن	--	--	
	خانه نشين	٢٩٢	%٤١	
	بيكار	١٤٠	%١٩,٦	
سه رجه م	٧١٤	%١٠٠		

(٥) ئهف خشته فه كۆلهرى ب پالپشت ب ژندهرين حكومه تا ئيرانى كو دبه شى

سيي دا هاتينه بكارئينان ئاماده كريه.

خشتی ژماره (۶) وەرگرتا پهنا بهرین کورد ژلای و هلاتین پوژنای قه.

ژماره	وهلات	ژمارا پهنا بهران	سال و هه رگرتی
۱	هو له ندا	۱۰۰ - ۵۰	۱۹۷۶
۲	نهمسا	۱۰۰	۱۹۷۶
۳	ئهمریکا	گه را ئیکن: ۳۱۴	۱۹۷۶
		گه را دووی: ۳۰۴	۱۹۷۷
۴	بریتانیا	گه را ئیکن: ۷۹	۱۹۷۶
		گه را دووی: ۵۰	۱۹۷۷
۵	که نه دا	۱۰۰	۱۹۷۶
۶	سوئیسرا	۱۰ - ۵ قوتابی	۱۹۷۶
		۳۰ - ۲۵ پهنا بهر (نه هاتیه پشت راستکرن)	۱۹۷۷
۷	سوئید	۱۲	۱۹۷۶
۸	فنله ندا	۱۰ - ۵ قوتابی	۱۹۷۶
		۱۵ پهنا بهر (نه راسته وخو)	۱۹۷۷
۹	فه رهنسا	۱۰ - ۵ قوتابی	۱۹۷۶
۱۰	بلجیکا	۱۵ پهنا بهر (نه راسته وخو)	۱۹۷۷
۱۱	ئهمانیا	۸۷	۱۹۷۸
۱۲	دانیمارک، ئیرلندا، نه روئیز، لوکسومبورگ، ئوسترالیا	قان وه لاتان وی ده می چ پهنا بهرین کورد وه رنه گرتن	
۱۳		دقیره دا دیار دبیت سه رجه م ئه و پهنا بهرین دنابهره را ۱۹۷۶-۱۹۷۸ چووینه وه لاتین پوژنایا لدوری ۱۲۰۰ که سان بوو.	

(۶) ئه ف خشته ژلای قه کولهری قه هاتیه ئاماده کرن پاپشت ب به لگه نامین کومسیونا بلندا پهنا بهران کو دبه شی چواریدا مفا ژیهاتینه وهرگرتن.

به لگه ناما ژماره (۱) بهش ژ نامارین پهنا به رین سالآ ۱۹۷۴

جمعیت شیرو خورشید سنج ایران
هیئت کملک به آسیب دیدگان
سازمان امداد مرکز کل
اداره فتر خد باط و طر جهای امدادی
جناب آقای هادی هدایتی
وزیر محترم مشاور و معاون اجرایی نخست وزیر

خیلی محرمانه

تاریخ ۳/۳۵ ماه ۱۳۵۰
پیوست
شماره ۲۵۴/۹/۴۹۱۷
خواهشمند است در پاسخ پادین شماره اشاره فرمائید

د رباره مسائل مربوط به پناهندگان کورد عراق

احتراماً به استحضار میرساند

۰۱ در حال حاضر (آمار روز ۲۱/۳/۵۲) تعداد پناهندگان که در زیر چادرهای جمعیت شیرو خورشید سنج ایران در سه پایگاه در آن رایجان غربی - یک پایگاه در کردستان و چهار پایگاه در کرمانشاهان پیرو میبرند بالغ بر / ۲۷۳۶۴ نفر و شرح زیر میباشد:

آن رایجان غربی

مرد ۲۵۳ + زن ۱۱۲۳ + کودک ۳۸۹ = ۵۲۶۷	- رضائیه / پایگاه نلیوان
" ۷۷۳ + " ۱۷۱۴ + " ۴۸۱۰ = ۷۲۹۷	- رضائیه / پایگاه زیوه
" ۱۳۶ + " ۴۱۸ + " ۱۰۲۵ = ۲۰۷۹	- سردشت / پایگاه کولته
جمع در آن رایجان غربی / ۱۴۶۴۳ نفر	<u>کرمانشاهان</u>
بزرگ ۱۳۳۷ + کودک ۱۰۲۸ = ۲۳۶۵	- قصر شیرین / نصرآباد
" ۲۹۹۵ + " ۴۰۰۴ = ۶۹۹۹	- پاوه / نوسود و سریاس
" ۶۱۵ + " ۳۹۲ = ۱۰۰۷	- پاوه / گردنو
جمع در کرمانشاهان / ۱۰۳۷۱ نفر	<u>کردستان</u>
	- مریوان / سروآباد

۰۲ شماره این عده پیوسته رویه افزایش است و معلوم نیست که آید رحد معینی متوقف خواهد شد یا نه بلکه تجربه نشان داده رحدس مقامات امنیتی بر این است که این تعداد احتمالاً به دو برابر بلکه بیشتر برسد و در این صورت پیش بینی مخارج قطعی آنان چون تعدادشان مشخص نیست ممکن نخواهد بود.

پشت صفحه

خیلی محرمانه

بەلگەناما ژمارە (۲). بەشەك ژ ئامارین پەنابەرین ساڵا ۱۹۷۵

آمار پێشاهێندگانی رۆژ ۴، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱

کۆتایەتی (بەڕێژە)

ملاحظات	بیمار سوپانی	بیمار بستری	موجودی ۱- رۆژ			خارج شده	وارد شده	جمع رۆز قبل	نام اردو گسه یا شەرت	ناحیه
			جمع	خردسال	بزرگسال					
۴۹۸۱			۴۸۰۶۴	۴۲۸۷	۴۵۰۶				زێره	ڕهههاس
			۱۰۰۷۴	۵۶۴۷	۹۳۲۷				رېط	
			۲۸۱۴۸		۳۱۰۰					
۱۵			۴۴۹۹	۹۰۷	۲۷۴۵				زێره	کۆتایەتی
			۹۴۹	۴۸۳	۲۴۴				موا نر	
			۵۸۸۳	۲۰۰۱	۲۰۷۵				انزله	
			۱۱۷۲۱	۶۷۰۱	۱۹۰۹				۵۰۰	
			۵۲۶۲	۲۰۷۷	۱۱۲۹				زێره	
			۹۴۲	۴۸۵	۲۴۸				موا نر	
			۴۳۹۰	۲۴۴۴	۹۳۰				موا نر	
			۲۲۶۴		۱۱۶					
			۱۷۴۶	۸۵۷	۵۱۵				موا نر	
			۷۸	۴۱	۲۲				موا نر	
			۱۵۲	۸۴	۴۶				موا نر	
			۱۹۵۲	۱۴۶۶	۲۲۸				موا نر	
			۹	-	۹				موا نر	
		۴۹۳۲								

آمار پناه‌نندگان روز ۱۳۰۶۰۷ در اردوگاه‌ها و شهرها

ملاحظات	بیمار سرپایی	بیمار بستری	موجودی امروز			خارج شده	وارد شده	روز قبل
			جمع	خردسال	بزرگسال			
			۹۳۹۱	۴۲۴۸	۵۱۴۰			
			۷۷۸۷	۴۸۶۱	۲۹۲۶			
			۱۰۱۹۳	۱۰۴۹	۹۱۴۴			
			۲۷۴۷۰		۴۲۶۱			
							۲۵۶۹۹	
							۲۲۸۱۷	
							۴۹۵۱۸	
							۴۹۹۶	
							<u>۹۳۰۸۷</u>	

به‌لگه‌نامه ژماره (۳)، یاسا و پرینمایین وه‌رگرتتا په‌نا به‌ران

قوانین و مقررات کشور رومورد امور پناهندگان

قسمت اول شناسائی و پذیرش پناهنده :

- ۱- پناهنده بفری اطلاق میگردد که بعلل سیاسی ، مذهبی ، نوادی و یا عضویت گروه‌های خاص اجتماعی از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانواده تحت تکفلش بکشور ایران پناهنده شود.
- ۲- رسیدگی به امور پناهندگان بعهده کمیته دائمی پناهندگان محول است که زیر نظر معاون وزارت کشور و پناهنده‌نمایندگان عالی‌رتبه وزارت امور خارجه ، وزارت کار و امور اجتماعی اداره دوم ستاد بزرگ ارتشتاران ، سازمان اطلاعات و امنیت کشور ، شهرداری کشوری ، ژاندارمری کشوری ، مدیریت سیاسی و رئیس اداره اول سیاست وزارت کشور تشکیل میگردد .
- ۳- کمیته دائمی میتواند در صورت لزوم کمیته فرعی را در استانها و شهرستانها با حضور استاندار و فرماندار و نمایندگان ارتش ، ساواک ، شهرداری ، ژاندارمری تشکیل دهد .
- ۴- کمیته میتواند در صورت لزوم برای کسب اطلاعات و بررسی و تبادل نظر از نمایندگان سایر سازمانها دعوت نماید .

۵- پناهنده بیک از طرق ذیل شناخته میشود :

- الف : تقدیم درخواست پناهندگی از طریق یکی از خارجیان ساکن خارج از ایران .
 - ب : عبور شخص یا اشخاص از منطقه مرزی بخاک ایران .
 - ج : تقدیم درخواست پناهندگی از طرف خارجیان مقیم ایران :
- در مورد پناهندگان موضوع بند الف که با رعایت مقررات بجهت ورود بکشورشان منشا خود را بیک از مقامات رسمی معرفی و تقاضای پناهندگی مینمایند بترتیب زیر عمل خواهد شد :
- ۱- مقامی که پناهنده خود را بیه وی معرفی نمود باید دریافت تقاضا و اسلحه او (چنانچه همراه داشته باشد) نامبرده را ببرزخانی منطقه معرفی خواهد نمود .

— مرزبانی / ...

مرزبانی اطلاعات لازم را از متقاضی کسب و تقاضا و اطلاعات مربوطه را از طریق فرمانداری یا استانداری بوزارت کشور ارسال میدارد .

— وزارت کشور برای احراز پناهندگی مراتب را بسازمانهای امنیتی منعکس و یا از استانداری فرمانداری بکل مربوطه می‌خواهد که با همکاری مقامات امنیتی محل موضوع را بررسی و در کمیته فرعی پناهندگان مطرح و نتیجه تصمیمات متخذ را اعلام بدارد .

— تقاضای پناهندگی موقعی پذیرفته میشود که اطمینان حاصل گردد که پناهنده از این تقاضا سوء نیت ندارد و بمظلور کسب و کار نیز درخواست پناهندگی ننموده است . همچنین اشخاصی که مرتکب جنایت جنگی و یا جرائم علیه صلح و انسانیت و یا جرائم شدید حقوق عمومی شده باشند تقاضای پناهندگی آنان مورد قبول واقع نخواهد شد .

— با احراز شرایط پناهندگی موضوع جهت قبول یارد تقاضای پناهندگی متقاضی و همراهان ری —

به لگه ناما ژماره (۴). به شهک ژ خه رجیپن پهنا بهران.

جمیعت شیر و خورشید منج ایران
هیئت کمک به آسیب دیدگان
سازمان امداد مرکز کل
اداره

تاریخ ۱۲/۸/۱۳۵۳

بیوست

شماره ۲۱/۹۶۶

خواهشمند است در پاسخ به این شماره اشاره فرمائید

سازمان محترم امداد مرکز کل

پیرو گزارش شماره ۹۴۱/۲۱ مورخ پنجم آبان ۱۳۵۳ با اطلاع میرساند که وضع پرداخت هزینه های مربوط به پناهندگان تا پایان ۱۲ آبان ۱۳۵۳ بشخص زیر بوده است:

۱،۷۲۵،۰۰۱،۸۰۰	۱- کرمانشاه
۱،۴۱۰،۰۰۰،۶۹۰	استان کرمانشاه
۳۱۵،۰۰۱،۱۱۰	جمیعت کرمانشاه
۴۴۰،۵۰۱،۶۲۰	۲- رضائیه :
۱۲۲،۵۰۰،۳۶۰	اداره کل آبادانی و مسکن رضائیه
۳۰۸،۰۰۱،۱۷۰	جمیعت رضائیه
۱۰،۰۰۰،۰۹۰	برق منطقه ای
۲۶۵،۰۰۱،۱۷۰	۳- سنندج :
۲۰۰،۰۰۰،۴۸۰	استانداری سنندج
۶۵،۰۰۰،۶۹۰	جمیعت سنندج
۵۰،۰۰۰،۳۰۰	۴- دزفول : جمیعت دزفول
۴۰،۰۰۰،۲۱۰	سازمان آب و برق دزفول
۱۰،۰۰۰،۰۹۰	
۱۰،۰۰۰،۰۳۰	۵- اهواز
۳۰۵،۳۱۴	۶- مهاباد
۲،۰۰۰،۱۵۰	۷- مریان
۳۰۰،۰۳۰	۸- نرده
۲،۵۰۰،۰۶۰	۹- بیرانشهر
۱،۲۵۰،۰۹۰	۱۰- مراغه
۲،۴۹۶،۸۶۰،۵۶۴	جمع شهرستانها

%

پاشکوی ژماره (۶)، نمونهک ژلیستین ناف و پیزانیین پهنا بهرین کورد ل ئیرانی، باژیری کهرج.

صورت نامه کورد ل ئیرانی کورد ل ئیرانی کورد ل ئیرانی

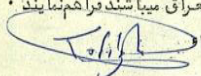
نام اثر	نمبر	تاریخ	ساز	محل کشف	ملاحظات
اساسی	۱	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۲	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۳	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۴	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۵	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۶	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۷	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۸	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۹	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۰	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۱	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۲	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۳	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۴	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۵	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۶	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۷	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۸	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۱۹	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۲۰	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۲۱	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
اساسی	۲۲	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰

شماره اثر	نام اثر	تاریخ	ساز	محل کشف	ملاحظات
۱	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۲	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۳	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۴	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۵	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۶	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۷	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۸	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۹	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۰	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۱	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۲	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۳	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۴	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۵	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۶	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۷	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۸	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۱۹	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۲۰	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۲۱	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰
۲۲	اساسی	۱۳۷۰	ساز	کورد ل	۲-۳-۲۰۰۰

به لگه نامه ژماره (۷)، فورما زفراندنا په نامه بران ل ئیرانی بۆ عیراق.

فۆرم تێنێژای بازگشت بێراق

اینجانب توێن محمدریم نام پدر محمدریم نام جد محمدریم پناهنده عزاتی بایران ساکن اردوئا، جزیر شهر ~~بیران~~ کهن سپاسگراری ازید بیره، نگهداری وحسن رفتار ما مورین دولت شاهنشاهی د رمدت اقامت در ایران با توجه باینکه دولت متبوعه من با نظر مساعدت تسهیلاتی برای بخشودگی مباحثات و معاهدت بێراق فراهم نموده است از مقامات مسئول دولت شاهنشاهی درخواست دارد ترتیب مراجعت اینجانب و افراد مشروحه زیر که تحت تکلم بوده و آنان نیز حاضر بیا زگشت بێراق میناشند فراهم نمایند.

شغل قبلی بێراق ~~تعمیرات~~ محل سکونت قبلی بێراق ~~سلاویه~~ امضاء

ردیف	نام	نام پدر	نام جد	نسبت یا رئیس خانواده	سن	جنس	شغل قبلی بێراق	محل سکونت قبلی بێراق	امضاء	ملاحظات
۱-	توین	محمدریم	محمدریم	پدر	۲۲	زیر	تعمیرات	سلاویه		

۸۴۱

به لگه ناما ژماره (۸)، نمونه ک ژ بریارین حکومتا ئیرانی کو پهنا بهرین کورد نه چار کر کرین

کاربگه یان ژ ی بزقرنه عیراق.

شماره ۱۳۸۵
پیوست

وزارت کشور

استانداران منتر

جناب آقای منتر

ضمن گزارشی که درباره پناهندگان عراقی بشرف عرض مبارک ملوکانه رسید مقرر گردیده :

۱ - پناهندگان فوراً بکارگاهها برای کار اعزام شوند چنانچه از اشتغال و این موضوع مورد تأیید کمیته پناهندگان محل قرار گرفت فوراً برای تحویل بمرز اعزام شوند .

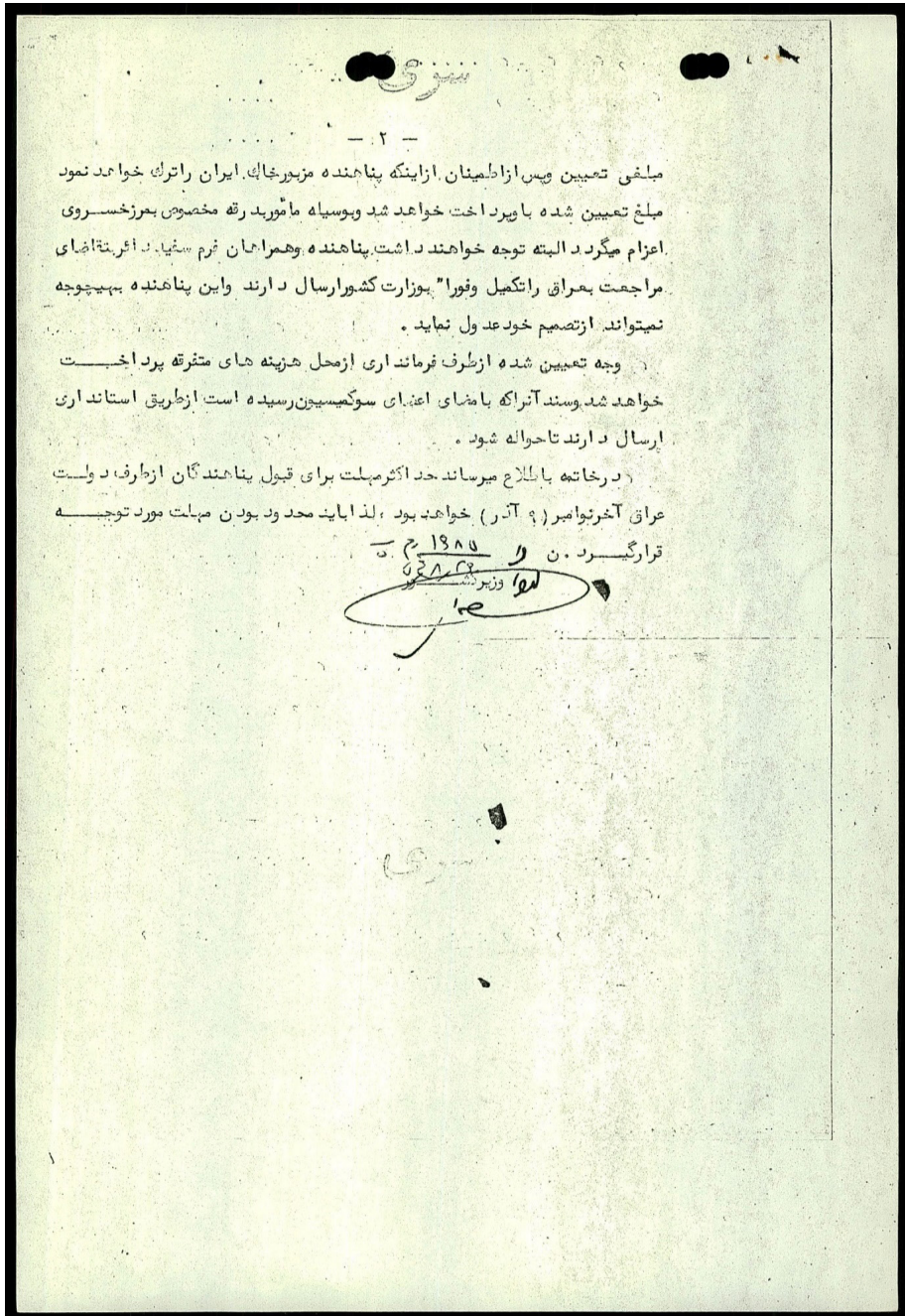
۲ - در مورد پناهندگانی که عدم تمایل آنها بمرجعیت بعراق بعلمت اشغال در امتثال او امر مطاع همایونی د اثر بمساعدت مالی به پناهندگانی که ما را رها هستند کمک مالی مناسبی خصوصاً با افراد بی سرپرست و معلولین تخصیص از آن کمک بتوانند موجبات آسایش خود را در عراق فراهم نمایند .

خواهشمند است مقبرر فرمایند در اجرای او امر فوق اقدامات زیریعم

۱ - هر چه زود تر با همکاری مأمورین وزارت کار و امور اجتماعی پناهندگان اشتغال اعزام دارند ، چنانچه مقررات و نظامات دولت شاهنشاهی را را یا از کار خود داری نمودند فوراً "موضوع در کمیسیون از کمیته پناهندگان روه سالی ساواک ، شهیر یانی و ژاندارمری و در موارد لزوم روه سالی کار محل تا تأیید بوسیله مأمورین رقه مخصوص بمرز خسروی اعزام و مشخصات آنان را تلاً بوزارت امور خارجه و سفارت جمهوری عراق در تهران بوزارت کشور اعلام د

۲ - در مورد قسمت دوم برای آنکه این اقدام کاملاً سری انجام شود مقر محل در این باره بررسی و چنانچه شخص واجد شرایطی تشخیص گردید فرماندار محل اعلام میگردد و سپس کمیسیونی با عضو ایشان ، رئیس ساوا و جمعیت شیروخورشید سرخ تشکیل با توجه بضایم زیر :

برای رئیس خانوار یا فرد مجرد جداگانه	۵۰۰۰۰ ریال
همسر	۳۰۰۰۰ " "
هر یک از اعضای خانواده	۱۰۰۰۰ " "

بهلگه ناما ژماره (٩). سییه مین بریارا لیووورینی یا حکومتا عیراقی بو پهنا بهران کو ب

یاسای ژماره (٩٣)

قرار رقم ٨٩٥

باسم الشعب

مجلس قيادة الثورة

استنادا الى احكام (آ) من المادة الثانية والأربعين

من الدستور المؤقت .

قرر مجلس قيادة الثورة بجلسته المنعقدة بتاريخ ١٦/٨/١٩٧٦ اصدار القانون الاتي . .
رقم (٩٣) لسنة ١٩٧٦ .

قانون المسئوف العام

عن الاكراء المسكرين والمدن

المادة الاولى - يعفى الاكراء من افراد الجيش والشرطة والامن والجنسية والمرور وحرس الحدود الذين يلتحقون باقرب سلطة عسكرية خلال نفاذ هذا القانون . من العقوبات التالية . .
١- العقوبات المنصوص عليها في القوانين العسكرية المترتبة على تخفيفهم او هروبهم او مخالفتهم او تخلفهم .
٢- العقوبات المنصوص عليها في المادتين (١١٦ و ١١٧) من قانون العقوبات العسكري رقم (١٣) لسنة ١٩٤٠ المعدل الاصلية منها والتبعية .
المادة الثانية - يعفى الاكراء من العقوبات المنصوص عليها في قانون الخدمة العسكرية رقم (٦٥) لسنة ١٩٦٩ وقانون الدفاع الوطني وخدمة الاحتياط اذا التحقوا باقرب سلطة عسكرية خلال مسدة نفاذ هذا القانون .

المادة الثالثة - يعفى الموظفون والمستخدمون والعمال الاكراء من جميع العقوبات المترتبة على تخفيفهم غير المشروع اذا التحقوا بمراكز اعمالهم او باقرب سلطة عسكرية او مدنية خلال مسدة نفاذ هذا القانون .

المادة الرابعة - تسرى احكام المواد السابقة من هذا القانون على جميع الاكراء سواء منهم الموجودون داخل العراق او خارجه وقت صدور هذا القانون .

المادة الخامسة - يعفى الاكراء المشمولون باحكام هذا القانون من الخدمة الالزامية او خدمة الاحتياط او مما تبقى من اي منهما بالنسبة لمن التحق بها سابقا وغاب او هرب قبل صدور هذا القانون .

المادة السادسة - ينشر هذا القانون في الجريدة الرسمية ويحتبر نافذا من تاريخ صدوره وتسرى احكامه حتى اليوم الخامس عشر من شهر تشرين الاول ١٩٧٦ .

احمد حسن البكر

رئيس مجلس قيادة الثورة

به‌لگه‌ناما ژماره (۱۰)، پینمایین گریدایی (ژدایک بوون و مرن و هه‌قژینی و ناسناما)

وزارت کشور

(۱)

دستور العمل اجرائی امور پناهندگان کرد عراقی دربارہ : (تولد ، فوت
تردد و غیره) مصوب کمیسیون خاص با شرکت نمایندگان : وزارت کشور ، وز
خارجہ ، سازمان اطلاعات و امنیت کشور ، شہریانی کشور (ادارہ اقامت
ژاندارمری کشور (ادارہ مرزبانی) و سازمان ثبت احوال کشور .

الف = تولد :

۱ - در صورتیکہ طفل از مادری پدید آید (کہ در ایران تولد شد
ایرانی داشته باشند) کہ بازن یا مرد پناهنده ازدواج نموده باشد یا هر
خارج هستند یکی از آنان متولد ایران باشد ، متولد گردد برابر بند (۴)
قانون مدنی کتاب تابعیت برای طفل شناسنامه صادر میشود و در محل مخ
شماره شناسنامه پدر و مادر شماره دفترچه پناهندگی قید میشود .

۲ - چنانچه طفل از پدر و مادر پناهنده متولد گردد ، پس از انجام
نسبت بمسئول گواهی رسمی ولادت برای طفل اقدام و شماره دفترچه پنا
مخصوص ذکر شماره پروانه اقامت در دفتر ولادت قید میگردد . ضمناً یک
گواهی ولادت نیز از طرف ثبت احوال محل جهت ارسال بوزارت کشور با
فرمانداری مربوطه ارسال میگردد .

ب = فوت :

۱ - ثبت واقعه فوت پناهندگان نیز برابر ماده (۷۷) آئینامه تاد
احوال مانند فوت اتباع خارجی وسیله شہریانی محل بمراکز آمار ثبت احو
و استناد آن گواهینامه فوت صادر میگردد . ضمناً سا زمان ثبت احوال
بارسال یکبرگ گواهی مزبور بوزارت امور خارجہ همچنین یک نسخه رونو
درج در دفتر آمار پناهندگان بوزارت کشور اقدام لازم معمول خواهند
توضیح اینکه هزینه کفن و دفن پناهندگان در صورت لزوم بکنه تشخیص
بخشدار محل از اعتبارات شہرداری محل پرداخت خواهد شد .

- ۲ -

ج = ازدواج :

: ازدواج پناهندگان با بانوان ایرانی برابر آئین نامه زناشویی بانوان ایرانی با اتباع بیگانه انجام خواهد شد . برای این منظور ابتدا مدارک زیر تهیه و بوزارت کشور ارسال میگردد . تا پس از طرح و تصویب در کمیته دائمی پناهندگان نسبت بصدر پروانه ازدواج از طریق استانداری ، یا فرمانداری اقدام لازم بعمل آید .

الف = درخواستنامه مرد و زن صنی بر صدر پروانه اجازه زناشویی طبق نمونه وزارت کشور .
ب = در صورتیکه مرد غیر مسلمان و زن مسلمان باشد گواهی یا استشهاد تشریف بدین صیبن اسلام ارائه خواهند نمود .

ج = تعهد رسمی : زوجه در دفتر خانه اسناد رسمی تعهدی را بشرح زیر تکمیل و ارائه

خواهد :

تأثر با اطلاع و مقیمیت آقای پناهنده عراقی در مورد احتمال داشتن همسر قبلی
اعتیادات ، خصوصیات اخلاقی ، مالی ، شغلی ، و اخراج او بنابه مصالح و مقتضیات مملکتی از کشور
با قرار هیچگونه مسئولیتی در قبال این رفتار متوجه کسی نمیشد و ادعائی در باره نفقه خود و -
فرزندان نخواهد داشت .

د = در صورتیکه زوجه کمتر از (۲۲) سال داشته باشد رضایت پدر و در صورت فوت پدر برابر
تقررات رفتار خواهد شد .

ح = هفت قطعه عکس ۶×۴ از زوج و زوجه

و = (۳) برگ رونوشت شناسنامه زوجه .

ز = فتوکپی کلیه صفحات دفترچه پناهندگی زوج .

د = تردد :

== صدر اجازه تردد و درج آن در دفترچه پناهندگی باشهریانی خواهد بود و در مواردیکه
پناهنده در حوزه استحفاظی ژاندارمری سکونت داشته باشد ، مراتب از طریق گروهان و یا پاسگاه
ژاندارمری بشهریانی زیربط اعلام خواهد شد تا پس از کسب نظر ساواک محل ، نسبت بدین تردد در
دفترچه پناهندگی اقدام نمایند .

د = دفترچه پناهندگی :

لازم است بطریق مقتضی به پناهندگان تفهیم گردد که بهنگام دریافت مستمری از استانداری
یا فرمانداری دفترچه پناهندگی خود را همراه داشته باشند ، در مورد افرادی که در کارگاهها و

مشغول بازمیابند نیز بهنگام پرداخت دستمزد از طرف کارفرما بهدین رویه عمل خواهد شد
باوریکه کلیه پناهندگان دارای دفترچه پناهندگی باشند البته اقدامات لازم بمنظور الزام
کارفرمایان برعایت این دستور و نظارت بر آن وسیله اسناد ندریها و فرمانداریهای صل خواهد
آمد. ضمناً در صورتیکه اساسی یک یا چند نفر از فرزندان پناهنده در دفترچه مزبور ثبت نشده
باشد، میبایستی پس از طرح در کمیته فرعی پناهندگان در صورت تصویب نسبت به ثبت اساسی
آنان در دفترچه پناهندگی از طریق شهربانی محل اقدام شود.

دفترچه های پناهندگی هر سه ماه یکبار وسیله شهربانی تمدید و هر هجده (۱۸) ماه
یکبار تجدید میگردد، لذا علاوه بر پناهندگان مقیم شهرها که مستقیماً بشهربانی محل
مراجعه مینمایند، پناهندگان مقیم حوزه استحفاظی پاشگاههای ژاندارمری نیز بنزد یکترین
پاسگاه مراجعه و وسیله پاسگاه دفترچه های پناهندگی برای تجدید و یا تمدید جمع آوری و -
شهربانی زیربط تحویل و پس از تمدید و یا تجدید وسیله پاسگاه بصاحبان آنها مسترد
خواهد شد تا بدین ترتیب از تردد بیش از حد و اتلاف وقت آنان جلوگیری شود. بدیهی است
چنانچه در مورد مقرر برای تمدید و یا تجدید دفترچه مراجعه نمایند پیرونده آنان بشورای
داری ارجاع خواهد شد تا جرائم قانونی را پرداخت نمایند. ضمناً در صورت مفقود شدن
دفترچه پناهندگی بشهربانی محل و در صورت نبودن شهربانی بیژاندراری مراجعه خواهند
کرد تا پس از تحقیقات لازم نسبت بصدرالمنشی اقدام شود.

و - تحصیل فرزندان پناهندگان

با اقداماتیکه قبلاً انجام یافته وزارت آموزش و پرورش طی بخشنامه ۹۷۳ مورخ ۵۴/۶/۲۰ -
با ادارات تابعه دستور داده است که نسبت به ثبت نام آنان اقدام نمایند و برابر بخشنامه های
۳۹۶/م مورخ ۵۴/۶/۲۰ و ۳۹۷۵۴/م مورخ ۵۴/۶/۲۰ مراتب قبلاً ابلاغ گردیده است.

ز - نقل و انتقالات

هرگونه نقل و انتقال پناهندگان در داخل استان با تصویب کمیته فرعی پناهندگان استان
صورت خواهد گرفت که نتیجه تصمیم را بمركز گزارش خواهند داد ولی انتقال پناهندگان از یک
استان باستان دیگر مستلزم اعلام بمركز و تصویب کمیته اجرائی امور پناهندگان میباشد بهر حال
مسئولان کمیته فرعی استانها اهتمام خواهند کرد که تقاضاهای نقل و انتقال را بررسی و علت
تقاضای انتقال پناهنده را با اظهار نظر صریح کمیته بوزارت کشور اعلام نموده و ترتیبی اتخاذ
نمایند که بتقاضاهای بیمورد در محل رسیدگی و پاسخ مقتضی داده شود.

ح - مسافرت پناهندگان بخارج از کشور

تقاضای مسافرت بخارج از کشور منحصرأ در مركز مورد بررسی قرار خواهد گرفت لذا هرگونه
تقاضای را استنادریها بوزارت کشور اعلام مینمایند. ن / ج

به لگه نامه ژماره (۱۱). چند نمونه ک لسره گریبه ستا هه قزینی دنقبره را په نابهرین کورد و

کچین ئیرانی.

MARRIAGE APPLICATION FORM
 فرم درخواست صدور پروانه زناشوئی

این قسمت توسط تیمه ایران تکمیل میگردد

نام عالیه
 نام خانوادگی کارانه آقا گلری
 تاریخ تولد ۱۳۳۴
 مذ هسب شیعه زنی عشره
 نام پدر خانرا
 شغسل خدندار
 شماره شناسنامه ومحل صدور رت سوالمه زف سزوار آدرس کامل در ایران زف منزل شخصی

این قسمت توسط تیمه خارج تکمیل میگردد

THIS SECTION TO BE COMPLETED BY FOREIGN PARTY

نام خانم
 نام خانوادگی داورد
 نام پدر حنی
 تابعیت از ایران
 مذ هسب شیعه
 شغسل راننده جیپ نقش در رت زفانه قنده جوتی
 شماره گذرنامه ومحل صدور ۳۰۳۷
 شماره پروانه اقامت از ایران
 آدرس در ایران رت زف منزل جی هز زفانه خزینه در بیزار

Signature's Male
 محل امضاء زن عالیه
 Signature's Female
 محل امضاء مرد

وزارت کشور
استاندارداری خراسان

پروانه زناشوئی

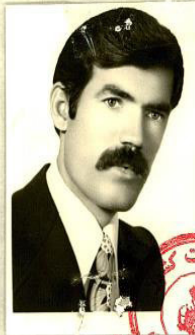
تاریخ ۱۳۹۲
شماره ۲۶
پیوست

نظر بماده ۱۰۵۹ و ۱۰۶۰ قانون مدنی و با توجه بمدارکی که بر طبق آئین نامه زناشوئی بانوی ایرانی
باتبعه بیگانه مصوبه ۱۳ آذرماه ۱۳۱۹ ملاحظه شده است وباستناد بخشنامه شماره ۶۰۸۲/س/۱۵-۴۵/۶/۳
وزارت کشور .

به بانو گنجینه نام خانوادگی صخره‌ئی فرزند شیرمانعلی دارای شناسنامه شماره ۲۴۱۱
صادر از سبزوار متولد ۱۳۴۸ در سبزوار ساکن سبزوار اجازه داده میشود
که با آقای احمد نام خانوادگی یوسف فرزند تعمددولت پناخته کرد عراقی
دارای گزنانه شماره صادر از سبزوار و پروانه اقامت شماره ۱۷۸۱
برگزیده برگزیده صادر از شهرستانی کومانشائی ولد سال ۱۳۶۶ در سبزوار شغل سازنده ساکن سبزوار

زناشوئی نماید .

تایید مقام
استاندارداری خراسان
روش
۱۳۹۲

وزارت کشور
استانداری خراسان
فرمانداری سبزوار

وزارت کس

برگ درخواست ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی

محل الماق

الف : مشخصات متقاضی ایران

عکس متقاضیان

۱ - نام زهرا نام خانوادگی قلم نری نام پدر علی شماره شناسنامه ۴ برابره
 محل صدور شناسنامه سبزوار تاریخ تولد ۱۳۲۹ محل تولد سبزوار شغلی فعلی ندارد
 میزان تحصیلات سراسر ابتدایه محل های تحصیل دبستان رویت قلم نری - سبزوار مذهب (هنر عشق)
 نشانی محل کار - شماره تلفن محل کار - نشانی محل سکونت سبزوار - سبزوار
 شماره تلفن محل سکونت - مشاغل قبلی -

۲ - مسافرت های خارج از کشور (تاریخ - مدت - علت) ندارد

۳ - در صورتیکه قبل " ازدواج کرده اید نام - نام پدر و نام خانوادگی همسر قبلی را بنویسید . ازدواج نکردم

۴ - کدامیک از منسوبین شما در استخدام یکی از دولتهای خارجی و موسسات وابسته به آن و یا سازمانهای بین المللی چه در داخل چه در خارج از ایران بوده یا هستند هویت کامل و درجه نسبت او را نسبت بخود و همچنین سمت یا شغلی را که داشته یا داشته باشد یا دارد ذکر نمائید . ندارد

(بقیه در ع ۲)

به‌لگه‌ناما ژماره (۱۲)، چهند نمونهك لسهر داخوازیین ژماره‌گا ماموستایین کورد بو خهرجکرتا

شایسته‌ییین وان ۱۶ کانونا دووی ۱۹۷۷، قه‌زوین.

ریاست محترم کمیته اجرائ امور میانه‌ها

با نهایت احترام عرض می‌سازم

اینجانبان عبدجلیل فیلی فرزند رضا علیک و بانو گله فقی رسول محمود از پناهنده‌گان کورد عراقی ساکن در قزوین .

بنا به نامه اداره کل آموزش و پرورش منطقه شهرستان قزوین شماره ۶۸۸۶۷/۵۶/۱۱/۱۶ و شماره ۶۸۸۶۹/۵۶/۱۱/۱۶ مشغول بتدریس شدیم در راهنمایی پهلوس و راهنمایی آریا .

و بعد بنا به نامه اداره نامبرده شماره ۶۱۶/۲۵۳۵/۷/۶ و شماره ۶۱۵/۲۵۳۵/۷/۶ مشغول بتدریس شدیم در دبستان دیانت .

قبله از فرماندار شهرستان قزوین حقوق میگیرتیم ... ولی این مهه پنج ماهه که هیچ حقوق دریافت نکرده‌ایم .. فقط دو مرتبه علی الحساب مبلغی یوک گرفتیم ، بار اول هر یک (۱۰۰۰) هزار تومان از فرماندارس و بار دوم هر یک (۶۰۰۰) دو هزار تومان از اداره کل آموزش و پرورش .

در انجام اینکاره دچار احتیاج و قرض‌دار شدیم . گذشته از آن در ماه‌ها ر قبلی برای هر یک ۱۵۰۰ تومان پرداخت می‌شد ، در حین که رفقا ما از پناهنده‌گان کورد عراقی ساکنان شهرستا دیدیم که بکار آموزش مشغول هستند بیشتر از این حقوق میگیرن . و فعلاً این مبلغ برار زندگی در شهرستانای مانند قزوین که اجار یک خانه محول ۱۵۰۰ تومان است فیلی که .

لذا خواهشند است که دستور بنمایید که راه حلی برر ما ایجاد شود . حقوق ما زیاد و پرداخت شود برار اینکه بتوانیم به خدمتی که برایش آمادگی داریم ادامه دهیم و زندگی بهتر کنیم تحت نظر عنایت شاهنشاه عدالت گستر و اعتماد عالی .

و قبله از شما سپاسگزارم

عبدجلیل فیلیک
پناهنده کورد عراقی

بانو گله فقی رسول محمود

Handwritten signature and red stamp

جبت مۆل پناهندگان قزوین

۱۰ / ۵ / ۲۵۳۵

اقداماً بعضی میرساند اینجانب وزیر پروردقادر یکی از پناهندگان
 منطقه‌ای قزوین هستم از اول که استخدام کردم به آموزگار که مدت
 سه ماه آموزگار بودم و طی بدون حقوق و بعد از سه ماه نصف حقوق
 گرفتم ۷۵۰ تومان مدت یک ماه و حالا حقوق ۱۰۰۰ تومان میگیر
 لذا خواهی‌شستم اقدامات لازم که حقوق سه ماه قبلی
 که نگرفته‌ام پرداخت فرمائید

با کمال احترام

نامی وزیر پروردقادر زندی

۱- فرماندار قزوین
 ۲- سازمان امنیت منطقه قزوین
 ۳- اسناد مرکز

آموزگار - در دبستان دولتی
 ۵۳۵/۴/۲۹

شماره ۱۴۷۷
 تاریخ ۱۰ / ۵ / ۳۵

به‌لگه‌ناما ژماره (۱۳)، داخوایا ژماره‌کا په‌نابه‌ران بو پیدانا هاریکارییان یان ژری کاره‌کی

بده‌نن، ۶ ئ چریا ئیکئی ۱۹۷۵ و ۲۳ ی شواتا ۱۹۷۶، خوراسان.

بیرضا مبارک میرزا
 انجمنیان محمدعلی حسینی و احمد سلیمان و مصطفی سلیم‌مأم و خالد رسول مأم خاک پناهنده هستم
 و تقریباً صدی ۴۰ ساله اینجا هستم و حاصل یکبارین و هیچ صرف زیارت که برای حیات و
 بچه‌هاش خودمان حرفا بکنم ما از کتابست مجرم خواستارین که ما از یکین اداره
 استخلام کنند مثل اداره شکاربانی یا جنگلبانی چون ما علاوه از طرف دولت حقوق
 به ما نمی دهند جا لواش می‌دهم که به این مسئله را نگاه بکنند و یک معامله
 بران ما پیدا کنند.

خواستاران

۱- محمدباقر
 ۲- احمد سلیمان
 ۳- مصطفی سلیم
 ۴- خالد رسول

۵۴۱۲/۴
 ۵۴۱۲/۴
 ۵۴۱۲/۴

بیت مجرم زمانه فریب گیدانی
 سوز چون با درین بنشینم
 ماگرم از نیاهنگان خراسان که درایت از زندگی
 ماگرم در عمل هیچ کار و هیچ جاسرندام
 خودم در سبب خودم رخصت پول هم نداشتیم
 نه از آن ویست عالی مقام مقاضا کردم که به دادگاه
 برسد

با تقدیم احترام

۱- عبدالحسین
 ۲- محمدباقر
 ۳- عبدالحسین
 ۴- داود بهادر
 ۵- محمدجواد
 ۶- محمدباقر

۵۴۱۲/۴
 ۵۴۱۲/۴

بهلگهنامه ژماره (۱۴)، سوزناما نیشتهجیبوون و کارکرنا پهنا بهران.

شماره ۲۷/۱۹۵۵

تاریخ

شماره مخصوص

فرم درخواست اقامت و تعهد اشتغال در کشور شاهنشاهی ایران

اینجانب **پدین سوز** نام پدر **سوز** نام جد پناهنده (از کشور عراق) سا
 اردوگاه واقع در شهر **لامر** تقاضا دارد ترتیب انتقال و اشتغال من و افراد تحت تکفل
 بهر نقطه و درهر شغلی که صلاح و مقتضی بدانند فراهم نمایند و تعهد مینمایم کلیه قوانین و مقررات کشور شاهنشاهی
 را در مورد پناهندگان محترم شمرده و مراعات نمائیم در صورت تخلف از مفاد این تعهد نامه و ارتکاب هرگونه ع
 که مغایر با مقررات دولت شاهنشاهی باشد بر طبق مقررات موجود موظف در مدت تعیین شده خاک ایران را در مع
 افراد تحت تکفلم ترک نمایم.

امضاء

دیف	نام	نام پدر	نام جد	نسبت با رئیس خانواده	سن	جنس	تحصیلات	شغل قبلی	امضاء
۱	ناظر	عوب	بارک	سوز	۳۵	زن	بیواد	مادر	
۲	حسین	سوز		سوز	۱۵	مرد		کادر	
۳	سید				۱۰	مرد			
۴	ظاهر				۷	مرد			
۵	حاج				۱۶	مرد		کادر	
۶	سید				۱۳	زن			
۷	سید				۶	مرد			

الرقم
التاریخ

رقم خصوصی

استمارة

طلب الإقامة والالتزام وبالاشتغال في الأراضي الشاهنشاهية الإيرانية -

اخى الموقع ادناه اسم الاب اسم الجد لاجئ
من الأراضي العراقية ومقيم في المخيم الواقع في مدينة اطلب
توفير الشغل والانتقال مع افراد عائلتي الى اية نقطة وبأى نوع من الاشتغال بالصورة والظروفه
التي تراها السلطات المختصة وتتعهد بان نحترم وننفذ بكل القوانين والمرسوم المختصة
بامور اللدجيين في الدولة الشاهنشاهية الإيرانية وفي حالة فكوثي بالعهد والقيام بامثال
مخله ومغايرة للقوانين الموضوعه في الدولة الشاهنشاهية الإيرانية تعهد بان لاترك
الأراضي الإيرانية مع افراد عائلتي في الهرة المفردة من قبل السلطات المختصة

الامضاء

الاسم	اسم الاب	اسم الاجد	درجة الانتساب مع غير العائلة	العمر	الجنس	الملازم الدرجه اسمه	الوظيفة السابق	الامضاء

به لگه نامه ژماره (۱۵)، داخوایا په نابهره کئی کورد تییدا دیار دکهت کو ژ بهر نه خوشیا نه شیت

کار بکهت.

تاریخ
شماره
پوست

وزارت کشور
استانداری خراسان
فرمانداری تربت جام

مهره
۳۵/۱۲/۱۲

جناب آقای فرماندار محترم شهرستان جام

محترماً " معروض میدارد ، اینجانب صادق سلیبی فرزند سعید پناهنده اکراد براینکه اینجانب در کشور خارج عراق استوار یکم ارتش بودم که جزئی افراد پناهنده شده ام وقوه و بنیه کارگری را ندارم ومدت دو سال است دارم در کارخانه قند کار میکنم که دایم الوقت مریض میباشم - از اجناسیکه لطف ملاحظه اولیای امور شامل حال بیچارگان پناهندگان بوده و میباشد باحوال ناتوان وضعیسم کاهزیده کار بسر نهیایم توجهی فرمایند .

باتقدیم احترام - صادق سلیبی ساکن احمد آباد صولت

۲۸۰۸
۲۵/۱۲/۱۴

رونوشت بانضمام یکقطعه عکس که نامبرده بمنظور مدرک درجه خود بفرمانداری تسلیم نموده جهت استحضار مقام معظم استانداری خراسان تقدیم میشود .

فرماندار تربت جام - شهاب نکاره

۲۲۹۲۹
۱۷

به لگه ناما ژماره (۱۶)، ناما مهلا مستهفا بارزانی بو سهروکي کومسيونا پهنا بهران ژبو وهرگرتنا

ژماره کا پهنا بهرین کورد ل وهلا تین پوژناتا، ۱۷ ی تهباخا ۱۹۷۵.

1. IRAN-KURDS

1589

4 SEP 1975

August 17, 1975

His Excellency Sadr Al-Din Agha Khan
UN High Commissioner of Refugees
Geneve, Switzerland

Your Excellency:

It was with the approval and help of the Iranian Government that few months ago we began contacting various governments in an effort to have our students, graduates and professionals accepted on a refugee status in other countries where they could seek jobs, continue their studies and establish a future for themselves. It was also from the start that the governments concerned and the Iranian Foreign Ministry thought that the UNHCR could be instrumental in this effort by contacting different governments on behalf of this segment of our refugees here in Iran. Such matters were discussed about two months ago between your UNHCR representative, the Iranian Foreign Ministry and various embassies in Teheran, and as a result of these discussions and our regular contacts with the Foreign Ministry that on August 3rd, 1975 the Foreign Ministry's consent in this matter was communicated to Dr. Manuchar Fertash, Iran's Permanent Representative to UN at Geneve, asking him to contact your organization and seek your help in this respect.

Your Excellency we are aware that many governments have shown interest in accepting our people and they are waiting for the efforts of the UNHCR to begin. The Austrian Government has already agreed to accept about one hundred of our refugees and in the light of this we have sent the list of those selected to Geneve where it was submitted to your organization.

Now that Iran's consent has been obtained and that this has been communicated to Geneve, we feel that the UNHCR could become instrumental in helping our people by contacting the Austrian and other governments and starting the actual process for the departure of those already accepted. We are delighted to know that a UNHCR representative is coming to Teheran soon and we hope that with his arrival practical steps could be taken for the dispatch of our refugees, particularly for those of the Austrian list who have long been waiting for this opportunity. We are confident that in following the commendable tradition of the UNHCR, Your Excellency and your organization will spare no effort in extending this humanitarian help to our refugees.

Please Your Excellency accept our deepest expressions of appreciation and best wishes.

Sincerely

Mustafa Barzani

۱۶. نه رشیفی کومسيونا پهنا بهران.

بەلگەناما ژمارە (١٧)، بەرسفا جیگرئ سەرۆکی کۆمسیونا پەنابەران بۆ ناما مەلا مستەفا

179

cc HC
DHC
MM Jaeger
Rizvi
Arnaout (c/w)
Homann-Herimberg
Colombey
Lyonette
RO New York
RO Beirut
RO London
Registry

KL/mj

100 IRN KURS

HIGH COMMISSIONER
FOR REFUGEES
Received
9 SEP 1975

8 September 1975

Dear Mr. Barzani,

In the absence of the High Commissioner and on his behalf, I should like to thank you for your letter of 17 August about the Kurdish people who wish to settle outside Iran. We fully appreciate your concern for these people and, as you will know from our past correspondence on this subject, the High Commissioner has followed closely and for some considerable time developments in this area.

I am happy to inform you that, with the agreement of the Government of Iran, the High Commissioner has recently made official approaches on behalf of those countries where the refugees wish to settle. An early reply to the High Commissioner's letter has been requested so that we may move soon to the detailed considerations necessary in Teheran for which purpose the High Commissioner proposes to send a representative to Teheran in the near future.

We now await the replies of the governments consulted and we trust that this Office will be able to provide assistance in this matter which has been of continuing personal concern to the High Commissioner.

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

Charles H. Mace
Deputy High Commissioner

Mr. Mustafa Barzani
Chairman, Kurdistan Democratic Party
Kurdistan Democratic Party Representation
Nansen House
64 Millbank,
London SW1

158

١٧. ئەرشیفی کۆمسیونا پەنابەران.

به لگه ناما ژماره (۱۸)، ناما سه روکي کومسيونا پهنا بهران بو وه لانتين روژ نافي بي بو وه رگرتنا

پهنا بهرین کورد، ۲۲ ي ته باخا ۱۹۷۵.

cc : HC
DHC
Mr. Jaeger
Dadzie
Rizvi
Homann-Herimberg (c/w)
Miss Brissini
Mr. Arnaout (c/w)
Lyonette
RO New York
RO Beirut
Mr Goodyear (c/o Mr Arnaout)
Secretariat (c/w)
Registry

CONFIDENTIAL

KL/yb

163

1/9/1/UK
1-IRAN-KURDS

HIGH COMMISSION
FOR REFUGEES
Receive
29 AUG 1975

22 August 1975

Sir,

I have the honour to refer to the situation of a relatively small number of Kurds of Iraqi origin who, following the events in the area, are unable to return to their country of origin, and who do not wish to settle permanently in Iran.

The persons who wish to be resettled in third countries appear to constitute some 880 cases, comprising 1400 persons. After consultation with those concerned and with the positive agreement of the Government of Iran, I have undertaken, within the framework of the good offices function entrusted to me by the General Assembly, to assist in the resettlement of the persons in question.

Those who wish to leave Iran have in common a number of characteristics which might well commend them to the sympathetic consideration of third countries. They are, for the most part, young men, single or with small families, who are well-educated and who hold recognised qualifications in fields such as agriculture, basic engineering, electronics, medicine and the social sciences. They wish to use the skills they have acquired or to improve them by further study and thereby maintain themselves and their dependants in a dignified and reasonable manner, while making a real contribution to the countries which have accepted them.

A number of those concerned have expressed a specific wish to be admitted to The United Kingdom. A more detailed investigation of the caseload will be undertaken and arrangements have therefore been made for a representative of my office to be present in the near future in Teheran to assist and advise the Iranian authorities and the competent authorities of future host countries.

The Secretary of State for Foreign and
Commonwealth Affairs
London
United Kingdom

./..

The United Kingdom has traditionally shown sympathy for those people who for good and understandable reasons wish to re-make their lives outside their country of origin.

With this in mind, in bringing to your attention the situation of these displaced persons in Iran, I hope to be able to count on the assistance of the Government of The United Kingdom towards resettlement.

My office is ready to supply further information which you or your government may require and I look forward to receiving an indication of your views on this matter.

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

Sadrudin Aga Khan
United Nations High Commissioner for Refugees

بهلگه ناما ژماره (۱۹)، ناما حکومتا هۆلهندا بو وهرگرتتا هندهك پهنا بهرین کورد، ۱۶ ی

تیرمهها ۱۹۷۵.

Translation
MINISTRY OF JUSTICE

To: Initiatief Groep Koordistan
P.O. Box 13059
Utrecht

Div. of Aliens Affairs
and Border Guard
Nr. ...
The Hague, 16th July, 1975

Re: Admission of Kurds

Herewith I confirm also on behalf of my colleague of Foreign Affairs receipt of your letter dated 24th June, which gave a synopsis of the matters discussed on 23rd June (this was our meeting with the two vice-ministers in The Hague) M)

I should like to add more precision to this summary in the following way.

Although the Dutch Government is willing in principle to admit a number of Kurds and their families more (than there are now, M), it is for political reasons necessary to avoid that the Netherlands would do this as the first country. In the meantime I have been informed that the U.N. High Commissioner for the Refugees will address a request for admitting Kurds to several European Governments. Among these Governments is the Dutch one, which means that this problem does not exist any more.

The Netherlands representation in Tehran and the representative of the Kurds in that city have reached agreement about the list of persons who can be taken into consideration for admission to the Netherlands. On the basis of this list a selection will be made when the request of the High Commissioner mentioned before has been received (by the Dutch Government, M). As already agreed upon by telephone I shall inform you in time of the arrival of the persons in question.

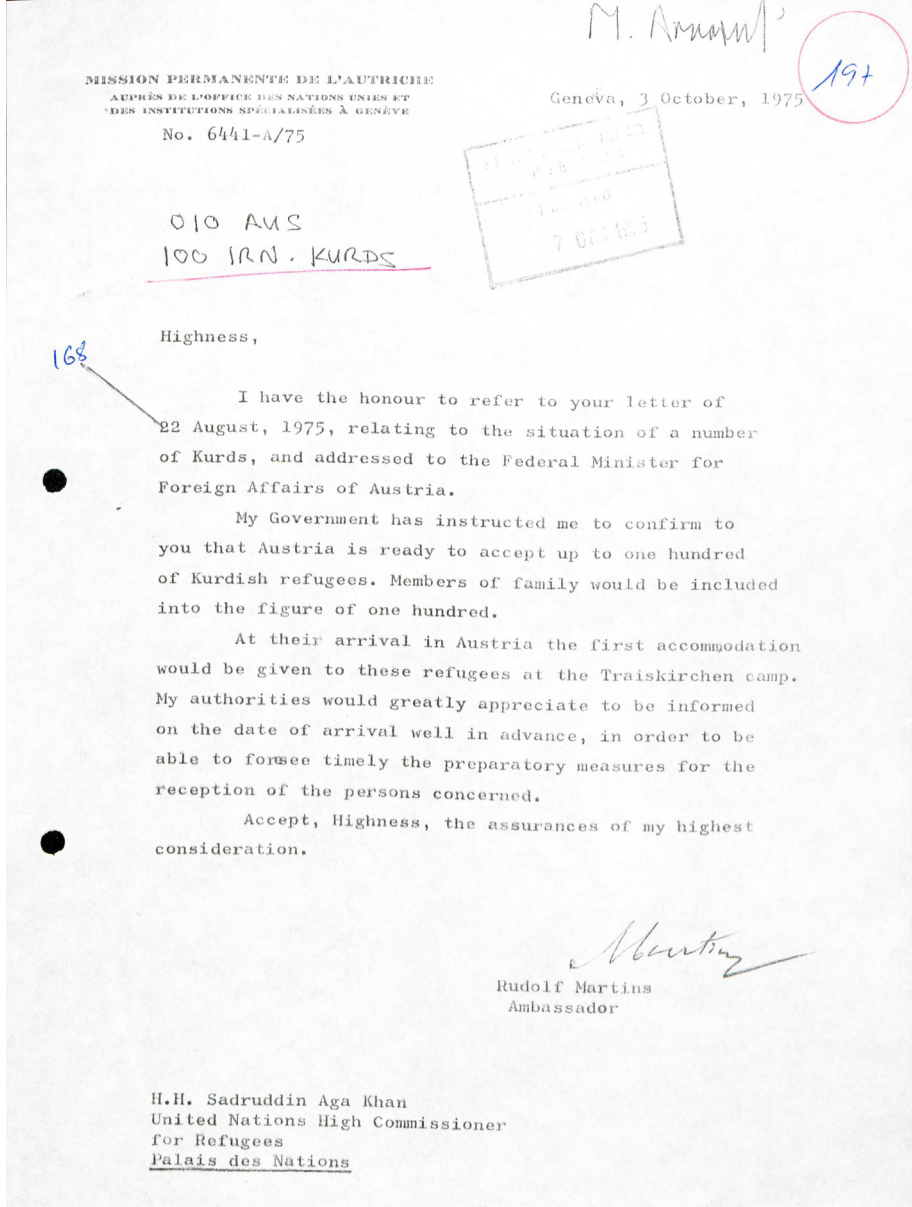
The Vice-Minister of Justice,

(signed: J.H. Zeevalking)

۱۹. ئه رشیفی کۆمسیونا پهنا بهران.

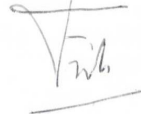
بەلگەناما ژمارە (۲۰)، بەرسقا حكومتا نەمسا بۆ وەرگرتتا ھندەك پەنابەرین كورد، ۳ ئ

چریا ئیكی ۱۹۷۵.

۲۰. تەرشیفی کۆمسیونا پەنابەران.

به لگه ناما ژماره (۲۱) وینے ژماره کا هوتیل و نهو جهین پهنا بهرین کورد ل دهمی ترانزیتی ل فرانکفورتی ل سالیین ۱۹۷۶ و ۱۹۷۷ تیدا هاتینه حواندن

<p>DER HOHE FLÜCHTLINGSKOMMISSAR DER VEREINTEN NATIONEN Amt des Vertreters in der Bundesrepublik Deutschland</p>		<p>UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES Branch Office for the Federal Republic of Germany</p>	<p>357</p>
<p>Telegrams: HICOMREF, BAD GODESBERG Telephone 02221 - 36 40 11</p>		<p>D - 5300 BONN-BAD GODESBERG 1 Rheinallee 18</p>	
<p>Our Ref.: Your Ref.: 23 APR 1976</p>		<p>14 April 1976</p>	
		<p>11/15 - 76/898</p>	
<p>UNHCR Headquarters Attention: Mr. Lyonette</p>	<p>h.</p>	<p>Free on 100-IRAN-KURDS</p>	
<p><i>With the compliments of the Representative</i></p>			
<p>Subject: <u>Kurds ex Iran</u></p>			
<p>Dear Mr. Lyonette,</p>			
<p>Attached please find a picture of the "Kur-Klinik" in Büdingen, which Mr. Haar of Arbeiterwohlfahrt gave me.</p>			
<p>Kind regards,</p>			
			
<p>F. Pijnacker Hordijk</p>			
<p>Encl.</p>			
<p>22 APR 1976</p>			

Aufnahmen und Verlag
Foto Heisterkamp, Bad Kreuznach
Nr. 2419 P

HOTEL
RESTAURANT
CAFÉ

6092 Kelsterbach/Main
An der Siedlung 1
Telefon (06107) 44 03 / 20 25
Nähe Rhein-Main-Flughafen

HOTEL-RESTAURANT 'ZUM TAUBENGRUND'

6092 KELSTERBACH
Im Taubengrund 8a
Telefon (0 61 07) 23 08

بەلگەناما ژماره (۲۲). بەرسقا حکومهتا ئهلمانيا تیدا ئامادهیا خو دیاردکەت بو وهگررتنا

هندەک پەنا بەرپۆن کورد، ۲۰ ئ کانونا دووی ۱۹۷۶.

Recd. 22/1

1 - IRN - KURDS

Karl Moersch
Staatsminister im Auswärtigen Amt

c. 010 - F&R

53 BONN 1, den 20. Januar 1976
Adenauerallee 89-103
513 - 544.80.0

269A

h 42

An den
Hohen Flüchtlingskommissar
der Vereinten Nationen
Prinz Sadruddin Aga Khan

G e n f

Exzellenz,

ich beehre mich, auf Ihr Schreiben vom 22. August 1975 zurückzukommen, in dem Sie auf die Lage der in den Iran geflüchteten Kurden hinweisen und zur Hilfe bei deren Aufnahme aufrufen; ich darf dazu folgendes bemerken:

Ihr Aufruf ist von der Regierung der Bundesrepublik Deutschland geprüft worden. Die Prüfung hat ergeben, daß eine gruppenweise Aufnahme kurdischer Flüchtlinge leider nicht möglich ist. Die Bundesregierung kann über die Aufnahme von Flüchtlingen nicht in eigener Zuständigkeit entscheiden. Die nach dem Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland für diese Frage zuständigen Länder der Bundesrepublik Deutschland sehen sich aber nicht in der Lage, einer Aufnahme zuzustimmen, da die Eingliederung ausländischer Flüchtlinge in das Wirtschaftsleben oder deren Zulassung zu den Universitäten angesichts der angespannten Lage auf dem deutschen Arbeitsmarkt und der überfüllten deutschen Hochschulen gegenwärtig unüberwindlichen Schwierigkeiten begegnet.

Die Bundesländer haben jedoch zugesagt, Anträge kurdischer Flüchtlinge auf Erteilung einer Aufenthaltserlaubnis in den Fällen großzügig zu behandeln, in denen enge verwandtschaftliche Beziehungen zu Deutschen bestehen oder eine Zusammenführung getrennter Kurdenfamilien aus humanitären Gründen geboten erscheint.

Genehmigen Sie, Exzellenz, die Versicherung meiner ausgezeichneten Hochachtung.

Karl Moersch

2 FEB 1976

Free Translation1- IRAN- KURDS ✓
010- F&R GFRKarl Moersch
Minister of State in the Foreign Office53 Bonn 1 20 January 1976
Adenauerallee 99-103
513 - 544.80.0The High Commissioner of the
United Nations for Refugees
Prince Sadruddin Aga Khan
Geneva.

Excellency,

I have the honour to refer to your letter of 22 August 1975 in which you make reference to the situation of the Kurds who have taken refuge in Iran and appeal for assistance regarding their reception, and wish to state the following:

The Government of the Federal Republic of Germany has examined your appeal and is sorry to inform you that the reception of Kurdish refugees in groups is not possible. The Federal Government is unable to reach a decision on its own regarding the reception of refugees. The Länder of the Federal Republic of Germany however which, in accordance with the situation, are competent with regard to these questions are not in a position to accord reception as they are presently facing insurmountable difficulties with a view to the integration of foreign refugees into the economic life or their admission to the universities due to the tense situation of the German labour market and the crowded higher institutions in Germany.

However, the Federal Länder have agreed to consider liberally applications of Kurdish refugees for residence permits in cases where a close family relationship with German nationals exists or it appears appropriate for humanitarian reasons that separated Kurdish families be reunited.

Accept, Excellency, the assurances of my highest consideration.

Karl Moersch

BEsmk
28.1.76

F 3 FEB 1976

به لگه ناما ژماره (۲۳) به رسقا حکومتا دانیمارک ټیدا دیاردکته کو ټو نهشین چ پهنا بهرین

کورد وه برگرن. سیپ کانونا ټیکي ۱۹۷۵.

Mr. Amaduh

248A

**PERMANENT MISSION OF DENMARK
TO THE UNITED NATIONS OFFICE AT GENEVA**

The United Nations High Commissioner for Refugees,
Palais des Nations
1211 Genève 10

4 DEC 1975

CASE POSTALE 2542
58, RUE DE MOULLEBEAU
1211, GENEVE 19
TELEPHONE: 33 71 50
TELEGRAMME: DANMISSION
TELEX: 22530 DAMIS CH

copy (copies) _____ enclosure(s) Ref: 119.B.3. Date: 3rd December, 1975

OIO.DEN
100.IRN.KURDS 165

Sir,

With reference to your letter of 22nd August, 1975 addressed to the Danish Foreign Minister concerning possible resettlement in Denmark of a number of Kurds of Iraqi origin, who are at present in Iran, I have the honour, upon instruction from my Government, to inform you that for the time being the Danish Government does not find itself in a position to receive any of the displaced persons referred to above, this decision being compelled by the considerable number of refugees - especially from Latin-America - who has already been admitted to Denmark and continues to be so.

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

H. E. Kastoft
H. E. Kastoft
Ambassador
Permanent Representative
of Denmark

۲۳. ټه رشيفي کومسيونا بلندا پهنا بهران

بەلگەناما ژمارە (٢٤) ناما دووئ یا کۆمسیونا پەنابەران بۆ ژمارەکا حکومەتین رۆژنافی ژ

بۆ وەرگرتنا پەنابەرین کورد، ٢١ چریا ئیکتی ١٩٧٦.

564

KJL/hdm

HIGH COMMISSIONER
FOR REFUGEES

Received

25 OCT 1976

100. IRAN. KURDS 21 October 1976

Sir,

On behalf of the High Commissioner, I have the honour to bring to your attention the situation of a group of Kurds of Iraqi origin in Iran who are unable to return to their country of origin, following the events in the area, and who do not wish to settle permanently in Iran.

Six hundred and fourteen displaced Kurds of Iraqi origin have been helped by UNHCR to resettle in countries which responded generously to the request made by the High Commissioner in August 1975. The total number of those who originally wished to be resettled in third countries has decreased and there remain only some 600 persons in Iran for whom resettlement opportunities have still to be found. With the continuing agreement and assistance of the Government of Iran, it is the High Commissioner's intention to complete the operation begun in 1975 within the framework of the good offices function entrusted to him by the General Assembly.

Those Kurds who have already been resettled have shown themselves to be industrious, adaptable and eager to contribute to the extent of their ability to the countries which have accepted them. Those who remain are of the same calibre and are, for the most part, young and well-educated, some with qualifications in such fields as medicine, basic engineering and mechanics, agriculture and building trades. They might well, therefore, commend themselves to the favourable consideration of potential receiving countries.

Norway has, in the past, shown sympathetic understanding for those who find themselves in situations similar to that of the displaced Iraqi Kurds in Iran and it is with this in mind that, on behalf of the High Commissioner, I am approaching the Government of Norway for its assistance in resettling the remaining group.

./.

The Minister for Foreign Affairs
7, Juniplassen 1
Oslo-Dep.
Norway

cc: The Permanent Mission of Norway to the
United Nations Office at Geneva

<p>HC DHC MM/MS Arnaout Brissimi Dadzie Goodyear, Teheran Homann-Herimberg (c/w) Jaeger Knight (c/w)</p>	<p>Lyonette Rizvi RO New York Registry (2)</p>
--	--

٢٤. ئەرشیفی کۆمسیونا بێندا پەنابەران.

بهلگه ناما ژماره (۲۵) بهرسفا حکومتا نروویژ تیدا رادگه هینیت کو ئهو نهشین پهنا بهرین

کورد وهربگرن، ۱۶ ی چریا دووئ ۱۹۷۶.

M. Benmuel

Ministère Royal des Affaires Étrangères
LE SECRÉTAIRE GÉNÉRAL

Oslo, 16 November 1976

580

100. IRN. KURDS

564

Dear Sir,

I have the honour to refer to your letter dated 21 October 1976 to the Foreign Minister in which you asked for assistance from the Government of Norway in resettling a group of displaced Kurds of Iraqui origin in Iran.

The Government of Norway is at present heavily engaged in receiving refugees of Chilean origin from Chile and Argentina as well as Vietnamese refugees taken onboard Norwegian ships in open waters. I therefore regret to have to inform you that it will not be possible for the Government of Norway to receive refugees from the group of Kurds you are seeking to resettle. However, the Government of Norway will be ready to consider a request for a financial contribution to the resettlement of this group, if you so desire.

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

for signature

Mr. Charles H. Mace
Deputy High Commissioner
Haut Commissariat pour les Réfugiés
Palais des Nations
CH-1211 GENEVE 10

۲۵. ئه رشیفی کۆمسیونا بلندا پهنا بهران.

بەلگەناما ژماره (٢٦). نامین نوینەر اتیا دەرڤه یا پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ وهزیری دەرڤه
یئ حکومتا ئیرلەندا ژبۆ وەرگرتتا پەنابەرین کورد، ل ١١ ی نیسانا ١٩٧٥ و ٢٧ چریا دووی ١٩٧٥.

THE KURDISTAN DEMOCRATIC PARTY (KDP)

Please reply to:
64 Millbank,
London S.W.1.

Foreign Representation

Date: 11th April, 1975

RECEIVED
14 APR 1975
MINISTERS OFFICE

Our Ref. Your Ref.

H.E. Foreign Minister,
Department of Foreign Affairs,
80, St. Stephens Green,
Dublin 2,
IRELAND

Dear Sir,

No doubt you are aware of the latest developments taking place as a result of the Algiers accord of March 6th between the governments of Iran and Iraq. The accord was at the cost of the Kurdish people who have been struggling for their fundamental rights for over a decade.

These developments, as well as the conflict between the Kurds and the government of Iraq, have resulted in tens of thousands of civilian Kurds becoming refugees in Iran. Among these refugees are 551 Kurdish university students, who were either forcibly evicted from their homes or left their places of domicile out of fear of persecution at the hands of the Iraqi authorities. A list containing their names, names of the universities they had been attending before being evicted, and the number of years they had attended their universities is enclosed. In addition to these students, there are over 3,500 secondary-school students who have passed their baccalaureate examinations, and are therefore eligible for admission at universities.

The immediate needs of these students are places at universities and other institutions of higher education, travel documents, and financial aid. If this assistance is difficult to offer, admitting some of these students to your country as immigrants or residents will be a great help.

We are making this appeal to you encouraged by your country's traditional humanitarian inclination to extend help to threatened and helpless people in distress, which these students are. We hope this appeal will receive your sympathetic consideration.

Awaiting your kind reply, we remain,

Sincerely yours -

Ali
Ali.

23 April 1975

J. Ali, Esq.,
The Kurdistan Democratic Party,
64 Hillbank,
London S.W.1.

Dear Sir,

On behalf of the Minister for Foreign Affairs of
Ireland, Dr. Garret FitzGerald, T.D., I wish to
acknowledge receipt of your letter of 11th April
and enclosure.

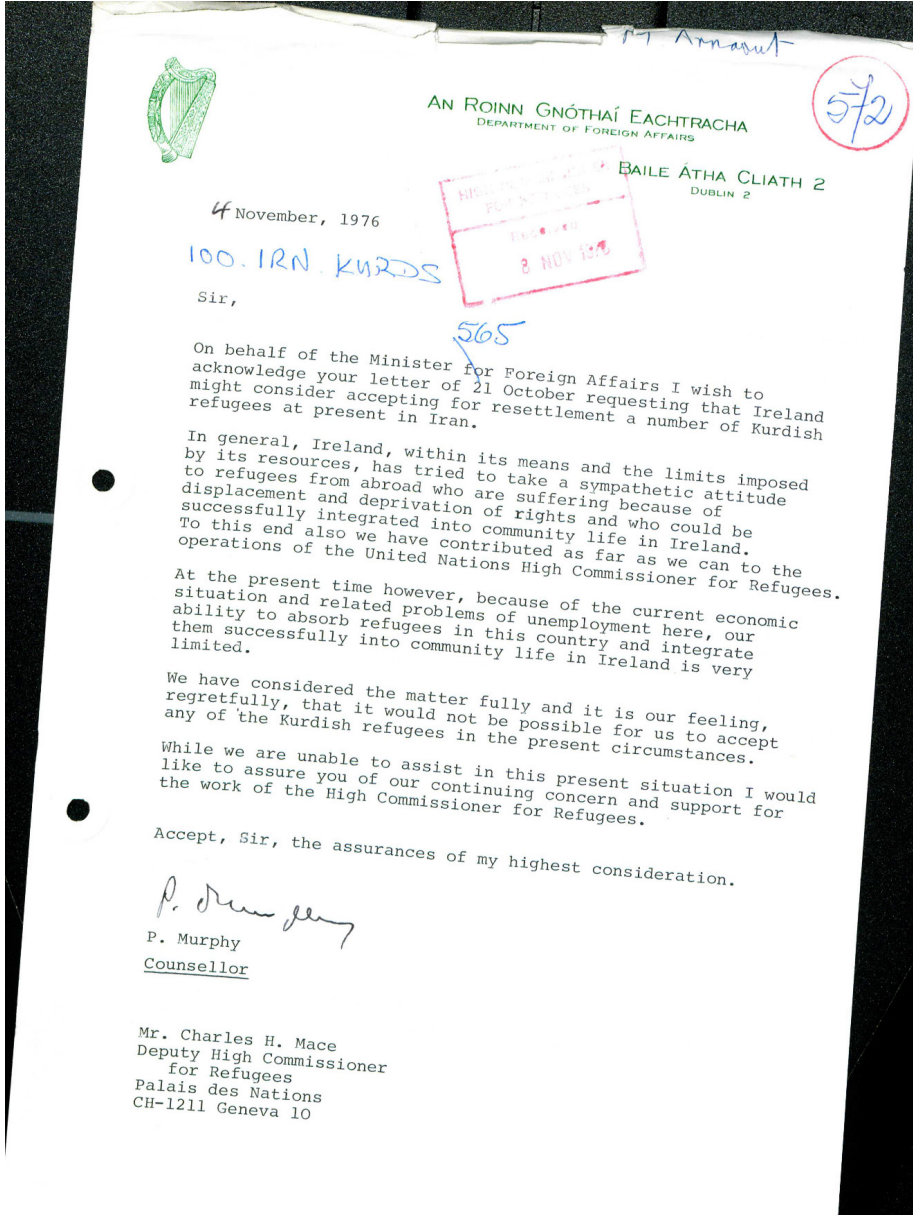
Yours sincerely,

Private Secretary

به‌لگه‌ناما ژماره (۲۷). ناما حکومتا ئیرله‌ندا تیدا دیاردکهن کو وه‌لاتی وان نه‌شیت چ

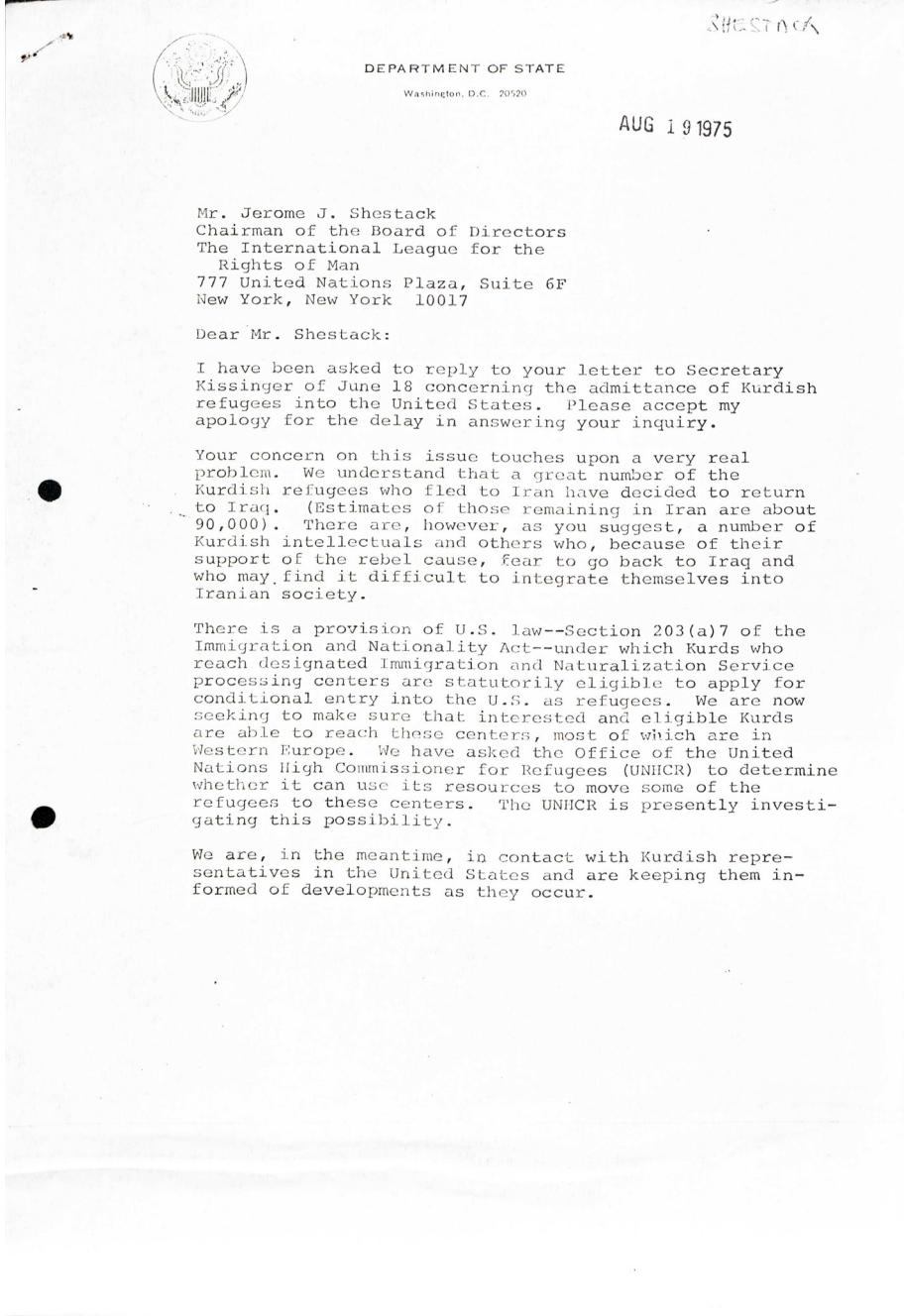
په‌نا‌به‌رین کورد وه‌ر‌بگ‌ریت، چوارئ چریا دووئ ۱۹۷۶.

۲۷. ئه‌رشیفی کۆمسیونا بندا په‌نا‌به‌ران.

بەلگەناما ژمارە (۲۸) ئیکەمین بەرسقا حکومەتا ئەمریکا بۆ وەرگرتتا پەنا بەران ل وی

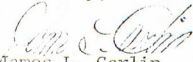
وہلاتی، ئیکئی تەباخا ۱۹۷۵.

-2-

Please be assured that the Department shares your concern over the humanitarian issues raised by this situation and that we continue to follow this question closely.

Sincerely,

James L. Carlin
Director
Office of Refugee and
Migration Affairs

بەلگەناماژ مارە (۲۹) فور ما دلنیايى بۆ پالېشتىكرنا (سپونسەر كرنا) وەر گرتتا پەنا بەران ل ئەمريكا

(Act of July 14, 1960)

Sponsor:	(Individual sponsors complete this item) Date of birth: _____ Place of birth: _____
Pass:	I am a citizen of the United States by ☐ birth ☐ naturalized naturalized show date, place naturalized and certificate number

Into the United States of the applicant, his spouse and children, as described below, is herewith sponsored, and on a port of entry in the United States to final destination in the United States is assured.

Applicant's name:	(First) _____ (Middle) _____ (Last) _____	Date of birth: _____
Address:	Present address: _____	
Principal applicant's spouse is:	(First) _____ (Middle) _____ (Last) _____	

Place of birth:	_____	
Name	Date of birth	Place and Country of birth

are herewith given that for two years, and without displacing any other person, the principal applicant will be housed and all members of his family, will be housed.

TO BE EXECUTED BY INDIVIDUAL SPONSOR

am not related to the applicant. (If related show exact relationship)
In the past five years sponsored the immigration of _____ persons into the United States.
(state number)
I certify that the assurances given by me as stated above are my personal obligations. I certify that I am financially and personally capable of entering into this undertaking:

Place:	Signature of assurer
--------	----------------------

TO BE EXECUTED BY VOLUNTARY AGENCY

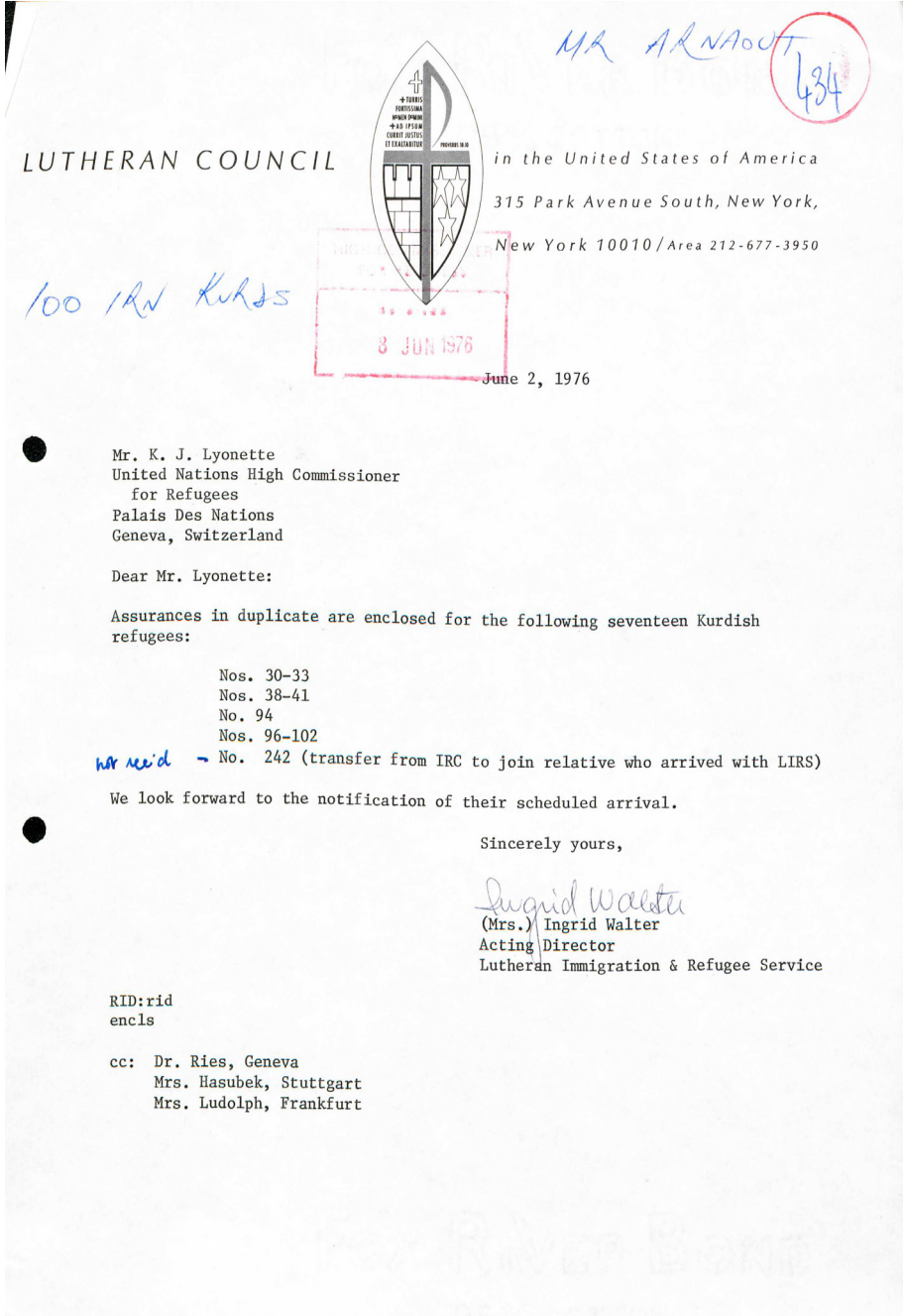
Agency:	Local Representative of Agency in United States in area where refugee-escapee will be located.
Place:	Name
Name of authorized official of agency	Address

INSTRUCTIONS

Individual or voluntary agency should submit the signed assurance to the officer in charge of the overseas office of the Naturalization Service with whom the refugee-escapee is registered or with any office of the immigration and Naturalization Service within the United States. The form need not be submitted at the time of registration but must be filed before the refugee-escapee may be authorized. Individual sponsors must attach offer of employment, showing location and type of housing to be provided. Individual sponsors must also show the type of housing that will be made available, including a specific address, city or town, state, and, if feasible, a specific street address.

به لگه ناما ژماره (۳۰) چند نمونه ک ژ نفیسارین دلنیایی و پالپشتیکرنا (سپونسەر)

ریکراوان بو پهنا بهرین کورد یین دچوونه ئەمریکا

ALEXANDRA TOLSTOY
PRESIDENT

PLATO MALOZEMOFF
CHAIRMAN OF THE BOARD

MA ARNAOUT
CANON EDWARD N. WEST
VICE CHAIRMAN

TEYMURAZ K. BAGRATION
EXECUTIVE SECRETARY

TATIANA SCHAUFUSS
EXECUTIVE VICE-PRESIDENT & OVERSEAS DIRECTOR

E. MURRAY TODD
TREASURER

VERA SAMSONOFF
FIELD OPERATIONS OFFICER

TF

100 IRN

KURDS

TOLSTOY FOUNDATION, INC.

OVERSEAS HEADQUARTERS

Thiersstraße 11-17, D-8000 München 22, Germany

Cable-Address: Tolfund-Munich

Telephone 226241/42

National Headquarters

Fisk Building

250 West 57th Street

Room 1004

New York, N.Y. 10019

June 14, 1976

Re: KURDS - Additions to Master Roll - 380 to 421

Dear Mr. Lyonette:

reference is made to your letter of May 31, 1976.

Please find enclosed 5 assurances covering roster Nos 380, 381, 382 and 417 through 421 - additional cases assigned to our agency by your above mentioned letter.

Sincerely yours,

A. Bilg

ku

Alexander Koltschak
Deputy Director for Europe

Encl.: a/s
/ri

cc: Mrs. Schaufuss, TF N.Y.
Mr. Thoma, TF N.Y.
Mrs. Koniahin, TF N.Y.
Mr. Galitzine, TF N.Y.

NORTHEAST AREA OFFICE
MIGRATION AND REFUGEE SERVICES

1250 BROADWAY • NEW YORK, N. Y. 10001 • 212/563-4300

CABLE ADDRESS: NYCATHWELL

July 15, 1977

Free on US-Imm-Kurds
Copied to Coodyear
Bo Bonn
St. Raphael, Geneva.

Mr. Kevin Lyonette
HCR
Bureau des Nations
Unies, Geneva 10, Switzerland

RE: KURDISTAN REFUGEES: EXTENDED PROGRAM

Dear Mr. Lyonette:

We were pleased to learn that movement of Kurdistan refugees to the United States is about to begin.

In reference to the many communications with ACVA, I would like to share with you the present status of USCC assigned cases. They are as follows:

CASES FOR WHICH USCC ASSURANCES HAVE BEEN SENT (these assurances should by now be in your possession): #'s 788, 810 to 811, 639 and 729, 451 to 452, 649 to 652, 408, 593 to 596, 674 to 675, 744 to 746, 678, 654 to 659, 726 to 727.
Total 13 cases.

USCC ASSURANCE EXTENDED TO COVER NEWBORN CHILDREN: #'s 596A, 691A, and 811A.
(See attached letter)

USCC ASSURANCES EN ROUTE for #'s 701 to 705, 706, 630, 714, 715, 749, 653, 641 and 638. Total 9 cases.
PLEASE NOTE: SPONSOR CAN NOT RECEIVE #701-705 and 706 PRIOR TO AUGUST 10, 1977
PLEASE COMPLY WITH THIS REQUEST.

USCC ASSURANCE NEEDED FOR: #'s 707 to 713, 151 to 157. Total 2 cases. (I trust you to have assurance in the mail for these two cases by July 26, 1977)

USCC cases cancelled by UNHCR: #'s 145, and 826. Total 2 cases.

USCC cases transferred: #700 and #633 transferred to IRC.
#193 to 198 transferred to LIRS.

Please inform me if any of the above information does not correspond with your records. Thanking you for your co-operation, I remain

Sincerely yours,

Anastasia Bilos
(Miss) Anastasia Bilos
Resettlement

22 JUL 1977

ACVA - Van Scoter
St. Raphael-Verein-Marita Kramer
John Mc Carthy

بەلگەنامە ژمارە (۳۱). بەرسقا حكومەتا كەنەدا بۆ وەرگرتتا ژمارەكا پەنابەرین كورد، دووئ

كانونا ئیكی ۱۹۷۵.

246a

M. Aram

The Secretary of State for External Affairs
 Ottawa, Ontario
 K1A 0G2
 December 2, 1975

 HIGH COMMISSIONER
 FOR
 IRAN
 17 DECEMBER 1975

OIO CAN
100 IRAN KURDS

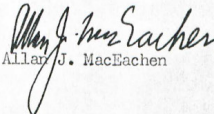
166

Sir,

I have the honour to refer to your letter of August 22 requesting assistance for the resettlement of a small number of Kurds of Iraqi origin who are now located in Iran and who have expressed their desire to come to Canada.

I am pleased to advise you that Canadian authorities have decided to respond favourably to your request and that up to 100 Kurds will be examined to determine their status under the Refugee Convention and to assess their need for permanent resettlement. The Canadian Embassy in Tehran has been informed of the above decision and instructed to await the presentation of the list of Kurdish cases which is being prepared by your representative in Tehran.

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

 Allan J. MacEachen

His Excellency the Prince Sadruddin Aga Khan,
 United Nations High Commissioner for Refugees,
 Palais des Nations,
 Geneva, Switzerland.

۳۱. ئەرشیفی کۆمسیونا بئندا پەنابەران.

بەلگەناما ژمارە (۳۲)، نامە و كارتىن سوپاس گۆزارىن بۆ ستافى كۆمىسيونا پەنابەران ژلاين

پەنابەرانقە، ۱۶ ى تيرمەھا ۱۹۷۶.

Dear Sir

Mr. K. Lyolette

the action of your organization

has resulted in much happiness we wish

to express our gratitude and sincere

hopes for the welfare of your human

itarian mission and services,

thank you

very truly yours

Agrawi Ahmad Said

100-IRN-KURDS

July 16, 1976

Mr. Lynette
513A

Price Sadruddin Agha Kaha
U.N. High Commissioner for Refugees
Palais de Nations
Geneva, Switzerland

Dear Sirs:

We are Kurdish refugees from Iran. We would like to thank you for arranging for us to come from Iran to America. We would like to have you help more Kurdish people to come from Iran to America. There are still 30,000 Kurdish in Iran who do not have a good life. Please remember that there were 35,000 Kurdish men, women, and children killed in fourteen years of fighting. Please help those Kurdish who still remain in Iran. The Kurdish still in Iraq are in a bad condition, and many of them have been killed at the hands of the Iraqi government. We have lived in America over one week, and live in a good state. We have many rights and freedoms here. We are very glad to be in America. We are now enjoying the safety of living in America. We are very thankful to Concordia Lutheran Church for sponsoring us, especially its pastor, Norman Anderson and intern, Warren Peterson, and all the people of this country, because they act no differently to us than to other people in America.

Thank you for making all this possible.

Sincerely,

~~M-Maronesy~~~~R-Maronesy~~~~H-Maronesy~~~~M-Maronesy~~

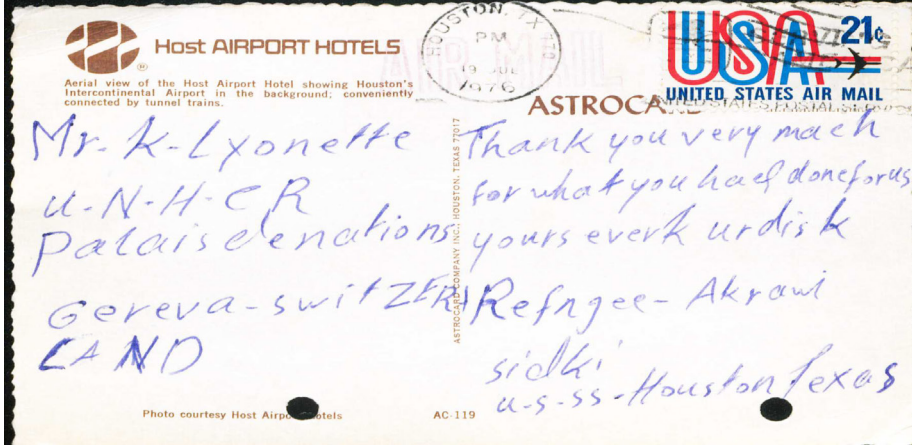
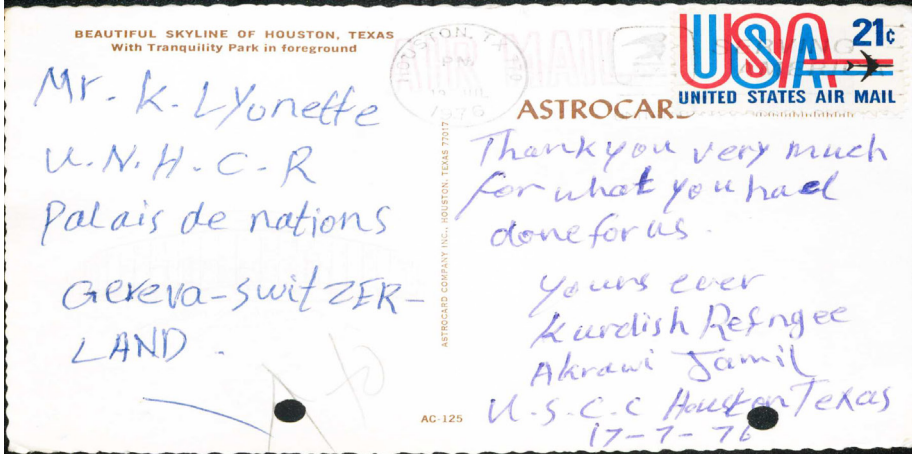
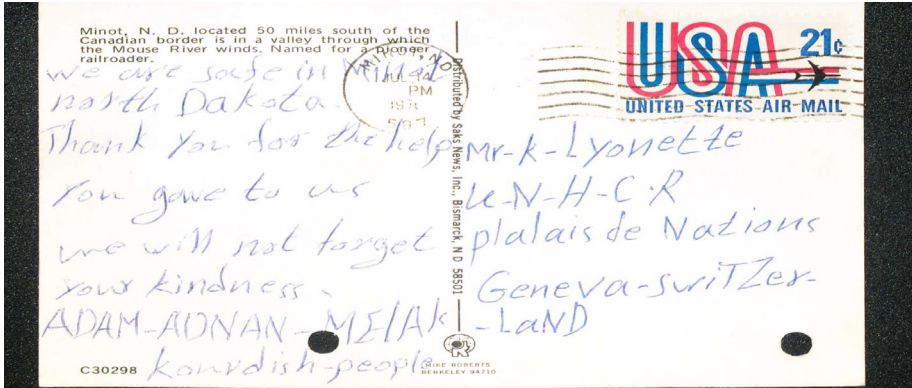
Mohammed-Saeid Maronesy

Rojha Maronesy

Hosein Haji Maronesy

Mohammed Haji Maronesy

Crosby, N.D. 58730 U.S.A.

لیستا ژیده ران

ئیک: به لگه نامه:

أ. به لگه نامین به لاف نه کری:

١- به لگه نامین حکومه تا شاهنشاهی یا ئیران:

- ئه رشیف مرکز اسناد و کتابخانی ملی ایران (م. ا. ک. م): پناهندگان کرد و کردستان.

فایلین ژماره: ٨٩/٢٢٩٣/٤١١٣، ٨٩/٢٩٣/٢٢٠٥، ٨٩/٢٩٣/٨٧، ٩٨/٢٩٣/٢٢٠٣٩، ٩٨/٢٩٣/١٥٩٦٩، ٩٨/٢٩٣/٢٣١٥١، ٩١/٢٩٣/٥٣٧٢، ٢٤٧/٤٢٦، ٢٧٦/٢٨٥، ٢٩٧/٤٤٨٣٥، ٣٢٠/٥٤٢٣٦، ٢٩٣/١٥١٢٠٦، ٢٩٣/١١٦٤٤٨، ٢٩٣/١٥١١٢٤، ٢٩٣/٨٦٢٠٤، ٢٩٣/٤٧٤٠٢، ٢٩٣/١٥١٣٢٠، ٢٩٣/١٥١٦٤٨، ٢٩٣/١٣٥٠٥٤، ٢٩٣/١٥٨٧٨٢، ٢٩٣/٢٥٦٩١، ٢٩٣/٨٤٨٠٩، ٢٩٣/١٣٢٧٧٦، ٢٩٣/٢٤٠١٣، ٢٩٣/٢٥٤٦٧، ٩٩/٢٩٣/١٢٥٩٨، ٩٩/٢٩٣/١٦١٥، ٩١/٢٩٣/٥٣٧٢.

٢- به لگه نامین کۆمسیونه بنندا په نابهران (UNHCR):

100.IRN.KUR, Kurdish Refugees in Iran, volume (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,17).

٣- به لگه نامین حکومه تا به ریتانیا، ئه وژی ئه فایلیین لخوازی:

- FO ½, FCO 8/2535, Kurds in Iraq.
- NBR ½, FCO 8/2536, Kurds in Iraq.
- FO ½, FCO 8/2537, Kurds in Iraq.
- NBR ½ FCO 8/2308, Kurds in Iraq.
- NBR ½ FCO 8/2309, Kurds in Iraq.
- NBR 245/3, The Situation of Kurds in Iraq.
- NBR 245/1, FCO 8/3000, Kurds in Iran.
- NBR348/3, FCO 8/3028.
- NBR 245/2 FCO 8/3394, Kurds in Iraq.

ب. به لڼگه نامین به لاف کری:

۱- به لڼگه نامین حکومتا ته مریکا:

Foreign Relations of the United States, 1969–1976 FRUS, vol. XXVII, Iran-Iraq, 1973–1976.

دوو: به لافوځ و نامیلکین پارتیه تی

أ. ب زمانن ټینگلیزی:

- The Information Department of the KDP, On the Kurdish Movement in Iraq, know the Kurds, series No: 1, June 1973.
- The Information Department of the Kurdistan Democratic Party, On The Kurdish Question at the United Nations, Know the Kurds, Series No: 2, June 1974.
- The Kurdistan Democratic Party, Committee of the International Relations, The Historic Place of the Kurdish National Movement, know the Kurds, series No:3, 1974.

ب. ب زمانن کوردی:

راپوړتی ټیستگه ی ده نگی کوردستان عیراق، پارتی دیموکراتی کوردستان- عیراق، مه کته بی سیاسی، به شی راگه یانندن، ده ربارهی هه لویسته کانی تاقمی قاسملو: پیلانه کانی ټیمپریالیزم و نوکه رانی وورد و خاش ته که یین، له بلاوکه راره کانی به شی راگه یانندن، کانونی یه که م ۱۹۸۱.

ت. ب زمانن عه ره بی:

محمود عثمان، الحزب الیمقراطی الكردستانی اللجنه التحضیریه: تقییم مسیره الثوره الكردیه وانهیاره ها و الدروس و العبر المستخلصه منها، د. م، گ ۲، ۱۹۹۷.

سێ: نامین ئەكادیمی.**نامین نەبەلافكری:**

۱. ب زمانى فارسى:

مدرس سعیدی، زمينه‌ها و پیامدهای مهاجرت کردهای عراق به ایران در دوره حکومت حزب بعث، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۸.

۲. ب زمانى عەرەبى:

- بهجت بنیامین الریکانی، العلاقات بین فرنسا و اقلیم کردستان- العراق ۲۰۰۳- ۲۰۱۹، رساله ماجستير قدمت لجامعه الشرق الأدنى، قبرص، ۲۰۲۰.
- میهفان محمد حسین، موقف بريطانيا من القضية الكوردية فى العراق (۱۹۷۵- ۱۹۸۰) دراسة تاريخيه وپائقیه، أطروحه (دكتوراء) مقدمه الى مجلس فاكولتى العلوم الإنسانيه- جامعه زاخو، ۲۰۱۷.

چوار: پەرتوك.

أ. پەرتوكین به لگه نامه یی:

۱. ب زمانى كوردى:

- شەریف هەژارى، جولانه‌وه‌ی نەتەوه‌ی كورد له باشووری كوردستان (۱۹۶۱- ۱۹۷۷) له به لگه نامه نهێنییه كانی وهزارهتی دهروه‌ی بهریتانیا دا، و: پاسار شێركۆ، سلێمانی، ۲۰۱۶.
- لوقمان مه‌حو، دۆزی كورد له سیاسه‌تی دهروه‌ی ویلایه‌ته‌یه‌ کگرتوووه‌کان دا (کتییی به لگه نامه یی)، و: عه‌بدولکه‌ریم عوزی‌ری، سلێمانی، ۲۰۰۹.

۲. ب زمانی عەرەبی:

شیرکو حبیب، الكورد فی وئائق الأرشیف الوطنی البریطانی ۱۹۶۹-۱۹۷۸م، مراجعه وتقدیم د. عبدالفتاح البوتانی، مطبوعات الأكادیمیة الكوردیة، اربیل، ۲۰۱۷.

ب. بیرەوهریپن کەسی:

۱. ب زمانی کوردی:

- حاجی مەمۆ، لەهه واری یادەورییە کائەدا، کوردستان، ۲۰۱۳.
- حسەین عارف، سالتیک لە تەمەن ۱۹۷۴\۳\۲۸ بۆ ۱۹۷۵\۳\۲۷، سلیمانی، ۱۹۹۹.
- خوشەوی عەلی بابیر کانیەنجی، ئاوارەیی و ژیانی کۆلەمەرگی کورد لە هەندەراندە، هەولێر، ۲۰۱۱.
- -----، بیرەوهریپنە کانی عەزیز قازی سورچی لە شۆرەشی دووهمی بارزانەو هە بۆ شۆرەشی ئەیلوول و ژیانی پەناھەندەیی، هەولێر، ۲۰۲۳.
- سآلار شەهید کاکو، سی بەهاری ژیان و پێشمەرگایەتیم، هەولێر، ۲۰۲۲.
- شەوکەت مەلا ئیسماعیل، پۆژانی لە میژووی شۆرش ئەیلوول، هەولێر، ۲۰۰۰.
- گەلاویژ، بیرەوهریپنە هەرگیز لەبیرنە کراوە کانی من، بەشی دووهم، هەولێر، ۲۰۱۳.
- محەمەد مەلا قادر، سالتیک لە شیخ وەسانان و یاداشتە کانی پۆژانی ئاوارەیی لە ئیران، هەولێر، ۲۰۱۶.
- مستەفا عەسکەری، بیرەوهریپنە کائەم، هەولێر، ۲۰۱۱.
- موحسین دزەیی، ویستەگە کانی ژیانم، و: ئیسماعیل بەرزنجی، بەشی سییەم، هەولێر، ۲۰۱۵.
- عبدالله ئاغای پشەدری، نسکۆی شۆرەشی ئەیلوول، بەرگی سییەم، هەولێر، ۲۰۰۹.
- عەبدولادەرۆپش عەلی، ژیان و خەبات بیرهاتن و سەرپێهاتیپن دبراڤا ئازادی

خوازیا كوردیدا ۱۹۶۳-۱۹۹۱، ھەولئیر، ۲۰۱۸.

- - ەبدولموسەور بارزانى، دەفتەرى بىرەوەرەبەكانم، و: پىناس ەلى پىرانى، دەنھاخ، ھۆلەندا، ۲۰۱۸.
- - ەومەر ەوسمان، ژيانى كوردىك، بەرگى يەكەم، ھەولئیر، ۲۰۰۵.
- - فوئاد تاھىر سادق، بىرەوەرەبەكانى ژيانى ژىر دەستى، ھەولئیر، ۲۰۰۵.
- - يادگار چاوشىن، مروقىك لە لوتكەدا (يادەوەرەبەكانى ەلى گوران)، ھەولئیر، ۲۰۱۷.

۲. ب زمانى ەرەبى:

- - حسو ھورامى، مسار - مناصل خمسون عاما من النضال ۱۹۶۸-۲۰۱۸: مذكرات خلیل سنجارى، اربىل ۲۰۱۸.
- - كرىم حىب حاجى، مذكراتى فى ثورتى أيلول و گولان المجىدتين، گ، دھۆك، ۲۰۱۶.
- - يونان ھرمز، أيامى فى ثورة كوردستان، دھۆك ۲۰۱۳.

ت. پەرتوكىن كوردى و ەرگىرايى:

- - ئوفرا بىنگىۆ، كوردى عىراق بىياتنانى دەولەتتىك لەناو دەولەتدا، و: سوران مستەفا كوردى، ھەولئیر، ۲۰۱۳.
- - بەھرام ەلەدبەگى، لەسەر ترۆپكى توفان مەلا مستەفا بارزانى لە پوانگەى رۆژنامەكانى ئىراندا ۱۹۴۵-۱۹۸۰، تاران، ۲۰۲۱.
- - بەھمەنى سەعیدى، خەبات بەرەو سەرکەوتن، كوردستان، ۲۰۱۲.
- - جاسم توفىق خۆشناو، مەسەلەى كورد و ياساى نىو دەولەتان، سلیمانى، ۲۰۰۲.
- - جەمال فەتھوللا تەيب، بزۆتنەوہى رزگاربخوازی كورد لە باشوورى كوردستان

- (۱۹۷۵/۳/۳۱ - ۱۹۸۰/۱۱/۱۲۸) لیکولینه وهیه کی میژوویی سیاسییه، ههولئیر، ۲۰۱۲.
- سهروهه عه بدولره حمان عومهه، یه کیتی نیشتمانی کوردستان دامه زرانندن و دهست پی کردنه وهی شوپهش ۱۹۷۵ - ۱۹۷۶، سلیمانی، ۲۰۰۲.
- سه عید مه موزینی، ئیدریس بارزانی پیاوی میژوو، ههولئیر، ۲۰۰۸.
- سه فهر یوسف میرخان ژاژوکی، ئیدریس بارزانی ئه وه سه رکرده یه میژوو له یادی ناکات، چ ۲، ههولئیر، ۲۰۱۲.
- سه لام عه بدولکه ریم، ژیانی سیاسی له باشووری کوردستان، سلیمانی، ۲۰۱۱.
- شاخه وان شوپرش، قادر شوپرش چل سأل خه بات و تیکۆشان دیوی ناوه وهی هه ندی لایه نی میژوویی خه باتی نه ته وهی کورد له نیوان سألانی ۱۹۴۶ - ۱۹۸۳، کوردستان، ۲۰۰۲.
- شه مال عه بدوللا، یه کیتی نیشتمانی کوردستان ئاسویه ک بو گوران و نویبونه وه، سلیمانی، ۲۰۰۵.
- فاروق محمه د محمه دئه مین، سیاسه تی ئیران به رامبه ر جولانه وهی رزگار یخوازی کورد له باشووری کوردستان (۱۹۷۵ - ۱۹۸۹)، سلیمانی، ۲۰۱۴.
- عه لی ته ته ر نیروهی، بزافی رزگار یخوژی نه ته وهی کورد له کوردستانی عیراق له سألله کانی جه نگی عیراق و ئیراندا ۱۹۸۰ - ۱۹۸۸، ههولئیر، ۲۰۰۸.
- کاروان جوهر محمد، ئیدریس بارزانی (۱۹۴۴ - ۱۹۸۷) ژیان و پۆلی سیاسی و سه ربازی له بزوتنه وهی رزگار یخوژی کورددا، ههولئیر، ۲۰۱۹.
- کریس کوچیرا، بزوتنه وهی کورد و هیوای سه ربه خوئی، و: ئه کره می میهرداد، سلیمانی، ۲۰۰۲.
- _____، کورد له سه دهی نۆزده و بیسته مدا، و: حه مه که ریم عارف، ههولئیر، ۲۰۰۷.
- گوینته ر دیشنه ر، کورد گه لی له خسته برای غه در لیکراو، و: حه مه که ریم عارف، ههولئیر، ۱۹۹۹.

- - مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوێ رزگارێخوێ کورد، بەرگی چوارەم، ۱۹۷۵- ۱۹۹۰ شۆرەشی گۆلان، بەشی یەكەم، هەولێر، ۲۰۲۱.
- - _____، بارزانی و بزووتنەوێ رزگارێخوێ کورد، بەرگی سێیەم، بەشی دووهم، شۆرشی ئەیلوول ۱۹۶۱- ۱۹۷۵، هەولێر، ۲۰۰۴.
- مەلا شێم حەمەدی حاجی ئومەرانی، سەرەتای شۆرشی نوێ سالی ۱۹۷۶ چۆن دەستی پێ کرد؟!، هەولێر، ۱۹۹۲.
- محەمەد مەلا قادر، سەربوردەیی نەمران، هەولێر، ۲۰۱۴.
- عەبدولرەحمان مەلاحەیب ئەبوبەکر، عەشیرەتی بارزان لەنیوان ۱۹۳۱- ۱۹۹۱، چ، ۱، هەولێر، ۲۰۰۱.
- عیسمەت شەریف وانلی، کوردستانی عێراق، لە گەلیکی پەژمورده و نیشتمانی پەرت دا، و: م. گۆمەیی و حەوێزی، سوید، ۱۹۹۸.
- فەلەكەدین كاكەیی، كۆبەرەم، بەرگ ۱ و ۸، هەولێر، ۲۰۱۵.
- قارەمان مەهدی، ئیدریس بارزانی و چەند لاپەرەیهك لە ژیان و تیکۆشانی، هەولێر، ب.س.
- نازناز محەمەد عەبدولقادر، سیاسەتی ئێران بەرامبەر بزووتنەوێ رزگارێخوێ نەتەوێیی کورد لە کوردستانی عێراقدا ۱۹۶۱- ۱۹۷۵، هەولێر، ۲۰۰۸.
- د. هۆشمەند عەلی مەحمود، پۆژەهەڵاتی کوردستان، لیکۆلینەوێهەیه که لە دۆخی سیاسی بزووتنەوێ رزگارێخوێ کورد ۱۹۷۹- ۱۹۸۹، هەولێر، ۲۰۱۲.

ج- پەرتوکێن ب زمانێ عەرەبی:

- ایوب بارزانی، الحركه التحريره الكوردیه و صراع القوى الاقليميه و الدوليه ۱۹۵۸- ۱۹۷۵، جنيف، ۲۰۱۱.
- جرجیس فتح اللە، زیارە للماضی القریب، ستوکھولم، ۱۹۹۸.
- حیب محمد کریم، تاریخ الحزب الڤمقراطی الڤکوردستانی- العراڤ فی محطات

رئیسێه ١٩٤٦-١٩٩٣، دهۆك، ١٩٩٨.

- ديفيد مكحول، تاريخ الاكراد الحديث، ت، راج آل محمد، بيروت، ١٩٩٦.
- سامی شوّرش، كوردستان و الاكراد: الحركه القوميّه و الزعامه السياسيّه ادريس بارزانی نموذجا، اربيل، ٢٠٠١.
- سعيد عبدالوهاب، لماذا تبقى الحقائق المكتومه عن الشعب الكردي، رساله وجهه الى الفئات و الكتل و الاحزاب السياسيّه الكرديه، ب، م، ١٩٧٧.
- سعيد يحيى الخطاط، هوامش على سفر أيلول، دهوك، ١٩٩٦.
- شكيب عقراوي، سنوات المحنه في كردستان اهم الحوادث السياسيّه و العسكريّه في كردستان و العراق من ١٩٧٥-١٩٨٠، اربيل، ٢٠٠٧.
- ماريانا خاروداكي، الكرد و السياسيّه الخارجيه الأمريكيّه العلاقات الدوليّه في الشرق الأوسط منذ ١٩٤٥، ت: خليل الجيوسي، بيروت، ٢٠١٣.
- نرمين عثمان، على ضوء القمر نسجنا أحلام الوطن، ت: علي شمدين، السليمانيه، ٢٠٢٣.
- هاشم رمضان عبدالله، المحترقون الكورد (الحياه و الموت)، ج١، اربيل، ٢٠٠٥.
- هنري كيسنجر، سنوات التجديد، ت: هشام الدجاني، ابو ظبي، ٢٠١٠.
- وفيق السامرائي، حطام البوابه الشرقيه و حقائق عن الزمن السيء في العراق، الكويت، ١٩٩٧.

د- په‌رتوكين ب زمانئ ئينگليزي:

- Bryan Gibson, Sold Out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War, New York, 2015.
- David Reynolds, SUMMITS: Six Meetings that Shaped the Twentieth Century, New York, 2007.
- Michael Merrick, THE UNITED STATES AND THE KURDS 1945-1992, Sydney, 1996.
- Philip Agee, The Unexpurgated Pike Report, New York, 1992.

پېنج: دەستئىس:

۱. ب زمانى كوردى:

بژار عوسمان ئەحمەد، مېژووې وەرزشى شارى ھەولېر، دەستئوسىكە ئامادەى چاپکردن كراوہ.

شەش: دیدارپن كەسايەتى:

- دیدار دگەل ھەمەلاو شوانى، پیرمام، ۴ ئى شواتى ۲۰۲۴.
- دیدارەك دگەل زوبەيدا سألح ياسين، پیرمام، ۲۶ ئى تەموزا ۲۰۲۳.
- دیدارەك دگەل عەونى شكاك مزورى، پیرمام، ۲۲ ئى كانونا ئىكى ۲۰۲۳.
- دیدار دگەل عومەر عوسمان مېرگەسورى، پیرمام، ۴ ئى شواتى ۲۰۲۴.
- دیدار دگەل فریاد شەفیح بارزانى، پیرمام، ۲ ئى چریا دووى ۲۰۲۳.
- پەيوەندى تېلەفونى دگەل شەوكت پېرو ھەرگوشى، ۱۲ ئى شواتى ۲۰۲۴.
- دیدار دگەل محەمەد شەریف سەفتى، پیرمام، ۱۵ ئى ئەیلوولا ۲۰۲۲.
- پەيوەندى تېلەفونى دگەل ھەمىون كەمانگەر، ۸ ئى ئادارا ۲۰۲۲.

ھەفت: پۆژنامە و گوڤار:

أ. گوڤارپن ئەكادىمى:

۱- ب زمانى كوردى:

- فتاح محمد محمود، ژبارزان تا مھاباد: قەكۆلینەكا مېژووېيە يە لدۆر پەوشا سىياسى و كۆمەلایەتى يا بارزانىيان دنابقبەرا سألپن (۱۹۴۳-۱۹۴۶)، گوڤارا ئەكادىمى يا زانكۆيا نەورۆز، بەرگى ۶، ژمارە ۲ (۲۰۱۷)، ل ۴۳۰-۴۴۶.
- فرھاد محمد احمد و فتاح محمد محمود، كاودائپن سىياسى و جفاكپن بارزانىيان

د دیتتین واندا دناقبه را (١٩٤٦ - ١٩٥٦)، گوڤارا زانکۆیا نه ورۆز، به رگتی ٦، ژماره ٤ (٢٠١٧)، ل ٣١٥ - ٣٢٩.

٢- ب زمانێ عه ره ی:

- خلیل علی مراد و میهفان محمد حسین، موقف بریطانیا من القزیه ال کوردیه فی العراق (١٩٦١-١٩٧٥م)، مجله جامعه زاخو، ب- العلوم الإنسانیه، المجلد ٤، العدد ٣، (٢٠١٧).
- محمود محمد محمود زاید، موقف بریطانیا من اتفاقیه الجزائر ١٩٧٥، مجله جامعه الازهر، کلیه اللغه العربیه، العدد ٣٦، (٢٠٢٣)، ص ٢٢٦٢ - ٢٣٣٠.

٣- ب زمانێ فارسی:

مدرس سعیدی، بررسی ابعاد و دامنه های مهاجرت کردهای عراق به ایران در دهه ی ١٣٥٠ ش، خردنامه، شماره (١٥)، زمستان ١٣٩٤، ص ٣٢-٥٣.

٤- ب زمانێ ئینگلیزی:

- Karwan Salih, The Iraqi Kurdish Density after the Kurdish Movement Collapsed in March 1975, International Journal of Science and Research, vol (4), Issue 2, February 2015.

ب. پوژنامه فانی ب زمانێ ئینگلیزی و پوژنایایی: (ئه ف به شه دو یف به روارا به لاقبوونی هاتینه پۆلینکرن)

- Edward Mortimer, International charities ignore the worsening plight of half a million refugees as winter sets in; Rebel Kurds face famine and disease, The Times, 12 November 1974.
- Edward Mortimer, New arms supplies give Kurds hope of stopping advance by Iraq forces, The Times, 13 November 1974.

- Edward Mortimer, Kurdish leader warns West on Moscow's Iraq plans, The Times, 16 November 1974.
- General Sir Alexander Drummond, LETTERS TO THE EDITOR, Kurd Refugee Camps, The Times, 21 November 1974.
- Martin Huckerby, Turkey urged to allow aid in for Kurds, The Times, 14 January 1975.
- H. Leslie Kirkley, Relief for the Kurds, The Times, 24 January 1975.
- Edward Mortimer, 2000 Kurds fleeing to Iran every day, The Times, 19 March 1975.
- Andrew Murray, Plight of Kurds becoming desperate, The Times, 20 March 1975.
- John Stathatos and others; Kurdish problem and Britain, The Times, 26 Mar 1975.
- The New York Times, Kurds Asks UN Aid, Fears Iraqi Attack, 26 March 1975.
- Andrew Murray, Relief officials barred from aiding Kurdish civilians in Iraq area, The Times, 27 March 1975.
- Edward Mortimer, Minorities throw in their lot with Kurds under impact of Iraq bombing, Tribal distinctions vanish as nation is born, The Times, (date of issue is not known).
- SUNDAY TIMES, By Tuesday these Men and their Defeated Nation Must Reach Iran, 30 March 1975.
- Peter Gill, Kurdish Rebellion Leader Flees to Uncertain Exile, DAILY TELEGRAPH, 31 March 1975
- Edward Mortimer, Kurds sent to arid southern plains, The Times, 28 November 1975.
- - Keyhan International, Kurds Respond to Amnesty Offer, 9 October 1976.

ت. رۆژنامین ئیرانی:

- اطلاعات، ژمارین (۱۴۱۳۲، ۱۴۱۳۶، ۱۴۱۴۱، ۱۴۳۵۵، ۱۴۳۶۳، ۱۴۳۹۰، ۱۴۴۴۸، ۱۴۴۵۳، ۱۴۵۰۴، ۱۴۴۵۶، ۱۴۴۵۷، ۱۴۴۵۹، ۱۴۴۶۰، ۱۴۴۹۴، ۱۴۴۹۵، ۱۴۴۹۶، ۱۴۴۹۸، ۱۴۵۱۳، ۱۴۵۲۲، ۱۴۵۴۰، ۱۴۵۴۷، ۱۴۵۵۵، ۱۴۵۹۰، ۱۴۵۹۱، ۱۴۵۹۵، ۱۴۵۹۷، ۱۴۶۱۲، ۱۴۶۲۰، ۱۴۶۵۳، ۱۴۶۶۴، ۱۴۶۶۵، ۱۴۶۶۷، ۱۴۶۶۹، ۱۴۶۷۰، ۱۴۶۷۲، ۱۴۶۸۰، ۱۵۷۸۶، ۱۵۸۰۲)
- کیهان، ژمارین (۸۹۸۸، ۸۹۹۲، ۹۲۸۵، ۹۳۷۲، ۹۵۲۰، ۹۵۲۳)
- آیندگان، ژمارین (۲۰۱۴، ۲۱۹۲)

ث. رۆژنامين عەرەبي:

عبدالفتاح على البوتانى، فى الذكرى ال (۳۷) لاغتيال كمال جنبلاط، مجلة صوت الأخر، العدد (۴۷۵)، ۱۹ آذار ۲۰۱۴.

ههشت: ئينتهرنييت:

- <https://archive.org/details/Pike Committee Reports, Access> (3 December 2022).
- https://www.bionity.com/en/encyclopedia/Red_Lion_and_Sun_Society, (access, 14 August, 2023).
- <https://www.unhcr.org>, (access, 28 January 2023).
- <https://www.theguardian.com/news/2003/may/15/guardianobituaries1>, (access, 28 January 2023).
- <https://www.britannica.com/biography/ShahpurBakhtiar>, access (15 May 2024).

نهه: كهتالين تيله فزيونى

كوردستان تيشى، بهرنامى تايهت لسهر ژيانا ئيدريس بارزاني، ۲۴ ي كانونا دووي ۲۰۲۴.

Kurdish Refugees in Iran 1974- 1979

A Historical- Documentary Study

.Abstract

The case of Kurdish refugees was the most widespread topics during the last years and beyond of the Kurdish September Revolution (Aylul). This issue occurred when the Iraqi Government from its side issued the Autonomy Pact for Kurdistan in March 1974 and the Kurdistan Democratic Party had refused that decision, this lead to re-escalation war for another year between the two sides. As a result more than (100000) Kurds took refuge in Iran, most of them were women, children and elderly people. Due to Iraqi bombardments, harsh conditions long way routes many of them were killed or died. This event was summed up in the March of 1975 when Iraq and Iran agreed to sign an agreement in Algeria, which led to immigrate another (100000) persons from Iraqi Kurdistan to Iran, while some of them via UN-HCR applied for refugee status in the Western countries.

This research studies Kurdish refugees' situations in Iran during 1974-1979; during this period Kurdish people especially refugees were disappointed and faced harsh conditions, so they decided to take refuge in neighboring country Iran and some other Western countries. However, they were treated by both the Iranian and Iraqi governments badly, furthermore, on the other hands, they experienced dehumanization as their voices were not seriously heard and their demands were ignored by the Western countries. Despite academic scholars have contributed to enrich the Kurdish history from numerous angles such as politics and military revolutions via publishing books and researches on Kurdish history, however, The a significant part of Kurdish history , the case of Kurdish refugees in Iran during (1974- 1979) have not received sufficient scholarly investigation by previous researchers and scholars. This Dissertation aims to investigate and explore the case of Kurdish refugees in

Iran a subject which have not been widely explored by previous scholars and researches.

This research is consisted of four main chapters with introduction and conclusion, in the introduction, Kurdistan's condition in term of politics, social and economics during 1970- 1974 is outlined, Kurdish statue in Iraq after the Agreement of 11 March 1970 and beyond are studied. In the first chapter, Kurdish migration to Iran in 1975 and their situations, accepting, resettlement and integration have been studied. In second chapter, the Iranian and Iraqi governments' policy toward them in term of security and repatriations are outlined. Furthermore, refugees general situations, politics, social value and economics during 1975- 1979 have been researched in the chapter four. The last chapter is about some Western countries positions toward Kurdish refugees in Iran and the process of their immigration to these countries.

ناسنامە دەستە

پروژەى دەستەى ئىنسـكلۆپىدىاى پارتى ديموكراتى كوردستان، لە پیناو ناساندن، كۆكردنەوه، بە دىكۆمىنتكردن و بلاوكردنەوهى مـژووى پـر لە سەر وهريى كار و خەباتى پارتى ديموكراتى كوردستان، لەسەر پيشـنيازى ريزدار مەسـرور بارزانى، لە ساڵى ۲۰۱۴ دامەزراوه. ئەم بەرھەمەى بەر دەستى بەر زتان بە شىكە لە هەول و ئامانجەكانى ئەم پروژەيه.

